

= ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 37 (ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ) - ΓΕΝΝΑΡΗΣ-ΜΑΗΣ 1917.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

- Μ. ΠΕΡΙΔΗ, Ἀγγέλου Σικελιανοῦ, ἡ «Συνείδηση τῆς Γυναίκας».
ΓΙΑΝΝΗ ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΥ, Ἐπιστημονικός Συμβολισμός.
ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁ Στέφανος Κίνας.
Κ. ΦΑΩΡΗ, Λίγη Φτογγολογία.
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, Γκρίζι, Ἰαση τάφος, Ἐν τῇ μηνί Ἀθύρ, Ἐπι πολὺ ἀτένισα —
ΜΗΤΣΗ ΚΑΛΑΜΑ, Δεὸ Σοννέτα.
ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ, Ἀνοιξη, Φθινόπωρο, Τὸ πέρασμα τῶν ἀγεριῶν, Περτὰ ποθῶ καὶ
κράζω σὰς, Φυσιολάτρης.
ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ, Ἐσρινὴ βραδυά, Ἐταίρα, Μοναξιά, Φθινοπωρινὸ πάρκο, Ἄκου νὰ
παίζουν οἱ Τσιγγάνοι... Bruges-La-Morte, Τὰ ἀνθὴ τοῦ κακοῦ.
ΡΗΙΛΕΑΣ LEBESQUE, Nuit de Juillet (ἀνέκδοτο).
LOUIS FLERI, Hymne d'amour (ἀνέκδοτο).
Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗ, Παιρατικός, Κώστας Μαλέας, Ἐνας Σέρβος ποιητής.
ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑ, Μεταφράσεις ἀπὸ τὸν Ὁράτιο.
HAN RYNER, Οἱ Σκλάβοι, μεταφρ. Γ. Αἰλά. Τὸ πονηρικείμενο ἀγαθία, μεταφρ. Ε. Π.
JEAN RICHERIN, Στρεφὲς Τσιγγάνικες, μεταφρ. Μ. Βάλσα.
ΓΩΓΟΥ ΑΓΙΑΣΣΟΥ, Τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα στὴ σύγχρονη ἀραβικὴ φιλολογία.
FÉLIX LE DANTEC, Τὸ ὑποκειμενικὸ καὶ τὸ ἀντικειμενικὸ, μεταφρ. Ε. Κ.
Θ. ΖΕΛΙΝΣΚΗ, Ἐπιστὴμη κοινῶφελῆ καὶ Ἐπιστὴμη ἀφιλόδοκῆ, μεταφρ. Ν. Καστρινοῦ.
LEON PAUL FARGUE, Πιζοτράγουδο, μεταφρ. Ε. Π.
Ε. ARMAND, Ἰδιονὲς καὶ ἠδονὲς, μεταφρ. Ε. Π.
DANIEL COHEN, Μαρξιστικὸς (ἀνέκδοτο) μεταφρ. Ν. Τσιγαδά.
AD. VAN BEVER & P. LÉAUTAUD, Ὁ Charles Van Lerberghe, μεταφρ. Π. Σ.
CHARLES VAN LERBERGHE, Οἱ Ἰερουσαλιμιτικοί, μεταφρ. Π. Σταυρινοῦ.
ΑἲΣ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Τοῦ γιοῦ τοῦ παραμυθι, Κατὰ τίς δυὸ τὸ πρῶτ, Συριάνικη
φιλολογία.
JEANNE MARQUÉS, Ὁνειρο (ἀνέκδοτο), μεταφρ. Ἐρασιτέχνη.
RAYMOND MEUNIER, Τὸ κομητικὸν τῶν τρελλῶν, μεταφρ. Μενάλια.
ROMOLO GARBATI, (ἀνέκδοτο) Ἀπριλιτικὸ, Στὸ θάνατο τοῦ Ed. Drumont, Νέα ποίηση,
μεταφρ. Α. Κοντάκη.
Μ. ΒΑΣΣΑ, Τὸ cloître τοῦ Verhaeren, Ἐνας Προμηθέας.
HENRI THULIE, Lettres à M. Pargass [1-2] (ἀνέκδοτος).
Γ. ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ, Félix Le Danter, Viani, Φιλοσοφία καὶ Τραυφορμισμός, Emile Zola, An.
France, Νεο-ἀντικειμενισμός, Σ. Λάμπρος, Σοφοὶ καὶ σοφουλιῆες, Marcelle Tinayre,
Γουναρισμός, Δ. Κοσέν, Θάσμα, Ε. Armand κλπ.
Κ.—Β. «Τὰ Βιβλία τῆς Ζωῆς».
Γ. Β. Γιὰ τὸν Han Ryner καὶ τὸν Libertad.
MARCEL MARTINET, Πόταμα, χωριουδάκια, βουναλάκια, μεταφρ.
Α. Ὁ «Νουμάς».
Β. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ α, Ὁ Καβάφης καὶ ἡ ρουτίνα.
Γ. ΛΑ, Σημειώσεις.

== ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Ο ΤΟΜΟΣ 500 ΣΕΛΙΔΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘ

Φ. 20 ΠΡΟΠΑΡΤΕΚ (Φ. 25 ΓΙΑ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ)

"GRAMMATA" - P. O. B. 1146 - ALEXANDRIE

ΕΚΔΟΤΗΣ & ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΓΑΣ

GRAMMATA

Revue Néo-Grecque paraissant chaque quatre mois
LITTÉRAIRE & ARTISTIQUE

Publie les œuvres des meilleurs écrivains Grecs ;
Traduit les productions les plus significatives des litté-
ratures et de la pensée étrangères.

Apprécie en un esprit d'indépendance absolue et de
large eclectisme toute manifestation littéraire et artistique.

ABONNEMENT ANNUEL FR. 25

Adresse : Revue "GRAMMATA" B. P. 1146. — Alexandrie - Egypte.

EDITEUR & DIRECTEUR : STEPHANOS PARGAS

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΟΝ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ. Έκδοσις 'Εκκλησ. Φάρου»

Σελίδες 338, με δύο Πίνακας Πραγμάτων και Όνομάτων

Περιεχόμενα: Συζητήσεις περί θεάτρου. Τα θεάματα της χριστιανικής αρχαιότητος. Οι εκκλησ. Κανόνες περί θεάτρου και θεαμάτων. Αισθητική και Χριστιανισμός. Η Τέχνη και η θρησκεία. Το θέατρον και η Έκκλησία.

Πρωτότυπον επιστημονικόν σύγγραμμα ενδιαφέρον τούς θεολόγους, τούς αισθητικούς, τούς λογοτέχνας και κάθε ασχολούμενον με τὰ προβλήματα της Τέχνης και της Ηθικής.

Η τιμή του : Φρ. 5

Ζητήσατέ το από τη Διεύθυνσι των «Γραμμάτων».

ΤΣΙΓΑΡΕΤΤΑ 'ΓΡΑΜΜΑΤΑ'

Αποκλειστική σπесиαλιτέ του περιοδικού μας «Γράμματα». Τα έκλεκτά και αρμοτικά τσιγαρέττα "GRAMMATA" είνε τὰ τσιγαρέττα που προτιμούν οι φίλοι των «Γραμμάτων», οι διανοούμενοι, οι λογοτέχνη, οι καλλιτέχνη και όλοι οι λόγιοι. Ζητήσατέ τα από τὸ κατάστημα του Α. NICOLAIDES Rue Cherif Pacha.

== ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΦΥΛΛΑΔ. 37 (ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ)

ΓΕΝΝΑΡΗΣ - ΜΑΗΣ 1917.

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ: ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ.

ΤΟΜΟΣ Γ'. Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.

ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΥ.

Όπως, ό,τι βαθεία και πραγματικά υπάρχει και ζει, δεν φανερόνεται στην επιφάνεια, στο φτενό επίπεδο της κοινής παρατηρήσεως και ή αξία του μένει άνυποψίαστη στα μάτια των ελαφρόκαρδων, έτσι, από τις δημιουργίες, οι ουσιαστικές και οι βαρύτερες γεννιούνται πολλές φορές χωρίς ή εύκολόσβυστη παραζάλη του καθημερινού θορύβου να παραλλάζει και ή ζωή των ανθρώπων να τις υποψιαστεί. Είτε γιατί λείπουν παντελώς οι κλητοί, είτε γιατί ή τύρρη σηκώνει σύννεφο τόν κοινοτρό τών μικρών καθηκόντων, ή μεγάλη δημιουργία στηλώνεται άφθαρτη σε θεμέλια και ρυθμούς, μακριά από μās και τὰ ελάχιστα έργα μας. Η πραγματικότητα της όμως δεν είνε όνειρευτή, ούδέ πλάσμα της φαντασιώδους σκέψεως—άλλά τέτοια καθώς ή άλαργνή άστραπή που άνοίγει τὰ ούράνια χωρίς να μās φτάσει ή βροντή της, ως ή άφραστη χιονισμένη κορυφή, που λαμποκοπά μακριά, τή νύχτα. Τέτοιο μου άποκαλύπτεται τὸ έργο του Άγγελου Σικελιανού στη σχέση του με τούς συγχρόνους του, με τήν ελληνική κοινωνία.

Οι Έλληνες σήμερα, είτε σαν όμάς έθνική, είτε σαν άτομα, κρατούν μες στην ψυχή τους, άσυνείδητα κι' αυτό, τὸ αίσθημα του βουβού πανικού. Την ψυχή τους δεν ταρασσει καμιά θύελλα παθών άληθινών, ούτε τή μαγνητίζει καμιά άναπόφευγη άσζολία. Η ζωή τους περνά σα ρηχό νερό έδωθε από τὰ έργα. Θολή και άχαρακτήριστη, βιάζεται να περάσει μια επικίνδυνη καμπή, χωρίς να ξέρει τί θ' αντιμετώπισει στο άνοιγμα του νέου δρόμου, άπροετοίμαστη και άβασάνιστη. Η πειθαρχία της παρασκευής δεν της έσούρωσε τὰ φρόδια στην έτοιμασμένη προσδοκία, ούδέ ή ξέγνοιαστη αυτοπεποίθησις τή φτερόνει για τήν έλπίδα. Η κατάσταση αυτή δεν είνε ξαφνική. Άν χιές φωτούσαμε τόν έαυτό μας να μās πει που βρίζεται, θά μās όμολογούσε τὸ άναπόφευγο της σημερινής του κατάντιας. Έλαφρόμυαλοι θέλαμε οι ίδιοι να πεισθούμε πως είχαμεν αρχίσει νάναγεννούμαστε και μια ψευδαπάτη, μικρή κι' αυτή, φουσουσε στα κεφάλια μας μέσα, σαν ελαφρός άέρας... Βρόντηξε κάπως, ένας σεισμός μās παρακούνησε και σήμερα τρένομε και παραδέρνομε.

Τὸ έργο του Σικελιανού σχεδιάζεται και σχηματίζεται μέσα σε μια τέτοια κατάσταση. Ο ποιητής διαφεύδει τὸ γνωστό νόμο της ιστορικής πείρας: αλλά ή έξαιρετικότης του δεν είνε ή μόνη του άρετή.

Παραδομένος σε ίερήν άποστολή, στυμμένος είνε, με άφοσίωσιν ήρωόμουστο, στίς άποκαλύψεις της ψυχής του και της πραγματικότητος. Η πλάσις του άνοίγεται βαθεία' του φανερόνεται γυμνή σε πρωτοφανείς συγγένειες και σε ρυθμούς όλοζοσμικής άρμονίας. Τὸ τραγούδι του χύνεται με τόν ζεστό ένθουσιασμόν του ήμνου, έξω από κάθε συνειδημένο μέτρο. Τὰ

μέτρα και οι ρυθμοί του ἀπελπίζουν κάθε κανονισμό, ἀνυποτακτοὺν σὲ κάθε ἐξωτερικὴ ἀναλογία. Στὴν ἐξαφικτότητα τῶν παρομοιώσεων τοῦ ὁ νοῦς παρατείνεται ἀπὸ κάθε ζύγισμα καὶ θαυμάζει. Καμμιά φορὰ ἡ γραμμὴ τῆς παρομοιώσεως χωρεῖ σὲ παράλληλο, ἀνάγωγη σὲ κάθε συνειθισμένη λογικὴ προσέγγισι. Ὁ ποιητὴς κάποτε μᾶς δίνει μιὰ χειρονομία: χρειάζεται ἡ τελειότερη γνωριμία μὲ τὸ ἔργο του γιὰ νὰ πιάσουμε τὸ νόημα. Ἡ μεγάλη του ἐκφραστικὴ ἀρετὴ δὲ φτάνει καμμιά φορὰ γιὰ νὰ σωματώσει τὸ αἰσθημα σὲ πλαστικὸν ἀνάγλυφο· τὸ ἀφίνει στὴν ἡμιτέλειαν ἐκεῖνη ποῦ ἐμπνέει τὴν καταπληκτικὴν ὑπονοητικὴν τῶν μουσικῶν συλλήψεων.— Στὸ ἔργο του λείπει κάθε λογίκευσις· γι' αὐτὸ δὲν ἔχει καμμιά σχέσι μὲ τὰ συνειθισμένα ἔργα τέχνης εἰς τὰ ὁποῖα ἡ φαντασία τρέχει στὸ κυνήγι τῆς πλοκῆς καὶ ἡ ἐπιπόνησι στὴν ἐντύπωσι τῆς λύσεως. Ἡ ποιήσις του καταντὰ νὰ μὴ εἶνε τέχνη: τόσο ἀπαράλλακτα καὶ ὄργανικά ἀναδίνεται ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωὴ, ποῦ εἶνε ἡ ζωὴ τῆς στιγμῆς.

Τέτοια ἀπόλυτη δημιουργία δὲν εἶνε ἐπικίνδυνη; Ποιὸ τὸ κριτήριον, γιὰ τοὺς ἄλλους, τῆς ἀξίας τῆς; Παρόμοια δημιουργία εἶνε ἵλιγγος συλλήψεως καὶ ἐκφράσεως. Μέσα τῆς στροβιλίζεται μιὰ φυσικὴ θύελλα καὶ ἡ προοπτικὴ τῶν εἰκόνων τῆς εἶνε ἡ ἴδια μὲ μιᾶς ἀπέραντης πεδιάδας στεφανωμένης ἀπὸ βουνά. Ὅλη ἡ πλάσις καθρεφτίζεται καὶ συγκεντρώνεται μέσα τῆς. Γι' αὐτὸ τραβᾷ τὸν θαυμασμὸ σὰν ἄβυσσος, ἀλλὰ καὶ σὰν ἄβυσσος κρατεῖ τὸν κίνδυνον γιὰ τὸν μαθητὴ ἢ τὸν μιμητὴ. Ὅταν ἡ ἀξίωσις καὶ ὁ σκοπὸς φτάσουν νὰ ἰσοφωρισθῶν σὲ τέτοιο ἕνθος, κάθε προσπάθεια μιμήσεως μένα μόριον ἀξίας ὀλιγώτερον, συντριβεται ἀλύπητα ἢ ξεφυλλίζεται μοιραῖα στὸ χονδροειδῶς γελοῖο.

Τόσο συνθετικὰ ἀνηγνώνεται τὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ, σὲ τέτοιο βαθμὸν ἔχει ἀφομοιωμένα τὰ δημιουργικὰ στοιχεῖα ποῦ ἀντλεῖ ἀπὸ τὶς πηγῆς του, ὥστε νὰ καταντὰ δυσκολώτατη κάθε ἀνάλυσις. Στὴν ποιήσι του λείπει κάθε γονία, ὅπου θὰ μποροῦσε νὰ κουμπήσει ξεκουραστικά τὸ μάτι τοῦ κριτικοῦ. Λείπει κάθε ἀφετηρία ἀπ' ὅπου ὁ προσανατολισμὸς θὰ ἦταν βολικός. Ὅραμα, πίστις, εἰκόνες, τὸ φῶς αἰσθημάτων καὶ στοχασμῶν συμπλέκονται καὶ χύνονται στὴ μαγεῖα μεγαλόπρεπου λόγου, ποῦ κυματώνεται σὲ πέλαγος χωρὶς ἀκρογαλιά — «βέλος ἄφαντο ἀπάνω ἀπ' ὄλους τοὺς σκοποὺς».

Οἱ ἄνθρωποι εἶνε τόσο συνειθισμένοι μὲ τὶς «κύριες γραμμῆς», μὲ τὰ «χαρακτηριστικά» ποῦ ἐφευρίσκουν οἱ κριτικοὶ γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸ πλήθος τῶν ἀναγνωστῶν στὴν κατάληψι τῶν ἔργων, ὥστε ἡ συνήθεια αὐτὴ νὰ καταντῆσει ἢ μεγαλειότερη κατάχρησις τῆς σημερινῆς φιλολογίας.

Ἄλλὰ «ἐντυπώσεις» καὶ «ἰδεολογίες» δύσκολο εἶνε νὰ βρεῖ κανεὶς στὴν ποιήσι τοῦ Σικελιανοῦ. Ἴσως γι' αὐτὸ θὰ μείνει ἀπροσπέλαστη, δὲ λέγω στὸ πλήθος, ἀλλὰ καὶ στὸν ὄχλον τῶν φιλολόγων. Λίγοι ξέρουν μὲ τι ἀνυπομονησία περιμένουν οἱ ἐλαφροὶ ὄπλιται τῆς σκέψεως τὴ λαγαριστικὴν ἀνάλυσι τῶν ποιητικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἔργων γιὰ νὰ φτάσουν νὰ συμπληρώσουν τὴ συλλογὴ τῶν θεωριῶν τους. Ἡ διανοητικὴ ὀκνηρία, συνειδητὴ ἢ ἀσυνειδητὴ, πόσον ἠδονικά ραχατεύει πάνω στὸ στρώμα τῆς εὐκόλης ἀναλύσεως, ὅπου ἀπλώνονται, μὲ τὸν ἴδιον πάντα τρόπο, οἱ καθιερωμέναι ἰδέες, σὲ τίς ὁποῖες ἀνάγονται ἀπὸ τοὺς κριτικοὺς καὶ τὰ δυστροπώτερα συστήματα. Ἐκεῖ ἐπάνω, σὲ ὁμαλὴν ἔκτασι, μποροῦν χωρὶς μεγάλο κόπον νὰ κυλιστοῦν τὰ πνεύματα. Τὸ ἀδιάκοπον ὁμῶς βυθόμετρον δημιουργιῶν ποῦ βρίσκονται σὲ διαρκὴ σύνθεσι, πόσο λίγους τραβᾷ!

Ἔστερ' ἀπὸ τὴ «Συνείδησι τῆς Γῆς μου» καὶ τὴ «Συνείδησι τῆς Φυλῆς μου», ἢ «Συνείδησι τῆς Γυναίκας» ἔρχεται, μέσ' ἀπὸ ἓνα καθολικὸν αἰσθημα, νὰ ὑμνήσει τὸν ἔρωτα, χαρὰ τῆς ζωῆς, τὸν φωτεινὸν ὑμέναιον, ὡς τὸ αἰσθημα τοῦ ἀνώτατου λυτρωμοῦ, τοῦ ταξειδιοῦ μὲς στὴν αἰωνιότητα.

Ἡ «Συνείδησι τῆς Γυναίκας» εἶνε ἕμνος ψυχῆς ποῦ ὀραματίζεται τὸ μυστήριον, μέσ' ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ τὶς μεταμορφώσεις τῆς φύσεως, μέσ' ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς ἀείρροης πραγματικότητος.

Καὶ ψάλλει:

Δροσερὸς ἕμνος μὲ τὴν προσμονὴν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ποῦ ἕστερα θὰ μεσουρανήσει. Ἀνοίγεται ἡ ψυχὴ σὲ πλατὺ αἰσθημα, σὲ πλατειὰ χαρὰ ποῦ ρυθμίζεται σὲ ἡσυχίαν, βαρύνοντῃ εὐτυχία. Σηκωθεῖτε, ἄνθρωποι, καὶ σκύψετε λίγο, μακρι' ἀπὸ τὶς ἀσχολίες σας, στὸν ἕμνον. Πόθος ἐλεύθερος καὶ ἀναπόφευγος—στρογγυλός.

Ὅλο τὸ ἔργο εἶνε κατ' ἐξοχὴν μουσικόν: πέρ' ἀπὸ τὰ σύμβολα, τὶς εἰκόνες καὶ τοὺς ἤχους, τὸ νόημα βαθαίνει ἀκαταμέτρητα ὡς τὸ Πᾶν.

Ἡ χαρὰ τοῦ κορμιοῦ στὰ κύματα τῆς ἠδονῆς δὲν εἶνε τὸ μαλακὸ χᾶδι τῆς ὄγρης λαγνεῖας. Ἡ μεγάλη χαρὰ ποῦ συνταράσσει ψυχὴ καὶ σῶμα καὶ ἔρχεται βαρεῖα καὶ τὴν καλεῖ ἡ δῆρα τοῦ νέου κορμιοῦ, περιμένει ἄγρυπνη μὲ τενωμένα τὰ μάτια καὶ τὸ πνεῦμα στὴν ἠδονὴ ποῦ φτάνει σὰν ἄγῳνας, σὰν πάλιν εὐπρόσδεκτη καὶ μᾶς ἀφίνει παραδομένους καὶ ἐλεύθερους στὸ νόμον τῆς.

Αἰσθημα κατασκευασίας, ἐτοιμασίας, μυστικῆς ὀριμότητος, γλυκειᾶς νοσταλγίας στὴν πίκρα διαφανομένου χαμογέλιου — σὲ ἀντίθεσι μὲ τὸ πάθος ποῦ ξεσπᾷ καὶ συντριβει καὶ ἀποζητᾷ τὸν ὄλεθρον, ὅταν τὸ αἷμα ἀνεβαίνει στὰ μάτια.

Ὁ τρίτος λόγος ἀποτελεῖ ἀνάγλυπον ὑπέροχης τέχνης στὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ. Ἡ γαλήνη εἶνε σὰν ἀτμοσφαῖρα γύρω ἀπὸ κορμιά ποῦ τὰ περιδένει ἢ γνησιώτερη ζωὴ. Ὁ γαμπρός! Τί ἀνδρική ἀποκάλυψις! Κι' ὁ ἐπιθαλάμιος τῆς μάνας. Θαρρεῖς πὼς ἡ πίκρα στάζει ἀπὸ τὸ ἀπέριττον συγκράτημα τῆς θλίψεως τῆς.

...«Θὰ πιεῖς νερό, ὅσο ζητᾷ ἡ καρδιά σου,
κι' ὅσο μείνει, τῆς μάνας σου θὰ μείνει,
π' ἄδειασ' ὅλη ἡ καρδιά τῆς ἀπ' τὸ κλάμμα».

Ἡ ψυχὴ σκιρτᾷ ἀπὸ ἄφατη ἀγαλλίασι, ἀνεψίζοντας, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ἐράσιμες στήλες τῆς πύο πηγαίας ζωῆς, στὸν κυανότερον οὐρανόν. Ἀρχαῖος ναὸς κυτταγμένος ἀπὸ μακριά.

«Καὶ ξαφνικά, στῆς προσμονῆς, τὸ βῆθος,
ὃ κερήθρας μυρουδιά!»

Στὴ δροσιὰ ποῦ ἐδφραίνει τὴν ψυχὴν, στὴ σιωπὴ ὅπου παραδίνεται ὁ νοῦς, σὰν ἀστερισμὸς ποῦ πλέει καὶ χάνεται στὸ φῶς τῆς πανσελῆνου, ἔρχεται νὰ κατασταλάξει ἢ βοῆ τῶν ἕμνων: τὸ συναίσθημα τοῦ ἀνέκφραστου:

«Σὰν τὴν ἴδια πάντα, γλίγορη στροφῆ,
ποῦ ἀκούμε μισοκοιμισμένοι,
μὲς στὸν πρῶτον ὄρθρον,
ἔξω ἀπὸ τὸ παραθύρι,
τοῦ Μαρτιάτικου χελιδonioῦ».

Μισόκλειστα τὰ μάτια μὲ τὴ γλύκα ποῦ ἀφίνει τὸ συναίσθημα τοῦ

τελεσμένου έργου, μέσα σὲ ἀτμοσφαῖρα πνευματική, μέσα σὲ μισόφωτο γαλήνιο. Ἐνα αἰσθημα τρυφεράδας μὲ κάποια ἀξήγητη ἀγωνία σφίγγει τὴν καρδιά σὲ κλάμμα. Σὰ γὰρ εἶνε τὰ μέλη ποῦ ζεταντόνται στὴν ποθητὴν ἀνάπαυσι.

Νίκα! Ποτισμένος τὸν ἔρωτα σὲ ὀργιαστικὴν ἔξαρσι, ὁ ποιητὴς περνᾷ σὲ αἰσθημα αὐταρκείας καὶ ὀλβιότητος, ἀρμενίζει, μὲ τὴ λήθη κάθε ἐράσμιου ἀκρογαλιῶ, στὸν ὠκεανὸ τῆς αἰωνιότητος.

«Ὡ αἰωνιότητα
μονάχα ἐσὺ, νοητή!»

Τὸ αἰσθημα αὐτὸ εἰπωμένο στὴν πιὸ θαυμαστὴν ἀπλότητα ποῦ φαντάσθηκα ποτέ, μᾶς φέρνει σὲ κόσμο ποῦ βέβαια εἶνε μιὰ προβολὴ παντοδύναμη τῆς διανοήσεως, ἕνα ὄραμα γιὰ τὴν πραγματικότητα τοῦ ὁποῖου ἡ λογικὴ μένει στείρα καὶ χρειάζεται ἡ ἔντασις τῆς μυστικῆς μας νοητικότητος γιὰ νὰ τὴν πιάσουμε.

Κάπου ὁ ποιητὴς ἔχει πεῖ γιὰ τὴν ψυχολογία τοῦ Πλάτωνος πῶς εἶνε ἡ πιὸ ἀληθινή. Νά, σήμερα ποῦ ὁ ἴδιος πετᾷ μὲς στὸν Πλατωνικὸν κόσμον, στὴν ὑπερβατικὴ δημιουργία. Ὁ πλατωνικὸς ἔρωτας, ποῦ ἡ στοιχειωδέστερη διανοητικὴ ὑπόστασις μπορεῖ σήμερα νὰ τὸν καταδικάσει, κηρύσσεται ἀπὸ τὸ Σικελιανὸ ὡς τὸ ἐπαθλο τῆς ζωῆς του.

Διοτίμα,
πῶς νὰ πῶ τὴν ἄμετρη γαλήνη μου,
στὸν Ἔρωτα μπροστά;

Ἄλλη φορὰ ἡ ψυχὴ μου,
ἀναπανόνταν στὸ Ρυθμὸ,
σάν ἡ νεφέλη,
π' ἀπ' τὴ θάλασσαν ἀπάνω ἢ τὰ ποτάμια,
ἀπλώνει τοῦ ὄρθρου ἢ καταχνιά—

Καὶ τώρα,
ὅπως τυχαίνει μεσοπέλαγα,
ὡς ἡ στρώση τῶν νερῶν, κυλάει, κελαιδιότη,
γοργή,
μηδὲ χωρίζει πουθενὰ ἢ στεριά,

νὰ ἴδουμε ξαφνικὰ
μιὰ πεταλοῦδα ὀλάσπρη μοναχὴ,
νὰ ταξιδεῦει βιαστικά,
ἀπάνω ἀπ' τὸ γαλάζιον ὠκεανό,

ἴμια ἀρμενίζω μὲς στὸν ἄναρχο Ρυθμὸ!

Κι' ὅπως ἐκεῖνη
μεθυσμένη ἀπὸ τὸ μέλι τῶν ἀνθῶν,
τὴ λιόχαρην αὐγὴ,

δισταχτική,

πότε, φτερόνεται ἀνοιχτά, στὸ θάμπος τῶν ἀφρῶν,
πότε γυρίζει πίσω πάλι, ἀπάνω ἀπ' τ' ἀνθὴ τῆς ἀκρογαλιᾶς,

ὅσο ποῦ ἡ ἄναρχη δροσιά τοῦ γαλανοῦ,
ποτίζοντάς τη,
γίνεται ὄλος τῶν φτερῶν τῆς ὀσφυγμῶς,

ὡς ποῦ τὴ συνεπέρνει μόνος, ὀλβια,

στὴν ἀγάπη τοῦ γλυκοῦ τοῦ νόμου,
ὁ ἀκατάλυτος Ρυθμὸς,

καὶ πιά μαζί του, τρικυμίζοντας τὸ πέταμά της
ἀκλουθεῖ,
ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσὸ του, χάνεται στὸ φῶς,

ἔτσι ἡ ψυχὴ μου,
θεληματικὴ κ' ἐλεύτερη, ἔχει σμίξει,
μὲ τὴν τάξη τῆς αἰωνίας χαρᾶς,

ἔτσι ὄλη,
πιὸ καθάρια ἀπ' τὴν Ἄργω, γεμάτη
ἀπ' τ' ἄστρα τῶν Ἡρώων,

στὴν παντοδύναμη πνοὴ τοῦ λόγου,
ἀπολυμένη μυστικά,
τραβάει γιὰ νὰ περάσει ἀκέρια,
ἐκεῖθε,
τὰ βουνα ποῦ ἀνοιγοκλοῦν!

Ἔξαρνικὰ ἀναδυομένη,
ὀλόαγη,
λυτρωμένη στὸ Ρυθμὸ,
τοῦ μυστικοῦ πενταθλητῆ ψυχῆ!

Ἔξ αἰωνιότητα,
μὲ τὸ σπαθὶ κομμένα τώρα
τὰ σκοινιά τοῦ καραβιοῦ,
δὲ μὲ κρατοῦνε πιά,
στὴν εὐκολὴ βεβαιότητα δετό!

Ἔξ Εὐάνεμη,
Ἄρμονία, Ζωή!

Στὴν πρύμνα ἐσὺ Γυναίκα, μένε,
ὀλόρη, σιωπηλή!

Δικὴ σου αἰώνια, ἡ σύφυξη μὲ τᾶστρα,
ἀναπνοή!

Δικὸς σου ὁ ἄνεμος τῆς πρύμνας,
ὦ Ἰερή!

Μὰ ἐμένα ἢ φτέρνα ἀδάμαστη,

ἢ σάρκα ρόδο ὀλόχρυσο κλειστό,

τὸ χέρι ἀπιθωμένο ἀνάλαφρα στὸ διάκι
γιὰ νὰ κυβερνᾷ,

ἐνῶ ὄλο τὸ καράβι τρέμει, φεύγοντας,
στὴ φρούχτα μέσα,
ὡς ἀπλερο πουλί!

Ἐπικαλούμενος τὴ Μαντινικὴ Διοτίμα, τραγουδεῖ τὴ νίκη του μὲ τὴ γαλήνη καὶ τὴν εὐτυχία τῆς αὐταρκείας του, μὲ τὴν ἀπλότητα ἐκεῖνη ποῦ μόνος ὁ ποιητὴς μπορεῖ ν' ἀποδόσει.

Ἄναπολῶ τοὺς Πλατωνικοὺς λόγους: «...καὶ ἐπὶ τὸ πολὺ πέλαγος τετραμμένος τοῦ καλοῦ καὶ θεορῶν πολλοὺς καὶ καλοὺς λόγους καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ διανοήματα ἐν φιλοσοφίᾳ ἀφθόνω, ἕως ἂν ἐνταῦθα ρωσθεῖς καὶ αὐξηθεῖς κατὶδὴ τινα ἐπιστήμην μίαν τοιαύτην, ἣ ἐστὶ καλοῦ τοιοῦδε...

πρός τέλος ήδη ιών των ερωτικών εξαιρήσεως κατοφρετάι τι θαυμαστόν τήν φύσιν καλόν... αεί δν και ούτε γιγνόμενον, ούτε απολλύμενον, ούτε αυξανόμενον, ούτε φθίνον... άλλ' αυτό καθ' αυτό μεθ' αυτού μονοειδές, αεί δν.»*

Γνωστές είνε οι αντιρρήσεις των «θετικών» πνευμάτων. Ένα πράγμα μόνο μπορώ να σημειώσω, ότι πουθενά δεν ένοιωσα τον έλεγχο του απείρου όσο μες στους παραπάνω στίχους, όπου με περιτυλίγει το φωτεινότερο γαλάζιο.

Το πρόβλημα της πραγματικότητας δεν είνε, αλλοίμονο, τόσον απλό. Το πνεύμα μας δοκιμάζει προαισθήματα ενός κόσμου που διατρέχει και ζωογονεί μυστικά το δικό μας. Από τον κόσμο αυτόν, ακούγεται ή *ιδανική* φωνή της Γυναίκας :

«Μόνος σου προχώρησε, ως με την καρδιά
της σιωπηλής σου επιθυμίας,
Πώς ή φτεροδύνα ηύρε τη ρίζα της
στόν όμο των Νικών,
έγώ ως ριζώσω με την πνοή μου,
έδω στο σπύτι, τη φωτιά!

Τής πύρνας ο άνεμος
ως μη μου λύσει τα μαλλιά,
που τα ύψωσα και τάδεσα,
για να κρατώ το βάρος του δικού σου
λόγου, σιωπηλιά!

Μείνε στραμμένος στην ψυχή σου,
πρός τον Ήλιο της αιώνιας σου χαρής!

Ένθ' εγώ φέρνω την καθαρία σου έντολή,
ύψομένη,
μες στο σήλαιο των ανθρώπων!»

Στη «Συνείδηση της Γυναίκας» υπάρχει σχέδιο, ένότης; Νά τί θα έννοιαζε πολλούς: τί συμπέρασμα βγαίνει από το τραγούδι αυτό, ποιά ιδεολογία; Και πρώτα ή ένότης.

Στά καθαρώς δημιουργικά έργα, που είνε το καθρέφτισμα της ψυχής του ποιητή μέσα στην καθολική πραγματικότητα, ή ένότης είνε αλλοιώτικη παρ' ότι όρίζεται κοινά. Τήν τέτοια ένότη τα δέν τήν καταστρώνει πρωτίτερα ο λογικευτικός νοός, αλλά ή ίδια ακολουθει σά φυσική άρμονία, έπειτα από το τελείωμα του έργου. Καμμιά φορά είνε άπιαστη, άνυπολογίσιμη. Χρειάζεται ή άπαρασάλευτη έταστικότητα του βλέμματος για να τρυπήσει τους άρίθμητους πέλους κάτω από τους όποιους βασιλεύει. Μπορεί το κατορθωμ' αυτό να μην το αξίζουν παρά πολυ λίγοι, σε στιγμή σφιχτής συγκεντρώσεως, άβιαστης προσμονής, όταν πλαταιίνει ο νοός στο άγκάλισμα του μεγάλου νοήματος. Τέτοια ένότης δέν προετοιμάζει καμμιά ειδική ιδεολογία. Χτυπά το νοός, τον χροδαίνει και τον κάνει να περιλάβει τον κόσμο όλο. Πλημμυρεί την καρδιά από άγαλλιασι και μάς δίνει να νοιώσουμε τον παλμό της ζωής.

«Ας άπλωθει κρυφή άρμονία
Όλο σαλεύοντας το νοός!»

—*

* Πλάτωνος; Συμπόσιον.

στ'.

Σέ ποιές κύριες ιδέες προσανατολισμού στη διάνοησι και την αισθητικότητα, μπορούν ναναχθούν οι άντιλήψεις του Σικελιανού; Νά τί θα ήταν δύσκολο να προσδιορίσει κανείς. Ποιός είνε ο κόσμος του ποιητή στη *φιλοσοφικήν* έκδοχή του; Θα ήταν τολμηρό να τον περιγράψει και να τον όρεισει κανείς. Ό ίδιος ο ποιητής βρίσκεται σήμερα σε άνέλξει. Πάει μπροστά, το βλέμμα στηλό στην αποστολή του, χωρίς να γυρίζει πίσω το κεφάλι, για να μη χάσει την Ευρυδική του, καθώς λέγει. Ό φιλοσοφικός όρισμός της Σικελιανικής ποιήσεως θα είνε μελλοντικό θέμα, οι άλλες δέ αυτές σημειώσεις που αποχρυσταλλόνουν ανεπαρκώς και άνάξια τον ένθουσιασμό μου και τη διαρκή προς το έργο αυτό άγάπη μου, δεν έχουν άλλο σκοπό, τουλάχιστο σήμερα και όπως εκφράζονται, παρά να διαπιστώσουν το αισθημά μου και να χρησιμεύσουν για συνομιλία με τους φίλους της δημιουργίας του Σικελιανού.

CHEXRES.

M. ΠΕΡΙΔΗΣ

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ.

I. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ.

Η έμπρεσσιονιστική προσπάθεια δεν πολέμησε μόνο τον άκαδημαϊσμό άρνήθηκε και τον μυθολογικό και χριστιανικό συμβολισμό.

Ό άκαδημαϊσμός είνε σφικτά δεμένος με το μυθολογικό συμβολισμό. Και άναγκαστικά ή ζωγραφική του σπουδαστηρίου δεν μπορούσε να δώσει παρά ξεπλωμένα έργα δηθεν κλασσικής άντίληψης. Η δλοκληρωτική παραμέληση της φύσης και ή καθημερινή σπουδή του γυμνού μέσα σε κάμαρες σκοτεινές και γκριζες, φωτισμένες από ψηλά με το μονότονο και ώχρο φως του βορρά, άνάγκασε τους τεχνίτες να πορισθούν θέματα για τη ψεύτικη τέχνη τους από τη μυθολογία και τον χριστιανισμό. Έσοκέρθηκαν με άρκετή άφέλεια, πώς ή κανονική μελέτη του σώματος άρκει, το δέ περιβάλλο δεν έχει παρά σχετική σημασία. Μας έδωσαν σκληρά και πεθαμένα σώματα μέσα σε φύση μίζερη και χωματένια.

Άραγε ο έμπρεσσιονισμός άρνήθηκε το μυθολογικό και χριστιανικό συμβολισμό, βαρεστημένος από τα μονότονα πιά και ξενοχισμένα καλούπια του άκαδημαϊσμού, ή άνεγνώρισε πώς ή μυθολογία και ο χριστιανισμός από καιρό έπαυσαν να μάς ίκανοποιούν;

Οι έμπρεσσιονισται έγύρισαν στη μελέτη της φύσης από αντίδραση και άνάγκη. Έζήτησαν την άληθινή ζωή και μάς έδωσαν πιστικά δείγματα της τέχνης τον. Μας έδωσαν γερά έργα, ίσως μόνο έξωτερικά, μάς έδωσαν όμως και καινούργιες μεθόδους, καινούργια κατασκευή. Πάνω σ' αυτήν την κατασκευή ή νέα σχολή των έντιμιστών θα παρουσιάση βαθύτερα έργα, την έσωτερική ζωή, την εκφραση της ψυχής.

Άπέφυγαν κάθε συμβολισμό και το κατορθωσαν γιατί άσχολήθηκαν με τη φύση, με τη σύγχρονη ζωή και τη ψυχολογική άνάλυση. Άπέφυγαν τα γενικά συναισθήματα και της γενικής ιδέας. Ίσως από φόβο, ίσως για να μη πέσουν στα τετριμμένα των άκαδημαϊστών. Και πράγματι κάθε φορά που άναγκάστηκαν να καταλαστούν με τοιχογραφίες για τη διακόσμηση των κυβερνητικών ίδρυμάτων, δεν μάς έδωσαν παρά φτώχιες. Θα θυμούμαι τήν

τοιχογραφία του Lerolle στο δημαρχείο του Παρισιού «ή επιστήμη οδηγεί την ανθρωπότητα!» Σ' ένα πάγκο πόσο, αλλοίμονο, κανονικά σχεδιασμένο, ένα μάζωμα ανθρώπων. Οί περισσότεροι γέροι με γένια, αφιλονίκητο σημάδι της σοφίας, παρατηρούν με θαυμασμό — ή με λαγνεία, μά την αλήθεια δέ ξέρω — δυό γυνές γυναίκες που πετούν. Ή μια κρατά ένα φακό. Συμπέρασμα ή επιστήμη! Πλάϊ σ' αυτήν την ανηθικότητα θά δούμε το ύπεροχο πλαφόν του Besnard, και της διακοσμητικής τοιχογραφίας του Cherret και Gaston-Latouche με της γελαστές των συγχρωτίες. Θά περιμέναμε καλύτερο γούστο από τους επίσημους διαχειριστές των καλών τεχνών της Γαλλίας ή τουλάχιστο ολιγότερη ανεπιτήρητη από τους ευγενείς θεατές. Ντροπή. Μεγάλο δυστύχημα για τους σημερινούς τεχνίτες, σώνεται και καλά, να οδηγούνται με τη πυξίδα του μυθολογικού συμβολισμού.

Ύστερα από το τρανό παράδειγμα του Delacroix, παράδειγμα θελήσεως και μεγαλοφυΐας, που μπόρεσε να υποτάξει τη βουβή λαλιά του χρώματος στην εκδήλωση της σκέψης του, σε κόσμους τραγικούς όπου το χρώμα και το σχέδιο ενώνονται σε δυνατά επίπεδα, όπου οί φόρμες εξοικωμένες, οί κινήσεις τονισμένες, οί φουρτουνιασμένοι ούρανοί και τó σχεδόν αϊώνιο του ήλιοβασιλέμα, μās απομακρύνουν από τη πραγματικότητα για να μās φέρουν μπρός στην έμπαθή πάλη μιας ήρωϊκής ανθρωπότητας, ύστερα από τον Delacroix δέν βλέπομε παρά μετριότητες. Καμιά γενική ιδέα. Προσπάθειες στείρες, απομμήσεις χλωμές. Τό μεγαλύτερο μέρος του έργου ενός σύγχρονου τεχνίτη άποτελείται από τά έργα του όκριβα, δηλαδή από της άτομικής του προσπάθειες και παρατηρήσεις. Οί ευκαιρίες που θά του δοθούν για να καταπιασθή με συνθετικούς πίνακες γενικών ιδεών είνε πολύ όλίγες.

Ή άρχιτεκτονική πρό πολλού άπέθανε. Τά μνημεία που θ' άπαιτούσαν μιά όμαδική εργασία είνε πολύ σπάνια. Τά κράτη έχουν ευγενικότερες και πιο ανθρωπιστικές βλέψεις! Έκκλησίες δέν κτίζονται! ό χριστιανικός συμβολισμός έκπνέει. Κάποτε τεχνίτες καταπιάνονται, δίνοντας μιά νεωτεριστική και πραγματικότερη μορφή στο μυστικιστικό τους γονατισμό. (Ο Besnard στη πρωτότυπη του διακόσμηση του παρεκκλησιού του νοσοκομείου Cazin-Perrochaud στη Berk plage) ή προσπαθούν να ξαναφέρουν τη παλιά καθολική πίστη μ' ένα παιδιάτικο συμβολισμό, που ταιριάζει τόσο ύσχημα με τη σημερινή τεχνοτροπία (Maurice Denis).

Καινούργια παλάτια δέν βλέπομε όπου οί έρωτες και οί νύμφες να χαϊδεύουν τη ρομαντική όνειροπόληση της Δέσποινας. Στά παλιά τουλάχιστο μένει κάποιον σημάδι μιάς περασμένης παντοδυναμίας.

Κάπου κάπου έλεκτοί Μεκίηται από είλικρινή άγάπη του ώραιού, συγγεντρώνουν στα άρχοντικά τους, τους μεγαλόφυγους όραματισμούς μεγάλων τεχνιτών.

Τά κράτη, έπειδή από παλιά συνήθεια έπεκράτησε να έχουν κάποιους επίσημους ύποστηρικτές των καλών τεχνών και ξεχωριστά κοντύλια, προσπαθούν, τó κατά δύναμη, να έπιμελούνται τη διατήρηση και τη διακόσμηση των παλιών μνημείων. Οί επίσημοι διαχειριστάι, με διπλή άποστολή, φροντίζουν να βοηθήσουν φίλους, και να γεμίσουν τοίχους με τοιχογραφίες. Τά ιστορικά θέματα σχεδόν εξαντλήθηκαν. Ή σύγχρονη έποχή έχει να δείξει κάτι πολύ λαμπρό «είνε τόσο ύπερήφανος για δαύτο. Τό λέγοντας πολιτισμό ό,τι τους διακρίνει από τους αϊγοβόσκους!» 'Ο πολιτισμός τους πρέπει να έχει κάποια σοβαροφάνεια. Τόν ντύνουν με τόν πολύ βαρύ χιτώνα της επιστήμης. Τά μνημεία που έμειναν ως σήμερα άδιακόσμητα είνε τά εκπαιδευ-

τικά ιδρύματα. Μιά τοιχογραφία πρέπει να στέκεται στο μέρος πουνε προορισμένη. 'Ο μυθολογικός και χριστιανικός συμβολισμός ώχρειούν μπρός στην επιστήμη. 'Ο χριστιανικός μύθος της κρυφής ζωής του Ναζωραίου προφήτη έχασε την ήθική του σημασία, τά δε μυθολογικά σύμβολα της ειδωλολατρίας, τη προσωποποίηση των φυσικών φαινομένων. Μένουν και θά μένουν σύμβολα χωρίς κανένα συμβολισμό. Ύπερήφανες μορφές μόνο διακοσμητικές. Ή δυσκολία για τόν σύγχρονο τεχνίτη άρχίζει. Τά παλιά σύμβολα δέν ισχύουν. Πρέπει να βρη καινούργια: τόν έπιστημονικό συμβολισμό.

Οί άκαδημαϊστοί, άρνητές της ζωής, οί άνθρωποι της ψεύτικης παράδοσης και της παραδειγματικής τεμπελιάς, φωνάζουν πως ή τέχνη δέν έχει καμιά σχέση με την επιστήμη και πως ή τελευταία δέν μπορεί να δώσει στοιχεία αισθητικά. 'Ο σκοπός της μεγάλης τέχνης είνε να φτάση τόν ιδεώδη τύπο του ώραιού, τόν τύπο της έλληνικής άρχαιότητας. Έγκολπόθηκαν τη μυθολογία! πάνω σ' αυτήν έστήριξαν τó σκήπτρο της επιστήμης κυριαρχίας των. Καύμένη έλληνική τέχνη τόσο ελεύθερη! Και θά μās άραδιάσουν τά συνειδησιμένα των παραλληλήματα με της χτυπητές των φράσεις. Δέν δίνουμε πίστη στις άρνήσεις των. Πόσες φορές και πόσο δέν τους διέψευσαν. Άρνήθηκαν τη ζωή του γεωργού γιατί, όπως έλεγαν, δέν μπορούσε να δώσει τίποτα τó ευγενικό! και όμως έχομε τó παράδειγμα του Millet. Άρνήθηκαν τόν εργάτη και έχομε τόν Raffaelli. Άρνήθηκαν τους μεταλλουργούς κ' έχομε τόν Meunier. Άρνήθηκαν τη σύγχρονη ζωή των πόλεων και έχομε τόν Pissaro με όλους τους έμπροσσιοιστές.

'Ο Mauclair θά μās κάνει να σκεφτούμε με τó βαθύ του έρώτημα: < Άν τó ψέμμα, τά παραμύθια της παραμάνας, τά είδωλα κατάλληλα για την ευκολοπιστία του πλήθους, κατόρθωσαν να δημιουργήσουν στην καρδιά και την ευφύια των ανθρώπων μιά τέτοια παραγωγή άριστουργημάτων — και ξέρουμε πως τó Έλληνικό άγαλμα και ή μεσαιωνική Μαντόνα είνε ζωγραφίες ψεύδους και σημεία ανθρωποκεντρικού φετιχισμού — σήμερα που βρισκόμεθα μπροστά σε μιά αλήθεια άπείρως πιο αληθινή, σήμερα που ό χημικός με τη ζυγαριά του και τόν κλίβαντά του, ό Δαρβινιστής με τους νόμους της μεταλλαγής οικτερεί τόν ιερέα του καθολικισμού, όπως αὐτός περιφρονούσε τόν ειδωλολάτη με τους μύθους του για τόν Δία, θά ήταν πολύ φυσικό ή τέχνη εκδηλώνουσα τη θρησκεία της αλήθειας, να μās δώσει τουλάχιστο άνάλογους τύπους του ώραιού, που έδωσε έμπνευσμένη από τη θρησκεία της ψευτιάς; >

Και μās γεννιούνται οί άπορίες:

Οί άρχαίοι Έλληνες συμβολίζοντας ανθρωπομορφικά τά φυσικά φαινόμενα τά έθεοποίησαν δηλαδή οί θεοί-φυσικά δυνάμεις άποτελούνται από τó καθαρό έπιστημονικό μέρος και τó συναισθηματικό και μυστικιστικό που άπέκτησαν με την εξέλιξη της θρησκευτικής λατρείας. Οί γλύπται των έμόρφωσαν τά άριστουργήματά τους για να ύμνήσουν τη θεότητα ως δόγμα, ως παράδοση αυθεντικά πραγματευόμενοι έτσι τη συναισθηματική και μυστικιστική άποψη της Θεότητας ή θέλησαν να εικονίσουν της ζωϊκές δυνάμεις; Θά παρατηρήσωμε πως στην Ελλάδα οί έντόπιες παραδόσεις εξακολουθητικά άλλαξαν τά μυθολογικά γεγονότα. Στής καθαυτό φυσικές ιδιότητες μιανής Θεότητας βλέπομε να προστίθενται και άλλες, που όσο κι αν θέλησαν οί διάφοροι έρμηνευτάι της μυθολογίας να μās πείσουν πως σχετίζονται δέν τó κατόρθωσαν, ιδιότητες καθαρά γραφικές. Ποία σχέση μπορεί

νά υπάρχει με τὸν Ἀπόλλωνα Θεὸ τοῦ φωτός καὶ τὸν Ἀπόλλωνα Θεὸ τῆς μουσικῆς; πῶς ὁ ἀειγενέτης, καὶ ὁ ἐκατηβόλος μᾶς παρουσιάζεται σάν μουσηγέτης καὶ κιθαρωδός; Ἡ ὑπόθεση πῶς: οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ποῦ πλημμυρίζουν τὸν κόσμον ἀπὸ φῶς καὶ ἁρμονία παρομοιάσθησαν μετὰ τῆς χορδῆς χρυσῆς κιθάρας τῆς ὁποίας οἱ ἤχοι ἦσαν ὁ ὕμνος ποῦ ἐφαλλε ἡ φύση χαιρετόντας τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, δὲν μᾶς ἰκανοποιεῖ. Καὶ πῶς νὰ ἐξηγήσωμε τὸ μῦθον τῆς Δάφνης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα;

Στὴ χριστιανικὴ τέχνη οἱ περισσότεροὶ ζωγράφοι τοῦ quattrocento ἐνεπνεύστησαν ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκην, ἀπὸ τὸ συναισθηματικὸ καὶ μυστικιστικὸ μέρος τοῦ χριστιανισμοῦ. Μὰ ἔχομε τὰ φρέσκα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου στὴ Sixtine ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Γένεσιν, ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ποῦμε τὸ μόνον ἐπιστημονικὸ μέρος τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ὅταν ἡ δραματικὴ ψυχὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐξέλεξε ὡς θέμα γιὰ τὴν διακοσμητικὴν τοιχογραφίαν ποῦ θὰ ἐκλούσῃ μέσα τῆς τῆς ἀναπαράστασης τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, τῆς ἐννέα σκηνῆς τῆς Γένεσης, θέλησε νὰ μᾶς διηγηθῆ τὴν κοσμογονίαν, ἡ ἢ ἄρρωστη ψυχὴ του πάντα σὲ διηγετικὴν πάλιν μετὰ τῆς γιγάντιας συλλήψεως τῆς μεγαλοφυΐας του, ἡ ἀγάπη του τῆς ἐλευθερίας πάντα πνιγμένη ἀπὸ τὴν τυραννίαν θέλησε νὰ ξεσπάσῃ σὲ μιὰ ὑπερένταση πληγωμένου Τιτάνου ποῦ συντρίβει στὸ στῆθος του ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ποῦ δὲν φοβεῖται πιά ν' ἀτενίσῃ κατὰμάτα τὸ Θεό! «Εἶνε * ἓνα τρομερὸ ἔργο ποῦ δὲν μπορούμε νὰ * τὸ δοῦμε μετὰ ἡρεμίαν, ἐκτὸς ἂν δὲν τὸ καταλαβαίνομε. Πρέπει νὰ τὸ * μισήσωμε ἢ νὰ τὸ λατρεύσωμε. Μᾶς πνίγει, μᾶς καίει. Κανένα τοπεῖο, * τίποτα ἀπὸ τὴν φύσιν, χωρὶς ἀέρα, χωρὶς ἀγάπην, χωρὶς τίποτα τὸ ἀνθρώπινο. Συμβολισμὸς πρωτογενοῦς, κατασκευὴ παρακμῆς, ἀρχιτεκτονικὴ * σωματίων γυμνῶν συνεσπασμένων, μιὰ ἀλύσιστη σκέψιν, ἄγρια ποῦ μᾶς * κατατρῶγει, σάν νότιος ἄνεμος ποῦ πνέει σὲ ἀμυγδαλὴν ἔρημον. Πουθενά * σκιά, καμιά πηγὴ γιὰ νὰ ξεδιψάσωμε. Ἐνας αἴφουνας ἀπὸ φωτιά. Ὁ * μεγαλόπρεπος Ὀλλυγὸς τῆς σκέψεως ποῦ παραληρεῖ, χωρὶς ἄλλο σκοπὸν * παρὰ τὸ Θεὸ ποῦ σ' αὐτὸν θὰ πᾶ νὰ χαθῆ. Τὸ κάθε τι φωνάζει * τὸ Θεό, τὸ κάθε τι τὸν φοβᾶται καὶ μᾶς τὸ δείχνει. Ἐνας ἀνεμο- * στρόβιλος φυσᾷ ἀπὸ τὴν μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρην αὐτοῦ τοῦ κόσμου τῶν * γιγάντων. Μιὰ θύελλα στριφογυρίζει στὸν ἀέρα τὸ Θεὸ ποῦ δημιουργεῖ * τὸν ἡλιον σάν βολίδα ριγμένην στὸ ἄπειρον. Τὸ βουγγυτὸ τῆς θύελλας * μᾶς τριγυρίζει καὶ μᾶς ξεκουφαίνει. Κανένας τρόπος νὰ τὴν ἀποφύγωμε. * Ἄν θέλωμε νὰ μὴ μισήσωμε αὐτὴ τὴν κτηνώδη δύναμιν ποῦ μᾶς πιέζει, * ὁ μόνος τρόπος εἶνε νὰ παραδοθῶμε χωρὶς ἀντίστασιν, ὅπως οἱ ψυχῆς ἐκεῖ- * νες τοῦ Δάντη ποῦ τῆς παρασύρει ἓνας αἰώνιος κυκλῶνας.» Ὁλος ὁ συμβολισμὸς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου δὲν εἶνε παρὰ φόρμα καὶ κίνησις ποῦ μ' αὐτὰ θὰ παρουσιάσῃ κάθε γενικὴ ἰδέαν. Συμβολισμὸς ποῦ θὰ τὸν ξανάβρωμε στὸν Delacroix καὶ τὸν Rodin.

Οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι τοῦ μεσαίωνα, ἀπὸ ἄπλοιοι ἐργάται εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἐπίσκοπος θὰ ὀρίσῃ τὸ θέμα, τὸ ντύσιμον, τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἐκφράσιν, θὰ μᾶς δώσουν ἔργα μετὰ μεγαλύτερη ἐλευθερίαν, θὰ ξενυχίσουν ὅλα τὰ ἱερά βιβλία. Θὰ μᾶς δώσουν χίλιες Μαντόνες καὶ χίλιες Pietà. Καὶ μετὰ τὴν διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης θὰ γυρίσῃ στὴν εἰδωλολατρικὴ μυθολογίαν. Ἄραγε ἐπηρεασμένοι μόνον ἀπὸ τὴν

* Romain Rolland: Michel-Ange.

καινούργια, γι' αὐτοὺς, ἀντίληψη τῶν ζωϊκῶν δυνάμεων, καὶ τὸ γραφικὸν τοῦ χαρακτῆρα; Ἀπὸ μιὰ στρεβλὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ποῦ γι' αὐτοὺς ὅπως τοὺς ἔμαθε ὁ χριστιανισμὸς, δὲν ἦταν παρὰ ἓνα αἰώνιον κλάμα, μιὰ γκριμάτσα πόνου καὶ θυσίας, ποῦ ἔπρεπε μ' αὐτὴ νὰ φωτίσῃ σώματα στυγνὰ καὶ ἀσκητικά, μετὰ πένθημα καλογερικὰ ράσα, βρέθησαν μπρῶς σὲ μιὰ ζωὴ εὐχαρῆ καὶ γελαστῆ, ποῦ ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα στηριγμένη πάνω στὴν ὑγείαν ἐφύσησε σὲ σώματα γερά καὶ ἀντρέϊα. Ἡ ψυχὴ τους πιεσμένη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν δικτατορίαν, ἀρχίζει νὰ σπᾶται ἐλεύθερα. Ἀρχίζουν νὰ βλέπουν τὴν ζωὴν καὶ τὴν φύσιν μετὰ ἀγάπην. Μαθαίνουν νὰ γελῶν. Ἡ μυθολογία θὰ τοὺς σπρώξῃ στὸ γυμνόν. Ἡ δὲ μελέτη τοῦ γυμνοῦ στὴν ἀνώτερη ἀντίληψη τῆς Τέχνης. Καὶ οἱ Ἑλληνικοὶ Θεοὶ τῆς εἰδωλολατρίας θὰ ξαναζήσουν μέσα στοὺς Ἀγίους τοῦ Χριστιανισμοῦ! Καὶ θὰ δοῦμε τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ἡ «δεύτερη παρουσία» τῆς Ἀποκάλυψης, ὅπου ὅλα τὰ πρόσωπα γυμνὰ θὰ σκανδαλίσουν τοὺς Ἀρετίνους τοῦ XV αἰῶνα. Καὶ τὸν Veronese πρὸ τοῦ δικαστηρίου τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως γιὰ τὸ ἔργο του «ὁ δειπνὸς στὸ σπῆτι τοῦ Σίμωνος» ποῦ ἐκρίθη τόσο ἀκατάλληλον καὶ τόσο ἀνήθικον!

Ξεφυλλίζοντας τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, ὅσο κι' ἂν μᾶς σταματοῦν οἱ ἀπορίες καὶ οἱ σκέψεις μας γιὰ νὰ βροῦμε τῆς αἰτίας, θὰ παρατηρήσωμε πῶς κάθε ἐποχὴ τῆς, μᾶς ἔδωσε ἓνα δικό της συμβολισμὸν ποῦ συγκέντρωσε καὶ παρουσίασε τῆς γενικῆς ἰδέας τῆς ἐποχῆς. Ὁ συμβολισμὸς αὐτὸς εἴτε εἶνε πολυθεϊστικὸς εἴτε μονοθεϊστικὸς ἀνάγεται πάντα στὴν διαφόρην ἀπόδοσιν τῆς φόρμας τοῦ σώματος καὶ τῆς κίνησεως. Ὁ διαδοῦμενος τοῦ Πολυκλείτου θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἡρεμὴν χάριν. Ὁ σκλάβος τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου τὸν πόνο καὶ τὴν λύπην. Κάθε καινούργια ἀπόδοσις τῆς φόρμας θὰ ἔπνοιε ἀναγκαστικὰ ἓνα καινούργιον συμβολισμὸν συμβολισμὸν καινούργιας ἐποχῆς, νέας ἰδεολογίας. Κι' ἂν ἀκόμα τεχνίτες διαφόρων ἐποχῶν μᾶς ἔδωσαν ἔργα πάνω σὲ θέματα περασμένων συμβολισμῶν, πάντα ἡ διαφορά τῆς ἀπόδοσεως θὰ τὰ διακρίνῃ. Ἄν στοὺς Ἀγίους τῶν ζωγράφων τοῦ Quattrocento διακρίνομε τὴν ἐπίδρασιν τῶν μυθολογικῶν θεῶν, στῆς εἰδωλολατρικῆς τοῦ θεοῦ τῆς θείας θείας θὰ ὑποφαίνεται πάντα ὁ Χριστός. Ἀπ' αὐτοὺς λείπει ἡ πίστις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ὁ Rubens μετὰ τὴν πελώρια παραγωγή του θὰ μᾶς δώσῃ πολλὰ σκηνῆς τῆς μυθολογίας. Οἱ ἥρωες του εἶνε πάρα πολὺ σάρκικοι, ὥστε νὰ εἶνε πολὺ λίγο Θεοὶ. Δὲ μᾶς δεινὸν καμμίαν ἐντύπωσιν τῆς ἀρχαιότητος, παρὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἀφθονίας καὶ πλοῦσιος ζωῆς τῶν Κάτω Χωρῶν. Οἱ νῆμφες τοῦ Boucher καὶ Fragonard μετὰ τὸ τόσο λεπτὸ ἰσχύα καὶ τὰ μικρὰ τοῦ ποδαράκια θὰ μᾶς ὑπενθυμίσουν τῆς galantes τοῦ XVIII αἰῶνα. Οἱ ἥρωες τοῦ Delacroix, θὰ μᾶς δεῖξουν τὸ ρωμαντικὸν πειστικὸν τῆς ἐποχῆς του, ὅπως οἱ χριστιανικῆς τοιχογραφίας τοῦ Besnard μᾶς παρουσιάζουν ἓνα Χριστὸν σύμβολον ὄχι πιά θρησκευτικόν, δογματικόν, μὰ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς εὐσπλαχνίας καὶ παρηγορίας.

Καὶ τί ἐννοοῦμε ὅταν λέγομε ὅτι ὁ νέος συμβολισμὸς πρέπει νὰ μᾶς δώσῃ μιὰ καινούργια μορφή; Ὁ Rodin λέγει, πῶς δὲν πρέπει νὰ ζητοῦν τὸν συμβολισμὸν καὶ τὴν ἐκφράσιν τῶν ἔργων του ἄλλου παρὰ στὰ ἐπίπεδα τῶν ἀγαλμάτων του «τὸ ἀνθρώπινο σῶμα εἶνε ἓνας ναὸς ἐν κινήσει» μέσα του ἔχει ἓνα κεντρικὸ σημεῖον γύρω τοῦ ὁποίου διανέμονται οἱ ὄγκοι. Ὅταν καταλάβωμε αὐτὸ θὰ ἐξηγήσωμε ὅλα.» Πολλὰς φορὰς σχεδιάζοντας ἓνα ὡραῖον σῶμα γυναικῆς, τὰ σχέδια του θὰ τοῦ δώσουν διάφορα σχήματα ἐντόμων,

πουλιών και ψαριών. Η επιστήμη θα μάς εξηγήσει πώς η ποικιλία της φύσης μπορεί να αναχθεί σε λίγες γεννήτριες μορφές. Πάνω σ' αυτή τη θεωρία ο Maclaair θα μάς εξηγήσει πώς η αναλογία και η παρομοίωση είναι οι βάσεις της καλλιτεχνικής δημιουργίας, και της ανώτερης κριτικής που είναι η ζήτηση των ομοιοτήτων για να μπορέσει να κατατάξει τα διάφορα γεγονότα. «Το νεύρο ενός φύλλου, οι νευρώσεις ενός όρνυκτος, το σχήμα μιας αρτηρίας, μια ψαρογκάθα, ένας πνεύμονας, ένα δέντρο, ένας νευρικός ιστός, τα νερά των ξύλων, τα πτερά, τα κοράλια, είναι όμοια και ο άνθρωπος απ' αυτά θα εμπνευστή για να κάμει το κάθε τί. Το ανθρώπινο σώμα μόνο του κλίνει μέσα του όλα τα σχήματα του φυτικού και ζωικού βασιλείου. Τα πλοία μας, τα σπήτια μας δεν είναι παρά εφαρμογές των αρχικών μορφών, των οποίων το σώμα μας είναι μια σύμπτυξη. Τα εργαλεία μας είναι εξάπλωση του οργανισμού μας, ο δε οργανισμός μας είναι μια άπομιση και μια σύνθεση της μορφής του σύμπαντος. Η ποικιλία γεννιέται από την ταυτότητα και ξανακιστρώσει σ' αυτή, και το πάλι ανάγεται σε μια θεμελιώδη γεωμετρία η οποία είναι η σύνθεση μιας κατηγορίας μορίων. Οι φόρμες δημιουργούνται και μεταλλάζουν στηριγμένες επάνω στη γεωμετρία, όπως στις πλευρές ενός πολυέδρου σχηματίζονται σχήματα με την αυτή βάση, με διάφορους όγκους. Σ' αυτήν την ομοιότητα των μορφών αντιστοιχεί μια ομοιότητα νόμων: έτσι μεταξύ όλων των τεχνών υπάρχει μια συνθετική σχέση, και η ανάλυση δείχνει πώς έχουν μιαν ίδια ρίζα, μολονότι φαίνονται πώς χωρίζονται σε τέχνες πλαστικές δηλαδή υλικές και μη υλικές, διάκριση καθαρά φανταστική. Η σημερινή επιστήμη κατέστρεψε την παλιά αντίληψη της ύλης και εξουδετέρωσε την πρόληψη πώς η ιδέα είναι αντίθετη από τα γεγονότα. Ύστερα από την τηλεπάθεια, της καθοδικής ακτίνης, τη διαίρεση της κατάταξης των μορίων σε δυο πόλους, τη διεύθυνση, την ασυμμετρία των μορίων, δεν υπάρχει τίποτα το υλικό στην ιδέα της ύλης, και οι αισθητικές ιδιότητες των διαφόρων τεχνών εναλλάσσονται είτε μας παρουσιάζονται ως μάριαρο είτε ως ήχος, ή ως χρώμα ή ως ρυθμός. Και συμπεραίνουμε πως, τόσο περισσότερο θα αναπτύξουμε της γνώσεις μας αισθητικές ή επιστημονικές, όσο περισσότερη ικανότητα έχουμε να βρισκόμαστε της παρομοιώσεως και της αναλογίας. Ο μεγαλύτερος ποιητής και ο μεγαλύτερος τεχνίτης είναι εκείνος που θα παρατηρήσει περισσότερες αναλογίες και που θα της ευρη εκεί που άλλοι ούτε καν της υποπτεύθηκαν, και η αυθόρμητη αναλογία είναι το σημάδι της μεγαλοφυΐας, γιατί επιτρέπει σ' έναν άνθρωπο να περικλείσει σε μια δεδομένη μορφή το μεγαλύτερο αριθμό παρομοιώσεων με άλλες μορφές και έτσι να κάμει ώστε το έργο του να είναι το αντιπροσωπευτικό σύμβολο όλων των φυσικών βασιλείων. Το ανθρώπινο σώμα θα μάς δώσει απείρες φορές αφορμή να σκεφτούμε της διάφορες μορφές της φύσης και θα μάς δείξει τη συνέχεια του σύμπαντος. Γι' αυτό η άπεικάνισή του είναι ο ανώτερος σκοπός της πλαστικής τέχνης, με την προϋπόθεση πώς αυτή η τέχνη θα μπορέσει εικονίζοντάς το, και τονίζοντας τον χαρακτήρα του να μάς δώσει όλες της παρομοιώσεις. Ο ποιητής με της μεταφορές του, ο ζωγράφος με τους τόνους του, ο γλύπτης με τα επίπεδά του, εκφράζουν της αναλογίες που είδαν, ή, δε ανώτερη κριτική με τους συλλογισμούς. Κι' αυτή είναι η διαφορά, διότι η τέχνη δεν είναι παρά μια ανώτερη κριτική της φύσης, ή δημιουργία επιτρέπεται στον άνθρωπο κατά δεύτερο βαθμό, μετά την ανώτερη κριτική». Εδώσαμε αυτές της μεταφυσικές σελί-

δες μίγμα ρεαλισμού και ιδεολογισμού, νομίζοντας πως θα κάμουν μερικούς να σκεφτούν και να ξεδιαλύνουν πολλά ζητήματα πάνω στην τέχνη και τη δημιουργία, ή τουλάχιστο να τους σκοτίσουν περισσότερο, βέβαιοι πως και σ' αυτήν ακόμα την περίπτωση, ή ειλικρινειά τους θα τους οδηγήσει να ξεκαθαρίσουν ή να δυναμώσουν της αμφιβολίες τους.

Η νέα μορφή που ζητούμε από τον επιστημονικό συμβολισμό πρέπει λοιπόν να μας δώσει περισσότερες και επιτυχεστερες αναλογίες απ' ό,τι μας έδωκαν ο χριστιανικός και ο μυθολογικός. Η επιστήμη μας έδωσε καινούργιες βάσεις της λειτουργίας του σύμπαντος, μάς έδωσε καινούργιες δυνάμεις, νέες ιδιότητες και νέες αρχές, ώστε τα στοιχεία των αναλογιών πληθαίνουν και καθορίζονται.

Ο φόβος του Θείου που ανάγκασε τους ειδωλολάτρους και χριστιανούς να προσωποποιήσουν της δυνάμεις για να έλθουν σε στενότερη επικοινωνία με αυτές, σχεδόν εξέλιπε. Τον σημερινό άνθρωπο απασχολεί περισσότερο η εξήγηση των φαινομένων της ζωής. Ο δε σύγχρονος τεχνίτης θα ποριστή από την αρμονία και τη συνέχεια του σύμπαντος, τη γνώση μιας ανώτερης ηθικής.

Η εποχή μας μάς έδειξε την τάση της προς νέες φόρμες αφού ο εμπρεσιονισμός έπηρε από την επιστήμη μια καινούργια κατασκευή, στηριγμένη πάνω στη θεωρία της οπτικής και της υποδιαίρεσης των χρωμάτων. Το ρεαλιστικό πνεύμα της εποχής έσπρωξε τη ζωγραφική στη μελέτη της φύσης για να αντίληψη καινούργιες δυνάμεις. Και δεν μπορούμε να φανταστούμε πως θα εξακολουθήσει να μάς δίνει αντιγραφές από τη φύση τόσο κανονικές που να είναι αξίες να στολίσουν της μονιστικές εκκλησίες του Haeckel!

Η σχολή των εντιμιστών προχώρησε κατά ένα ακόμη βήμα. Μας ανοίγει κάποιο δρόμο προς τον επιστημονικό συμβολισμό, τη νέα μορφή. Δυναμωμένοι από τη μελέτη της φύσης, κύριοι του περιβάλλοντος και της εμπρεσιονιστικής κατασκευής, αρχίζουν να μπαίνουν βαθύτερα μέσα στη ζωή. Τα έξωτερικά επίπεδα της επιφάνειας, που θα μάς δώσουν μια αντιγραφή της φύσης, τα ξεπέρασαν. Βλέπουν τη ζωή από μια νέα άποψη. Τα effets τους δεν ξεπετούν, μάς δίνουν την εντύπωση πως μορφώνονται κατά βάθος. Γύρω από τα πρόσωπά τους δε βλέπουμε τη φυσική ατμόσφαιρα, μα μιαν ατμόσφαιρα ζωική, ιδιαίτερη δια το κάθε τί, μαγνητικές ακτίνες κάθε θέλησης, ξεχωριστών χαρακτήρων. Το «Τραπέζι» του Le Sidaner δεν είναι μια απλή «σιωπηλή ζωή». Στη νυχτερινή ατμόσφαιρα διακρίνουμε μορφές, πρόσωπα που ήταν εκεί προ δλίγου. Το στρωμένο τραπέζι, τα ποτήρια, τα φρούτα, οι καράφες, δεν είναι μια διασκευή για να δώσει μια έξωτερική εντύπωση. Το κάθε τι δε βρέθηκε τυχαία. Όλα έχουν το λόγο τους. Όλα μάς μιλούν με τη δικιά τους γλώσσα. Μας δείχνουν μιαν έσωτερική φανταστική ζωή. Ένα πορτραίτο του Gustave Ricard δεν θα μάς δώσει μόνο μια ξεχωριστή φυσιογνωμία. Είναι σχεδιασμένο πάνω στο πρότυπο της ψυχής. Στις άκρες των χειλιών και στα μάτια συγκεντρώνει όλη τη σκέψη. Πολύ σωστά είπαν για τα έργα του πως απομακρύνονται από τα όρια της ζωγραφικής. Άγγισαν της αρμονίας της μουσικής. Στην «Μητρότητα» του Eugène Carrière η περιέργη του κατασκευή τόσο συγγενικά με κείνη του Rembrandt, ή τονισμένη κίνηση, και τα δυνατά επίπεδα που ξεπετούν μέσα από την πυκνή ατμόσφαιρα που μ' αυτήν εσκέπασε κάθε έξωτερικό για να αφίσει ελεύθερη την εντύπωση του προσώπου, όλα μάς αναλύουν το μητρικό ένστικτο. Οι μορφές σκεπασμένες από μαγνητικά κύματα θα τονίσουν

τή φιλτρική έλξη. Συγγενική έντόπωση θά μᾶς δώσουν τὰ έργα τοῦ Whistler μὲ τὸ μυστήριο τῶν γραμμῶν του ἁρμονιῶν. Ἡ αἰσθητικὴ τῶν έντιμοστῶν εἶνε ἐκεῖνὴ τοῦ Edgar Poe καὶ τοῦ Baudelaire.

Γενικεύοντας τῆς ἀτομικῆς παρατηρήσεως τῶν έντιμοστῶν συμπεραίνομε πῶς ὁ νέος συμβολισμὸς πρέπει νὰ ζητήσῃ τὴ μορφή του ὄχι ἀπὸ τὴν ἔξωτερικὴν ἀναπαράστασιν τῶν φαινομένων, μὰ ἀπὸ τὴν βαθύτερη έννοια τῶν φυσικῶν νόμων. Αὐτὴ τὴ νέα μορφή ἄς τὴ ζητήσωμε ἀπὸ τοὺς σύγχρονους τεχνίτες, θυμούμενοι πάντα πῶς «οἱ νέοι πρέπει νὰ κáμνουν πολλὰ λάθη, γιατί ἔτσι θά δεῖξουν τῆς προσπάθειές τους».

Τὰ έργα ποῦ οἱ σύγχρονοι ζωγράφοι μᾶς ἔδωσαν ἐπάνω σὲ θέματα ἐπιστημονικά, μποροῦμε νὰ τὰ διαιρέσωμε σὲ δύο κατηγορίες. Σὲ έργα καθαρώς ρεαλιστικά, καὶ σὲ έργα φρενομυθολογικά.

Οἱ πρῶτοι θά μᾶς δεῖξουν τὸ ἐσωτερικὸ ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ σπουδασθρίου, ζωγραφίζοντας μὲ μεγάλη παρατηρητικὴν ὄλη τὰ ἐπιστημονικά σύνεργα μὲ τὴν προσπάθεια νὰ μᾶς δώσουν μιὰ σοβαρὴ ἀτμόσφαιρα, ὅπου τὸ μόνον γέλιο νάε ἡ ἀνανάλαση τοῦ φωτός πάνω στὰ γυάλινα μπουκάλια καὶ στὰ μπρούτζινα ἐργαλεῖα. Θά μᾶς δώσουν τὸν τάδε μεγάλο φυσικὸ πολὺ καλά προσωπογραφημένο νὰ διδάσκη. Οἱ μαθητὲς τὸν ἀκούουν μὲ κατάνηξη. Προσπάθειες ἀνωφελεῖς, μὰ ποῦ δέν εἶνε τουλάχιστον γελοῖες.

Οἱ δεῦτεροι θά ζητήσουν νὰ μᾶς συμβολίσουν τὴν ἐπιστήμη ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν ἀκαδημαῖισμό. Καὶ ἔχομεν τὰ έργα τῶν Lerolles ὅπως ἔδειξαμε παρὰ πάνω. Γυναίκες ποῦ πετοῦν γυμνές μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα μισοσβουμένη μὲ διάφορα ἐργαλεῖα στὰ χέρια: φακοὺς, διαβήτες κτλ. Ἄποπειρες γελοῖες.

Ὁ Puvis de Chavannes θά μᾶς συμβολίσῃ τὸν ἡλεκρισμὸ μὲ ἀρκετὴ ἀφέλεια, μὰ ποῦ δεῖχνει κάποια μικρὴ προσπάθεια πῶς θέλει νὰ ξετάσῃ τὸ ζήτημα ποῦ ἐσωτερικά: Φόντο, οὐρανός. Πάνω σὲ δυὸ τηλεγραφικὰ σύρματα γλυστοῦν δύο γυναίκες σὲ ἀντίθετη διεύθυνση. Ἡ μία κάτασπρα ντυμένη φέρνει τὸ ἄγγελμα τῆς χαρᾶς· ἡ ἄλλη πένθιμα, τὴν εἶδηση τοῦ θανάτου. Καὶ οἱ δύο μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα, ἀναισθητες στὴν ἀναμονή, ἀδιάφορες στὸ ἀποτέλεσμα ποῦ θά φέρουν.

Μὰ τὸ ἀληθινὸ παράδειγμα μᾶς ἀνώτερης ἀντίληψης, μᾶς δυνατῆς προσπάθειας, θά μᾶς τὸ δώσῃ ὁ Albert Besnard.

Ὁ Besnard «Prix de Rome» τῆς Γαλλίας ἀφοῦ ἔπερασε τὰ σχετικὰ χρόνια στὴν Ἰταλία, θαυμάζοντας τοὺς παλῆους Κυρίους τῆς τέχνης, τὴ πολυύμνητο φύσιν τῆς Ἰταλίας, τὴν Αἰώνια πόλη, σὲ μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ διασκέδαση καὶ καλοπέραση, ἀποτίναξε τὸ ἀκαδημαῖκὸ σπέρμα, καὶ ὀπαδός τῆς νέας σχολῆς τῶν ἐμπροσσιονιστῶν, ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἰδρυτὲς τοῦ Ἐθνικοῦ σαλονιοῦ τῆς Γαλλίας, ἀνεστάτωσε τὸν κριτικὸ κόσμον μὲ τὰ έργα του, ποῦ ἀγκάλιασαν ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ζωγραφικῆς. Χρωματιστὴς ἀνυπέρβλητος ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ὀλίγους ζωγράφους ποῦ ἡ φύσιν ἐπροῖκησε μὲ τὸ θεῖο δῶρο, τοῦ νὰ βλέπουν ὅλα μὲ τινελιές καὶ σὲ τόνους ἁρμονισμένους, θά μᾶς δώσῃ τὴ «γυμνὴ γυναῖκα» τοῦ Λουξεμβούργου, καὶ τὸ ποίημα τοῦ γυμνοῦ «la feege intime» ποῦ θά θεωρηθῶν τὰ καλύτερα καὶ τολμηρότερα κομμάτια τῆς σχολῆς τῶν χρωματιστῶν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δυνατώτερους παστελλιστες, λεπτότατος ἀκουαφερίστας θά κáνη νὰ ὠχριάσουν οἱ χαρακται μὲ τὴ σειρά του τῶν 26 ἀκουαφόρτε τοῦ «Θανάτου». Τίποτα τὸ μελοδραματικὸ: Κάθε ἀκουαφόρτε καὶ μιὰ νέα ἄποψη. Ὁ ἀμείλικτος ἐπισκέ-

πτης περιμένει στὰ σκοτεινὰ, μὲ σαρκασμὸ τὴ λέια του· σ' ὄλες τῆς κοινοτικῆς τάξεως σὲ κáθε περιβάλλον. Πικρὴ μὰ ὑπερήφανη ἀλήθεια. Ὁ τεχνίτης τῆς τρελλῆς ζωῆς, ὁ μάγος τῶν ἀνοικτῶν τόνων δὲ «θά σηκωθῇ γυμνός, μπρὸς τὸ Θεὸ ποῦχει κεφάλι ἐλέφα, τὸν Γανσελ, μὲ τὸ μέτωπο σημειωμένο ἀπὸ τὴν τρίαινα τοῦ Βισνοῦ, σηκώνοντας ψηλά πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, τὰ χέρια ἑνωμένα γιὰ ν' ἀνεῖσῃ τὸ εἶδωλον μὲ βλέμμα δαιμονισμένου». Θά σκύψῃ στὸ βάραθρον τοῦ μυστηρίου, καὶ θά μᾶς δώσῃ τῆς μελαγχολικῆς του σκιᾶς: Μιὰ γωνιά γυμνασίου. Ἐνα ὄραμα ὀργίων. Ξαπλωμένος ἀφρόντιστα σὲ μιὰ πολυθρόνα κάποιος παρακολουθεῖ τὸ σαρκωπάλεμα μὲ φλέγμα εἰρωνικό. Ὁ Θάνατος περιμένει! Καὶ θά μᾶς δεῖξῃ τὸν «Ρόδιον ἄνθρωπον» ποῦ ἐδημιούργησε στὴ συμβολικὴν του φαντασία, «αὐτὸν τὸν περιεργὸ ἄνθρωπον, μὰ τόσο ἁρμονικὸ» ποῦ ἤρεε καινούργιες συμφωνίες, αὐτὸ τὸ μουσικὸ ποῦ γιὰ ὄργανον εἶχε τὸ χρῶμα. Τὸν ἀντικριώτερον ἀπ' ὅλους ντυμένο μὲ πλοῦτον γυναικεῖο. Ἄντρας ἀπὰ τὰ πάθη του, γυναῖκα ἀπὸ τὸ στόλισμά του! Καὶ θά μᾶς τὸν δεῖξῃ ζωγραφισμένο πάνω στὰ μυριόχρωμα ἔργα του ποῦ ἔφερε ἀπὸ τὸ Ἄλγερν καὶ τῆς Ἰνδίας: ἡ δόξα τῶν Ἀνατολιστῶν. Προσωπογράφος βαθύς, θά ἀναβᾶσῃ τὸ πορτραῖτο τῆς γυναίκας σὲ ποίημα ἡδονικὸ καὶ θά ἀναλύσῃ στὴ Revue Bleu τὸν τρόπο τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς σημασία ποῦ ἔχει γιὰ τὸν τεχνίτη ἡ ἀναπαράστασις γνωστοῦ προσώπου. Διακοσμητικῆς πρωτότυπος· ἡ γραμμὴ του καὶ οἱ τόνοι του, τὰ ἀπλά καὶ χαριτωμένα σύμβολά του θά ἀναιβάσουν τὴ διακοσμητικὴν τέχνην στὸ ἐπίπεδον τῆς ἐλευθερῆς δημιουργίας. Τὸ σῶμα τοῦ διαβόλου στὸ πλαφόρνι τῆς Γαλλικῆς Κομμωδίας θά κριθῇ ὡς τὸ τολμηρότερον καὶ δυνατώτερον σχέδιον τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ προοπτικὴν καὶ ἀνατομία. Ἡ κατασκευὴ του θά συγκεντρώσῃ ὄλες τῆς ἐμπροσσιονιστικῆς μεθόδους, καὶ θά μᾶς παρουσιάσῃ μιὰ ἐργασία χωρὶς καμμιὰ πρόληψη, χωρὶς κανένα δασκαλισμὸ. Ὁ νικητὴς τοῦ βραβείου τῆς Ρώμης τὸ 1874, ὁ ἐπαναστάτης, ὁ χρωματιστὴς, ὁ ἐμπροσσιονιστὴς, στὸ 1913 διωριζότανε διευθυντὴς τῆς σχολῆς τῶν Μεδίκων στὴ θέσιν τοῦ Carolus Duran!

Ἴδου ὁ τεχνίτης ποῦ θά θέσῃ τῆς βίσεως τῆς νέας μορφῆς. Ἡ διακόσμησις τῆς Φαρμακευτικῆς σχολῆς θά τὸν ὀδηγήσῃ. Καὶ θά ζωγραφίσῃ τὴν ἀρρώστια καὶ τὴν ἀνάρρωσιν· πῶς συνλέγονται τὰ φαρμακευτικὰ φυτὰ, πῶς τὰ κατεργάζονται. Πίνακες διακοσμητικοὶ ἐργασμένοι μὲ πολλὴ παρατήρησιν. Στὴν πλαγιὴν τοιχογραφία, ἐλεύθερος νὰ ζωγραφίσῃ ὅ,τι θέλει, θά παραστήσῃ τὴ δύσκολη ἀλήθειαν τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῶν αἰῶνων τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς. Σὲ ἄγρια καὶ μεγαλόπρεπα τοπεῖα προϊστορικῆς ἐποχῆς, ὁ ἀρχέγονος ἄνθρωπος διασκεδάζει χαράσσοντας μ' ἕνα κοιλίον πάνω σὲ μιὰ ὀμοπλάτη τῆς εἰκόνας τῶν πραγμάτων. Στὸ νερὸ ἡ γυναῖκα του ψαρεύει. Στὸ βάθος μιὰ ἀγέλη μαροῦθ δροσίζετα. Στὴν ἀπέναντι τοιχογραφία θά μᾶς δώσῃ τὴν ἀντίθεσιν. Τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον: Ἄκουμπισμένος στὰ κáρκα μᾶς ἀρνήτης ταράσας, ὁ μηχανικὸς ἢ ὁ σοφὸς μὲ τὸ πλατὸν μέτωπον, ἀπλά ντυμένος, ἀναπαύεται ἀπὸ τὴν ἐργασία τῆς ἡμέρας, παρακολουθώντας τὴ δύσιν τοῦ ἡλιοῦ πίσω ἀπὸ τὴν παρῶλον πόλην, ποῦ διαγράφεται σὲ ἀραβέσκο καταρτιῶν, καπνοδόχων. Προκυμαῖες, βίντσινα, ἀποθήκες, σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ, ὅλα χάνονται στὸ γαλανὸν ἡμίφωσ. Ὁ ἄνθρωπος μελαγχολικὰ ρεμβάζει βλέποντας τὰ ἔργα τῆς διανοίας του. Πλάι ἢ γωνιά τοῦ σπητιοῦ μιὰ κáμαρα φωτισμένη· ἕνας μικρὸς διαβάζει ἐνῶ ἡ μητέρα στρώνει τὸ τραπέζι. Στῆς ἄλλες τοιχογραφίες ὁ τεχνίτης θά ξετυλίξῃ τὴ ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Τοπεῖα ἀρχέγονα. Παιχνίδια τῶν μαροῦθ πάνω στὴ λίμνη.

Μέ τους μακρικούς λαιμούς και τὰ χοντρά κεφάλια, οἱ ἰχθυόσαυροι πλέουν μέσα στή θάλασσα. Ὁ ἥλιος ὄχρος, γύρω του ἔνα κόκκινο στεφάνι, φωτίζει τὰ κύματα. Μιά ἀγγέλι ἀπό ἄγρια ἄλογα γκαλοπέρνει πάνω στους βράχους τῆς ἀκτῆς. Στή θάλασσα νησιά ἀπό κοράλια μέ τους μαγικούς των τόνους. Καί στόν τελευταῖο πίνακα θά μᾶς παρουσιάση τήν πλατεία ἐπιφάνεια ἐνός ἔλους. Τό νερό σαπίζει γεμάτο ἀπό τὰ ὑδρόβια φυτά. Χρῶμα σαπίλας, φύση ποῦ μᾶς παγώνει· φῶς πεθαμένο· ἡσυχία ἐρημική. Τό νερό εἶνε πολύ βαρῦ, εὐφορο ἀπό λανθάνουσες ζωές.

Σ' αὐτή τή σειρά τῶν τοιχογραφιῶν ἂν καί μᾶς δίνει καινούργιες ἀναλογίες, μένει πολύ δεμένος μέ τόν ρεαλισμό. Προσπάθειες τῆς ὄνειροπόλησης τοῦ Besnard, ποῦ ζητοῦν νά δώσουν κάτι ἀπό τή βιολογία καί τήν ἐθνολογία πολύ προσωπικό. Δέν ζωγραφίζει πρόσωπα μυθολογικά. Σκέφθηκε πῶς ἡθέα τῆς φύσης, ποῦ ἀκούσαμε ἡ διαβάσαμε στά βιβλία, θά ἐξηγήση τή σκῆνῃ του· καί θά μᾶς δείξη μέ τήν ἀνάλογια τῆς σημερινῆς ζωῆς, τῆ ζωῆ τῶν αἰῶνων, τήν ἀτάραχη φύση, ἀδιάφορα νά μᾶς προσέφερῃ τῆς δυνάμεις καί τὰ ὄργανα. Τά ἔργα αὐτά μᾶς γεννοῦν ἕνα ἀκαθόριστο αἰσθημα μεγαλοπρέπειας.

Ἐπιπλέον ἀπό κάμποσο καιρό, θά ζωγραφίσῃ τὸ πλαφόνι τῆς αἴθουσας τῶν Ἐπιστημῶν στό δημαρχεῖο τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ καιασκευή του τελειοποιήθηκε, ὁ Besnard ἀναφαίνεται ὀλόκληρος. Αὐτό τὸ πλαφόνι ὁ Whistler βέβαια θά τὸ ὀνόμαζε: συμφωνία σαπφίρου καί χρυσοῦ. Θέμα τοῦ ἐδώθηκε: ἡ Ἀλήθεια σκορπάει τὸ φῶς. Τὸ ἀνόητο ἐπίσημο πνεῦμα λές πῶς θέλησε νά τὸν γελοιοποιήσῃ μέ τὸν ψεύτικο τίτλο. Μά ὁ Besnard θά δώσῃ κατὰ γράμμα ὅ,τι τοῦ ἐζήτησαν: τὸ φῶς. Στόν ἄπειρο οὐρανό, χρῶμα cobalt, τὰ ἀστρονομικά σώματα ὅπως μᾶς τὰ παρουσιάζει τὸ τηλεσκοπίο θά μᾶς δώσουν τῆς χρυσῆς των συγχρωμίες. Ὁ Κρόνος, ἕνα κομμάτι ἀπό τήν παγωμένη σφαῖρα τῆς Σελήνης, οἱ πλανῆτες θά παρουσιάσουν τὸν ρυθμὸ τῆς ἔλξης, σ' ἕνα χρωματισμὸ ἀφάνταστου πλούτου. «Μέσα στήν ἰλιγγιώδη ταχύτητα, γενέτειρα τῆς θερμότητος, ἀποσπῶνται πύρινα κομμάτια, νεφελώματα, διάττοντα ἄστρα, ποῦ πέφτουν μέσα στόν αἰθέρα γιὰ νά σχηματίσουν νέα ἄστρα, νέα σώματα. Ἡ ἀστρονομικὴ φαντασμογορία! Μορφές ποῦ μόλις συλλαμβάνονται· καί ὁ τεχνίτης τῆς βλέπει σὰν πύρινα ἀγάλματα, ἀκαθόριστα καί ὁμως καθορισμένα. Στῆς καμπύλης τῶν ἄστρον, στῆς οὐράνιες πεδιάδες, τὰ πρόσωπα ποῦ προαισθανθήκαμε σηκώνονται περίεργα, Ἄρρης καί Κρόνιες μορφές. Πυκνώνονται μέ θόρυβο, καί τὸ φαντασματικό τους πλῆθος μέ ἱλιγγο παραπαίει καί πέφτει στό ἄπειρο κενό. Πρώτῃ ὀρμῇ μιὰ πύρινη μορφή. Εἶνε ἡ Ἀλήθεια, ὁ ἀκτινοφόρος Κομήτης τρανάζει τὰ φλόγινα μαλλιά της, ἄγρια καί γελαστή, γυμνή, ζυμωμένη μέ τὸ λυωμένο χρυσάφι, καί μέ γεμάτες ἀγκαλιές ρίχνῃ δέσμες ἀπό τὸ πῦρ-φῶς ποῦ εἶνε ἡ ἴδια καιωμένη. Πίσω τῆς ἔρχονται οἱ ἄλλες μορφές ποῦ γνωρίζουν στους ἄλλους κόσμους ὅ,τι ἐμεῖς ἀρχίζομε νά μαντεύομε. Ἐνα πελώριο ρυθμικὸ παραλήρημα σχεδιάζει στόν σκοτεινὸ οὐρανό, τήν καμπύλη αὐτῆς τῆς φλόγινης πτώσης.*» Φωτεινὴ ἀρμονία ποῦ ἴσως μᾶς τὴν δώσουν στό μέλλον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ σιδήρου στολισμένη μέ διακοσμῆσεις ἡλεκτροφώτιστες.

Μ' αὐτὸ τὸ πλαφόνι ὁ Besnard ἔδωσε νέους τύπους, νέες ἀναλογίες στήν ἀλληγορία. Εἶνε ἕνας σταθμὸς τῆς τέχνης. Ἀπὸ τους τύπους τῆς ἐπιστήμης

νέες μορφές διακοσμητικῆς, νέα ἀτμόσφαιρα· ὅλα ἀποδομένα μέ τὴ μαεστρία τοῦ χρωματιστῆ.

Τὴν ἐπιστημονικὴν ἰδέα ἄδολη, ἀπλή, συγκινητικὰ θά τὴν ἀποτυπώσῃ στό ἀμφιθέατρο τῆς χημείας στή Σορβόννη. Ἀπὸ τὸν θεμελιώδη νόμο τῆς χημείας: «τίποτα δέν γεννιέται, τίποτα δέν χάνεται» θά ἐμπνευσθῇ τὴν τοιχογραφία: «ἡ ζωὴ ξαναγεννιέται ἀπὸ τὸν θάνατο.» Ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος, μελετηρὸς, ἀπὸ τους ὀλίγους τεχνίτες ποῦ παρακολούθησαν τὴ διανοητικὴ ἐργασία τῶν τελευταίων χρόνων, θά μὴ μέσα στήν ἔννοια τοῦ θέματος· καί θά προσπαθῆσῃ ν' ἀποδώσῃ ὄχι τὸν ἐξωτερικὸ συμβολισμό τῆς χημείας μέ τὴν βαθύτερη ἔννοια της. Ἐνα τοπεῖο μεσημεριάτικο. Ἡ φύση στολισμένη μέ τὴ ζωικότερη της στολή. Τὸ κάθε τι ψάλλει τὸν ἕμνο πρὸς τὴ ζωὴ καί τὸν ἥλιο. Πάνω στὴ γλῶσσι μιὰ μεγάλη γυναῖκα γυμνὴ κεῖται νεκρῇ· ὁ τελευταῖος σπασμὸς παρέλυσε τὰ μέλη της. Πηγὴ κάθε ζωῆς ἡ θερμότητα τοῦ ἡλίου θά ζεσταίνῃ τὸν παγωμένον ὄργανισμό καί θά ταχύνῃ τὴν ἀποσύνθεση ποῦ θά δώσῃ τὴ ζωὴ ὑπὸ ἄλλες μορφές. Σμῆνος ἀπὸ πεταλοῦδες πετοῦν γύρω ἀπὸ τὸ πτόμα, ποῦ μέ τὸν πεθαμένο καί μελανιασμένο τόνο του δίνει μιὰ ἐπιτυχημένη ἀντίθεση. Ἀπὸ τὸν θάνατο θά γεννηθῇ ἡ ζωὴ· ἕνα μωρουδάκι ἀσυνειδήτητα σκυμμένο στό μαστὸ τῆς μητέρας, ποῦ τὸν σφίγγει, μέ τὰ δυὸ χέρια, πίνει τὸ γάλα τῆς ζωῆς· τὸ γάλα ξεχειλῆσε καί χύνεται πάνω στὴ γλῶσσι. Τὸ αἰώνιο φεῖδι τῆς Γένεσης τὸ σύμβολο τῆς κρυμμένης ζωῆς ποῦ ξεφύσκει πάντα τὸ θάνατο σέρνεται πάνω στὴν πρασινάδα. Δεξιὰ διαγράφεται μιὰ πεδιάδα χωρισμένη ἀπὸ ἕνα ποταμὸ. Τὰ φτωχὰ φυτὰ δυναμωθήκανε σὲ δέντρα ἀπὸ τὸ χυμὸ τοῦ θανάτου. Ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὔα κατεβαίνουν πρὸς τὸν ποταμὸ τῆς ζωῆς. Ἀριστερὰ ξαναβρίσκομε τὸν ποταμὸ· χύνεται στὴν κόλαση, ζεστός, πύρινος, παρασύροντας στά φλέγοντα νερά του, ἀνθρώπινες μορφές, πτόματα τὸ θάνατο. Ἐτσι συνεχίζεται χωρὶς ἐμπόδιο ὁ κύκλος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου.

Ἐργὸ μιᾶς διάνοιας ποῦ ἐλογικεύτηκε σοβαρὰ, ποῦ πέταξε κάθε περιττό, ποῦ κράτησε κεῖνα ἀπὸ τὰ παλιὰ σύμβολα ποῦ εἶνε πάντα νέα. Στους πλαγινοὺς πίνακες ὁ τεχνίτης θά ἀφεθῇ στους δραματισμούς του. Ὁ πύρινος ποταμὸς ποῦ παρασέρνει τὰ πτόματα, εἶνε ἀνάλογος τῶν ὀραμάτων τοῦ Δάντε.

Ὁ Besnard στὴ ζήτηση τῆς νέας μορφῆς μᾶς ἔδειξε κάποια μονοπάτια. Πρέπει νά τοιμῶσομε νά πλανηθοῦμε; Καί ποῦ θά φθάσομε; Οἱ προσπάθειες ὅσο κι' ἂν ἔφεραν καλὰ ἀποτελέσματα, μένονν μόνο προσπάθειες. Πρέπει νά περάσουν αἰῶνες γιὰ νά μπορέσῃ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα νά συνηθίσῃ σὲ νέα σύμβολα. Μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε τὴ νέα μορφή τοῦ ἐπιστημονικοῦ συμβολισμοῦ; Τὰ ἔργα τοῦ Ὀκρίβα μέ τὴ νέα σχολὴ τῶν Cézannes δὲ μῖς δίνουν παρὰ σιτίσα. Οἱ σημεῖνοι ρεαλιστὰ δὲν μᾶς ζωγραφίζουν παρὰ τὴν ἀσκήμια. Καμμιά σύνθεση. Καί μολαταῦτα ἔχομε τὸν γερὸ καί γεμάτο ὕγεια συμβολισμό τοῦ Rodin. Ἡ «σκέψη» του, ὁ «σκεπτόμενος» του μᾶς ἔδωσαν κάτι πολὺ φιλοσοφικὰ ἀληθινὸ. Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ μέλλοντος γιὰ νά ζῆσῃ πρέπει νά ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τοῦ Besnard. Τὰ καινούργια σύμβολα θά δημιουργήσουν νέους τρόπους σύνθεσης. Καί ὅταν οἱ νέες μορφές θά δημιουργηθοῦν ὑπερήφανες καί ἡρωϊκές, ἡ ψυχὴ τῶν τεχνιτῶν ποῦ θά ἔλθοῦν, θά ἐμφυσῆσῃ μέσα τους τὴ φωτιὰ τοῦ ἀνθρώπινου πάθους, τὴν ἡρεμία τῆς ἀνώτερης σκέψης, τὴν ἐλευθερία τῆς ὑψίστης ἡθικῆς. Καί τὰ γερὰ σώματα μέ τῆς καινούργιες ἀναλογίες θά κλείσουν μέσα τους ὅλη τὴ μορφή τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἀστραπὴ καί ἡ τρέλλα τοῦ Ὑπεράνθρωπου θά τους ἀγκαλιάσῃ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ

ΑΘΕΝΑΝΤΡΕΙΑ 1917.

* Camille Mauclair: Albert Besnard

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΙΝΑΣ.

«Ό,τι ακολουθεί δὲν τῶεῖδα καὶ νὰ τὸ πῶ δὲ μπορῶ. Μὰ ἡ τέχνη τοῦ Κάλχα δὲν ἦταν μάταιη».

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΤΡΑΓΙΚΟΣ.

Γιὰ πολὺ καιρὸν ὁ Στέφανος Κίνας ἔννοιωθε νὰ κυριαρχῇ μὰ ἐντύπωσις στὴ ζωὴ του. Ἀπὸ τὸ παραθύρι του ἀντίκρυζε αἰνιγματικὴ νύκτα ποῦ τραβοῦσε τὴν ψυχὴν του καὶ τὸν καλοῦσεν ὄχι εἰς ματαίαν ἔξοδον. Ἔτσι ἐφραντάζετο. Κι' ἐβλεπε πάντα τὴ νύκτα γύρω του ἀπὸ τὸ παραθύρι. Μὰ δὲν ἀποτολμοῦσε νὰ πάρῃ τοὺς δρόμους, νὰ κνηγήσῃ ἀπὸ κοντὰ τὰ θέληγτρα, ποῦ ὅσω μακρύτερα χανόταν τὸ σκοτάδι, τόσο πειδὶ ἡδονικὰ τοῦ ἔγνεφαν.

Δὲν πίστευε πειὰ στὰ θέληγτρα, ἂν καὶ δὲν τοῦ ἦταν πολὺ γνώριμες παρόμοιες περιπέτειες. Μὰ συχνὰ θυμόταν πῶς γύρισε στὸ σπίτι χωρὶς ἐσώτερη ἱκανοποίησιν, ὕστερ' ἀπὸ ἀναζήτησιν πολυθέληγτρων μυστικῶν.

Κι' ὅμως ν' ἀνηθῇ τὴν ὑπαρξὶ τῶν μυστικῶν, ποῦ ἀνακαλοῦσαν πάντα τὸν λύτην, δὲν μποροῦσε. Μὰ κι' ὁ διαταγμὸς μέσα του, τὸν κρατοῦσε στὸ παραθύρι, — πίσω ἀπὸ τὰ τζάμια του παράστεκεν σὰν νάχεν ὁ ἴδιος ζωγραφιστῆ. Ἦταν αὐτὴ ἡ ἐντύπωσις ποῦ κυριαρχοῦσε στὴ ζωὴ ἀλάκωρη τοῦ Στέφανου Κίνα. Ἡ τυραννία του. Δὲν ἦταν βίβαια πλάνη πῶς κάποιος ζοῦσε κάποιος κόσμος. Μόνο ποῦ στὴ δική του ψυχὴ ἔπαιρνε παράξενη φόρμα ἡ ζωὴ του. Πολλὰ δὲν ἤξερε. Ἀλλὰ ἐμάντευε. Καὶ ἐπίστευε στὸ μάντευμα. Ἐπίστευε πῶς βγαίνουν ἀληθινὰ τὰ πάντα — κι' ὅσα δὲν γνωρίζουμε. Μάταια δὲν μίλησε κανένας μάντης. Τάχα δὲν ἦταν τρόπος νὰ μάθῃ ἀπὸ πρὶν αὐτὸς ὅσα ἦταν ἀργότερα νὰ ἐξηγηθοῦν μοιραία;

Ὅλ' αὐτὰ τὸν ἐκούραζαν. Τοῦ λιγότεραν τὴν ὀρμὴν καὶ τὴν ὄρεξι νὰ ζητήσῃ μιὰ λύσι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἐκείνη ποῦ θὰ τὸν ἔσωζε.

Στὶς στιγμὲς ποῦ ἦταν κουρασμένος ἐβλεπε τὸ μεγάλο του ζήτημα ναυαγισμένον καὶ δὲν ἀποζητοῦσε πειὰ παρά μιὰ μικρὴ ἀπόφασι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰ τὴν συντήρησι τοῦ πειδὶ μικροῦ ἐγώ του. Παίρνοντας κανεὶς μιὰν ἀπόφασι, ἀπολυτρώνεται ἀπὸ τὴν ἐπίμονη τυραννία τῶν προβλημάτων. Καὶ γι' αὐτόν, ποῦ εἶχε μεγαλώσει στὴν ἀγκυλιὰ τῆς γαργιάς του καὶ δὲν τοῦ ἐρχόταν ὕπνος ἂν μαζῆ μὲ τὸ παράδωμά του στὶς ἀνόητες ἱστορίες της, δὲν ἐμπόρδενε τὸ χέρι του στὴν κοιτίδα της, ὁ τρόπος αὐτὸς ἦταν μιὰ πρόχειρη σωτηρία. Κι' ὅταν εἶδε πειὰ πῶς τὸ δούλεμα μιᾶς μεγαλήτερης ἰδέας ἀπαιτοῦσε θερμότερη διάθεσι, γερὰ κόσσια καὶ βαθειὰν ἀναπνοήν, τότε ἐστράφηκε στὴν διέξοδο ποῦ τὸν ἐσπρωχνε τὸ ἔνοικτό του: στὴν ἀπόφασι νὰ τ' ἀφήσῃ ὅλα, ν' ἀποτραβηχθῇ καὶ ν' ἀφήσῃ τὸ νερὸ στὸ ρέμμα, μακριὰ ἀπὸ τὴν δική του τὴν ἔννοια. Ἦταν ἡ μόνη διέξοδος γι' αὐτόν. Στὴν ταραχὴ ποῦ τοῦδινε ἡ ἀδυναμία του,

δὲν ζητοῦσε πειὰ νὰ μάθῃ τίποτε ἀληθινόν, ἀλλὰ πιασμένος ἀπὸ τὴν κατώτερην ἀνάγκη νὰ συντηρηθῇ, ἄρπαζε τότε μικρὸ σύνθημα καὶ τραβοῦσε 'περίλυπος πάντα σὲ χλιοπατημένο ἀκίνδυνο μονοπάτι.

—*

Στὶς γνωριμίες του ἄφηνε τὴν ἐντύπωσι εὐχαριστημένου, αἰσιοδόξου ἀνθρώπου, καὶ ἐπῆρξαν συνομιληταὶ του ποῦ ἤλπισαν πῶς δὲν ἦταν κορμὶ χαμένο. Μία εὐκολὴ διάθεσι γιὰ κάθε εἶδος, πρόχειρη καλωσύνη σὲ κάθε κουβέντα, — ἔτσι οἱ ἄρρωστοι μιλοῦν πρόθυμα στοὺς ἐπισκέπτες — ἅ! τί καλόκαρδος ὁ Στέφανος Κίνας, ἀξιογάπητο παληκάρη, πρόθυμο σὲ κάθε θυσία, ἀξιο γιὰ ὑποστήριξι. Ἔτσι, λησμονημένο κάθε περασμένο, ὁ Στέφανος Κίνας εἶχε πάντα μιὰν ἀσχολία γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν πλῆξι του στὸ δρόμο του. Μολαταῦτα σὰν ἦταν μόνος συχνὰ ξάνοιγε μέσα του κάποια διαμαρτυρία γιὰ ὅσα ζοῦσε.

— Τὸ ξέρω, τὸ ξέρω... Δὲν ξέρω τάχα πῶς καταστρέφω ὅ,τι ἀπόμεινε μέσα μου μὲ τὴ ζωὴ ποῦ κάνω; Τὸ ξέρω. Μὰ ἔτσι μονάχα ἐξασφαλίζω τὴν καθημερινὴ ζωὴ μου. Γιὰ τὰλλα βλέπουμε... Καίρὸς ὑπάρχει πάντα.

Ὁ μικρόσωμος Στέφανος ἔπαιρνε ἔτσι τὴ στάσι ἀνθρώπου ποῦ περιμένει τὸ γιατρό, ὄχι τὴν θεραπεία. Ἦταν νὰ μάθῃ πόσον καιρὸν ἀκόμη θὰ ζήσει.

Περπατοῦσε συχνὰ μόνος του τὸ δειλὶ σὲ μοναξιά χωρὶς νὰ σκέπτεται. Κάποτε μετροῦσε τὸ στήθος του καὶ τῶβροισκε στενόν. Ἡ φωνὴ του δὲν εἶχε ξάστερο τόνο καὶ ποτὲ δὲν εἶχε βῆμα σταθερὸ σὲ μιὰ γραμμὴ. Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πῶς δὲν περπατοῦσε, ἀλλ' ἐτρικίλιζε.

—*

Οἱ πειδὶ σημαντικὲς στιγμὲς του ἦταν μὲ τὴ μητέρα του. Ἦταν ἡ τελευταία του «ἱερὴ παρακαταθήκη» καθὼς ἔγραφε μιὰ φορὰ στὴν ἐκθεσί του. Δὲν εἶχε σοβαρώτερη ὑπόθεσι νὰ τὸν ἀπασχολῇ, ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον στὴ μητέρα του. Οἱ δύο τους καθόνταν ὥρες κι' ὥρες καὶ συχνὰ ἔφερον τὸ λόγο στὸ διαμάντι ποῦ ἔχασαν.

— Τὸ διαμάντι μας, τὸ διαμάντι μας, Στέφανε, δὲν θὰ τὸ ξαναπαίρουμε ποτὲ πειὰ; Τόσα χρόνια τ' ἀφήσαμε στὰ ξένα χέρια γιὰ τιποτένια πράγματα. Δὲν θὰ τὸ ξαναπαίρουμε ποτὲ πειὰ τὸ διαμάντι μας Στέφανε; Μοῦ λὲς τ' ἀφήκες ὅλα, δὲν κράτησες τίποτε, δὲν πιστεύεις τίποτε. Λησιμόνησες καὶ τὸ διαμάντι στὰ ξένα χέρια, νὰ λάμπῃ σὲ ξένα στήθη; Τὸ θυμᾶσαι πῶς τὸ εἶδες μιὰ καλοκαιριάτικη νύκτα νὰ λάμπῃ στὸ στήθος τοῦ εὐεργέτη μας καὶ λυπήθηκες κι' ἔκλαψες;

— Θυμᾶμαι ποῦ λυπήθηκα κι' ἔκλαψα μητέρα. Ἀκόμη θυμᾶμαι πῶς ἐμίσησα, ἔτσι ἐνόμισα, πῶς ἐμίσησα τὸν εὐεργέτη μας, καὶ θάρραρα πῶς μποροῦσα νὰ τοῦ κάνω τὸ μεγάλο κακό. Χωρὶς νὰ φαντάζεται ἐκεῖνος, πῶς ἐγώ, ὁ γιὸς τοῦ Κίνα, μποροῦσα κάν νὰ διανοηθῶ κακὸ γιὰ τὸν προστάτη μας, δέχτηκε τὴν πρώτη προσβολή

μου κατάμουτρα. Μούπιασε τὸ χέρι, τὸ ἀπόρριψε, τραβήχθηκε καὶ μούλε :

— Ποτὲ δὲν σᾶς λυπήθηκα παρὰ γιὰ τὴν κακομοιριά σας καὶ τὴ φτώχεια σας. Σεῖς πήρατε τὸν οἶκτο μου καὶ τὴν ὑπεροχὴ μου προστά σας, γιὰ συμπάθεια στὰ περασμένα μεγαλεῖα τοῦ σπιτιοῦ σας. Μονάχα ἡ φτώχεια σας τραβοῦσε τὴ λύπη μου κ' ἀπὸ τὸν ἐξευτελισμὸ σας ἐγὼ ἔπαιρνα ἀκόμη μιὰ δύναμι στὴν πόλι. Τὸ διαμάντι σας εἶνε δικό μου. Ποτὲ πειὰ δὲ θὰ μπορέσετε νὰ μὲ πληρώσετε. Κι' οὔτε κ' ἀν σκέφθηκα τὴν πληρωμὴ. Τὸ διαμάντι σας εἶνε δικό μου. Σ' ἀφήνω τόρα νὰ ζῆς ἀκόμη γιὰ νὰ προσθέσης στὸ σπίτι σου ἀκόμη μιὰν ἀνάγκη : τὴν ὑποχρέωσι νὰ μὲ φοβᾶσαι ὅτι σοῦ χαρίζω τὴν ἀποψινὴ σου ἀνοησία. Εἶμαι διπλᾶ καὶ τριδιπλᾶ ὁ προστάτης σου. Περωνῶτας στὸ δρόμο μου θέλω ν' ἀντιλαμβάνομαι τὴν εὐγνωμοσύνη σου.

Σιωπὴ.

— Λυπήθηκα κ' ἔκλαινα, μητέρα, γιὰ τὸ διαμάντι μιὰ φορὰ. Θὰ κλαίω πάντα γιατί δὲν μπορέσα νὰ σκοτώσω τὸν προστάτη μας. Οἱ σύντροφοί μου μὲ περιέλασαν. Ὁ ἀδελφός σου, τ' ἀνήψια σου, τ' ἀδέρφια μου μητέρα, μὲ μάλωσαν, μὲ πρόδωκαν. Μὲ πήραν παρὰμερα καὶ μὲ ταπεινώσαν. Τί κάνεις, δυστυχῆ, τρελλέ, κακομοίρη, μοῦ εἶπαν, μητέρα, τολμᾶς νὰ κυττάζης κατὰματα τὸν προστάτη σας ; Τὸν παντοδύναμο κύριο ποῦ κατέχει τὴ μισὴ πόλι ; Δὲν βλέπεις λοιπόν, πῶς τὸ τόλμημά σου μπορεῖ νᾶχη καὶ γιὰ μᾶς κατὸ τέλος ; Δὲν εἶσαι σὺ ἀπὸ τὴ δικὴ μας τὴ ράτσα. Ἐλα νὰ ζητήσης ἀπὸ τὸν κύριο ποῦ ἐλύπησες νὰ σὲ συχωρέση. Κι' ἂν δὲν ἐπιθυμεῖς νὰ τὸ κάμης γιὰ τὸν ἑαυτό σου, κάμε το γιὰ μᾶς. Θὰ τὸ κάμης γιὰ μᾶς, τοὺς ἰδικούς σου, τοὺς ἀδελφούς σου, τοὺς συγγενεῖς σου. Μὴν ἀργεῖς. Μὴν πῆς πῶς αὐτὸ θὰ σοῦ λιγοστήσῃ τὸ θάρρος σου, θὰ σοῦ ἀδυνατίσῃ τὴν ψυχὴ. Στοχάσου πῶς δυναμώνεις τ' ἀδελφία σου. Ἔτσι μιὰ φορὰ θὰ ξαναγιώσῃ ἡ ἴδια σου ἡ γενιά. Κάμε το. Ζήτα συχωρέσι — γιὰ μᾶς. Κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιό τοῦ καλοῦ προστάτη ζοῦμε καὶ θὰ ζήσουμε ὅλοι. Ποῦ ζητᾶς νὰ μᾶς βγάλῃς ἀπὸ τὸν ἴσκιό ; Ὅλοι μαζὴ θὰ πάμε νὰ γονατίσουμε μπρὸς του. Θὰ ὁμολογήσουμε πῶς ἦταν μιὰ τρέλλα, ποῦ σὺ ὁ ἴδιος δὲν τὴν θυμάσαι, σὺν νὰ ἦταν ἡ τρέλλα κάποιου ξένου. Ἀρνήσου τὸν ἑαυτό σου γιὰ μᾶς, τοὺς δικούς σου. Ἐλα Στέφανε, σκέψου καὶ τοῦτο : πῶς ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν εἴμαστε μαζὴ σου. Δὲς τὴ μεγάλη μας κακομοιριά. Μὴ ζητᾶς πειὰ νὰ μᾶς πάρῃς μὲ τὴ λογικὴ. Πάρε μας μὲ τὸ φτυαροῖ τῆς ἀνάγκης καθὼς τὴ λάσπη. Ὅπως εἴμαστε. Ἐμεῖς δὲν εἶνε νὰ ζήσουμε. Εἶνε νὰ ὑπάρξουμε. Λησμονά τὸ διαμάντι. Μιὰ φορὰ καὶ δὲν τὸ κρατήσαμε, δὲν ἦταν γιὰ μᾶς. Ἐλα νὰ ποῦμε πῶς μαζὴ μ' αὐτὸ δώσαμε καὶ τὴν ψυχὴ μας. Ὅλα τοῦ ἀξίζον τοῦ εὐεργέτη ποῦ χαίρεται τὸ διαμάντι μας, τὴν ὑποταγὴν μας, τὴ δύναμι τοῦ ἀνάμεσό μας. Σὲ μᾶς ἦταν μιὰ τυχαία κληρονομία.

Ὅλ' αὐτὰ, μητέρα, δὲν μοῦ τίειπαν ξένοι. Εἶναι τὰ λόγια τοῦ ἀδελφοῦ σου, τῶν παιδιῶν σου, τῶν δικῶν σου. Εἶμ' ἐγὼ παιδί σου ; Εἶμαι δικό σου παιδί ; Ἔχω στίς φλέβες μου αἷμα σου ;

Σιωπὴ.

— Γι' αὐτὸ τὸ διαμάντι, μητέρα, τὴ βραδυὰ κείνη, εἶδα τὸ δρόμο ποῦ εἶχα νὰ πάρω. Ἐμάντεψα ὅσα μοῦ ἦταν ἀκόμη κρυμμένα. Ἔτσι ὡς εὐρέθηκα μόνος ἀνάμεσα στίς κραυγὲς τοὺς καὶ στὴ σιωπὴ σου, εἶδα ὡς ποῦ ἤμποροῦσα νὰ φθάσω. Εἶδα τι εἶχα μέσα μου. Εἶδα κατὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου. Ἡ ἀνανδρία τῶν ἰδικῶν μας ποῦ τὴν παρουσίαζαν θάρρος τους, γιατί εἶχαν ὅλο τὸν κόσμον, στὴν πόλι, μαζὴ τους, καὶ τὸ συμφεροντάκι τους γιὰ ἀνιδιοτέλεια, τὸ μεγάλο ῥέμμα τῆς ὑποκρισίας, δὲν ἦταν τίποτε ἔμπρὸς στὸ ὅτι ὅλ' αὐτὰ εὐρισκαν τρόπο ν' ἀκουμπήσουν ἐπάνω μου. Ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος εὐρισκα τρόπο νὰ κάμω θέσι γι' αὐτὰ στὴν ψυχὴ μου. Ἔτσι, νὰ τὰ δικαιολογήσω, νὰ τ' ἀναγνωρίσω ἐν σιγῇ. Ἡ μεγαλιώτερη ἀνανδρία καὶ ἡ ἀσχημότερη ὑποκρισία ἦταν μέσα μου σὺν ἔλεγα πῶς τάχα πειὸ πέρα θὰ μποροῦσα ν' ἀποκτήσω, μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ κάποια φρόνησι, τὴν ἀνεξαρτησία, ποῦ τότε τόσον ἀκαρδα ἐθυσίαζα ὡς νὰ ἦταν τὸ ἀγαθὸν τὸ πλέον ἀχρηστο τῆς ζωῆς μου. Τότε φάνηκε, μητέρα, τὸ σκοιλίκι ποῦ ἦταν κρυμμένο στὸν καρπὸ, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἦταν ἀκόμη ὁ καρπὸς ἀνθός. Τὰ περασμένα τῆς ράτσας μας γιὰ μὲ τὴ βραδυὰ κείνη σκόρπισαν σὺν τὰ τρύψαλα σπασμένου καθρέφτη. Ἄλλοίμονο σὲ κείνον ποῦ δὲν τοῦμεινε παρὰ μέσα σὲ τέτοια τρύψαλα νὰ ἰδῇ τὸν ἑαυτό του. Τὸ ψέμμα ἐννοιωθα πῶς ἀρχίζε τότε — κ' ἀρχιζ' ἀπὸ μένα. Ἦταν πειὰ ὅλα γύρω μου ψέμμα. Καὶ μέσα μου.

Δὲν ἤμουν πειὰ ἀνθρώπος ἐλεύθερος. Κι' ἂν ἔβλεπα, μὰ εἶχα γίνῃ σκλάβος. Σκλάβος τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ὁποίων ὅταν ἀπέλειψεν ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ Λόγος, ἐπεζήτησαν μ' ὅλα τὰ πρόστυγα καὶ δολερὰ μέσα μιὰ νίκη, μιὰ ἐπικρατήσι μὲ τὴ βία, ποῦ νὰ κρύψῃ τὴν ἐντροπὴ καὶ τὴν ἀσχημιά τους.

Καὶ δὲν ἔβλεπα πειὰ τὸν εὐεργέτη. Ἦμουν σὲ κατώτερη μοῖρα. Μὰ τοῦ; δικού; μας. Αὐτοὺς ποῦ ἐπούλησαν θεληματικὰ τὸ εἶνε τους. Αὐτοὶ ἦταν οἱ ψυχικοὶ ἐχθροὶ μου. Ἡ ὀκνηρία τους εἶχε στύλωσι ἀρετὴ τὴ δουλοφροσύνη τους. Ἐγὼ δὲν ἔπρεπε πειὰ νὰ ζῶ μαζὴ τους καὶ κοντὰ τους. Αὐτοὶ μοῦ ἐκήρυξαν τὴν ταπεινωσύνη, τὸν ἐξευτελισμὸ, τὸ μικροπούλημα τῆς πίστες ποῦ εἶχα στὸν ἑαυτό μου, αὐτοὶ φαρμάκωσαν τὸ θάρρος μου καὶ ἐδίδαξαν μὲ ὑποκρισία καὶ ἀπειλὴ τὴν ὑποταγὴν, ὄχι στὸν ἑαυτό μου, μὰ σ' ἕνα ξένο. Κι' ἦταν τ' ἀδέρφια μου ποῦ γκρεμίζοντας τίς ἐλπίδες μου, μοῦδειξαν πῶς δὲν ὑπάρχει γιὰ μὲ ζωὴ, μιὰ καὶ δὲν ἤμποροῦσα νὰ μείνω μόνος.

✱

Παρόμοιες κουβέντες μὲ τὴ μητέρα του δὲν εἶχαν τελειωμὸ ὡς ἕνα καιρὸ, ποῦ ὁ Στέφανος ἄλλαξε τὴ φόρμα τῆς ζωῆς του.

Ἐστοχάσθη μιὰ νύκτα πῶς καὶ οἱ σκλάβοι ἔχουν μιὰ ἀτομικότητα. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἐνοιώθη γιὰ τὸν ἑαυτό του τόρα. Καὶ ἴσα ἴσα μιὰ ἀπὸ τίς νύκτες τῶν δισταγμῶν του, πίσω ἀπὸ τὰ τζάμα τοῦ παραθυριοῦ μὲ τὴν παρὰξενη, νεκρικὴ λάμψη, βρῆκε πῶς ἤμποροῦσε νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ μιὰ δικὴ του ἀτομικότης, ἐκείνη ποῦ θὰ τοῦ ἐξισφάλιζε τὸ σεβασμὸ ἀνάμεσα στοὺς σκλάβους. Κι' ἀρχισε τότε νὰ διαβάξῃ καὶ ν' ἀκούῃ. Ἐκαμε τὴν ὑπόθεσι τούτη ἀποστολὴ του. Ἦμποροῦσε πειὰ ν' ἀφοσιωθῇ ἐδῶ. Εἶχε μιὰ εἰδικότητα. Καὶ δὲν τοῦ

έμενε παρά να μεγαλώσει, να ζήσει όλη του την ύπαρξη μαθαίνοντας γραμμάτια. Γιατί τούτο μονάχα επρόκειτο να ήταν κάποια δύναμις γι' αυτόν. Έκτός από τη γραμματωσύνη του, άλλη δύναμη δεν θα είχε ν' αντιτάξει πουνθενά, άγκυλά και ή γραμματωσύνη του, αποτλείωμα της κατάπτωσης του, δεν θα τούδινε καρπούς Γνώσεως. Τό ψέμμα που τον είχε γονατίσει δεν θάβγαινε από πάνω του. 'Η Γνώσις δεν θα ήρχετο εις τον Στέφανον Κίνα από τὰ βιβλία. 'Ετσι ή «δύναμις» του καταντούσε πάλι ή αδυναμία του, τη στιγμή που θα την έσπινε μπρός στους άλλους, τους ελευθέρους, γιατί οί άλλοι διέθεταν άρμονία δυνάμεων, φανέρωμα κίνησης και θέλησης, που απέκρουε στ' άλαργινά την υπόστασι του γραμματισμένου σκλάβου.

Δέν ήταν καν άπομεινάρι παληού πλούτου ή σοφία του. 'Αλλ' ήταν ή τελευταία ανάγκη που άρπαζε στη φτώχεια του, όταν πειά είχε ψευτίσει, καθώς εδρέθησε σε άλλοιώτικη από τον συνηθισμένο τρόπο της αντίληψης του έξελξι—για να υπάρξει κι' αυτός, ο μικρός Στέφανος Κίνας. Με τη γραμματωσύνη του θα κατάφευγε να περνά από διαταγμό σε διαταγμό, διατηρούμενος με διαταγμούς. Και φανέρωνε με τούτο την ύστερη προσπάθεια να ξεγελάσει, περιμένοντας μια καλύτερη στιγμή, μη πιστεύοντας σε τίποτα, διαστίζοντας για όλα.

'Ηταν πολύς καιρός που από τό σπίτι του Στέφανου Κίνα είχαν λείψει τ' ανθόρημα, τ' άδίστακτα κινήματα.



'Απότον έννοιωσε τό ψέμμα μέσα του ο Στέφανος Κίνας, άναγνωρίζοντάς το ως σύγχρονη ζωική έκδήλωσι και μήκε στον κύκλο του, άρχισε να ταιριάζει τον έαυτό του σε μια συνηθισια παραξενη. Δέν αγαπούσε τίποτε πειά, μα έδειχνεν ένδιαφέρο για όλα. Με την ώρα στο χέρι κτύπιαζε να μη λείπει από κεί που επήγαιναν όλοι την ίδια στιγμή κάθε μέρα. Κι' αν βρισκόταν σε συντροφίες λιγόλογων στοχαστικών ανθρώπων, τούτο του έφεργε λύπη γιατί μάταια έπαιρνε μια θέσι χαμένη γι' αυτόν. Σιγά-σιγά τον έπιασε πληξίς και για να μην αφήσει τον οίκτο να τον πληγώσει, καλλιεργούσε επιπόλαιη αντιπάθεια μέσα του για την συντροφιά που της ήταν απαραίτητος ξένος. Σε μια στιγμή που διαισθινούταν πως ζύγωνεν ή ώρα της ιδικής του συντροφιάς, του κύκλου του, αποχωρούσε βιαστικός μα ήρεμος — σαν κατάσκοπος πειά που πήγαινε κάπου να προδώσει ο,τι τον ανησυχούσε και τον έθλιβε. 'Εκεί με τους άλλους, μιλούσε για όλα, χωρίς να αισθάνεται τίποτε.

'Ηταν, αλήθεια, λαμπρά πληροφορημένος για την κατάστασι του. Την έβλεπεν ολοφάνερα μέσα του. Κι' ήταν οτι δέ ζούσε. 'Υπήρχε μόνο. 'Ηταν ένα παρασκευάσμα οργανικό στην ώρα του για να σταλή στο έργοστήριο. Την ύπαρξι του την είχαν παρανοήσει πολλοί που τον έβλεπαν, σε τρόπο να τον παίρνουν για μια φωτισμένη συνείδησι. Για κάθε σάμμα παραστέκει ένας ίσκιος που αποδίδει κάποιες γωνίες του συνόλου του. 'Ο Στέφανος Κίνας ζούσεν άλλως τε έτσι πραγματικά την ψευτιά, που δεν έστοχάσθηκε να την κρύψει εμπρός σε κανένα. 'Η λύπη του για όλα ήταν άφορη ή άδιάκοπησ αυτοαποκαλύψεως. Νά τι είχεν έκτιμηθί στο Στέφανο Κίνα ως

άρετή πολύτιμη προχωρημένου οργανισμού. 'Εμοιαζε κάτι με αυτοσυνείδησι γερής ψυχής που άντιστέκει στη μοίρα της και άναστυλώνει τό φώς της θέλησής της τεντώνοντας έπικρατικά τό σφικτοδεμένο χέρι σε σταθερή κίνησι και άπρόσβλητο σημείο. Τό έμπνο μιας πληγής τώπαιρναν για ειλικρίνεια.

'Άλλοτε, όταν είχεν ακόμη τό κουράγιο ο Στέφανος Κίνας να νυχτοπερατεί, με τη φαντασία του άνακαλούσε κι' ο ίδιος παρόμοιες πλάνες για τον έαυτό του, ύστερον φώς στην πηχτή άπελλισία του. Γιατί ήταν ο ίδιος τό περισσότερο που συχνά έπιχειρούσε να πάρη θετικά την ύπαρξι του ως ένα «'Εγώ» άτσαλωμένο στα πυροφωτισμένα έργαστήρια του 'Ηφαιστου, επάνω στο ίδιο άμωνι που ανάδωκε τους σκληρούς, ασυγκράητους ήχους πανοπλίας.

'Όμως αν ήταν μετασμένος στην ψευτιά, μα ο ίδιος δεν ήταν ο πλάστης της κι' ως εκεί δεν έφθανε. Στην κρίσιμη στιγμή λυγίζαν τὰ γόνατα, έτρεμεν ή καρδιά, έκλειναν τὰ μάτια. 'Ο Στέφανος Κίνας δεν θα πίστευε τίποτε πειό πολυ άπ' ο,τι αλήθινά ήταν.

'Ετσι γόριζε. 'Ετσι σκεδιαζόταν άγάλι-άγάλι πίσω άπ' τό τζάμι του παραθυριού, ως που απόμεινε λησμονημένος. Στη λύπη του κάποιος στοχασμός έρχόταν για παληούς συντρόφους του. Ποιός ξέρει! 'Εμεναν πάντα καλοί και κρατούσαν πάντα την ψυχή τους σε άπόσταση από τό κακό; 'Ηταν πάντα γεροί και άδάμαστοι;

'Ο σπαραγμός του δεν ήταν για την ψευτιά που τον τύλιγε. 'Ηταν για την αδυναμία του. 'Ηταν γιατί ή ψευτιά δεν τούδινε δύναμη και όρμη. Και δεν έπίστευε ούτε στην ψευτιά. Για την άπιστία του έτιμωρείτο τώρα με τον πειό έκδικητικό τρόπο από την ίδια την ύπαρξι του. Είχε γελαστή σόλα.



'Ο,τι τον συντηρούσεν ακόμη στη γήινη επιφάνεια ήταν ή επιφύλαξις του μπρός στην αλήθεια. Είχε μια φυσική δυσπιστία σ' αυτήν. Δέν έστοχάσθηκε ποτέ να την αποζητήση. Προς τί; α! ο Στέφανος Κίνας διαισθανόταν τουλάχιστον πως δεν είνε ή αλήθεια που σώζει. Είνε ο τρόπος και τὰ μέσα που παίρνομε την αλήθεια. 'Ακόμη πειό ξάστερα διέκρινε κάποτε πως αλήθεια είνε μόνον ο,τι αναδίνεται από την ψυχή μας με όρμη και θέλησι σε φόρμες άρτιες, καλοδεμένες και παραγωγικές σε νέα άχνάρια, που κάτω από τους ήλιογύριστους κύκλους των χάνωνται οί δικές μας δυσμορφίες χωρίς λυπηρή ανάμνησι.

'Ας έμπιστεύονται άλλοι στην άγύμναστη έντύπωσί τους. 'Ο Στέφανος Κίνας δεν έχει καμιά έμπιστοσύνη στον έαυτό του.



Τον καιρόν εκείνο πολλά περιστατικά ήλθαν να δώσουν καινούργιες άφορμές στον Στέφανο Κίνα για πλέον οδυνηρές πιστοποιήσεις. 'Από μυστακές φολιές μαύρα πουλιά του εκραζιν: δεν θα κρατήσης καμιά πλάνη. Κανένα σπέρμα έλπίδος δεν θα βλαστήση μέσα σου ως την αυγή που θα σεύρη άγρουπνον, γυμνόν στην άκρη του πελάγου».

Οί δοκιμασίες δὲν ἀπέλειψαν. Σὲ κάθε καινούργια ἀπεκάλυπτε πῶς, πειὸ πολὺ ἀπὸ τὴ δύναμι ποῦ ὄνειρευόταν τοῦ κάκου, ἀλλὰ στοιχεῖα βασιμώτερα τοῦ εἶχαν λείψει πάντα. Κάθε δοκιμασία ἦταν ἕνας καινούργιος κόσμος ποῦ δὲν εἶχε σκεφθῆ ποτὲ τὴν ὑπαρξί του, γιατί ποτὲ δὲν εἶχε σκεφθῆ κανέναν κόσμο ὁ Στέφανος Κίνας. Ἀπανωτὰ σωριάζονταν οἱ δοκιμασίες στὸ κεφάλι του, κι' ἔτσι οὐδὲ τώρα ἠμποροῦσε νὰ πιάσῃ τὸ νόημά των. Κ' ἦταν πιδ σκληρὸ ὅτι δὲν ἐγνωρίζεν ὡς τώρα καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐμάθαινε ποτέ. Μορφές καὶ σχήματα τοῦ ἦταν ἀκατανόητα. Ὅλα γιὰ τὸν Στέφανο Κίνα ἔπαιρναν τὸ μυστήριο τοῦ μεγάλου ἀγνώστου, ποῦ ὁ ἀγέρας του τὸν παρέσυρε, τὸν στριφογύριζε, τὸν ἔριχνε σὲ πέτρες. Ὅσο περισσότερο τὰ περιστατικά τὸν κυμποῦσαν, τόσο φανερόνονταν βαθύτερα ἡ ραγισμένη ὑπόστασί του. Ὡς νὰ τὸν κυνηγοῦσεν ἀποφασισμένα κάποιος δαίμονας, ὁ Στέφανος Κίνας ἔτρεχε ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα, μὲ κομμένη τὴν πνοή, νάβρη καταφυγή. Ὅλες οἱ πόρτες ἦταν κλειστὲς γιὰ τὸν Κίνα. Ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνο, ὄχου! τοῦτο δὲν ἐσκέφθηκε κἂν πῶς ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάμῃ. Δὲν ἤξερε τί ἦταν κίνδυνος. Δὲν ἤξερε τί ἦταν καταφυγή. Δὲν ἤξερε τίποτε ἀπὸ ὅ,τι κυλάει ἀνάμεσα στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος. Καὶ καμμιὰ θέλησι ποτὲ δὲν τοῦ ὠδήγησε τὰ βήματα στὸ μέτρομα τῆς πανώρης μητέρας. Σ' ὅ,τι τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ συνέβαινε στὸν ἴδιο, δὲν εὔρισκεν ἐξήγησι κι' ἂν δὲν ἦταν ὁ φόβος, ἠμποροῦσε μὲ ἀπάθεια, σὰν ξένος στὸ κάθε τι, νὰ ἰδῆ, ριγμένος στὸ περιθώριο πάντα, τὸ μαρτύριο κάθε τραγωδίας.

Δὲν ἐγνωρίζε τίποτε.

Δὲν ἤθελε παρὰ νὰ ὑπάρξῃ στὴν ἀπάθειά του. Μιὰ τέτοια ὑπαρξί δὲν εἶνε θέλησι. Εἶνε σύμπτωσι. Κι' ὅταν μιὰ φορὰ εἶπαν πῶς ἦταν γεμάτος θέλησι, γιατί εἶπεν «ὄχι» μὰ καὶ τότε μιλοῦσε ἡ φωνὴ τῆς ἀπαθῆς ὑπαρξέως του. Κι' ὅταν ἀκόμη εἶπαν πῶς ἄρχισε νὰ διδάσκειται, καὶ τότε δὲν μιλοῦσε παρὰ ἡ πονηρία του, ὕστερο φανέρωμα τῆς ψευτιᾶς του.

Δὲν εἶχε μάθη ποτὲ τίποτε. Τίποτε δὲν εἶχεν ἐξακριβώσῃ, δὲν ἐπιστοποίησε καμμιὰ πραγματικότητα στὴ ζωὴ του.

Ἡ μεγάλη φτώχεια τὸν εἶχεν ὑποτάξῃ στὴν πειὸ μίσηρη οἰκονομία, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν κακοροϊζικιά. Ἰδοῦ, ἀδελφοί μου, πῶς ἡ οἰκονομία εἶχε καταντήσῃ στὸ Στέφανο Κίνα ἀρρώστεια καί, πειὸ πολὺ ἀπὸ τὴ φτώχεια του, ἦταν αὐτὴ τώρα ποῦ τὸν ἔλυωνε, τὸν ἔκαμεν ἴσκιο τοῦ ἑαυτοῦ του.

✱

Τοῦμενεν ἀκόμη νὰ λυπᾶται. Ἡ λύπη του ἦταν τὸ μονάκριβο καντύλι κάποιου ἔρημου ναοῦ ρεῖλιου. Ἀπ' αὐτὸ ζητοῦσε τὴν ὕστερη παρηγόρησι γιὰ ὅσα τοῦ ἦταν χαμένα. Τί θὰ πῆ νὰ χάνῃς τὰ στολίδια σου; Τί θὰ πῆ νὰ πέφτῃ ἀπὸ πάνω σου ὅ,τι σκεπάζει τὸ κορμί σου; Ὁ Στέφανος Κίνας ἔχανε πάντα τὸ νόημα τῶν περιστατικῶν τῆς ζωῆς του, τῶν πειὸ σημαντικῶν καὶ πειὸ σφικτοδεμένων μὲ τὸ εἶναι του, ἐκείνων ποῦ ἔδιναν τὴν ἔκφρασι τῆς ὑπόστασῆς του. Ἦξερε τὸνομά των. Τὴν ψυχὴ των ποτέ. Κι' ἦταν ὁ πειὸ βαρὺς χαμός. Δὲν ἐννοιῶθε, δὲν αἰσθανόταν τί ἐσήμαιναν οἱ φωνές των

ἰδικῶν του πραγμάτων. Γιατί ἔφθαναν, γιατί τοῦ μιλοῦσαν, γιατί περνοῦσαν. Δὲν μποροῦσε νὰ ξεχωρίσῃ τὰ πρόσωπα ἀπὸ τὶς ἰδέες καὶ συχνὰ μπερδεύε στὴν φαντασία του τὰ εἰδῶλα μὲ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν. Καὶ θεωροῦσε παράξενο τὸ λογισμό ποῦ θὰ ζητοῦσε ἀπὸ τὴν ὑπόθεσι τοῦ εἰδώλου νὰ στραφῆ στὴν ἀντικειμενικότητα, στὸ πλῆθος, καὶ νὰ συλλάβῃ, στὴν πηγὴ τῆς, τὴ βαθύτερη σχέσι ποῦ φανερόνει μιὰ κατάστασι.

Κι' ἴσως ὁ λογισμὸς αὐτὸς τοῦ ἦταν ἡ πειὸ σκληρὴ τυραννία.

✱

Στὸν καημὸ του, ἐστοχάζετο τὴ μητέρα του. Σ' αὐτὴν ἔγραφε: Ἄν ἦταν κἂν, νὰ μᾶς ἔμενε ἡ γνωριμία μας μὲ ὅσα πέρασαν, μιὰ βαθεῖα γνωριμία. Νὰ ἐγνωρίζαμεν, κἂν, τί ἐξήσαμε, αὐτὴ τὴν ἱστορία τῶν παθῶν μας... Ὅμως τὴ χαρούμενη ἀνακούφισι τοῦ ἀνθρώπου ποῦ πληροφορεῖται πῶς δὲν ἦταν, καθὼς θυροῦσεν, ἄρρωστος ἢ πῶς κανείς, καθὼς φοβόταν, δὲν τὸν κυνηγᾷ, μιὰ τέτοια ἀνακούφισι ἐμεῖς δὲν θὰ τὴν αἰσθανθοῦμε. Ἀγνοήσαμε πολὺ τὴν ὑψηλὴν ἀξία τῆς θυσίας, ποῦ ἀπὸ τὸ βωμὸ τῆς θ' ἀναγεννιῶταν καθάρια ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὴν οὐσία τῶν ὄντων ποῦ δένουν τὴν ὑπαρξί μας. Ἡ ζωὴ μας ὑπῆρξε γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, μητέρα, μιὰ πολιτεία ποῦ μᾶς ἔμεινε ἀγνοημένη. Θὰ φύγουμε σὰν ἀπὸ ξενιτεία, χωρὶς κἂν νὰ ἐπιστρέφωμεν κάπου, σὲ γνώριμη ἀγαπημένη γῆ. Δὲν ψάχνω τώρα γιὰ καμμιὰ ἡσυχία. Θέλω νὰ μείνω τώρα πειὸ πολὺ μονάχος. Τοῦτο θὰ ἦταν ἡ μακάρια εἰρήνη γιὰ μένα, ἂν εἰρήνη βρισκεῖ ὁ θνητὸς ποῦ τὸν ἄγγιξε τὸ ψέμμα καὶ τὸν ἐκοίμησεν ἡ ἀγνοια. Δὲν θὰ πάῃ μακρύτερα τὸνομά μας, μητέρα. Ἐδῶ θὰ σταματήσῃ. Δὲν θ' ἀκολουθήσουμε τὸνειρο πειὸ πέρα. Ἐδῶ, χωρὶς νὰ πεθαίνομε καὶ χωρὶς νὰ ζοῦμε, θὰ λωμιάζουμε καὶ θὰ λιγοστεύουμε, ὡς ποῦ νὰ λησμονηθοῦμε. Γιατί, βέβαια, θὰ λησμονηθῆ καὶ τὸ σπῆτι τοῦ Κίνα.»

✱

Κάθε ἐποχὴ, κάθε στιγμὴ, θέλει τοὺς ἀνθρώπους ποῦ τῆς δμιλοῦν, ποῦ τὴν διαφωτίζουν, ποῦ τὴν ξεγελοῦν, τὴν καταστρέφουν, τὴν ξαναδημιουργοῦν, τὴν τραγουδοῦν καὶ τὴν σπρώχνουν ἐμπρός. Τοὺς θέλει καὶ τοὺς ἔχει. Δὲν τῆς ἀπέλειψαν ποτέ. Κάθ' ἐποχὴ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη μιᾶς σύγχρονης φωνῆς. Νὰ τὴν ἀκούσῃ κοντά τῆς, νὰ διερημηνεύῃ κάτι δικὸ τῆς. Πάντα κάποιος μιλεῖ σὲ κάθε ἐποχὴ, κι' εἶναι συχνὰ ὁ ἄνεμος ποῦ ἀπὸ σπηλιὲς ἀλαργινές, ἀνεξερεύνητες, ξεχύνεται κι' ἀναστατώνει, ρίχνει κι' ἀναζωογονεῖ.

Μέσα στὴ φωνὴ τούτη ἀκοῦμε τὴν ἴδια τὴ θέλησι τῆς ἐποχῆς ποῦ ζητεῖ τὴν πιστοποίησί τῆς.

Ὁ Στέφανος Κίνας μαράζωνε κι' ἔλυωνε, χωρὶς ν' ἀκούσῃ, χωρὶς ἄνεμος ν' ἀναδραοῖσῃ τὰ μαλλιά του, χωρὶς καμμιὰ φωνὴ νὰ ἐκφράσῃ τίποτε δικὸ του. Γιατί ὅλα τοῦ εἶχαν λείψει.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ.

ΛΙΓΗ ΦΤΟΓΓΟΛΟΓΙΑ. (*)

Κατά τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀρχίσανε νὰ στερεώσουν τὴν ἐπιρροή τους στὶς Ἰνδιές καὶ εὐκολύθηκε ὁ δρόμος πρὸς αὐτὴν, πολλοὶ σοφοὶ Ἕλληνες πῆγανε στὴν Καλκούτα μὲ σκοπὸ νὰ καταπιαστοῦνε στὴν ἀμελέτητὴ ἀκόμα θρησκευτικὴ γλῶσσα ποὺ μεταχειρίζονταν καὶ μεταχειρίζονται ἀκόμα οἱ Βραζιλιάνοι. Ἡ λόγια αὐτὴ γλῶσσα, ποὺ μερικὰ κειμήλιά της φτάνουν ὡς τὸ 15ο αἰῶνα πρὶν ἀπ' τὸ Χριστό, εἶναι ἡ σασκριτικὴ, δηλ. ἡ ἀρχαία Ἰνδικὴ γλῶσσα.

Καὶ ἡ μελέτη αὐτῆς τῆς ἀρχαίας γλῶσσας ὄχι μόνον ἔλυσε διάφορα φυλετικὰ προβλήματα, μὰ ἔγινε αἰτία νὰ γεννηθεῖ καὶ γρήγορα νὰ συμπυκνωθεῖ μὰ νὰ ἐπιστήμη ἡ Γλωσσολογία.

Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ἀφοῦ μελέτησαν κατάβαθα τὰ σασκριτικὰ παρατήρησαν πὼς αὐτὰ ἔχουνε καταπληκτικὴ σχέση μὲ ὅλες σχεδὸν τὶς τόσο διαφορὰς μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν γλῶσσων (ἑλληνικὰ, λατινικὰ, κελτικὰ, σλαβικὰ, γερμανικὰ, περσικὰ κλπ.), ποὺ δὲν μπόρεσαν παρὰ νὰ παραδεχτοῦνε πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ γλῶσσες εἶχανε μὴ καὶ κοινὴ καταγωγή. Καὶ κατατάξανε στὴν ἴδια οἰκογένεια, τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν, ὅλους ἐκείνους τοὺς λαοὺς ποὺ μίλησαν αὐτὲς τὶς γλῶσσες.

Καὶ στὴν ἀρχὴ ἡ δουλειὰ ποὺ ἔκαναν οἱ σοφοὶ αὐτοὶ, καὶ ποὺ τοὺς ἀκολούθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἦταν συγκριτικὴ γιατί μονάχα συγκρίνανε τὶς σασκριτικὰς ρίζες μὲ τὶς ρίζες ποὺ εἶχαν οἱ ἄλλες γλῶσσες καὶ παρακολουθοῦσαν καὶ κατάγραφαν τὶς ἀλλαγὰς τῶν μέσων αἰῶνων. Μὰ σιγά-σιγά εἶδαν πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὸ καὶ ἀρχίσανε νὰ ζητοῦνε τὶς αἰτίες καὶ τοὺς νόμους κάθε γλωσσικῆς σχέσης.

Αὐτὸ τὸ πρῶτον ἀνάγκασε τοὺς σοφοὺς αὐτοὺς νὰ ἐρευνήσουν τοὺς φτόγγους, τὰ χαρακτηριστικὰ τους, τὶς συγγενείες τους, καθὼς καὶ τὰ φωνητικὰ μας ὄργανα καὶ σὲ μερικὲς δεκάδες χρόνια μονάχα κατορθώσανε νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς μεγάλους γενικοὺς γλωσσικοὺς κανόνες, ποὺ ἀκολουθοῦν ὅλες οἱ γλῶσσες καὶ ἔπειτα τοὺς μερικοὺς ποὺ ἀκολουθεῖ κάθε γλῶσσα χωριστὰ.

Ἡ ἐξέταση αὐτῆ τῶ φτόγγων τῆς ἀνθρώπινης ὁμιλίας στὰ τελευταῖα χρόνια πῆρε καὶ πειραματικὸ χαρακτήρα μὲ τὸν Abbé Rousselot καὶ τὰ φτογγικὰ του ἐργαλεῖα.

Ὁ Abbé Rousselot βρῆκε ἢ τελειοποίησε ἄλλα πρωτογενῆ ἐργαλεῖα ποὺ τὸ ἓνα μέρος τους ἐφαρμόζεται στὸ στόμα τοῦ ὁμιλητῆ καὶ τὸ ἄλλο γράφει καμπύλες διάφορες ἀνάλογα μὲ τὸ φωνητικὸ ὄργανο ποὺ θὰ ἐργαστεῖ γιὰ νὰ σκηματίσει τὸ φτόγγον, ποὺ ὁ ὁμιλητὴς θὰ προφέρει.

Χάρη σ' αὐτὰ τὰ ἐργαλεῖα τοῦ Abbé Rousselot κατορθώνουνε νὰ ξετάζουν οἱ εἰδικοί τοὺς φτόγγους καὶ τὰ φτογγικὰ συμπλέγματα κάθε γλῶσσας μὲ πολὺ πῶς μεγάλη λεπτότητα ἀπὸ ὅτι μπορεῖ νὰ κάμει τὸ αὐτί μας.

Σ' αὐτὴν τὴν πειραματικὴν δουλειὰ τοῦ Abbé Rousselot ὀφείλουμε καὶ τὴν ἴδρυσή ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη ἀπ' τὰ 1897 στὸ Collège de France στὸ Παρίσι ἰδιαίτερον ἐργαστήριον πειραματικῆς φτογγολογίας, δηλαδὴ ἐνὸς Laboratoire de phonétique expérimentale.

Καὶ ἔτσι δημιουργήθηκε τόσο γρήγορα μὰ νὰ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη ἡ Γλωσσολογία, ποὺ ἔχει γιὰ σκοπὸ νὰ μελετᾷ ἱστορικὰ καὶ συγκριτικὰ ὅλες τὶς γνωστὰς γλῶσσες.

(*) Διαβάστηκε καὶ ξηγήθηκε περίπου στὸ «Ἐντευκτήριον Καίρου».

Ὅταν ὁ γλωσσολόγος ξετάζει μιὰ ζωντανὴ γλῶσσα γιὰ νὰ βρεῖ τοὺς νόμους τῆς καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ βασιστεῖ σ' ἐκεῖνο ποὺ μιλιέται μοναχὰ, νὰ τὸ καταγράψει μὲ προσοχὴ καὶ ἔπειτα νὰ τὸ ξετάσει. Ἡ γραφὴ μὴ γλῶσσας ζωντανῆς δὲν ἔχει σημασίαν γιὰ τὸ γλωσσολόγον, γιατί γλῶσσα δὲ θὰ πτεῖ γραφὴ. Ἀπόδειξι, πὼς τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ ἀθροῦποι μιλοῦσαν καὶ δὲ γράφανε, εἶχανε γλῶσσα μὰ δὲν εἶχανε γραφὴ!

Γι' αὐτὸ ὁ γλωσσολόγος δὲ θὰ πάει νὰ ξετάσει τὴ γραφὴ τῆς ζωντανῆς γλῶσσας ποὺ θέλει νὰ μελετήσῃ οὔτε καὶ νὰ διεῖ πὼς μιὰ ὁ γραμματισμένος καὶ ἀναπτυγμένος, μὰ θὰ πάει νὰ διεῖ πὼς μιὰ ὁ φυσικὸς ἄθροπος, ἀφοῦ τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ζωντανῆς γλῶσσας ξετάει νὰ βρεῖ. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ζωντανοὶ γλωσσικοὶ νόμοι δὲν μποροῦνε νὰ βρισκονται παρὰ στὶς πῶς ζωντανῆς λέξεις, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε πὼς οἱ λέξεις σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες χωρίζονται σὲ δύο μεγάλα μέρη, στὸ πρῶτον ποὺ περιλαμβάνει τὶς κοινὰς λέξεις (mots populaires) καὶ στὸ δεύτερον ποὺ περιλαμβάνει τὶς δασκαλεμένες ἢ λόγιες λέξεις (mots savants).

Κοινὰς λέξεις εἶναι ὅλες ἐκεῖνες ποὺ μεταχειζοῦμαστε κάθε μέρα στὴν ἀπλὴ ζωὴ καὶ ὁμιλία μας (παιδί, σπῆτι, χτένι, σκόνη, φτωχὸς κλπ.).

Δασκαλεμένες ἢ λόγιες λέξεις εἶναι ἐκεῖνες ποὺ μαθαίνουμε στὸ σχολεῖο ἢ ἀπὸ τὰ σοβαρὰ βιβλία καὶ ποὺ τὶς περισσότερες ἐπλάσανε οἱ λόγιοι (εὐπρόσβλητος, ἄμβλυσις, ἀλεξίπτωτον καὶ ὅλες οἱ ἐπιστημονικὲς λέξεις καθὼς κ' ἐκεῖνες ποὺ δηλώνουν ἀφηρημένους ἔννοιες).

Εὐκόλα λοιπὸν κανεὶς καταλαβαίνει πὼς οἱ κοινὰς λέξεις μοναχὰ εἶναι οἱ πῶς ζωντανῆς καὶ γι' αὐτὸ ὁ γλωσσολόγος δὲν μπορεῖ παρὰ αὐτὲς νὰ μελετήσῃ γιὰ νὰ φτάσει στὸ σκοπὸ του, ἀφοῦ οἱ ἄλλες οἱ δασκαλεμένες δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ σοφοῦ καὶ ἐπιστήμονα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ φύση.

Μὰ ἐπειδὴ οἱ ἐπιστημονικὲς αὐτὲς λέξεις δημιουργοῦνται ὄχι ἀπὸ τὴ φυσικὴ ζωὴ, ποὺ οὔτε τὴν ἀγγίζουνε, γι' αὐτὸ μποροῦνε σὲ κάθε γλῶσσα νὰ μὴ ὑποτάσσονται πάντα τοὺς φτογγολογικοὺς κανόνες τῆς. Ἔτσι μποροῦμε στὴ νεώτερή μας γλῶσσα, γράφοντας ἓνα νομικὸ θέμα, νὰ ποῦμε σύμφωνα ἢ πταίσματα τοδι κείτο καὶ ὄχι σύμφωνα καὶ φταισματοδικεῖο ποὺ εἶναι τὸ κανονικὸ (*).

Καὶ ὅποιος κ' ἂ θέλῃ νὰ ξετάσει μιὰ γλῶσσα δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τὴ χωρίσει στὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς ποὺ τὴν ἀποτελοῦν καὶ χωριστὰ καθένα ἀπ' αὐτὰ νὰ μελετήσῃ.

Ἔτσι σὲ κάθε γλῶσσα διακρίνουμε τέσσερα στοιχεῖα ποὺ εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. τὸ συντακτικὸ τῆς
2. τὸ τυπικὸ τῆς
3. ἡ φτογγολογία τῆς καὶ
4. τὸ λεξικὸ τῆς.

Ἐμεῖς δὲ θὰ μιλήσουμε παρὰ γιὰ τὴ φτογγολογία τῆς νεώτερῆς μας γλῶσσας, ποὺ οἱ πολὺχρονοι καὶ μεγάλες μελέτες τῶν εἰδικῶν ἀποδείξανε πὼς αὐτὴ ἢ περιφρονημένη νεώτερή μας γλῶσσα εἶναι πραγματικὰ ἢ μόνη γνήσια κόρη τῆς ἀρχαίας καὶ τὸ μόνον τῆς τάληθινὸν παιδί.

✱

(*) Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ παραξηγηθεῖ καὶ νὰ νομίσει κανεὶς πὼς στὰ ἐπιστημονικὰ θέματά μας μποροῦμε νὰ γράφουμε τὴν καθαρεύουσα, γιατί οἱ ἐξαιρέσεις ποὺ ἀναφέραμε εἶναι φτογγολογικὲς μονάχα δηλ. ἐλάχιστες λεπτομέρειες, ἐνὸς οἱ διαφορὰς μας μὲ τὴν καθαρεύουσα εἶναι ριζικὲς.

Ἡ φτογγολογία ζητάζει τοὺς φτόγγους κάθε γλώσσας, δηλαδή πὺς σκηματίζονται, πὺς γειτονεύουνε ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον, πὺς ἀλλάζονε καὶ γενικά καθεὶ σχετικὸ μ' αὐτοὺς.

Κάθε φτόγγος τῆς ὀμιλίας μας πρέπει νὰ ἔχει καὶ ἕνα σημεῖο πὺ τὸν παριστάνει στὸ χαρτί, γιατί τέτοιος εἶταν ὁ σκοπὸς ἐκείνων πὺ καθιερώσανε τὸ ἀλφαβητικὸ σύστημα τῆς γραφῆς.

Ἐμεῖς κρατοῦμε ὡς σήμερις στὴ γραφῆ μας τὸ ἀλφάβητο πὺ καθιερώθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Εὐκλείδη, στὸν 5ο αἰῶνα πρὶν ἀπ' τὸ Χριστό. Μὰ οἱ φτόγγοι πὺ πολλὰ γράμματα τότες παρίσταναν μέσα σὲ 2300 χρόνια, πὺ περάσανε, δὲν μπορούσαν παρὰ νάλλάζονε. Καὶ γι' αὐτὸ σήμερις ἔχουμε γράμματα περιττά, σάν τὰ η υ ω, καὶ ἄλλα πὺ μᾶς λείπουνε, σάν τὸ *h* (μπαροῦτι), *g* (γκαρίζει), *d* (νταβοῦλι). Αὐτὰ τὰ τρία τάντι-καθιστοῦμε βέβαια μὲ τὰ σύθετα *μπ*, *γκ*, *ντ*, μὰ αὐτὰ δὲν ἀποδίδουνε πάντα ἐκεῖνο πὺ ζητοῦμε.

<i>Ντ</i>	δὲ δίνουε πάντα	<i>d</i>	(κόντες)
<i>μπ</i>	»	»	<i>b</i> (ἐμπορος, ἐμβορος)
<i>γκ</i>	»	»	<i>g</i> (ἐγκαίνια, ἐνγαίνια)

Μὰ βέβαια ἐμεῖς γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ ἀκόμη πρέπει νὰ κρατήσουμε τὴν ἱστορικὴ αὐτὴν ὀρθογραφία, ἀφοῦ πρῶτα ἔχουμε νὰ λύσουμε ἄλλα ζητήματα πὺ βιαστικά.

Εἶπαμε πὺς πολλὰ γράμματα μέσα σὲ 2300 χρόνια χάσανε τὴν παλιά τους προφορὰ.

Καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα ἀπὸ τὰ φωνήεντα τὸ *Α* πὺ ἦτανε δυὸ εἰδῶν *α* μακρὸ = *αα* καὶ *ᾱ* βραχὺ = *α*, ἔμεινε σήμερις μόνο τὸ δεύτερο.

Τὸ *Η* πὺ ἦτανε ἕνα εἶδος *ΕΕ*, δηλ. ἔψιλο μακρὸ, ἔγεινε σήμερις ἀπλὸ *ε*.

Τὸ *Υ* πὺ ἦτανε δυὸ εἰδῶνε, δηλ. *υ* καὶ *ϋ*, καὶ πὺ προφέρουνταν, καθὼς λένε, στὴν ὀμηρικὴ ἐποχὴ σάν ἕνα *ου* καὶ στὴν κλασικὴ σάν ἕνα *υ* γαλλικὸ, σήμερις τὸ προφέρουμε σάν ἕνα ἀπλὸ *υ*.

Τὸ *Ω* πὺ ἦτανε ἕνα ὀμικρο μακρὸ (*οο*) σήμερις ἔγεινε ἕνα ἀπλὸ *ο*.

Καὶ ἔτσι ὅλα τὰ «βραχέα» φωνήεντα στὴν παλιὰ ἐποχὴ εἶχανε καὶ τὰ ἀντίστοιχὰ τους «μακρά».

<i>ᾱ</i>	—	<i>α</i>
<i>ῆ</i>	—	<i>η</i>
<i>ῦ</i>	—	<i>υ</i>
<i>οο</i>	—	<i>ω</i>

Ἀπὸ τὰ σύφωνα τὰ *β γ δ* δὲν εἶχαν τότες τὴν τωρινὴ τους προφορὰ. Τότες τὰ προφέρανε σάν τὰ σημερινὰ γαλλικὰ *b g d*. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ λατινικὰ πὺ κράτησαν αὐτὴν τὴν προφορὰ καὶ πὺ τὴ μεταδώσανε σὲ ὅλες τὶς νεώτερες δυτικὲς γλώσσες. Ἄλλως τε ὁ καθένας καταλαβαίνει πὺς ἂν τὸ ἀρχαῖο *β* εἶχε τὴ σημερινὴ του προφορὰ, ἅμα οἱ Λατῖνοι γράφανε τὴν ἑλληνικὴ λέξη *Bacchus*, καὶ ἄλλες πολλές ὁμοίης τῆς, δὲ θὰ τὴ γράφανε μὲ *h* μὰ μὲ *v*, ἀφοῦ γι' αὐτὸν τὸν φτόγγο εἶχανε καὶ ἰδιαίτερο σημεῖο.

Ἐχτὸς ἀπὸ αὐτὸ δὲν εἶναι λογικὸ νὰ παραδεχτοῦμε πὺς οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχανε τοὺς φτόγγους *b g d* ἀφοῦ ὅλες οἱ γλώσσες τοῦ κόσμου δὲν μπορούνε νὰ κάμουνε χωρὶς αὐτοὺς, γιατί εἶναι ἀπ' τοὺς πὺ κοινοὺς καὶ ἀπ' τοὺς πὺ εὐκολοπρόφερτους. Γιὰ νὰ καταλάβουμε πὺς πραγματικά οἱ φτόγγοι

b g d εἶναι ἀπ' τοὺς πὺ εὐκολοπρόφερτους φτάνει νὰ σκεφτοῦμε πὺς αὐτοὶ οἱ τρεῖς φτόγγοι εἶναι ἀπὸ τοὺς πρῶτους φτόγγους πὺ τὸ παιδί θὰ προφέρει (μπαμπᾶ, μπεμπέ, νταντὰ κλπ.)

Ἐχτὸς ἀπὸ τὰ *β γ δ* καὶ τρία ἄλλα σύφωνα δὲν εἶχανε τότες τὴ σημερινὴ τους προφορὰ. Αὐτὰ εἶναι τὰ *φ χ θ* πὺ εἶχανε τότες, τὸ *φ* μιὰ προφορὰ σάν ἕνα *π* μὲ δασεία (ἐκπνοή), τὸ *χ* μιὰ προφορὰ σάν ἕνα *κ* μὲ δασεία καὶ τὸ *θ* σάν ἕνα *τ* μὲ δασεία. Καὶ μπορούμε λίγο-πολύ νὰ παραστήσουμε τὴν προφορὰ αὐτὴ τοῦ *φ* μὲ ἕνα *πh*, τοῦ *χ* μὲ ἕνα *kh* καὶ τοῦ *θ* μὲ ἕνα *th*.

Ἡ προφορὰ αὐτὴ φαίνεται ἀπὸ τὰ λατινικὰ, γιατί κάθε φορὰ πὺ πέρνανε οἱ λατῖνοι μιὰ ἑλληνικὴ λέξη πὺ εἶχε *φ χ θ* μέσα τῆς, τὴ γράφανε μὲ *ph kh th*. Προσπαθοῦσανε δηλαδή, μὲ τὰ φτογγικά σημεῖα πὺ εἶχανε, νὰ ἀποδώσουνε τὴν ἑλληνικὴ τους προφορὰ, ὅπως κάμουνε ὅλα τὰ ἔθνη ὅταν πέρνουνε μιὰ ξένη λέξη. Ἄλλως τε δὲν εἶχανε καμμιά ἀνάγκη νὰ γράφουνε τὴ φιλοσοφία *philosophia* (μὲ *ph*.) ἂν τὸ *φ* τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ προφέρουνταν σάν τὸ δικὸ τους *f* καὶ σάν τὸ σημερινὸ μας *φ*. Θὰ τὴ γράφανε χωρὶς ἄλλο *filosofia*.

Κι ἀκόμη δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὺς ὅταν τήχαινε ἕνα *π κ τ* νὰ γειτωνέψει στὴν ἀρχαία μὲ μιὰ δασεία (ἐκπνοή) τὸ *π κ τ* αὐτὸ γινότανε ἀμέσως *φ χ θ* ἀφοῦ *π* καὶ δασεία εἶπαμε πὺς ἦτανε ἡ προφορὰ τοῦ *φ*, *κ* μὲ δασεία ἡ προφορὰ τοῦ *χ*, καὶ *τ* μὲ δασεία ἡ προφορὰ τοῦ *θ*.

Παραδείγματα: Ἄπ' ἡμῶν = ἀφ' ἡμῶν, οὐκ ἦτον = οὐχ' ἦτον, κατ' ἐκάστην = καθ' ἐκάστην.

ΦΩΝΗΕΝΤΑ.

Οἱ γραμματικὲς μῆς λένε πὺς πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὰ φωνήεντα ἀπὸ τὰ σύφωνα, γιατί τὰ πρῶτα σκηματίζονε μόνο τους ἀέραιο φτόγγο καὶ συλλαβή, ἐνῶ τὰ δεύτερα δὲν μπορούνε. Παραδείγματα: Ἄ-πὸ.

Μὰ γιὰ νὰ βροῦμε τὴν πραγματικὴ διαφορὰ πὺ ἔχουμε τὰ φωνήεντα καὶ σύφωνα μεταξύ τους πρέπει νὰ ζητάσουμε πὺς σκηματίζεται κάθε φτόγγος. Πολὺ ἀπλὸ πρῶμα, φυσοῦμε, ὁ ἀέρας πὺ βγαίνει χτυπᾶ κάπου, ἄλλοτε στὸν οὐρανίσκο μας, ἄλλοτε στὰ δόντια μας, ἄλλοτε στὸ λάρυγγά μας καὶ ἡ τριβὴ αὐτὴ τοῦ ἀέρα παρᾶγει τὸν ἦχο, τὸ φτόγγο.

Φωνήεντα λοιπὸν εἶναι οἱ φτόγγοι πὺ σκηματίζονται μ' ἕνα φύσιμα καὶ χωρὶς τριβὴ τοῦ ἀέρα μέσα στὸ στόμα μας.

ααα μι οοο

Καὶ σύφωνα εἶναι ἐκεῖνα πὺ σκηματίζονται ὅταν ὁ ἀέρας πὺ βγαίνει ἀπ' τὰ πνεμόνια μας χτυπᾶει καὶ τρίβεται κάπου μέσα στὸ στόμα μας.

θθθ π σσσ

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὰ φωνήεντα μπορούνε νὰ ὀνομαστοῦνε καὶ ἄτρι-φοι φτόγγοι καὶ τὰ σύφωνα τριβόμενοι.

Καὶ ἀφοῦ τὰ φωνήεντα σκηματίζονται μὲ τὴν ἐλεύθερη ἐξοδο τοῦ ἀέρα ἀπὸ τὸ στόμα μας καὶ χωρὶς καμμιά τριβή, ἡ προφορὰ τους κάμει νανοίγει τὸ στόμα πὺ πολὺ ἀπὸ ὅτι χρειάζεται γιὰ νὰ προφέρουμε τὰ σύφωνα.

ε α φ τ

Καὶ τὸ ἄνοιγμα δὲν εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο σὲ ὅλα τὰ φωνήεντα. Γιὰ νὰ

προφέρουμε τὸ **A** ἀνοίγουμε τὸ στόμα μας πὺ πολὺ παρὰ γιὰ νὰ προφέρουμε τὸ **I**.

A — I

Ἡ διαφορὰ αὐτὴ δίνει μιὰ δύναμη ἰδιαιτέρη σὲ κάθε φωνήεντο, ποῦ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὰ κατατάξουμε ἔτσι :

A — O — OY — E — I

Ὅσο τὸ ἀνοίγμα ποῦ σηματοῖζουμε μὲ τὸ στόμα μας γιὰ νὰ τὰ προφέρουμε εἶναι πὺ μεγάλο τόσο καὶ ὁ φτόγγος εἶναι πὺ δυνατός.

Μαζὺ μὲ τὰ φωνήεντα κατατάσσω καὶ τὴν ἀρχαία δίφτογγο **ου**, ποῦ βέβαια στὴν ἀρχαία ἐποχὴ δὲν τὴν προφέρανε σὰν ἓνα φτόγγο ὅπως σήμερις, ἀφοῦ ἦτανε δίφτογγος, καὶ ποῦ σήμερις κατήντησε φτόγγος ἀπλὸς ὅπως τὸ **ου** τὸ γερμανικὸ, τὸ ἀραβικὸ κλπ.

Ἡ δυναμικὴ αὐτὴ κατάταξη ποῦ κάναμε στὰ φωνήεντα μᾶς χρησιμεύει γιὰ νὰ ξηγήσουμε τὴν ἐξέλιξη ἑνὸς ἀδύνατου φωνήεντου ὅταν αὐτὸ βρεθεῖ κοντὰ σὲ ἓνα ἄλλο πὺ δυνατό ἀπ' ἐκεῖνο. Τὸ πὺ δυνατό, σὰν πὺ δυνατό ποῦ εἶναι, κρατιέται καὶ τὸ ἀδύνατο φεύγει.

Παραδείγματα : Τὰ εἶτα = Τῶτα, τὸ ἔχω = τὸχω, τὰ ἔδωσα = τᾶδωσα, δεκαῆξη = δεκάξη, καλοαῤέσει = καλαῤέσει, μοῦ ἄφρασε = μᾶρασε, μοῦ ἔλεγε = μοῦλεγε.

Τὸ μ' ἔλεγε προέρχεται ἀπὸ τὸ μέ ἔλεγε καὶ ὅσο γιὰ τὰ ἄλλα ὅμως = ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ παρόμοια ποῦ φεύγει τὸ **α** ἐνῶ ἔπρεπε νὰ μείνει, αὐτὰ εἶναι ἀφύσικοι ἐπιβλημένοι δασκαλισμοί.

Κ' ἐπειδὴ μιλοῦμε γιὰ τὰ φωνήεντα καὶ τὴ δυναμικὴ κατάταξή τους πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς Ἰστοριαξιάς ποῦ παρατηροῦμε στὴ γλώσσα μας καὶ ποῦ συνίσταται στὸ ταιρίαγμα ἑνὸς πὺ ἀδύνατου φωνήεντου μὲ ἓνα ἄλλο πὺ δυνατό ποῦ ἀκολουθεῖ.

Παραδείγματα : Στὴ λέξη **ἀπάνω** τὸ ἀρχικὸ **ε** ἔγινε **α** γιὰτὶ ἀκολουθεῖ **α**, φωνήεντο πὺ δυνατό ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ **ε**. Γιὰ τὴν ἴδια αἰτία ἔγιναν καὶ οἱ ἀκόλουθες ἀλλαγές.

ἔξω — ὄξω, ἐμπρός — ὀμπρός, ἐλαφρὸ — ὀλαφρὸ, δρεπάνι — ὀραπάνι, ζορκάδι — ζορκάδι, ἐργαλεῖο — ὀργαλεῖο, ὀλάκαιρο — ὀλάικαιρο, κλπ.

ΣΥΦΩΝΑ.

α). Ἰχικά καὶ ἄηχα.

Ἡ πρώτη καὶ μεγάλη διαίρεση ποῦ θὰ κάμουμε στὰ σύφωνα εἶναι ἡ διαίρεσή τους σὲ ἰχικά καὶ ἄηχα (lettres sonores et lettres sourdes).

Τὰ ἰχικά εἶναι ἐκεῖνα τὰ σύφωνα ποῦ γιὰ νὰ σηματοῖστούν καὶ προφεροῦν πρέπει νὰ κουνηθοῦν καὶ νὰ ἰχίσουν οἱ φωνητικὲς χορδὲς τοῦ λάρυγγα μας.

Παραδείγματα : **β γ μπ** (*)

* Ἄηχα εἶναι ἐκεῖνα ποῦ γιὰ νὰ σηματοῖστούν δὲν ἔχουνε ἀνάγκη νὰ κουνηθοῦνε οἱ φωνητικὲς μας χορδὲς.

Παραδείγματα : **θ σ φ π**.

Γιὰ νὰ μὴ κάμουμε λάθος ποτὲς καὶ πάντα μὲ εὐκολία νὰ βρῖσκουμε ἂν τὸ τάδε σύφωνο εἶναι ἰχικὸ ἢ ἄηχο πρέπει νὰ ἀγγίζουμε μὲ τὸ χέρι μας τὸ μῆλο τοῦ Ἀδάμ τοῦ λαιμοῦ μας καὶ νὰ προφέρουμε τὸ σύφωνο. Τὸ χέρι

(*) Ὅταν παραθέτουμε γιὰ παραδείγματα διάφορα γράμματα δὲν πρέπει νὰ τὰ διαβάσουμε μὲ τὸνομά τους (βῆτα, γάμμα κλπ.) μὰ ἀπλῶς **β γ** κλπ.

μας θὰ νοιώσει τίς χορδὲς τοῦ λάρυγγα νὰ πᾶλλον ἢ δὲ θὰ νοιώσει τίποτε ἄ δὲν πᾶλλον.

Παράδειγμα : Ὅταν προφέρουμε ἓνα **γγγ** τὸ χέρι μας ποῦ ἀγγίζει τὸ μῆλο τοῦ Ἀδάμ θὰ νοιώσει τίς χορδὲς νὰ πᾶλλον καὶ αὐτὸ θὰ πεῖ πὺς τὸ **γ** εἶναι σύφωνο ἰχικὸ. Μὰ ἂν προφέρουμε ἓνα **χχχ** δὲ θὰ νοιώσει κανένα παλμὸ στὶς λαρυγγικὲς μας χορδὲς καὶ αὐτὸ θὰ πεῖ πὺς τὸ **χ** εἶναι ἄηχο.

Καὶ τώρα πρέπει νὰ ὀρίσουμε πὺς κάθε ἄηχο σύφωνο ἔχει καὶ τὸ ἀντίστοιχὸ του ἰχικὸ.

Γιὰ νὰ βροῦμε ποῦ εἶναι τὸ ἀντίστοιχο ἰχικὸ ἑνὸς ἄηχου, προφέρουμε τὸν ἄηχο αὐτὸ φτόγγο, ποῦ ἀφοῦ εἶναι ἄηχος οἱ φωνητικὲς μας χορδὲς δὲ θὰ πᾶλλον, καὶ ξακολουθώντας νὰ τὸν προφέρουμε βάζουμε σ' ἐνέργεια τίς φωνητικὲς μας χορδὲς. Ὁ φτόγγος ποῦ θὰ σηματοῖστῆ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ εἶναι ἰχικὸς, ἀφοῦ οἱ φωνητικὲς μας χορδὲς θὰ πᾶλλον, καὶ θὰ εἶναι ὁ ἀντίστοιχος τοῦ προηγούμενου ἄηχου.

Παράδειγμα : Πέρνουμε τὸ σύφωνο **σ** καὶ τὸ προφέρουμε (σσσ). Ὁ φτόγγος αὐτὸς εἶναι ἄηχος ἀφοῦ ὅταν τὸν προφέρουμε καταλαβαίνουμε πὺς οἱ φωνητικὲς μας χορδὲς δὲν πᾶλλουνε. Μὰ ὅταν προφέροντας τὸ **σσσ** κάνομε ὅστε νὰ ἐργαστοῦν οἱ φωνητικὲς χορδὲς τοῦ λάρυγγα μας, χωρὶς νὰ ἀλλάξουμε διόλου τὴ στάση ποῦ ἔχει τὸ στόμα μας, τότε θακούσουμε ἓνα φτόγγο **ξξξ** ποῦ ἀντικατάστησε τὸ **σ** καὶ ποῦ εἶναι ὁ ἀντίστοιχός του.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο βρῖσκουμε πὺς ὅταν ποῦμε **π** καὶ κατόπι προφέρουμε τὸ **π** μὲ τὸ λάρυγγά μας, τότε τὸ **π** θὰ γίνῃ **μπ** (b) καὶ αὐτὸ θὰ πεῖ πὺς ὁ ἀντίστοιχος ἰχικὸς φτόγγος τοῦ ἄηχου **π** εἶναι ὁ **μπ** (b).

Ἐπειδὴ τώρα θὰ σηματοῖσουμε τὸν πρῶτο πίνακα τῶν ἄηχων καὶ ἰχικῶν καὶ ἐπειδὴ σ' αὐτὸν τὸν πίνακα θὰ στηρίξουμε τὸν πρῶτο καὶ μεγάλο νόμο ποῦ κυβερνεῖ τὰ ἰχικά καὶ ἄηχα, γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ καταλάβει κανεὶς καλὰ τὸν ἀπλὸ μηχανισμό ποῦ ἐκθέσαμε πὺ ἀπάνω καὶ ποῦ μετατρέπει τὰ ἰχικά σὲ ἄηχα καὶ τὰ ἄηχα σὲ ἰχικά.

ΑΗΧΑ καὶ τὰ ἀντίστοιχὰ τους ΗΧΙΚΑ

Λαρυγγικά καὶ ὄρανα	}	K		Γκ	(G)	}	ΕΙΦΗΝΙΚΑ	
Ὄδορικά		T		Ντ	(D)		}	ΕΑΚΟΛΟΥΘΗΤΙΚΑ
Χειλικά		Π		Μπ	(B)			
*								
Λαρυγγικά καὶ ὄρανα	}	X		Γ	}	ΕΑΚΟΛΟΥΘΗΤΙΚΑ		
Μεσοδορικά		Θ		Δ				
Ὄδορικά		Σ		Ζ				
Χειλικά		Φ		Β				
Ἐρρηνα Ἰγρὰ		—		μόνο ἰχικά { M N A P				

Καὶ τώρα βάζουμε τὸν ἐξῆς νόμο : Ἰχικὸ μὲ ἰχικὸ μονάχα γειτνεύει καὶ ἄηχο μὲ ἄηχο.

Ἀπλῶς ἓνα ἰχικὸ καὶ ἓνα ἄηχο σύφωνο κοντὰ-κοντὰ δὲν μποροῦνε νὰ σταθοῦν.

Ἐξαιροῦνται τὰ ἰχικά **Α Μ Ν Ρ** γιὰτὶ αὐτὰ δὲν ἔχουνε ἀντίστοιχα ἄηχα.

Παραδείγματα : Στη λέξη *Ἀσπίδα* τὸ *σ* καὶ τὸ *π* πού γειτωνεύουνε εἶναι καὶ τὰ δυὸ ἄηχα, ὅπως τὸ θέλει ὁ νόμος μας. Στη λέξη *Ὀργῶς* τὸ *γ* καὶ τὸ *δ* πού γειτωνεύουνε εἶναι καὶ τὰ δυὸ ἠχικά.

Στὴ λέξη ὁμως *ἐχθρὸς* ἢ *ἐχθρὸς* ἀπὸ τὰ τρία σύφωνα *χ τ ρ* τὰ δύο πρῶτα εἶναι ἄηχα καὶ τὸ τρίτο ἠχικό. Μὰ τὸ *ρ* τὸ ἠχικό μπορεῖ νὰ γειτωνεύει μὲ τὰ ἄηχα *χ τ* γιατί εἴπαμε πῶς τὰ *μ ν λ ρ* ἐξαιροῦνται.

Τί γίνεται ὁμως ὅταν τύχει νὰ βρεθεῖ ἕνας ἄηχος φτόγγος κοντὰ σὲ ἕναν ἠχικό ;

Τότες ὁ ἕνας ἄπ' τοὺς δυὸ θ' ἀλλάξει καὶ θ' πάρει τὴ μορφή τοῦ διπλανοῦ του φτόγγου.

Παραδείγματα : Στη λέξη *σβύνω* τὸ *σ* εἶναι ἄηχο καὶ τὸ *β* ἠχικό. Αὐτὰ τὰ δύο φωνήεντα κατὰ τὸ νόμο μας, δὲν μποροῦνε νὰ γειτωνεύουν καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ θ' ἀλλάξει. Σ' αὐτὴ τὴ λέξη ἀλλάζει τὸ *σ* πού πρέπει νὰ γίνει ἠχικό. Καὶ ξέροῦμε πῶς τὸ ἀντίστοιχο ἠχικό τοῦ *σ* εἶναι τὸ *ξ* (βλέπε τὸν πίνακα) καὶ γι' αὐτὸ προφέρουμε *ξβύνω* ἐνῶ γράφουμε *σβύνω*.

Στὴ λέξη ἢ *πσυχή* βλέπουμε πῶς τὸ *π* καὶ *σ* εἶναι καὶ τὰ δυὸ ἄηχα καὶ γειτωνεύουνε ὠραία. Μὰ στὴν αἰτιατική *τὴν πσυχή* τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου πού εἶναι ἠχικό ἀναγκάζει τὸ *π*, κατὰ τὸ νόμο μας, νὰ γίνει καὶ αὐτὸ ἠχικό καὶ γίνεται *μπ (b)*, πού εἶναι τὸ ἀντίστοιχο ἠχικό τοῦ ἄηχου *π*. Μὰ τότες τὸ νέο ἠχικό *b* βρίσκεται κοντὰ σὲ ἕνα *σ* πού εἶναι ἄηχο (τὴν ἡσυχί), καὶ αὐτὸ τὸ ἠχικό *b* ἀναγκάζει μὲ τὴ σειρά του τὸ γειτονικό του ἄηχο *σ* νὰ γίνει καὶ αὐτὸ ἠχικό. Καὶ γίνεται *ξ* γιατί τὸ ἀντίστοιχο ἠχικό τοῦ *σ* εἶναι *ξ*. Καὶ ἔτσι ἔχουμε τρία ἠχικά στὴ σειρά, δηλ. *τὴν βξυχή* ὅπως καὶ τὴν προφέρουμε.

*Ἄλλα παραδείγματα : εἰσδύω — εἰξδύω, σγουρός — ξγουρός, τοακίζω — τὸν δξάκισα, ἢ Τήνος — τὴν Dήνο καὶ Dηνιακὸς κλπ.

Τὸν ἴδιο νόμο βρίσκουμε καὶ στὰ γαλλικά : *subsister — subzister, absurde — apsurde* κλπ. Καθὼς καὶ στὰ ἀγγλικά : *the observer — the obzerver* κλπ.

Ξέροῦμε πῶς τὸ *ν* τῆς ἀρχαίας δίφτογγου *αν* καὶ *εν* τώρα πῆρε τὴν προφορά ἄλλοτε τοῦ *φ* καὶ ἄλλοτε τοῦ *β*. Τὸ *ν* αὐτὸ γίνεται *φ*, δηλαδή ἄηχο, ὅταν ἀκολουθῇ ἕνα ἄηχο (ἄφτός, ἐφθεία) καὶ *β*, δηλαδή ἠχικό, ὅταν ἀκολουθῇ ἕνα ἠχικό (Ἐβρώπη, ἐβδαιμονία).

β) Ξακολουθητικά καὶ ξαφνικόηχα.

Θὰ διαιρέσουμε τώρα τὰ σύφωνα σὲ ξακολουθητικά καὶ ξαφνικόηχα ἢ, ὅπως τὰ ὀνομάζουν οἱ γραμματικές, σὲ ἡμίφωνα καὶ ἄφωνα (*lettres continues et lettres explosives*).

Τὰ ξακολουθητικά εἶναι ἐκεῖνα τὰ σύφωνα πού μποροῦνε νὰ ξακολουθοῦνε νὰ τὰ προφέρουμε ὅσο βασιτῆ ὁ ἀέρας πού βγαίνει ἀπ' τὰ πνεμόνια μας.

Μποροῦμε λόγου χάρι νὰ προφέρουμε τὸ φτόγγο *φ* ἐπὶ ἀρκετὰ δευτερόλεπτα (φφφφ κλπ.). Τὸ ἴδιο γιὰ τὸ *ρ* ἢ τὸ *δ* κλπ. *Ὅλα αὐτὰ εἶναι λοιπὸν ξακολουθητικά.

Τὰ ξαφνικόηχα εἶναι ἐκεῖνα πού γιὰ νὰ τὰ προφέρουμε πρέπει πρῶτα νὰ κάμουμε ἕνα φραγμὸ στὸ στόμα μας πού νὰ σκουντάφτει ἀπάνω του ὁ ἀέρας καὶ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ βγαίνει λέφτερα ὄξω.

Δὲν μποροῦμε λόγου χάρι νὰ προφέρουμε ξακολουθητικά ἕνα *π* ὅπως

προφέρουμε ἕνα *φ*, γιατί τὸ *π* σηματοῖται μὲ ἕνα φραγμὸ πού ἐμποδίζει τὸ κύλισμα τοῦ ἀέρα. Τὸ ἴδιο γιὰ τὸ *ντ* ἢ τὸ *τ* κλπ.

Ξακολουθητικά ἢ ἡμίφωνα λοιπὸν εἶναι τὰ ἐξῆς (βλέπε τὸν πίνακα τῶν ἠχικῶν καὶ ἄηχων) :

β γ δ ζ θ λ μ ν ρ σ φ χ

καὶ ξαφνικόηχα ἢ ἄφωνα τὰ ἐξῆς :

μπ (B) γκ (G) ντ (D) κ π τ ()*

Μὰ ἂν ἀνοίξουμε μιὰ γραμματικὴ τῆς «Ἑλληνικῆς Γλώσσης» θὰ διοῦμε πῶς τὰ *β γ δ θ φ χ* εἶναι ἄφωνα δηλαδή ξαφνικόηχα καὶ ὄχι ξακολουθητικά ὅπως εἴπαμε πρὶν ἀπάνω. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραξενέψει γιατί εἴπαμε πῶς τὰ *β γ δ θ φ χ* εἶχανε στὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἄλλη προφορά, δηλαδή τὴν προφορά *μπ γκ ντ τη πη κη* καὶ ἔτσι ἦτανε πραγματικά τότες ἄφωνα (ξαφνικόηχα). Μὰ οἱ δασκάλιοι μας πού νομίζουμε πῶς τὰ πράγματα δὲν ἀλλάξανε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ ξακολουθοῦνε νὰ μᾶς βεβαιώνουνε πῶς τὰ *β γ δ θ φ χ* εἶναι ἀκόμη ἄφωνα ὅπως καὶ τὰ *κ π τ* !

Καὶ τώρα θ' ἀφήσουμε κατὰ μέρος τοὺς ἠχικοὺς φτόγγους γιὰ νὰ ξετάσουμε τοὺς ἄηχους ξακολουθητικοὺς καὶ ξαφνικόηχους μοναχὰ δηλαδή τοὺς *σ θ φ χ* καὶ *κ π τ*.

*Ὅπως εἴπαμε γιὰ τὰ ἄηχα καὶ ἠχικά πῶς κάθε ἄηχο ἔχει καὶ τὸ ἀντίστοιχὸ του ἠχικό ἔτσι λέμε καὶ γιὰ τὰ ξακολουθητικά καὶ ξαφνικόηχα πῶς κάθε ξαφνικόηχο ἔχει καὶ τὸ ἀντίστοιχὸ του ξακολουθητικό.

Γιὰ νὰ βροῦμε τὸν ξακολουθητικὸ φτόγγο ἐνὸς ξαφνικόηχου, προφέρουμε τὸν ξαφνικόηχο αὐτὸ, ἄς ποῦμε τὸν *κ*, καὶ προφέροντάς τονε φυσοῦμε. Ὁ νέος φτόγγος πού θὰ σηματοῖται θὰ εἶναι ξακολουθητικός καὶ ὁ ἀντίστοιχος τοῦ πρώτου τοῦ ξαφνικόηχου δηλαδή ὁ *χ*.

Καὶ ἔτσι ἂν προφέρουμε τὸν *Κ* καὶ φυσίζουμε, θὰ ἔχουμε *X*

> Π	>	>	Φ
> Γ	>	>	Θ
—			Σ

Ὁ *σ* δὲν ἔχει ἀντίστοιχο ξαφνικόηχο φτόγγο.

Καὶ τώρα ὀρίζουμε πῶς ἀπὸ τὰ ἄηχα ξακολουθητικὰ μὲ ξακαλουθητικό, δηλ. μὲ ὁμοίῳ του, δὲν μπορεῖ στὴ γλώσσα μας νὰ γειτωνεύει.

Δηλαδή τὰ συμπλέγματα : *σθ θσ φχ φθ φο χθ χσ* καὶ *σχ* μὲ τὴ σημερινή τους προφορά δὲν ἦτανε ποτέ καὶ δὲν εἶναι τῆς φυσικῆς μας γλώσσας.

*Ὅταν οἱ πρόγονοί μας λέγανε καὶ γράφανε *σθένος, ἄχθος κλπ.* δὲν προφέρανε δυὸ ξακολουθητικά στὴ γραμμῆ (*σθ, χθ*) γιατί δὲν πρέπει νὰ ξεγνοῦμε πῶς τὰ *φ χ θ* δὲν ἦτανε τότες ξακολουθητικά μὰ ξαφνικόηχα, δηλ. γιὰ τὸ σηματοῖσμά τους χρειαζόντανε φραγμὸ.

Καὶ ὅταν τὰ *φ χ θ* ἀρχίσανε νὰ πέρνουνε τὴ σημερινή τους προφορά, δηλαδή νὰ γίνονται ἀπὸ ξαφνικόηχα ξακολουθητικά τότες ἐμεῖς κρατήσαμε τὴ σημερινή τους προφορά μοναχὰ σ' ἐκεῖνες τὶς λέξεις πού αὐτὴ ἢ νέα προφορά δὲ μᾶς δυσκόλευε, ὅπως εἶναι στὶς λέξεις *φῶβος, χρένος, θυμὸς* κλπ.

Μὰ στὶς λέξεις πού ἢ σημερινή προφορά τοῦ *φ χ θ* μᾶς δυσκόλευε, κρατήσαμε ἂν ὄχι τὴν ἀρχαία τους προφορά, μὰ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς

(*) Τὸ *ξ* καὶ τὸ *ψ* δὲν τὰ κατατάσσουμε οὔτε στὴν πρώτη οὔτε στὴ δευτέρη κατηγορία γιατί εἶναι σύθετα τὸ *ξ* ἀπὸ τὸ *κ* καὶ *σ* τὸ *ψ* ἀπὸ τὸ *π* καὶ *σ*.

ἀρχαίας προφορᾶς τους, δηλ. τὸ φραγμὸ πὺ εἶχανε ἀνάγκη γὰ νὰ σηματοποῦνε στὴν ἀρχαία ἐποχὴ.

Καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦ φαινόμενου θὰ λέγονταν λόγος «εὐφωνίας» ἀπὸ τοὺς δασκάλους, μὰ ὁ λόγος καὶ αὐτοῦ τοῦ φαινόμενου δὲν εἶναι παρὰ λόγος εὐκολοπροφορᾶς.

Καὶ τὸ ἀποδείξω.

Εἶπαμε πὺς ἑξακολουθητικοὶ φτόγγοι εἶναι ἐκαῖνοι πὺ μποροῦμε νὰ τοὺς προφέρουμε ὅσο βαστᾶ ὁ ἀέρας πὺ βγαίνει ἀπ' τὰ πνεμόνια μας. Φυσοῦμε καὶ σηματοποιεῖται φ — χ — θ.

Ἄν εἶχαμε δυὸ φτόγγους ἑξακολουθητικούς τὸν ἕνα κοντὰ στὸν ἄλλο (φ — θ), θὰ εἶμασταν ἀναγκασμένοι ὅλο νὰ φυσοῦμε. Θὰ φυσοῦσαμε γιὰ τὸν πρῶτο [φ], θὰ φυσοῦσαμε καὶ γιὰ τὸ δεύτερο [θ].

Ἔμετς ὅμως ἀκολουθώντας τὸ μεγάλο φυσικὸ νόμο τοῦ νὰ κάμουμε τὴν προφορὰ κάθε λέξης εὐκολοπρόφερτη, βολέψαμε τὰ πράγματα ἀλλοιωτικά. Κρατώντας τὸ φραγμὸ τῆς ἀρχαίας προφορᾶς τοῦ φ χ θ ἐκεῖ πὺ ἀκολουθοῦσε ἢ προηγοῦνταν ἕνα ὁμοῖό τους ἢ καὶ ἕνα σ, φυσοῦμε μιὰ φορὰ [φ] καὶ γιὰ τὸ δεύτερο φτόγγο μορφώνουμε στὸ στόμα μας φραγμὸ [τ] = φτάνει, ἢ σηματοποιεῖται τὸ φραγμὸ στὸν πρῶτο φτόγγο καὶ φυσοῦμε στὸ δεύτερο, κάθησε — κάθσε — κάτσε.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, ὅταν προσέξει λιγάκι, πὺς ἡ λέξη φτάνει ἢ ἡ λέξη σκάρα δὲν εἶναι πὺ εὐκολοπρόφερτες ἀπὸ τὶς λέξεις φθάνει (φθ), σκάρα (σχ).

Παραδείγματα :

σθ — στ : νὰ ἀκουστῆ, φαντάστηκε, νὰ ψηφιστῆ κλπ.

θσ — τσ : κάθησε — κάθσε — κάτσε.

σχ — σκ : σκολεῖο, σκάρα, θὰ τὸ σκίσεις, σκονί, σκέτο κλπ.

φθ — φτ : φτήνια, φτάνει, Λεφτέρης, γράφτηκες, προφταίνω κλπ.

φσ — πσ : γράφσω — γράψω, πάφσω — πάψω, κλάφσω — κλάψω κλπ.

φχ — φκ : ἐφκέλαιο, ἐφκαριστῶ.

χθ — χτ : ἐχτές, ἐχτρός κλπ.

Τὸ σφ κατὰ τὸν κανόνα μας ἐπρεπε νὰ γίνετ *σπ*, δὲ γίνετ *σφ* ὅμως καὶ μένει *σφ* (σφυρίζω, ἀσφάλεια κλπ) καὶ αὐτὸ ἔχει τὸ λόγο του, ἄν καὶ σὲ μερικὰ ἰδιώματα τὸ σφ γίνετ *σπ*. Α.Χ. Στὴν Τραπεζοῦντα λένε σπάζω ἀντὶς σφάζω, στὰ Κύθηρα σπίγγω ἀντὶς σφίγγω, στὴν Κύζικο σπιντόνα ἀντὶς σφεντόνα κλπ.

Εἶπαμε πὺς γιὰ νὰ μὴ φυσοῦμε δυὸ φορὲς (ἐχτές), πρῶμα πὺς δυσκολεῖ τὴν προφορὰ καὶ δὲν ἔκαμναν οὔτε οἱ ἀρχαῖοι, ἀντικαταστήσαμε γιὰ εὐκολία ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ φυσίματα μὲ ἕνα φραγμὸ καὶ ἔτσι μιὰ φυσοῦμε καὶ μιὰ κάμουμε φραγμὸ (ἐχτές).

Τὶ γίνετ *ὅμως* ὅταν τυχαίνει νὰ γειωμένεθουν δυὸ ἑξαφωνικοί φτόγγοι, δηλαδὴ δυὸ φτόγγοι μὲ φραγμούς ; Δυὸ φραγμοὶ, ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, ὅπως τὰ δυὸ φυσίματα, εἶναι βέβαια ἄλλη δυσκολία προφορᾶς καὶ γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴν τὴν δυσκολία τὴν βολέψαμε ἀλλάζοντας τὸν πρῶτο ἑξαφωνικό φτόγγο, δηλαδὴ τὸν πρῶτο φραγμὸ μὲ τὸν ἀντίστοιχὸ του ἑξακολουθητικὸ, πὺς σηματοποιεῖται βέβαια μὲ φύσιμα.

Παράδειγμα : Στὴν λέξη *πτωχός* ἔχουμε τοὺς δυὸ φτόγγους *πτ* πὺ εἶναι καὶ οἱ δυὸ ἑξαφωνικοί, δηλαδὴ καὶ οἱ δυὸ σηματοποιεῖται μὲ φραγμὸ.

Οἱ δυὸ φραγμοὶ, ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλον, δυσκολεῖ τὴν προφορὰ καὶ γι' αὐτὸ τὸν πρῶτο φραγμὸ τὸν ἀλλάζουμε σὲ φύσιμα, δηλαδὴ ἀντικαθιστοῦμε τὸ *π* μὲ τὸ ἀντίστοιχὸ του *φ* καὶ ἔχουμε ἔτσι τὸ νεότερο καὶ πὺς εὐκολοπρόφερτο φτωχός.

Παραδείγματα :

κτ — χτ : χτήματα, χτυπῶ, χτένι, νύχτα, ἀχτίδα, ταχτικά, ὀχτῶ, ἀπαράλλαχτα, σφιχτά, χτίζω, χτήνός, δίχτυ, χτίριο, ὄρεχτικό, πρσχητικό, δάχτυλο, δαχτυλίδι, χαραχτήρα κλπ.

πτ — φτ : φταῖω, φτύνω, φτωχός, κλέφτης, καθρέφτης, ἔφτά, φτερό, φτερνίζομαι, κόφτω, φτέρνα, φτύρι, γραφτό, πέφτω, κρυφτό, σκόφτω, ράφτρα, βάφτισμα, ἀφ' τὸ Θεὸ κλπ.

Καὶ ἔτσι βλέπουμε πὺς ὅσες λέξεις ἔχουνε δυὸ ἑξακολουθητικὰ πὺς γειωμένεθουν, κατασταλάζουμε σὲ ἕνα ἑξακολουθητικὸ καὶ ἕνα ἑξαφωνικό (σκάρα — σκάρα) καὶ ὅσες πάλι λέξεις ἔχουνε δυὸ ἑξαφωνικά, καὶ αὐτὲς κατασταλάζουμε στὸ ἴδιο, δηλαδὴ σὲ ἕνα ἑξακολουθητικὸ καὶ ἕνα ἑξαφωνικό (πτωχός — φτωχός).

Τὸ *ν* τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας.

Εἶναι γνωστὸ πὺς ἡ νέα μας γλῶσσα δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει πολλὰ *ν*, δηλαδὴ τόσα πολλὰ ὅσα εἶχε ἡ ἀρχαία, καὶ πὺς ἡ τάση τῆς εἶναι νὰ τὰ λιγοστεύει. Τὸ λιγότεμα αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἑξακολουθοῦμε νὰ κρατοῦμε νόμο ἀρχαῖο πὺς ἔλεγε καὶ λέει ἀκόμη, πὺς τὸ *ν* πρὶν ἀπὸ τὰ ἡμίφωνα δὲν ταυριάζει. Ἔμετς γιὰ τὰ ἡμίφωνα μεταχειριστήκαμε τὸν ὅρο ἑξακολουθητικὰ, σάν πὺς εὐκολονόητος πὺς εἶναι, καὶ γι' αὐτὸ θὰ ποῦμε πὺς τὸ *ν* πρὶν ἀπὸ τὰ ἑξακολουθητικὰ δὲν ταυριάζει (ἑξακολουθητικὰ γενικά ἄλλα καὶ ἡχικά).

Ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι ἀρχαῖος ἀφοῦ καὶ στὴν ἀρχαία μας γλῶσσα ὅταν τύχαινε νὰ βρεθῆ τὸ *ν* μπροστὰ σὲ ἕνα ἑξακολουθητικὸ, τότες αὐτὸ ἢ ἔφευγε ἢ ἔπερνε τὴ μορφή τοῦ διπλοῦ τοῦ ἑξακολουθητικοῦ.

Παραδείγματα : Στὴν λέξη *συνζῶ* τὸ *ν* βρεθῆκε κοντὰ σὲ ἕνα ἑξακολουθητικὸ τὸ *ζ* καὶ ἔφευγε πὺς τὸ *ν* αὐτὸ δὲν μόρεσε νὰ σταθεῖ γιὰτὶ ἀκολουθοῦσε τὸ *ζ* δηλ. φτόγγος ἑξακολουθητικός. Τὸ ἴδιο γιὰ τὸ συνζῆτῶ — συζῆτῶ, σίνζυγος — σύζυγος, συνροή — συρροή, μῆσι — μῆσι, σύνστημα — σύστημα, συνσίτιον — συσίτιον, συνλαμβάνω — συλλαμβάνω κλπ. ;

Μὰ πὺς τὸ *ν* τῆς ἀρχαίας μποροῦσε νὰ σταθεῖ μπροστὰ στὰ *β γ δ θ φ χ*, ἀφοῦ αὐτὰ εἶναι ἑξακολουθητικοὶ φτόγγοι, ὅπως παρατηροῦμε πὺς γίνετ *στις* λέξεις σύνθετος, ἔμβολον, (*) ἔμφυτον κλπ. ;

Ἐδῶ πρὲπει ξανά νὰ θυμηθοῦμε πὺς στὴν ἀρχαία οἱ φτόγγοι πὺς παρίσταναν οἱ *β γ δ θ φ χ* δὲν ἦσαν ἑξακολουθητικοὶ μὰ ἑξαφωνικοί, δηλαδὴ *h g d zh ph kh*, καὶ γι' αὐτὸ τὸ *ν* μποροῦσε νὰ σταθεῖ κοντὰ σ' αὐτὰ.

Ὁ νόμος αὐτὸς ἀπόλυτος δὲν εἶναι καὶ γι' αὐτὸ βρίσκουμε *ν* πὺς κρατοῦνται μπροστὰ ἀπὸ τὰ ἑξακολουθητικὰ. Τέτοιο *ν* εἶναι τὸ *ν* πὺς ἔχει ἢ *εν* πρόσθεση. Παραδείγματα : ἔνοσημον, ἔνοσπειρω, ἔνοσχύτω, ἔνοστικτον κλπ.

Τώρα ἂς ἐρθοῦμε στὸ *ν* τῆς νεότερης μας γλῶσσας γιὰ νὰ διοῦμε πὺς ὁ νόμος αὐτὸς κρατήθηκε ὁ ἴδιος ἴσια μὲ τὰ χρόνια τὰ δικὰ μας.

(*) Τὸ *μ* εἶναι φτόγγος πολὺ συγγενικός τοῦ *ν* καὶ γι' αὐτὸ ἂν καὶ τὸ *ν* στὸ ἔμβολο καὶ τὰ παρόμοια γίνετ *μ*, τὸ θεωροῦμε πὺς δὲν ἀλλάξε.

Τὰ παραδείγματα θὰ μᾶς τὸ δείξουν :

γρόνθος-γροθιά, πενθερός-πεθερός, ρεβίνθια-ρεβίθια, κολοκύνθια-κολοκύθια, ενθυμούμαι-θυμούμαι, γόμφος-γόφος, νύμφη-νύφη, Κωνσταντίνος-Κωσταντίνος, τὸν γείτονα-τὸ γείτονα, τὸν χορὸν-τὸ χορὸν, τὴν βασίλισσα-τὴ βασίλισσα, τὴν φωτιά-τὴ φωτιά, τὸν σοφὸν-τὸ σοφὸν, τὸν Θεὸν-τὸ Θεό.

Στὰ τελευταῖα παραδείγματα τὸ *ν* εἶναι τοῦ ἄρθρου καὶ φεύγει καθε φορά πὸ ἀκολουθεῖ λέξη πού ἀρχίζει ἀπὸ ἓνα ξακολουθητικόν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πὸ ἀπλὰ μποροῦμε νὰ ὀρίσουμε πὸς τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου στὴ νεώτερή μας γλώσσα κρατεῖται μπροστὰ ἀπὸ *κ π τ* καὶ *γκ μπ ντ* (*) δηλαδὴ μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ξαφνικὸνχοὺς μας φτόγγους.

Ὡστε ὅποιος γράφοντας τὴ δημοτικὴ γράφει τὸν βασιλέα ἢ τὴν Ρόδο ἢ τὸν Θεὸν κάμει λάθος γιατί καθὼς εἶπαμε τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου μας δὲν κρατεῖται παρὰ ὅταν ἢ ἀκολουθεῖ λέξη ἀρχίζει ἀπὸ *κ π τ* ἢ *γκ μπ ντ*.

Σὲ μερικὲς ὁμως κοινὲς λέξεις κρατήθηκε ἓνα *ν* μπροστὰ ἀπὸ ξακολουθητικόν (ἄνθρωπος, ἀντίξω κλπ.), μὰ τὸ *ν* αὐτό, ἐχτός ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἀκούεται πάντα (σὲ μερικὰ μέρη προσφέρουνε ἄνθρωπος κλπ.) εἶναι ἓνα *ν* πού σίγουρα γρήγορα θὰ χαθεῖ γιατί καὶ ὅταν τὸ προσφέρουμε μόλις καὶ ἀκούεται. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβουμε δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ παραβάλουμε τὸ *ν* τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἓνα ἄλλο *ν*, ἔστω τοῦ πάντα, γιὰ νὰ διοῦμε πόσο πιὸ ἀδύνατο εἶναι στὴν προφορὰ τὸ πρῶτο.

Εἶπαμε πὸς τὸ *ν* ταίριαζε στὴν ἀρχαία μὲ τὸ *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) γιατί αὐτὰ δὲν ἦσαν τότες ξακολουθητικὰ μὰ ξαφνικὸνχοι (σύνδεσμος).

Εἶπαμε ἀκόμη πὸς αὐτὰ τὰ *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) πῆραν τὸ δρόμο τῆς σημερινῆς προφορῆς τοῦ *β γ δ* καὶ ἔτσι τὰ βάσις, Δαναὸς κλπ. ἔγιναν σήμερις βάσις, Δαναὸς κλπ.

Μὰ ἐκεῖ πού ἡ ἀρχαία εἶχε ἓνα *ν* μπροστὰ ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ξαφνικὸνχοι *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) ὅπως συνέβαινε στὶς λέξεις δένδρον, ἐμβαῖνο κλπ., σ' αὐτὲς τίς λέξεις τὰ *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) τὰ ἀρχαία δὲν μποροῦσαν νὰ πύρουν τὴ νέα προφορὰ *β γ δ*, ὅπως ἔγινε μὲ τίς λέξεις βάσις, Δαναὸς κλπ., πού ἀναφέραμε πιὸ ἀπάνω, γιατί πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ξαφνικὸνχοι *β* (μπ), *γ* (γκ) καὶ *δ* (ντ) ἦταν ἓνα *ν* πού δὲν τάφηνε ἀλλάζοντε. Γιατί ξέρομε πὸς τὸ *ν* μὲ τὰ ξακολουθητικὰ *β γ δ* (σημερινὴ προφορὰ) δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σταθεῖ. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ ἀρχαία προφορὰ τοῦ *β γ δ* κρατήθηκε ὡς σήμερις σὲ ὅσες λέξεις πρὶν ἀπὸ τὰ *β γ δ* εἶχε ἓνα *ν*.

Καὶ γι' αὐτὸ λέμε :

ἔντεκα ἀντὶς ἔνδεκα, ἄντρας—ἄνδρας, μπαῖνο—ἐμβαῖνο, ντύνουμαι—ἐνδύομαι, γαμπρός—γαμβρός, σεντόνι—σινδών, Ἄντρομάχη—Ἄνδρομάχη, Ἄντρεάς—Ἄνδρεάς, δέντρο—δένδρον, συντρομὴ—συνδρομὴ, κόμπος—κόμβος κλπ.

Ὅσοι λοιπὸν προσφέρουνε ἢ καὶ γράφουνε Ἄντρομάχη, δέντρο, συντρομὴ, κάμουνε μεγάλο λάθος καὶ ὀνομάζονται «μαλλιαροί», γιατί κρατοῦν ἀβίαστα ἀρχαῖο νόμο καὶ ἀρχαία προφορὰ !

ΚΑ'Ι'ΡΟ 1916.

ΚΩΣΤΑΣ ΦΩΡΗΣ

(*) Ἐννοεῖται πὸς καὶ τὸ *ν* τοῦ ἄρθρου κρατεῖται καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὰ φωνήεντα καθὼς καὶ τὰ σύθετα *ξ* καὶ *ψ* ἀφοῦ αὐτὰ τὰ τελευταῖα εἶναι *κσ* καὶ *πσ*.

ΓΚΡΙΖΑ.

Κυττάζοντας ἓνα ὀπάλλιο μισὸ γκριζο
θυμήθηκα δυὸ ὥραϊα γκριζα μάτια
πού εἶδα' θάναι εἴκοσι χρόνια πρὶν....

Γιὰ ἓναν μῆνα ἀγαπηθήκαμε.

Ἐπειτα ἔφυγε, θαρρῶ στὴν Σμύρνη,
γιὰ νὰ ἐργασθεῖ ἐκεῖ, καὶ πὰ δὲν ἴδωθήκαμε.

Θ' ἀσχήμισαν — ἂν ζεῖ — τὰ γκριζα μάτια'
θὰ χάλασε τ' ὥραϊο πρόσωπο.

Μνήμη μου, φύλαξέ τα σὺ ὡς ἦσαν.

Καί, μνήμη, ὅτι μπορεῖς ἀπὸ τὸν ἔρωτά μου αὐτόν,
ὅτι μπορεῖς φέρε με πίσω ἀπόψι.

ΙΑΣΗ ΤΑΦΟΣ.

Κεῖμαι ὁ Ἰασῆς ἐνταῦθα. Τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως
ὁ ἔφηβος ὁ φημισμένος γιὰ ἔμορφιά.
Μ' ἔθαύμασαν βαθεῖς σοφοί' κ' ἐπίσης ὁ ἐπιπόλαιος,
ὁ ἀπλοῦς λαὸς. Καὶ χαίρομεν Ἰσα καὶ γιὰ

τὰ δυὸ. Μὰ ἀπ' τὸ πολὺ νὰ μ' ἔχει ὁ κόσμος Νάρκισσο κ' Ἐρμῆ,
ἢ καταχρήσεις μ' ἔφθειραν, μ' ἐσκότωσαν. Διαβάτη,
ἂν εἶσαι Ἀλεξανδρεὺς, δὲν θὰ ἐπικρίνεις. Ξέρεις τὴν ὀρμὴ
τοῦ βίου μας; τί θέρμην ἔχει' τί ἡδονὴ ὑπερτάτη.

ΕΝ ΤΩΙ ΜΗΝΙ ΑΘΥΡ.

Με δυσκολία διαβάζω στην πέτρα την αρχαία.
 «Κύ[ρι]ε Ἰησοῦ Χριστέ». Ἐνα «Ψυ[χ]ήν» διακρίνω.
 «Ἐν τῷ μηνί Ἀθύρ» «Ὁ Λεύκιος[ς] ἐ[κοιμ]ήθη».
 Στὴ μνεία τῆς ἡλικίας «Ἐβί[ωσ]εν ἐτῶν»,
 τὸ Κάππα Ζῆτα δείχνει τοῦ νέου ἐκοιμήθη.
 Μὲς σὰ φθαρμένα βλέπω «Αὐτὸ[ν]... Ἀλεξανδρῆα».
 Μετὰ ἔχει τρεῖς γραμμὲς πολὺ ἀκρωτηριασμένες·
 μὰ κάτι λέξεις βγάζω — σὰν «δ[ι]άκρυα ἡμῶν», «δδύνην»,
 κατόπιν πάλι «δάκρυα», καὶ «[ἡμ]ῖν τοῖς [φ]ίλοις πένθος».
 Μὲ φαίνεται τοῦ ὁ Λεύκιος μεγάλως θ' ἀγαπήθη.
 Ἐν τῷ μηνί Ἀθύρ ὁ Λεύκιος ἐκοιμήθη.

ΕΤΣΙ ΠΟΛΥ ΑΤΕΝΙΣΑ —

Τὴν ἔμορφιὰ ἔτσι πολὺ ἀτένισα,
 τοῦ πλήρης εἶναι αὐτῆς ἡ ὄρασίς μου.

Γραμμὲς τοῦ σώματος. Κόκκινα χεῖλη. Μέλη ἡδονικά.
 Μαυλιὰ σὰν ἀπὸ ἀγάλματα ἑλληνικὰ παρμένα·
 πάντα ἔμορφα, καὶ ἀχτένιστα σὰν εἶναι,
 καὶ πέφτουν, λίγο, ἐπάνω στ' ἄσπρα μέτωπα.
 Πρόσωπα τῆς ἀγάπης, ὅπως τ'ἀθελεν
 ἡ ποίησίς μου..... μὲς στὲς νύχτες τῆς νεότητός μου,
 μέσα στὲς νύχτες μου, κρυφά, συναντημένα.....

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ.

ΣΟΝΝΕΤΤΑ.

I

Ἀξέχαστη βραδιά μὲς στὸ σαλόνι:
 Χρυσὸ λουλούδι σὲ ἀσημὶ κλωνάρι,
 Τῆς σέρρας πολυφρόντιστο καμάρι,
 Κάθε ὄμορφη μεθᾶι κι' ἀναλιγώνει.

Παντοῦ ἡ βουή, μελισσολόι, μεστώνει·
 Καὶ τ' ἀγνὸ μέλι εὐωδιαστὸ νὰ πάρη
 Ἄπ' τῶν κορμιῶν, τοῦ γύρω ἀνθοῦν, τὴ χάρη
 Ὁ πόθος τὴν ψυχὴ γλυκὰ φτερώνει.

Καὶ μόνη ἐσύ, σὲ μιὰ γωνιά κοντά μου,
 Ρόδο στὸν ἥσκιο τῆ δροσιά τοῦ πίνει,
 Τὸν ἥλιο βρῆκες στὴ θερμὴ καρδιά μου:

Κι' ὅλα δικὰ μου ἔγιναν, ὦ χαρὰ μου!
 Φιλιά, ἀγκαλιές, τοῦ νιοῦ κορμιού σου οἱ κρίνοι
 Κι' ἡ ψυχὴ σου — κάθε ὄμορφου ἄγια κρήνη.

1915.

II

Γλυκεῖα σὰν φῶς τοῦ τὸ πεφτιάστρι ἀφήνει
 Διαβαίνεις μὲς στὸ νοῦ καὶ στ' ὄνειρό μου,
 Ἦσκιος γοργὸς στὸ γύρισμα τοῦ δρόμου,
 Πνοὴ ἔλαφρὴ τοῦ τὸ κερί δὲ σβήνει.

Καὶ δὲ σαλεύει μέσα μου ἡ γαλήνη
 Τ' ἄσπρα φτερά της στὸν κρυφὸ καημό μου
 Κι' ὁ πόθος τοῦ φωτᾶι τὸ λογισμό μου
 Χαρὲς κι' ἀνθοῦς σὰν πάντα ἀγνοῦς μοῦ δίνει—

Χαρὲς λουσιμένες στῆς σιγῆς τὸ δάκρυ
 Κι' ἀνθὴ τοῦ ζοῦν παράμερα σὲ μιὰ ἄκρη.
 Ἡ μοῖρα μου τ' ἀδράχτι ἔχει τυλίξει

Ἔτσι νὰ ζήσω τὰ στερνά μου χρόνια:
 Σὰν βρύση σιγαλὴ τοῦ τρέχει αἰώνια
 Χωρὶς ποτάμι ἢ θάλασσα νὰ σμίξει.

1916.

ΜΗΤΣΗΣ ΚΑΛΑΜΑΣ

ΑΡΡΩΣΤΕΣ ΠΝΟΕΣ

ΣΕ ΡΑΓΙΣΜΕΝΑ ΗΧΟΣΚΟΠΙΑ.

ΑΝΟΙΞΗ.

"Ελα 'ς τὸ πολυφλοίσβιστο ρυάκι
ἀνάκουστο κελιάδισμα ν' ἀκούσης,
ἔλα 'ς τὸ πολυφλοίσβιστο ρυάκι·

Στ' ἀπάρθενο τῆς νειότης μου νεράκι
κορμὶ τὸ ροδοστάλαχτο νὰ λούσης,
'ς τ' ἀπάρθενο τῆς νειότης μου νεράκι·

"Ελα μὲ τὰ μαγιάπριλα νὰ γέρνης
'ς τῆς ὄχτης τῆς δροσόλουστης τὸ πλάϊ,
ἔλα μὲ τὰ μαγιάπριλα νὰ γέρνης·

Τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀρώματα νὰ παίρνης,
ποῦ φεύγει γοργοπέρουγη καὶ πάει,
τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀρώματα νὰ παίρνης.

"Ελα, Θεὰ λαμπρόπλαστη, νὰ κλείσης
πνοή μου τὴ στερνόσταλη 'ς τὰ στήθια,
ἔλα, Θεὰ λαμπρόπλαστη, νὰ κλείσης·

Τοῦ μάρτυρα ὠρηογλάμυδα νὰ ντύσης
τὸ νεῖο ποῦ πικροπάλεψε γι' Ἀλήθεια,
τοῦ μάρτυρα ὠρηογλάμυδα νὰ ντύσης.

"Ελα 'ς τὸ πολυφλοίσβιστο ρυάκι
ἀνάκουστο κελιάδισμα ν' ἀκούσης,
ἔλα στὸ πολυφλοίσβιστο ρυάκι·

Στ' ἀπάρθενο τῆς νειότης μου νεράκι
κορμὶ τὸ ροδοστάλαχτο νὰ λούσης,
'ς τ' ἀπάρθενο τῆς νειότης μου νεράκι.

1902.

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ.

Σώπα' τὰ τρελλόδεντρα
ἄκου πῶς βογγοῦνε,
σώπα.
"Ακου τὰ ξηρόκλαδα
πῶς τριζομανοῦνε,
ἄκου.

Κύττα τὰ ροδοφύλλα
πέφτουν ἕνα, ἕνα,
ρεῦουν τὰ χιονόκρινα
χάμου χλωμασμένα,
κύττα.

Πάμε' νὰ προσμένουμε
πιά δὲν πρέπει τώρα,
τοῦ ἄγριου πικροθάνατου
σίμωσεν ἡ ὥρα,
πάμε.

Σώπα' τὰ τρελλόδεντρα
ἄκου πῶς βογγοῦνε,
ἄκου.
"Ακου 'ς τὸ τρισκόταδο
πῶς μᾶς τραγουδοῦνε,
σώπα.

Πάμε' νὰ προσμένουμε
εἶνε ἄργα πιά τώρα·
τοῦ ἄγριου πικροθάνατου
σήμανεν ἡ ὥρα,
πάμε.

1902.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΓΕΡΙΩΝΕ.

Κι' ανιστοροῦνε μας τ' ἀγέρια
(ἄχαρη ἔστιά ποῦ μᾶς προσμένει!)
κάποια τρανά, μὰ πιά χαμένα,
κάποια ζωὴν εὐτυχισμένη.

Κι' ανιστοροῦνε μας τ' ἀγέρια
(ὦ, ποθητὰ ὅπου εἶνε ἀλήθεια!)
τὸ σπίτι μὲ τὰ γονειά μας
καὶ τῆς νενῆς τὰ παραμύθια.

Κι' ανιστοροῦνε μας τ' ἀγέρια
(ἄχ, ἔτσι ἢ Μοῖρα μας τὰ φέρει!)
τὴν ξεπεσμένην ὁμορφιά μας,
ποῦμασταν νειοὶ κι' εἴμαστε γέροι!

Κι' ανιστοροῦνε μας ἀκόμα
(ἄχαρη ξένα, μαῦρα ξένα!)
τίς τόσες πίκρες τῶν γονειῶ μας

Ποῦ ὡς ποῦ νὰ δοῦνε μας θὰ σβύσουν
καὶ θεὸ νὰ βροῦμε ἐρημωμένα
ὅλα τὰ σπίτια τῶν καλῶ μας.

1909.

ΠΕΡΣΑ ΠΟΘῶ ΚΑΙ ΚΡΑΖῶ ΣΑΣ.

Περσὰ ποθῶ καὶ κραζῶ σᾶς δροσόλουστα
περήφανα βουνά μου ἀγαπημένα,
μὲ τὰ βαθειά κι' ὀλόσκια ρουμάνια σας,
μὲ τ' ἀηδονάκια σας τὰ ἐρωτερμένα.

Σὲ σᾶς ὁ λογιμός μου φέρνεται
τὴν πᾶσ' αὐγὴ, τὸ κάθε βράδυ,
σὲ σᾶς μὲ τὰ γλυκοχαράγματα,
μὲ τ' ἀπαλὸ κι' ἀνάλαφρο σκοτάδι.

1909.

ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΗΣ.

Μακρὰ ἀπὸ ἔμένα, εἶπα,
καὶ τῶν σοφῶν, βιβλία ἔσεις ἐφτάτομα,
καὶ τῶν τρελλῶν ἰδανιστῶν
λαξευτοί,
σφιχτοδεμένοι στίχοι.

Τοῦ δροσεροῦ, τοῦ σύσκιου τοῦ βουνοῦ
νά ἔνα ὁμορφο τοπεῖο
σοφία τρισεγάλη!
Μιά ἀνατολή, μιὰ δύση τοῦ ἡλίου, νά.
Νά ἡ γυναῖκα
τὸ πλέον
ὠραῖον ποίημα!

Στὴ φύση ξαναγύρνα, ὦ ἄνθρωπε,
καὶ ζῆσε
Θεὸς καὶ σύ, ἀνάμεσα
ἔς τοῦ Θεοῦ
τὰ μεγάλα ἔργα.

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ 1911.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣ

ΕΑΡΙΝΗ ΒΡΑΔΥΑ.

Στὰ περιβόλια ἀπλώθηκε γαλήνιο τὸ βράδυ:
οἱ ἐργάτες μὲ τὰ ζῶα τους γυρίσανε στὴ χώρα,
σταμάτησαν νὰ τρίζουνε τὰ ξύλινα πηγάδια,
κάθε ζωὴ ἀποκάρωσε κι' εἶνε ἡ ὥρα τώρα

ποῦ ἀνάβουνε τὰ φῶτα τους, μακρὰ, κάποια σπητάκια,
ποῦ μιὰ κραυγὴ φτωχοῦ πουλιοῦ ξεσκίζει τὸ σκοτάδι,
ποῦ ἀνήσυχτα θροῖζουνε ἡ ριγηλὲς πλατάνες
στῆς αἴρας τῆς ἔσπερινῆς τὸ κρυερὸ τὸ χάδι.

Εἶνε ἡ ὥρα ἀνάμεσα ποῦ στ' ἀνθη τὰ κλεισμένα
ἢ πεταλοῦδες, ὅπου ζοῦν μὲ φῶς, θεὸ νὰ πεθαίνουν,
ποῦ τὸν γαλήνιον οὐρανὸ ἄστρα λαμπρὰ διαβαίνουν

καὶ ποῦ ἡ ψυχὴ μου σοβαρὴ στέκεται σὰν ν' ἀκούη
τῆς μέρες μου στὸ παρελθὸν νὰ πέφτουν μία-μία —
ἀργά, βαρειά — ὡς οἱ ὄριμοι καρποὶ στὴν ἡσυχία.

ΕΤΑΙΡΑ.

Στήν κάμαρα πού μιὰ ὠχρὴ γλυστράει μέσα ἡμέρα,
σ' ἓνα βελουδίνο χαλὶ ἀπάνου ξαπλωμένη,
μὲ τὰ λεπτὰ τὰ πόδια της ὀλόρθα στὸν ἀγέρα
καὶ τὴ ρεμβή της κεφαλὴ στὰ χέρια ἀκουμπισμένη,

ὀλόγυμνη, ἀκίνητη καὶ σκεπτικὴ ἡ Ἐταίρα
στῆς πλήξεώς της τὸ κενὸ σκληρὰ στυλώνει μάτια,
ὅμοια μὲ τὴ γρανιτικὴ καὶ τὴν ἀρχαίᾳ Σφίγγα
πού στῆς μεγάλης ἔρημου ὀρθώνεται τὰ πλάτια.

Ἡ πόρτα της εἶνε κλειστὴ στῶν θαυμαστῶν τὸ πλήθος
καὶ τίποτα τὴν πλήξη της δὲν τὴν ἐνδιαφέρει·
μονάχα μ' ἓνα κάποτες ἀφηρημένο χέρι.

χαϊδεύει ἀργὰ στὸν πάλλευκο καὶ τὸν ψυχρὸ λαιμὸ της
ἓνα πρασινοκίτρινο κι' ἡμερωμένο φεῖδι
ὅπου ἔχει ἐκεῖ κουλουριαστῆ σὰν ζωντανὸ στολίδι.

ΜΟΝΑΞΙΑ.

Σὰ νύχτα ἀγρύπνιας πένθιμη κι' ἀτέλειωτη, σὰ νύχτα
γιομάτη ἀπὸ μυστήριο καὶ σιωπὴ ἡ Ζωὴ μου.
Ἄμιλητοι καὶ σκεπτικοὶ στὴν τρομερὴ ἡσυχία
τί, πού δὲν ἔρχεται, νάρθη προσμένουμε, ψυχὴ μου;

Περνᾶν βαρεῖες ἀπὸ κενὸ καὶ προσδοκία ἡ ὥρες,
στ' αὐτιά μου πού ἀφογκράζονται ἠχῶ καμμιὰ δὲ σβύνει
μονάχα, ὅπως σὲ κάμαρα νεκροῦ ἓνα ρολόγι,
χτυπᾷ ἡ καρδιά μου ἠχερὰ στὴν παγερὴ γαλήνη.

Στοὺς διαδρόμους τοῦ καιροῦ κανένα πλέον βῆμα
δὲν ἀντηχεῖ καὶ μοιάζουμε σὰ ζωντανοὶ σὲ μνήμα
πού γύρω τους ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ ἀποτραβιέται·

χαρές, ἀγάπες, χίμαιρες πόσο μακρὰ εἶστε τώρα!
Στὴ νύχτα τὴν ἀπέραντη, ὦ, πόσον εἶμαι μόνος:
— ὅλα μᾶς ἀπαράτησαν, ψυχὴ μου, ὡς κι' ὁ πόνος.

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΟ ΠΑΡΚΟ.

Ὦ, πόσον εἶνε πένθιμο μεσ' στὴ βροχὴ τὸ πάρκο
μὲ τὰ ὠχρὰ χρυσάνθεμα πού γέρνουν μουσκεμένα
καὶ τὰ πλυμένα ἀγάλματα πού γύρω ἀπὸ τὰ βάρθρα
σωροὶ τὰ φύλλα τὰ ξερὰ σαπίζουν στοιβαγμένα.

Ἡ λεωφόροι του ἔρημες, ἀπέραντες καὶ κρύες
φαντάζουν κάτω ἀπ' τὸ στυγνὸ, τερρὸν ὄριζοντά του,
μὲ τὰ ψηλὰ τὰ δέντρα τους πού γέρνουν γυμνωμένα,
νὰ ὀδεύουνε πρὸς τὸ βουβὸ βασίλειο τοῦ θανάτου.

Στῆς σκιερὲς δεξαμενὲς ἡ ἀρχαῖκὲς ὑδρίες
πλέον δὲν καθρεφτίζουνε ὅπως στὰ καλοκαίρια
τ' ἄσπρα πού κατεβαίνανε νὰ πιοῦνε περιστέρια·

μόνο τοῦ ἀναβρυτήριου τὸ μουσικὸ τὸ κλάμα,
μαζὺ μὲ τὴν ψιλὴ βροχὴ καὶ μὲ τὸν κρύο ἀγέρα,
σκορπιέται μάταιο στὴ γυμνὴ, σπαραχτικὴν ἡμέρα.

ΑΚΟΥ ΝΑ ΠΑΙΖΟΥΝ ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ...

THE KAZ MARIAS LOGOETH.

Ἄκου νὰ παίζουν οἱ τσιγγάνοι
στά μαγεμένα τὰ βιολιά τους·
ὦ, δὲ σοῦ φαίνεται πῶς κλαῖνε
ἐφήμερων στιγμῶν θανάτους·

ὦ, δὲ σοῦ φαίνεται πῶς κλαῖνε
τὰ καλοκαίρια πού περνοῦνε
καὶ τῆς ἀγάπης πού σὰ ρόδα
ἀνθίζουν — καὶ φυλλορροοῦνε·

καὶ κάποιους πόνους γιατρεμένους
πού στῆς στιγμὲς τῆς μοναξιάς μας
ματώνουν πάλι τὴν καρδιά μας·

ὦ, δὲ σοῦ φαίνεται πῶς κλαῖνε
ἀνύπαρκτων στιγμῶν θανάτους·
οἱ ὠχροὶ τσιγγάνοι — στά βιολιά τους;

SCHATZALP. 1917.

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΞΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ :

NUIT DE JUILLET. *

A ANGELOS SIKELIANOS.

Étrangement douce, étrangement parfumée, la nuit sans lune
Et si semblable à celle de jadis,
Celle où nous nous aimâmes pour la première fois !
Nuit frémissante comme la soie ou la plume,
Et qui soufflait sur nous un vent de paradis
Entre les blés mouvants, les gazons et les bois.

Aujourd'hui le silence semble plein de voix mortes ;
Quelque chose d'augural comme l'haleine des lys
Qui sont en prière à deux pas de ma porte
Baigne la gaze de ses plis ;
Aujourd'hui l'ombre diaphane
Est comme une vapeur d'encens mystique à vêpres
Dans l'embrasement du portail ;
Aujourd'hui l'ombre est pleine d'âmes,
Et le ciel est voilé tout entier d'un grand crêpe ;
Seule, à l'est, luit une étoile. . . .

Étrangement douce, étrangement parfumée la nuit fraîche,
Où veille — on nous l'affirme — un signe de victoire.

LA NEUVILLE VAULT (OISE) :
JUILLET 1916.

PHILÉAS LEBESQUE

HYMNE D'AMOUR.

Enfant, je t'ai donné
le seul cœur que j'avais et la seule jeunesse,
sur ton épaule, tes cheveux,
j'ai pleuré longuement mes larmes les meilleures,
je t'ai tenue, le soir, durant de longues heures

* D'un volume à paraître prochainement « LA GRANDE PITIÉ »
(poèmes).

comme on tient la chimère nue, conquise enfin !
par toi, j'ai apaisé ma faim
et j'ai bu, dans tes yeux, toute ma soif ardente ;
mieux qu'une sœur ou qu'une amante
je t'aime comme mon enfant.

Toutes les femmes te ressemblent :
l'une a ta marche qui s'attarde
à traîner sous ta jupe les fanes d'automne,
l'autre a ta voix qui s'insinue,
et l'autre tes yeux qui s'étonnent ;
j'en ai vu qui avaient ta tristesse ou ton rire
et d'autres qui vivaient ta vie,
et puis d'autres qui, comme toi, voulaient mourir
et, toutes, je les ai suivies.

Mais, nulle,
ni celle qui avait ta voix ou ton visage
n'a compris que j'aimais en elle ton image ;
quand elles m'enlacèrent
je recherchai en vain le goût de ton baiser,
et je n'ai plus voulu suivre leur même route
car c'était loin de toi qu'elles me conduisaient...

Enfant, hormis tes yeux,
hormis tes cheveux frais et tes lèvres vermeilles,
hormis le rythme de ton corps,
hormis ton chant d'oiseau et ton parfum de rose,
hormis la grâce qui repose
dans tes gestes, tes pas, ton sourire ou tes pleurs,
je ne sais pas d'autres merveilles,
je ne sais pas d'autres splendeurs.

Je t'aime pour la bonté douce
de ta caresse simple,
je t'aime pour tes yeux qui semblent
n'avoir jamais regardé que mes yeux,
je t'aime aussi pour ton nom qui vibre
et chante comme un oiseau libre
sur mes deux lèvres,
je t'aime, je t'aime, je t'aime,
et je voudrais mourir si je ne t'aimais plus !...

ALEXANDRIE.

LOUIS FLERI

ΤΟΥ ΜΠΡΑΝΚΟ ΡΑΔΙΤΣΕΒΙΤΣ.

ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ.

Ἄποκοτος κυνηγητῆς
Ὁμορφονεῖος προβαίνει
Στὸ δάσος μέσα μπαίνει
Σειστός καὶ λυγιστός.

Πανέμορφος σάν τὴν αὐγή,
Ποὺ ἀχνή ροδοπροβαίνει
Στὸ δάσος φροντισμένη
Σὰ νὰ κρυφικιτάει.

Ἄπ' τὸ ποτάμι ποὺ ἔπλενε
Στὸ μονοπάτι ἀπάνω
Βλέπει τὸν καρδιοπλάνο
Μιά κόρη ζηλευτή.

Κι ὅπως τὸν βλέπει νὰ περνάει
Γλυκοστενάζει ἡ κόρη,
Στοχάζεται ἂν ἐμπόρει
Νὰ γείρει κατ' αὐτήν.

«Ὁ μονοπάτι μου στενό,
Φέρ' τουε κατ' ἐμένα!»
Ξεφώνισε ἡ παρθένα
Μὲ πόθο, μὲ καιμό.

Κι ἀπ' τὴ φωνή της τρόμαξε
Ἡ ὄμορφη ἢ νεραίδα
Πίσω ἀπ' τὰ χαμοκλάδια
Τρυπώνει ντροπαλή.

Ὁ κυνηγὸς ξαφνίζεται
Στὸ ἀηδονολάλημά της,
Γέρνει πρὸς τὴ μονιά της
Μὲ θάμπωμα καὶ λέει.

«Τόσον καιρό, τόσον καιρό
Στὰ δάση πλανεμένος
Δὲν ἄκουσα ὁ καιμένος
Τέτοια ἀηδονιοῦ λαλιά.»

Εἶπεν ὁ νεῖος καὶ πέταξε,
Νὰ ἴδει, ὅπου σειοῦνται οἱ κλώνοι,
Τὸ μαγικὸ τὸ ἀηδόνι,
ποὺ ξέρει νὰ λαλεῖ.

Ἡ κόρη ἀπ' τὴ φυλάχτρα της
Λαφιάζεται, πηδάει,
Ἀπιδρομάει καὶ πάει
Νὰ φύγει, νὰ κρυφτεῖ.

«Φύγε, ὀμορφούλα, πήγαινε,
Τρέξε, καλή μου κόρη,
Ἄφησε τὰ γρια ὄρη,
Στὸ σπίτι σου νὰ πᾶς.»

Ἀπαρατάει τὰ ροῦχα της
Ὅλη ντροπὴ ἢ παρθένα
Καὶ τρέχει φροντισμένα,
— Τάχα στὸ σπίτι πάει; —

Πάντα στὸ δάσος προχωρεῖ,
Πάντα στὸ δάσος κλώθει,
Κι ὁ νεὸς ξοπίσω ἀμπώθει
Μὲ ξαναμμένη ὀρμή.

Φέγγουνε τὰ σπρα πόδια της
Ὅλο γυμνα ὡς τὸ γόνα
Στὸν ἀνισὸν ἀγῶνα,
Νὰ φύγει, νὰ κρυφτεῖ.

Ὁ κυνηγάρης ξάναψε
Νὰ βλέπει ἀνεμισμένα
Τὰ πόδια σου, παρθένα,
Καὶ φρενιασμένος λέει.

«Φτερὰ ἀλαφρὰ κι ἂν ἔκανες
Στὰ σύγνεφα νὰ φύγεις,
Δὲν ἤθελε ξεφύγεις
Τοῦ ἤρωα τὴν ὀρμή!»

Καὶ μ' ἓνα σάλτο ὁ κυνηγὸς
Ὅρμάει καὶ τὴν προφτάνει,
Στὴν ἀγκαλιά τὴ βάνει
Καὶ τὴ γλυκοφιλεῖ.

«Ὁμιέ, ἀστοχιά μου!» εἰσαίριζε
Ἡ κόρη λεχασμένη,
Καὶ πέφτει λιγωμένη
Κάτω ἀπὸ ἓνα δεντρί.

Ἦμιε τοῦ νοῦ σαλέματα
Στά χόρτα καὶ στά φύλλα,
Μερμηγγοανατριχίλα
Τὸ δάσος ξεπερνάει.

Χαμογελαίει ὁ ζέφυρος,
Φύλλο μὲ φύλλο σμίγει,
Ἡ αὐγὴ κρυφοξανοίγει
Στὸ δάσος καὶ κυτάει.

Τοῦ δέντρου τὰ πυκνὰ κλαδιὰ
Σκύφτουνε φροντισμένα,
Κρυφὰ κ' ἐμπιστεμένα
Μιλοῦνε στὴν αὐγὴ·

•Χρυσὴ μου αὐγούλα, πρόβαλε
πρόβαλε ἀργὰ καὶ κύτα,
Χρυσὴ μου αὐγούλα, κύτα,
Μὰ κρύφ' τὸ μυστικό. •

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΦΛΑΚΟΥ:

ΒΙΒΛΙΟ ΩΔΩΝ ΠΡΩΤΟ.

ΩΔΗ ΙΙΙ.

ΣΤΟ ΠΛΟΙΟ ΠΟΥ ΘΑΠΕΡΝΕ ΤΟ ΒΕΡΓΙΛΙΟ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ.

Ἔτσι τῆς Κύπρου ἢ Δέσποινα,
Ἔτσι οἱ ἀδελφοὶ τῶ Ἑλένης, π' ἄστρα λάμπουνε,
Κι' ὁ πατέρας τῶν ἀνεμων,
Ὁδηγὸς νὰ γενεῖ, ὦ πλοῖο, σ' ἐσένανε,
Σὰ δέσει τοὺς ἀγέρηδες
Ὅλους τοὺς ἄλλους, ἔξω ἀπ' τὸν Ἰάπυγα,
Γιατὶ σ' ἐσὲ μπιστέφτηκα
Τὸ Βεργίλιο ποῦ μοῦ χρωστᾶς ἀνέγκιχτο
Τ' ἄλλο μισὸ τῆς ζήσης μου
Στὶς Ἀττικὲς τὶς ὄχτες προφυλάγοντας
Παρακαλῶ σε ἀπόθεσε.
Ἴδρὸν θὰν εἶχε ἀφτὸς καὶ τριπλὸ χάλκωμα
Στὰ στήθια, ποῦ μπιστέφτηκε
Στὸ κῆμα πρῶτος βάρκα ἐφολοσύντριφτη
Καὶ τὸν ἀμῖο δὲ σκέφτηκε
Τὸ Λύβα, στὸ Βορῖα π' ἐνάντια δέρνεται,
Καὶ τοὺς ἀπαισίους ἀνεμους
Τῆς Πούλιας, κι' οὔτε τοῦ Νοτιὰ τὸ μάνισμα,
Ποῦ στὸν Ἀδρία κανένας του

Ἄνωτερος δὲν εἶναι, εἴτε σηκόνοντας
Τὸ κῆμα, εἴτε διγάζοντας.
Ποιὸ θάνατο ἐφοβήθηκε ὅποιος κύτταξε
Μὲ στεγνὰ μάτια τέρατα
Νὰ κολυμποῦν; Τὸ φουσκωμένο πέραγο
Καὶ τῶν Ἀκροκεράβιων
Τοὺς σκόπελους, π' ὄνομ' ἀπαισίο φέρνουνε;
Μάταια ὁ θεὸς ὁ πάνσοφος
Τὶς χῶρες μὲ τὶς θάλασσες ἐχώρισε,
Μιά καὶ καράβια ἀνόσια
Τὶς ὑγερὲς τὶς θάλασσες διασκίζουνε.
Τὸ πᾶν τολμώντας ὁ ἄνθρωπος
Ὅρμαίει ἀνόσια στ' ὅ,τι ἀπαγορέβεται.
Ὁ τολμηρὸς ἀπόγονος
Τοῦ Ἰαπετοῦ, τὴ σιὰ στὸν κόσμον ἔφερε
Μὲ τὸ κακὸ στρατήγημα.
Μετὰ ἀπ' τὴ σιὰ π' ἀπ' τὸν αἰθέρα ἐκλέφτηκε
Ἰσχνότη, θερμὲς ἄμετρος
Ἐπέσανε στὴ γῆς κ' ἡ ἀνάγκη ὅπ' ἄργουνε
Τοῦ θανάτου τ' ἀπόμακρον,
Τὰ βήματά του ἐτάχυνε. Κι' ὁ Δαίδαλος
Γνώση τοῦ ἄδειου ἐγέφτηκε
Τοῦ ἀγέρα μὲ φτερά ποῦ δὲ μᾶς δώθηκαν.
Καὶ τοῦ Ἡρακλῆ ἡ δύναμη
Ἐβίασε τὸν Ἀχάϊροντα. Στὸν ἄνθρωπο
Ἀδύνατο δὲ βρίσκειται.
Ὡς καὶ τὸν οὐρανὸ ζητοῦμ' οἱ ἀνέμνυλοι,
Κι' οὔτε μὲ τὶς κακίες μᾶς
Τ' ἀστροπελέκια ὁ Δίας νὰ παίψει ἀφίνουμε.

1914 ΑΘΗΝΑ.

ΩΔΗ ΧΙΙΙ.

ΣΤΗ ΛΥΔΑ.

Σάν, Λύδα, ἐσὸν τοῦ Τήλεφου
Τὸ ρόδινο λαϊμὸ παιναῖς, τὰ μπράτσα του
Τὰ χιονάτα, ὦχ! τὸ σκότι μόν
Ποῦ βράζει ἀπ' τὴ χολή μου φαρμακώνεται.

Τότε οὔτε νοῦς στὴ θέση του
Στέκει, οὔτε χρῶμα, μὰ τρέχουν στὰ μάγουλα
Κρύφμα δάκρυα, ποῦ δείχνουνε
Πόσο ἀπὸ ἀργὴ φωτιά λυώνουν τὰ σπλάχνα μου.

Ἀνάβω, ἂν τὸ ἄσπρους ὄμους σου,
Ὅξω τοῦ μέτρου ἀπ' τὸ κρασί, μ' ἐπίθεσες
Ματώνει, κ' ἡ τὰ δόντια του
Βούλα θυμητικιὰ κολοῦν στὰ χεῖλη σου.

Νάνα πιστός δὲ θάλπιζες
Ἄφτός, ἂν μ' ἀκουες, ποῦ ληστέβει βάρβαρα
Τὰ γλυκά σου φιλήματα,
Π' ἔχει λούσει ἢ Ἀφροδίτη μὲ τὸ νέχταρ της.

Πολλὲς φορές καλότυχοι
Ὅσοι δεσμός δένει ἅλτα ὡς τὴν ὕστερη
Στιγμὴ καὶ δὲ χωρίζεται
Μ' ἔρωτα συντριμένο ἀπ' τὰ μαλώματα.

ΜΑΗΣ 1915. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

ΩΔΗ XIX.

ΣΤΗ ΓΛΥΚΕΡΑ.

Ἡ Μάννα ἀπ' τὴν ἀπόλαυση
Κι' ὁ γυνώκας τῆς Σεμέλης μὲ προστάζουνε,
Κι' ἡ ἀπαλή ἢ ἀσέλγεια
Νὰ δώσω τὴν καρδιά στοὺς πρώτους ἔρωτες.

Πιὸ κι' ἀπὸ Πάριο μάρμαρο
Λαμπρὸ τὸ κάλλος τῆς Γλυκέρας φλέγει με·
Μὲ καίει τὸ τερπνὸ πείσμα της
Κ' ἡ μορφή, π' ἐπικίντυνη εἶναι ἂν βλέπεται.

Ὅλη ἀπ' τὴν Κύπρο ἀπάνου μου
Χύμηξε ἢ Ἀφροδίτη κι' οὔτε ἀνέχεται
Σκύθες νὰ ψάλλω, ἀνώφελα,
Τὸν ἀπὸ Πάρθο πῶχει στρέψει τ' ἄλογα.

Χλόη νωπὴ ἐδῶ θέσετε, —
Θυσίας κλαριά, λιβάνια, ὦ νέοι, καὶ κύπελλο
Δίχρονο ἀκράτο, ἡπιώτερη
Θὰ γίνῃ ἀπ' τὴ θυσία στερνὰ γιὰ μένανε.

ΜΑΗΣ 1915. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

ΩΔΗ XXV.

ΣΤΗ ΛΥΔΙΑ.

Μὲ πείσμ' ἄσωτοι νιοὶ τὰ παραθύρια
Τὰ κλειστὰ σοῦ χτυποῦν πιὸ σπάνια κι' οὔτε
Τὸν ἔπνο σοῦ στεροῦν, μὰ στὸ κατώφλι
Πιστὴ εἶναι ἢ θύρα

Π' ἄλλες φορές τόσο συχνὰ στὰ βδέλια
Ἄνοιγε κλειοῦσε. Τώρα ἀκούς πειὸ ἀνάγια
Τὸ «Στὶς μακρὺς νυχτιές, ἐνῶ πεθαίνω,
Λυδία, κοιμᾶσαι»!

Γρηά, σ' ἔρμη στράτα, ἀπρόσεχτη θὰ κλάψεις
Τὴν περφάνεια κ' ἐσὺ τῶν ἔρωμένων,
Σὰ θὰ βογγάει στοῦ φεγγαριοῦ τὰ μέσα
Βοριάς Θρακιώτης,

Κι' ὁ φλογισμένος ἔρωτας κι' ὁ πόθος,
Ποῦ μανιάζει τὴν μάννες τῶν ἀλόγων,
Θὰ λυσσάζει στὰ πληγωμένα στήθια
Κι' ἄθλια θὰ κλάψεις,

Τὶ τὸν κισσὸ τὸν πράσινο ἀπ' τὴ μάβρη
Μυρτιά τὰ νιάτα προτιμοῦν, καὶ ρίχνουν
Στοῦ χειμῶνα τὸ σύντροφο τὸν Ἔβρο,
Τὰ ξερὰ φύλλα.

ΦΕΒΡΗΣ 1914. ΑΘΗΝΑ.

ΩΔΗ XXXII.

ΣΤΗ ΛΥΡΑ.

Μᾶς προσκαλοῦν. Ἀμέριμος στὸν ἥσκιο
Κάποτε ἂν κάτι ἐτόνισα, π' ἐφέτος
Θὰ μπορούσε νὰ ζήσει κι' ἄλλα χρόνια,
Ἐμπρὸς τραγοῦδι

Λατινικὸ τραγοῦδισέ μου, ὦ Λύρα,
Π' ὁ Λέσβιος πρῶτος σ' ἔκρουσε ὁ πολίτης,
Π' ἀτρόμητος στὴ μάχη, εἶτε βρισκότου
Στ' ἄρματα μέσα,

Κ' εἶτε στ' ὄγρὸ ἀκρογιαλὶ εἶχε ἀραγμένο
Καϊκάκι ὅπου ἐπαράδειρε ὁ χειμῶνας,
Τὸ Βάχχο καὶ τὴν Μοῦσες ἐξυμνοῦσε,
Τὴν Ἀφροδίτη

Καὶ τὸ παιδί της ποῦ τῆς πάει ξακλούθου,
Καὶ τὸν ὠραῖο τὸ λυκο π' ἀγαποῦσε,
Μὲ τὰ μαύρα μαλλιά, τὰ μαύρα μάτια.
Ἦ Λύρα, δόξα

Τοῦ Φοίβου, ποῦ στοῦ Ὑπέρτατου εἶσαι Δία
Τὰ συμπόσια ἢ ἀπόλαψη, κ' ἐμένα
Παρηγοριά στίς πίκριες, σάν σέ κραῶ
Ἐσπλαγνα εἰσάκουε.

ΑΘΗΝΑ 1914.

ΩΔΗ XXXVI.

ΣΤΟΝ ΠΛΩΤΙΟ ΝΟΥΜΙΔΑ.

Μὲ λίβανο καὶ μ' ἄσματα
Καὶ μοσκαρίσιο αἷμα ἀγαπῶ χρεωστούμενο,
Νὰ μαλαῶ τοὺς φύλακες
Τοὺς θεοὺς τοῦ Νουμίδα, π' ἀπ' τὰ πέρατα
Τῆς Δύσης, γερὸς γέροντις,
Σκορπάει φιλιὰ στοὺς ποθητοὺς συντρόφους του,
Μ' ἀπ' ὅλους τὰ περισσότερα
Στὸ γλυκὸ τὸ Λαμία γλυκοθυμούμενος
Ποῦχαν τὸν ἴδιο δάσκαλο,
Σάν ἦσαν νιοὶ κι' ἀντάμα ἀντρίκια ἐφόρεσαν.
Στὴ μέρα ἀφτὴ σημάδεμα
Λευκὸ ἄς μὴ λύπει, κι' οὔτε μέτρο πρόκειται
Στὸν ἀμφορέα τὸν πρόθυμο,
Κι' οὔτε τὰ πόδια ἀκίνητα ἄς καθήσουνε,
Μὰ τῶν Σαλίων ἄς μοιάσουνε,
Κ' ἢ ἀκρατοπότερα ἄς μὴ νικήσει ἡ Δάμαλη
Τὸ Βάσσο, μὲ Θρακιώτικο
Μονοροῦφι, καὶ ρόδο, νωπὸ σέλινο,
Ἡ κρίνο λίγο δούρικο,
Ἄς μὴ λείπουν διόλου ἀπ' τὸ τραπέζι μας.
Βλέμμα ἄσεμνο στὴ Δάμαλη
Ὅλοι θὰ ρίξουν, μ' ἀπ' τὸ νιὸ ἐρωμένο της
Ἀχώριστη, περισσότερο
Κι' ἀπ' ἐρωτιάρη κίσσερα θὰ σφίγγει τον.

ΟΚΤΩΒΡΙΣ 1914. ΑΘΗΝΑ.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΣΠΑΤΑΛΑΣ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ.

HAN RYNER:

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ.

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΜΙΑ ΠΡΑΞΗ.

Ἡ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΡΙΣΜΕΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ
ΑΘΗΝΑΣ ΡΟΥΣΑΚΗ ΓΕΡΜΑΝΟΥ.
Ι. Α.

ΠΡΟΣΩΠΑ.

ΕΥΔΟΞΟΣ, κύριος.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ, γέρος σκλάβος.
ΤΥΝΔΑΡΟΣ, γέρος σκλάβος.
ΓΙΕΤΑΣ, νέος σκλάβος.
ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ, σκλάβος.
ΑΓΝΗ, νέα χριστιανὴ σκλάβη.
ΣΩΣΤΡΑΤΗ, σκλάβη.

Σκλάβοι καὶ σκλάβαις, μικροὶ καὶ μεγάλοι.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ (Βρίσκονται σὲ διάφορες στάσεις, ἄλλοι ὄρθιοι, ἄλλοι ξαπλωμένοι κατὰ γαμα καὶ ἄλλοι κάθονται ἐπάνω σὲ σκαμνιά).

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Σ' ἐρωτῶ νὰ μοῦ πῆς τί ἔκανα, γιὰ νὰ μοῦ ἀξίξῃ τὸ μαστίγωμα;

ΓΙΕΤΑΣ. Χτὲς εἶχα φταῖξει ἀκόμα λιγώτερο καὶ ὅμως μ' ἔδειραν περισσότερο.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. ὦ! γιὰ σένα, τὸ καταλαβαίνει κανεὶς εὐκόλα.

ΓΙΕΤΑΣ. Στάλαγμα, ἀφοῦ τίποτε δὲ σοῦ εἶναι ἀγνωστο, κι' αὐτὸ ἀκόμα τὸ μέλλον, ἐξήγησέ μου ὅλα αὐτὰ ποῦ τώρα τελευταῖα γίνηκαν.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Τίποτε δὲν εἶναι πειὸ ἀπλό. Εἶσαι πολὺ ὄραιο. Αὐτὴ σὲ μισᾷ, γιατί νοιώθει ἔρωτα γιὰ σένα.

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Λὲς τρέλλες. Τὸ μῖσος εἶναι τὸ ἀντίθετο τῆς ἀγάπης.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Καὶ τὸ σκοτάδι εἶναι τὸ ἀντίθετο τοῦ φωτός καὶ ὅμως εἶναι παιδί του.

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Τί λές;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Βάλε κάτι μπροστὰ στὸ φῶς καὶ ἀμέσως θὰ σχηματίσῃ σκοτάδι. Βάλε ἓνα ἐμπόδιο μπροστὰ στὴν ἀγάπη καὶ θὰ γεννηθῇ τὸ μῖσος.

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ (σηκώνοντας τοὺς ὄμους). Λὲς ἀνοησίες.

ΓΙΕΤΑΣ. Ὁχι. Ὁ Στάλαγμας ἔχει δίκιο. Τὸ ξέρω. Τὸ βλέπω. Τὸ νοιώθω. Ἐκεῖνο ποῦ κάνει νὰ ταραῖζεται ἡ καρδιά μου, μοῦ λέγει τῆς ταραχῆς ποῦ βασανίζουν τὴν καρδιά τῆς Αἰμίλιας.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Ξιπιασμένε! Θαρρεῖς πῶς ἐκεῖνη ποῦ ἀγαπᾷ ὁ κύριος μας, ἀγαπᾷ κι' ἐσένα.

ΓΙΕΤΑΣ (δείχνοντας τὸ κορμί του). Ὁ κύριος εἶναι ὅσο εἶμαι ἐγὼ ὄραιο;

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Είναι ο κύριος.

ΓΙΕΤΑΣ (σειείται σε τρόπο να δείξει τη δύναμή του). Είναι όσον εγώ δυνατός ;

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Είναι ο κύριος.

ΓΙΕΤΑΣ. Ο κύριος λές ; ... Έξ αιτίας της άσχημιάς του, έξ αιτίας της αδυναμίας του σώματός του και της ψυχής του, μήπως δεν είναι αυτός περισσότερο σκλάβος της Αιμίλιας ; Για να γείνη όμως η Αιμίλια σκάρβα της δύναμής μου και της όμορφιάς μου, λίγο θέλει ακόμα.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Στο μεταξύ όμως προστάζει και σε μαστιγώνουν.

ΓΙΕΤΑΣ. Ναι. Μά άργότερα — αύριον ίσως ! — δε θα μπορέση ν' άντέξη πειά στον πόθο της. Κάτω απ' τήν φίλημά μου θα την ιδώ να σπαρταρά, όπως θα σπαρταρούσε στην άγκαλιά ενός θεού, κι έπειτα όπως στην άγκαλιά του θανάτου.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Μιλεις πολύ δυνατά !... Άν βρίσκονταν ανάμεσά μας κανένας καταδότης...

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΦΩΝΕΣ. Δεν είναι κανείς. Μόλα άφοβα.

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Όλοι μας συζητάμε την Αιμίλια.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Βλέπεις πώς ο Γιετάς είναι έρωτευμένος μαζί της.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Το ένα δεν έμποδίζει το άλλο.

ΓΙΕΤΑΣ (επαναλαμβάνοντας με βαθεία φωνή). Το ένα δεν έμποδίζει το άλλο.

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ (έρωτηματικά). Το ένα δεν έμποδίζει το άλλο ;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Μήπως δεν υπάρχει άγάπη μέσα στο μίσος όλων των νέων που είναι εδώ ; Και στο μίσος των γέροντων, υπάρχει ο θανατισμός και η θλίψη για ό,τι έχάθη πειά γι' αυτούς. Και στο μίσος των γυναικών, υπάρχει η ζήλεια.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Ναι, μισώ την Αιμίλια όπως και την Ζηλεύω. Έάν ο Δίας μ' έρωτούσε τι ήθελα να ήμουν, θα απαντούσα : « Αιμίλια ! » Γιατί είναι θεά ανάμεσά μας. Το χαμόγελο της είνε ώραίο και τρομαχτικό, σαν την αυγή μιας ολέθριας ημέρας. Το χέρι της που είναι λεπτό σαν του παιδιού και μαζί τρομερότερο κι' από το χέρι ενός πολεμιστή, κάνει να κούβουν χίλια κεφάλια. Έχει την πιο θαμβωτική δύναμη, τη δύναμη που δίνει η όμορφιά.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Μισώ την Αιμίλια με όλη μου την μικρότητα του σκάρβου και μ' όλες της αδύνατες και πικρές λύπες των γερατειών. Μά αν μου ήταν δυνατό να γείνω για μια μέρα μόνο, νέος, ώραίος, και πλούσιος, θα πρόσφερα στην Αιμίλια την νεότητά μου, την όμορφιά μου, τα πλούτη μου και θα της έλεγα : « Άγάπησέ με σήμερα και αύριο ως πεθάνω ! »

ΓΙΕΤΑΣ. Μισώ την Αιμίλια και αγαπώ τρελλά την Αιμίλια. Χτές, όταν με προσταγή της μ' έμυστίγωναν, τα μάτια της ήσαν σαν δυό φλόγες λαχτάρας, επάνω στις ώραίες και δυνατές γραμμές του σώματός μου. Έγώ έμεινα ακίνητος, χωρίς να φωνάζω, περιφρονώντας τα χτυπήματα και τον πόνο. Κι' ακόμα, ήμουν ευτυχισμένος, επειδή αυτή έμισούσε τη δύναμη της ψυχής μου.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Η έπαρση σου σε κάνει να παραμιλάς.

ΓΙΕΤΑΣ. Όχι. Έδιάβαξα μέσα στην καρδιά της όπως σε άνοιχτό βιβλίο.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ (είρωνικά). Για πές τί έδιάβαζες.

ΓΙΕΤΑΣ. « Αύτός, έσκέπτονταν, ίσως είναι αναισθητός στις ήδονες όπως είναι και στους πόνους. Την ημέρα που δε θα μπορέσω πειά να συγκρατήσω την όρμη που με σπρώχνει σιμά του, αυτός, θα άποκρούση το φίλημά μου και θα πη στον κύριό του την άπιαστιά μου. Και επειδή ο κύριος δεν έχει αυτιά παρά μόνο για τα λόγια μου, ο κακός σκάρβος θα σταυρωθή. Και έτσι, άλλοίμονο ! » θα μου στερήση την άπόλαυση της δύναμης του και της όμορφιάς του ».

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Πολύ σωστά μιλάς. Αυτές ήταν η σκέψεις της Αιμίλιας.

ΓΙΕΤΑΣ. Η έξαψη που έβραζε μέσα της την έκανε πότε να δαγκάνη τα χείλια της και πότε να μπήγη της φωνές, θυμώνοντας με το μαστιγωτή πώς δεν μ' έχτύπαγε με περισσή γρηγοράδα.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ (γελώντας). Όστε της χρωστάς και ευγνωμοσύνη για κάθε μαστίγωμα. Στη ράχη σου άπάνω φέρνεις τα σημάδια του έρωτα που μπορείς νάσαι περήφανος.

ΓΙΕΤΑΣ. Περήφανος και ντροπιασμένος. Θάρθει όμως η ώρα που θα της άνταποδώσω το μίσος και τον έρωτά της. Τότες ο έξευτελισμός μου θα νοιώση της ήδονικες χαρές της δόξας μου.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Με ποιόν τρόπο ;

ΓΙΕΤΑΣ. Η άνυπομονησία μου είναι ένας τίγρης που παραμονεύει. Άύριο ίσως, η Αιμίλια θα μου πη : « Άγάτησέ με ». Έπειδή είναι η πειά ώραία από της γυναίκες, άχ ! πώς θα την αγαπώ. Μά, επειδή έπρόσταζε να με μαστιγώνουν, θα την πνίξω με τη μεγαλύτερη χαρά, τη στιγμή που τα μάτια της, μαζί με το γέλοιο του στόματός της θα άποτελούν δυό άλλα γέλοια.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Θέλεις λοιπόν, ω πίκρας γέννημα, να κρεμαστής στο άτιμωτικό δέντρο του σταυρού ;

ΓΙΕΤΑΣ. Τι με νοιάζει, αφού θαχω γευτεί, σε μιάν ώρα τέλεια γεμάτη, όλες της ευτυχίες ; Έκείνη που μισώ και αγαπώ, εκείνη που άποτελεί όλη μου τη βασανισμένη σκέψη και όλη την πολυσύνθετη ζωή μου, θα κατέβη στο βασίλειο του Πλούτωνα. Και μεθυσμένος από ήδονή σαν τον πειά μεθυσμένο άνθρωπο, και μεθυσμένος από εκδίκηση όπως ο πειά άδυσώπητος των θεών θα κατέβω να την άνταμιώσω εκεί.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (που είχε μείνη σκεπτικός). Ό,τι με κάνει να θυμώνω από τον καρπό που είμαι ένας άνθρωπος και ό,τι με κάνει να ντρέπομαι από τον καρπό που τολμώ και σκέπτομαι, δεν είναι πώς είμαι σκάρβος, αλλά ό,τι υπάρχουνε σκάρβοι.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Όταν όμως ο κύριος είναι καλός...

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Καλός ή κακός, άξίζει να πεθάνη, μόνο επειδή είναι ο κύριος.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Όχι. Άν ο Εύδοξος ξεφευγε απ' τη έπιρροή της Αιμίλιας αν όπως άλλοτε μάς μεταχειριζότανε με καλωσύνη...

ΓΙΕΤΑΣ. Δεν θα τον μισούσα λιγότερο για τουτό, αφού θα έμεινα πάντα σκάρβος του.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Έγώ, αν έτύχαινε και ήμουνα κύριος, θα έμισούσα τον ίδιο έαντό μου.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Τρέλλα !
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. "Αν ἐγὼ ἐγινόμουν ὁ κύριος καὶ ὁ Εὐδοξὸς ἕνας ἀπ' τοὺς συντρόφους σας, ἡ ἀδικία θὰ ἦταν μικρότερη ;
ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Ἐγώ, πολὺ θ' ἄθελα νὰ εἶμαι ὁ κύριος.
ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο.
ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Κι' ἐγώ.
ΓΙΕΤΑΣ (σιγανὰ στὸ Στάλαγμα). "Ὅλοι τους εἶναι διατεθειμένοι. Καὶ γνωρίζω κ' ἄλλους. Εἰμποροῦμε, ἂν θέλῃς, νὰ ὀργανώσωμε μιὰ δουλικὴ ἐπανάσταση.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (μὲ φωνὴ σχεδὸν σιγανή). Γιὰ ποιὸν λόγο ; Δὲν τοὺς ἀκοῦς τάχα ; Καθένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν δνειρευέται παρὰ νὰ γείνη ὁ κύριος. Σε τί θὰ ὠφελήσῃ ἂν ὑψώσωμε τοὺς ταπεινοὺς καὶ ταπεινώσωμε τοὺς μεγάλους ;
ΑΓΝΗ (ποῦ βρίσκεται δίπλα τους καὶ ἔχει ἀκούσει τὴν ὁμιλία τους). Οἱ περὶ φανοὶ θὰ ταπεινωθοῦν καὶ οἱ ταπεινοὶ θὰ ὑψωθοῦν. Μὰ δὲν εἶναι ὁ πόλεμος ποῦ θὰ κάνει ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (σκληρὰ καὶ περιφρονητικά). Σώπα σύ, χριστιανή.
ΟΛΟΙ. Εἴμαστε δυστυχισμένοι... Εἴμαστε δυστυχισμένοι.
ΗΜΙΧΟΡΙΟ. Ἐλπίδα πειὰ γιὰ μᾶς καμμία.
ΗΜΙΧΟΡΙΟ. "Ἄς ἐλπίζωμε γιὰ τὰ παιδιά μας.
ΟΛΟΙ. Στάλαγμα, δώσε μας, δώσε μας ἐλπίδες.
ΗΜΙΧΟΡΙΟ. Γιὰ τὰ παιδιά μας τουλάχιστο, δώσε μας, δώσε μας ἐλπίδες.
ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Σὺ ποῦ γνωρίζεις τὸ μέλλον.
ΟΛΟΙ. Σὺ ποῦ γνωρίζεις τὸ μέλλον.
ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Φώτισέ μας γιὰ τὸ μέλλον.
ΟΛΟΙ. Φώτισέ μας γιὰ τὸ μέλλον.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (τὸ βλέμμα ἀπόκοσμο). Δὲ βλέπω κανένα φῶς ποῦ νὰ διατηρηθῆται.
ΓΙΕΤΑΣ. "Ἄλλοτε, μᾶς εἶχε πῆ νὰ ἐλπίζωμε.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Δὲν ἔβλεπα ὅσο σήμερα μακρὰ.
ΟΛΟΙ. Τί βλέπεις ; Τί βλέπεις ;
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. "Ὅχι, ὄχι, δὲν θέλω νὰ ἰδῶ. (Κλίνει τὰ μάτια του, καὶ κάνει μὲ τὰ χέρια του κίνημα ἀποτροφῆς). Θέλω νὰ ἀποφύγω τὴ φρίκη ἀπ' ὅ,τι θὰ ἔβλεπα.
ΟΛΟΙ. Naί, παρατήρησε. Μίλησε.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. (Τὰ μάτια κλειστά). "Ἀλλοίμονο ! "Ἀλλοίμονο ! Τὸ δράμα μὲ κνηγᾷ ἂν καὶ κλειστὰ εἶναι τὰ βλέφαρά μου.
ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Μίλησε, ὦ σὺ ποῦ ἕνας θεὸς ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ βλέπῃς.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Θεὸς κακός ! σκληρὸς θεός !
ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Χιτὲς ἀκόμα μᾶς παρηγοροῦσες.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Χιτὲς, ἤμουν ἀνάμεσα σας, ὅπως ἀνάμεσα στοὺς τυφλοὺς, ἕνας ἀκίνητος δραματιστής.
ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Τί σημαίνουν αὐτὰ τὰ λόγια ;
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἐβλεπα τὸν οὐρανὸ νὰ σηριζετα ἀπάνω στὸ βουνό. Γιὰ τοῦτο ἔλεγα : « "Ἄς πᾶμε πρὸς τὸ βουνὸ καὶ πρὸς τὸν οὐρανό».

ΟΛΟΙ. "Ὁ ! πὲς το ἀκόμα.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. "Ἀλλοίμονο ! Ἐπῆγα. Ἡ σκέψη μου ἀνέβηκε στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ. Ὁ οὐρανὸς δὲν εὐρίσκετο ἐκεῖ.
ΓΙΕΤΑΣ. Τὸ γνωρίζω. Ὁ ὀρίζοντας καὶ ἡ ἐλπίδα ὑποχωροῦν ὅσο προχωρεῖ κανεὶς.
ΑΓΝΗ. Ἀκούσατε τοὺς χριστιανούς. Ἐλάτε μαζί μας. Ἐμεῖς ξέρομε τὸ δρόμο ὅπου ὁ οὐρανὸς δὲν ὑποχωρεῖ ποτέ.
ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Μίλησε λοιπόν, χριστιανή.
ΠΟΛΛΟΙ. Μίλησε, μίλησε, χριστιανή.
ΑΓΝΗ. Οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἀδελφοί. Ὁ Θεὸς -- μὰ ποῦ δὲ λέγε-ται καθόλου Δίας -- εἶναι ὁ πατέρας ὅλων. Τὰ παιδιά του τὰ ἀγαπᾷ τὸ ἴδιο ὅλα, καὶ τὰ θέλει ἴσα. Δὲ θέλει νὰ ὑπάρχουν ἀνάμεσα μας οὔτε κύριοι οὔτε σκλάβοι.
ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Τότε γιατί ὑπάρχουν ;
ΑΓΝΗ. Γιατί δὲν ἀγαποῦμε τὸν Θεό ; γιατί δὲν ἀγαπιούμεστε ἀναμεταξύ μας.
ΓΙΕΤΑΣ. Ἄλλὰ ἀφοῦ ἡ ἀγάπη εἶναι ἕνα βάζο χρυσό, ποῦ σφριζοῦν τὰ φεῖδια τοῦ μίσους ;...
ΑΓΝΗ. "Ὅχι ἡ ἀγάπη τῶν χριστιανῶν, ὁ Θεὸς μας θὰ δώσῃ ἄπειρες καὶ αἰώνιες χαρὲς σ' ἐκείνους ποῦ ὑποφέρουν καὶ πιστεύουν σ' αὐτόν.
ΠΟΛΛΟΙ. Μίλησε, μίλησε, Ἀγνή.
ΑΓΝΗ (μὲ τόνο περὶ ἐκστατικό). Ἄλλὰ θὰ παραδώσῃ σὲ αἰώνια καὶ ἄπειρα βάσανα τοὺς κακοὺς καὶ ὅλους ἐκείνους ποῦ χαίρονται στὸν κόσμον αὐτόν.
ΓΙΕΤΑΣ. Βλέπεις καλὰ πῶς στὴν ἀγάπη σου ὑπάρχει μῖσος.
ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ εὐτυχισμένοι εἶναι οἱ εὐνοοῦμενοι τῶν θεῶν. Ἄλλοιὸς ἀπὸ ποῦ θὰ εἶχαν τὴ δύναμή τους καὶ τὴν εὐτυχία τους ; Αὐτὴ ἡ χριστιανὴ λέγει τῆς ποῖοι παραξένες τρέλλες.
ΑΓΝΗ. Ὁμιλῶ τὴ γλῶσσα τῆς σοφίας. Ὁ Ἰσοῦς τῆς Ναζαρετ ἦρθε γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς ἀδύνατους. Ἡ βασιλεία του δὲν ἦταν αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Δυστυχία σ' ἐκείνους ποῦ ἡ βασιλεία τους εἶναι ἐδῶ κάτω.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (μὲ φωνὴ σκληρή). "Ὅλες ἡ βασιλεῖες βρίσκονται σ' αὐτὸν τὸν κόσμον.
ΑΓΝΗ. (στὸν Στάλαγμα). Σὺ, εἶσαι καλὸς γιὰ τοὺς ἄλλους ὅλους, σὰ νᾶσουν χριστιανός. Μαζὺ μου ὅμως, εἶναι λίγος καιρὸς, ποῦ εἶσαι κακός. Γιατί ;
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Γιατί ἡ κοιλία σου εἶναι γεμάτη. Γιατί φέρνεις μέσα σου ἕνα ὀλόκληρο μέλλον σκλαβιάς. Πίστεψέ με. Μόλις τὸ παιδί ἀντικρούσει τὸ φῶς, μὲ εὐλαβητικὰ μητρικὰ χέρια, πνίξει το. Ἡ ἀγάπη σου, ἔτσι θὰ τὸ ἀπαλλάξῃ καθὼς καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὅλους ἐκείνους ποῦ θὰ γεννηθοῦν ἀπ' αὐτό, ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τῆς ντροπῆς τῆς δουλικῆς ζωῆς.
ΑΓΝΗ. Τὸ παιδί μου δὲ θᾶναι σκλάβος.
ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Γιατί ;
ΑΓΝΗ. Τὸ ἡλιοβασιλεμα εἶναι πάντα σκοτεινὸ, σκεπασμένο ἀπὸ σύγνεφα καὶ κακὰ πνεύματα. Μὰ τὸ χάραμα ξεδιαλύνει καὶ

φανερώνει τη λαμπρότητα της Ανατολής. Το εὐαγγέλιο τοῦ Ἰσοῦ τῆς Ναζαρετ εἶναι ἕνα φῶς ποῦ ἀνεβαίνει καὶ ἀπλώνεται. Σὲ λίγο ὁ ἥλιος θὰ λάμψη γιὰ ὅλους. Σὲ λίγο ὁ κόσμος θὰ γείνη Χριστιανικός.

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Ποτές.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (τὸ βλέμμα ἀπόκοσμο). Ὅ,τι λέγει ἡ χριστιανὴ καὶ ἔχει σχέση μετὰ τὸ μέλλον εἶναι πραγματικό. Τὸ βλέπω.

ΑΓΝΗ (χαρούμενη). Τότες θὰ βλέπης νὰ πλημμυρίζῃ ἡ εὐτυχία τῆ γῆ, ὅπως τὴν ἡμέρα μᾶς πλημμυρίζῃ τὸ φῶς.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Περιμένε. Κάνε μου τὴ χάρη νὰ σιωπήσης γιὰ λίγο. Ἄφισε νὰ σκορπισθῇ ἄργὰ κάτω ἀπὸ τὴ συγκινημένη μου θέληση ἡ ἀπόμακρη οὐμίχλη. Ἄφισε. Ἀρχίζω νὰ διακρίνω τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ σου.

ΑΓΝΗ. Ἔχω τὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ ζωὴ του εἶν' εὐτυχημένη.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Εἶναι ὁμοια μετὰ τὴ δική μας. Μόνο ὁ θάνατός του εἶναι μιὰ χαρούμενη ἀπάτη.

ΑΓΝΗ. Μὲ τί τρόπο πεθαίνει;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Πεθαίνει σὺν τῷ Θεῷ σου, ἀπάνω σ' ἕνα σταυρὸ.

ΑΓΝΗ (σὲ ἔκπληση). Σὺν τὸν Θεό μου.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Μιλεῖ ὄντας στὴν ἔξαρση δὲν ξέρω ποιᾶς μέθης. Ἀκούω μάλιστα μερικὰ ἀπὸ τὰ παραλογισμένα λόγια του. «Ὁ θάνατός μου κάνει τὴν σωτηρία μου! Ὁ θάνατός μου συντελεῖ τὴν σωτηρία τοῦ κόσμου!»

ΑΓΝΗ. Ὡ παιδί μου, ὦ δοξασμένε μάρτυρα, εὐτυχημένοι οἱ λαγόνες ποῦ σὲ βαστοῦν. Θὰ γείνης αἰτία νὰ ἔλθῃ μιὰ ὥρα ἀρχήτερα ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστοῦ. Θὰ γείνης αἰτία νὰ γείνη μιὰ ὥρα ἀρχήτερα ἡ ἀπολύτρωση τῶν ἀδελφῶν σου.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Σιωπή... Διακρίνω περὶ ἀλαργινοὺς καιροὺς... Τί παράξενα καὶ τραγώδεια πράγματα! Πράγματα τόσο τραλλὰ ὅσο καὶ οἱ ἄνθρωποι! Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν στρατὸν ἑνὸς καίσαρος ποῦ πηγαινεὶ νὰ πολεμήσῃ ἕναν ἄλλον καίσαρα, προχωρεῖ ἕνας σταυρὸς ἀπὸ φῶς.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Τί λέγει;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Μὲ τὸ ἐπαιόχυντο σημάδι, ἐκεῖνος ποῦ ἀκλονθᾷ τὸ σταυρὸ εἶνε ὁ νικητὴς καὶ νὰ ποῦ ὁ καίσαρ γίνεται χριστιανός.

ΑΓΝΗ. Δόξα στὸ Θεό. Ἐνας Καίσαρ χριστιανός! Δόξα στὸ Θεό! Σκλάβοι περὶ δὲν ὑπάρχουν!

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Βλέπω πάντα νὰ σκίβουν κεφάλια κάτω ἀπὸ χέρια ποῦ προστάζουν καὶ φοβερίζουν.

ΑΓΝΗ. Δὲν δίνεις καιρὸ νὰ δράσῃ ὁ Χριστιανὸς Καίσαρ. Παράτησε λίγο μακρότερα. Βέβαια θὰ λυτρώσῃ τοὺς ἀδελφούς του.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ Χριστιανὸς Καίσαρ κανένα δὲν ἐλευθερώνει. Τὰ παιδιὰ τῶν ἑγγονῶν τοῦ παιδιοῦ σου μένουν σκλάβοι.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Οἱ χριστιανοὶ συχνὰ μιλῶν ἐνάντια τοῦ φόνου καὶ ἐνάντια τοῦ πόλεμου. Ὁ Χριστιανὸς Καίσαρ θὰ πάρῃ τοὺς πολέμους τοὐλάχιστο.

ΑΓΝΗ. Στὸν Χριστιανικὸ κόσμον δὲν θὰ ὑπάρχουν περὶ στρατιῶτες. Κανένας δὲ θὰ σύρῃ τὸ σπαθί του, κανεὶς δὲ θὰ χαθῇ ἀπὸ σπαθί.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ Χριστιανὸς Καίσαρ εἶναι ἕνας μεγάλος καὶ σκληρὸς πολεμιστής.

ΑΓΝΗ. Ἄν ὅλα αὐτὰ ποῦ λὲς εἶν' ἀληθινά, δὲ λὲς ἄλλο ἀπὸ τὰ κακουργήματα ἑνὸς ἀνθρώπου. Εἶμαι βέβαια ὅμως πῶς ὕστερα ἀπ' αὐτόν, οἱ ἀδελφοί μου θὰ καταργήσουν τὸν πόλεμο καὶ τὴ σκλαβιά.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὑστερα ἀπ' αὐτόν βλέπω τοὺς χριστιανούς νὰ ἀληλοσκοκυτόνονται.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Καὶ ὅμως αὐτοὶ ἀγαπιοῦνται ἀναμεταξύ τους.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Οἱ χριστιανοὶ θὰ ἀγαπιοῦνται ἀναμεταξύ τους ὅσο θὰ εἶνε ἀδύνατοι καὶ κατατρεγμένοι. Θὰ σπαράζονται ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ τοὺς μόλις θὰ γενοῦνε κύριοι.

ΑΓΝΗ. Λὲς ψέματα. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ Χριστὸς εἶναι γιὰ πολλὸν καιρὸ μιὰ πηγὴ ἀγάπης καὶ εἰρήνης. Μὰ βλέπω τὴν ταραχὴ τῶν ἀνθρώπων σιγὰ σιγὰ νὰ θολώνῃ τὴν καθάρια πηγὴ καὶ νὰ τὴν κἀνῃ πηγὴ μίσους. Μερικοὶ χριστιανοὶ λέγουν πῶς ὁ Ναζωραῖος εἶναι καθαυτὸ Θεός. Ἄλλοι πάλι τὸν διακηρύττουν ἰσόθεο. Βλέπω καὶ ἀκούω μαλώματα, σκοτισμένα λόγια ποῦ σκοτεινιάζουν ὅπως ἡ νυχτερίδες στὸ σκοτάδι. Βλέπω δαρσίματα, κι' ἔλεϊται μεγάλους καὶ μακρόχρονους πολέμους.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Κίτταξε ὅσο μακρότερα θέλεις. Πάντα θὰ ὑπάρχουν πόλεμοι, πάντα θὰ ὑπάρχουν σκλάβοι.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (μὲ ἕνα κίνημα ποῦ ἐπιβάλλει σιωπὴ). Βλέπω ἕναν παράξενο ναό. Μιὰ ἀρχιτεκτονικὴ τρέλλας ἔχει στήσει ἐτοιμόρροπους θόλους, ποῦ ὅμως δὲν πέφτουνε. Ἐνα εἶδος πολύτιμου πατητηριοῦ ὑψώνεται ψηλότερα ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων ποῦ εἶναι μαζεμένοι ἐκεῖ. Μέσα σ' αὐτὸ στέκεται ἕνας παπᾶς καὶ μιλά.

ΑΓΝΗ. Ἐνας χριστιανὸς παπᾶς;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Naί, ἕνας χριστιανὸς παπᾶς.

ΑΓΝΗ. Τί λέγει; ὦ! προσπάθησε νὰ τὸν ἀκούσης.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Προσμένετε... προσμένετε... Νομίζω, πῶς ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες μερικὰ ἀπὸ τὰ λόγια του φτάνουν ὡς ἐμὲ μισοσβυσμένα. «Ἀδελφοί μου, λέγει, πανηγυρίζουμε σήμερα μετὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάσταση τῆς ἀνθρωπότητας. Χάρις στὸν γλυκὸ μας κύριο δὲν ὑπάρχουν περὶ σκλάβοι».

ΑΓΝΗ. Δόξα στὸ Θεὸ ποῦ εἶναι στὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Αὐτὰ γίνονται σὲ ἀλαργινὴν ἐποχὴ... πολὺ, πολὺ ἀλαργινὴ. Καὶ ὅμως ἀνάμεσα σ' ὅλο αὐτὸ τὸ πλῆθος ποῦ βρισκεται ἐκεῖ κι' ἀκούει διακρίνω καὶ μερικοὺς μακρυνούς ἀπόγονους τῆς Χριστιανίης.

ΑΓΝΗ. Εἶναι εὐτυχημένοι ἀνάμεσα στοὺς ἀδελφούς τους, εἶναι ἴσοι μετὰ τοὺς ἀδελφούς τους.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Περιπατῶντας τρέμουν κάτω ἀπὸ τὰ κουρέλια τους· μὰ μερικοὶ ἀπ' τοὺς ἀδελφούς τους λυγίζουν κάτω ἀπὸ τὰ φορέματά τους ποῦ τὰ βαραινουν τὸ χριστάφι καὶ τὰ πολύτιμα πετράδια. Κι' ἐνῶ αὐτοὶ εἶναι ἀδύνατοι, γλωμιασμένοι καὶ τρέμουν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ κρύο, πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς τους εἶναι ἀρρωστοὶ ἀπ' τὴν πολυφαγία.

ΑΓΝΗ. Δὲν μᾶς φανερώνεις ἕνα κόσμον χριστιανικό.
ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Φανερώνω ἕναν κόσμον ποῦ θέλει νὰ λέγεται
χριστιανικός.

ΑΓΝΗ. Τότε τὰ παιδιά μου ζοῦν ἐλεύθερα.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Τὰ παιδιά σου εἶναι ὑποδουλωμένα στοὺς παπᾶδες.

Ἄπο τὸ πανύψηλο πατητήρι; ὁ ἀρχηγὸς τῶν παπᾶδων αὐτῶν τοὺς μιλά.

ΑΓΝΗ. Δὲς ψέματα. Οἱ Χριστιανοὶ παπᾶδες εἶναι ἐλευθερωτές.

Πῶς εἶναι δυνατό νὰχοῦν σκλάβους.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν παπᾶδων λέγει: «Ἄφου καταλύ-
σαμε τὴ σκλαβιά, δὲν εἶστε διόλου σκλάβοι μας. Ἀνήκετε — ὅπως
τὰ δέντρα ποῦ θάταν κακοῦργημα νὰ τὰ ξεριζώσωμε — στὴ γῆς ποῦ
μᾶς ἀνήκει.

ΤΥΝΔΑΡΟΣ. Ὡ τὸν ἐλεινὸ σοφιστή!

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὡ γυναῖκα, ἄκουσε ὅ,τι θὰ σοῦ πῶ... βλέπω ἕνα
μπουντροῦμ... Περίμενε... Τὰ βλέμματά μου δυσκολεύονται νὰ διαπε-
ράσουν τὸ σκοτάδι τοῦ ποῦ μόνο τὸ τρεμάμενο φῶς ἐνὸς κεριοῦ τὸ
φωτίζει. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀλαογιναῖα παιδιά σου εἶναι ξαπλωμένο ἐκεῖ
μέσα καὶ σκεμμένοι παπᾶδες τοῦ κάνουν ἕνα σωρὸ ἐρωτήματα ἐνῶ
μαζὺ τὸ βασανίζουν.

ΑΓΝΗ (μὲ φρίκη). Ποῦ ἀποτρόπαιο κακοῦργημα ἔκανε γιὰ νὰ
τὸ βασανίζουν καὶ αὐτοὶ οἱ παπᾶδες ποῦ εἶναι τόσο σπλαχνικοί;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἀρνήθηκε νὰ γονατίσῃ ἐμπρὸς σ' ἕνα κακοῦργο
καὶ δυνατό παπᾶ, τὴ στιγμή ποῦ ὁ παπᾶς αὐτὸς ἐσήκωσε τὸ χέρι
σὲ κίνημα ποῦ ἐσήμαινε «Γονάτισε».

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Παρατήρησε μακρύτερα. Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ λευτε-
ριά καὶ ἡ εὐτυχία βρίσκονται μακρύτερα.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Μακρύτερα... Ὑστερα ἀπὸ μερικὸς αἰῶνες, (Δεί-
χνοντας περιφρονητικά τὴν Ἀγνή). Τὰ παιδιά τῆς χριστιανῆς αὐτῆς
εἶναι τεχνίτες... Τί παράξενο χάος ὁ κόσμος μέσα στὸν ὅποιον ὑπο-
φέρουν. Σὲ μιὰν ἀγορὰ ἕνας ἄνθρωπος μιλά. Φωνάζει: «Πολίτες, ἄς
πανηγυρίσωμε σήμερον τὴν ἐπέτειο τῆς μεγάλης καὶ ὀριστικῆς νίκης
ποῦ ἔκανε νὰ μὴν ὑπάρχουν πειὰ οὔτε σκλάβοι τῶν εὐγενῶν, οὔτε
σκλάβοι τῶν παπᾶδων. Ἐκατὸ χρόνια συμπληρωθῆκανε ποῦ ὁ λαὸς
ἀπέκτησε τὴν ἀπολύτρωσή του!»

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Ὡ χαρὰ... Πές μας, πές μας γιὰ τὴν εὐτυχημένην
αὐτὴν ἐποχή.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Τρελλὴ ἐποχή! Τὰ μάτια μου βλέπουν. Τὰ αὐτιά
μου ἀκούουν. Τὸ μυαλό μου δὲ μπορεῖ νὰ τὰ πιστέψῃ. Πῶς μπορεῖ
κανεὶς νὰ παραδεχθῇ μιὰ τέτοια παραφροσύνη τῶν ἀνθρώπων;
Καὶ ἡ τρέλλα τῶν ἀγνωστων μηχανῶν ποῦ τόσο ἀπὸ τὸ γιγάντιο σχῆμα
τους, ὅσο ἀπὸ τὴν ἀσκήμια καὶ τὸ μούγκρισμα καὶ τὸ τρίξιμο ποῦ κά-
νουν ὅταν κινιοῦνται, μοιάζουν δὲν ξέρω κι' ἐγὼ μὲ ποιά τέρατα!...

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Τί λέγει;

ΟΛΟΙ. Ἄς ἀκούσωμε. Ἄς ἀκούσωμε.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Οἱ τεχνίτες δὲ δουλεύουν πειὰ οὔτε στὸ σπίτι τους
μὰ οὔτε σὲ συνειδημένα σπίτια. Μαζεύονται πολλοὶ μαζὺ μέσα στοὺς
σταῦλους ποῦ φυλάγονται τὰ πελώρια αὐτὰ μηχανήματα ποῦ εἶναι
σχεδὸν ζωντανὰ καὶ κινιοῦνται σχεδὸν μόνονα τους. Γύρω στῆς φαν-

τασιώδικες μηχανές, οἱ ἐργάτες μὲ ἀγωνία καρτεροῦν τὴ στιγμή ποῦ πρό-
πει νὰ τῆς γγίξουν γιὰ νὰ κανονίσουν τὴ δουλειά. Κάποτες τὸ μηχά-
νημα παθαίνει παροξυσμοὺς ἀνέλπιστους. Τότε ἀρπάζει τὸν ἐργάτη
τὸν σφρανε καὶ τὸν σκοτώνει. Τὰ μεγάλα μετάλλια χτήνη, κοστίζουν
πολύ. Κανεὶς τεχνίτης δὲν μπορεῖ νὰ τ' ἀγοράσῃ.

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Ἀδύνατο νὰ βαστάξῃ αὐτὸς ὁ βραχνᾶς!

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ κύριος τῶν μηχανῶν ὑποχρεώνει τοὺς ἐργά-
τες του νὰ δουλεύουν καὶ δὲν τοὺς τρέφει. Γιὰ νὰ μὴν πεθάνουν
ὀλοτέλα ἀπὸ τὴν πείνα τοὺς δίνει λίγα χρήματα.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Καὶ ὅταν τύχῃ νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν κακὸ αὐτὸν κύριο
χωρὶς ἀμφιβολία οἱ στρατιῶτες θὰ τοὺς γυρίζουν πίσω μὲ τὴ βία;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἀγνή, ἀκούω τὸν κύριο νὰ μιλά σ' ἕνα ἀπ' τὰ
παιδιά μου, ἕνα γέροντα. «Φύγε ἀπ' ἐδῶ, τοῦ λέγει, φύγε.» Μὰ ὁ
ἐργάτης πέφτει στὰ γόνατά του. «Θέλεις νὰ πεθάνω ἀπὸ τὴν πείνα;
Σπλαχνίσου, ἂν ὄχι ἐμένα, τουλάχιστο τὴν γυναῖκα μου καὶ τὰ
παιδιά μου.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Καὶ τί ἀπαντᾷ ὁ κύριος τῶν μηχανῶν;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ κύριος τῶν μηχανῶν διώχνει τὸν γέροντα ποῦ
φεύγει ἀπελισμένος. Ἀκούω τὸ παιδί τῆς Ἀγνῆς μέσα στοὺς λυγ-
μούς του νὰ μουρμουρίζει: «Ἄλλοτες οἱ κύριοι ἐτρεφαν τοὺς σκλά-
βους τους!...» Καὶ δάκρυα γεμίζουν τὸ πρόσωπο του γιατί ἡ τύχη
μας τοῦ φαίνεται ζηλευτή.

ΑΓΝΗ. Οἱ ἀδελφοὶ του δὲν τὸν ἀγαπᾶν λοιπὸν διόλου; Δὲν τὸν
βοηθοῦν;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Τὸν βλέπω ν' ἀπλώνῃ τὸ χέρι στοὺς διαβάτες καὶ
κλαίοντας νὰ ζητᾷ μιὰ πεντάρα. Ζητᾷ καὶ ἀπὸ ἕνα παπᾶ.

ΑΓΝΗ. Ὡ χαρὰ! ἔσώθηκε!

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ παπᾶς φωνάζει ἕνα ραβδούχο ποῦ σέρνει τὸ
παιδί σου στὴ φυλακή.

ΑΓΝΗ. Πῶς νὰ σὲ πιστέψω; Πλάθεις καιροὺς ποῦ εἶναι ἀδύ-
νατο νὰ ὑπάρχουν. Ποιῆς δὲ θὰ βάλουν στὴ φυλακὴ ἕνα δυστυχισμένο
ἐπειδὴ ἐζήτησε νὰ τὸν σπλαχνισθοῦν οἱ ἀδελφοὶ του.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ (στὸν Στάλαγμα). Κύτταξε πειὸ πέρα ἀπὸ τὸν φριχτὸν
αὐτὸν κόσμον. Εἶναι ἀνάγκη στὸ τέλος τὸ φῶς νὰ διαδεχθῇ τὸ σκο-
τάδι. Παρατήρησε ἕως ὅτου διακρίνεις τὸ χάραμα τῆς λευτεριάς.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Πολλὲς φορὲς ἐπίστεψα ὅτι δέχοινα τὸ χάραμα.
Πάντοτε ἡ λάμψες του ἦσαν πειὸ ματωμένες καὶ ἀπὸ τὸ βασίλειον
τοῦ ἡλίου ἀπάνω σὲ θάλασσα ποῦ προσμένει τὴ θύελλα. Καὶ ἔσβυ-
ναν ἀμέσως... Νὰ αἶμα καὶ πάλι... ὦ! πόσο αἶμα! καὶ κραυγὲς
πόνου καὶ κραυγὲς λύσσης, καὶ κραυγὲς θριάμβου καὶ κραυγὲς χαρᾶς
καὶ δυνατὲς ἐπενφημίες: «Εἴμαστε ἐλεύθεροι! εἴμαστε ἐλεύθεροι...»
Κύλα γρήγορα αἱμάτινε ποταμὲ καὶ σὺ σκοτεινὲ ἀμὲ τῆς ἀναθυ-
μίας ποῦ σηκώνεσαι στὸ πέρασμα του, σκορπίσου. Τὰ μάτια μου
θέλουν νὰ ἴδουν, ἂν πίσω ἀπὸ σᾶς, ἡ γῆς θὰ γείνει γόνιμη στὸ τέλος.

Μακρὰ σιωπή.

(Ὁ Στάλαγμας πέφτει σ' ἕνα σκαμνὶ καὶ βυθίζει τὸ κεφάλι του στὰ
χέρια του. Ἀγγμοὶ τὸν τρανιάζουν).

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Κλαῖς Στάλαγμα;

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Τί μπόρεσες νά δῆς φριχτότερο;

ΟΛΟΙ. Τί εἶδες; Τί εἶδες;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (σηκώνεται). Ἀλλοίμονο! Ἀλλοίμονο! χίλιες φορές Ἀλλοίμονο! Δένε ἀκόμα— πόσο θά κρατήσῃ αὐτή ἡ ψευτιά; — πῶς τώρα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι. Μά τὰ παιδιά σου, ὦ γυναικί, εἶναι πάντα σκλάβοι. Καί τὸ καινούργιο χάος τὰ συντρίβει καί ἡ ἀλυσίδες τους εἶναι ἀπὸ βαρύτερο μέταλλο.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

Οἱ ΣΚΛΑΒΟΙ, Ὁ ΕΥΔΟΣΟΣ

(Τὴ στιγμή ποῦ ὁ Στάλαγμος ἔλεγε: « Ἀλλοίμονο! Ἀλλοίμονο! » μπῆκε ὁ Εὐδοξος καί ἔκανε σημάδι στοὺς ἄλλους σκλάβους νά μὴ σαλέψουν ἀπ' τὴ θέση τους καί νά κρατήσουν σιωπῇ. Ὁ Εὐδοξος βάζει τὸ χέρι του ἀπάνω στὸν ὄμο τοῦ Στάλαγμου. Ὁλοι οἱ σκλάβοι σηκώνονται γὰ νά δεῖξουν σεβασμό. Ὁ Στάλαγμος στρέφει καί βλέπει τὸ νεανικὸ μὰ καί πονηρὸ καί ψυχρὸ πρόσωπο τοῦ κυρίου του. Ἐνα μεγάλο μῖσος λάμπει στὰ μάτια τοῦ γέροντος σκλάβου).

ΕΥΔΟΣΟΣ. Ἠσύχασε καλὲ γέροντα καί μὴ θρηνηῖς κανενὸς τὴν τύχη. Ἡ ἄν προτιμᾷς θρηνησῇ τὴν τύχη ὅλων τῶν θνητῶν. Ὁλοι τους εἶναι σκλάβοι.

ΣΩΣΤΡΑΤΗ. Οἱ κύριοι...

ΕΥΔΟΣΟΣ. Μόνον οἱ θεοί, κι' ἂν ὑπάρχουν, εἶναι κύριοι. Μόνον αὐτοὶ εἶναι ἀπολυτοκράτορες ἀπὸ τῆς πραγματικῆς καί βυθιεῖς δουλειῆς: τὴν ἀρρώστεια, τὸν θάνατο, τὸ φόβο. Θυμῆσον Σωστράτη. Τὴ νύχτα ἐνόμισα ὅτι ἤμουνα ἀρρωστος. Τὸ σκοτάδι μ' εἶχε κατατρομάξει. Ἐνόμισα πῶς θά πέθαινα. Ἐκάλεσε σὲ βοήθεια. Σὰς ἐφώναξα. « Φῶς! φέρετε φῶς! ». Ὁλοι μαζί ἤρθατε φέροντας φῶτα. Μά ἐφοβήθηκα τῆς λάμπης ποῦ προχωροῦσαν καί τῆς σιῆς ποῦ ἐχάνονταν. Ἐφοβήθηκα τὸ μεγάλο κυματισμὸ τῶν σκιῶν καί τὸ τρεμούλιασμα τῶν λάμπων. Εἶμαι ἓνας σκλάβος τοῦ φόβου. Εἶμαι σκλάβος τῆς ἀρρώστειας, Ἀλλοίμονο, καί τοῦ ἀναπόφευκτου θανάτου.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Μόνον τῆς δειλίας σου εἶσαι σκλάβος.

ΕΥΔΟΣΟΣ (κάνοντας ὅτι δὲν τὸν ἀκούει). Ἡ Αἰμίλια μοῦ κλέβει τὸ ἀγαθὸ ποῦ τῶχω ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ἄλλο. Δίνει ἓνα μέρος τῶν φιλιῶν ποῦ μοῦ τὰ χρωστᾷ ὅλα ὄχι μόνον σ' ἐλεύθερους, μὰ χωρὶς ἀμβροβία καί σὲ μερικοὺς ἀπὸ σᾶς. Εἶμαι ἓνας φτωχὸς σκλάβος τοῦ ἔρωτα καί ὀλοένα ἔχω πειὸ δουλικὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀτιμου φιλιῶν τῆς.

ΑΓΝΗ (κάνοντας ἓνα βῆμα στὸν Εὐδοξο). Πίστευε στὸ Χριστό. Πίστευε στὸν λυτρωτὴ ποῦ σπάζει ὅλες τῆς ἀλυσίδες. Παῖει τὰ πάθη, γιαιτρεῖ τὸς πνευτοὺς, σκορπᾷ τὸς τρόμους καί τὰ σκοτάδια, σπάζει τὸ κεντρί τοῦ θανάτου.

ΕΥΔΟΣΟΣ. Τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐμελέτησα γιατί μ' ἐνδιαφέρει πολὺ νά μαθαίνω τῆς διάφορες διδασκαλίες. Μά ἡ ἀνία μου, ποῦ διπᾷ γὰ ὅλες τῆς γνώσεις, δὲν ἱκανοποιεῖται σὲ καμιάν.

ΑΓΝΗ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ δὲν μοιάζει τῆς ἄλλης. Εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς...

ΕΥΔΟΣΟΣ. (σηκώνοντας τοὺς ὄμους). Ὁ Χριστὸς σου ἦταν πειότερο σκλάβος τοῦ ἔρωτα.

ΑΓΝΗ. Ὁ τρέλλα καί βλαστήμια!

ΕΥΔΟΣΟΣ. Ἀγάπησε ὅλους τοὺς ἄνθρωπους—παράλογη ἀγάπη καί χωρὶς ὁμορφιά—ὥστε καί νά πεθάνῃ γι' αὐτούς. Αὐτὸ τουλάχιστο λένε οἱ ἀδερφοί σου.

ΑΓΝΗ. Ναί εἶναι ἀλήθεια... Τότες νοιῶσε...

ΕΥΔΟΣΟΣ. Καί ὅσοι πιστεύουν στὸ Ναζωραῖο πεθαίνουν γὰ νά τὸν δοξάσουν. Ὁρισμένα δὲ θά πέθαινα γὰ τὴ δόξα τῆς Αἰμιλίας. Εἶμαι λιγότερο σκλάβος ἀπὸ ἓνα χριστιανό.

ΑΓΝΗ. Ποῦ θά μπορέσῃ κανεὶς ναῖρη τὴν ἐλευθεριὰ ἂν ὄχι στὴν εὐγένεια τῆς ἀγάπης;

ΕΥΔΟΣΟΣ (στὸν Στάλαγμο). Παρηγορήσου σὺ ἂν δὲν ξεφεύγῃς ἀπὸ ἓνα ζυγὸ ποῦ βαραίνει ὅλους τοὺς ἄνθρώπους.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Εἶναι σκλάβοι ποῦ τοὺς συμπονῶ. Μά σὺ εἶσαι ὁ θεληματικὸς σκλάβος ποῦ περιφρονῶ. Ἄχ! πόσο ἐλεύθερο νοιῶμαι τὸν ἑαυτό μου ὅταν συγκρίνομαι μαζί σου.

ΕΥΔΟΣΟΣ (χαμογελόντας). Φτωχὸ μισθὸ χωρὶς ἰσορροπία. Ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη πέφτεις στὴν ἄλλη. Μόλις ὁ καλόγνωμος Κύριος σου ὁμολογήσει πῶς εἶναι ἴσος σου, τότες λές πῶς εἶσαι ἀνώτερος του.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Γὰ μὲ ἡ Αἰμίλια εἶναι ἀδιάφορη.

ΕΥΔΟΣΟΣ. Στὴν ἡλικία σου! Τὸ πιστεύω!

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Δὲν φοβοῦμαι οὔτε τοὺς πόνους, οὔτε τὸ θάνατο. Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ θάρρους μου, περιφρονῶ τὸν Εὐδοξο σκλάβο τῶν ταπεινότερων παιθῶν, σκλάβο τοῦ φόβου καί τοῦ θανάτου.

ΕΥΔΟΣΟΣ. Ἡ καλωσύνη μου εἶναι ἀπειρη. Ξεπέρασες ὁμοίως τὰ ὄρια τῆς. (στὸν Παλίνουρο) Πῆγαινε νά φωνάζῃς τὸν μαστιγόμα: Τὸ μαστιγόμα θά ἐλαττώσῃ τὴν ἐπαρση τοῦ ἀνθάδη αὐτοῦ.

(Ὁ Παλίνουρος κάνει ἓνα βῆμα πρὸς τὴν πόρτα ὁ Γιάτας τὸν κρατᾷ ἀπὸ τὸ μπράτσο).

ΓΙΑΤΑΣ. Θά φανῆς τόσο ἀναντρός;

ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ. Προτιμῶ νά δοθοῦν στὴ εἴχη του παρὰ στὴ δική μου.

ΓΙΑΤΑΣ. Ἄν προσπαθήσῃς νά μοῦ ξεφύγῃς θά σὲ σκοτώσω μὲ τὴ γροθιά μου.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (στὸν Εὐδοξο). Φαντάζεσαι πῶς τὰ μαστιγόματα θά μ' ἐμποδίσουν νά σὲ περιφρονῶ καί νά σὲ μισῶ. Ἀλλὰ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐδῶ δὲ νοιῶθουν ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐνικὰ πράγματα. Τὸ θέαμα θάταν ἄσχημο γὰ τὰ φτωχὰ τους μάτια καί ταπεινωτικὸ γὰ τὴν καρδιά τους ποῦ εἶναι ὅμοια μὲ τὴ δική σου. Τὰ χτυπήματά σου αὐτὰ δὲ θά ἐλαττώσουν τὴν ἐσωτερὴ μου ἐλευθερία. Γὰ μερικοὺς τυφλοὺς ποῦ νομίζουν ὅτι βλέπουν θάκαμαν πειὸ βραβεῖς τῆς ἀλυσίδας, ποῦ καί τώρα ἀκόμα εἶναι βραβεῖς. Δὲν ἔχω τὴν ἀφέλεια νά διδάσκω στοὺς χεδαῖους— κύριους ἢ σκλάβους— τῆς ἀτράνταχτης ὁμορφίης ποῦ στήνουν στὴ ψυχὴ μου ἓναν Ὀλυμπο. Νά ἓνα μάθημα ποῦ ἴσως νά εἶναι κατάλληλο γι' αὐτούς.

(Ὁ Στάλαγμος ἀρπάζει ἀπότομα τὸν Εὐδοξο ἀπὸ τὸ λαιμὸ καί τὸν πνίγει. Ὁ Γιάτας, ὁ Παλίνουρος ποῦ ὁ Γιάτας κρατᾷ πάντα ἀπὸ τὸ μπράτσο καί ἡ Ἄγνη βλέπουν ὁ καθένας μὲ διαφορετικὴν ἐκφραση. Οἱ ἄλλοι σκλάβοι χάνονται ἀπὸ τῆς ἄλλης πόρτες).

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ, ΓΙΕΤΑΣ, ΠΑΛΙΝΟΥΡΟΣ, ΑΓΝΗ, ΕΥΔΟΞΟΣ (νεκρός).

(Ο Στάλαγμος πού είχε σκύψει ακολουθώντας στο πέσιμο τόν τόν σωμα τού Εύδοξου, σηκώνεται σκουπίζοντας τόν μέτωπό του.

ΑΓΝΗ. Είναι γραμμένο : «Οὐ φρονεῖσεις».

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ο κύριος κλέβει ἀπό τόν σκλάβο ἐκεῖνο πού μόνο του δίνει στή ζωή μίαν ἀξία. Ἄν καί σκοτωμένος, ὁ κύριος μένει ὁ ἀληθινός φωνηάς. Ἡ ἐπανάσταση μου εἶναι κόρη τῆς σκλαβιάς μου καί ὁ θάνατος τοῦ Εὔδοξου εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Εὔδοξου.

ΑΓΝΗ. Ἡ μετάνοια πλένει τὸ ἔγκλημα. Μετάνοιωσε.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ο κύριος μένει πάντα ἐκεῖνος πού πρόσβιαλε πρῶτος. Ὁ σκλάβος μ' ὅτι κακὸ κ' ἂν κἀνὴ τοῦ κυρίου του μένει πάντα ἕνας ἐπιεικῆς κριτής. Ὅλα τὰ κακουργήματα τῆς τυραννίας ἢ τῆς σκλαβιάς εἶναι τὸ ἔργο τοῦ κυρίου, καί ὁ σκλάβος ποτέ δὲν εἶναι ἀπέναντί του ἔνοχος.

ΑΓΝΗ. Δὲ θέλεις νὰ μετανοιώσης!

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἄν θὰ μπορέσω νὰ ξαναδώσω τὴ ζωὴ σ' αὐτὸν πού εἶναι πειὰ νεκρός; (Παρατηρεῖ τὴν Ἀγνὴ κατὰματα). Καί σὺ ἔχεις μετανοιώση;

ΑΓΝΗ. Ἀπὸ τί; Τὰ χέρια μου εἶναι καθαρὰ.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ὁ γυναῖκα, μετάνοιωσε. Πνίξε τὸ σπέρμα πού φέρνεις μέσα σου καί ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ φυτρώσουν, ἂν δὲν ἐναντιωθῆς, ὀλόκληρες γεντὲς ἀνδρῶν σκλάβων ἢ φονηάδων. Κατὰστρεψε μὲ μιὰς ὄλες τῆς φριχτῆς εἰκόνας πού εἶδα πρωτύτερα.

ΑΓΝΗ (φεύγοντας, τὰ χέρια ἐπάνω στὴ κοιλία τῆς). Ὁ κακοῦργε, ὦ συμβουλάτορα κακουργημάτων.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. (κρατώντας τὴν). Ξέρεις ἂν δὲν εἶναι ὅλα τὰ μελλούμενα παιδιὰ σου, ἢ συμφορὲς τους καί ἢ μνησικακίες τους πού πρωτίτερα ἔζησαν μέσα μου γιὰ μιὰ στιγμή, ἐκεῖνα πού ἔσφιξαν τὰ ἐκδικητικὰ χέρια μου γύρω στὸν ἄθλιο λαιμό;

(Τὴν ἀφίνει νὰ φύγῃ. Αὐτὴ φεύγει σὰν τρελλή! Ὁ Παλίνουρος πού ὁ Γίετας δὲν κρατᾷ πλέον φεύγει ἀπὸ μίαν ἄλλη θύρα).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ, ΓΙΕΤΑΣ.

(Ὁ Στάλαγμος κάθεται ἔχοντας χαμηλωμένο τὸ κεφάλι. Φαίνεται βυθισμένος σὲ βαθεῖς σκέψεις. Ὁ Γίετας τὸν παρατηροῦ).

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Δὲ ξέρω πειὰ τίποτε... Ὑπάκουσα στὸ θυμὸ;... Ὑπάκουσα στὴ δικαιοσύνη;... Τὸ κίνημά μου φανερώνει ἀραγες τὸ ἐπιπόλαιο αἰσθημα μιὰς στιγμῆς ἢ τὴν αἰώνια βαθειὰ σκέψη;

ΓΙΕΤΑΣ. Γιατί νὰ ὑποφέρῃς; Ὅπως κ' ἂν τὸ πάρης τὸ κίνημά σου εἶναι ὄραιο, δυνατό καὶ ὠφέλιμο.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. (σηκώνοντας τοὺς ὄμους). Ὁφέλιμο;...

ΓΙΕΤΑΣ. Μὰ τὸν Ἡρακλῆ, ἕνα ἐπαναστατικὸ κίνημα εἶναι πάντα ὠφέλιμο: Ἀρνιέται τὴν ψευτιά πού δημιουργεῖ κύριους καὶ σκλάβους· ἐπικυρώνει τὴν ἀλήθεια καὶ κάνει τέλειον τὸν ἄνθρωπο.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ (κουνώντας ἀποδοκιμαστικά τὸ κεφάλι). Μόνος ὁ ἔσωτερικὸς λυτρωμὸς θάταν ἴσως ἀρχετός γι' ὅλα αὐτὰ πού λές. Αὐτὸ πού ἔκανα ἐγὼ θὰ μὰς ἔφερενε κοντύτερα στὴν ἐξωτερικὴ δικαιοσύνη κ' ἂν μυριάδες ἀκόμα σκλάβων τὸ ἐμμόντουσαν; (Σηκώνεται καὶ κάνει ἕνα βῆμα σὲ μιὰ πλαγιὴ θύρα). Ὁχι. Ἀφοῦ ἡ ψυχὴ τῶν σκλάβων δὲν ἀξίζουν περισσότερο ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῶν κυρίων.

ΓΙΕΤΑΣ. Πού πηγαίνεις; Πηγαίνεις νὰ πεθάνῃς γιὰ ν' ἀποφύγῃς τὰ μαρτύρια; Πηγαίνεις νὰ παραδοθῆς στὸν δικαστὴ καὶ ἀπὸ τὸ ἕφος τοῦ σταυροῦ σου νὰ βροῖσης μὲ τὸ θάρος πού ἔχεις τὴν ἀναντητὴ τῶν κυρίων; Ἡ προτιμῆς νὰ σὲ βοηθήσω νὰ φτάσῃς στὸ γειτονικὸ δάσος;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Οὔτε τὸ ἕνα, οὔτε τὸ ἄλλο, κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ μέσα πού εἶπες δὲν εἶναι σ' ἀρμονία μὲ ὅ,τι ἔκανα.

ΓΙΕΤΑΣ. Τότε;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Πηγαίνω νὰ σκοτώσω τὸν δικαστὴ πού εἶναι τὸ δημιουργήμα, τὸ στήριγμα καὶ ὁ συνένοχος τῶν κυρίων.

ΓΙΕΤΑΣ. Ἐπιδοκιμάζω τὸ σχέδιό σου γιατί εἶναι καὶ δίκαιο καὶ ὠφέλιμο.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Τὰ πειὸ δίκαια κινήματα εἶναι ἴσως καὶ τὰ πειὸ ἀνώφελα.

ΓΙΕΤΑΣ. Δὲ σὲ καταλαβαίνω.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἐνας ἄλλος θὰ ἀντικαταστήσῃ ἐκεῖνον πού ἐγὼ θὰ σκοτώω.

ΓΙΕΤΑΣ. Ὅταν σ' ἀκούω καὶ μιλάς, ἐρωτῶ γιὰ ποῖό λόγο τότε ἐνεργεῖς.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἀρχισα πειὰ νὰ ἐνεργῶ καὶ πρέπει νὰ ἐξακολουθήσω. Μὰ ὁποῖος μὴ μέσα στὴ δίκαιη δράση, εἶναι προσωρισμένος νὰ νικηθῆ καὶ νὰ πεθάνῃ.

ΓΙΕΤΑΣ. Naί, ἀντρωοὶ καὶ πολλοὶ μαζὺ θὰ ριχτοῦν ἐπάνω σου σὰν τὸ κοπάδι τῶν σκυλιῶν ἐναντίο στὸν ἀγριόχοιρο πού ἔχουν στριμωγμένο κᾶπου. Ἐπειτα βαρεῖς ἀλυσίδες θ' ἀκινήθουν τὰ χέρια σου καὶ θὰ πάρης τότε νὰ εἶσαι ἐλεύθερος πειὰ.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἡ ἀληθινὴ ἐλευτερία δὲν βρίσκεται στὰ χέρια μὰ στὸ μυαλό.

ΓΙΕΤΑΣ. Γιατί τότε χτυπᾷς μὲ τὰ χέρια σου;

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἡ ψυχὴ μου φανερώνεται μὲ τὰ μέσα πού ἔχει. Σὰν θὰ τῆς στερῆσουν ἀπὸ τὰ ὄργανα πού ἔχει γιὰ νὰ ἐκφράζεται κανεὶς πειὰ δὲ θ' ἀκούσῃ τὴ φωνὴ τῆς. Ἀλλὰ σὲ τί εἶναι δυνατό νὰ ἀλλάξῃ ἢ σκέψη μου μὲ τοῦτο;

ΓΙΕΤΑΣ. Μὲ ξαφνιαζεῖς.

ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ. Ἀρχισα μιὰ φράση πού πρέπει νὰ τὴν ἀποτελειώσω. Τὸ πρῶτο μου κίνημα βρίσκεται ἐπάνω σ' ἕνα κατήφορο καὶ εἶναι σὰ μιὰ ἀρχὴ δρόμου, πού φέρνει σὲ κατέβασμα ὡς κάτω ἢ ὡς τὸ ἐμπόδιο. Τὰ χέρια μου, ὅσο δὲν ἀναγκασθοῦν νὰ σταματήσουν, δὲ θὰ ἀρνηθοῦν νὰ ἐκτελέσουν τῆς καταδίκης πού ἢ σκέψη μου ἔχει ἀποφασίσει... Ἴσως ὅμως λυποῦμαι γιατί ὑπάκουσα γιὰ πρώτη φορὰ στὰ χέρια μου.

ΓΙΕΤΑΣ. Τὸ κίνημά σου, εἶναι κίνημα νέου στὰ λόγια σου ὅμως

είναι γέρον. Για να μην ακούω πια τὰ λόγια σου φεύγω έχοντας μέσα μου τὴν ἐνθάρρυνση ποῦ μοῦ δίνει τὸ κίνημά σου. (Σκύβει, πιάνει τὸ χέρι τοῦ Στάλαμου καὶ τὸ φέρνει στὰ χεῖλη του). Χαῖρε, ἀκολούθησε τὴν εὐγενική σου μοῖρα.. (Κάνει ἕνα βῆμα σὲ μιὰν ἄλλη θύρα). Ἐγὼ πηγαίνω νὰ ἀκολουθήσω τὴν τύχη τοῦ πάθους μου. Στὴ σύγκληση τῆς στιγμῆς αὐτῆς, τρέχω νὰ ἀποχτήσω τὴν Αἰμίλια καὶ νὰ τὴν σκοτώσω... Ὅστερα ἀπὸ τῆς δύο αὐτῆς μεθυσμένες χαρῆς, ἄς μὲ κάνουν... ὅ,τι θέλουν.

(Ὁ Στάλαμος καὶ ὁ Γιάτας βγαίνουν ἀπ' τῆς δυὸ πλαγιῆς θύρας. Τὴν ἴδια στιγμὴ ἀπὸ τῆ θύρα τοῦ βάθους μπαίνουν οἱ στρατιῶτες καὶ πέφτει ἡ ἀβλαΐα).

ΑΛΕΞ. 1917.

ΜΕΤΑΦΡ. Γ. ΛΑΛΛΑ.

JEAN RICHERIN :

ΣΤΡΟΦΕΣ ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΕΣ.

I. ΟΙ ΠΕΘΑΜΕΝΟΙ.

Οἱ πεθαμένοι μὴ θαρρεῖς πῶς πέθαναν! ἐνόσω
θὰ ὑπάρχουν πάντα ζωντανοί,
οἱ πεθαμένοι θεὸς νὰ ζοῦν, θὰ ζοῦν οἱ πεθαμένοι!

Ὅταν ὁ γῆλιος βιασιλέψη,
Φτάνει μονάχα σου τὰ δυὸ μάτια νὰ σφιχτοκλείσῃς,
γιὰ νὰ ξανάβῃ δλόρφωτος.

Πετάει, φεύγει τὸ πουλί·
μὰ ὅμως τὴν ὄρα ποῦ ψηλάθε πάνω ἀργόπεταίει,
ὁ ἥσκιος του μένει στὴ γῆ.

Ἡ πνοή σου ποῦ στὰ χεῖλη σου μὲ πότισες ἐπάνω
— γιὰ πάντα, ὅταν ἐμίσηψες —
μένει αἰώνια μέσα μου, κατάβαθά μου μένει.

Ἄλλος σοῦ τὴν ἐχάρισε·
Ἐκεῖνος ὅταν ἔφυγε, σὰ μίσησε γιὰ πάντα·
θὰ τὴ χαρίσω σ' ἄλλους.

Στόμα ἀπὸ στόμα διάβηκε·
κι' ἀπὸ ἕνα στόμα σ' ἄλλο στόμα πάλι θὰ περάσῃ
κι' ἔτσι ποτὲ δὲ θὰ χαθῇ.

Οἱ πεθαμένοι μὴ θαρρεῖς πῶς πέθαναν! ἐνόσω
θὰ ὑπάρχουν πάντα ζωντανοί,
οἱ πεθαμένοι θεὸς νὰ ζοῦν, θὰ ζοῦν οἱ πεθαμένοι.

II. ΒΑΦΤΙΣΜΑ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ.

Μέσ' στὸ νερὸ ποῦ τρέχει δίχως σκοπὸ κανένα
Μέσ' στὸ νερὸ ποῦ φεύγει, ἀτέλειωτα, δλοένα,
Νὰ βουτηχθῆς χωρὶς σκοπὸ
χωρὶς κανένα τέλος.
Καὶ σὰν αὐτό, ποτὲ σου (ὄπου τύχη κι' ἂν βρεθῆς
τράβα πάντα μπροστά σου) στὴ γῆ νὰ μὴ σταθῆς
Μὰ νὰ τὴ σιγοτρῶγῃς
Μὰ νὰ τὴ σιγοτρῶγῃς.
Καὶ σὰν ἐκεῖνο νύχης πατριδα ἀγαπημένη

Τὰ σύγνεφα πο' κεῖθε ποῦσεται καὶ πηγαίνει·
Τὰ σύγνεφα ἀπ' ὄπου ἔρχεται
Τὰ σύγνεφα ὅπου πάει.
Καὶ σὰν αὐτό, γεννήθῃς στὸν κόσμον ἐδῶ πέρα
Πὸ ἕνα βουνὸ σκασμένο ποῦ φίλησε μιὰ μέρα,
ἕνα πανώρηο σύγνεφο
πάνωθε σὰν ἐδιάβα.
Καὶ σὰν ἐκεῖνο, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη θὰ διαβαίνης
Καὶ θὰ περνᾷς παντοῦθε — πίσω ποτὲ μὴ μένης —
Γιατί εἶσαι ἑυτέρη
Γιατί εἶσαι ἑυτέρη.
Καὶ σὰν αὐτό, θὰ μάθῃς νὰ κελαρῆς γλυκιά·
Ἄκου σιγὰ τί λέγει σὰ σιγοτραγουδά
λέγει «ποτὲ μὴ στέκεσαι,
πάντα μπροστά περπάτει».
Καὶ σὰν αὐτό, θὰ μάθῃς τὸν τεχνικὸ χορὸ·
Βλέπεις ἅμα χορεύεις; Σημαίνει «προχωρῶ
μακρύτερα, ὅσο μπορῶ
μακρύτερα πηγαίνω».
Καὶ σὰν ἐκεῖνο, ἂν ἔλθῃ ἡ ὄρα ἡ στερνή σου,
σὲ θάλασσα μεγάλη θὰ πάγῃ τὸ χορμί σου
ἀπ' ὄπου ὁ ἥλιος ὕστερα
θεὸς νὰ σὲ ξαναπάρῃ.

III. ΣΥΓΝΕΦΑ.

Σύγνεφα, σύγνεφα, πόσο ψηλά βρισκόσαστε!
Σύγνεφα, σύγνεφα, πόσο εἶμαι ἀποσταμένη!
πῶς θὰ θέλα στὴν ἀγκαλιά σας τὴ λευκόδεμη
νὰ ξυποστᾶσω!

Σύγνεφα, σύγνεφα, πόσο πολὺ σὰς ἀγαπῶ!
Σύγνεφα, σύγνεφα, πόσο εἶστε ὄλο ἐμορφάδα!
Γιὰ ποιὸν λοιπὸν τὰ ροῦχα ἐτοῦτα βάλατε
τάτλαζοπράσινα, τὰ ροδοβελουδένια;

Σύννεφα, σύννεφα, τί γρήγορα ποῦ φεύγετε!
Σύννεφα, σύννεφα, σὲ τί σᾶς ἔχω φταιξῆ;
Φεύγετε κρύβοντας τὸ πρόσωπο, σ' ὀλόμανρο
μεγάλο πέπλο.

Σύννεφα, σύννεφα, τί σιγοκουβεντιάζετε;
Σύννεφα, σύννεφα, τί ἔχετε μὲ μένα;
Νά ποῦ ἀρχινήσατε ὑπόκωφα μουγγυρίσματα,
σάν μιὰν ἀροκοῦδα ὅταν ἀγριεύῃ.

Σύννεφα, σύννεφα, τί πολὺ ποῦ εἶστε μοχθηρά!
Σύννεφα, σύννεφα, τί λίγο μ' ἀγαπάτε!
ἄστραπὲς ρίχνουν ἢ ματιές σας, ποῦ στὰ τρίαβαθα
πονοῦν τὰ μάτια.

Σύννεφα, σύννεφα, τί πολὺ ποῦ εἶστε μου καλά!
Σύννεφα, σύννεφα, τί πολὺ μ' ἀγαπάτε!
Θαρρέψατε πὼς ἐκλινω, καὶ κλαίγετε,
ἐπειδὴ βρέχει!

Σύννεφα, σύννεφα, τί ἀπόμακτρα βρισκόσαστε!
Σύννεφα, σύννεφα, τί γρήγορα ποῦ πάτε!
Κι' ὅμως θὰ πάρω πίσω τὸ κατόπι σας
καὶ τὰ ὄνειρά μου πάνω σας θὰ κοιμηθοῦνε.

IV. ΑΦΙΕΡΩΣΗ ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ

Ἦλιε ποῦ λάμπεις,
Ἦλιε χρυσοκόκκινε!
Ἦλιε ποῦ καῖς, ὦ Ἦλιε διαμαντένιε,
Ἦλιε ζωῆς, Ἦλιε αἱματένιε!

Τὸ ζωντανὸ χρυσάφι αὐτὸ σοῦ τὸ προσφέρω, Ἦλιε!
Διαμάντι ἀπὸ τὰ σπλάγχνα μου, σὲ σὲ τὸ δίνω, Ἦλιε!
Αἷμα μέσ' ἀπ' τὸ αἷμά μου, σοῦ τὸ χαρίζω, Ἦλιε!

Ἦλιε! στὸ δεσματάκι της χρυσάφι σου νὰ βάλῃς.
Ἦλιε μου! τὸ διαμάντι σου στὰ μάτια της νὰ βάλῃς
Ἦλιε μου! ἀπὸ τὸ αἷμά σου, στὰ στήθεια της νὰ βάλῃς.

Ἦλιε ποῦ λάμπεις,
Ἦλιε χρυσοκόκκινε!
Ἦλιε ποῦ καῖς, ὦ Ἦλιε διαμαντένιε,
Ἦλιε ζωῆς, Ἦλιε αἱματένιε.

I. ΚΡΑΤΣΚΟΒΣΚΗ:

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΡΑΒΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Φίλε μου,

Τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ βλέπω νὰ δίχθουν τὰ «Γράμματα» γιὰ τὴ ξένη λογοτεχνία
μὲ παρακίνησε νὰ σὲς στείλω τὴ μελέτη αὐτὴ τόσο μύλλον, ὅσο γιὰτὶ πραγματεύ-
εται γιὰ τὴ φιλολογία τῆς χώρας ποῦ ζοῦμε.

Ἔχωνα καλὸ σὲ μερικὰ μέρη νὰ συντάξω τὴ μελέτη καὶ νὰ παραλείψω μὲν
πολλές ὑποσημειώσεις χωρὶς νὰ βλαβῆ ἡ οὐσία, νὰ προσθέσω δὲ μερικὲς ἰδικές
μου ποῦ θεωρῶσα ἀναγκαῖες· αὐτὲς ἔχουνε στὴν ἀρχὴ τὸ Σ η μ. Μετ. Κάτι πα-
ληρές μου γνωριμίες μὲ τὴν ἀραβικὴ γλῶσσα βεῖμα ἀφορμὴ νὰ χρησιμοποιήσω ἐδῶ
γιὰ πιόστερη ἀκριβεία παραθέτοντας τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων καὶ τοὺς τίτλους
τῶν ἔργων τῶν ἀπὸ τὰ πρωτότυπα, μὲ τὴ φιλικὴ ὁμως ἐπιστολὴ τοῦ ἀγαπητοῦ
μου Ἀρχιμανδρίτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κοίμησης κ. Ἠλία Σεφάνου.

Ὅα ἦταν βέβαια πολὺ προτιμότερο νὰ μὲς εἶδνε μιὰ μελέτη πρωτότυπη γιὰ
τὴν ἀραβικὴ φιλολογία κανέναν ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐπιτελεῖο τῶν «Γραμμάτων», ἀλλ' ἐφ'
ὅσον καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς εἰδικούς ἱστορικούς καὶ ἐρευνητὰς τῶν φιλολογικῶν με-
τροῦνται στὰ δάχτυλα οἱ ἀραβομαθεῖς, ἄς παρηγορούμαστε γιὰ τὴν ἔλλειψη αὐτῆς
τῆς πολυτελείας καὶ ἄς ἀρκεσθοῦμε—ἄς πῶ: πρὸς τὸ παρόν—στὴν ἐμμονὴ γνω-
ριμία τῆς γῆρας μας πνευματικῆς κίνησης τῶν συγχωρητῶν μας.

Μὲ ἀγάπη
ΓΩΓΟΣ ΑΓΙΑΣΣΟΣ

1

Στὴ μεγάλη ἀνθρώπινη οἰκογένεια ὑπάρχουν ἔθνη ποῦ νομιζόνται σια-
ματημένα καὶ παθητικὰ στὴ γῆρας ἐξέλιξι τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Γι'
αὐτὸ καὶ οἱ ἐρευνητὰς, προσέχοντας στὸ ἀκαδημαϊκὸ τοὺς μόνον ἐνδιαφέρον,
δὲν παρατηροῦν τὴ συγχρονιστικὴ τοὺς σημασίαν, τὴ νέα ζωὴ ποῦ γεννιέται
πάνω στὰ ἐρείλια τοῦ περασμένου, ζωὴ ποῦ παρουσιάζει αἰφνιδισμούς
ἄσχετους μὲ τὸ ἀκαδημαϊκὸ παρελθόν.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἔθνη αὐτὰ εἶνε καὶ οἱ Ἀραβες. Ὅσοι μιλοῦν γιὰ τὴν
ἀραβικὴ φιλολογία, τὴν ἐννοοῦν σάν κἄτι ποῦ σταμάτησε τὴν ἐξέλιξι του
καὶ ποῦ ἔχει μόνον ἱστορικὴ σημασίαν, σάν «φιλολογικὴ ἀρχαιολογία» — ὅπως
κάποιος σύγχρονος νομομαθῆς ὀρίζει τὸ μουσουλμανικὸ δίκαιο «νομικὴ
ἀρχαιολογία»¹ — ἢ, καλλίτερα, «νεκρὴ φιλολογία».

Καὶ ὅμως «νεκρὴ» μποροῦμε νὰ ὀνομάσουμε τὴν ἀραβικὴ φιλολογία
μόνον ἐφ' ὅσον γίνεται λόγος γιὰ τὴν περιόδον τῆς ἀπὸ τὸν ζ' — ιε' αἰῶνα.
Ἦστερ ἂν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἀρχίζει νὰ φανερόνεται μιὰ σιλουέττα νέας,

¹ Il ne faut pas se méprendre, d'ailleurs, sur la nature de cet intérêt: il est presque purement historique et l'on peut dire qu' étudier la vente dans les habits, c'est faire œuvre d' archéologie juridique (Le livre des ventes du Cahih d'el-Bokhâri, par F. Peltier, Alger 1910 σελ. V). Περβλ. Α. Ε. Σμιτ στὸ περιόδ. «Δελτίο τοῦ Ἀνατολικοῦ Γρηγόριου τῆς Αὐτοκρατορίας». Ρωσ. Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας, τόμος XX, σελ. 0103.

ζωντανής και αναπτυσσομένης φιλολογίας, που έχει την αξίωση να την προ-
εξή ή ευρωπαϊκή επιστήμη.

Σ' αυτή τη μελέτη για πρώτη φορά γίνεται μια απόπειρα να συγκεν-
τρωθούν μερικά δεδομένα για την ιστορία του παιδιού νέου κλάδου της αραβι-
κής φιλολογίας, δηλαδή για το ιστορικό μυθιστόρημα. Είπε αλήθεια
πώς το είδος αυτό του έπους ανάγεται μόλις στις τελευταίες τρεις-τέσσερες
δεκαετηρίδες, *αλλ'* αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχει ρίζες στο παρελθόν, και
γι' αυτό λαθαίνονται όσκι νομίζουν ότι στις σημαντικές φιλολογικές δεν υπάρχει
έπος. ² Και αν ακόμα αφήσουμε κατά μέρος το βιβλίο του Τζόβ, που το
θεωρούν μερικοί — πιθανότατα με το δίκιο τους — έπικό έργο του αραβι-
κού πνεύματος, και αν παρατρέξουμε ακόμα και τις «Χίλιες και μια Νύχτες»
(«Χαλιμά») ³ ή το «Καλίλα και Ντίμνα» ⁴ με την ιδέα ότι ο πυρήν τους
είνε άριανής προελεύσεως, μπορούμε να παρουσιάσουμε ολόκληρο κύκλο
έργων λαϊκού έπους, ένα είδος ήρωϊκών μυθιστορημάτων, που, έκτός από
μερικές εξαιρέσεις, δεν είναι ακόμα γνωστά στους ευρωπαίους άναγνώστες. Τα
έργα αυτά και κατά τη μορφή και κατά το περιεχόμενο μπορούν να παραλληλι-
σθούν με τα ανάλογα της μεσαιωνικής ευρωπαϊκής φιλολογίας, όπως δε τα τε-
λευταία αυτά προήλθαν από τα «gesta» των αυτοκρατόρων ή των ήρώων, έτσι
και τα αραβικά ιστορικά μυθιστορήματα βάζει είχαν τα «Αϊτζάμ-έλ-άαράμλ»
δηλαδή διηγήσεις περί μεγάλων γεγονότων της πατριωτικής αρα-
βικής χαιότητας ⁵ και αυτών το περιεχόμενο συγκεντρώνεται γύρω σε
μια εξέχουσα προσωπικότητα, τα μεγαλύτερα δ' έργα έχουν υπόθεσι τον

² Στα τελευταία χρόνια της επιστημονικής του δράσης ο (Ρώσος) βαρδ-
νος Β. Ρόζεν άνήθηξε τη γνώμη του που διατύπωσε στη πραγμασία του
«Η αρχαία αραβική ποίηση και η κριτική της» (Πετρούπολι, 1872, σελ. 5-6),
όστερ' άφ' ό,τι έγραψεν ο A.H. Ward (Ueber Poesie and Poetik der
Araber, Gotha, 1856, σ. 27). Με εύχαρίστηρι παρατηρεί κανείς, ότι τότε
πλέον και στα λαϊκά έργα ή σιωπή για το σημαντικό έπος εξηγείται ότι από
το ότι δεν υπάρχει, *αλλ'* από το ότι πολύ λίγες γνώσεις έχουμε περί αυτού,
διατυπώνεται δε ή έπίτιμη ότι «θα κατορθωθεί κάποτε να περιληφθή και το
σημαντικό έπος στο γενικό κύκλο των παρατηρήσεων για την έπική δημιουργι-
μότητα».

³ ΣΗΜ. ΜΕΤ. *ألف ليلة و ليلة*. Είναι ο τίτλος της Χαλιμάς στο αραβικό. Υπάρ-
χουν δε τρεις εκδόσεις της Χαλιμάς, ή πρώτη
του Boulac, ή δεύτερη από τους Ήρουνίτες του Βερουτιού και ή τρίτη
(κάπου δεκα χρόνια τώρα) του Ζεϊντάν.

⁴ ΣΗΜ. ΜΕΤ. *كليلة ودمنة*. Το βιβλίο αυτό είναι περιφημότερο σ' όλο τον
αραβικό κόσμο γιατί είναι γραμμένο στη κλασσι-
κότερη αραβική γλώσσα είναι για τους «Αραβας ή «αραβική μέλισσα» όπως
σε μας «άτιμη μέλισσα» είναι τα συγγράμματα του Ξενοφώντος. Στην αρα-
βική είναι μεταφρασμένο από την περσική, σ' αυτήν δε μεταφράσθηκε από
τη σανσκριτική. Το βιβλίο αριθμεί τρεις εκδόσεις: α' έκδοσι (με πολύ λί-
γες άνήθικες φράσεις) του Τυπογραφείου του άγ. Γεωργίου του Β. ροΐτη
β' του Γιαζιδή με σχόλια, και γ' του Υπουργείου της Παιδείας του Καΐρου.
Η τελευταία είναι εισηγμένη ως έπίσημο κλασικό κείμενο στα αραβικά σχο-
λεία. Στην Καλίλα έπληξε με χειρόγραφα ελληνική μετάφρασι του βι-
βλίου αυτού, του 13' αιώνα. Στην πρόλογο του γίνεται λόγος για τον πόλεμο
του Μεγάλου Αλεξάνδρου εναντίον του βασιλέως των Ίνδιων Πόρου.

⁵ Πώς άπ' αυτές γεννήθηκε ή ιστορική παράδοσι περί Ε. Mithwaleh,
Proelia arabum paganorum (Ajjam el-Arab) quomodo litteris tradita
sint. Berolini, 1899' και το άρθρο του ίδιου στην Enzyklopaedie des
Islam — I, 230 — 231.

άγωνα κατά των χριστιανών, οι όποιος παρουσιάζεται σαν ένα είδος αντί-
δρασης του λαϊκού πνεύματος κατά των σταυροφοριών, που άφήξαν τόσο
μεγάλη έντύπωση στη φαντασία των Αράβων.

Ένα από τα γνωστότερα μυθιστορήματα αυτής της σειράς είναι το Σιράτ Αντάρ
έποιοιτα με κέντρο το ιστορικό πρόσωπο ενός προϊσλαμικού ήρωα-
ποιητή, που ή λαϊκή δημιουργικότης τον μετέβαλε σε μυθική
μορφή. ⁶ Η παράδοσι άποδίδει το έργο στο δημοτικότερο φιλόλογο του
ή' αιώνα 'Αλ-Άσραϊ, μολονότι δε ή μορφομένης τάξεις της Ανατολής δεν
τό έχουν σε πολλή υπόληψη για το λαϊκό του χαρακτήρα, εν τούτοις γι'
αυτών άκριβώς το λόγο οι ευρωπαίοι επιστήμονες το θεωρούν πολύτιμο.
Πρώτος ο Caussin de Perceval έπρόσεξε το έργο' το χαρακτήρισεν ως
αραβική Ίλιάδα και το έκρινε με πολύν ένθουσιασμό. ⁷ Όσο όμως και αν
νομισθούν ως υπερβολικές ή κρίσεις του, το βέβαιο είναι πως, μολονότι το
έργο είναι καθαρά λαϊκό, αλγματούζει την προσοχή και προξενεί πολλή
αισθητική ευχαρίστησι. Ένας κριτικός ⁸ λέγει, ότι ο 'Αλ. Δουμάς-πατέρας
έτσι έγραψε την ιστορία της Γαλλίας. Σε μερικά μέρη υπάρχουν έπεισόδια
με πολύν δραματισμό και με καθαρή ποιητική έμπνευσι. ⁹

Όλιγότερο δημοφιλή είναι άλλα όμοια αραβικά έργα του λαϊκού έπους.
Άσυγκριτα παιδί έκτεταμένο είναι το «Κύσσαι μένη Χιλάλ», *قصة بني هلال*,
γνωριμότερο από το τελευταίο του μέρος «Σιράτ Άρπη-Ζεϊντ»
سيرة أبي زيد ¹⁰ Η έποιοιτα αυτή περιλαμβάνεται σε 38 τόμους και περιέχει
την ιστορία της αραβικής φυλής Μπεου-Χιλάλ και την ζήνησί της
πρός τη βόρειο Αφρική στον ή' αιώνα, είναι δε γεμάτη από φανταστικές μάχες
με τους Πέρσας και τον Ταμερλάνο, από έκδρομές στις πηγές του Νείλου και από
λεπτομέρειες από την πολιορκία του Τάγγερ και του Μαρόκκου' μερικά όνόματα
του θυμίζουν τις σταυροφορίες. Στις άναμνήσεις των σταυροφοριών όφείλεται και
άλλο μυθιστόρημα, γνωστό από το όνομα της ήρωϊδας του «Σιράτ Ζουλ-Χίμμετ»

⁶ Πρβλ. Bibliographie des ouvrages arabes, par V. Chauvin,
III, Liège, 1898, σελ. 113-126. Για το ίδιο έργο είναι δημοσιευμένες δύο με-
λέτες σε γλώσσα μαλοουρική ή μια είναι του Καθηγ. Α. Κρύμσκη στο
περιοδικό «Πράβδα» της Λερβέργγης, και ή άλλη του Β. Κλόουστον στο
ίδιο περιοδικό. Για πιο πολλή ακρίβεια άς σημειωθεί, ότι στο Odeon παρα-
στάθηκε με στίχους γαλλικούς σε έπεξεργασία του Σόφου Chekri Ghanem
το δράμα: Antar, drame en cinq actes en vers (Paris, Librairie Théa-
trale, 1910). Η παράδοσι σημείωσε πολλή έπιτυχία.

⁷ Notice et extrait du Roman d'Antar, «Journal Asiatique» τό-
μος XII, 1833, 98-99. Στο ίδιο περιοδικό (c. III, τόμ. 2, 1836, σ. 503-504)
κρίταξε την αντίληψη του ίδιου εναντίον του Fresnel, ο όποιος έανάλαβε
για το μυθιστόρημα αυτό την κρίσι των Αράβων φιλόλογων-πουριστών.

⁸ Cl. Huart, Littérature arabe, Paris, 1902, σελ. 398.

⁹ ΣΗΜ. ΜΕΤ. Το σύγγραμμα είναι γραμμένο σε γλαφυρότατη αραβική, οι
Αραβες δε το σινιστούν στα παιδιά τους να το διαβάζουν για βιβλίο
έθνικό, όπου μαθαίνουν να συνειθίζουν στον ιατισμό. Τα σπουδαιότερα
μέρη του βιβλίου θεωρούνται τα ποιήματά του, τα όποια άποδίδονται στον
ίδιο τον Αντάρ (ήκρυσσε πριν από τον Μωάμεδ), ενήρ το πεζό μέρος άποδί-
δεται στον μυθιστοριογράφο 'Αλ-Άσραϊ.

¹⁰ Τη βιβλιογραφία κριτάξε στο προαναφερμένο έργο του V. Chauvin
σ. 128-130. Σπουδαίες συμπληρωματικές λεπτομέρειες με κώπος άποστηρή
κριτική δίνει ο M. Hartmann, Die Beni Hilal Geschichten (Separat-
Abdruck aus «Zeitschrift für africanische und oceanische Sprachen»,
IV, 4) σ. 289-290, σμ. 4.

سيرة ذي العمة περιγράφει πολέμους με τους χριστιανούς από την εποχή του Χαρούν-αφ-Ρασιδ, εφόδους και επιδρομές, αυλικές ραδιογραφίες στα παλάτια ιδιότροπων και σκυθρωπών χαλιφών, ζωηρά δε παριστάνει τα ήθη και τις ιδέες του αιώνα αυτού και τα κατορθώματα και τις πλεκτάνες ενός σωρού προσώπων που ανεμοδρόνουν μέσα σ' αυτό το περιβάλλον. Περισσότερες αξιώσεις στην ιστορική αλήθεια έχει ένα άλλο μυθιστόρημα «Σιρέτ Σείφ Ζου-λ-Γιαζάν» *سيرة سيف ذي اليزن* με ήρωα το ιστορικό πρόσωπο ενός από τους βασιλίσκους της Υεμένης στην προϊσλαμική εποχή και με θέμα τα ταξείδια του στην Άβυσσινία περιπλεγμένα με διάφορες περιπέτειες που δεν λείπουν μάγοι και πνεύματα. Άλλο, πειό φανταστικό μυθιστόρημα «Σείφ-ατ-Τιδζάν» *سيف التيجان* «Το σπαθί των διαδημάτων» θυμίζει περισσότερο τή Χαλιμά, με θέμα τις περιπέτειες ενός μυθικού βασιλέα που κατακτώντας τον κόσμο όλη από χώρα σε χώρα και με το δυνατό του κοντάρι νικά μάγους και μάγισσες και άρματομένους όρδες, που στο τέλος δέχονται τον Ισλαμισμό ύστερ' από το κήρυγμα του Άβραάμ και του Ίσμαήλ.

Μυθιστορήματα του είδους αυτού μπορούν να αναφερθούν παρά πολλά, — τόσο γόνιμη ήταν η άραβική φαντασία. Η πληρέστερη συλλογή τέτοιων μυθιστορημάτων του άραβικού μεσαίωνα βρίσκεται στο Βερολίνο, τό 250 δέ νούμερα του Καταλόγου του Ahlwardt δίνουν κάποια έννοια του πλούτου αυτού του κλάδου του έπους της άρχαίας άραβικής φιλολογίας.¹¹

Δεν πρόκειται όμως εδώ να γείνη λόγος γι' αυτό το είδος της άραβικής φιλολογίας. Ο φιλολογικός αυτός κλάδος 'σταμάτησε' ή άθροιστική ή ομαδική λαϊκή δημιουργικότητα άκολούθησε τον άμείλιτο νόμο της εξέλιξης και ύπεχώρησε στην άτομική δημιουργία. Είνε αλήθεια πως τα άραβικά μυθιστορήματα του μεσαίωνα επέδρασαν και μέσον της Ίσπανίας και μέσον των σταυροφοριών στην ανάπτυξη του κλάδου αυτού στην Ευρώπη, γιά τους Άραβες όμως ειδικά 'σταμάτησεν από τότε, το σύγχρονο δέ ιστορικό μυθιστόρημα δεν είναι τόσο οργανική συνέχεια του μεσαιωνικού άραβικού μυθιστορηματος, όσο μεταφύεται από το ευρωπαϊκό έδαφος.¹²

2

Όπως όλη σχεδόν η άραβική φιλολογία, έτσι και το άραβικό μυθιστόρημα προήλθεν από μίμηση των ευρωπαϊκών πρωτοτύπων, κυρίως της γαλλικής και της άγγλικής φιλολογίας, γιατί με αυτές ήρθε σε συνάφεια

¹¹ W. Ahlwardt, Verzeichniss der arabischen Handschriften der Kgl. Bibliothek in Berlin, VIII.

¹² Και στη δυτική Ευρώπη το ιστορικό μυθιστόρημα έχει την άρχή του όχι τόσο από τον μεσαίωνα, όσο από τους «Μάρτυρες» του Σιτωμπριάν και περισσότερο από τα έργα του Ουάλτερ-Σκόττ αυτά έγιναν ή ατία ν' αναπτυχθή τόσο γρήγορα στην ήπειρωτική Ευρώπη. Ηββλ. Π. Μπούροφ ν ζ η η. Το ευρωπαϊκό μυθιστόρημα στον 19' αιώνα. Πετρούπολι 1900 σ. 399 έξ. [ρωσ.]. Και Κ. Τιά ν δ ε ρ, 'Η μορφολογία του μυθιστορηματος, στο περιοδ. «Προβλήματα θεωρίας και ψυχολογίας της δημιουργικότητας» τ. II, I. Πετρούα, 1909, σ. 219 [ρωσ.].

το άραβικό πνεύμα από γνωστούς πολιτικούς λόγους. Η επίδρασι της γερμανικής φιλολογίας ήτανε μηδαμινή.¹³

Γιά να ξηγηθούν η περιστάσεις που πρωτογάνηκε το άραβικό ιστορικό μυθιστόρημα, πρέπει να γείνη μιá άναδρομή στην άρχή της σύγχρονης άραβικής φιλολογίας, δηλαδή στα μέσα του 19' αιώνα, όποτε και έγινε κάπως γνωστή ή δράσι των κυριότερων αντιπροσώπων της άραβικής φιλολογίας. Η άρχή της νέας περιόδου αυτής συνδέεται με δυό αξιότιμα όνόματα: του Νασύφ Γιαζιδζή *ناصر البازجي* και του Μπούτρους Μπουστάν η. *بئروس البستاني*. Γιά να πη κανείς το σωστό, και οι δυό αυτοί «στυλοί της άναγεννήσεως του πολιτισμού» στην άραβική ιστορία δέ φανέρωσαν άμεση επίδρασι στην άραβική φιλολογία, άλλ' ούτε καν συντέλεσαν στη γένεσι της νεώτερης λογοτεχνίας του 19' αιώνα' αυτοί περιορίσθησαν άποκλειστικά μέσα στο πλαίσιο της σχολαστικής μεσαιωνικής παράδοσης. Μπορεί μάλιστα να πη κανείς πως ό Γιαζιδζή και έβλαψε—πειό πολύ από τον Μπουστάνη—τή νεαρή άραβική φιλολογία, γιατί στα έργα του αντί να άσχοληθή με τή ζωντανή πραγματικότητα και τα συμφέροντά της, καταγίγηκε μονομερώς σε άποκλειστικά φιλολογικά ζητήματα, κ' έτσι περιώρισε τή νέα φιλολογία σ' ένα φανλο κύκλο που καταστράφηκε ή άρχαία. Μ' όλα ταύτα και των δυό ό ρόλος στη νέα φιλολογία ήτανε πολύ σπουδαίος. Η εργασίεσ του Γιαζιδζή ήτανε που κρημνίσανε την άλλωτε άσάλευτη άρχή της άραβικής φιλολογίας: «άλ-αραμπία λα τατανάσαρ» δηλαδή η άραβική γλώσσα δέ μπορεί να έκχριστιανισθή, ή με άλλες λέξεις, η άραβική φιλολογία δέ μπορεί ν' άναγνωρίση χριστιανούς συγγραφείς.¹⁴ Άλλ' εκτός άπ' αυτό ό Γιαζιδζή δίδωκε τήν κλα-

¹³ Ο ρόλος των άλλων φιλολογών ως στη σημερινή εποχή είναι ακόμα πειό άσήμαντος. Όσο γιά τή ρωσική φιλολογία έξάρησε άποτελεί μόνο ό Τολστόφ, του όποιου ή επίδρασι είναι δυνατή, μολονότι εκδηλώθηκε μόνο στον 2' αιώνα (I. Κρατσζόβσκη, Οι Ρώσοι συγγραφείς στην άραβ. φιλολογία, στο περιοδ. «Άγγλ. της Ξένης φιλολογίας», 1910, δεκ. σ. 39-41).

¹⁴ ΣΗΜ. ΜΕΤ. 'Ο Νασίφ άλ-Γιαζιδζή θεωρείται «ό πατήρ της άραβικής φιλολογίας» λέγουν ότι έπεσάτησε στην πρώτη μετάφρασι της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης στο άραβικό μαζί με τον Vandek, —ευρωπαίο που είχε μάθει τήν άραβική φιλολογία και γλώσσα πολύ καλλίτερα και τελειότερα από τους Άραβες και έξέδωκε ολόκληρη σειρά φυσικών και μαθηματικών συγγραμμάτων στην άραβική (: Άλγεβρα, Γεωμετρία, Άστρονομία, Φυσική Προσάδεια [8 τόμοι] κλπ.)

¹⁵ ΣΗΜ. ΜΕΤ. Έξέδωκε ένα δωδεκάτομο μοναδικό Έγκυκλοπαιδικό Λεξικό στην Άραβική.

¹⁶ ΣΗΜ. ΜΕΤ. 'Ο συγγραφέας εδώ δεν εκφράζεται σαφώς ή φράσις θέλει να πη πως οι χριστιανοί δέ μπορούν, δεν είναι άξιοι και ικανοί να μάθουν στην έντέλεια τήν άραβική γλώσσα.—τό έλεγαν δ' αυτό οι Άραβες από περιφρόνησι στους χριστιανούς. Έδώ άξίζει γιά χαρακτηρισμό αυτής της περιφρόνησης να αναφέρουμε ένα σχετικό επεισόδιο. 'Ο Καρίμη, σύγχρονος του Μπουστάνη, έστειλε μιá φορά ένα ποίημα του άραβιστή σ' ένα Έμίρη της Βαγδάτης, ό όποιος τό έδωσε σ' έναν Άραβα φιλόλογον της Βαγδάτης γιά να κανη εύχριστήριο άπάντησι στον ποιητή. 'Ο φανατικός φιλόλογος αντί ν' άπαντήση από μέρος του Έμίρη στον Καρίμη, άπάντησε στον ίδιο τον Έμίρη, και το έγραψε: «σε γνωρίζω άνθρωπο που συχωρώνς εκείνους που προσπαθούν να δικαιολογηθούν γιά τα σφάλματά τους» μήπως υπάρχει στον κόσμο χριστιανός που να είναι άξιος να σταθί στη σειρά των Άράβων φιλόλογον όταν θα αναζητήσουμε τους καρπούς

σική 'Αραβική γλώσσα στους όμοφύλους του και έγινε αιτία να έκδηλωθῆ ἢ ὡς στά τώρα κρυμμένη πλούσια πνευματική δύναμι τῶν Σύρων, οἱ ὅποιοι πολὺ γρήγορα πήραν τὰ πρωτεία στὴ φιλολογικὴ ἀραβικὴ κίνησι. Τὸ ἔργο τοῦ Γιαζιδζή συμπλήρωσεν ὁ Μπουστάνη: μετὰ τὴς ἐφημερίδες του, τὴν ἀκούραστη κοινωνικὴ δράσι καὶ τὴ δημοτικὴν τῆς πρώτης ἀραβικῆς ἐγκυκλοπαίδειας μετὰ πρῶτα τὴς εὐρωπαϊκῆς ἐργασίας, ἐτόιμασε γιὰ τὴ νεώτερη γενεὰ ἓνα ἰδιότυπο συγγραφικὸ περιβάλλον, πού μέσα σ' αὐτὸ ἐξασφαλίσθηκε ἡ κατοπινὴ ἀνάπτυξι τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας, καὶ συνετέλεσε νὰ πευνωθῆ ἡ τάξι τῶν «ἀναγινωσκόντων» πού ἦταν ἀγνωστοὶ στὴν ἐποχὴ τῶν δυὸ αὐτῶν συγγραφέων. Ἐτσι ἀπὸ τῶν φιλολογικῶ κύκλου τοὺς ξάνοιξε ἡ νεώτερη περίοδος τῆς 'Αραβικῆς φιλολογίας, ἡ διπλὴ δὲ κατεύθυνσι τοὺς συνεχίσθηκε καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοὺς: ὁ μὲν γυνὸς τοῦ πρώτου, Ἰμπραχὴμ Γιαζιδζή, ἀκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ πατέρα του,¹⁷ ὁ δὲ ἀνεγνώστου δευτέρου, Σο νλ εἰμ ἄν Μπουστάνη, ἔδωσε μιὰ πολὺ ἐπιτυχημένη μετάφρασι τῆς Ἰλιάδας τοῦ Ὁμήρου, πού ἐπέδρασε πολὺ στὴ σύγχρονη 'Αραβικὴ ἀναγέννησι.¹⁸

Ἀπὸ τὴν ἀμέσως ἀκόλουθη γενεά, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ 1880, μπορεῖ νὰ

τοῦ δένδρου τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας; «Αὐτὴ τὴν ἀπάντησι τὴν ἔστειλε ὁ Ἐμίρης στὸν Καράμη, ὁ ὅποιος τοῦ ἀπάντησε μετὰ σειρά χωρίων τοῦ Κοραίου ὅτι ἔχει ἄδικο: ἡ φιλολογία δὲ βασίζεται στὴ θεήσκεια. — Τὰ πράγματα μετὰ τὸν καιρὸ ἀναποδογυρισθῆσαν ἐνῶ πρῶτα οἱ μουαμεθαινοὶ 'Αραβες δὲν καταδέχονταν νὰ ἀναγνωρίσουν στὴν ἀραβικὴν φιλολογία χριστιανὸ ἀραβιστὴ καὶ συγγραφέα, ὅτερα αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν μπορούσαν νὰ κάνουν χωρὶς τὰ συγγράμματα τῶν 'Αράβων χριστιανῶν. Ὅταν οἱ Ἰησουῖτες ἦρθαν στὸ Βεροῦτι, ἴδρυσαν ἓνα μεγάλο τυπογραφεῖο καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐκδόσουν ἀραβικὰ χειρόγραφα, τότε ἡ ἀραβικὴ τῶν ὀθωμανῶν ἔξι μόνο ἐξεχριστιανίσθηκε, ἀλλὰ καὶ ἐξηουσιετίσθηκε...»

¹⁷ Ἐπιτυχημένο χαρακτηρισμὸ τοῦ δίνει ὁ Hartmann στὸ περιοδ. «Orientalistische Literatur-Zeitung» 1905, σ. 139 ἔξ. καὶ ἀναλογη κριτικὴ στὸ Die arabische Frage, Leipzig, 1904, 586 No 210.

¹⁸ Ἰμπραχὴμ ἄλ-Γιαζιδζή εἶνε ἓνας ἀπὸ τοὺς σπουδαίους ἀνδρας τοῦ αἵματι στὴν ἀραβικὴν φιλολογία. Καθηγητὴς τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἰησουῖτων στὸ Βεροῦτι ἔκανε τὴν περὶ οὐραία καὶ γλαφυρὴν μετάφρασι τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴν ἀραβικὴν ἀπὸ πάντων θαυμασιώταται ἡ τελειότητα τῆς μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης, τὴν ὁποία θεωροῦν οἱ εἰδήμονες καλλιτέρη καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῶτότυπο ἑλληνικὸ κείμενο! Κατόπιν εἶχε φέρει ἀπὸ τὸ Βεροῦτι καὶ ἦλθε στὸ Κάιρο, ὅπου ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ τὴν ἐφημερίδα «'Αλ-Ντιγιά» «Τὸ Φῶς», στὴν ὁποία ἐπεκρίνεν ὅλους τοὺς σολοικισμοὺς τῶν 'Αράβων φιλολόγων καὶ διώρθευε ὅλα τὰ σφάλματα τῶν 'Αράβων λεξικογράφων. Συγχρόνως ἔξεδωσε σὲ δύο τόμους κανόνες καὶ ὁδηγίους γιὰ τὸ πὼς πρέπει κανεὶς νὰ ἐκφράζεται καὶ νὰ γράφῃ στὴν ἀραβικὴν. — βιβλίον πού τῶρον ἐγκόλυτο ἀπαραίτητο ὅλοι ὅσοι καταγίνονται στὴν ἀραβικὴν ὁ τίτλος του: «Ἡ πηγὴ τοῦ ὕδατος τῆς 'Αραβικῆς». Οἱ οὐλεράδες τοῦ 'Αζχαρ εὐσηῆσαν στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰμπραχὴμ Γιαζιδζή πολὺ ἐνοχλητικὸ καὶ ἀκούραστο ἐπιτιμητὴ τῶν σφαλμάτων του, ὅσο δὲ καὶ ἂν τοὺς μακροφαινονταν στὴν ἀρχὴ, ἀναγκασθῆσαν ὅτερα νὰ καταφεύγουν στὰ πόδια του.

¹⁹ Περβ. I. Κρατσκόβσκη. Ἡ ἀραβικὴ μετάφρασι τῆς Ἰλιάδας στὸ (ρωσ.) περιοδ. «Ἐρμῆς», 1909, σ. 37-42.

²⁰ ΣΗΜ. ΜΕΤ. Ἡ μετάφρασι αὐτὴ τοῦ Σουλεϊμάν ἄλ-Μπουστάνη εἶνε ὀγκωδέστατη καὶ πλουσιωμένη μετὰ πλείστα σχόλια στὰ **سلمان البستاني** ὅποια παραλληλίζει τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἔποισι. Ζῆ, καὶ εἶνε βουλευτὴς τῶν 'Αράβων τοῦ Βεροῦτιοῦ στὴν Πόλι.

χρονολογηθῆ ἡ ἀρχὴ ἂν ὄχι τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος, ἀλλὰ ἐν γένει τῆς ἀραβικῆς λογοτεχνίας Ἡ ἀνάπτυξι τῆς μεταφραστικῆς φιλολογίας, πρὸ πάντων δὲ ἡ μετάφρασις τῶν ἔργων τοῦ Δουμά, τοῦ Οὐγκώ καὶ τοῦ Οὐάλτερ Σκόττ, ἔδωκαν μιὰ ὄθησι στὴν πρῶτότυπη φιλολογικὴ παραγωγή, στὴν ἀρχὴ, βέβαια, μιμητικοῦ χαρακτῆρα πρὶν ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα φάνηκε ἡ ἱστορικὴ τραγωδία, ἡ ὁποία πολὺ γρήγορα μεταφρατεύθηκε στὸ ἀραβικὸ ἔδαφος. Οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς περιόδου αὐτῆς εἶνε ὁ Ἄντιμπ Χαλὴλ ὁ Χαλὴλ **خليل اليازجي** καὶ πρὸ πάντων ὁ **نجيب الحداد** Ἰσχάκ **اديب اسحق** Γιαζιδζή **نجدت خادد** καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ κατάγονται μὲν ἀπὸ τὸν Λίβανο, ἀναπτύξανε ὅμως τὴν φιλολογικὴν τουσ δράσι στὴν Αἴγυπτο, γιὰτι ἔδω μόνο μπορούσε νὰ εἶνε ἀνεμπόδιση ἡ συγγραφικὴ τους παραγωγή γιὰ τὴν ἑλληνικὴν λογοκρισίαν. Καὶ οἱ τρεῖς ὅμως πέθαναν νέοι.

Ὁ Ἄντιμπ Ἰσχάκ εἶνε γνωστός καὶ ἀπὸ τὴν μετάφρασι τοῦ μυθιστορήματος τῆς κόμησιςς Ντισί «Ἡ ὁμορφὴ παρισιάνη» **الباريسية الحسنة**. Ἡ πρώτη ἔκδοσι τῆς μετάφρασις ἐγένετο στὰ 1884, ὁ δὲ πρόλογός της πολὺ τιμῆ τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν τοῦ μεταφραστῆ γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς σύγχρονης ἀραβικῆς λογοτεχνίας. Ἀπὸ τὸν Ἄντιμπ μπορούσε κανεὶς νὰ περιμένῃ πολλά, ἀλλὰ πέθανε πρὶν νὰ φθάσῃ τὰ 30, στὰ 1885. Ἐνα καὶ μοναδικὸ ἔργο πρόφθασε νὰ συγγράφῃ καὶ ὁ Χαλὴλ Γιαζιδζή, ὁ μικρότερος γυνὸς τοῦ Νασύφ, τὴν πρῶτότυπη στὴν ἀραβικὴν φιλολογία τραγωδία «'Αλ Μουρούατ οὐ ἄλ-Ουαφά» **المروءة والوفاء** τὸ θέμα τῆς ὁποίας εἶνε δανεισμένο ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ γνωστοῦ ἡγεμόνα τοῦ Χόρατ ¹⁹ Νυμάν-Ἰμπν-ἄλ-Μουζίνερ, περιγράφει δὲ ἓνα ἐπισόδιον μετὰ τὸν μετῶντο Ναν'άλα, πού γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ λόγον του ἤρχισε νὰ ὑποστῆ τὴν ποιήν του. Ἐδῶ εἶνε φανερὴ ἡ ἐπίδρασι τῆς ψευδοκλασσικῆς φιλολογίας τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, πρὸ πάντων δὲ τοῦ Κορνέγι καὶ τοῦ Ρασίν, ἂν καὶ ὁ συγγραφεὺς ἰσχυρίζεται στὸν πρόλογόν του ὅτι ἐργάσθηκε ἀνεξάρτητος. Ἡ τραγωδία παραστάθηκε πρῶτη φορὰ στὰ 1878 καὶ τυπώθηκε σὲ πρῶτη ἔκδοσι στὰ 1884.²⁰

Ἀρχηγὸ ὅμως τῆς δραματικῆς τέχνης στὴν 'Αραβικὴν φιλολογία πρέπει νὰ θεωρήσουμε τὸν τρίτον τῆς τριανδρίας αὐτῆς, τὸν ἀνεγνώστου Νασύφ Γιαζιδζή: Νεδζίμπ Χαδδάδ, γιὰτι αὐτοῦ ἀκριβῶς τὰ ἔργα ὡς στὰ τώρα ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἀραβικοῦ δραματολογίου. Ὁ Χαδδάδ στὴν ἀρχὴ παρουσιάσθηκε μετὰ φράσεις τοῦ Κορνέγι, τοῦ Οὐγκώ, τοῦ Δουμά καὶ τοῦ Ζαΐπτηρ ἡ μετάφρασι μάλιστα τοῦ «Ρωμαῖο καὶ Ἀζουλιέτα» μπορεῖ νὰ καταταθῆ στὰ καλλίτερα προΐοντα τῆς σύγχρονης ἀραβικῆς φιλολογίας. Ὑστερα ἤρχισε νὰ συνθέτῃ καὶ πρῶτότυπα δράματα **Τὸ πρῶτον καὶ πρὸ ἀνεξάρτητον ἔργον του εἶνε ἡ τραγωδία «Σαλαζεδδὴν Αἰγυπτι»** μετὰ θέμα δανεισμένο ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Οὐάλτερ Σκόττ, «Ταλισμάν». ²¹ Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἐπεξεργασία

¹⁹ ΣΗΜ. ΜΕΤ. Χόρατ, καὶ ἄλλοτότοι: Ἰρὰ ἔλ-Ἄραμπι εἶνε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ διαδύθηκε ὁ Χριστιανισμὸς γιὰ πρῶτη φορὰ στοὺς 'Αράβους.

²⁰ Ὑπόκει καὶ δευτέρη ἔκδοσι στὰ 1892, Κάιρο, ἔκδοτ. Καταστ. Ἄλ Μιαζίρ, μετὰ τὴν εἰκόνα τοῦ συγγραφέα καὶ σύντομη βιογραφία του.

²¹ Αὐτὸ τὸ μυθιστόρημα εἶνε πολὺ δημοτικὸν στὴν Ἀνατολή, μεταφράσθηκε δὲ δύο φορὰς στὴν ἀραβικὴν: μιὰ συντεταγμένο ἀπὸ τὸν Γιαζοῦμπ Σαρρῶφ (Κάιρο, 1887 καὶ 1899) καὶ ἄλλη ὁλόκληρη ἀπὸ τὸν Σελίμ Χαΐφεν, στὴ Νέα Ὑόρκη.

του εἶνε κατωμένη σὲ στίχους, — δύσκολα λείπει ἡ στιχογραφία ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ δραματολόγιο, — στὴν Τουρκία δὲ ἦταν ἐμποδισμένο ἀπὸ τὴ λογοκρισία πρὶν ἀπὸ τὸ σύνταγμα, γιατί ἤθιμιζε στοὺς Ἀραβας τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τους. Τὸ θέμα τῆς δευτέρας ἱστορικής τραγωδίας τοῦ Χαδδὰδ «*Σαράτ-αλ-Ἀράμπ*» *سراة العرب* εἶνε παρμένο ἀπὸ τὴν προϊσλαμική ἱστορία τῶν Λαχμιδῶν με ἤρωα ἕναν ἀπὸ τοὺς Νουμάνους με τοὺς ὑπεξουσίους των ἡγεμόνας. Ἡ διὸ αὐτὲς τραγωδίαι ἐσημείωσαν μεγάλη πρόοδος ἐν συγκρίσει με τὴν τραγωδία τοῦ Χαλίλ Γιαζιδζή. Καὶ εἶνε μὲν ἀλήθεια πὺς ὁ Χαδδὰδ φαίνεται κατώτερος στὸ ποιητικὸ ἄλαντο, ξεπερνᾷ ὅμως τὸν Γιαζιδζή στὴ σκηνική τέχνη, εἶνε ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς ψευτοκλασικιστοὺς περιορισμοὺς, παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ περὶ συνολικούς, με ψυχολογικὰ κινήσεις περὶ λεπτεῖς καὶ τεχνικώτερος δραματισμὸς.

Δὲν εἶνε δύσκολο νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ δρᾶσι τῆς φιλολογικῆς αὐτῆς τριανδρίας στὴν ἱστορική τραγωδία ἐτοίμασε τὸ δρόμο στὴ νέα φιλολογία γιὰ τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα. Στὴν ἀνάπτυξι ὅμως τοῦ τελευταίου πολὺ βοήθησε καὶ ἡ ἐπίδρασι τῶν ξένων. Στὸ ὄργανο τοῦ γαλλικοῦ Πανεπιστημίου «*Ἀλ-Μάσιρικ*» *المشرق* «*Ἡ Ἀνατολή*», ἀκόμα ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνον πὺν ἰδρῦθηκε, δημοσιεύθηκαν μερικὰ ἱστορικὰ διηγήματα μεταφρασμένα μὲν ἀπὸ τὸ γαλλικὸ, ἀλλὰ ἀπὸ μεταφραστὰς τοὺς καλλίτερος ἀραβιστὰς καὶ ἀνατολιστὰς, τοὺς Καθηγητὰς Lammens καὶ Jalabert. Ἐτσι ἀπὸ αὐτῆς τῆς συνεργασίας τῶν εὐρωπαϊκῶν μεταφνευθῆκε εὐρωπαϊκὸ σύστημα καὶ μέθοδος στὴν ἐπεξεργασία τοῦ ἀραβικοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου.

Ἀκριβῶς δὲ ἀπὸ αὐτῆς τῆς Σχολῆς ἐβγήκεν ὁ συγγραφεὺς, ἀπὸ τὸν ὅποιο πρέπει νὰ χρονολογηθῇ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀραβικοῦ μυθιστορηματοῦ. Ὁ μυθιστοριογράφος αὐτὸς εἶνε ὁ Δζε μὴλ Νάχλε Μουδάουβαρ. *جميل نخلة مدور* Γεννημένος στὸ Βεροῦτι, στὰ 1888 ἐτίπωσε στὸ Κάιρο ἕνα πολὺ πρωτότυπο ἔργο με χωρὶς προηγούμενο στὴν ἀραβικὴ φιλολογία: «*Χαντάρατ ἄλ-Ἰσλάμ φι δάρ Ἰσσαλάμ*» *حاضرة الاسلام في دار السلام* «*Ὁ μοαμεθανικὸς πολιτισμὸς στὴ Βαγδάτη*». Τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν εἶνε κυρίως μυθιστόρημα, γιατί λείπει ἀπὸ τὸ θέμα του κάθε μυθιστορική περιπέτεια· μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ μᾶλλον ὡς ἱστορικὸ Χρονικὸ, καὶ μάλιστα Χρονικὸ ὑπὸ τύπον ἀλληλογραφίας, πὺν δίνει μιὰ ὀλοκληρωτικὴ εἰκόνα τῆς ζωῆς τοῦ Χαλιφάτου στὴν ἐποχὴ τοῦ Χαροῦν ἄρ-Ρασιδ. Ἴσως μάλιστα γιὰ περισσότερη ἀκρίβεια θὰ μπορούσε νὰ τιτλοφορηθῇ «*Ἀπομνημονεύματα πολιτικοῦ τοῦ β' αἰῶνα τῆς Ἑγείρας*». Τὸ θέμα εἶνε διαλεγμένο με τέχνη καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν διαφόρων εἰκόνων αἰμαλωτίζει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου ὡς στὸ τέλος. Κεντρικὴ φυσιογνωμία τοῦ Χρονικοῦ εἶνε ὁ γιὸς ἐνός ἀριστοκράτη Πέρση τοῦ Χορασάν, πὺν ἦλθε στὸ Βαγδάτη στὰ 156 τῆς Ἑγείρας γιὰ νὰ τελειοποιηθῇ στὰ νομικὰ ἀπὸ τὸ γνωστὸ νομομαθὴ κατὴ Ἀμπὸ-Γιούσουφ. Ἀπὸ τὸ δρόμο ἀκόμα πρὸς τὸ Βαγδάτι ὁ νέος αὐτὸς γράφει γράμματα σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς φίλους του στὸ Χορασάν, ὅλο δὲ τὸ διήγημα πλέκεται με αὐτὸν τὸν ἐπιστολιμαῖο ἀγγελματικὸ τρόπο. Μόλις ἐφθασε στὸ Βαγδάτι γνωρίσθηκε με τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν σπουδαιότερων οἰκογενειῶν τῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ με τοὺς Μπαρμεκιδες, τοὺς Σιεϊμτανιδες καὶ τὸν περιφημο στρατηγὸ Μαν-ἴμπεν-Ζάιτι. Στὸ δεύτερο χρόνο τῆς διαμονῆς του στὸ Βαγδάτι ἕνα τυχερὸ συναπάντημα τοῦ ἐξασφάλισε τὴ γνωριμία τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου, τοῦ μέλλοντος χαλιφου Ἀλ-Μάχδη, γρήγορα ἀπόκτησε κάποια ἐπιρροή πάνω του καὶ ἐγένε

παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν του Μούσα καὶ Χαροῦν, τοῦ γνωστοῦ ἕστερα με τὸ ὄνομα Χαροῦν-ἄρ-Ρασιδ. Ἡ ἐπιρροή του ἀξήθησε σὰν ἐγένε ὁ Ἀλ-Μάχδη χαλιφης, ἀνακατόθηκε σὰ πολιτικὸ καὶ κράτους καὶ τὸ 161 στέλνεται στὸ Χορασάν νὰ πνίξῃ τὴν ἐπανάστασι τοῦ γνωστοῦ αἰρετικοῦ Μοκάννα, ἕστερα δὲ διορίζεται διοικητῆς αὐτῆς τῆς περιφέρειας ὡς στὰ 181. Στὸ Βαγδάτι ἐπιστρέφει τὸν καιρὸ πλέον πὺν Χαλιφης εἶχε γείνει ὁ μαθητῆς του Χαροῦν-ἄρ-Ρασιδ, ὁ ὅποιος τὸν ἔκανε ἕναν ἀπὸ τοὺς αὐλικούς τῆς ἐμπιστοσύνης του. Στὰ 186 ὁ Χαλιφης τὸν ἔστειλε ἀρχηγὸ μιᾶς πρεσβείας στὸν αὐτοκράτορα τῶν Φράγκων με τὴν ἐμπιστευτικὴ ἀποστολὴ νὰ κἀνῃ μαζὺ του συμμαχία ἐναντίον τῶν Ἰσπανῶν Ὁμεϊαδῶν. Ἐφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὸ Βαγδάτι καὶ πῆγε στὴ Δαμασκὸ καὶ στὸ Βεροῦτι, ἀπὸ κεῖ δὲ ταξείδευε στὴ Μασσαλία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔφυγε νὰ ἀπουσιάξῃ ὁ αὐτοκράτορας στὴ Ρώμη, πῆγε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ καὶ ἕστερ ἀπὸ τὴν ἀκρόασι γύρισε μέσον Τύνιδος, Ἀλεξανδρείας καὶ Καΐρου στὴν Ἀραβία γιὰ τὸ μουσουλμανικὸ προσκύνημα. Ἐδῶ ἀντάμωσε τὸν Χαροῦν ἄρ-Ρασιδ, ἀλλὰ δὲ βρῆκε τὴν προσητερινὴ συμπάθεια καὶ φιλικὴ διάθεσι γιατί εἶχε γείνει στὸ μεταξὺ ἕποπτος γιὰ τὶς φιλικὰς σχέσεις πὺν εἶχε με τοὺς Μπαρμεκιδες. Τὸ τελευταῖο γράμμα εἶχε γραμμένο ἕστερα πλέον ἀπὸ τὴ πτώσι τῶν Μπαρμεκιδῶν καὶ ἀναγκασμένος πλέον νὰ κρύβεται.

Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σκίτσο τοῦ περιεχομένου καταλαβαίνει κανεὶς πόσον πλούσιο φόντο ἱστορικῆς εἰκόνας κατόρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ὁ συγγραφεὺς καὶ με πόση τέχνη τὸ ἐξεμεταλλεύθηκε. Δὲν εἶνε βέβαια δυνατό νὰ ὀνομασθῇ μυθιστόρημα τὸ ἔργο, γιατί δὲν ἔχει τὴ συνειδητὴν δέσι, κίνησι καὶ ζωηρότητα δράσης. Δὲν γάνει ὅμως ἀπ' αὐτὸ τὴν ἀξία του. Ἡ εἰκόνα του περιλαμβάνει ὅλη τὴ μουσουλμανικὴ Ἀνατολή αὐτῆς τῆς ἐποχῆς με μερικὰς μάλιστα ἀναδρομὰς καὶ στὸ παρελθόν· ἡ πολυμάθεια τοῦ συγγραφέα πὺν προδίδουν ἢ σημειώσεις του, ὅχι μόνον σώζει τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὅσο βέβαια μᾶς εἶνε δυνατό νὰ τὴν ξεύρωμε, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρέπει ν' ἀναγνωρίσωμε στὴν ὑπόθεσι κάποια πρωτοτυπία. Ἡρώας τοῦ Χρονικοῦ παρουσιάζετα ἕνας Πέρσης φίλος τῶν Μπαρμεκιδῶν· ἡ προσωπικότητα τοῦ Χαροῦν-ἄρ-Ρασιδ ζωγραφίζεται ὅχι με τὸ χρῶμα τῆς παράδοσης, στὴν ὁποία μᾶς συνείθισε ἡ πολὺ μεταγενέστερη λαϊκὴ δημοφιλότητα, ἀλλὰ φωτίζεται με φῶς πλησιέστερο στὴν ἀλήθεια, πὺν μπορεῖ νὰ γνωσθῇ μόνον τώρα, χάρις στὶς νεώτατες ἐπιστημονικὰς ἐρευνες.

Στὸ Χρονικὸ ἐγένε πολὺ συμπαθητικὴ ὑποδοχὴ· μόνον κάποιοι ἐπιχειρήσεις σὲ μερικὰς λεπτομέρειαι σημειωθῆκανε ἀπὸ μερικοὺς μουσουλμάνους ἐπιστήμονας γιὰ μικρὰς ἀνακρίβειαι. Τὶς παρατηρήσεις αὐτὰς ἔλαβεν ὅπ' ὄρι ὁ συγγραφεὺς στὴ δευτέρη ἐκδοσι καὶ με τὴ βοήθεια μερικῶν σείχων τοῦ Ἀζχαρ ἔξαντύπωσε τὸ ἔργο «μετὰ βελτιώσεων καὶ προσθηκῶν». Τὸ Χρονικὸ ἦταν τὸ μοναδικὸ ἔργο τοῦ Μουντάουβαρ πὺν ἔξεδωκε ζῶντας. Μετὰ τὸ θάνατό του τυπώθηκε ἄλλο του ἔργο ἀφιερωμένο στὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία, πολύτιμο γιὰ τὴ νεοαραβικὴ φιλολογία συμπλήρωμα ἀπὸ εὐρωπαϊκὰς πηγὰς. Πέθανε στὰ 1907 νέος ἀκόμα, τὸ ὄνομά του ὅμως στοὺς ἀραβιστὰς ἀπόκειται ἄγνωστο.

3

Τρεῖς χρόνια ἕστερ ἀπὸ τὴν ἐκδοσι τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μουντάουβαρ παρουσιάσθηκε τὸ πρῶτο ἱστορικὸ μυθιστόρημα τοῦ Ἀζῶρδζη Ζεϊντάν

جورجي زيدان «Ο φυγάδας المملوك الشاذ» 'Ο Ζεϊντάν εἶνε ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς καὶ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος ὡς στὰ σήμερ' ἀκόμα, ἢ ἐμφάνισί του δὲ στὴν ἀραβικὴ φιλολογία ἀποτελεῖ γεγονὸς τόσο σπουδαῖο, πὺν ἀξίζει νὰ γείνη γι' αὐτὸν κλάπος λεπτομερέστερος λόγος.²² Γεννημένος στὸ Βεροῦτι ἀπὸ ὑποδηματοκαθαριστῆς κατώρθωσε μὲ τὴ φιλομάθειά του νὰ γείνη ἀκροατὴς στὸ Ἀμερικανικὸ Πανεπιστήμιον, ὅταν δὲ ἐτελείωσε ἀφωσιώθηκε στὴ δημοσιογραφία καὶ ἔγεινε ὁ γνωστότερος ἀπὸ ὄλους τοὺς Ἀραβας δημοσιογράφους μὲ φήμη σοβαροῦ ἐπιστήμονα καὶ ἔξυκτου μυθιστοριογράφου. Τὸ πρῶτό του ἔργο δημοσιευμένον στὸ Βεροῦτι (1836) ἦτανε φιλολογικόν: «Ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία καὶ ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα», — ἐργασία ὡς τώρα μοναδικὴ στὴν ἀραβικὴ φιλολογία. Σὲ φιλολογικὸν θέμα ξαναγύρισε ἀκόμα μιά φορὰ μὲ τὸ σύγραμμά του «Ἱστορία τῆς Ἀραβικῆς γλώσσας», — κατ' οὐσίαν συνέχεια τοῦ προηγουμένου. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο ἔργο ὁ Ζεϊντάν ἀσχολήθηκε σὲ ἱστορικὰ θέματα πὺν τὸν ἔκαναν γνωστὸ καὶ στοὺς εὐρωπαϊοὺς ἀραβιστάς. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔγραψε μιὰ δίτομη ἱστορία τῆς Αἰγύπτου τῶν νεωτέρων χρόνων' ἔπειτα ἐξέδωκε κατὰ σειράν τὰ ἑξῆς: Ἱστορία τοῦ ἀρχαίου κόσμου, Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας, Γεωγραφία τῆς Αἰγύπτου, Γενεαλογία τῶν ἀρχαίων Ἀράβων, Ἱστορία τῆς Μασσωνίας. Στὰ 1902 ἐτύπωσε σὲ δύο τόμους τὸ ἔργο «Βιογραφίαι τῶν διασήμων ἀνδρῶν τῆς Ἀνατολῆς στὸν 19 αἰῶνα», προδημοσιευμένες σὲ σειρά ἄρθρων στὸ περιοδικὸν τοῦ «Ἀλ-Χιλάλ». المهارل «Ἡ Πανσέληνος» περιλαμβάνουν ἄρθρα καὶ πλὴν καλὸ ὄλικο γιὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴ φιλολογικὴ ἱστορία τῶν Ἀράβων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ τὰ 1902 ἄρχισε νὰ ἐκδίδῃ ἀπὸ ἓνα τόμο κάθε χρόνο τὴν «Ἱστορία τοῦ μουσουλμανικοῦ πολιτισμοῦ» — ἔργο πὺν πρῶτη φορὰ ἐπροκάλεσε τόση προσοχὴ τῶν εὐρωπαϊῶν ἀραβιστῶν. Εἶνε δύσκολο γὰρ πῆ κανεὶς κατὰ πόσο ὁ τέταρτος τόμος τοῦ ἄξιζε νὰ μεταφρασθῇ στὴν Ἀγγλικὴ καὶ νὰ περιληφθῇ στὴν σειράν τοῦ Gibb,²³ πρέπει ὅμως ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ τεχνικὴ του μέθοδος καὶ ἡ ἀφθονία τοῦ ὀλικοῦ. Τὸ σύγγραμμα αὐτὸ γιὰ τὸ ἀραβικὸν δημόσιο ἀντικαθιστᾷ τὶς γνωστὰς ἐργασίας τοῦ Kremer καὶ τοῦ Goldziher, σὲ μερικὰ δὲ σημεῖα ἔχει κἀποια σημασία καὶ γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐπιστήμη, πρὸ πάντων στοὺς πλούσιους καὶ ἐπιτυχημένους παραλληλισμοὺς ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἀνατολικὴ ἐποχὴ. Στὰ 1908 ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον τῆς δίτομης «Προϊσλαμικῆς ἱστορίας τῶν Ἀράβων», — ἓνα εἶδος συμπλήρωσης τοῦ προηγουμένου ἔργου.

Γιὰ νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ φυσικὴ ἀντοχὴ τοῦ Ζεϊντάν ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμε ὅτι ἀπὸ τὰ 1892 συνέτασεν ἓνα ἀπὸ τὰ περὶ διαδεδομένα μυθιστορήματα ἀραβικά

²² Μερικὲς εἰδήσεις γι' αὐτὸν ἔχει ὁ Hartmann (The arabic press of Egypt, London 1899 σ. 35-36, 72. Die arabische Frage, Leipzig 1909, σ. 586-588, No 211) καὶ ὁ Margoliouth (Journal of the Royal Asiatic Society-XXXVI, 1904, 582-586: πρόλογος στὸ Umayyads and Abbasids: being the Fourth Part of Jurji Zaydans history of Islamic Civilisation, London, 1907). Ἡ εἰκόνα του καὶ κατάλογος τῶν ἔργων του εἶνε δημοσιευμένα στὴ «Revue du Monde Musulmane» τ. IV, Avril, 1908 σ. 839 ἑξ., καὶ στὸ βιβλίον τοῦ Γλιὰς Ζαχοῦρα, Μιράτ ἀλ-ἄσο, Κάιρο, 1897, σ. 457-461.

²³ Umayyads and Abbasids: being the fourth Part of Jurji Zaydan's History of Islamic Civilisation, translated by Professor D. S. Margoliouth, Leyden 1907 (E. I. Gibb Memorial Series No 4).

περιοδικὰ («Ἀλ-Χιλάλ»), τῶν ὁποῖον τὰ περισσότερα ἄρθρα ἔγραφεν ὁ ἴδιος. Ὅ,τι βέβαια κερδίζεται σὲ ποσόν, γίνεται σὲ ποιόν, καί, ἐπομένως, τὶς ἐργασίας τοῦ Ζεϊντάν διακρίνει ἀρκετὴ ἐπιπολαιότητα' ἢ φιλολογικὴ του ὁμοῦ δράσι εἶνε τόσο πλατεῖα καὶ πολυμερής, ὅσο μεγάλη καὶ σπουδαία εἶνε καὶ ἡ καθαρὰ κοινωνικὴ του ἐπιρροή· στοὺς συγχρόνους Ἀραβας μὲ τὸ διδακτικὸν του τάλαντο. Πρὶν, τὸ ἀραβικὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸν ἀντιπροσώπευεν ἓνας πολὺ μικρὸς κύκλος μορφωμένων, πὺν καὶ αὐτοὶ ἀσχολοῦνταν σὲ κἀτι ἀκαρπες φιλολογικῆς καὶ ποιητικῆς λεπτολογίης ἤθεο ὁ Ζεϊντάν, καὶ μὲ τερᾶστια ἱκανότητα καὶ ἀνεξάντλητη δύναμις καὶ ἐπιμονὴν ἐργάσθηκε νὰ πείσῃ τὸ κοινόν, ὅτι ὄλοι πρέπει νὰ ἐνδιαφέρωνται γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ἐθνικῆς τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, κατώρθωσε δὲ πράγματι νὰ κινήσῃ τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον τῆς λαϊκῆς ἀραβικῆς μάζας γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ μὲ τὴ δημοσιογραφικὴν τὴν διαπραγμάτευσι. Καὶ ὅπως μὲν ἔθεσε τὸ ζήτημα ὁ Ζεϊντάν, ἐπόμενον ἦταν νὰ διαδοθῶν καὶ πολλὰ ἐπιστημονικὰ λάθη ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως μέρος καὶ ὁ ἴδιος ἀπαυτοῦσε αὐτῆς κριτικῆς, — καὶ χωρὶς δ' αὐτὸ εἶνε φυσικὸν τοῦ ἀραβικοῦ χαρακτῆρα νὰ εἶνε ἀρκετὰ πολεμικὸς καὶ ἐριστικὸς, — ἔτσι ὅταν ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ Ζεϊντάν ἔφευγε κἀτι πὺν νὰ προσκλήθῃ ἀντιρρητικὴ παρατήρησις, ἀμέσως στίς ἐφημερίδας καὶ στὰ περιοδικὰ σημάωνταν ὀλόκληρη κριτικοπολεμικὴ τρικυμία.

Ἄλλ' ἔδοξεν μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ Ζεϊντάν κυρίως ὡς μυθιστοριογράφος. Καὶ ἦτανε ἀξιοθαύμαστη ἡ γονιμότητά του σ' αὐτὸ εἶδος. Τὸ πρῶτό του ἱστορικὸν μυθιστορήμα δημοσιεύθηκε στὰ 1891, ὕστερα δὲ ἀπὸ δύο χρόνια ἐξέδωκε τέσσαρα ἄλλα κατὰ σειράν. Στὰ 1895 στὸ περιοδικὸν τοῦ ἄρχισε νέα σειρά ἱστορικῶν μυθιστορημάτων, ἀπὸ τότε δὲ ὡς στὰ προπέραι πὺν πέθανεν, ἢ ἀραβικὴ φιλολογία ἀποκτοῦσε σχεδὸν κάθε χρόνο καὶ ἀπὸ ἓνα ἔργο τοῦ δημοφιλεστάτου συγγραφέα, ὁ ὁποῖος συγχρόνως ἐξακολουθοῦσε τὶς ἀσχολίας του καὶ σὲ ἄλλους ἐπιστημονικοὺς κλάδους. Ἔτσι λογαριάζοντα ὡς 18 μυθιστορηματὰ του. Ἄν ἐξαίρεσοιμε ἓνα καθαρὰ κοινωνικόν («Ὁ ἀγὼνας τοῦ ἔρωτα»), ὄλα μποροῦν νὰ διακριθῶν σὲ δύο κατηγορίας' τὴν πρῶτη ἀποτελοῦν τρία ἔργα ἀσύνδετα ἐσωτερικῶς, μοιζοῦσι τὸ θέμα τους εἶνε παρμένο κατὰ χρονολογικὴν σειράν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου Ἀραβιστάν' τὰ ἄλλα ἔχουν χρονολογικὴ ἀλληλουχία καὶ ἐσωτερικὸν σύνδεσμον καὶ περιλαμβάνουν μιὰ ὀλόκληρον περίοδον τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τοῦ Ἰσλάμ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων κατακτήσεων.

Τὰ μυθιστορήματα αὐτὰ περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα ἔκαναν τὸν Ζεϊντάν δημοτικόν καὶ γνωστὸν ὄχι μόνον στὸν ἀραβικὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ σ' ὄλο τὸν μουσουλμανισμὸν. Εἶνε ὅμως κῆμα, ὅτι ἡ κατὰστασις τῆς σύγχρονης ἀραβικῆς φιλολογίας εἶνε τέτοια, πὺν ποιθενά δὲ μπόρσεν νὰ φανῇ μιὰ ὀλοσδήποτε σοβαρὴ ἱστορικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ κριτικὴ τους. Ὁ περίφημος Σέιχ Ἰμπραχίμ Γιαζιδζή περιορίσθηκε συστηματικὰ σὲ κἀτι ἀνόφελος καὶ μικρόλογος στυλιστικῆς διορθώσεως καὶ ἱστορικῆς παρατηρήσεως. Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ Ζεϊντάν ἐπαγγέλισε μερικοὺς φιλοδόξους δημοσιογράφους, καὶ ἄρχισαν ἢ ἀπομιμήσεως. Ἡ ἰδέα τοῦ Ζεϊντάν νὰ ἐκθέσῃ ὄλη τὴν Ἰσλαμικὴν ἱστορίαν σὲ μιὰ σειρά ἱστορικῶν μυθιστορημάτων ἐκίνησε π.χ. κἀποῖον Ἀμπ' ἄλ-Μισίχ Ἀντάνη Μπέη, συντάκτη τῆς σχεδὸν ἀγνωστῆς καίρινης ἐφημερίδας «Ἀλ-Ούμράν», ν' ἀρχίσῃ κατὰ τὸ ἴδιον σύστημα τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ στὰ 1903 ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον τῆς σειράς μὲ τὸν τίτλον

«Η ὁμορφὴ ἐβραιοποῦλα» ὑστερα ὁμοῦ ἀπὸ τὸν δεύτερο τόμο ἢ σειρά σταμάτησε.

Ἡ καλύτερη ἀπόδειξι τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἔργων τοῦ Ζεϊντάν εἶνε ἡ μετάφρασι τους στὶς ἄλλες γλώσσες τῆς μουσουλμανικῆς Ἀνατολῆς. Στὴ περσικὴ γλώσσα μεταφράσθηκαν ὅλη ἡ σειρά ἀπὸ τὸν πρίγκηπα Ἀμπν-ἄλ-Χουσεΐν Μίρζα καὶ ἐκδίδεται ἀκόμα στὴν Τεχεράνη· στὴν Ἰνδικὴ μεταφράζεται ἀπὸ τὸν Μουχάμμετ Χαλίμ ἄλ-Ἀναάρ, καί, τέλος, ὁ Ρῶσος Μουφτῆς τοῦ Μπακού Μουχάμμετ Κερήμ τὰ μετάφρασε στὴν ἀζερεμπεϊδζάνικη γλώσσα. Ξεχωριστὰ ἔργα καὶ τῶν δύο σειρῶν εἶνε μεταφρασμένα καὶ σὲ ἄλλες ἀνατολικὰς γλώσσες, ὡς καὶ στὴν Ἀγγλικὴ καὶ στὴ Γαλλικὴ. «Ὁ φρυγάδας Μαμελοῦκος» εἶνε μεταφρασμένος καὶ στὴ Ρωσικὴ.

Γιὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν τέλεια τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζεϊντάν καὶ τὸ σύνολό τους καὶ χωριστὰ τὸ καθ' ἓνα, ἀπαιτεῖται βέβαια εἰδικὴ μελέτη, τὴν ὁποῖαν στ' ἀλήθεια ἀξίζουσι καὶ ὡς λογοτεχνικὰ καὶ ὡς ἱστορικὰ ἔργα. Ἐδῶ μόνο ἕνας γενικὸς χαρακτηρισμὸς χωρεῖ. Ἡ ἱστορία τοῦ Χαλιφάτου ἔδωσε βέβαια ἀπὸ συγγραφὰ ἐπιτυχημένη ἐκλογὴ θεμάτων, καὶ ἀπὸ τὴν ἐποπὴ αὐτὴ τὸ κατάλληλο γιὰ ἀνάπτυξιν δραματικῆς πλοκῆς ὕλικό δὲ γεννᾷ δυσκολίες. Στὰ πρῶτὰ τοῦ μυθιστορήματα ἡ πλοκὴ αὐτὴ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ σύγκρουσι δύο κόσμων, δύο πολιτισμῶν: τοῦ πρωτόβγαλτου ἀραβικοῦ, καὶ τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνοπερσικοῦ, ὁ ὁποῖος, ἄλλως τε, μόνο νέες μορφές περιμένει γιὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ μὴ θανασιᾶ ἐπιτυχίᾳ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παλῆου περιεχομένου του. Τὸν ἑλληνοπερσικὸν πολιτισμὸν, στὰ τρία ἔργα ποῦ παριστάνεται ἡ κατάκτησι τῆς Ἰσπανίας, ἀντικαθιστᾷ ὁ δυτικὸς, ἀλλὰ οἱ παράγοντες τῆς δραματικῆς πλοκῆς μένουσι οἱ ἴδιοι. Ὁ ἀγῶνας τῶν δύο στοιχείων, ἡ διασταύρωσι τους σὲ διάφορες μορφές, ἐξακολουθεῖ σ' ὅλη τὴν σειρά. Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου παρουσιάζεται στὴ σκηνὴ καινούργιος παράγων καὶ ὁ δραματισμὸς πλέκεται περὶ δυνατὸς. Ἐν γένει, δὲν ἔχει νὰ πῆ κανεὶς τίποτα γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ θέματος τῆς σειράς τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Ζεϊντάν.

Περὶ σπουδαιότερος λόγος μπορεῖ νὰ γείνη γιὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ θέματος ἀπὸ λογοτεχνικὴ ἐποπὴ. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔχομε νὰ παρατηρήσωμε τὸν φρόνιμο ρεαλισμὸν τοῦ συγγραφέα, — ρεαλισμὸν δ' ἐννοοῦμε ἐδῶ ὄχι τὴν ἀντιθετὴν τοῦ ρομαντισμοῦ ἢ τοῦ ἰδεαλισμοῦ κατεῦθενσι, ἀλλὰ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ παραδοχὴν τῆς πραγματικῆς φυσικῆς αἰτιότητος. Εἶνε γνωστὸν, ὅτι τὰ ἱστορικὰ μυθιστορήματα ἔχουσι ἕνα εἶδος ἰδιαιτέρου μονοπώλειου: στίς δυσκόλες στιγμὰς νὰ κατεβάζουσι ὑπερφυσικὰς δυνάμεις, ἢ ἡ Οὐάιτερ Σκόττ. Ὁ Ζεϊντάν προχωρεῖ μᾶλλον στὴ γαλλικὴ σχολὴ ποῦ ἀντιπροσωπεύουσι οἱ δύο Δουμά: στὰ ἔργα του ἡ δρᾶσι ξετυλίγεται φυσικὰ, χωρὶς καμμὴν ἐπέμβασι ὑπερφυσικοῦ στοιχείου. Εἶνε λοιπὸν τὰ μυθιστορημάτα του ἔργα ζωῆς καὶ δράσης, ἴσως δὲ ἀπ' αὐτὸ νὰ προέρχεται τὸ ὅτι ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυσι στὰ ἔργα του εἶνε κάπως ἀδύνατη. Ἡ δρᾶσι καταπίνει τὴν ἀτομικότητα καὶ ἡ ψυχολογία τῆς φαίνεται τόσο μόνο, ὅσο μπορεῖ κανεὶς νὰ κρῖν ἀπὸ τὶς πράξεις. Καὶ νὰ μὲν ὁ δραματισμὸς σὲ μερικὰ μέρη εἶνε πολὺ τεχνικὸς, ἀλλὰ ἡ ἐντύπωσι βγαίνει μᾶλλον σκηνικὴ· στὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τῶν δρώντων προσώπων ἐμβαθύνει κανεὶς μόνο ὅσο ἐπιτρέπουσι τὰ λόγια τους καὶ ἡ πράξις τους. Αὐτὸς ἴσως εἶνε ὁ λόγος ποῦ τὰ μυθιστορημάτα του εἶνε κάπως ξηρά. Ἄλλ' ἡ ξηρότητα αὐτὴ ἔχει καὶ μίαν ἄλλη αἰτία. Ὁ συγγραφεὺς ἔχει πολλὴ δύναμι φαντασίας, ἀλλὰ ὄχι καὶ αἰσθηματὸν ἀκόμα περὶ ἀσθενέστερη ἔχει τὴν

ἀντίληψιν τοῦ ωραίου. Εἶνε χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Ζεϊντάν ποτὲ δὲν ἔγραψε στίχους, — περίπτωσι σχεδὸν ἀδύνατη γιὰ Ἀραβὰ γι' αὐτὸ στὰ ἔργα του δὲν αἰσθάνεται κανεὶς ποθενὰ τὴ φύσιν· σ' αὐτὸ νὰ μὴν ὑπάρχη. Ἐνῶ τόσο ὥρατα ζωγραφίζεται τὸ ἱστορικὸ περιβάλλον καὶ — λιγὰν ἀσθενέστερα — οἱ ἱστορικοὶ παράγοντες, λείπουσι τὰ χρώματα τῆς φύσης καὶ τῆς ποίησης. Ἔτσι ὁ ρεαλισμὸς συνδυασμένος μὲ αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ πολλὰς φορὰς δυσκολεύει τὸν ἀναγνώστη νὰ διακρίνῃ ἂν ἔχη ἔμπρὸς τοῦ μυθιστορήματος ἢ ξηρὴ ἱστορία.

Ἡ ἔλλειψι αὐτὴ γίνεται αἰσθητὴ ὅταν ἐξετασθοῦν τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζεϊντάν ὡς ἱστορικὰ ἔργα. Τὸ ἱστορικὸ στοιχεῖόν τους γίνεται πολὺ φανερόν. ὁ συγγραφεὺς παριστάνει στὰ οὐσιώδη τῆς σημεία τὴν εἰκόνα ποῦ δημιουργήθηκε στὴ φαντασίᾳ του σχετικὰ μὲ τὰ γνωστὰ πρόσωπα καὶ τὸ περιβάλλον τους σὲ ὀρισμένη ἐποχῇ. Ὁ ὑποκειμενισμὸς ἐδῶ εἶνε ἀναπόφευκτος· τὸ μυθιστορήμα δὲν εἶνε ἱστορία, καὶ τὸ ζήτημα εἶνε μόνο κατὰ πόσον ἢ εἰκόνα αὐτὴ ἀνταποκρίνεται στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ὅτι ὁ Ζεϊντάν δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν παράδοσι, εἶνε φανερόν, δὲν μπορεῖ ὁμοῦ κανεὶς νὰ τοῦ ἀρνηθῇ καὶ πολλὰ προσόντα. Ἡ πολὺχρονὴν τοῦ σοβαρῆς ἐργασίας στὴ μουσουλμανικὴ ἱστορία, ἡ γνώσι τῶν μεθόδων καὶ τῶν ἐξαγομένων τῆς ἐθροπαικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ πεντάτομη «Ἱστορία τοῦ μουσουλμανικοῦ πολιτισμοῦ» μᾶς δύνουσι τὸ δικαίωμα νὰ συμπεράνομε, ὅτι στέκεται στὸ ἐπίπεδο τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς προσόδου, μολοντὶ δὲν μποροῦμεν — ἀλλ' οὔτε καὶ εἶνε ἀνάγκη — νὰ περιμένουμε ἀπ' αὐτὸν πρωτότυπα ἐξαγομένα. Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι ἡ ἀραβικὴς πρωτότυπος πηγὴ εἶνε γεμάτη ὑποκειμενισμὸν. Πολὺν ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ τέχνη τοῦ Ζεϊντάν στὴν ἀναπαράστασι τῆς ἱστορίας τοῦ Χαλιφάτου στίς διάφορες ἐποχὰς ποῦ διαπραγματεῦσθηκε, χωρὶς νὰ ἀφήνῃ κανένα οὐσιώδες, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ περᾶσῃ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθηματὸν τῶν μουσουλμάνων. Ἀπόδειξι εἶνε ἡ μεγάλη δημοτικότητα τῶν μυθιστορημάτων του στὸ μουσουλμανικὸν κόσμον.

Τὸ συμπέρασμα τώρα βγαίνει μονάχο του: τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζεϊντάν μ' ὅλες τὶς μερικὰς λογοτεχνικὰς ἀτέλειαι μαρτυροῦν ὀρθὴν ἀντίληψιν τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν προβλημάτων καὶ ἐτοιμίαν γιὰ τὴν ἀραβικὴν φιλολογία κάποιαν θέσι στίς ζωντανὰς φιλολογικὰς τοῦ πολιτισμένου κόσμου, γι' αὐτὸ δὲ καὶ ἐπροκάλεσαν περισσότερον ἐνδιαφέρον στίς τάξεις τῶν ἀραβιστῶν καὶ ἐν γένει τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων.

4

Ἡ δημοτικότητα τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Ζεϊντάν παραγκώνισεν ἀρχετὰ κατὰ ἄλλα ἀνάλογα ἔργα τῆς σύγχρονης ἀραβικῆς φιλολογίας, μολοντὶ καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἶνε μερικὰ ποῦ ἀξίζουσι τὸν κόπον νὰ τὰ προσέξωμε. Καὶ σημειώνουσι ἐδῶ μερικὰ ποῦ παρουσιάζουσι ἐνδιαφέρον μᾶλλον γιὰ τὴν προσωπικότητα τῶν συγγραφέων τους. Στοις σύγχρονους Ἀραβίους φιλολόγους πρέπει νὰ θεωρηθῇ ξεχωριστὴ φυσιογνωμία ὁ Φαρίζ Ἀντουὺν **فرح انطون**. Ὁ Ἀντουὺν γεννήθηκε στὴν Τρίπολι καὶ ἐκεῖ ἔκανε πρῶτα τὸ διάσκαλο, ἀλλὰ μὴ τὰσι γιὰ εὐρύτερη δρᾶσι τὸν ἔφερε μετανάστη στὴν Αἴγυπτον, ὅπου στὴν Ἀλεξάνδρειαν ἴδρυσε τὴν ἐφημερίδα «Ἀλ-Ζιάμιατ» **الجماعة**. Ἡ Πανδέκτη, ποῦ πολὺ γρήγορα ἔγεινε γνωστὴ γιὰ τὸν πρωτότυπον χαρακτήρα τῆς. Κατ' ἀντίθεσι πρὸς τὸν Ζεϊντάν ποῦ παρουσιάσθηκε κυρίως

ως ιστορικός με θεωρίες και σκέψεις ισορροπημένες, ο Φαράζ 'Αντούν εκδηλώθηκε ως τύπος σύγχρονου 'Αραβού φιλοσόφου, ή, ακριβέστερα, ορθολογιστή, *libre penseur*, που ενδιαφέρεται όχι τόσο για τα κοινωνιολογικά και οικονομικά ζητήματα, όσο για τα θεμελιωδώς φιλοσοφικά προβλήματα. Η μεταφράσεις των έργων του Ρενάν, του Μπερνάρντίν-ντε-Σαίν Πιέρ και του Σιατομπριάν μαρτυρούν άριστα πως επιρροές έδωσαν κατεύθυνσι στην κοσμοθεωρία του. Στα όνόματά αυτά πρέπει να προσθέσουμε ακόμα τον Ζιούλ Σιμόν και τον Τολστόη, τους όποιους ιδιαίτερος συμπάθησε ο Φαράζ. Από την ποικιλία αυτή δεν είνε δύσκολο να συμπεράνουμε, ότι η φιλοσοφία του είχε συγκριτικό και άριστα επιτόλμο χαρακτήρα, ότι όμως δε μπορούμε να του άρνηθοίμε είνε ή ελλειρόνεια και ή εϋσταθεία του στην έρευνα της αλήθειας. Πολλές φορές ή αναζήτησή της αυτή προδίδεται νευρική, κυριολεκτικότερο νευρασθενική, αν δε προσθέσουμε και την έριστικότητα στις πολεμικές του και τη δητική γλώσσα, θα καταλάβοιμε γιατί άπόκτησε πολλούς έχθρούς στο φιλολογικό άραβικό κόσμο και γιατί ή φιλολογική του δράσι ήτανε γεμάτη άνησιχίς. Άφού έζησε ως πέντε χρόνια στην Άλεξάνδρεια, μετανίστηκε στη Νέα Υόρκη, δε μπόρεσε όμως να άποκατασταθί εκεί και ξαναγίρσε στην Αίγυπτο. Αύτη όμως ή περιπέτεια δεν τον έμπόδισε να έξκολουθή την έκδοσι του φύλλου και να έπιχειρή πολλά, χωρίς όμως και να τή τελειώνη. Στην άραβική δημοσιογραφία έξ αίτίας του χαρακτήρα του κατέχει μιá ιδιότροπη θέσι που την έκανε πειó δύσκολη ή άποτομότητα των θεωριών του, για της όποιες του κήρυξεν άμειλικτο πόλεμο το όργανο της κληρικής Σερίας - 'Αλ-Μασρίν.

Η δημοτικότητα του 'Αντούν άρχισεν άφ' ότου δημοσιεύθηκε στα 1903 το βιβλίον του «'Ο 'Ιμπν-Ρισά και ή φιλοσοφία του» *ابن رشد* πολύ ένδιαφέρον για τα άποτελέσματά του. "Αν προηγουμένως οι μουσουλμάνοι 'Αραβες δε μπορούσαν να παραδεχθόν ότι «ή άραβική γλώσσα δεν είνε δυνατή να έξχριστιανισθί», με άλλους λόγους, ότι οι χριστιανοί δε μπορούν να τή μάθουν τέλεια και με όλη της την τεχνική άξία, εϋκολα καταλαβαίνοι κανείς γιατί και ως στα τώρα είνε ορετικοί όταν χριστιανός αναλαμβάνη να διαπραγματευθί ζητήματα ειδικά του μουσουλμανικού κόσμου. 'Ο Ζεϊντάν, μ' όλη του την επιφυλακτικότητα και την ισορροπημένη φρόνησι, δε μπόρεσε να άποφύγη όλότελα μερικές σχετικές επιθέσεις, το δε βιβλίον του 'Αντούν που αναφέρουμε παραπάνω, με το ζώηρό του τόνο έπροκάλεσε όλόκληρη σύγκρουσι μεταξύ της χριστιανικής και της μουσουλμανικής κοσμοθεωρίας του σύγχρονου 'Αραβιστάν. Μερικές θεωρίες του βιβλίου αυτού

²¹ ΣΗΜ. ΜΕΤ. 'Ο περίφημος περιπατητικός φιλόσοφος των 'Αράβων, γνωστός με την επωνυμία «'Ο Σχολιαστής» (του 'Αριστοτέλη) και' αρχάς ήτανε δικαστής στη Σεβίλλη και έπειτα στην Κορδούβη και κατόπιν οικογενειακός γιατρός του Χαλίφη 'Αμπού Γκαζήμ Γουσσούφ. Φανατικός μελετητής του 'Αριστοτέλη και άπαδός των φιλοσοφικών ιδεών του έρμηνευσε το Κοράνι επί τη βίσει της άριστοτελικής φιλοσοφίας, μπορεί δε να όνομασθί ή δημιουργός της μουσουλμανικής θεοκεντρικής φιλοσοφίας, αλλά και γενάρχης πολλών μουσουλμανικών αίρέσεων. Η διδασκαλίες του επέδρασαν πολύ και σε χριστιανούς, άπ' αυτών δε βγήκανε οι «'Αβερροϊστίαι», που τους αναθεμάτισεν ο Πάπας Λέων ο Γ'. Τα συγγράμματά του είνε γνωστά μόνο στη λατινική μετάφρασι (πρώτη έκδοσι στα 1472 ή καλύτερα είνε ή της Βενετίας στα 1552 σε 11 τόμους). Ήρμισε στα 1126-1198. Γ' αυτών έγραψε σύγγραμμα ειδικό ή Renan: *Av. et P. Averroisme* (γ' έκδ. Παρίσι 1869).

του 'Αντούν έπολέμησε ο μουφτίης της Αίγυπτου Μουζόμμεντ 'Αμπντο (πέθανε στα 1905), ο πειó διακεκριμένος ίσως άντιπρόσωπος του μουσουλμανικού κόσμου στο τελευταίο τέταρτο του περασμένου αιώνα. ²⁵ Η πολεμική άναψε στις σελίδες του φύλλου του 'Αντούν και του Ισλαμικού περιοδικού «'Αλ-Μανάρ», του όποιου συντάκτης ήτανε ένας από τους πειó όνομαστούς μαθητές του Μουζάμμεντ 'Αμπντο. ²⁶ Η τεράστια διαφορά των δύο κοσμοθεωριών δεν κατώρθωσε να συμβιβάση τους συζητητάς, μολονότι στην έξωτερική όψη του ζητήματος τον τελευταίο λόγο είπεν ο 'Αντούν.

Δεν είνε δύσκολο να διακρίνη κανείς ότι όλα τα ιδιώματα του χαρακτήρα του Φαράζ 'Αντούν εκδηλώθηκαν στο ιστορικό του μυθιστόρημα «'Η Νέα Σιών, ή ή κατάληψι της 'Ιερουσαλήμ από τους 'Αραβες»

اورشليم الجديدة او فتح بيت المقدس 'Ο συγγραφέας μελέτησε και ζωγράφισε καλά την εποχή και της έδωσε πλοκή δραματική, ο άναγνώστης όμως αισθάνεται μολαταύτα, ότι ή μορφή του μυθιστορημάτων του χρησίμεψε άλλως για να έκφράση τις ιδέες και τις εκδηλώσεις της πνευματικής αλήθειας που άπασχολούσε αυτόν τον ίδιο. Η άρχιτεκτονική του έργου είνε τρομερά άτυχη: ένθ' ένα συνειθισμένο κεφάλαιο άποτελείται από 5-6 σελίδες, ένα άλλο, όπου στο στόμα ενός άσκητη βάζει δικές του ιδέες για τή λύσι του κοινωνικοθεοκεντρικού προβλήματος, είνε διατυπωμένο μονολογικά σε είκοσι σελίδες: σ' άλλο μέρος άλλος μονόλογος πιάνει δεκαπέντε σελίδες, στις όποιες ο συγγραφέας με το στόμα του ήρωά του εκθέτει τις θεωρίες του Ρενάν για το θάνατο του Χριστού. Μία προφητεία για τή μέλλουσα τύχη του Βυζαντίου σε είκοσι σελίδες δεν είνε τίποτα άλλο, παρά μιá άνασκόπησι της βυζαντινής ιστορίας. Μ' όλη όμως αυτή τη δυσαρμονία και άσυμμετρία και το νευρικό τόνο της έκθεσης που τόσο χαρακτηρισίζει την προσωπικότητα του συγγραφέα, πρέπει να του άναγνωρισθί καλλιτεχνικό τάλαντο, σ' αυτό δε το σημείο ξεπερνά όμολογουμένως τον Ζεϊντάν. Άρκει να προσέξη κανείς στην άρχή του μυθιστορηματος, όπου δίνεται μιá ζωντανή εικόνα λαϊκής εορτής στη Βηθλεέμ την παριμονή των Χριστουγέννων. Επίσης είνε αξιοσημείωτο και το τέλος, όπου ένας άσκητής, ύστερ' από την κατάληψι της 'Ιερουσαλήμ από τους 'Αραβες, στέκοντας στο Όρος των 'Ελαιών, διαβάζει τους θρήνους του 'Ιερσαίου ή σηνή είνε δραματικά συγκλονιστική. Άλλά και το έθος του 'Αντούν είνε πολύ άνωτερο από τή ξηρή γλώσσα του Ζεϊντάν: το στυλ του είνε θαυμάσιο, έλαφρό, μερικές φορές μάλιστα με πολύ ποιητικό ύφος. Άπ' αυτά φαίνεται ή μεγάλη επίδρασι στον 'Αντούν των Γάλλων συγγραφέων. ²⁷

²⁵ Κύτταξε το χαρακτηρισμό του από τον R. Gottlieb στο «Journal of the American Oriental Society», XXVIII, 1907, σ. 189-197. Στη μουσουλμανική Ανατολή μόνο στα τελευταία χρόνια έκτίμησαν την σημασία της προσωπικότητας του, και τώρα γίνεται προσπάθεια να έκδοθόν τα reliquia του. Μέσα σ' αυτά υπάγχει ένα πολύτιμο έργο του: «'Ιστορία του Δαυδάου 'Ιμάμ».

ΣΗΜ. ΜΕΤ. 'Ο 'Αμπντο διακρινόνταν διά τα φιλελεύθερα θεοκεντρικά του αισθήματα γιατί έκλινε στο θεοκεντρικό φιλοσοφισμό και έδειχνε σημαντική ορθολογιστική άνεξαρτησία εν σχέσει προς τή θεοκεντρική μουσουλμανική παράδοσι. Οι 'Ιησούται τον έπλήρουναν άδρά για να τους σχολιάζη διάφορα άρχαία φιλοσοφικά συγγράμματα.

²⁶ ΣΗΜ. ΜΕΤ. Αυτός για τον όποιον γίνεται λόγος έδώ είνε ο Μουζάμμεντ Ράδα (μετοφραστής του Κοράνιου επί τη βίσει των άρχών του 'Αμπντο).

²⁷ ΣΗΜ. ΜΕΤ. 'Ο 'Αντούν είνε σήμερα στο έπιτελείο της σύνταξης της

«Άλλο μυθιστόρημα, που προκαλεί επίσης ιδιαίτερη προσοχή, είναι «Η Αίγυπτία» του Νέστορα της Αραβικής δημοσιογραφίας Γιακούμπ Σαρρούφ, ιδρυτή του αρχαιότερου περιοδικού «Αλ-Μουκτάταφ» ²⁸ Το έργο αυτό είναι δύσκολο να ονομασθῆ ἱστορικό μυθιστόρημα, γιατί περιλαμβάνει πολύ σύγχρονη εποχή με χωρίς ἱστορικά πρόσωπα· το κατατάσσουμε όμως σ' αυτό το είδος για τὸ θέμα καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς έκθεσης. Για ἐποχή πήρε τὴν περίοδο τοῦ Ρωσοῦσσιανικοῦ πολέμου, τόπο ἔχει τὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Αἴγυπτο, θέμα δὲ τὸ ρόλο τῶν κεφαλαιούχων καὶ τῆς δημοσιογραφίας σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο. Μολονότι δὲ ὁ συγγραφεὺς γνωρίζει καλὰ τὴν Ἀγγλία, κατόρθωσε νὰ μὴ παρασυρθῆ ἀπὸ κοιμητισμὸ καὶ κρατήθηκε στὸ ἔδαφος τῆς ἀσθητικῆς ἀντικειμενικότητος. Τὸ περισσότερο ἐνδιαφέρον γὰ τὸν εὐρωπαϊκὸ ἀναγνώστη ἐλάκει μὴ πολὺ χαρακτηριστικὴ εἰκόνα τῶν κοινωνικοοικονομικῶν συνθηκῶν τῆς σύγχρονης Αἰγύπτου μὲ τὸ χρηματιστικὸ ἐκεῖνο αὐρετὸ ποὺ ἐκδηλώθηκε στὴν τελευταία οικονομικὴ κρίσι.

Ἔτσι, ἐνῶ ὁ Ζεϊντάν στὰ ἔργα του ζωγραφίζει καλὰ τὸν ἐξωτερικὸ πολιτισμὸ καὶ τὶς διανοητικὲς συνθήκες τοῦ περιβάλλοντος, ὁ δὲ Φαράχ Ἀντὸν ἐνδιαφέρει κυρίως γὰ τὴ ψυχολογικὴ του ἀνάλυσι, ὁ Σαρρούφ δίνει τὴν εἰκόνα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ μὲ τὴν κεφαλαιοκρατικὴ του ὀργάνωσι. Τὴν «Αἰγυπτία» τοῦ Σαρρούφ διακρίνει μὴ ἥρεμη ἐκθεσι καθαρῶς ἐπικού χαρακτήρα. Ἄν ἦτανε λιγάκι οὐμοιστής, τὸ μυθιστόρημά του θὰ μᾶς θύμιζε τὰ παλαιὰ ἔργα τοῦ Ντίκενς καὶ τοῦ Τεκκερεῦ, γιατί ὁ συντάκτης τῆς «Αλ-Μουκτάταφ» ἔτλειωσε τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Καϊμπριτζ.

5

Ἄν ὅπου ὑπάρχει φῶς, δὲ μποροῦν νὰ λείψουν καὶ ἡ σκιές· ἔτσι καὶ τὰ ἔργα τοῦ Μουντάουαρ, τοῦ Ζεϊντάν, τοῦ Ἀντὸν καὶ τοῦ Σαρρούφ δὲν εἶνε βέβαια τὰ μόνα ποὺ ἐξανέλθουν τὴ σύγχρονη ἀραβικὴ φιλολογία, καὶ ἂν αὐτὰ εἶνε ἡ θετικὴ τῆς περιουσία, ἔχει καὶ τὴν ἀρνητικὴ τῆς ἐκδήλωσι. Ὅπως λοιπὸν καὶ σὲ κάθε ἄλλη φιλολογία, ἔτσι καὶ στὴν ἀραβικὴ βρίσκει κανεὶς πολλὰ κακοσυνταγμένα βιβλία, τὰ περισσότερα δ' ἀπ' αὐτὰ στὸ εἶδος ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ χρῆσιζοῦνται στὴν τάσι ποὺ ἔχει κάθε λαὸς μὲ μόνον ἐξωτερικὸ πολιτισμὸ σὲ κατὰ τὸ ἐξωτικόν. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ λεχθῆ περισσότερο γὰ τοὺς Ἀραβας· καὶ οἱ ἀναγνώστες καὶ οἱ συγγραφεὶς τους πολὺ ἀγαποῦν νὰ χάνωνται μὲ τὴ φαντασίαν τους σὲ μακρονές ἀπὸ τὸ σύγχρονον περιβάλλον τῆς πραγματικότητος σφαῖρας, ποὺ δὲ μποροῦν νὰ γείνουν ἀντικείμενον ἀμεσης γνώσης ἢ αἰσθητικῆς πρόσληψης, χωρὶς νὰ πρηγηθῆ μὴ σοβαρὰ μελέτη· τότες ἢ εἰκόνας βγαίνουν τόσο λυπηρές, ὅσο καὶ γελοίες. Δὲν εἶνε δυνατό

*Αλ-Μουκτάταφ· στὸ Κάιρο. Καταγίνεται στὴ σύνταξι διαφόρων κωμωδιῶν καὶ δραμάτων, τὰ ὅποια παριστάνονται ὅλα· τὸ σύγχρονον ἀραβικὸν δραματολόγιον εἶνε σχεδὸν ὅλο δικό του.

²⁸ ΣΗΜ. ΜΕΤ. Τὸ καλλίτερον, ἐγκυκλοπαιδικώτερον καὶ σοβαρώτερον περιοδικὸν ὄχι μόνον στὴν ἀραβικὴν φιλολογία, ἀλλ' ἴσως καὶ ἀπ' ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ τοῦ εἶδους του. Γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει λόγος Ἄραφ ποὺ νὰ μὴ τὸ παίρνῃ, ἢ νὰ μὴ τὸ διαβάξῃ. Ὡς στὰ τῶρα θὰ εἶνε ἐκδοθέντες ὡς 50-60 τόμοι του. Εἶνε 160σέλιδο περίπου καὶ μηνιαῖον. Τὸ μόνον ἀπὸ τὰ ἀραβικὰ περιοδικὰ ποὺ παίρνει τακτικὰ καὶ φυλόγει μὲ ἐπιμέλεια ἢ μεγάλη Βιβλιοθήκη τοῦ Λονδίνου. Ὁ Σαρρούφ εἶνε τῶρα Ἀρχισυντάκτης τῆς «Αλ-Μουκτάταφ».

80

βέβαια, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀναγκαῖον νὰ γείνη λόγος ἐδῶ γι' αὐτὰ τὰ ἔργα· θὰ περιορισθῶμε μόνον σὲ μερικὰ παραδείγματα γὰ μὴ συνολικὴ ἐντύπωσι.

Στὰ 1901 ἕνας ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τῆς περὶ ἀρχαίας ἐφημερίδος «Μιράτ-ἀλ-Γάρμπ», ὁ Χαλὴλ Χαγιατ, ἐτύπωσε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ μυθιστορηματός του «Ἀννίβας ὁ Φοῖνιξ». Πρῶτα-πρῶτα, αὐτὴ ἡ ἐκλογή τοῦ τίτλου δὲν εἶνε ἐπιτυχημένη· στὸ συγγραφεὶα προδίνεται ἄγνωστη ἢ ἐποχὴ· ὁ συγγραφεὺς—ὅπως καὶ στὸν πρόλογον λέγει ὁ ἴδιος—σκοπὸν εἶχε νὰ διεγείρῃ μόνον τὸν πατριωτισμόν. Ἐνδιαφέρον μόνον μποροῦν νὰ προκαλέσουν οἱ ἡχηροὶ στίχοι ποὺ βάζει στὸ στόμα τῶν ἡρώων του.

Ἄκόμον μπορεῖ νὰ γείνη λόγος καὶ γὰ ἕνα ἄλλο ἔργο, γιατί ἀνήκει στὸ σύγχρονον ποιητὴ Ἀμίν Ντάχερ Χαϊράλλα, μὲ πραγματικὸν ποιητικὸν ἄλγαντον. Τὸ ποίημά του, μὲ θέμα τὴ γνωστὴ πυρκαϊὰ τοῦ Σάν Φραντσίσκο στὰ 1904, εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ πρωτοτυπώτερα ἔργα τῆς ἀραβικῆς ποίησης, γιατί τὸ ἐμπνεύσθηκε ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὴ μετάφρασι τῆς Ἰλιάδας τοῦ Σουλεϊμάν Μπουσάνη, ποὺ εἶχεν ἐκδοθῆ τότε ἀκριβῶς. Δυστυχῶς στὸ ἱστορικὸν τοῦ διήγημα «Ἡ γυναῖκα-ἄγγελος καὶ διάβολος» ἔχρησιμοποίησε μόνον τὴ μορφή γὰ νὰ διαδώσῃ τὶς ἠθικὰς του τάσεις, ὅπως καὶ ὁ Χαγιατ. Τὸ θέμα εἶνε παρμένο ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ζωὴν, εἶνε ὅμως ἀκαθόριστος ἐποχῆς γιατί δὲ βρίσκεται στὸ ἔργο κανένα δεδομένον, καὶ γεμάτον ἀπὸ ἠθικο-διδασκαλίαις, μερικὲς φορὲς πολὺ ἀφελεῖς.

Ἐνα ἄκομον ἱστορικὸν μυθιστόρημα μποροῦμε νὰ ἀναφέρουμε, κυρίως γὰ τὸ γαργαλιστικὸν τίτλον του· «Τὰ μυστήρια τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης», τοῦ Δόκτωρ Χαλὴλ Μπέη Σαάντε, ἀπὸ τὸ Αἰβανόν. Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς του οὔτε τὴ ρωσικὴν ζωὴν, οὔτε τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων χρόνων γνωρίζει· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιτυχημένη ἀληθινὰ ἐκλογή τῶν ὀνομάτων τῶν προσώπων του, τίποτα ρούσσικον δὲ βρίσκεται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον.

—*—

Ἐδῶ σταματοῦμε τὴν ἀπαρίθησι τῶν προϊόντων τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας τοῦ εἶδους τούτου. Τῶρα βγαίνει τὸ ζήτημα· περὶ ἀρὰ γε νὰ εἶνε τὸ μέλλον τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορηματος σ' αὐτὴ τὴ φιλολογία;

Πολλοὶ γνωρίζουν τὸ σφοδρὸν φιλολογικὸν πόλεμον, ποὺ ἄναγε κατὰ τὰ 1880 ἐξ αἰτίας τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορηματος. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον δημοσιεύθησαν τὰ πασίγνωστα τῶρα ἔργα τοῦ Αἰγυπτιολόγου Ἐμπερς, τοῦ νομολόγου καὶ ἱστορικοῦ Φελίξ Ντάν καὶ τὸ σχετικῶς ὄχι πολὺ γνωστὸν μυθιστόρημα βαφτίσθηκε περιπαυτικὰ «Professoren Roman» καὶ δὲν ἀπόκτησε συμπάθεια μήτε στὸ ἐπιστημονικὸν περιβάλλον, ποὺ εἶδε σ' αὐτὸ κατὰπτωσι τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἰδεώδους, μήτε στοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος μυθιστοριογράφους, ποὺ μὲ ζηλοτυπία ἀπέκρουσαν κάθε εἰσβολὴ ξένων στοιχείων στὴ σφαῖρα τῆς ἀσχολίας τους· τὴν ἴδιαν σχεδὸν στάσι κράτησαν καὶ οἱ κριτικοὶ τῆς Τέχνης καὶ τῆς Αἰσθητικῆς. Περὶ ἀτόμονα πολέμησαν τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα ὁ Γάλλος αἰσθητικὸς Ζιούλ Σουρή καὶ ὁ Γερμανὸς κριτικὸς Ρουντόλφ φόν-Γκότσιαι· ὁ πρῶτος τὸ χαρακτήρισεν ὅπως διόλου κίβδηλον εἶδος φιλολογίας, γιατί παραδέχονταν μόνον τὴν πραγματικότηταν ὡς σφαῖρα τοῦ μυθιστοριογράφου, ὁ δὲ δεύτερος τὸ χαρακτήρισεν ὡς διεγερτικὸν ἀφύσικον αἰσθητικῆς συγκίνησης. Ἐνθερμος ὑπερασπιστὴς τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορηματος βγήκε μόνον ὁ γνωστὸς ἀνατολιστὴς καὶ ἱστορικὸς τῆς φιλολογίας Ριχάρντ Γκοσσέ, ὁ ὅποιος ὑποστήριξεν ὅτι, ὅταν ὑπάρχη ἀρκετὸν ἄλγαντον, δὲ μποροῦν

81

νά χαραχθῶν σύνορα μεταξύ τῆς μεθοδολογικῆς καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς γνώσης, γι' αὐτὸ δὲ τὸ Professoreν Roman ἔχει τὸ *raison d'être* του, ἕνας δὲ καθηγητῆς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γράψῃ μυθιστόρημα ὅπως καὶ κάθε θνητός. Ἀκόμα καλλίτερος κριτὴς παρουσιάσθηκε ἢ κατοπινὴ ἀνάπτυξις τῆς φιλολογίας ἢ μορφῆς αὐτῆς τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος ὄχι λίγο βοήθησαν στὴν ἀνάπτυξιν τῆς πραγματικῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργικότητος μεθόδους ποὺ ξανοίξαν τὸ πεδίο τῆς καλλιτεχνικῆς ἀναπαράστασης. Γι' αὐτὸ πολὺ δίκιο εἶχε ὁ Ταῖν, ὅταν, χαρακτηρίζοντας τὸν Οὐάλτερ Σκόττ, ἔλεγε πῶς τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα πολὺ ἐσυντέλεσε στὴν πραγματικὴ δημιουργικότητα, γιὰ καὶ αὐτὸ τὸ μυθιστόρημα τῶν ἡθῶν ἀπ' αὐτὸ γεννήθηκε. Καὶ ἡ πείρα ἀπόδειξε ὅτι τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς φιλολογίας κἀνεὶς δὲ μπορεῖ νὰ σταματήσῃ: πολὺ γρήγορα ἀπόκτησε τὴν πρέπουσα θέσιν μέσα στὰ ἄλλα εἶδη τοῦ μυθιστορήματος.

Αὐτὴ ἡ παρέκβασις σκοπὸ ἔχει νὰ προλάβῃ κάθε μορφὴ ἐναντίον τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος τῆς σύγχρονης ἀραβικῆς φιλολογίας. Ἀφοῦ μὲ τὴ δύναμιν τῶν πραγμάτων ἀπόκτησε τιμητικὴ θέσιν κοντὰ στὰ ἄλλα εἶδη τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας, μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίζουμε σὲ περισσότερη ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἢ ἀνάπτυξιν δὲ καὶ ἡ ἀκμὴ ἐν γένει τῆς σύγχρονης ἀραβικῆς φιλολογίας μᾶς βοηθᾷ νὰ περιμένουμε πολλὰ ἀπὸ τὸ μέλλον ἑνὸς λαοῦ, ποὺ γρήγορα ἀκολουθεῖ τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ.

ΛΑΒΕΣΑΝ, 1917.

[Ἀπὸ τὸ Ρωσσικόν]
ΓΩΓΟΣ ΑΓΙΑΣΣΟΣ

Υ. Γ. Τί σημασία δίνει ὁ σύγχρονος πολιτισμένος κόσμος στὴ σημερινὴ ἀραβικὴ φιλολογία φανερώνει ἡ ἐξῆς εἴδησις ποὺ διάβασα στὸ φύλλον τῆς 9 Μαρτίου 1917 τῆς «Egyptian Gazette»:

“ THE ARABIC LITERARY ASSOCIATION ”.

«Owing to the vast importance of Arabic, both as a spoken and as a literary language, in many countries and to a great extent in the British Empire and the Empires of Britain's Allies, and to the quantity of material which its monuments offer to the student, it has been suggested that an international society with the above name should be instituted, with its headquarters in London, for the purpose of encouraging the study especially, though not exclusively, within the British Empire, facilitating the publication of texts and translations, the latter both from and into Arabic and other languages especially English, and securing cooperation between workers in this field... It is no doubt true that the present year is one which might seem ill-suited for the launching of such a scheme, but in any case preparation would take some time, whence there seems no reason to delay proposing it for consideration. Prof. D. S. Margoliouth is the President of the Organising Committee, and M. A. Z. Abushady is the provisional secretary».

Γ. Α.

ΤΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ.

Ἀνέλαβα νὰ δεῖξω, ὅτι μποροῦμε, νὰ μιλοῦμε περὶ τῆς ζωῆς, ἐπισημονικῶς, *περὶ ὅλης τῆς ζωῆς*.

Ἐπροσπάθησαν ἄλλοτε, σὲ διάφορες ἐποχές, οἱ φιλόσοφοι, νὰ διώξουν τὸ μυστήριο, ἀπὸ τὴ νόησιν τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἐπειδὴ, τοὺς ἔλειπαν, οἱ θαυμάσιες φυσικῆς ἀνακαλύψεις τοῦ XIX αἰῶνα καὶ οἱ ἀποκαλύψεις, ποὺ ἔκαμε τὸ μικροσκοπίον, ἐξετάζοντας τοὺς μικροοργανισμούς, ἐσταμάτησαν, στὴν ἀπόδειξιν τοῦ ψεύδους τῶν πνευματιστικῶν θεωριῶν. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Claude Bernard, πέρνουμε τὸν καλλίτερον, ἐχώρισαν τεχνικὰ, τὸ ζωικὸ πρόβλημα, σὲ πολλὰ προβλήματα, *ἐξαργύρωμα, ἀχώριστα, τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο*. Ἐπειτα πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν ἀγαθῶν πατροπαράδοτοφίλων, ποὺ δὲ ξεκολλοῦν, ἀπὸ ὅσες ἐξηγήσεις ἄκουσαν, περὶ τῆς ζωῆς, ὅταν ἀκόμα, ἦσαν μορὰ, ἐκήρυξαν ὅτι, ἂν καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἔχει δικαιώματα στὴ φυσιολογία, μελέτη δηλαδὴ τῶν λειτουργιῶν, ὅμως, ἀποκαλύπτεται, μπροστὰ στὴ γένεσιν τῶν ζώντων μηχανισμῶν, στὴ *γένεσιν* αὐτῆ, ὁ μυστικισμὸς τῶν ἀγαθῶν, βεῖσκει τὸ τελευταῖο καταφύγιον.

Ἴσως ὁ Claude Bernard, εἶπεν αὐτὰ γιὰ ν' ἀρέσει, στὸ κοινόν, ἢ καὶ ὡς ἀντισηκώμα, γιὰ τὴν περίπτωσιν ποὺ οἱ θεωρίαι του, θὰ ἐφαίνονταν εἰς τοὺς πατροπαράδοτοφίλους, τολμηρές. Ὅπως δὴ ποτε ἡ παραχώρησις αὐτῆ, ἀδίκησε πολὺ τὸ ἔργον του, διότι παρέβλεψε τὸν σπουδαιότερον νόμον τῆς ζωῆς, τὸν μόνον δηλαδὴ νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου, ὁ ζῶν ὄργανισμός, ξεχωρίζεται ἀπὸ τὴν ἀνόργανον μάζαν, τὴ συγκρότησιν δηλαδὴ, τοῦ ὄργανισμοῦ, διὰ τῶν λειτουργιῶν κάθε στιγμῆς, τὴν δημιουργίαν τῆς ζωῆς διὰ τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ ἀνέκαθεν, χωρὶς νὰ ξέρω γιὰτί, δυσπιστοῦσα, στὶς πνευματιστικὰς ἐρημνίαις, εἶπα, ὅτι δυσπιστοῦσα, χωρὶς νὰ ξέρω τὸν λόγον ἐπομένως, ἢ δήλωσις αὐτῆ δὲν γίνεται, οὔτε γιὰ νὰ ὑπερηφανευθῶ, οὔτε γιὰ ν' ἀπολογηθῶ. Εἶχα βεβαίως, πολὺ πρόωρον ἀνάπτυξιν, ἢ δὲ ἔξοχον μνήμη μου, ἐδικαιολογοῦσα τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν γονέων μου, γιὰ τὶς προόδους εἰς τὰ μαθήματα. Ἀπ' ὅσα ἐνθυμοῦμαι, (χωρὶς νὰ προσδιορίσω ἀπὸ ποιῶν ἡλικίαν ἄρχισα), ἄκουσα τὴν ἱστορίαν τῆς Δημιουργίας τοῦ Κόσμου, μὲ τὴν ἴδιαν διάθεσιν, ὅπως καὶ τὰ παραμυθία, ποὺ ἔλεγε, τὸ χεῖμῶνα κοντὰ στὴ φωτιά. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὅποιον κατέβαινε, εἰς τὰ νερά, μοῦ ἐφαίνετο τὸ ἴδιον, μὲ τὸ ραβδί τῆς Μάγισσας. Ὅσο ἐπίστευα στὰ μάγια, ἄλλο τόσο ἐπίστευα καὶ στὴ Δημιουργίαν τοῦ Κόσμου. Ἐπρόσεχα, ὅμως μὲ εὐχαρίστησιν, σ' ὅλες τὶς ἱστορίας, πιστεύοντας, ὅτι τὶς ἐπλάσαν μεγάλοι ἄνθρωποι, γιὰ νὰ διασκεδάσουν τοὺς μικροὺς, ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμα σὲ θέσιν, νὰ ἐννοήσουν τὴν ἀλήθειαν. Ἀργότερα, ὅταν ἐμελέτησα σοβαρότερα, (ἐννοῶ τὶς

φιλοσοφικές μελέτες, γιατί οι φιλολογικές, αν και είναι όμοιες, μεγαλώνουν μάλλον παρά καταστρέφουν τον μυστικισμό), αργότερα λοιπόν, έννοησα, ότι η παιδική μου αντίληψη ήταν σωστή. Η αλήθεια είναι, ότι οι εξυπνότεροι αυτοί άνθρωποι, δεν έπλασαν τις πνευματιστικές ψυχοκρατικές θεωρίες, για να ικανοποιηθεί η περιέργεια των μικρών παιδιών. Τις έπλασαν για να ικανοποιήσουν την ιδική τους περιέργεια, μεγάλων παιδιών. Αφού δεν κατώρθωσαν να εξυψωθούν, σ' ανώτερη, πιο λογική αντίληψη, εφόρτωσαν, όσα δεν ήδύνατο να έννοήσουν, εις μηχανισμόν, με κινητήριο δύναμη τον άερα, αφού αυτός είναι μυστηριώδης και ασύλληπτος. Η λέξη ψυχή και πνεύμα (πνέω, πνοή) είναι συνώνυμα και μεταχειριζόμεθα άδιακρίτως, το ένα αντί του άλλου. Έν τούτοις γνωρίζουμε όλοι, ότι το φαινόμενο των πνεύτων ανέμων, έχει ύλικήν ύπόσταση, και εξηγείται, κάλλιστα, στη φυσική.

Όταν έμεγάλωσα, με έκληξη παρατήρησα, ότι οι άνθρωποι, πέρνουν στα σοβαρά, τις άυλες έρμηνείες, το πνεύμα, την ψυχή. Άλλως τε είναι τόσο χουζούρι. Δυό λέξεις εξηγούν τά πάντα. Δεν πολυεξετάζουν, από που προήλθαν, διότι χρησιμεύουν, να αποφεύγονται οι έρευνες. Και γιατί συμβαίνουν όλα αυτά; διότι άνακατεύεται στη μέση, παράγων άυλος, ασύλληπτος, έχων την δύναμη να τά κόμνει όλα. Αυτή είναι, συντόμως, ή πνευματιστική θεωρία. Μ' αυτή δεν μένει πιά καμμιά άπορία, τίποτε ανεξήγητο· όλα είναι σαφή και μοροδιμε να κοιμηθούμε ήσυχα.

Από πολύ μικρός, αντελήφθηκα, το άβάσιμο των πνευματιστικών θεωριών. Όταν έμεγάλωσα περισσότερο, έμάντευσα πολύ εύκολότερα, την ιστορική γένεση των παιδικών αυτών παραμυθιών. Άλλά σήμερα, που είμαι σαράντα έπτά έτών, θαυμάζω, πως, όλοι οι συναδελφοί μου, οι λεγόμενοι άναπτυγμένοι, μορφωμένοι, παραδέχονται χωρίς δυσκολία, τις φλυαρίες αυτές. Εφόσον υπάρχουν άνθρωποι, δεν υπάρχει έλπίδα να λείψουν. Γίνε-ται κανείς σοφός τόσο εύκολα!

Όταν άρχισα να εισάγωμαι στην έπιστημονική μέθοδο, αισθάνθηκα μεγάλη χαρά. Εύτυχώς, την εισήγηση, την έκαμαν εξέχοντες διδάσκαλοι, από πολύ ένωρίς. Αντελήφθηκα άμέσως, ότι μέσα σ' αυτήν, εύρίσκονταν εξηγήσεις και εξηγήσεις γόνιμες, παρέχουσαι την εύκολία της συναρμολογίας των φυσικών φαινομένων, και της επαναλήψεως των, για να παρουσιασθούν στον άνθρωπον. Άμέσως έσκέφθηκα, ότι ή έπιστημονική μέθοδος, θά εξηγή ή όλα τά φαινόμενα, έββαιώθηκα μάλιστα, ότι ήδη τά είχεν εξηγήσει (ήμουν τότε πολύ νέος· έτελείωσα τις ανώτερες σπουδές, του Προτύπου Λυκείου, δεκαοκτώ έτών). Ένόμισα ότι, οι καθηγηταί μου, θά μου εξηγοΰσαν, διά της έπιστημονικής μεθόδου, όλα τά φαινόμενα της ζωής. Έπειδή με άφη-καν στη μέση, εξακολούθησα και έστρεψα τις μελέτες μου προς την Βιολογίαν, έχοντας την άπόλυτη βεβαιότητα, ότι είναι δυνατόν, με την ίδια μου μέθοδο, να εξηγηθούν όλα όπως και εις τις φυσικές έπιστήμες. Είχα δέ αυτή την πεποίθηση, γιατί έπίστευα ότι, οι πνευματιστικές εξηγήσεις, ήσαν μηδέν. Σιγά-σιγά, οι πεποιθήσεις μου ένισχθησαν, εφόσον εξακολουθούσα τον δρόμον, που είχα χαράξει. Το περίεργον είναι, ότι όλος ο κόσμος, έση-κόθηκε εναντίον μου, χωρίς έννοείται, ν' αλλάξω και πρόγραμμα. Δέν είναι δυνατό να εξηγηθούν τά πάντα, έπιστημονικώς· υπάρχουν εκφάνσεις της ζωής, άπρόσιτες στην ανθρώπινην έρευναν». Γιατί; Διότι οι πρόγονοί μας, άμαθεΐς, εφόρτωσαν στα πνεύματα, εις τον άόρατον άνεμον (το λατινικόν

animus = ψυχή) το σχέδιον ψυχής άύλου, πνεύματος ενεργού. Το πνεύμα αυτό, την ψυχήν αυτήν, είμαι βέβαιος, δέ θά τα συναντήσω, πουθενά, κατά τις βιολογικές μου μελέτες. Δέν θά τα συναντήσω, διότι δέν ύπό-χουν. Θά εξηγήσω όλα, χωρίς να καταστρέψω τίποτε, από τις παλιές πε-ποιθήσεις, αφού δέν έχουν καμμίαν σημασίαν. « Άρα θά μου είπουν, δέν μάς εξήγησες τίποτε ». Άμήν.

I. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ.

Ένω σήμερα, ο Φίλιππος, έκανε τον συνηθεισμένο του περίπατο, είδε κατά τύχη, ένα βιβλίο μου, εις κάποια βιτρίνα· άμέσως είπε, όμλώντας μόνος του, δυνατά. « Άλήθεια, ο καυμένος, ο Φελίξ· μουπαν ότι είναι άρ-ρωστος· άς πάω να δω τί γίνεται ». Έστρεψε την γωνίαν του μουλβάρ Σαιν Μισσέλ, και διευθύνεται, προς τη συνοικία, του κατοικώ.

Ο φίλος μου, ο Φίλιππος, είναι από πολύ άρχαία οικογένεια. Το ώάριον από το όποιον, ύστερα από τόσες μεταλλαγές προήλθε, ήτο προΐον συγγενεύσεως, όλίγης ουσίας εκ μέρους του πατρός του και όλίγης εκ μέ-ρους της μητρός του. Άλλ' οι γονείς του, είχαν γονείς, αυτοί πάλιν άλλους γονείς και έτσι προχωρούμε, από αιώνος εις αιώνα. Όλη αυτή, ή οικογε-νειακή διαδοχή, είδε κ' έπαθε πολλά, τά όποια, αν γράψουμε, θά γεμί-σουμε εκατομύρια βιβλία. Όμως, κανείς δέ μοροει, να τά γράψη, διότι χάθησαν ή πηγές, από τις όποιες θά έμάθαινε, ό,τι συνέβησαν. Μόδα ταύτα, ξέρουμε, ότι τά γεγονότα έγιναν διαδοχικά, αφού οι πρόγονοι του Φιλίππου, εξησαν στον κόσμο, τουλάχιστον εξούσαν, μέχρι της στιγμής, που άφιναν τους διαδόχους των. Άρα, ο φίλος μου, ο Φίλιππος, άποτελεί διαδοχήν συνεχή και άρχαίαν, κατά το διάστημα της όποιας, δέν ύπηρεσε, ποτέ, άρχή, αλλά πάντοτε διαδοχαί. Δυστυχώς δέν ξέρουμε τις λεπτομέρειες. Ο Φίλιππος, κι' αυτός ο ίδιος, δέν ξέρει, περισσότερα, από όσα του συνέβηκαν, άφότου γεννήθηκε, συμβάντα, εν τούτοις, εις τά όποια όφείλει, το ό,τι σήμερα ξέρει, ότι δηλαδή έγινε, ότι τώρα είναι. Από όλα αυτά, τά συμβάντα, δέν μένει πιά, παρά ένα τεκμήριον, δύσκολο να μελετηθή. Το τεκμήριον αυτό, είναι ο ίδιος ο Φίλιππος, του όποίου ή σύνθεση, όφείλεται άποκλειστικά, εις ό,τι του έκληροδότησαν, οι γονείς του, όταν κατασκευάζετο το ώάριον, και εις πάν ό,τι πέρασε, υπό την επίδρασιν όλων των περιστατικών, άφότου εγεννήθη. Χάρις στη σημερινή του σύνθεση, περιλαμβάνουσαν άμέτρητους μηχανισμούς (όργανα, άναμνήσεις...) χάρις εις αυτήν την σύνθεση, όταν είδε το όνομά μου, επί του βιβλίου, είπε την φράσην, που έγγραψα παραπάνω και διευθύ-θηκε, προς το σπίτι μου.

Θά μου πητε ίσως, ότι μοροΰσε, να μη κάμει ό,τι έκαμε. Μοροΰσε να έσκέπτετο : « Ωραϊός καιρός σήμερα· θά εξακολουθήσω τον περίπατό μου και έρωτώ τον Πέτρο για την υγεία του Φελίξ ». Ημοροΰσε να γίνη αυτό ή ό,τι άλλο θέλετε, άρκει, αυτό που θ' άποφάσιζε, να ήταν κατορθωτό. Ημοροΰσε. Τώρα αυτά είναι άκατόρθωτα, αφού δέν έγιναν. Ο καιρός περνά, τά δέ γεγονότα, δέν επαναλαμβάνονται. Γίνονται κατά ένα τρόπο και δέν γίνονται κατά άλλον. Όταν λέμε, ότι ημοροΰσε να γίνη και το τάδε, θέλουμε άπλώς να πούμε, ότι αν έγίνετο και έτσι, δέν θά μάς έφαίνετο παράξενο, διότι, έπειδή, δέν γνωρίζουμε, σε κάθε στιγμήν,

δλους τούς παράγοντας, τούς διέποντας τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖο λαμβάνει χώραν, δὲν μποροῦμε, νὰ τοὺς προΐδουμε καθαρά.

Στὴν πραγματικότητα, τὰ γεγονότα λαβαίνουσι χώραν μιὰ φορά, καὶ ἀφοῦ γίνουσι δὲν ἀπογίνονται. Ὅταν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας κοπανοῦν ὅτι: ὁ Χ. ἐνέργησεν ἔτσι, ἀλλὰ μποροῦσε νὰ ἐνέργησεν καὶ ἄλλοιῶς, ἂν ἤθελε, μᾶς λένε ἀνοησίες· ἀνοησίες τίς ὁποῖες ἡ γλῶσσα μας, παρουσιάζει ὀρθοφανεῖς, γιατί ἐκληροδοτήθη ἀπὸ προγόνους ἀμαθεῖς. Ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα τοῦ Φίλιππου, ἤμποροῦσαν νὰ μὴ συνουσιασθοῦν, κατὰ τὴν ἡμέραν ποῦ ἐγένετο ἡ σύλληψις του. Καὶ τότε, ἡ ἱστορία μου, δὲ θὰ εἶχε θέμα. Πραγματικῶς ὁμως, κατασκευάσαν τὸ ἔμβρυον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, προῆλθεν ὁ Φίλιππος, (καὶ ὄχι ἄλλος) ὁ δὲ Φίλιππος, ἀφοῦ ἔζησε χρόνια πολλά καὶ ὑπέστη πολλές μεταλλαγές, σήμερα εὐρέθητε τοιοῦτος, ὥστε ἀφοῦ ἐδιάβασε τὸ ὄνομά μου, ἔλαβε ἀπόφαση, νὰ ἔλθῃ νὰ μ' ἐπισκεφθῆ. Αὐτὸ εἶναι ὄλο.

Τὸ μπουλβάρ Σαιν Μισσέλ, μποροῦσε, νὰ εὐρίσκηται, σὲ ἄλλη διύθυση· στὴν πραγματικότητα, εἶναι ὅ,τι τώρα εἶναι, καὶ ξέρομε, νὰ διηγηθοῦμε τὴν ἀντικειμενικὴν τῆς ἱστορίας. Τὰ πεζοδρομια, εἶναι στρωμένα με ἄσφαλτο, ἡ ὁποία ξέρομε ἀπὸ ποῦ προῆλθε, στίς γωνιές ἔχει γρανίτην ἀπὸ τὴ Βρετανία. Κάθε κομμάτι πέτρας, ἔχει τὴν ἱστορία του, κάθε σπιτί ἐπίσης, καθὼς καὶ κάθε δέντρο. Ξέρομε, νὰ διηγηθοῦμε, πῶς τὰ παρόντα πράγματα ἐγένοντο, εἶναι, χωρὶς νὰ μᾶς ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάγκη μιᾶς ἀρχῆς. Οἱ πέτρας ἐβγήκαν, ἀπὸ λατομεία προϋπάρχοντα, τὰ δέντρα, προῆλθαν ἀπὸ σπόρους ἢ μοσχεύματα προϋπαρχόντων δέντρων, οἱ ἄνθρωποι κατὰγονται ἀπὸ γονεῖς κτλ. Ἐνας καλῶς καταρτισμένος μελετητής, ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ δῆ τὸ πᾶν, θὰ ἀντιλαμβάνονταν ἀμέσως, ὅτι μπορεῖ, νὰ διηγηθῆ τὴν ὅλην ἱστορία τοῦ καθενὸς, χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητη, μιὰ ἀπόλυτος ἀρχή. Ἀκόμη καὶ ὅταν μιὰ βολίδα πέφτει στὴ γῆ, ξέρομε ὅτι ὑπῆρχε ἄλλοῦ πρὶν πέσει. Ὁ κόσμος, εἶναι ἀπέραντος, ἀλλὰ ξέρομε, ὅτι τὸ κάθε τι, ποῦ ἀναφαίνεται κάπου, εἶναι ἀπαραίτητος συνέχεια ἄλλου πράγματος, προϋπάρχοντος, ἴσως ὑπὸ ἄλλην μορφήν. Βλέπομε μεταλλαγές, μετασηματισμούς, καὶ ὄχι ἀρχές. Ἡ ἀντικειμενικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου, εἶναι ἱστορία φαινομένου, ποῦ ἐξακολουθεῖ. Αὐτοῦ τοῦ φαινομένου, ποῦ ἐξακολουθεῖ, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον χιλιάδες χιλιάδων ζωϊκῶν ὀργανισμῶν, παίξουν ἕκαστος τὸν ρόλον του, ἐνῶ γύρω ὑπάρχουν μυριάδες ἄνθρωπων φυσικῶν παραγόντων, σήμερα με ἐνδιαφέρει ὁ Φίλιππος. Ὁ φίλος μου διατρέχει τὸ μπουλβάρ Σαιν Μισσέλ, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸ πεζοδρόμιο, τὰ σπύτια, ἀπὸ ὅ,τι ἔχει γνωρίσει ἄλλοτε, σχετικῶς με τὸν τόπο. Χίλια δυὸ περιστατικά ὑποπίπτουν στὴν ἀντίληψί του· ἀλλὰ συμβαίνει, κανένα ἀπ' αὐτά, νὰ μὴν ἐπιδράσῃ τόσο, ὥστε, νὰ τὸν κάμῃ ν' ἀλλάξῃ τὴν ἀρχικὴν του κατεύθυνση. Ἐπλησίασε, στὸ σπιτί μου, χωρὶς ἐμπόδιο, ἀνεβαίνει, φθάνει στὸ κατώφλι καὶ πιέζει με τὸ δάκτυλό του, τὸ ἠλεκτρικὸ κουμπί. Τὸ κουμπὶ αὐτὸ, ὅταν πιέζεται, ἐνώνει δυὸ ρεύματα καὶ σχηματίζεται κύκλωμα, περιλαμβάνον μιὰ στήλη καὶ ἓνα κώδωνα. Ἡ χειρονομία τοῦ Φίλιππου, διέπει τὸν κρουστήρα τοῦ κώδωνος, κρουστήρα τοῦ ὁποῖου, τὸ ἄκρο σφαιρικὸ χτυπᾶ, σὲ κάθε ταλάντευση, τὸ ἄκρο ἠχηρῶς μεταλλικοῦ κώδωνος.

Ἐτελείωσαν ἡ ἀντικειμενικὴ μου ἱστορία. Εἶναι κοινοτυπία. Κάθε μέρα γίνονται χίλιες παρόμοιες. Τὴν ἐπήρα ὡς πρότυπον διήγησιν κατὰ τύχην. Σ' αὐτή, τὸ δρῶν πρόσωπο, εἶναι ἄλλο, ὄχι τὸ διηγούμενον.

II. ΤΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟ.

Τε... τε... τε... Τὸ κουδούνισμα, με κάνει νὰ ταναχθῶ ἀπότομα. Ἡ μου ἡρεμος, ἀπολαμβάνοντας τὴν εὐχαρίστηση, ποῦ αἰσθάνονται, οἱ ἀναρρωσύντες. Κάπου κάπου, ἔρχομαι, μιὰ ματιὰ, στίς σελίδες βιβλίου ποῦ μ' εὐχαριστοῦσε· οἱ γραμμὲς του, ἀπασχολοῦσαν ἐλαφρὰ τὸν νοῦν, χωρὶς ἐνταση, οὔτε συνέχεια. Πάρα πέρα, ἓνα τριαντάφυλλο, ποῦ κάποιον φιλικὸ χέρι, εἶχε βάλει ἐκεῖ, μοῦ ἔδινεν ἐλαφρῶς αἰσθαντικῶς ἀπολαύσεις καὶ ἔλεγα:

«Ὁραῖο τριαντάφυλλο... μὰ γιὰ μένα, ποῦ ἀγαπῶ τὴ βλάστηση, τὸ κάθε λουλούδι εἶναι ὄραιο. Ἀλλὰ, γιατί εἶναι ὄραιο; Διότι εἶναι φυσικό. Εἶναι φυσικό, διότι ζεῖ καὶ ἐπειδὴ ζεῖ, συγκροτήθηκε μόνον του, σύμφωνα με τὴν ἰδιοσυγκρασία του, σύμφωνα με τίς συνθήκες, ὑπὸ τὰς ὁποῖας διεβίωσε. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι φυσικό, ὄχι ἀπίθανο, ἀφοῦ ζῆ. Ἐνῶ, ὅταν κυττῶ ἓνα κάρφο, μιὰ προσωπογραφία π. χ. μοῦ γεννιέται πάντα ἡ ὑποψία, μήπως μ' ἀπατοῦν. Αὐτὴ ἡ μήτη, ἡ ἐκεῖνο τὸ αὐτί, ἀνῆκουν ἄραγε, μποροῦν νὰ ἀνῆκουν, εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο; Γιὰ μερικὰ καλλιτεχνήματα, δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία. Δὲν ἐπίστευα ποτέ, ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Rembrandt, ἦταν ἀκριβῶς, ὅπως τὴν παρέστησε ὁ γυιὸς τῆς, στὴ θαναμία καὶ ἀπαράμιλλη ἐκείνη προσωπογραφία...»

Ὅλες αὐτὲς οἱ σκέψεις, καὶ ἄλλες, ποῦ ἐλησιμῶνα, ξετυλίγονταν, μέσα μου, σὲ κόσμον προσετὸ εἰς ἐμένα μόνον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κανεὶς δὲν μπορεῖ, νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἂν ἀκόμη τὸ θελήσω καὶ ἐγώ. Ἡμπορῶ κάλλιστα, νὰ ἐκφράσω ἀντικειμενικῶς, με λέξεις περιμεφερεῖς, μερικῶς ἀπὸ τίς ὑποκειμενικῶς μου παραστάσεις, ἀλλ' ἡ ἐκφραση, δὲν εἶναι ποτέ πιστή, ἐξ ἄλλου λέγω ὅτι μπορεῖ νὰ λεχθῆ.

Σ' αὐτὸ, λοιπόν, τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος κόσμος, εἶναι ὁ ἑαυτὸς μου, τὸ κουδούνισμα, ἔφερον ἐξαφνα, βίαια διατάραξη, μιὰν ἀπόλυτην ἀρχή. Στὴν ἀντικειμενικὴν ἱστορία τοῦ Φίλιππου, δὲν ὑπῆρχεν ἀπόλυτος ἀρχή· στὴν ὑποκειμενικὴν μου ἱστορία, πολλές καὶ κάθε τόσο. Ἐνα ἀντικείμενον, ὅταν προσπίπτει εἰς τὴν ὄραση μου, ἓνας ἦχος, μιὰ μυροδία, ἓνα χτύπημα, πᾶν ὅ,τι μοῦ συμβαίνει, ἀπροσδόκητα, εἶναι τὸ καθένα του, γιὰ τὴν ὑποκειμενικὴν μου ζωὴ, καὶ μιὰ ἀπόλυτος ἀρχή. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ ὑποκειμενικὴ μου ζωὴ, ἔχει ὀρισμένο χρόνον καὶ χῶρον.

Ἐλεγα πρὸ ὀλίγου, ὅτι ὁ Φίλιππος, εἶναι ἀπὸ πολὺ παλῆὰ οἰκογένεια. Δὲν μπορῶ, νὰ πῶ τὸ ἴδιο, γιὰ τὸ ταπεινὸ μου πρόσωπο. Τὸ ἐγὼ μου, χρονολογικῶς, ἀρχίζει, ἀπ' ἐκεῖ ποῦ, ἡ σκῆψη, ἐρευνῶσα τὸ παρελθόν, ἀρχίζει νὰ ψαῖ, τίς πρῶτες ἀναμνήσεις μου. Ὅταν ἦμουν ἐξ-ἑπτὰ ἐτῶν, θὰ μοῦ συνέβηκαν, βέβαια, πολλὰ περιστατικά. Ἀπ' αὐτά, μόλις ἐνθυμοῦμαι δυὸ-τρὶς, γιατί, ἔτυχε, τότε, νὰ μοῦ κάμουν περισσότερη ἐντύπωση. Χωρὶς ἄλλο ὁμως, τὰ ἐνθυμοῦμαι, ἀρκετὰ ἀλλοιωμένα. Ἐπειτα, ἐνόσω περνοῦσεν ὁ καιρὸς, οἱ ἐκ τῶν πραγμάτων, ἐντυπώσεις ηῤῥῆσαν, ἀλλὰ πάντοτε, χωρὶς τάξιν. Μερικὰ ἀσήμαντα μικροσυμβάντα, ἄφιναν ἰσχυρῶς ἐντυπώσεις, ἀλλὰ, σπουδαιότερα, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅταν συνέβαιναν, πέρασαν καὶ σχεδὸν ἐλησιμῶνηθησαν. Τοιοῦτος, ὁποῖος εἶμαι σήμερα, ἄνθρωπος, σαράντα ἑπτὰ

* Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ, θὰ εἶναι ἐκτεταμένον, ἐνεκα τῶν ἀνοησιῶν, ποῦ ἐλέχθησαν κατὰ καιροῦς πᾶνον σ' αὐτὸ, ὑπὸ τῶν φιλοσόφων. Ἴσως μάλιστα, νὰ φανῆ, εἰς ὅσους δὲν ἐδιάβασαν ἔργα φιλοσοφίας, ὅτι ἐνδιατρίβω, ἐπὶ ἐπουσιωδῶν ζητημάτων.

έτων, έχω μέσα μου, δὲ ξέρω, ποῦ ἀκριβῶς, χαραγμένες, εἰς ἀπροσδιόριστα ἱερογλυφήματα, σωρόν, ἀπὸ παλιῆς καὶ νεώτερες ἀναμνήσεις, σχεδὸν ἀκριβείς. "Ὅλ' αὐτά, εἶναι ἴχνη ποῦ ἀφήκαν, στὴ σύνθεσή μου, τὰ ἐκτὸς ἐμοῦ, συμβάντα, ἀλλὰ ὑποπεσόντα εἰς τὰ αἰσθητήρια μου καὶ ἐπιδράσαντα ἐπάνω μου. "Ὅταν εἶμαι μόνος μου, τὰ μάτια κλειστά, ἤσυχος, ἀποσπάσματα παλιῶν ἐντυπώσεων, δὲ ξέρω λεπτομερῶς, γιὰ ποιά αἰτία, ἀνακαλοῦνται χωρὶς καμμία σειρὰ ἐποχῆς, ἢ μεταξύ των σχέσεως, κοὶ ἀπαρτίζουν, ὅ,τι λέμε σκέψη, ἀοριστομημονικό, ἀναπολήσεις. Οἱ ἐντυπώσεις αὐτές, εἶναι ἀναρίθμητες καὶ ἀνίσχουν ἀποκλειστικά σ' ἐμένα, εἶναι μέρος τῆς ἀτομικῆς μου συστάσεως, ἀπαρτίζουν, ὅ,τι ὀνομάζω «ἐγὼ» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν γύρω κόσμον.

Ἐνδέχεται, νὰ μπερδευτῆ, ὁ ἐξετάζων τὴν φύσιν καὶ προέλευσιν τῶν ἐντυπώσεων, οἱ ὁποῖες, στὸ ἄτακτο σύνολό τους, ἀποτελοῦν τὸ ἀοριστομημονικό. Πραγματικῶς δέ, ἀπὸ ἀνέκαθεν, ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ σημείου, ἐλέχθησαν οἱ περισσότερες ἀνοήσιες' αὐτὸ εἶναι ἀκριβῶς τὸ πρόβλημα, ποῦ ὑπέθρεψε τὸν ἀντιεπισημονικό μυστικισμό. Ἐνδέχεται λοιπόν, νὰ περιπλακοῦμε ἐξετάζοντες, τὸ πῶς γενῶνται μέσα μας αἱ ἐγχαράξεις, ἐφόσον καθημερινῶς τὸ ἄτομον συγκροτεῖται, ζεῖ, δηλαδή, ἂν ἡ κοινότερη πείρα, ἢ πιὸ συχνή, τῆς *κάθε στιγμῆς*, δὲ μᾶς ἐδίδασκε, πῶς τὸ ὑποκειμενικό μας πρόσωπο, συντίθεται ἐξακολουθητικά. Κάθομαι κοντὰ εἰς ἓνα τοῖχο. Μιά πέτρα κοιλὰ καὶ πέφτει. "Ἄν δὲν πέση ἐπάνω μου, ἂν δὲν ἀκουσθῆ ὅταν πέφτη, ἂν ἡ κίνησις τῆς πτώσεως διαγραφῆ, ἔξω τοῦ ὀπτικοῦ μου πεδίου, τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἂν δὲν ταράξη τὸν ἄερα, ὥστε ν' ἀντιληφθῶ τὰ κύματά του, δὲ ξέρω ὅτι ἡ πέτρα ἔπεσε. Νά, ἓνα γεγονός, πραγματικὸς συμβάν, τὸ ὁποῖον, οἱ ἄλλοι, ἴσως, ἀντελήφθησαν, γιὰ μένα εἶναι ὡς νὰ μὴ συνέβηκε. Κάθε στιγμή ἑκατομμύρια παρομοίων γεγονότων, λαμβάνουν χώραν, χωρὶς ν' ἀφήσουν μέσα μου, ἐντυπώσεις ἄμεσες, διότι δὲν ἐπενεργοῦν ἐπάνω μου.

"Ἄν ὅμως ἡ πέτρα πέση καὶ μοῦ χτυπήσῃ τὸ πόδι, αἰσθάνομαι πόνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον συγκινεῖται ὅλη ἡ ὑπαρξή μου καὶ θὰ μείνῃ ὕστερα, μέσα μου, ἀνάμνησις κάποιου διαρκείας.

Μεταξὺ δύο ὁμοίων γεγονότων, ὑπάρχει γιὰ μένα οὐσιώδης διαφορὰ: "Ὅταν δηλαδή, μιὰ πέτρα πέφτη ἐπάνω στὸ πόδι μου καὶ ὅταν πέφτη κοντὰ μου, χωρὶς νὰ μ' ἐγγίση. Τὸ ἴδιο ἀληθεύει καὶ γιὰ μιὰ σφαῖρα, ἢ ὁποῖα διασχίζει τὸν ἄερα, περνᾷ ἀπὸ κοντὰ μου, χωρὶς νὰ μὲ θίξῃ καὶ ὅταν διαπερνᾷ, ἓνα μέλος τοῦ σώματός μου. Τὰ φαινόμενα τῆς ἀφῆς ἔχουν σπουδαία ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ σώματός μου, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὴν ὑπαρξή μου καὶ τὴν ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον. "Ἄν περιγράψω τὸν ἑαυτό μου ἀντικειμενικῶς, ὅπως περιέγραφα πρὸ ὀλίγου τὸν Φίλιππο (εἶναι δὲ εὐκόλον νὰ τὸ κάμω, ἂν βλέπω σὲ καθρέφτη, ἢ θεωρήσω τὸν ἑαυτό μου ξένο), παρατηρῶ ὅτι περιλαμβάνομαι μέσα σὲ ὀρισμένη περιοχὴ, μέσα σὲ δερμάτινο σάκκο, ὀρισμένης μορφῆς καὶ μεταλλασούσης σὲ κάθε στιγμή, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν οἱ φίλοι μου, μὲ ἀναγνωρίζουν, γιὰτὶ μεταβάλλεται *ἀεργά*. Εἶναι δὲ τοῦτο γνώρισμα τῆς ζωῆς (ἐξαίρεσις γίνεται κατὰ τὶς ἐπαναστατικὲς περιόδους, τὰς μεταμορφώσεις). "Ὅ,τι γίνεται ἔξω τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι καὶ παραμένει ξένο πρὸς ἐμέ, ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχε. Προβλέπω τὶς ἀντιρρήσεις σας. "Τὸ ἀεροπλάνον π.χ. δὲν μ' ἐγγίζει, ὅταν πετᾷ εἰς ὕψος δύο χιλιάδων μέτρων κι' ὅμως δὲν μοῦ εἶναι ξένο, ἀφοῦ τὸ βλέπω. "Ἡ τὰδε λατέρνα, ποῦ μὲ ξεκουφαίνει, κάτω ἀπ' τὸ παράθυρό μου, μὲ τὸ κλαψιάρικο τραγοῦδι, δὲν μ' ἐγγίζει βέβαια κι' ὅμως δὲν μοῦ εἶναι ξένη... "Ὅλα αὐτά

εἶναι ψέμματα. Τὸ ἀεροπλάνο οὐκ ἐγγίζει, διότι εὐρίσκεται μέσα στὸ ὀπτικόν σας πεδίου, ἢ λατέρνα οὐκ ἐγγίζει, διότι εὐρίσκεται στὴν ἀκουστικὴ σας ζώνη. "Ὅταν λέμε, ὅτι ἓνα ἀντικείμενο εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ ὀπτικοῦ μας πεδίου, ἐννοοῦμεν, ὅτι αἱ ἐξ αὐτοῦ ἐκπεμπόμεναι ἀκτίνες, ἂν δὲν παρεμπέσει ἐμπόδιον, ἐγγίζουσι, προσπίπτουσι καὶ ἐρεθίζουσι τὸν ὀφθαλμόν μας. "Ὅταν λέμε, ὅτι ἓνας ἦχος, εὐρίσκεται, ἐντὸς ἀκτίνος ἀκοῆς, ἐννοοῦμεν ὅτι, ὅταν κινεῖται, τὰ κύματα τοῦ ἀέρος, φθάνουσι, ἐγγίζουσι καὶ ἐρεθίζουσι τὸ ἀκουστικὸ σύστημα. Ὑπάρχουσι πολλοὶ τρόποι αἰσθήσεως.

Τὸ σῶμα μου, εἶναι σάκκος κλειστός, ἀπολήγων εἰς δερμάτινα τοιχώματα, ἀνθεκτικὰ καὶ τὰ ὁποῖα ὀνομάζω δέρμα. Τὸ δέρμα μου, μὲ χωρίζει, ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον καὶ ἐμποδίζει, τὸ νερὸ π.χ. νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικόν μου, διὰν λούξομαι, στὴ θάλασσα. Χάρης ὅμως, σὲ μερικὰς ἰδιότητες, τὶς ὁποῖες οἱ σοφοὶ γνωρίζουσι καὶ δὲν ὑπόσχει ἀνάγκη, νὰ ἀναλύσω τώρα, τὸ δέρμα, δὲν εἶναι ἀδιαπέραστο γιὰ κάθε τι, ἔξω ἐμοῦ συμβαῖνον. "Ὅταν στέκομαι γυμνός, κοντὰ στὴ φωτιά, αἰσθάνομαι εὐχάριστη θερμότητα' ἂν μὲ χτυπήσουν πονῶ κ.τ.λ. Ἡ θερμότητα, τὸ χτύπημα, γίνονται αἰσθητὰ *διαπερῶντα* τὸ δέρμα. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο, μὲ τὸ φῶς. "Ἄν στρέψω τὶς πλάτες, πρὸς ἓνα τοπεῖον, δὲ βλέπω τίποτε. Ὑπάρχουσι, ὅμως, ἐπὶ τοῦ δερμάτος, τὸ ὁποῖον μὲ περικλείει, μερικὰ ἰδιαίτερα παράθυρα, κατασκευασμένα ἐπιτηδῆ καὶ καταλλήλως, ὥστε νὰ δέχονται, εὐκόλως, ὀρισμένα ἐξωτερικὰ γεγονότα, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμία ἐπίδρασις, ἐπὶ τοῦ ὑπόλοιπου δερμάτινου σάκκου μου. Μὲ τὰ μάτια μου, δέχομαι ἑκατομμύρια-ἑκατομμυρίων ἀντιβολιῶν, δυνάμει τῶν ὁποίων, ἐγγράφεται μέσα μου, μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβεια, παράστασις, τοῦ λαμβάνοντος χώραν, ἐντὸς τοῦ ὀπτικοῦ μου πεδίου. Μὲ τ' αὐτὰ μου συλλαμβάνω ὅ,τι λέμε ἦχον, μὲ τὴν μύτη μου, λαμβάνω γνώση χημικῶν ἀναθυμιάσεων, (1) τὶς ὁποῖες ἀναγνωρίζω μὲ πολλὴν ἀκρίβεια κ.τ.λ.

Λοιπόν, διὰ τοῦ δερμάτινου σάκκου μου, ἀφ' ἐνός (θερμότης, ἀφή...) καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ μερικῶν αἰσθητηρίων παραθύρων, εὐρισκομένων εἰς μέρη τινὰ τοῦ σάκκου αὐτοῦ, (ὄρασις, ἀκοή, ὄσφρησις...) **ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΝΤΟΣ ΜΟΥ**, παραστάσεις ἐξωτερικῶν γεγονότων, οἱ ὁποῖες παραστάσεις, μίαν φορὰν εἰσελθούσαι *ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ἐγὼ μου*.

Πῶς συμβαίνει, ὥστε οἱ παραστάσεις αὐταὶ εἰσερχόμεναι μέσα μου, νὰ μὲ διδάσκουσι ἀρκετὰ, περὶ τοῦ ἔξω κόσμου, ὥστε νὰ κινῶμαι μέσα του ἀκινδύνως;

"Ἡ ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τῶν εἰδῶν, ἔδωκε ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησις, στὸ παραπάνω ἐρώτημα (2) ἀλλὰ, αὐτὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Τώρα μᾶς ἐνδιαφέρει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πολλοὶ φιλόσοφοι, παρενόησαν, διότι παραγνώρισαν τὴ Φυσικὴ, τὴ μεγάλη ἀλήθεια, ἀδιαφιλονεικίτη, ἀπὸ μελετητὴν ἀπαλλαγμένον, προκαταβολικῶς ἐσηματισμένων γνωμῶν.

"Ἀπὸ τὶς συνήθειες, ποῦ ἀκοκτῆσαμε, κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν γενεῶν, ἤμποροῦμε, νὰ βγάλουμε διδάγματα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι, γιὰ μᾶς συμπεράσματα σχετικά, μὲ ὅ,τι συμβαίνει, ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας' ἀλλ' αὐτὸ, εἶναι δευτερεῖον ζήτημα. Γνωρίζουμε μόνον, ὅτι περιλαμβάνεται μέσα μας.

Βλέπω τὸν Σείριον' μπορῶ μάλιστα νὰ τὸν δεῖξω. "Ἄν ὅμως, βάλλω τὸ χεῖρ μου μπροστά, ἢ ἄλλο σκοτεινὸ πρᾶγμα, δὲ βλέπω τίποτε. "Ὅταν λοιπόν

(1) Ἐκτεταμένες λεπτομέρειες περὶ αἰσθητῶν εὐρίσκονται εἰς τὸ «*Οἱ Φυσικοὶ Νόμοι*» τοῦ ἴδιου συγγραφέως.

(2) Ἴδὲ «*Προγονικὲς Ἐπιδράσεις*» ἴδιου συγγραφέως.

λέγω, ότι βλέπω τὸν Σείριον, αἰσθάνομαι τὴν εἴσοδο μέσα μου φωτός, προερχόμενου, ἀπὸ τὸ μέρος του, ἀπὸ τὴν εἴσοδον δὲ αὐτὴν, ἐξίγω συμπέρασμα, σχετικὸν μὲ τὴ θέση τοῦ ἄστρου αὐτοῦ, στὸν οὐρανόν.

Ἄδιάκοπα, ἰδίως ὅταν δὲν κοιμοῦμαι, εἰσέρχονται μέσα μου, διὰ τοῦ δερμάτος, καὶ τῶν αἰσθητηρίων παραθύρων, ἀπειρία λεπτομερειῶν, ἐξωτερικῆς πηγῆς, οἱ ὁποῖες, ἀποτελοῦν γιὰ μένα ἀντικείμενα σπουδῆς, σχετικὰ μὲ τὸν κόσμον, στὸν ὁποῖον ζῶ. Ὅλ' αὐτὰ τὰ δοκούμενα, ἀποτυπώνουν μέσα στὴ σύνθεσή μου ἱερογλυφίες, ποῦ μόνος ἐγώ, μπορῶ νὰ διαβάσω. Ἄπ' αὐτές, ἄλλες μὲν, ἐξαφανίζονται ἀμέσως, ἐνῶ ἄλλες χαρίζονται βαθύτερα, καὶ ἀποτελοῦν ἀναμνήσεις διαρκείας.

Μέσα λοιπὸν στὸ δερμάτινο σάκκο μου, ὁ ὁποῖος μὲ χωρίζει ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον καὶ περιλαμβάνει τὴν ὑπαρξή μου, ὄχι μόνον εἰσέρχονται διαρκῶς νέα δοκούμενα, καὶ τὸ τοιοῦτον ἐκδηλῶ μὲ τὶς λέξεις βλέπω, ἀκούω κτλ. ἀλλὰ ἐπὶ πλεόν, ὑπάρχουν ἀφότου καὶ ἐγώ, δισεκατομμύρια ἱερογλυφιδῶν, πολλακῶς μισοσβυσμένων, σχεδὸν πάντοτε ἀλλοιωμένων, οἱ ὁποῖες ὅμως, τὴ στιγμὴν ποῦ εἰσέρχονται μέσα μου, ἦσαν δοκούμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τὰ ὁποῖα ἐσημεῖονα ἢ σημειῶ μὲ τὶς φράσεις, βλέπω, ἀκούω... Ἡ τεράστια αὐτὴ συγκέντρωση τῶν ἱερογλυφικῶν δοκούμενων, προορισμένον γιὰ τὴν προσωπικὴ μου χρῆση, εἶναι ἡ κληρονομία μου, ἡ ὑποκειμενικότητά μου, μὲ μιὰ λέξη τὸ ἐγώ μου. Εἶμαι ἐγώ γιὰ μένα ὄχι γιὰ τοὺς ἄλλους, ποῦ δὲ γνωρίζουν, παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς μετασχηματισμοὺς τοῦ δερμάτινου σάκκου μου, τὶς κινήσεις μου δηλαδή, στάσεις, χειρονομίας μου.

Ἡ ὁμιλία μου αὐτὴ, μὲ τὴν ὁποία, λέμε ὅτι ἀνακοινῶν τις ἐνδόμυχες σκέψεις μου, εἶναι σειρά ἠχητικῶν κινήσεων, γιὰ νὰ ἐξηγήσω, ἀτελέστατα ἄλλως τε, μέρος ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει μέσα μου. Λοιπὸν ἡ ὑποκειμενικὴ μου ὑπαρξή, περιλαμβάνεται εἰς ὅσα λαβαίνουν χώρα, μέσα στὴν περιοχὴ τοῦ δερμάτινου μου σάκκου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀτομικὴ μου ζωὴ, ἡ ἰδιαίτερη μου ζωὴ. Ὅσοδήποτε ἐκφραστικῆς κ' ἂν ὑποτεθοῦν οἱ χειρονομίες μου, οἱ ἄλλοι, δὲν μποροῦν νὰ εἰσέλθουν μέσα μου. Γιὰ μένα ὑπάρχουν δύο πράγματα ξεχωριστά. Ἐγώ καὶ ὁ γύρω μου κόσμος. Ὁ ἐσωτερικὸς μου κόσμος, ὁ κόσμος τῶν σκέψεών μου, χαρᾶς· λήπης, τῶν ὄνείρων, εἶναι κατ' ἐξοχὴν πολὺπλοκος, διαρκῶς, δεχόμενος νέα δοκούμενα, ἐνῶ ἐξαλείφονται τὰ παλαιά, συγχρόνως κέντρον δίνης, ἢ ὁποῖα δὲν ἀφίνει στιγμὴν ἡσυχίας. Ἡ διαρκὴς αὐτὴ δίνη, συντηρούμενη ἀπὸ τὴν λειτουργίαν ὄλων τῶν ὀργάνων (κυκλοφορία αἵματος, λειτουργία πνευμόνων, νεφρῶν...) ἀποτελεῖ τὴν ζωὴν μου. Ὁμολογουμένως ἐχρειάζετο μεγάλη δόσις βλακειᾶς, γιὰ νὰ χωρισθῇ, ἀπὸ τοὺς φυσιολογούς ψυχοκράτες ἢ ζωὴ, ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀκόμη κ' ὅταν ἀναπαύομαι, τὸ σῶμα μου εἶναι κέντρο τῆς δράσης, ὥστε ἡ κίνησις τοῦ Παρισιοῦ στὶς πολυσύχναστες ὄρες, εἶναι μηδέν, τηρουμένων πάντοτε τῶν ἀναλογιῶν τῆς κλίμακος. Ἡ τεράστια αὐτὴ δράσις, ἢ ὁποῖα δὲν σταματᾷ ποτέ, κ' ὅταν κοιμοῦμαι, ἀνακινεῖ καὶ ξανανεώνει, διαρκῶς, παλιῆς καὶ νέας ἱερογλυφίες, τὸν ὑποκειμενικὸν μου δηλαδὴ πλοῦτον. Ὅλα αὐτὰ, μαζὺ μὲ τὴν ἀτελεύτητη ἄμεση, ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων, σύλληψιν νέων δοκούμενων, ἀποτελοῦν τὴ σκέψιν μου, τὸ ἀοριστομημονικὸν μου (réverie) τὴν ὑποκειμενικὴν μου ζωὴν. Τὸ περιεργον εἶναι, (οἱ δὲ βιολογικοὶ νόμοι τὸ ἐξηγοῦν κάλλιστα) (!) ὅτι κυκλοφορίες, οἱ ὁποῖες ἀπὸ ὕλικῆς ἀποψευδῶς,

(!) Ἴδὲ «Ἡ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς» Θεώρημα VIII, IX.

εἶναι οἱ σπουδαιότερες ἐργασίες τοῦ ὀργανισμοῦ, συνήθως περνοῦν, ἀπαρτήρητες, ἄγνωστες. Δὲ ξέρω, ὅτι τὸ αἷμα μου κυκλοφορεῖ (ἢ πιστοποιήσις τῆς κυκλοφορίας, ὑπῆρξε ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα προβλήματα τῆς φυσιολογίας) δὲ ξέρω, ὅτι ἡ σπλήνα, τὰ νεφρά, ἐκκρίνουσι κτλ. Δὲν ἀντιλαμβάνομαι, παρὰ ὅ,τι φέρνει μεταβολὴν, εἰς τὴν γνωστὴν συνολικὴν ὀργανικὴν μου οἰκονομία. Κατὰ βάθος, δὲ γνωρίζω ἄλλο ἀπὸ ἀπόλυτες ἀρχές.

Μιὰ μικρὴ πετρίτσα, ἀρχίσει προδοτικὰ, νὰ μεγαλῶνῃ μέσα στὰ νεφρά μου, χωρὶς νὰ ἔχω εἶδησι. Ἀφοῦ μεγάλωσε, κάπως, κίλισε στὴν οὐρήθρα μου καὶ ἔξαφνα, μιὰ μέρα, αἰσθάνομαι ἰσχυροὺς φυσικοὺς πόνους. Ἀντικειμενικῶς, ὁ σχηματισμὸς τῆς πέτρας, ὅπως ὅλα τὰ ἀντικειμενικὰ φαινόμενα, εἶναι φαινόμενο διαδοχῆς, τοῦ ὁποῖου, τὴν ἀρχὴν θὰ κουραστούμε ἄδικα ζητώντας. Ἐξαφνα, ἀφοῦ σφηνώθηκε στὴν οὐρήθρα μου, ἐπροξένησε στὴν ὑποκειμενικότητά μου, **χωρὶς νὰ προειδοποιηθῇ, γιὰ ὅ,τι θὰ ἐγένετο** ἐπροξένησε πόνους τρομεροῦς. Οἱ πόνοι αὐτοί, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἀνέμενα εἶναι, γιὰ μένα, κατὰ νέον, μιὰ ἀρχή.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ γιὰ τοῦτον, ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγο, τοῦ ὁποῖου λόγου, ἢ ἀντικειμενικῆς διαδοχῆς μπορεῖ, νὰ ἀνακαλυφθῇ αἴτριον, ἢ κυκλοφορία προοκόπτει ἢ ἐπιταχύνεται, εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ διαμέρισμα τοῦ ἐγκεφάλου ἐξ οὗ προκύπτει ἀνακίνηση τῶν ἱερογλυφιδῶν, καὶ θὰ ἔχουν γιὰ μένα χαρακτηριστὰ νέου πράγματος.

Λοιπὸν, εἴτε ἔνεκα τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ ὀργανισμοῦ μας συμβαινόντων ἐκτάκτως, ὥστε νὰ διακόπτεται, ἢ μονοτονία τῆς κανονικῆς λειτουργίας, εἴτε ἔνεκα γεγονότων ποῦ λαμβάνουν χώραν ἔξω ἀπὸ ἐμέ, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα εἰσέρχονται μέσα μου, διὰ τῶν ἐπὶ τοῦτο αἰσθητηρίων, φθάνουν στὴν ὑποκειμενικότητά μου στοιχεῖα τῶντι νέα, ἀρχῆς ἀπόλυτες. Δὲ θέλω, νὰ ἐξετάσω ἐδῶ, τὰ φαινόμενα τοῦ ζυγνήματος τοῦ συνειδητοῦ, ἀφοῦ ἐν ἐκτάσει θίγεται τὸ ζήτημα ἄλλου. (!) Φρονῶ ὅμως ὅτι, ἔχων ὑπ' ὄψη τὸν βιολογικὸν νόμον περὶ ἔξεως-συνηθείας, ἢμπορῶ νὰ εἶπω, χωρὶς ἐπερβολὴν, ὅτι «γνωρίζομεν, μόνον ἀπόλυτες ἀρχές».

Αὐτὴ εἶναι ἀπὸ μιὰ ἄποψη, (ὑπάρχουν πολλές) ἡ θεμελιώδης διαφορὰ, μεταξὺ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Στὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, τὰ φαινόμενα διαδέχονται ἀλλήλα. Ἀπὸ τὴ φυσικὴν, ξέρομε ὅτι, τίποτε δὲν φθείρεται στὸν κόσμον. Τὸ ἐναντίον στὴν ὑποκειμενικότητά μου, εἰσέρχονται διαρκῶς, νέα πράγματα, τόσον ἀπρόοπτα, ποῦ μοῦ κάνουν, πάντοτε ἐκπληξή. Τὸ πᾶν ἀρχίζει ἢ ξαναρχίζει σὲ κάθε στιγμὴν.

Ἡ θεμελιώδης αὐτὴ διαφορὰ, συνδέεται στενά, μὲ μιάν ἄλλη διαφορὰ.

Ἡ ὑποκειμενικότητά μου, εἶναι περιορισμένη. Περιλαμβάνεται σὲ μερικὰ περιστατικά, τὰ ὁποῖα συμβαίνουν μέσα στὸ δερμάτινον σάκκο, ποῦ μὲ χωρίζει, ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον κόσμον. Δὲν ὑπάρχει κατὰ, ποῦ νὰ εἰσέρχεται, στὴν ὑποκειμενικότητά μου, χωρὶς νὰ λάβῃ χώραν, μέσα στὸ δερμάτινον μου σάκκο, κάποια ἐργασία. Ἄν συμβῇ κατὰ τοῦ ὁποῖου νὰ μὴ λάβῃ γνώση, τότε αὐτὸ, μοῦ εἶναι ἄγνωστο, ξένο. Γνωρίζω μόνον, ὅτι μπαίνει μέσα μου. Ἐτσι, τὸ κάθε τι, εἶναι γιὰ μένα, ἀπλότος ἀρχή. Αὐτὴ τὴ στιγμὴν, μιὰ φωτεινὴ ἀκτίνα, ἔφυγε, ἀπὸ τὸν Σείριο καὶ διατρέχει τὸν αἰθέρα. Δὲ ξέρω τίποτε. δὲν εἶδα. Μιὰ νότα ξέφυγε, ἀπὸ ἓνα μουσικὸ ὄργανον. Δὲν λαμβάνω γνώση, μέχρι τῆς στιγμῆς ὅπου, θὰ ἔλθουν, ἐπιτρεπόντων παραγόντων ἄλλων, νὰ

(!) «Ἐπιστημονικὴ συνείδησις».

χτυπήσουν τὰ αἰσθητήριά μου παράθυρα καὶ εἰσέλθουν μέσα μου. Τότε, ἔξαφνα, τὰ γνωρίζω, λαβαίνω γνώση. Ἄν κατὰ τύχη, δὲν προσπέσουν, στὸ μάτι μου, στὸ αὐτί μου, γιὰ μένα δὲν ἔγιναν, δὲν ὑπάρχουν. Ἄπ' τῆ στιγμῆ ὅμως, ποῦ μπήκαν μέσα μου, ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ἀτόμου, γιὰ ὀρισμένο χρόνο, διάρκειας, ἀναλόγου τῆς ἐγγαράξεως, ποῦ ἔκαναν, στὴ σύνθεσή μου, τῆ στιγμῆ τῆς εἰσόδου των. Γίνονται ἀναμνήσεις, ἱερογλυφίες, σχηματίζονται μαζί μὲ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἀτόμου μου, τεραστίαν, ἀδιάλειπτον δράσιν, δηλαδὴ τὴν ζωὴν μου. Ἐνόσω διαρκεῖ, αὐτὴ ἡ ζωὴ μου, τὸ πᾶν μεταβάλλεται, στὴν ἀτομικὴ μου σύνθεση.

Κατ' ἀντίθεση πρὸς ἐμέ, ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος, εἶναι ἀπεριόριστος, ἢ μᾶλλον τόσο μεγάλος, γιὰ τὰ μέσα ποῦ διαθέτει ἡ ἀνθρώπινη παρατήρηση, ὥστε, πράγματι, μᾶς φαίνεται, ὅτι ἀρχίζει τότε, ὅταν φθάνει στὴ ζωὴν τῶν αἰσθητηρίων μας¹ ξέροντες ἐν τούτοις, ὅτι προέρχεται ἀπὸ κῆπου. Τὸ πᾶν μεταλλάσσει, ἄλλα καὶ τὸ πᾶν, ἀποτελεῖ, σειράν διαδοχῆς. Οἱ νόμοι τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης, καὶ διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, δὲν ἔχουν ἐξαιρέσεις. Στὸν κόσμο, μόνο μεταλλάξεις συνεχεῖς ὑπάρχουν, ποτὲ ἀρχές. Ἡ τωρινὴ κατάσταση τοῦ κόσμου, εἶναι φυσικὴ ἀπόρροια τῆς κατάστασης, ποῦ εἶχαν, ὁ ἴδιος, πρὸ ἐνὸς λεπτοῦ, καὶ τῶν πρὸ λεπτοῦ συμβάντων, σύμφωνα μὲ τοὺς ἀθέκτους νόμους τῆς φυσικῆς. Μ' ἄλλα λόγια, ὁ κόσμος ἔχει τὴν ἱστορία του καὶ περιλαμβάνει, ὅλους τοὺς δράστας τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Ἐνας ἰκανὸς ἀφηγητῆς, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς διηγηθῆ, αὐτὴ τὴν ἱστορία, χωρὶς νὰ παρεμβάλει νέα στοιχεῖα. Δὲν ὑπάρχει ἀρχή, παρὰ μόνο *ἰσοδύναμοι* μεταλλάξεις. Αὐτὸ καθόρθωσαν οἱ ἄνθρωποι νὰ μάθουν, ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια τώρα, οἱ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι εἶναι ἄπλοοι μεταπλαττόμενοι, μεταλλάσσοντες ἀδιαλείπτως.

Ἐν ἄντικειμενικὸς κόσμος, εἶναι ἀπεριόριστος. Εἶναι μάλιστα, ἀπεριόριστος, καὶ μέσα στὸ δερμάτινο σάκκο, ποῦ μὲ περιελκίνει. Ἡ ὑποκειμενικότητά μου περιλαμβάνεται μέσα στὸ δερμάτινο σάκκο μου, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐμποδίζει ν' ἀποτελῶ ε' ἐγώ, ὅπως τὰ γύρω μου ἀντικείμενα, μέρος τοῦ ἔξω ἐμοῦ κόσμου.

Ἐν ἄντικειμενικὸς κόσμος, τὸ ἐννοῶ, ὅταν μιὰ σφαῖρα, διαπερνᾷ τὸ σῶμα μου, χωρὶς σεβασμὸ γιὰ τὴν προσωπικότητά μου. Ἡ φωτεινὴ ἀκτίνα, ὅταν προσπίπτει στὸ μάτι μου, δὲν χάνεται· ἀφοῦ διέλθει τὰ διαθλαστικὰ καὶ αἰσθητήρια μέρη, τοῦ ὀπτικοῦ μου συστήματος, μεταμορφοῦνται ἢ ἐνεργεῖα τῆς, ἐνόσω μὲ διατρέχει, συντελεῖ νὰ γίνῃ σειράν μεταλλαγῶν, μέσα μου, μπορούμε δὲ νὰ ἀνεύρουμε ἐντὸς μου, ἰσοδύναμη ἱερογλυφία τῆς, τὴν ὁποία καλῶ ἀνάμνηση, ἀπαράλλακτα, ὅπως μπορούμε, νὰ ἀνεύρουμε ἐπὶ τῆς φωτογραφικῆς πλάκας, ἰσοδύναμα ἱερογλυφίματα, χαραχθέντα ἐπάνω τῆς, ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων.

Γιὰ ἕνα τρίτο παρατηρήτῃ, ὁ μηχανισμὸς μου, ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ὅπως ὅλα τὰ ἔμφυχα ἢ ἀφυχα ὄντα. Ἀντικειμενικῶς, οἱ χειρονομίες μου, γνωστὲς στοὺς μελετῶντας με, ἀποτελοῦν τὴν ἄμηση ἐκδήλωση τῶν μεταλλαγῶν, ποῦ ἐπιφέρουν ἐπάνω μου, οἱ ἐξωτερικοὶ παράγοντες. Ὁμοίως, ὁ ὑπομονητικὸς καὶ βαθύς μελετητῆς, ἂν δὲν μποροῦν νὰ δεῖξῃ τίς λεπτομέρειες τῶν ἐσωτερικῶν μου μεταλλαγῶν, τοῦλάχιστον θὰ ἀντιλήφθῃ ὅτι, ὁ νόμος τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης καὶ ἐνεργείας, ἐφαρμόζονται ἐξ ὀλοκλήρου καὶ σὲ μένα. Ὁ μηχανισμὸς μου, δὲν ἀποτελεῖ ἐξαιρέση. Μέσα στὸν κόσμο, εἶναι, ὅπως ὅλοι οἱ μηχανισμοί. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ, μόνο γιὰ μένα, ποῦ εἶμαι ὁ ἴδιος ὁ μηχανισμὸς, ποῦ εἶμαι μέσα του,

καὶ ὁ ὁποῖος *αἰσθάνομαι* ὅ,τι γίνεται, ἢ τοῦλάχιστον μερικῶς, ἀπὸ τίς γινόμενες μεταβολές. Ἀπαράλλακτα, ὅπως ὁ ὀδοντοίατρος μου βγάινει τὸ δόντι, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται, ἂν ἐγὼ πονῶ, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὁ παρατηρητῆς ποῦ μὲ μελετᾷ, ἐμένα καὶ τὰ γύρω ὄντα, δὲν ξέρει ἂν ἐγώ, ἔχω ὑποκειμενικότητα, ἂν πονῶ, λεπτοῦμαι κτλ. Τὸ μόνο, ποῦ μπορεῖ νὰ κἀμῃ, εἶναι, νὰ παρατηρῆ τίς χειρονομίες μου κα' ἀπὸ τίς μεταλλαγές, τίς ὁποῖες ἐκδηλῶ, νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐφαρμογὴν ἐπάνω μου, τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν νόμων⁽¹⁾. Ἡ ὑποκειμενικότητά μου, μόνο γιὰ μένα ἔχει σημασία. Ἐνὸς γιὰ τοὺς ἄλλους δὲν ὑπάρχει, γιὰ μένα εἶναι τὸ πᾶν, εἶμαι ἐγώ.

III. ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΕΣ ΜΕΣΑ

ΣΤΟΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ.

Ἀπὸ τοὺς παλινοὺς χρόνους, εὐρέθησαν φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι, βασιζόμενοι στὴ θεωρία, μὲ τὴν ὁποῖαν τελειώνει τὸ παραπάνω κεφάλαιο, ἔφθασαν στὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος δὲν ὑπάρχει. Ἡ ὑποκειμενικότητά μου, εἶναι γιὰ μένα, τὸ πᾶν, ἄρα, ἐγὼ εἶμαι τὸ πᾶν. Βέβαια, εἶναι ἀδύνατο, ν' ἀποδείξουμε τὸ ἐναντίον. Ἀφοῦ δὲν γνωρίζω, παρὰ ὅτι εὐρίσκεται μέσα μου, δὲν μπορῶ νὰ ξέρω, ἂν ἡ παράσταση τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ἢ εἰσερχόμενῃ μέσα μου, ἀντιστοιχεῖ πρὸς κἀτι, τὸ ὁποῖον πραγματικῶς ὑπάρχει ἔξω. Ὁ γύρω μου κόσμος, ποῦ βλέπω, μπορεῖ κἀλλιστα, νὰ εἶναι δημιούργημα τῆς φαντασίας μου. Ἄρα *μόνος ἐγὼ ὑπάρχω*. Τὸ *μόνος ἐγὼ ζῶ*, πρέπει νὰ λαμβάνεται εἰς τὴν ἀπόλυτη ἔννοια. *Ἐγὼ μόνος ζῶ* ὅχι σὺ, οὔτε ἕνας ἄλλος, οὔτε ὁ γάτος, οὔτε ὁ σκύλος, κ.τ.λ. μόνον ἐγώ, διότι εἶσθε ὅλοι σὰς ἀντικείμενα ἐξωτερικά. Φαντάζομαι ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι σπίτια, σιδηρόδρομοι, τηλεγραφοί. Ὅλ' αὐτὰ, εἶναι προϊόντα τῆς φαντασίας μου. Φαντάζομαι, αὐτὴ τῆ στιγμῆ, ὅτι γράφω ἄρθρον ἐφημερίδας. Τὸ τί λέγω, δὲν ἐνδιαφέρει, διότι τὸ ἄρθρον δὲν ὑφίσταται, καὶ ἐπομένως δὲν θὰ διαβασθῆ. Τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἀρκεῖ, νὰ μᾶς ἀναγκάσῃ, ν' ἀφίσουμε τὴν ὑπόθεση, τῆς μὴ ὑπαρξῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, διότι μπορεῖ, μὲν νὰ μὴ εἶναι δυνατόν, νὰ τὴν ἀποδείξουμε, οὐχ' ἦτον ἡ ἰσχύτης τῆς, εἶναι καταφανής. Ὑπάρχω ἐγὼ μόνος, ἐπομένως, ἀδιαφορῶ, γιὰ τὴ γνώμη σας, ἐπὶ τῶν σκέψεών μου, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχετε.

Ἐν ἄντικειμενικὸς κόσμος, ὁμιλοῦμε ἢ γράφουμε, ὁμιλοῦμε καὶ γράφουμε *σὲ κάποιον*, ὑπονοούμεν, ἄρα, ὑπαρξῆ τοῦ κάποιου αὐτοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ἀπαρτίζουν τὸν ἔξω κόσμο. Αὐτὸ, εἶναι ἀπαραίτητον ἀξίωμα καὶ χρειάζεται μεγάλη βλακεία, νὰ διαμφησθῆτὼ *χαριτωδῶς* ἢ *προφορικῶς* τὴν ὑπαρξῆ τοῦ κόσμου μέσα στὸν ὁποῖον κινούμεθα. ⁽²⁾

Νομίζω ὅτι ἀρκετὰ εἶπα ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα.

Ἐξωτερικὸς κόσμος ὑφίσταται. Γνωρίζω μάλιστα ἐκ πείρας ὅτι ἡ γνώση τῆς διασπῆς του, εἶναι ἀρκετὰ καθορισμένη, ἀφοῦ κινούμεθα μέσα σ' αὐτόν, χωρὶς νὰ σκοντάφω, μάλιστα δὲ κάνω χρῆση τῶν ἀντικειμένων

(1) Ὅταν λέμε χειρονομία, περιλαμβάνομε καὶ τὸν λόγο· τὸ ἀναφέρουμε, γιὰ νὰ μὴν ἀποδίδεται σ' αὐτόν, σημασία ἰδιαίτερη, ἀλλ' ἡ αὐτὴ, ὅπως καὶ στὶς ἄλλες χειρονομίες.

(2) Τὸ ἐλάχιστον, ποῦ μπορούμε, νὰ τὰ θεωρήσουμε, εἶναι νὰ τὰ πάρουμε, ὡς ἀντικείμενα τῶν ὀνειροπολήσεών μας, μὴ ἐκφραζόμενα σὲ χειρονομίες.

και των απορροϊων αυτων. Η ιστορία της προσαρμοστικής εξέλιξης των ζωντανων γενεων, εξηγει σαφως ολ' αυτα (1) Δεν υπαρχει μυστηριον.

Αντι να αυτοκολακευομαι, οτι μονος εγω υπαρχω, προτιμωτερον ειναι, να εξετάζω και συγκρινω τα γρωσ αντικειμενα. Αμεσως θα εννοησω, οτι αντιλαμβανομαι το σωμα μου, αντικειμενικως, οπως τα σωματα των λοιπων ανθρωπων, οπως ολα τα στοιχεια του εξωτερικου κοσμου. Τιδως, αν παρατηρησω, σε καθρεφτη, τον εαυτο μου μεταξυ ομοιων μου, βλεπω οτι ομοιάζουμε πολυ. Χειρονομων κι' εκεινοι, οπως εγω, μαλιστα με κάποια δυσκολία, ξεχωρίζω τον εαυτο μου.

Αντι να απομοραθω, ον φακίρης, εις αυτοθανασμον, φθάνω στην υποθεση, η μαλλον, **αναγνωρίζω**, οτι ο καθενας απ' αυτους, εχει υποκειμενικότητα, οπως εχω κι' εγω, φερνει εντος του περιεχοντος αυτων, δερματινου σακκου του, κοσμο ξεχωριστο, απο τον ιδικον μου ξεχωριστο, απο τους αλλους υποκειμενικους κοσμους. Ο καθενας εχει το εγω του, οπως κι' εγω, εχω το **εγω μου**. Δε μπορει, να εβγη, απ' αυτο, οπως δε μπορω κι' εγω ναβγω απο το εγω μου, το οποιον αντιπροσωπευει, για μενα το συμπα. Ειναι φυσικο, αποφρονω αυτα, για τους ανθρωπους, να τα παραδεχωμαι και για τους σκυλους, ποντικους, πετεινους... Που πρεπει, να σταματησω την απαριθμηση μου αυτη; Επὶ του παρόντος η ερωτηση φαινεται ανεπιλυτος. Οταν αργότερα, δια της μεθόδου, των φυσικων επιστημων, μελετηθη το φαινόμενο της εξεως, το οποιον μας φερνει απο του συνειδητου, εις το ασυνειδητον (2) τότε το πρόβλημα, θα καταταχθη μεταξυ των γνωστων.

Υπαρχον στον εξω κοσμο, αναριθμητοι δερματινοι σακκοι, αναλογοι προς τον ιδικο μου, και χωρις αλλο και υποκειμενικότητες αναλογες προς την δικη μου. Αυτη ειναι η αληθεια, η οποια εσοτίσε, τους εκαστοτε φιλοσοφους και τους εφερε, ενεκα της κακης αφετηριας των, εις αληθηση της παντοδυναμιας της φυσικης.

Υποθεσωμε, προς στιγμη, μελετητη, μη κατωμενο, οπως οι αλλοι ανθρωποι, η μαλλον, (επειδη ειναι ανοητη η υποθεση, μελετητου μη ζωντος) ενα μελετητη αριστα προπαρασκευασμενο για παρατηρησεις, τελειον κατοχον της φυσικης, αλλ' ο οποιοις να μην ειδη ποτε τον εαυτο του, αντικειμενικως, επομενως, να μη ξερει την ομοιότητα που εχει, με τους λοιπους ανθρωπους. Θα παρατηρηση οτι, στον κοσμο υπαρχει πληθος σωματων, μεταξυ των διαφορων, και επειτα, θα εκπλαγη απο την πολυσυνθεση του μηχανισμου, καθ' ενος απ' αυτα. Για μερικα, η περιγραφη με λογους, θα ειναι ευκολη (μοχλος ακαμπτος, νερο όταν βράζει, ο αερας που φυσά κτλ.) γι' αλλα, δυσκολωτερη, και θα απαιτηθη μελετη ειδικη, (τηλεφωνον, φυτρωμα ενος σποδου, το αυτοζινητον κτλ.). Τα ζωα, ιδιως τα ανωτερα ζωα, μεταξυ των οποιων και ο ανθρωπος, θα φανωυν, οι πλεον πολυσυνθετοι οργανισμοι, διότι παρουσιάζουν απειριαν κινήσεων-εκδηλώσεων, που δεν μπορει να προιδη. Επειδη όμως, δεν ειδη ποτε τον εαυτο του, και δεν ξερει, οτι μοιάζει προς κάποιο ζων, επομενως, δεν γνωρίζει, οτι το καθένα απ' αυτα, εχει υποκειμενικότητα, και επειδη δεν διαθετει κανένα μεσο, το οποιο να του δεξει η να του κίμη να υποπτευθη, την υποκειμενικότητα αυτη, της οποιας κριον γνωρισμα ειναι οτι, δεν εκδηλωται, εξω του περιεχοντος σακκου, ο παρατηρητης μας, δεν θα αποδώση ενεργον ρολο, σε

(1) Ιδὲ «Κληρονομικὲς Ἐπιδράσεις».

(2) Ιδὲ «Ἡ Ἐπιστήμη τῆς Ζωῆς».

ιδιότητα, που δεν γνωρίζει ουτε θα γνωρίσει, αποφ απαιτεται προς το αυτο, σύγκριση με τον εαυτο του. Επειδη δε, ειπαμε, οτι δεν εγνωρισε τον εαυτο του, η σύγκριση δεν θα γίνη και κατ' αναγκην θα σταματηση στην διαπίστωση, οτι υπαρχον στον κοσμο μηχανισμοι διαφορων συνθεσεων. Προχωρων και εφαρμόζω τον συστημα, των προϋπαρξαντων φυσιολογων (οι οποιοι δεν εφροντισαν ποτε, να μαθουν, αν υπαρχει υποκειμενικότης στα πράγματα) θα παρατηρηση οτι ο νόμος της αφθαρσίας της βλης και διατηρήσεως της ενεργειας, εφαρμόζονται αλάνθαστα εις ολα τα συμβάντα, των οποιων ημπορεσε να μελετηση, τον αντικειμενικω μηχανισμο.

Εδω, πρεπει να ανοιχθη παρενθεση, για να εξηγηθη η φράση, φυσικος νόμος, γιαι το ζητημα δεν καθορίσθηκε σαφως, απο πολλους διανοούμενους.

Οταν οι μελετηται παρετήρησαν, οτι η ταδε ιδιότης ειναι κοινή εις φαινόμενα διάφορα, εβγαλαν το συμπέρασμα, οτι η ιδιότης αυτη, ειναι κοινή, ειτε εις ολα τα φαινόμενα, ορισμένης κατηγοριας, (ειδικοι νόμοι) ειτε, εις ολα τα πιθανά φαινόμενα, (γενικοι νόμοι) αρα υπαρχει πιθανότης νόμου. Ας πάρουμε, ως παράδειγμα, ενα γενικο νόμον, οπως αι αρχαι της ισορροπίας, αι οποιαι αποδεχον, την αφθαρσία της ενεργειας. Μόλις εξαχθη, ο πιθανολογηθεις νόμος, ζητομε να δομε, αν εφαρμόζεται, σε περιπτώσεις, επι μαλλον και μαλλον ανόμοιες, προς τα υποδείγματα που μας εδοκαν, την υπόνοια νόμου. Εφόσον αυξανουν οι ανόμοιες περιπτώσεις, εις τις οποιας εφαρμόζεται πληρέστατα ο νόμος, επι τοσουτον η πεποιθησή μας, περι της γενικότητος του, εδραιώνεται. Επειδη όμως, ο αριθμός των πιθανων περιπτώσεων, ειναι απειρίοριστος, ειναι φανερό, οτι δεν θα μπορέσουμε, να επαληθεύουμε τον νόμον μας, εις ολας τας περιπτώσεις, επομενως, ενας νόμος γενικος, οπως ο της αφθαρσίας της βλης, καταχωρεται **υπό επιφύλαξιν**. Αυτο δεν εμποδίζει να εχουμε εμπιστοσύνη στους νόμους, επαληθευοντας απο πολυ καιρο, σε πολλες διάφορες περιπτώσεις. Και κίνει η παρενθεση.

Για λόγους που δεν εχουν καμμια σχέση προς την επιστημονικη μεθοδο, μεταξυ δε αυτων καταλέγεται ο ανοφελής σεβασμός, προς τα πάτρια (κληροδοτηθέντα απο προγόνους ολιγότερο πεπειραμένους απο μας) καθως επίσης και η φυσικη τεμπελιά του ανθρωπου, ικανοποιημένη απο παιδιακιστικες ψυχοκρατικες και πνευματιστικες εξηγήσεις, αποφ αλλως τε αυτες μαθαίνονται ευκολωτερα, και μας απαλλάσουν, του μεγαλειτερου κόπου, της σπουδης της φυσικης, για λόγους λοιπων αισθηματολογικους, οι περισσότεροι απο τους λεγόμενους ανεπτυγμένους, επιδιώκουν να χωρίσουν τα ζωϊκά φαινόμενα, να δώκουν ξεχωριστη μορφή, απο τας εκδηλώσεις που παρουσιάζουν τα ακατέργαστα σωματα. Εν τούτοις, ολα τα μερικα περιστατικά, που εμελετήθηκαν επι των ζωντων οντων (ακόμα και απο τον ιδιο Claude Bernard και τους μαθητάς του, τροφοδοτάς του αντιεπιστημονικω μυστικισμου) εδειξαν οτι, υποτάσσονται τελείως στον ντετερμινισμο, διέποντα τα φυσικα και χημικα φαινόμενα. Για ολα αυτα τα περιστατικά, υπαρχει ιστορικη διήγηση, δηλαδή οπως στην βλη και στη ζωή, υπαρχον διαδοχικες, μεταλλαγες, ποτε αρχες, ποτε εξαίρεση, στους φυσικους νόμους της αφθαρσίας της βλης και διατηρήσεως της ενεργειας. Εγιναν διάφορες ερευνες εις ολες τις μετρήσιμες μερικότητες της ζωϊκης εκδηλώσεως. Ποτε ως τα τώρα, οι μεγάλοι φυσικοι νόμοι δεν διαφώνησαν προς τα αποτελέσματα. Επρεπε επομενως, να σχηματισθη, για τη ζωή, οπως εσχηματίσθηκε και για την βλη, υπόνοια νόμου, ενισχυόμενη εφόσον δεν εξά-

γονται από τις εκάστοτε παρατηρήσεις συμπεράσματα, αντίστρατευόμενα. Στους ανθρώπους δὲν ἀρέσει ἔτσι. Ἐπιμένουν νὰ πιστεύουν σὲ ἀνοήσιες. Τὸ ὅτι, ἅμα ἀρρωστήσουν ζητοῦν θεραπεία, ἀπὸ τὴ φυσικὴ καὶ χημεία, δὲν ἔχει γι' αὐτοὺς σημασία.

Ἡ περισσότερο διαδεδομένη δοξασία, μεταξύ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τῶν ἀποτραβηγμένων μέσα σὲ πύργους παλιῶν θεωριῶν (καὶ ἐννοῶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ ὀλίγων δεκάδων) εἶναι ὅτι ὁ ὑποκειμενισμὸς ἐνὸς ἐκάστου, παίζει ρόλο δημιουργικὸ καὶ ἐπομένως κάθε ζωϊκὴ πράξις γινόμενη, ἀφοῦ ἐπεθυμήθη ἀπὸ τὸ ζῶο ἢ τὸν ἄνθρωπο, ἀποτελεῖ διάφηση τοῦ νόμου τῆς ἀφθαρσίας τῆς ἐνέργειας. Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ διαδεδομένη δοξασία, στὴν ὁποία κόλλησε ὅλος ὁ κόσμος. *Κάνω ὅτι θέλω* εἶμαι ἐλεύθερος ἀφοῦ μποροῦσα νὰ κάνω ἄλλο πράγμα, ἀρκεῖ νὰ ἤθελα. Ἄν' ὅλες τις ἐσωτερικὲς μας ιδιότητες, τὴ θέλησή μας, τὴ νομίζου, ὡς τὴν πιὸ ἀνεξάρτητη. Ἄν ἕνας φυσιολόγος, ποῦ νὰ ἔχη μελετήσῃ στὴν ἐντέλεια τὸν ὑποκειμενισμὸ στὸν κόσμον, μᾶς πῆ ὅτι, ἡ αὐταπάτη τῆς ἐλευθερίας μας, ἔχει ὡς μόνην αἰτία, τὸν περιορισμὸ τῆς ὑποκειμενικότητός μας, μέσα σὲ δερμάτινο σάκκο, καὶ ὅτι, δὲν γνωρίζουμε τοὺς ἐξωτερικοὺς παράγοντας, παρὰ ἀφοῦ εἰσέλθουν μέσα μας, θὰ κουνήσουμε τὸ κεφάλι καὶ θὰ τὸν χαρακτηρίσουμε ὡς ἔκτρομα ὑλισμοῦ. *Δισθάνομαι* ὅτι εἶμαι ἐλεύθερος· καμμιά ἀλήθεια δὲν θὰ μοῦ βγάλῃ, αὐτὴ τὴν ἰδέα, ἡ ὁποία εἶναι βάση κάθε συλλογισμοῦ. Ἄν, ὕστερα, κάποιος ἀμερόληπτος, θελήσῃ νὰ μᾶς βεβαιώσῃ, ὅτι στὴν φύση, διεπόμεθα, ἀπὸ τοὺς ἴδιους νόμους, ὅπως οἱ πέτρες, οἱ ἀνεμόμυλοι, καὶ ὅτι ὅλες οἱ ἀντικειμενικὲς παρατηρήσεις, ἐπὶ ζώντων ὀργανισμῶν, ἀπέδειξαν ὅτι τὸ ἔνστικτο τῆς διακρίσεως, δὲν μᾶς ἀφίνει καμμιά ἐλευθερία, ὁ ἀμερόληπτος αὐτὸς θὰ προσκρούσῃ στὸν ἀσάλευτο βράχο, τὸν ὁποῖον ἐπὶ αἰῶνες τώρα, προσπάθησαν νὰ κυλίσουν σοφοὶ καὶ μὲ στοιχειώδη ἀντίληψη. Αὐτὴ ἡ κατάσταση θὰ διαρκέσῃ, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, γιατί εἶναι πολὺ δύσκολο, νὰ συγκεντρωθῇ, ὅλη, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς ἐιδικοὺς ποῦ ἐπῆραν τὸν τίτλον τοῦ σοφοῦ, χάρις στὴν ἐπαγγελματικὴ τους προκοπή! Ὅποιος θέλει, ἄς δοκιμάσῃ νὰ πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ νομίζουν, τοὺς ἑαυτοὺς τῶν θεοῦ, ἀθάνατους, μελλοντοζωϊκοὺς, ὅτι εἶναι ἀπλᾶ νευρόσπαστα, τῶν ὁποίων τὰ κινητήρια λάστιχα, ἐκδηλοῦνται σὲ ἐργασίαι ἀνανέωσης τοῦ ὀργανισμοῦ μας καὶ οἱ ὁποῖες μᾶς κατατάσσουν στὸν κόσμον, στὴν αὐτὴ κατηγορία, μὲ τοὺς λοιποὺς μηχανισμοὺς.

Ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἔχουν δίκην οἱ ἄνθρωποι, νὰ πιστεύουν, στὴν ἐλευθερία τους, τὴ θεοποίησίν τους. Αἰτία τούτου, εἶναι ὅτι μελετοῦν τὸ ζωϊκὸ φαινόμενο ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ ὄχι ἐπὶ κατωτέρων ζώων, ἐπὶ τῶν ὁποίων, ἡ παρείσφρηση τῆς φύσης, φαίνεται καθαρότερη. Ἐγὼ, εἶχα τὴν εὐτυχία, νὰ μελετήσω τὰς ἀμοιβάδας καὶ ἄλλα πρωτοζωῶρια. Κατὰ τὴ μελέτην αὐτὴ, παρ' ὅλες τις προσηματισμέναις ἰδέαις, ποῦ εἶχα καὶ ἐγὼ, σάν ἄνθρωπος, ζήσας μεταξύ ἀνθρώπων, ἀντελήφθηκα ἀμέσως, τὴ παρέμβαση τῶν παραγόντων, τοῦ ἔξω κόσμου, στὶς ἰδιαιτέρας λειτουργίας τῶν μικροοργανισμῶν αὐτῶν. Οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἐσκέφθηκα, νὰ μὴ παραδεχθῶ, σ' αὐτά, ὑποκειμενικότητα, βούληση, ἀπαράλακτα, ὅπως ἡ δική μου, μὲ διαφορὰν πλοκῆς. Θὰ δώσω ἀμέσως, γιὰ νὰ συμπληρωθῇ ἡ μελέτη αὐτὴ, περιληψὴ τῆς εὐκολίας, μὲ τὴν ὁποία διαπιστοῦται ἡ ἔλλειψη ἐλευθερίας, εἰς τὰ πρωτοζωῶρια. Πρὶν ὁμως ἀπ' αὐτά, ἤθελα νὰ κάμω κάποιαν παρατήρησιν, ἡ ὁποία, μ' ἐξέπληξε, κατὰ τὸ διάστημα τῶν βιολογικῶν μου μελετῶν.

Ὅλοι οἱ ζωϊκοὶ ὀργανισμοί, γεννῶνται, ζοῦν καὶ πεθαίνουν. Ξέρουμε ὅτι ἡ γένεσίς τους, εἶναι πράξις, ἀπλῶς, διαδοχῆς, ἀκόμη καὶ ὅταν προέξεται περὶ ζώων, ἀνωτέρας ὀργανικῆς συνθέσεως, ποῦ πλησιάζουν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀντικειμενικὴ τους διαβίωσις, συνεχίζει τὴν ζωὴν τῶν προὔπαρξάντων, ἡ δὲ ὑποκειμενικὴ τους ὑπαρξίς, γεννᾶται μ' αὐτά· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀκόμη εἶναι ὑποκειμενικὴ ἐμφάνεισις, ἀπόλυτης ἀρχῆς. Ἀπὸ ὡάριον, γεννᾷ θέντα, ἐκ γονέων, προέρχονται διὰ βαθμιαίας, ἀναπτύξεως, ὄντα περιορισμένα εἰς δερμάτινους σάκκους, τὰ ὁποῖα φυτρῶνουν καὶ *μεγαλώνουν μπροστὰ στὰ μάτια μας* ὅπως, τὰ μαρούλια. Ὑστερα μιὰ μέρα, μᾶς ἀφίνουν γειά.

Δὲ χωρεῖ ὁ νοῦς μου, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ποῦ φοβοῦνται τὸ θάνατον, καὶ ἐπομένως δὲν θέλουν νὰ παραδεχθῶν ὀλοκληρωτικὸν ἐξαφάνισμα, τελειωτικὸν θάνατον, ὅτι τὸ κάμουν αὐτό, διότι πιστεύουν, στὰ προαιώνια ψεύδη τῆς ἀθανασίας τοῦ εἰς δερμάτινον σάκκον περιλαμβανομένου ὄντος. Κ' ἂν ἀκόμη, ἀφίσουμε κατὰ μέρος, τὴν θανασίαν αὐτὴν φυσικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ θανάτου, μόνον τὸ νὰ παρατηροῦμεν, πῶς γεννῶνται οἱ δερμάτινοι σάκκοι μέσα στοὺς ὁποῖους μεγαλώνει, σύγχρονα μὲ τὸ σῶμα, παράλληλη ὑποκειμενικότης, θὰ ἄρχοιτο, νομίζω νὰ πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἡ περιορισμένη αὐτὴ, εἰς χρόνον καὶ χωρὸν ὑποκειμενικότης, δὲν μπορεῖ νὰ περιλαμβάνῃ, στοιχεῖα ἀθανασίας. Θαναμάζω, πῶς ἐπιστεῦθηκε, τὸ ἀντίθετον. Φαίνεται ὅτι, ἡ ὄρεξις νὰ πιστεύῃ, σὲ κατὰ, ὁ ἄνθρωπος, ἔχει ριζοβολήσῃ στὸ μυαλό.

Ὁ παραλληλισμὸς, μεταξύ, τῆς ὑποκειμενικότητός μας καὶ ἀντικειμενικῆς μας ὄντοτης, ἦτοι μ' ἄλλα λόγια, τὸ γεγονός, ὅτι οἱ χειρονομίες μας, μποροῦν νὰ θεωρηθῶν ὡς διερμηνεύσεις, ὁποσδήποτε πιστῆ, τῶν σκέψεων μας ἀποτελεῖ θάματα ἀπαράμιλλον. Τοῦ θαύματος αὐτοῦ, ἡ ἐπιστήμη τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν, ἔδωκε λύσιν, ἱκανοποιῶσαν καὶ τοὺς πιὸ δυσκολόπιστους (ἀφίνω τοὺς φίλους τῶν παλιῶν παραμυθιῶν.) Οὔτε μπορῶ, νὰ ἐπαναλάβω, ἐδῶ, ὅ,τι, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος, ἐλέχθη, ἄλλοτε. (1) Σὲ λίγες γραμμὲς μόνο, θὰ συνοψίσω, τὴν ἱστορία τῶν μικροοργανισμῶν, ποῦ ὀνομάζομεν πρωτοζωῶρια, διότι οἱ ἐπ' αὐτῶν, μελέτες, ὅταν ἄρχιζα, τὸ ἐπιστημονικὸ μου στίδιο, μοῦ ἔδειξαν, πόσον ἀνόητες ἦσαν οἱ ψυχοκρατικὲς ἐρημνείαις.

Ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψη, τὶς σταθερὲς συναλλαγὰς ὕλης, οἱ ὁποῖαι γίνονται μεταξύ πρωτοζωαρίου καὶ τοῦ περιβάλλοντος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι βουτηγμένο, συναλλαγὰς φυσικὰ καὶ χημικὰ, ἐννοοῦμεν εὐκολα, ὅτι οἱ συναλλαγὰς αὐταί, εἶναι αἰτία τῶν κινήσεων, τὶς ὁποῖες κάμνουν ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος, ποῦ κατοικοῦν. Ἄν ἐν τούτοις, οἱ παρατηρήσεις μας, γίνουν μὲ τὸ ἀνθρώπινο μάτι μας, θὰ σχηματισθῇ ἐντύπωση, ὅτι καὶ αὐτὰ ἔχουν τὴν ἴδια ἐλευθερία, μὲ τοὺς ἀνώτερους ὀργανισμοὺς (2). Ἀτομικῶς, ἔχω τὴ γνώμη, ὅτι μία ἀμοιβὰς, κάνει ὅ,τι θέλει, ὅπως κάνω καὶ ἐγὼ, ὅ,τι θέλω. Τὴν πεποίθησίν μου αὐτὴ, στηρίζω, σὲ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα, καὶ ὄχι στὴ λογικὴ τῶν αἰσθημάτων. Ἀλλὰ συγχρόνως, ἔχω τὴ βεβαιότητα, ὅτι μιὰ ἀμοιβὰς, ὅπως καὶ ἐγὼ, σὲ δεδομένη στιγμὴ, δὲ μπορεῖ, νὰ θέλῃ ἄλλο, ἀπ' ὅ,τι θέλει κατὰ τὴν ὀρισμένην στιγμὴν, καθ' ἣν λαμβάνει χώρα, τὸ ὑπὸ μελέτην φαινόμενο· μ' ἄλλες λέξεις: ἔχει ὅπως καὶ ἐγὼ τὴν αὐταπάτην ἐλευθερίας βούλησιν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι, παρὰ φαινόμενο, ἀπορρέον, ἀπὸ ἄλλα φαινόμενα, τῶν ὁποίων ἡ συνολικὴ ἀντικειμενικὴ μελέτη, εἶναι δυνατὴ, μόνον σὲ ξένο παρατηρητὴ, μεταχειρι-

(1) Ἰδὲ «Ἡ ἐπιστήμη τῆς Ζωῆς».

(2) Ἰδὲ «Νεῖα περὶ τῆς Ζωῆς Θεωρία».

ζόμενο τῆ μεθόδου τῶν φυσιολόγων, χωρίς, νά ἐξετάζη δηλαδή, ἄν, στούς ὑπό μελέτη μηχανισμούς, ὑπάρχει ὑποκειμενικότης.

Θαυμάσιοι πειραματισμοί, τούς ὁποίους, πρὸ καιροῦ, ἔχω συνοψίσει, (1) ἀπέδειξαν, ὅτι, ἂν λάβω διατάξεις καταλλήλους, ἀποδειγμένες ἐκ πείρας, μπορῶ νά ὑποκαταστήσω, τὴ βούλησίν τους, διὰ τῆς ἰδικῆς μου, νά τὰ ὑποχρεώσω, νά κατευθυνθοῦν, σὲ μέρος προορισμένο καὶ παρασκευασμένο ἀπὸ ἐμένα. Ὑπακούουν ὅλα, χωρίς ἐξαίρεση. Τὸ τοιοῦτο, μᾶς ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ βούλησίν τους, εἶναι αὐταπάτη, ὅπως καὶ ἡ δική μου. Θὰ ἐξέφραζα τὴν εὐχή, ὅπως οἱ ἄνθρωποι μελετήσουν βαθύτερα, τὰ πειράματα τῆς χημειοτροπίας, φωτοτροπίας κ.λ.π. Ξέρω βέβαια, ὅτι τὰ πρωτοζώρια δὲν εἶναι ἄνθρωποι. Ἀλλ' ἡ κλίμακα ἀπὸ πρωτοζωρίου, μέχρι ἀνθρώπου, δὲν παρουσιάζει ἐξαιρέσεις, τὰ δὲ φαινόμενα, ποῦ ἐκδηλοῦνται ὅμοια μποροῦν ν' ἀποδοθοῦν, εἰς ὅμοιες αἰτίες. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, εἶναι πολὺ πολὺκλιτος· εἶναι συντεθημένος, ἀπὸ ἐξήντα χιλιάδες δισεκατομμύρια πρωτοζωρίων, διαδιατεταγμένων καὶ συντεταγμένων εἰς ἑνιαῖον μηχανισμόν. Χωρὶς τάσσεια, εἴμαστε ὑπερβολικὰ πολὺπλοκοὶ καὶ μὲ τὸ δίκτυο τους, οἱ σύγχρονοί μου, πιστεύουν στὴν ἀθανασία καὶ ἐλευθερία. Ἀδιάφορον, ἂν ὑπάρχῃ ὁ πειραματισμὸς τοῦ θανάτου, τοῦ ὁποίου, εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα μου ἄρθρα, ἐτόνισα τὴν ἀποδεικτικὴν σπουδαιότητα. Κανεὶς ἐν τούτοις, δὲ θὰ πιστεύῃ, γιατί δὲν θέλουν νά πιστεύσουν, ἢ καλλίτερα γιατί ἐσυνήθισαν, νά πιστεύουν, εἰς ἄλλα πράγματα.

Ἐν συνόψει, ὑπάρχει στὸν κόσμον, πλῆθος ὄντων, ἐκ τῶν ὁποίων μερικά, λόγω τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιότητος, μᾶς φαίνονται ὅτι ἔχουν ὑποκειμενισμόν, ἀνάλογον μὲ τὸν ἰδικὸν μας. Τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ, ζῆ μέσα στὸν κόσμον ὅπως κ' ἐμεῖς. Διαπερνᾶται ἀπὸ φωτεινές, θερμαντικὰς ἀκτίνες κ.τ.λ. καὶ ἀντιδρᾶ, ὑπὸ τὴν ἐπίρρησίν τους, ἀναλόγως, τῆς κάθε στιγμῆς κατάστασώς του. Τὸ σύνολον ὄλων αὐτῶν τῶν σωμάτων, ἐπαληθεύει τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς.

Ἀλλὰ τὸ καθένα, ἀπὸ τὰ ζωικά ὄντα, τὰ περιλαμβανόμενα σὲ δερμάτινους σάκκους, περικλείει καὶ μίαν ὑποκειμενικότητα κυρίαρχον αὐτοῦ (τοῦ σάκκου) καὶ ἀναπόσπαστον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑποκειμενικότης αὐτῆ, δὲν γνωρίζει παρὰ ὅτι εἰσῆλθε, στὴν περιοχὴ τοῦ δερμάτινου σάκκου, ποῦ τὴν περικλείει, ἔχει πάντοτε τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὑπάρχουν νέα φαινόμενα, ἀρχὲς ἀπόλυτες, ἐνῶ ὑπάρχουν μόνο διαδοχῆς, φαινόμενων προϋπαρξάντων, ἔξω αὐτῆς καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ, δηλαδή ἡ ἀντικειμενικὴ, μελέτη, εἶναι δυνατὴ χωρὶς νά προσκρούσωμε, στοὺς γενικοὺς νόμους τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης καὶ διατηρήσεως τῆς ἐνέργειας. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξήγησις, τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν οἱ φιλόσοφοι θεωροῦν ὡς κεφαλαῖωδη, ἀσυζήτητον ἀλήθεια, ἀδιαφροσύντες, ἂν οἱ φυσιολόγοι δὲν τὴν συναντοῦν ποθενά, κ' ἂν διαφωνῇ, μὲ τοὺς μεγαλύτερους νόμους.

Μπορεῖ νά ρωτηθῇ κανεὶς: «Γιατί ὅλα αὐτά;» Αὐτὸ λοιπὸν τὸ γιατί, εἶναι μιά ἀπ' τὴς συνέπειες τῆς θεμελιώδους πλάνης, τῶν ἀνθρώπων, ποῦ πιστεύουν εἰς τὴν ἐλευθερία. Οἱ ἐρωτήσεις, οἱ ὁποῖες ἀρχίζουσιν μὲ γιατί, ἀπατιοῦν, γιὰ ἀπάντησιν τὸ διότι. Ἀλλ' αὐτὸ, εἶναι λογοπαίγνιον, στὸ ὁποῖο θὰ περιπλακῇ, ὁ ἀκολουθῶν τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδο. Γιατί, ἔζησε καὶ βασανίσθηκα, κάποιος πρόγονος, τῆς ἐξηκοστῆς γενεᾶς, πρὶν ἀπὸ μένα, τὸν ὁποῖον, ὅλος ὁ κόσμος ἔζησας;

Ἀλλὰ λησμόνησα, ὅτι οἱ φρασολόγοι, ἔγιναν, γιὰ νά συγκαλύπτεται τὸ ὀλοφάνερο φαινόμενον τοῦ τελειωτικοῦ θανάτου. Οἱ ἐπιστημονικῆς ἐρωτήσεις,

δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀρχίζουσιν, μὲ τὸ γιατί. Τὸ γιατί, ὑποθέτει τελικὸ σκοπὸ, προδιαγραμμένο σχέδιον, ἕνα ἀνώτερον ὄν, ποῦ ἐξεπόνησε τὸ σχέδιον κτλ. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα ἐρωτᾷ τὸ πῶς κ' ὄχι τὸ γιατί. Διότι τὸ πᾶν συνέχεται, διαδέχεται καὶ ἐξακολουθεῖ, ἔργο δὲ τοῦ φιλοσόφου, εἶναι νά ἐξετάσῃ, ποιὲς εἶναι οἱ σχέσεις τῶν διαδοχικῶν φαινομένων, πῶς, ἢ τὰδε μορφή, φαινόμενον, προήλθεν ἀπὸ ἄλλην προϋπάρχουσαν κτλ.

Μὲ συναίσθησιν, ὅτι γυρίζω στὰ ἴδια, ἐπαναλαμβάνω ὅτι, πρέπει νά μελετοῦμε τὰ ζῶντα ὄντα, ὅπως μελετοῦμε καὶ τὴς ἄμορφες μύζες. Γιὰ μερικῆς ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς, τὸ ἔκαμαν ἤδη. Πρέπει, νά ἐξακολουθήσωμε, μέχρις ὅτου εὐρεθῇ, εἰλικρινὰ καὶ μὲ βεβαιότητα, ζωικὸ φαινόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον, νά γίνεται, ἀντικειμενικῶς, μιὰ ἀπόλυτη ἀρχή. Τότε, δικαιωματικῶς, θὰ ποῦμε πιά, ὅτι ἡ ζωὴ, δὲν ἀνάγεται στὰ φαινόμενα τῆς Φυσικῆς. Ὡς τὰ τώρα, αὐτὴ ἡ ἀπόλυτος ἀρχή, δὲν βρέθηκε.

Ὡς ποῦ νά βρεθῇ, ἄς ἐξετάσουμε κατὰ πόσο συμβιβάζονται δύο ἐρμηνεῖες ἀντίθετες.

1ον Εἶμαι ἐλεύθερος, κἀνῶ, ὅτι θέλω σὲ κάθε στιγμῆν (γιὰ λόγους ἐνυπάρχοντας σὲ μένα ἢ ἐξωτερικῶς ἐρχόμενους) Ἀλλὰ, ἡ ἀντικειμενικὴ μελέτη τοῦ ἑαυτοῦ μου, ποῦ κἀνῶ ὁ ἴδιος σ' ἕνα καθρέφτη π.χ. μοῦ δείχνει ὅτι ὁμοιάζω μὲ ἄλλους ἀνθρώπους. Ἄρα αὐτοὶ εἶναι, ὅπως ἐγώ· κἀνῶν ὅτι θέλουν (γιὰ λόγους ἐνυπάρχοντας εἰς αὐτοὺς, ἢ ἐξωτερικῶς ἐρχόμενους) αὐτὴ εἶναι ἀλήθεια παραδεγμένη, ἀπὸ τοὺς πνευματιστάς.

2ον Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν μελετῶνται ὑποκειμενικῶς, δὲν παρουσιάζουν, καμμίαν ἐξαίρεση, σ' ὅσους νόμους ἡ Φυσικὴ παραδέχθηκε, γιὰ τὸ σύμπαν. Οἱ νόμοι τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης καὶ διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, ἐπαληθεύουν πληρέστατα. Εἴμαστε δηλαδή, ἅπλοὶ μεταλλάσσοντες, νευρόσπαστα, αὐτόματα. Ἐγὼ τοὺς ὁμοιάζω. Εἶμαι ἄρα, ὅπως αὐτοί, νευρόσπαστο, αὐτόματο. Κι' ὅμως, αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι ἐλεύθερος. Πάντοτε, ἔγω ἀρχὲς ἀπόλυτες.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀντίφασχ' σπουδαία, κεφαλαῖωδης, Οἱ πνευματισταί, τὴν ἐξηγοῦν, πιστεύοντας, παρὰ τὴν Φυσικὴν, εἰς ἀπόλυτες ἀρχὲς τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Ἡ διάκρισις, ποῦ ἔκαμα, στὴ μελέτη αὐτῆ, μεταξύ κόσμου περιορισμένου, μελετωμένου ὑποκειμενικῶς, καὶ κόσμου ἀπεριοριστοῦ, περιλαμβανόντος ὅλους τοὺς περιορισμένους κόσμους, ἀρκεῖ νά δεῖξῃ, ὀλοφάνερα, τὴν ἀντίφασχ, στὴν ὁποία περιπίπτομεν. Στους πρώτους κόσμους, τὸ πᾶν, εἶναι ἀπόλυτη ἀρχή, στὸ δεύτερον μόνον συνεχόμενα φαινόμενα ὑπάρχουν. Αὐτὸ, ἀποδείκνυει, τὴν ὑπαρξὴν γνωστικῆς ἰδιότητος, συμφυοῦς σὲ μερικὰ, φυσικὰ, γεγονότα, γνωστικῆς ἰδιότητος, ἢ ὁποῖα δίνει στὸν περιορισμένον κόσμον, τὴν ψευδαἰσθησιν, ὅτι, ὅτι συμβαίνει μέσα του, ἀρχίζει ἐν αὐτῷ. Ἐξήτασα, ἄλλοτε, ὑπὸ τὸν τίτλον «Συνειδητὸν Ἐπιφαινόμενον» τὴν γνωστικὴν αὐτὴν ἰδιότητα, ἢ ὁποῖα, εἶναι προσφυνῆς, σὲ μερικὰ πράγματα καὶ λείπει ἀπὸ ἄλλα. Δὲ θ' ἀσκοληθῶ τώρα, μὲ τὸ ἴδιο θέμα. Ἐπιθυμῶ μόνον, νά ἐπαναλάβω, ὅτι σκεπτόμενοι, ὅπως σκεπθήκαμε, παραπάνω, ὅταν ἐκάναμε σύγκρισιν, μεταξύ ὑποκειμενισμοῦ καὶ ἀντικειμενισμοῦ, ἀγόμεθα, ἀπὸ λογικῶς συμπερασματικῶς συλλογισμοῦ, στὴν παραδοχὴ τῆς εἰδικώτατης αὐτῆς ἰδιότητος. Δὲ μποροῦμε, συνεπῶς, νά ποῦμε, ὅτι εἶναι ἀπλή ὑπόθεσις ὅπως ἐσαυμένως παρεδέχθηκα ἄλλοτε. Ἡ ὑπαρξὴ τῆς, εἶναι ἀναγκαιοτάτη, πρὸς ἀποφυγὴν βεβαιωμένων ἀντιφάσεων. Νομίζω δὲ ὅτι καθῆκον παντὸς φιλοσόφου εἶναι, νά προσπαθῇ νά ἐξαλείψῃ τὴς ἀντιφάσεις, ἀφοῦ αὐτῆς ῥίχνουν τὴ σύγκρισιν στὸ πνεῦμα.

(1) Ἴδὲ «Νέα περὶ τῆς Ζωῆς Θεωρία».

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΑΦΙΛΟΚΕΡΔΗ.

I. Από τους δυο τούτους όρισμούς ο πρώτος έρχεται σάν επίπληξη ανάντια στον δέφτερο, όταν μάλιστα τον έχει πλάι του. Και όμως καμιά επίπληξη δέν έχει μέσα του και δέν πρέπει νάχη ούτε όταν αποβλέπει τις επιστήμες, που είνε έννοιες άφρημένες και για τούτο ντροπή δέν έχουν, ούτε όταν άφορα τους αντιπροσώπους του. Δέν υπάρχει βέβαια πιά κοινώφελη επιστήμη από τη γιατρική που σκοπός της είνε μιιά όφέλεια που μās ενδιαφέρει πρώτ' άπ' όλα, όφέλεια για τη ζωή και την ύγιά του σωμάτου μās. Κοινώφελη επιστήμη λέμε κείνη την επιστήμη που για σκοπό της έχει μιάν όφέλεια γενικά άπ' όλους άγνωρισμένη. Αφιλόκερδη επιστήμη λέμε κείνη την επιστήμη που τό σκοπό της τότε βλέπει μέσα στον έαφτό της. Τώρα γενιέται τό ρώτημα: δέ χάνουμε άδικα τό καιρό μās άφιερώνοντας τον στη μελέτη και τη διάδοση των «αφιλόκερδων», όπως τις όνομάσαμε, επιστημών; Ό όρισμός βέβαια άφτός καθαφτός τίποτε δέ μās δείχνει. Μπορεί νά βρεθίη κάνας άψύθυμος όπαδός των κοινώφελων επιστημών και νά πιάση νάλλάξίη τόν τίτλο μās έτσι: «επιστήμη κοινώφελη και επιστήμη άνωφέλεφτη» και κατά την αντίληψη του θά είχε δικιοπέρα. Κι έτσι για ποιόν λόγο νά υπάρχουνε οι επιστήμες του μη-κοινώφελου τύπου; Πιά είνε ή όφέλεια των «άνωφέλεφτων» επιστημών;

II. Η Ιστορία της καταγωγής του ένός και του άλλου κλάδου της επιστήμης πιθανό νά μās βοηθήση νά άπαντήσουμε στην παραπάνω έρώτηση. Άς άρχίσουμε από τόν κλάδο της κοινώφελης επιστήμης. Άπαντούμε λοιπόν: παντού όπου υπάρχει άνθρωπος, χωρίς νά εξαιρέσουμε και τους άγριους, υπάρχουνε και παρακλάδια των κοινώφελων επιστημών. Σε τί σημάδια βασίζονται για νά γνωρίσουμε τά χνάρια του λαφιού πάνω στό χιόνι, πόσες μέρες μεσολαβούνε από την μιιά ως την άλλη πανσέληνο, ποιό χορτάρι γιατρέβει τη βραχνάδα, όλα τούτα είνε άποσπάσματα — παρακλάδια των επιστημών και μόνο των κοινώφελων. Κείνος όμως που τις έβγαλε στη μέση πρώτα-πρώτα για τους σύγχρονους και τους άπόγονους του, τις θεωρούσε για κοινώφελες και για τούτο και οι τέτοιες «επιστήμες» πρέπει νά μπουνε στη σειρά των κοινώφελων επιστημών. Και είνε άναμφισβήτητο πώς ένα έθνος άμα είνε προικισμένο με πολλές άρετες και τό ενοήσουνε και άλλες μερικές συνθήκες, μελετώντας τις τέτοιες «επιστήμες» μπορεί νά δημιουργήση πολύ σοβαρές και φιλόφρονες επιστήμες. Οι Αίγύπτιοι, παίρνοντας άφορη από τις κοινώφελες άπατήσεις της χωρομετρίας, γιατί οι πλήμμυρες του Νείλου κάθε χρόνο τους χυασιτρέφανε τη γή, βρήκανε τη γεωμετρία. Οι Βαβυλώνιοι, έχοντας ύπ' όψη τους επίσης τις κοινώφελες ιδέες των άστερισμών, βρήκανε την άστρονομία. Για τούτο και ή άνθρωπότητα τους εύχαριστάει αιώνια. Η εύχαριστήση όμως αυτή δέν πρέπει νά συγκαλύψη τό γεγονός ότι ή δύναμη που τους όδηγοφσε προς τις επιστημονικές τους ανακάλυψεις, είνε ή συνειδητή όρημή προς την χειροπιαστή όφέλεια.

III. Άν τώρα ρωτήσουμε τόν έαφτό μās, σε πώνα χρωστάμε την ανακάλυψη του αφιλόκερδου κλάδου των επιστημών, που χωρίς νάκοιλουθή καμιάν άπτη όφέλεια, έχει τη δικαιολογία του μέσα στον έαφτό του, θάναγαστούμε νάπαντήσουμε: μόνο σενα έθνος της άρχαιότητας, στους Έλληνες. Και στην Αίγυπτο, και στην Συρία, και στην Περσία, κάμανε ύστερ' από βασιρικά προστάγματα κατάλογο των χωρών και των πόλεων, μά μόνο ο Έλληνας μπορούσε νάποφασίση νά ταξειδέψη έξω άπ' τόν ελληνικό του κόσμο και νά περιγράψη ο τι άκουσε κι ο τι είδε έξω από τά σύνορα της πατρίδας του μόνο και μόνο για νά ίκανοποιήση τη Γνώση. Τό ίδιο σε όλες τις χώρες της Ανατολής που άναφέραμε άφιερωνότανε στους βασιλιάδες κάτι σημειώσεις για τά ένδοξα τους έργα, όπου δείχνανε και μετρούσαν, εκείνοι που τις γράφανε μόνο τις νίκες των βασιλιάδων, χωρίς νά κάνουνε καθόλου λόγο και για τις ήττες τους. Στο Έλληνα όμως μόνο τό κεφάλι μπορούσε νάρτη ή ιδέα, νά μάθη και νά γράψη «τά μεγάλα και ένδοξα έργα και των Έλλήνων και των βαρβάρων», και γιατί αυτό; «Για νά μη ξεχαστούνε από τους ανθρώπους και πάντα νά είνε στη μνήμη τους» γιάφτό και μόνο έγραφαν, καθώς λέγει για τόν έαφτό του ο Ηρόδοτος, πράγμα που έφερε ένα τέτιο άποτέλεσμα. Πολύν καιρό έμεις μαθαίναμε την Ιστορία και τη γεωγραφία της άρχαίας Ανατολής μόνο από ελληνικές πηγές και οι γνώσεις μās για τις δυο άφτες επιστήμες είνε πολύ άρκετες και πολύ σωστές. Μά νά έπί τέλους μίλησε ή Σφίγγα της Αίγύπτου και κατούν της άρχισαμε νά καταλαβαίνουμε τά άρχαία γραφικά σημάδια της Βαβυλονίας, της Περσίας κτλ. Κι άπ' αυτά βοηθούμενοι μπορούσαμε νά έπαληθεύσουμε και νά συμπληρώσουμε μερικές μισοσκοτεινες πληροφορίες από πηγές ελληνικές κι έτσι ή Ιστορία και ή γεωγραφία μās παρουσιάστηκε περισσότερο γιομάτη και πιστή και γιάφτό τους εύχαριστούμε. Μά μās δώσανε τά έθνη άφτά για την Ελλάδα τό ένα δέκατο τουλάχιστο από τις πληροφορίες που μās έδωκε ή Ελλάδα γιάφτά; Όχι βέβαια, γιατί τό καθένα τους, δέν είχε κανένα ενδιαφέρο νά μάθη για τάλλα έθνη της Ανατολής. Από δω φαίνεται πόσο ξένη είνε γιάφτά ή Ιστορία και ή γεωγραφία, ως επιστήμες «αφιλόκερδες».

Οι Έλληνες όνόμαζαν τά έθνη αυτά «βάρβαρα» όχι για προσβολή, αλλά «γιατι μιλούσανε γλώσσα άκατανόητη». Τέτια είνε ή άρχική έννοια της λέξης «βάρβαρος». Σιγά σιγά όμως με τόν καιρό που τό ελληνικό συναίσθημα άναπτύζόντανε, άρχισαν νά όρίζονται και οι ήθικες διαφορές ανάμεσα στους Έλληνες τους γεννημένους κάτω από τόν ήλιο της λεφτερής και τους πνιγμένους στη σκλαβιά βάρβαρους και για τούτο είνε άναμφισβήτητο πώς, αν θελήσουμε νά χαρακτηρίσουμε τώρα τις διαφορές άφτες, όπως τό άπαιτεί ή Ιστορική κριτική, τό πρώτο μέρος θά τό πιάση ή ίκανότητα του Έλληνα για την «αφιλόκερδη» επιστήμη και ή άνικανότητα του βάρβαρου για την ίδια άφτη επιστήμη.

Και τώρα μπορούμε νά ξανάρθουμε στους πρώτους μās όρισμούς: λέγοντας για «επιστήμη κοινώφελη και επιστήμη αφιλόκερδη» έννοοφμε πώς έτσι «έκφραζόμαστε ελληνικά» και λέγοντας για «επιστήμη κοινώφελη και επιστήμη άνωφέλεφτη» έννοοφμε πώς «έκφραζόμαστε βαρβαρικά».

IV. Μ' όλα όμως άφτά έμεις δέν είμαστε Έλληνες. Όχι βέβαια. Άλλά,

παίροντας από τους Έλληνες εκείνη την επιστημονική κληρονομιά, από την οποία έμεις τα Έθνη της νέας Ευρώπης, με τη πολύχρονη μας δουλιά χτίσαμε ένα μεγαλόπρεπο οικοδόμημα της σύγχρονης επιστήμης, πήραμε μαζί και την αντίληψή τους (1) που είχε για την επιστήμη, πήραμε από κεινούς την ικανότητα και την επιτηδειότητα να ενδιαφερόμαστε όχι μόνο για την κοινώφελη επιστήμη, αλλά και για την αφιλόκερδη.

Τούτο όμως δεν έγινε ξαφνικά: τρεις φορές (αφίνοντας τις πιο φιλικές περαστικές επιδράσεις) οι ελληνικές ιδέες έκαναν να καρποφορήσει το έδαφος της νεο-ευρωπαϊκής μορφωμένης τάξης: στην εποχή της διάδοσης του χριστιανισμού δηλαδή της μετάβασης από την αρχαιότητα στη μεσαιωνικότητα, στην εποχή της μεγάλης Αναγέννησης στους XIV—XVI αιώνες και τέλος στην νεοφιλανθρωπική εποχή κατά τα μέσα του XVIII αιώνα.

Με τις ιδέες της τελευταίας αυτής εποχής ζούμε και τώρα. Ίσαμε πιο βαθμό έμεις περπατούμε πάνω στην ελληνική τροχιά με την αντίληψη μας που έχουμε για την επιστήμη και τα εκπολιτιστικά της προβλήματα, καλύτερα απ' όλα μας το δείχνει η κίνηση, με το γνωστό όνομα «διάδοση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης». Για το ζήτημα τούτο πολλοί νομίζουν, πως ακολουθούμε το παράδειγμα της Αγγλίας, που πρώτη πραγματοποίησε την ιδέα αυτή, αλλά η τέτατη υπόθεση είναι πλάνη: η ιδέα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης κατάγεται κάτι περισσότερο κι απ' την αρχαιότητα. Ο Ηρόδοτος διάβαζε δημόσια περικοπές από την ιστορία του στην Αθήνα και στην Ολύμπια. Το παράδειγμα του τούτου το ακολουθούσαν κι άλλοι στις «σποραδικές δημόσιες διάλεξεις». Παρύτερα στον IV αιώνα π. χ. ο πρώτος συστηματοποιός των επιστημών, ο Αριστοτέλης έβδν από τα καθημερινά του μαθήματα για τους ειδικούς σπουδαστές διάβαζε τα βράδια όταν όλοι οι Αθηναίοι ήταν ξένοιαστοι και δημόσια μαθήματα (τα έξωτερικά, όπως τα λέγανε) για όλους. Ο χαρακτήρας των διαλέξεων αυτών, καθώς ξέρουμε, ήταν ο ίδιος όπως και σήμερα, με μόνη τη διαφορά που τότες ο κόσμος ήτανε σπάνοιχτά και όχι σε περιορισμένο μέρος όπως σήμερα. Για τούτο έχουμε το δικαίωμα να πούμε πως η ιδέα του λαϊκού πανεπιστήμιου πρώτα πρώτα πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στον IV αιώνα π.χ. από τον Αριστοτέλη και τους όπαδούς του. Όσο όμως κι αν είναι παρηγορητικά αυτά, πάντα η ελληνική αντίληψη της επιστήμης και των προβλημάτων της μένει μπαλωμένη πάνω μας. Έμεις μόνο στη σπουδή είμαστε Έλληνες, στη φύση όμως βάρβαροι. Φτάνει μόνο πιο δυνατά να φυσήση ένας αγέρας απ' την Ανατολή και το ελληνικό καρπερό χόμα που σκεπάζει την άκαρπη βαρβαρική γή μας θα σκουπιστή αλύπητα και θα ξεσκεπαστή το άκαρπο βαρβαρικό έδαφος μας.

V. Ας εξηγήσουμε τώρα τί σημασία έχει η αφιλόκερδη επιστήμη. Οι Έλληνες, που στην αρχή γεννήθηκε ανάμεσα τους η επιστήμη αυτή ως φυσική ανάγκη και κατοπιν η περισκεψη της έφερε στο συμπέρασμα πως το αφιλόκερδο ενδιαφέρο για την επιστήμη αποτελεί θεμελιώδικο στοιχείο — ένα από τα τέσσερα — της ανθρώπινης φύσης, ίσα με το κοινωνικό ένσυχτο, κατά τη γνώμη των στωϊκών.

(1) ΣΗΜ. ΜΕΤ. Και όχι σαν κι έμεις τους απόγονους τους που πήραμε μόνο μια ξερή γλώσσα τους...

«Από κάθε άλλο πιο πολύ, λέγει ο Κικέρωνας, είναι χαρακτηριστικό στον άνθρωπο να βρίσκει και να μελετά την αλήθεια. Για τούτο έμεις τη στιγμή που δε μας πνίγουνε οι καθημερινές μας φροντίδες και ασχολίες, προσπαθούμε να διούμε, και νακούσουμε κάτι, για να πλατύνουμε τον κύκλο των γνώσεων μας και θεωρούμε την επιστήμη για τα κρύφια και τα σπουδαία ζητήματα ως αναπόφεβγη για την έφτυχία μας».

Η απάντηση τούτη είναι πολύ παρηγορητικά: υποθέτοντας πως το ενδιαφέρο για την αφιλόκερδη επιστήμη εξαρτάται από την ίδια τη φύση του ανθρώπου, φαίνεται πως το ενδιαφέρο αυτό έπρεπε να εξασφαλίση την τύχη της επιστήμης. Όταν όμως σκεφτούμε πιο βαθιά, άθελα άρχίζουμε ναμφιβάλουμε, γιατί είναι βέβαιο πως πάντα υπάρχανε λαοί, και τώρα ακόμα υπάρχουνε, που δε νοιώθουνε την ανάγκη για την οποία λένε οι στωϊκοί, που δε θεωρούνε καθόλου την αφιλόκερδη επιστήμη ως αναγκαία για την έφτυχία τους. Δεν πρέπει λοιπόν να παραδεχτούμε πως η απάντηση των στωϊκών ηρθε βιαστικά να γενικέση τη σημασία των φαινομένων, που ο τόπος τους ήταν μόνο ανάμεσα σε κείνο το λαό από τον όποιο γεννήθηκε; Δε πρέπει να πούμε, πως οι στωϊκοί λαθέρβανε μεταχειριζόμενοι τη λέξη «άνθρωπος» εκεί όπου έπρεπε να μεταχειριστούνε μόνο τη λέξη «Έλληνας»; Και αν είναι έτσι, πραγματικά τότε το φάντασμα που γιάφτο είπαμε παραπάνω, πάλε ξαναγεννιέται μπροστά μας με όλη του την μεγαλοπρέπεια: το φάντασμα της εποχής, όποτιαν ύστερ' από το σκούπισμα του ελληνικού καρπερού χωμάτου, η αφιλόκερδη επιστήμη θα μαραζιάση και θα ξεραθί πάνω στο άκαρπο έδαφος του ξεσκεπασμένου βαρβαρισμού.

VI. Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε πως η απάντηση που αναφέραμε δεν είναι η μόνη. Υπάρχει άλλη μια απάντηση που ξεχωρίζει από τη πρώτη, γιατί δεν εξετάζει τόσο την αιτία της γέννησης της αφιλόκερδης επιστήμης, όσο τη σημασία της. Και η απάντηση αυτή δόθηκε πολύ πιο νορίτερα από τη πρώτη και σώζεται ως τα σήμερα στον τύπο του Ευριπίδη, που τα χρυσά του λόγια δε πρέπει να ξεχνούνται εκεί όπου γίνεται λόγος για την επιστήμη και τη σημασία της για την ανθρώπινη ζωή. Να τα λόγια αυτά: «Έφτυχιμένος είναι κείνος που με τη ψυχή του είναι βουτυγμένος στην επιστήμη. Κακία μέσα του δεν έχει για το γείτονα του. Ο βασιλικός νοός του περιφρονεί τους εγκληματικούς πόθους, τις άδικες σκέψεις, τις αποπλάνησες. Πάντα μελετά με την εξερευνητικά του ψυχή της άφθαρτης φύσης τη θεϊκή άρμονία. Από που γεννήθηκε αυτός; Και πως; Και ποτε; Και τα μικροπάθια για κείνον αιώνα είναι ξένα».

Δε πιστεύω να βρεθί κανείς από μας που να μη θελήση να βάλη την υπογραφή του κάτω απ' αυτά τα έβγενικά λόγια. Είναι όμως και σωστά τα λόγια αυτά; Λέγουνε για την ήθικο-άνυψωτική και την εξεβγενιστική έπιρροή της επιστήμης και βέβαια της αφιλόκερδης επιστήμης. Οι τίτλοι τούτοι βέβαια θα εξασφάλιζαν τη θέση της ανάμεσα στους ήθικούς πράχτορες της ζωής μας που η αξία τους δε μπορεί να διαφιλονεικηθί. Τώρα ρωτούμε έχουμε έμεις το δικαίωμα να της παραχωρήσουμε τη θέση αυτή; Πολλές φορές άκοιμε να φέρουνε — και πιο πολλές φορές αίστανόμαστε — κάτι άνυλογίες που όδηγούνε στο συμπέρασμα, πως αν η επιστήμη είχε εξεβγενιστική έπιρροή στο χαρακτήρα του ανθρώπου τότε, την τέτατη έπιρροή έπρεπε πρώτα πρώτα να τη νοιώσουνε κείνοι που ειδικά άφιερώ-

νουνται στη μελέτη της δηλ. οι σοφοί. Μπορούμε όμως να πούμε πως άφταιοι τη δοκιμάζουν τη τέτα επιρροή; Μήπως λίγοι ανάμεσο τους υπάρχουν μικρότεροι, φιλόδοξοι, μοχθηροί, εκδικητικοί;

Η αντίρρηση αυτή μάς θυμίζει μίαν άλλη που τη ρίχνουν στη μέση οι άμωρφοι άνθρωποι, ανάντια στην ωφέλεια της γιατρικής επιστήμης, δηλ. λένε πως κι οι ίδιοι οι γιατροί παθαίνουν διάφορες αρώστιες. Έμεις όμως δεν έχουμε ανάγκη να σταθούμε στα τέτα, και μπορούμε να ρίζουμε μιά πιο βαθιά ματιά στα πράματα. Οι κριτικοί βέβαια έχουν με το μέρος τους τη πραγματική αλήθεια; υπάρχουν πολλοί ανάμεσο στους σοφούς με τά χαραχτηριστικά που είπαμε παραπάνω. Μά μάρτο δεν πάει να πη πως οι παρατήρησες του Εύριπίδη που αναφέραμε δεν είναι σωστές και σπουδαίες, γιατί εκείνος έχει τις δικές του εξήγησες που δε βλάφτουνε καθόλου την επιστήμη ούτε την ήθική της αξία. Πρώτα πρώτα, άφου στη κοινωνία υπάρχει ζήτηση για την άφιλόκερδη επιστήμη, θά πη πως οι αντιπρόσωποι της και οι διαδοτές της ανταμοιβούνται για τους κόπους τους και άφου υπάρχει μιά τέτα ανταμοιβή θά πη πως υπάρχουν άνθρωποι που άφιερώνονται μόνο στην άφιλόκερδη επιστήμη, μιά που ανταμοιβούνται. Έτσι καταλήγουμε σένα συμπέρασμα αντίθετο προς τά πρώτα λόγια μας στην άρχη της κρίσης τούτης, εκεί είναι — άφιλόκερδοι έργάτες πάνω στο έδαφος της κοινώφελης επιστήμης, έδω είναι — πλεονέχτες αντιπρόσωποι της άφιλόκερδης επιστήμης.

Βέβαια, για τους ανθρώπους που βλέπουνε την επιστήμη σαν καμιά άγελάδα που άρμέγεται δε μπορεί να υπάρχει καμιά έξεργενιστική επιρροή της επιστήμης. Υπάρχει άκόμα ένας άλλος τύπος σοφού, πιο σεβασμιου, μά που στην έρώτησή μας δίνει την ίδια άποκριση. Είναι ο άνθρωπος που ή ψυχική του ύπόσταση άποτελείται από έρμητικά κύτταρα τοιχογραφμένα τό ένα από τό άλλο, που μέσα σε ένα κύτταρο είναι ή σοφία και μέσα σάλλα τά λοιπά χαραχτηριστικά του ανθρώπου και που τό πρώτο δεν έχει καμιά επιρροή στα δέφτερα και τότες ο σοφός μας ως σοφός, όντας άναδιφρητής των πιο μεγάλων προβλημάτων που άνυψώνουν τό ανθρώπινο πνεύμα στον υπέρτατο βαθμό, ως άνθρωπος μνήσκει τέτοιος τυποτένιος και χυδαίος σαν και πρώτα. Τό ίδιο παθαίνει συχνά και ο καλλιτέχνης, και ο μουσικός συνθέτης, και ο ποιητής; ως ότου «ο Απόλλων δεν τότε φωνάζει για τη θεϊκή θυσία». Κι έτσι λοιπόν τις τέτιες εξαιρέσες θάναγκαστούμε να τις παραδεχτούμε, μπορεί μάλιστα ή ψυχολογία να μάς δείξη κι άλλες. Ποτέ μου όμως δε θά πιστέψω, πως άμα αφαιρέσουμε τους τέτιους τύπους, δε θά μείνει στο υπόλοιπο μεγάλη και έξεργενιστική δύναμη της επιστήμης και πως δε θά βρίσκεται πάντα ένας άνθρωπος που κείνη τη στιγμή που σκέφτηκε για τη γένεση και την έξάλειψη των κόσμων... κείνη τη στιγμή ίσα-ίσα δε θά φαινότανε πιο άπαθής για τό χάσιμο από τό πορτμονέ του μάς μονέδας ή για την όχι τόσο καλή κρίση του συναδέσφου του για τό τελευταίο του έργο.

Όχι. Ο Εύριπίδης χωρίς καμιά άμφιβολία είχε δικιο για κείνα που είπε και ή επιστήμη έχει να παίξη μεγάλο ρόλο στην τελειοποίηση του ανθρώπου. Ένα μόνο πειράζει; που με τις σκέψες άφτες μπορεί κανείς να καταλείψη μόνο κεινούς που πειστήκανε πιά ή κεινούς που είνε διαθειμένοι να καταλειστούνε, μά οι άνθρωποι του παζαριού—πράμα που

μπορεί να τό δοκιμάση ο καθένας—δε μπορούνε παρά να γελάσουνε με τό άγοραίο τους γέλιο για άφτο.

VII. Κατά καλή μας τόχη όμως έμεις έχουμε άκόμα ένα επιχείρημα που με τη βοήθεια του θά μπορούμε να χτυπήσουμε τους όπαδοús της κοινώφελης επιστήμης με τό δικό τους τό όπλο.

Παραπάνω είπαμε πως όταν ένα έθνος είνε προικισμένο με όρισμένες άρετές και του είνε και άλλες συνθήκες ευνόικες, τότες και οι καθαφτό κοινώφελες σκέψες μπορούνε να βιάσουνε μίαν επιστήμη ίσαμε ένα βαθμό άρκετά σεβαστό. Η ύπόθεση τούτη όμως θέλει λίγο περιορισμό. Βέβαια λέμε, ίσαμε ένα βαθμό άρκετά σεβαστό, όχι όμως και παραπάνω. Τό άστέρι της πραχτικής ωφέλειας μπορεί να φέγγη στον έρευνητή της μέσα σε μίαν όρισμένην έχταση και παρόξω κρύβεται με τό σκοπό να ξαναφέξη ύστερ' από ένα μακρυνό ταξίδι. Όπως δεν έχει μέσα του τό έσωτερικό φώς του άφιλόκερδου ενδιαφέρου, εκείνος ποτέ του δε θά περάση τό μακρυνό άφτο ταξίδι. Τούτο μόνο όμως δε φτάνει. Υπάρχουνε τέτιες επιστήμες για τις όποιες τό άστρο της πραχτικής ωφέλειας άμέσως δεν χαράζει στον όρίζοντα παρά μόνο άμα άναπτυχθούνε σε ένα όρισμένο ύψος μπροστά στο φώς του άφιλόκερδου ενδιαφέρου. Άς πάρουμε την επιστήμη του ήλεκτρισμού. Είνε περιττό να κάνουμε λόγο για τη πραχτική της ωφέλεια σε τούτο τον αιώνα μας των τηλεγράφων, τηλεφώνων κτλ. Στη σειρά των κοινώφελων επιστημών έχεται μιά από τις πρώτες. Μπορούμε όμως να πούμε πως από μάς άρχής κατείχε τη θέση άφτή; ...

Άν υπάρχει επιστήμη που στην άρχη της εκδήλωσης της δεν ύποσχότανε πολλά, άφτή είναι ο ήλεκτρισμός. Τί είταν στην άρχη άρχή αυτός; Είχανε παρατηρήσει πως άμα τρίψεις ένα κομάτι κεχρημαπάρι τραβάει κοντά του τις τρίχες και τις κλωστές. Λοιπόν ή «κεχρημαπάρνια άφτή δύναμη» ονομάστηκε κατόπι ήλεκτρισμός. Μπορούσε κανείς να περιμένη από άφτο τό παιχνιδάκι της δύναμης του κεχρημαπάριου καμιά πραχτική έφαρμογή; Όχι βέβαια. Οι σοφοί εκείνοι που κατέγιναν στη μελέτη της παιχνιδιάρικης άφτης δύναμης δεν άποβλέπανε στην άρχη σε καμιά πραχτική ωφέλεια. Ένεργούσανε συνειδητά ή άσυνειδητά κατά τις έντολές των στωϊκών, που βλέπανε στη μελέτη των μυστηριακών και σπουδαίων φαινομένων μιά θεμελιώδεια ανάγκη της ανθρώπινης ψυχής. Η επιστήμη του ήλεκτρισμού πολύν καιρό είτανε επιστήμη άφιλόκερδη (άνωφέλεφτη) και περάσανε πολλοί αιώνες που στεκόταν έτσι άφιλόκερδη ως που από μακρυνά χάραξε στον όρίζοντα και τίστρο της πραχτικής της ωφέλειας.

Τό παράδειγμα τούτο είναι διδαχτικό, που πρέπει να κάνει και τους πιο συντηρητικούς όπαδοús της κοινώφελης επιστήμης να σεβαστούνε την άφιλόκερδη επιστήμη—τουλάχιστο γιατί και ή τέτα επιστήμη με τον καιρό μπορεί να μεταβληθή σε επιστήμη κοινώφελη δηλ. ωφέλιμη όπως τη νομίζουμε κείνοι.—Βέβαια; ή επιστήμη—είναι μιά πλούσια νύφη πολύ έλκυστικά για τους πραχτικά κορδισμένους γαμβρούς, είνε όμως και—μιά περήφανη ώραία κοπέλλα, που άπαιτεί να άγατούνε τό άτομο της και όχι την προικία της.

[Από τό φασσικό.]
ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΤΡΙΝΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΛΕΑΣ.

(ΠΡΟΧΕΙΡΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ)

Πρέπει να μάθουμε να βλέπουμε,
για να μάθουμε ν' αγαπούμε.

ΜΑΙΤΕΡΛΙΓΚ

Μιά πλούσια χρωματική άνθιση Νεοελληνικής Τέχνης άνοιξε μέσα στις στενωχόρες σάλες του «Συλλόγου τών Φιλελευθέρων», τής Θεσσαλονίκης.

Δέν εφρέθηκε, ή—πιο σωστά—δέν παραχωρήθηκε, όπου επίμονα έζητήθηκε, άνετώτερη φιλοξενία σ' ένα από τά άδρότερα έργα έλληνικής γραφικής τών τελευταίων χρόνων. Κι' αυτό στο παθητικό του ντόπιου Έλληνισμού.

Οι πίνακες του κ. Μαλέα, στενεμένοι, χωρίς άερα, χωρίς άνεση, χωρίς τό άρμόδιο φώς, άσφυχτικά κι' αντικαλλιτεχνικά στριμωγμένοι, χάνουν μέσα στις περιορισμένες σάλες. Τά περισσότερα έργα ζημιώνονται άνυπολόγιστα. Για κείνους, μάλιστα, που δέν έμαθαν άκόμη να μελετούν επίμονα και βαθειά τά έργα τής Τέχνης, ώστε να είναι σε θέση να επικοινωνήσουν εύκολα με την ψυχή που ο καλλιτέχνης θέλησε ν' άποτυπώσει στο έργο του, για να δυνηθούν έτσι να έννοήσουν τις βαθύτερες του άρετές και τά συνθετικότερά του προτερήματα.

—*

Κοινοτομία χλιοειπωμένη : Για την κατανόηση κάθε έργου Τέχνης, και του πιο άντικειμενικού, χρειάζονται πολλά πράγματα. Δέν άρκει μόνο ένα επιπόλαιο βλέμμα ενός καλογορτασμένου ή παραγορτασμένου άστού σ' ένα έργο συνθετικό, που ο καλλιτέχνης αφιέρωσε χρόνια όλόκληρα ζωής κι εργασίας.

Χρειάζεται πρώτα ψυχή δεχτική—έλευθερωμένη από κάθε πρόληψη. "Έπειτα, άνάλογη αισθηματική άνατροφή. "Έπειτα ή μελέτη. "Έτσι μόνο μπορεί να προσδεχτεί καθένας μιá συνειδητή έντύπωση. Κι αυτό γενικά για κάθε έργο Τέχνης—στην ποίηση, στη μουσική, στη ζωγραφική κτλ.

"Ανθρωποι άνίδοι και βραχεί, που, είτε από οργανική ψυχική άτέλεια, είτε από έλλειψη κάθε βαθύτερης αισθηματικής άνατροφής, δέν είναι έτοιμασμένοι ούτε για τή μελέτη τών φυσικών όραμάτων, και περνούν άσυγκίνητοι μπροστά από την καθημερινή χρωματική άποθέωση τής γύρω μας ζωής, θά ήταν λιγώτερα, βέβαια, έτοιμασμένοι να συγκινήθουν από έργα Τέχνης. "Όταν, μάλιστα, αυτά άπαιτούν βαθύτερη μελέτη, για να κατανοηθούν, και όταν προπάντων φέρνουν τή δημιουργική σφραγίδα του άτομικώτερου ύποκειμενισμού.

Γενικώτερα, κάθε συγκίνηση αισθητική προϋποθέτει βαθειά κατανόηση. Τίποτε δέ μπορεί να μās συγκινήσει, όταν δέν είμαστε σε θέση να τό έννοήσουμε, ώστε να μπορούμε να τό αισθανθούμε και να τό αγαπήσουμε άληθινά.

Πρέπει να μάθουμε να αισθανόμαστε σάν ψυχική άνάγκη τις μεγάλες αισθητικές χαρές, που παρέχουν τά άρτια καλλιτεχνικά δημιουργήματα.

Τότε μόνο μπορεί να τό προσέξουμε, να τό μελετήσουμε, να τό έννοήσουμε και να τό αγαπήσουμε.

"Ο Μαιτερλιγκ ειπε κάπου : «πρέπει να μάθουμε να βλέπουμε, για να μάθουμε ν' αγαπούμε.»

Και όταν μάθουμε να βλέπουμε, τότε θά μπορούμε ν' αγαπήσουμε πιο βαθειά μιάν όμορφιά, που δέ μπορούμε να εξηγήσουμε, από μιάν άλλη όμορφιά, που μπορούμε άβαρα ν' άποδόσουμε την έξωτερική της εξήγηση.

—*

"Ο κ. Κώστας Μαλέας είναι ποιητής-ζωγράφος, και άκόμη, μουσικός-ζωγράφος. "Ένας συνθέτης ιδεαλιστής με ξεχωριστό δικό του έφος και ξεχωριστή μορφή στην έκτέλεση. Φωτεινός όσο και πολυσύνθετος, άναζητάει τις άρμονικές συμφωνίες τών χρωμάτων σά μουσικά μοτίβα κόσμων έσωτερων. "Η ψυχή του έχει την προνομιακή δύναμη να βλέπει, ν' άρπάζει και ν' άφομοιώνει τά πιο φευγαλέα μυστικά που του προσφέρει ή φύση. Προσδέχεται τις πιο ξεχωριστές γραφικές έντυπώσεις από τόν έξω κόσμο, και τις έμφυχνώνει, μ' ένα πολύτιμο, έσωτερικό, μαγικό φώς, σε μιá άπαράμιλλη χρωματική άπόδοση.

Τά τοπεία του μās παρέχουν στις βαθύτερες των άρετές την έντύπωση μουσικών ποιημάτων, ή συμφωνικών όραμάτων θαυμαστής χρωματικής πολυμορφίας και συνθετικότητας.

"Απαλή και γαλήνια φωτοδιάφανη μυστικοπάθεια αναδίνεται από τις χρυσόρουθμες του άνατολές, και γλυκερά θανάσιμες νοσταλγίες μās υποβάλλουν τ' άγνορόδινα, τά πορφυρόξανθα ή τά μενεξεδένια του ήλιοβασιλέματα.

"Ανήκει στη σχολή τών νεωτεριστών συγχρόνων ζωγράφων. "Αναζητάει τή χρωματική πολυσύνθετη μουσική, που άρμονίζουν οι φωτεινές συμφωνίες του Φοίβου, όταν έναγκαλλίζεται με περιπάθεια τή Γή, και προσπαθεί ν' άποδόσει ρυθμικά και ύποβλητικά με τό χρώμα την ψυχή, που ένυπάρχει σε κάθε τοπείο, σ' όρισμένη στιγμή.

"Η τεχνοτροπία αυτή μās φαίνεται παράξενη στην άρχή. Ζητεί ν' άποδόσει την ψυχή τών πραγμάτων. "Ο καλλιτέχνης προσπαθεί με τό φώς και με τό χρώμα να μās παραστήσει την έσωτερική ψυχή τών πραγμάτων και τών φαινομένων, σε δημιουργικές φωτεινές συνθέσεις, που μās συγκινούν ύποβλητικά περισσότερο σάν ιδέες, σάν έκλεχτά κομμάτια χρωματικής μουσικής.

"Ο κ. Μαλέας δέν είναι ο παθητικός άφηγητής τής φύσεως. Είναι δημιουργός έξειδανικευτής, έμπνεόμενος από μιάν ένδιάθετη ήθοπλαστική παρόρμηση, που άνεβάζει τή σκέψη του και την προσπάθειά του σ' άνώτερους δημιουργικούς κόσμους ιδεατούς.

Τά έμφυχα τοπεία του, με τή γοητευτική, ύποβλητική δύναμή τους, δέν μās παρέχουν την αισθητική μόνον ίκανοποίηση. Μās προκαλούν τή σύνθετη σκέψη. Μās έρεθίζουν τή βαθύτερη διάνοηση, όπως όλες οι άνώτερες έμπνεύσεις. Είναι περισσότερο νοήματα παρά εικόνες. Περισσότερο δραματικές σκηνές παρά σκηνογραφίες. Περισσότερο ιδέες μιās δρασερής ήθικής όμορφιάς, που μās ύψώνει μαζί και μās γοητεύει.

Μιά σταθερή ειλικρίνεια δυναμώνει την καλλιτεχνική ψυχή του. Αυτή φαίνεται σ' όλα του τά έργα. Στά φευγαλέα, αιδερόφανα άτμοσφαιρικά του σημειώματα, ως στις τελευταίες άψευγάδιαστες λεπτομέρειες στά nature morte.

✱

Ο κ. Μαλέας είναι άξιος μαθητής του μεγάλου impressioniste Henri Martin. Έσπούδασε στο Παρίσι κι έζησε στην Ανατολή. Στην Πόλη, στο Λίβανο, στη Βηρυττό, στην Αίγυπτο, στην Ιερουσαλήμ, έμελέτησεν όλες τις χερές του Ήλιου και τις απόδοσε τόσο καλλιτεχνικά στά έργα του.

Έργάζεται απ' τὰ 1901. Είναι γνωστός, όχι μόνο στην Πόλη, στη Σμύρνη, στην Αίγυπτο, όπου έλαβε μέρος σ' εκθέσεις, αλλά και στην Αθήνα, όπου ετιμήθηκε ξεχωριστά τὸ έργο του.

Όταν πρωτόσταυλε έργα του στην έκθεση του «Ζαπτείου», στην Αθήνα, έτοποθετήθηκε μεταξύ των πιο καλών μας ζωγράφων, του Ίακωβίδη, του Φωκά, του Χατζόπουλου κτλ., σὲ ξεχωριστή τιμητική θέση, χωρίς δισταγμό.

Οι άθηναϊκές εφημερίδες τότε, ή «Έστία» (Π. Νιρβάνας), ή «Νέα Ημέρα» κτλ. αφιέρωσαν ειδικές κριτικές και εγκώμια γιά τὸ έργο του νεοφανέροτου καλλιτέχνη.

Στή «Νέα Ελλάδα» ένας ευσυνείδητος λογοτέχνης, ο κ. Φ. Πολίτης, έχαιρέτησε μ' αυτές τις χαρακτηριστικές γραμμές την εμφάνισή του : «Ο κ. Μαλέας παρουσιάζεται ως άγνός καλλιτέχνης. Μέσα εις την σχετικήν νέκραν της ζωγραφικής μας ζωής αι εικόνες του έρχονται ως άληθής ανακούφισις. Η δροσερά ψυχή του ζωγράφου χύνεται εις τὰ χρώματα, εις τὸ σχέδιον, εις τὰς αποχρώσεις. Αν ή έκθεσις αυτή είναι άμαρτωλή διά την πληθώραν της άκαλαισθησίας και της ρουτίνας των παλαιότερων ζωγράφων που βασίλευει εκει μέσα, αι άμαρτίαι της άφιενται μόνον και μόνον διότι έχει την καλήν τύχην νά φιλοξενητὰ τοπεια του νέου αυτού ζωγράφου, του όποιου όμολογώ, ότι πρώτην φοράν ήκουσα και αυτό τὸ όνομα. Η ψυχή του έχει την δύναμιν νά απορροφή τις ζωγραφικὰς έντυπώσεις που παρέχει ή φύσις. Μέσα του καθαρίζονται, ξελαγαρίζονται όλα και ό,τι παρουσιάζει είναι άληθινόν καλλιτέχνημα. Οι νεαροί ζωγράφοι μας, οι μαθηταί της Σχολής των καλών τεχνών, ως άφίσουν προς στιγμήν τους διδασκάλους των και ως σπεύσουν νά πάρουν μαθήματα από τον καλλιτέχνην αυτόν. Ας προσέξουν την αλήθειαν του τόνου, την τελειότητα της συνθέσεως, ως προσέξουν την ζωγραφικήν ψυχήν, που γερμίζει τὰ έργα του...

«Δέν πρέπει νά διστάσωμεν νά εκφράσωμεν τον ένθουσιασμόν μας διά τὸ έργον του νέου ζωγράφου και νά τον συγχαρώμεν από τὰ βάθη της ψυχής μας. Είναι τόσοσν ειλικρινής ή εργασία του και προδίδει τόσοσν μελέτην και τόσοσν πραγματικόν τάλαντον, ώστε ό έπαινόσ μας δέν ύπάρχει φόβος νά εχη κακήν επίδρασιν επ' αυτόν. Έχει πάρει πλέον τον καλόν δρόμον. Τὸ βήμα του είναι σταθερό».

✱

Τὸ μεγάλο μυστικὸ της τέχνης του κ. Μαλέα βρίσκεται στον πλοῦτο και στην άρμονία του χρώματος. Αχόρταστος από φῶς ό αισθαντικός καλλιτέχνης, χάνει στους πίνακές του γλυκόρυθμες χρωματικές στροφές, που μᾶς συναρπάζουν, σαν ήμνοι ξωτικοί στο φωτοδότην Απόλλωνα.

Σὲ πολλά τοπεια ή τέχνη του μουσικοποιείται. Είναι φῶς και είναι τραγούδι. Και όσο περισσότερο τή μελετούμε βαθειά, τόσο περισσότερο μᾶς επιβάλλεται ή μουσική ψυχή της. Η παλέττα του πλέει μέσα σὲ χρωματικές άρμονίες. Μεταμορφώνεται μαγικά σ' Απολλώνιαν άρπα με χρυσές ήλιακές χορδές, και σκορπάει ρυθμικά κύματα, φωτοκύματα από ιριδένεις πεταλούδες και ροδοφύλλα άπριλιάτικα. Είναι φῶς και τραγούδι.

Ένα από τὰ αδρότερά του έργα τὸ «Σουρούπομα» (αρ. 216). Ο ήλιος σβύνει, έσβυσε κοντά. Οι τελευταίες του αποφεγγιές άγνοχαϊδέουν τις κορφές στο βάθος. Κάτω στην κοιλάδα ψυχομαχάει τὸ φῶς. Οι σκιές μακραίνουν, ξεμακραίνουν φανταστικά. Μιά μυστική άμφιβολία παντού απλώνεται. Μιά νοσταλγία κρυφή την ψυχή σφίγγει. Είναι ή στιγμή που άργοπεθαίνει ή μέρα. Ο θάνατός της ξυπνάει μέσα μας τις άνησυχίες του άγνώστου. Δέν άργει, δὲ θ' άργήσει νάρθει μαζί με την αιώνια νύχτα της άνυπαρξίας. Έρχεται. Νά !

Σκύφτουν από τὸ βάθος της πολύχρονης ζωής οι δυο γέροντες. Ο γέρος και ή γρηά του. Γυρτοί πάνω στα λυγισμένα ραβδιά τους, βοηθιούνται, ό ένας στον άλλο στηρίζονται, ανεβαίνουν από τή μουχρωμένη κοιλάδα — σέρνονται ή ανεβαίνουν τὸ φειδοτὸ μονοπάτι της ζωής, προς τον άνήφορο. Μνημειακό τὸ ερημικό τους σπίτι στη ραχοῦλα εκεί, σαν άράχνες τὸ άγκαλιάζουν οι άμφιβολίες της άμφύλυξης. Άργοβαδίζουν στο μοιραίο τους προσορισμό. Η ζωή βραδυάζει...

Ένα ρήγος τραγικού μοιραίου διαπερνάει τὸ μυστηριώδη αυτόν πίνακα. Μελετώ στοχαστικά τὸ συμβολικό ποίημα, που αναπήδησε από την παλέττα του ζωγράφου, και αναθυμώμαι αὐθόρητα τὸ «Μούζομα», τὸ θαυμαστό σονέτο του Μαβίλη :

Φυσάει τ' αεράκι μ' ανάλαφρη φόρα
Και τες τριανταφυλλίες άργά σαλεύει
Στες καρδιές και στην πλάση βασιλεύει
Ρόδινο σούρουπο, ώρα μυροφόρα,
Χρυσή θυμητιζών όνειρων ώρα,
Που ή ψυχή τή γαλήνη προμαντεύει,
Την αιώνια γαλήνη, και άγναντεύει
Σά για στεργή φορά κάθε της γνώρα
Άξέχαστη ξανθές κρινοτραχήλες
Άγάτες, γαλανά βασιλεμένα
Μάτια όρα και φιλιά και ανατριχίλες
Και δάκρυα πλάνα δώρα ζηλεμένα
Της ζήσης, που άγνοσβύεται και τελειώνει
Σαν τὸ θαμπό γιουλι που όλοένα λυώνει.

✱

Τέτοια τὰ περισσότερα έργα του καλού μας ζωγράφου. Πολυσύνθετα όραματικά τραγούδια. Ύμνοι άρμονικοί από χρώμα και φῶς.

Τὸ ξεχωριστό έργο του έπήρε από καιρό τή ζηλευτή θέση, που του αξίζει, στον ελληνικό καλλιτεχνικό μας κόσμο. Θάρθει καιρός, πολύ γρήγορα, που δικαιοματικά θά βαλθεί στην πρώτη γραμμή των μεγάλων μας δημιουργών.

Όσο για δῶ, ή έκθεση των έργων του έδωσε την ευκαιρία νά θαυμάσουν οι ξένοι, με κάποιαν ευχίριστη έκπληξη, τή δροσερή άνοιξη της Νεοελληνικής τέχνης, σὲ τέτοιες μάλιστα άχαρες στιγμές. Έδωσε άκόμη την ευκαιρία νά δείξουν άλλη μια φορά οι δικοί μας την άδιαφορία τους.

Ο κ. Μαλέας ως άρκεσθεϊ στην ικανοποίηση, ότι έτίμησε με τὸ έργο του την Έλληνική Τέχνη στα αισθαντικά μάτια των ξένων.

BRUGES-LA-MORTE.

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ).

Όταν μίαν ξαρινήν ημέρα, κυριευμένος από τή μονοτονία και τήν πλήξη τῆς Ecluse, ἑνὸς νοικοκυρεμένου, εἰδυλλιακοῦ χωριοῦ τῶν Ὀλλαντικῶν συνόρων, σκέφτηκα νά πάω στή Bruges, τήν πεθαμένην αὐτὴ πολιτεία τῆς δυτικῆς Φλάντρας, δὲ φανταζόμενον πῶς ἀναλάμβανα τὸ μεγαλύτερο αἰσθητικὸ ταξεῖδι: ἓνα ἀναδρομικὸ ταξεῖδι ἀπὸ τῆ σύγχρονη ἐποχὴ στὸ Φλαμαντικὸ μεσαιῶνα. Δὲν πῆγα πρὸς τὴ Bruges μὲ τὸν ἄρρωστο καὶ νοσταλγικὸ πόθο τῶν παλιῶν χουσοθηρῶν γιὰ τὸ Ἐλ Ντοράντο, τὴ θρυλικὴ αὐτὴ πολιτεία μὲ τῆς κιτάχουσες πύλες καὶ τὰ σμιλεμένα σ' ἐναλλαγές χουσοῦ καὶ ἄργυρου παλάτια πού λαμποκοποῦσαν ἐκθαμβωτικὰ κίτω ἀπὸ τὸν ἥλιο σὲ μιὰ παρθένα τοῦ μακρυνοῦ Μεξικοῦ κοιλάδα... Δὲν εἶχα ἀκούσει ποτέ νά μιλάνε γιὰ τὴν παραξενὴν αὐτὴν πολιτεία πού εἶχε σταματήσῃ νά ζῆ μέσα στὴν καρδιά τοῦ Μεσαιῶνα. Πῆγα πρὸς αὐτὴν ἀμέριμνα, καὶ μοῦ παρουσιάσθηκε σὺ τέλος τοῦ ταξιδιοῦ μου σάν ὄραμα καὶ σάν ἀποκάλυψη, ἀπαράλλαχτα ὅπως στοὺς τραγεοὺς καὶ παρθενικοὺς ἀπὸ γνῶσες στανροφόρους ἐπαρουσιάζονταν, στὰ διαστήματα τοῦ μεγάλου τους πρὸς τὴν ἁγία Ἰερουσαλήμ δρόμου, πολιτείες πού ζοῦσαν ξένες πρὸς τοὺς θρούλους καὶ τῆς παραδόσεις πού μέσα στοὺς ἀστήρους καὶ πένθιμους πύργους τους τοὺς εἶχαν διαβιβάσει οἱ πεθαμένοι τους πλέον πρόγονοι καὶ οἱ ξανθοί, πλανητικοὶ τροβιδοῦροι...

✱

Ἐνα μικρὸ, τροχοφόρο βιτοράκι μ' ἐπῆρε ἀπὸ τὴν καθαρὴ, πέτρινην ἀποβάθρα τῆς Ecluse ὅπου, σοβιροὶ μέσα στοὺς πυκνομαλλοὺς σκούφους τους καὶ τὰ ξύλινα τους τσόκαρα, ἐστέκονταν οἱ γέροι Ὀλλαντοὶ χωρικοὶ καπνίζοντας τῆς μεγάλης, πῆλινες πίπες τους, καί, χτυπώντας ἀργὰ μὲ τοὺς βαρειοὺς του τροχοὺς τὰ κατάστιχτα ἀπὸ λευκὰ νούφαρα πράσινα τοῦ καναλιοῦ νερά, χάθηκε σὲ λίγο μέσα στῆς πρυσινάδες καὶ τὰ φυλλώματα πού καθρεφτιζόντουσαν μονότονα καὶ ἀδιάκοπα μέσα στὸ φιδωτὸ κανάλι. Μιὰς ὥρας εἰδυλλιακὸ ταξεῖδι... Ἡ πράσινη μονοτονία τῶν ἀπέραντων πεδιάδων ἐκοβότανε κάποτε ἀπὸ κανένα μικρὸ τραῖνο πού, σφυρίζοντας ὑστερικά, περνοῦσε γεμίζοντας μαύρους καπνοὺς τὰ γύρω, τρομάζοντας τὰ νεαρὰ ἄλογα πού ἔπαιζαν μὲ σκιρτήματα στὴ γλῶσσι καὶ κάνοντας τὰ μεγάλα ξαλωμένα βῶδια νά σταματᾶνε τὸ αἰῶνιο, ρυθμικὸ τους ἀναμάσημα γιὰ νά τὸ κτυπάξουν μὲ τὰ ὑγρά, ἀδιέφορα μάτια τους. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ καναλιοῦ ἀνεβαίνανε ἀσθηρὰ τὰ μεγάλα δέντρα κι' ἔτσι ἴσια, ἀκίνητα καὶ μεγαλόπρεπα μέσα στὴν ἱερουργικὴ γαλήνη τῆς φύσης, φέρνανε στὸ νοῦ τοὺς

Ἐλβετοὺς φύλακες τῶν παλαιοῦν καθεδρῶν τοῦ Βορρά πού στέκονε σάν ἀγάλματα μπρὸς στῆς σκοτεινὲς τους εἰσόδους. Κάποιοι μῦλοι γυρνοῦσαν στὸ σταχτερὸ κενὸ τὰ ξωτικά τους φτερά καὶ πού καὶ πού κανένα χαμένο στὴν ἐρημιὰ φλαμαντικὸ χωριὸ σημεῖωνε τὴν ὑπαρξὴ του ὑψώνοντας στὸν ὀρίζοντα τοὺς μαύρους καπνοὺς τῶν καλυβιῶν του καὶ τὸ μύτερὸ κωδωνοστάσιο τῆς ἐκκλησίας του. Τίποτ' ἄλλο... Κάθε τόσο μόνο ἐσταυρώνονταν μὲ τὸ κανάλι πού ἀκολουθοῦσαμε ἄλλα κανάλια, παρόμοια σὲ εἰδυλλιακὴ θλίψη καὶ ἀκίνησία. Ἦτανε ἀνοιξή: ἦταν Μάης καὶ ἡ φλαμαντικὴ φύση ἦτανε χτυπητὰ πράσινη ἀλλὰ ἦταν μονότονη, ἀνέκφραστη καὶ θλιβερὴ σάν ἐκείνες πού βλέπει κανεὶς σὲ μερικὲς παλιὲς λιθογραφίες πού παριστάνουνε τοπεῖα τοῦ Ρήνου μ' ἓνα τυπικὸ ἐρειπωμένο πύργο στὴν κορφὴ ἑνὸς ἀπύχτου βουνοῦ. Ὡ, αὐτὴ ἡ θλίψη καὶ ἡ ἐγκατάλειψη καὶ ἡ σιωπὴ τῆς Φλαμαντικῆς φύσης... Ὅπως τὴν παριστάνουνε τὰ μελαγχολικὰ τοπεῖα τοῦ Μέμλινγκ καὶ τοῦ Βάν-Ἐϊκ μοιάζει μὲ τῆς ὠραῖες ἐκείνες ὑπάρξεις πού τῆς βλέπει κανεὶς ἀκίνητες στὸ φέρετρό τους, μὲ τὰ λευκὰ τους χέρια σταυρωμένα στὰ στήθη τους πού δὲν πάλλουνε πιά καὶ μὲ τὰ χεῖλια τους κέρνα γιατί τὸ φίλησε ὁ θάνατος, καὶ πού διατηροῦνε μίαν ἐκφραση ζωῆς πού φέρνει ἀπειρη θλίψη γιατί εἶνε κρυσταλλωμένη... Τέτοια ἦταν ἡ γύρω ἡσυχία—κανένα πουλὶ στὰ φυλλώματα, καμμιὰ ψυχὴ στοὺς ἀτέλειωτους ἀμαξωτοὺς δρόμους πού ἀκολουθοῦσαν τὸ κανάλι. Τὰ τοπεῖα πού ἔβλεπα ἦταν ἀληθινὰ εἰδυλλιακὰ τοπεῖα—κι' ἦταν ὅμοια μὲ τὰ τοπεῖα τοῦ Βατιῶ ἀλλὰ χωρὶς τῆς μαρκησίας. Ἡ μαρκησίας, θάλεγε κανεὶς, μόλις εἶχαν φύγει στὸ πρῶτο ἀνατρίχιασμα ἑνὸς ψυχροῦ ἀέρα καὶ γι' αὐτὸ τὰ τοπεῖα φάνταζαν πιότερο ἄδεια καὶ μελαγχολικὰ...

Τὰ νερὰ τοῦ καναλιοῦ εἶχαν τὸ χροῖμα τῶν σκιερῶν, ἀκύμαντων νερῶν τοῦ Νησιοῦ τῶν Νεκρῶν τοῦ Μπαϊκλιν. Καὶ τὸ ταξεῖδι μας ἔμοιαζε μ' ἓνα ταξεῖδι εὐτυχισμένων ψυχῶν πρὸς τὰ γαλήνια πεδία τῶν Ἡλυσίων—τόσο ὠραῖο καὶ τόσο κρύο πού ἦτανε...

✱

Ἀρχίνησε νά βρέξει.

Δὲν ξέρω τίποτα τὸ θλιβερότερο ἀπὸ τὴ βροχὴ πού πέφτει μονότονη καὶ μάταιη στῆς βορεινὲς αὐτὲς χώρες πού τῆς σκεπάζει ἓνας οὐρανὸς αἰῶνια μολυβένιος, πού ἀνασαινοῦν ὑπομονητικὰ μέσα στὴ νέκρα καὶ τὴν ἐγκατάλειψη καὶ τῶν ὁποίων τῆς ἀμμουδερῆς, ἐγκαταλειμμένης ἀχτὲς δέρνει ἡ ἀτέρευτη θάλασσα τοῦ Βορρά, ψυχρὴ ἀπὸ τοὺς πάγους τοῦ Πόλου, μαύρη καὶ διαρκῶς τρικυμιώδικη...

Στὴν Ἑλλάδα ἡ βροχὴ, καθὼς κλείνει σχεδὸν πάντα τὴν καταιγίδα καὶ κατεβάζει κοκκινόχρωμα ρυάκια καὶ ἀφρισμένους χείμαρρους καὶ σπάζει ὡς καὶ τὰ κλαριά τῶν δέντρων, ξυπνάει μέσα στῆς ψυχῆς μιὰ εὐδιαθεσία πού πηγάζει ἀπὸ τὸ κεντροστικὸ ἄρωμα τῆς νοτισμένης γῆς καὶ μιὰ διάθεση πρὸς ἐργασία πού ἐρχεται ἀπὸ ἓνα ξανάνειωμα τῶν φυλλοκάρδιων μας—τέτοιο πού καὶ τῶν λουλουδιῶν πού ποτίστηκαν' στὴ Γαλλία, ἡ βροχὴ κάνει κανένα νά σκέπτεται

μυρωμένα καλλωπιστήρια κυριών και κρεβάτια ρυθμού Λουδοβίκου δεκάτου τετάρτου, και του φέρνει μια τάση προς αποκάρωμα σαν εκείνη που έρχεται ύστερα από ώρες βιασμένης, τεχνητής ήδονης: στην Έλβετία ή βροχή κάνει τη σκέψη να ζωγραφίσει αγροτικές εικόνες ζωής και αγάτης γαλήνιας μέσα στα καρυδένια της σαλέ τα περικλωμένα από κισσούς και τα λησμονημένα ανάμεσα από πανύψηλα δέντρα περιτειχισμένων κήπων: στην Ιταλία, όπου όλη η τέχνη και η ζωή βρίσκεται κάτω από τη σκέπη της παπικής χριστιανωσύνης, αιστάνθηκα πάντα την ανάγκη να πιστέψω και να προσευχηθώ. Γι' αυτό ή βροχή στη Νεάπολη μ' έφερε προς τη Santa Maria della Pietra όπου ελησμονήθηκα μπρος στην κρύπη ενός πεθαμένου Χριστού όπου καινε πάντα ωγρά κεριά κι' όπου η ατμόσφαιρα μυρίζει ύγρασία τάρων: στη Ρώμη μια βροχερή Κυριακή μ' έσυρε πιστόν στην επιβλητική σε αρχιτεκτονική και ιεροτελεστία εκκλησία του Σιζτίνου και στη Βενετία δεν παράλειψα να περάσω δυο βροχερές ώρες στην ερημική εκκλησία της αγίας Άλβίνας ονειρευόμενος μπροστά στα έργα του Τιέπολο... Η Άγγλία θά ήταν για μένα ακατοίκητος με τη βροχή τόπος αν δεν είχε της λέας με τ' αρχοντικά των τζάκια, τα βαρειά των δρύινα έπιπλα και της αύστηρες των βιβλιοθήκες μέσα στην ήσυχία των οποίων μπορεί κανείς ν' αναζητήσει διαβάσει.

Στη Φλάντρα όμως όταν βρέχει πάνω από της απελιστικά πράσινες πεδιάδες και τα μαύρα κανάλια και τους πένθιμους αμμόλοφους τους γεμάτους φύκια που βγάζουνε τα κύματα, χάνει κανείς τη συναίσθηση της ζωής της χιές και της ζωής της αύριο και πέφτει σε μίαν νεκρική εγκατάλειψη που δεν ποικίλλεται από κανένα πόθο, καμμιάν αναπόληση και καμμιά σκέψη. Στο θέαμα των φύλων που πέφτανε μ' ένα άτονο ταλάντευμα από της σταγόνες της βροχής μέσα στο μαύρο κανάλι όπου τα νούφαρα ανθίζουν και πεθαίνουνε μάταια, αισθανόμουνε την καρδιά μου να σφίγγεται από ένα απροσδιόριστο πόνο και την ψυχή μου να λιχνίζεται μέσα σ' ένα μολυβένιο κενό τέτοιο που νοιώθει ο ταξειδιώτης γυρνώντας σε μακρυσμένα μέρη που δεν του ανακαλούνε κανένα από τα τοπεία και που δεν του φέρουνε κανένα από τα συναισθήματα που είδε και αιστάνθηκε στην πατρίδα του—στην άλλη άκρη του κόσμου. Το ταξίδι μας προς τη Bruges, μονότονο και κενό καθώς ήτανε μ' έκανε να φαντάζομαι ένα ταξίδι έραστών στα Κύθηρα—ένα ταξίδι που πρόφτασε να το βρη ο Κόρος και το Χυνόπωρο κι' έδόθηκε καιρός στη βροχή και την αήδεια να ξεφυλλίσουνε της άνθινες φανταστικές γιορλάντες και να ξεβάνουνε τα αιθέρια χρώματα του καραβιού που τους επήγαινε στο βωμό της ωραίας Θεάς...

—*

Άξαφνα, στο φόντο του ούρανού που είχε το χρώμα τελατωδών νεφών, διαγράφηκαν, σαν τρεμονλιαστές και άβέβαιες πινελιές ακουαρέλλας, ή μαύρες γραμμές γοθικών κωδωναστασιών και μεσαιωνικών πυργίσκων καθεδρών: όσο πλησίαζαμε τόσο ή γραμμές έπερναν τη στερεότητα των παραστάσεων χάλκινων ανάγλυφων και

τέλος, σε μια κλίση του καναλιού, αποκαλύφτηκε ή Bruges, άσπρη-οριχητή κι' άθέμελη πάνω από τα νερά και μέσα στους σταγερούς της όμίχλης πέλους...

—*

... Όταν ή θινελλώδικη Ναπολέοντια πνοή, που έπνευσε από το νησί της Έλβας, έσάρωνε από τη δαντελωτή Αύλη της Γαλλίας τον τελευταίο του οίκου των Βουρβόνων, τον άσχημάτιστο βασιλέα Λουδοβίκο XVIII και επέβαλε ξανά στην ευγένεια του όνόματος και του αίματος την ευγένεια του σπαθιού και της αυτοδημιουργίας πάνω στο πεδίο των μαχών, πολλοί ευγενείς της Αύλης, οι τελευταίοι των διαιωνισθέντων οίκων τους, έθεώρησαν προσβλητικό να υποκλίνονται σ' έναν Αύθεντη της Τύχης και παρατώντας την παρδαλή και πομπώδη όπως τα σαλόνια των όψιλουτων Αύλη του Αυτοκράτορα, πήγαν να τελειώσουν τη ζωή τους στους έπαρχιακούς τους πύργους. Εκεί, περιτριγυρισμένοι από της εικόνες των αύστηρών τους προγόνων που έζησαν και πέθαναν «για τον Θεό και για τον Βασιλέα», με κατάλειστα τα παράθυρά τους προς της ημέρες των θριάμβων και των κλονισμών της πατρίδας τους, προσπαθούσαν μέσα σε μίαν ατμόσφαιρα πολεμικής Αυτοκρατορίας ν' αναπνέουνε τον άέρα της άβρης Βασιλείας. Οι ευγενείς, ντυμένοι με της δαντέλλες των Λουδοβίκων και φορώντας αντί για υποδήματα κομψά σκαρπίνια με άργυρούς φιόγκους, αναπολούσαν άναμεταξύ τους έπεισόδια και έρωτικά σκάνδαλα των παλαιών καλών ήμερών, ή δε πυργοδέσποινες έπέμεναν ν' αναεώνουν σε μια παλιά πάντα μόδα της ρόμπες τους, να πουδραρίζουνε τα μαλλιά τους και να γράφουνε προς της φίλες τους επιστολές πολιτικοφιλογικές στο ύφος της κυρίας ντε Σεβινιέ, ξένες και αδιάφορες προς τον τρόπο της ζωής των ευγενών εκείνων που τους είχε υψώσει σαν νευρόσπαστα από την άσημότητά τους «ο μέγας τυχοδιώχτης» όπως άρέσανε να καλούν τον Ναπολέοντα τον πρώτο...

Η πρώτη μου εντύπωση από τη Bruges φέρνει άβίαστα στο νου μου την παράλληλην αυτήν εικόνα. Μέσα σ' ένα αιώνα άφομοιωτικού πνεύματος που έσβυσε κάθε εντόπιο χρώμα για να ξαναβάρη όλα με κοσμοπολιτικό χρώμα, σ' έναν αιώνα που ή πόλεις διατηράνε μια κάποια άτομικότητα μόνο και μόνο από τ' αρχαία τους μνημεία, έβλεπα μπρος μου μια πολιτεία που ύψωνε στον όρίζοντα τους αύστηρούς όγκους των μεσαιωνικών της καθεδρών και πύργων, μια πολιτεία που ήτανε μεσαιωνική ίσα με τη νεκρα και την εγκατάλειψη με την όποία την τύλιγε ο πένθιμος ούρανος της.

Η Bruges είνε ή μοναδική στον κόσμο πολιτεία που δεν πνίγεται από το παρελθό της για το λόγο ότι δεν πέθανε σιγά κι' άσθενικά μα έπαψε να ζή απότομα—κι' ή διαφορά της από της άλλες «ιστορικές πόλεις» είνε όποια μπορεί να είνε ή διαφορά μεταξύ μιας γυναίκας που πέθανε στην ώριμή της άνθηση άξαφνα και μιας που έσβυσε από άργό μαρασμό.

—*

Γυρνώντας τη Βενετία αιστάνθηκα πάντα μιὰ παράξενη ἀδιαθεσία στο θέαμα τῶν ξεπλυμένων ὑγρῶν τοίχων καὶ τῶν μαρμάρινων προστυλιῶν τῶν ἀναχτόρων της πάνω στὰ ὁποῖα ὁ Καιρὸς ἔχει ἀφήσει τὰ καταστρεφτικά, μαρματωδῆ του σημάδια. Ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ ἔντονου φωτὸς καὶ τῶν χρωματισμῶν τῆς θάλασσας δὲν ἐπιτρέπουνε στὴ Βενετία νὰ ἐκτίθεται νεκρή.

Τὸ φῶς δὲν εἶνε γιὰ τὰ μεσαιωνικὰ χτίρια ὅπως ἡ βροχὴ δὲν εἶνε γιὰ τὸν Παρθενῶνα. Εἶνε πάρα πολὺ μυστικοπαθὴ τὰ γοιθικά μνημεῖα καὶ ἀνάχτορα γιὰ νὰ ὑποφέρουνε στὰ παιχνίδια μιᾶς θάλασσας αἰῶνια νέας καὶ ἐνδὸς φωτὸς σκληροῦ. Κερδίζουνε στὸ μυστήριο τῶν ὀμγλῶν καὶ στὴ μελαγχολία τῆς βροχῆς γιατί τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα σβύνουνε τῆς λεπτομέρειες καὶ ἐπιτρέπουνε στὴς μάξες νὰ ὑψώνουνται σ' ἓνα φόντο μυστικισμοῦ τόσο ταιριαχτὸ μὲ τὴν ἐποχὴ ποῦ τὰ ἐγέννησε. Ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ λευκοῦ ἀρχικοῦ χρώματος καὶ τοῦ μαύρου τοῦ καιροῦ πάνω στὰ Βενετικά μάρμαρα τὰ σκαλισμένα μὲ τοὺς λεπτοὺς, ὑπομονητικοὺς μαυριτανικοὺς, βυζαντινοὺς καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ρυθμοὺς — ἀκόμα μιὰ παρδαλότητα ποῦ χτυπάει ἄσχημα στὸ μάτι ἐνδὸς αἰσθητικοῦ ποῦ δὲν ἀρέσκειται στὴ θελχτικὴ σύγχυση τῶν bric à brac — δὲν ἀφήνουν τὰ συναισθήματα νὰ βυθιστοῦνε, χωρὶς νὰ κοπιᾶση γι' αὐτὸ ἡ φαντασία, στὴς ἐποχὲς τῆς πραγματικῆς ζωῆς τῆς πόλης μὰ τὰ κρατᾶνε σὲ μιὰ χαώδη ἀοριστία ποῦ κουράζει τῆς αἰσθήσεις καὶ φέρνει στὸ τέλος τὴν ἀδιαθεσία ποῦ αἰστάνεται κανεὶς τρυφνῶντας ἄσκοπα μέσα σὲ μουσεῖα ποῦ κλείνουν μέσα τῶν διάφορες καὶ ξένες ἀναμεταξύ τους ἐποχὲς. Δὲν λέω ὅτι ἡ Βενετία δὲν ἔχει τίποτα ποῦ νὰ μὴν κἀν ἓνα αἰσθητικὸν νὰ ζήσει, ἓνα μυστικοπαθὴ νὰ λησμονηθῇ κα' ἓναν ἱστορικὸ ν' ἀναπολήσῃ. Ἡ Βενετία εἶνε ἓνα μουσεῖο — ἀλλὰ δὲν εἶνε ἓνα σύνολο. Ἡ καθαρὴ γοιθικὴ τέχνη βρῖσκεται ἐκεῖ σ' ὅλη της τὴ μεγαλοπρέπεια στὸ μνημεῖο τοῦ Δόγη Μοροζίνη, ὅπως ἡ Ἀναγέννηση στὸν τάφο τοῦ Δόγη Ἀντώνιο Βενιέ, ὅπως ἡ Ἰταλικὴ γοιθικὴ στὴν ἐκκλησία ποῦ ὑψώνεται ἀντίκρου στοὺς Ἁγίους Γκιοβάνι καὶ Παῦλο, ὅπως ἡ ντεκαντάνς τοῦ 16ου αἰῶνα στὸ πομπῶδες μνημεῖο τοῦ Δόγη Πεζάρο. Ὅλες ἡ ἐποχὲς κα' ὅλοι οἱ ρυθμοὶ βρῖσκονται στὰ παλάτια της. Ἀλλ' ἡ πόλεις-μουσεῖα δὲν ἔχουνε μορφή. Ἐκεῖ πηγαίνει κανεὶς ὅταν ζητάει μιὰ λεπτομέρεια ποῦ τὸν ἐνδιαφέρει κα' ὄχι μιὰ συνολικότητα ποῦ στεροῦνται. Καταλαβαίνω γιατί ἀσχολήθηκε μ' αὐτὴν ὁ Ράσκιν ἀλλὰ δὲν ἀντιλαμβάνουμαι γιατί πῆγε πρὸς αὐτὴν ὁ Μπαρές.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ Bruges θὰ μένη πάντα στὴν ἀνσμνήσή μου σὰν ἓνα πένθιμο καὶ μυστικόπαθο σύνολο — σὰν μιὰ πολιτεία ποῦ ἀναπνέει ἀπ' ὅλους της τοὺς πόρους τὸ βαρὺ, σκοτεινὸ Μεσαιῶνα ποῦ δὲν ἐγνώρισε τὴν κατάπτωσή του. Δὲν εἶνε στὰ μουσεῖα της, στὴς καθέδρες της καὶ στοὺς πύργους της ποῦ πρέπει νὰ εἰσχωρήσῃ κανεὶς γιὰ νὰ μπῆ μ' ὅλη του τὴν ψυχὴ μέσα «στοὺς σκοτεινοὺς θάλαμους τοῦ Καιροῦ», γιὰ νὰ θυμηθῶ ἓνα ὑποβλητικὸ στίχο τοῦ Λόνγκφάλλου. Ἐκεῖ τίποτα δὲν φέρνει τὴν ἀντίθεση τῶν ἐποχῶν, ἀπὸ τὰ μαυρισμένα κανάλια ποῦ καθρεφτίζουνε τὴν ἐγκατάλειψη τῶν μαυρισμένων της σπητιῶν, ἕσα μὲ τοὺς πέτρινους, ἔρημους δρό-

μους της ὅπου θαρρεῖ κανεὶς πῶς ἀντηχᾶνε ἀκόμα ἡ βαρεῖες μεσαιωνικὲς καρότσες τῶν εὐγενῶν...

✱

Ἡ Bruges-la-Morte, ὅπως τὴν τιτοφορεῖ ὁ Ρόντεμπαχ σ' ἓνα του βιβλίου ποῦ δὲν ἔχει τίποτα τὸ ὑποβλητικὸ καὶ τὸ ὠραῖο ἔξον ἀπὸ τὸν τίτλο, εἶνε μιὰ νεκρὴ πολιτεία, μὰ ἡ νέκρα της ποῦ ἔχει καθρεφτιστεῖ ἀπὸ αἰῶνες μέσα στὰ ἔρημα κανάλια της τὰ ὁποῖα καμμιά βάρκα, καμμιά

«γόντολα τῆς ζωῆς, τοῦ ἔρωτα γόντολα.»

ὅπως λέει ὁ ποιητὴς, δὲν διασχίζει πειὰ, δὲ φέρνει συναισθήματα παρόμοια μ' ἐκεῖνα ποῦ γεννάει στὸν περιπλανώμενο ξένο ἡ χτυπητὴ ἀντίθεση τῆς ζωῆς τ' οὐρανοῦ καὶ τῆς θάλασσας καὶ τοῦ θανάτου τῆς πόλης, στὴ Βενετία. Ἡ Bruges εἶνε πεθαμένη· οἱ ἴσκιοι τῶν καμπαναριῶν της ἐσβύστηκαν πιά στὴν τελματώδη ἀκηνοσία τῶν καναλιῶν της· στοὺς πέτρινους, ἀντηχητικοὺς δρόμους της δὲν περνάει θριαμβικὴ ἡ ζωὴ· οἱ λιγοστοὶ τους διαβάτες ἔχουνε στὸν ἀέρα τους κάτι ἀπὸ τὴν ἀοριστία καὶ τὴ μοῦχλα ποῦ ἐπικαθόνται στὴς παλῆς στάμπες καὶ μόνο μαυροντυμένες, ἀνόνημες γρηοῦλες περνᾶνε ἀργὰ τῆς ξεχασμένες γέφυρες πηγαίνοντας στὴς σκοτεινὲς ἐκκλησίες:

«mettre leur cœur en ex-voto»

ὅπως λέει ὁ ποιητὴς τῆς «Φλάντρας» Verhaeren. Ἡ νέκρα της ὅμως εἶνε τόσο συνολικὰ ἀρμονικὴ κα' ὁ ὀρίζοντάς της τόσο σύμφωνος μὲ τὴν ἐγκατάλειψή της ποῦ ἡ Bruges ἡ πεθαμένη φέρνει στὸ νοῦ:

Les mortes en leur temps jeunes et désirées...

τῆς πεθαμένες ἐκεῖνες ὑπάρξεις ποῦ τῆς ἀντικρῦζει κανεὶς μαρμαρωμένες, μ' ἓνα αἰῶνιο μειδίωμα γαλήνης στὰ κλειστά τους χεῖλη, τῆς ὑπάρξεις τῆς εὐγενικῆς ποῦ ἀκινήτᾶνε μὲ τὰ λευκά τους χέρια ἐνωμένα σὲ προσεχὴ πάνω σὲ λίθινους τάφους, πλάι σὲ πυργοδεσπότες ποῦ στάθηκαν στὴ ζωὴ του, «chevaliers sans peur et sans reproche», μέσα σὲ ὑγρὰ ὑπόγεια καθεδρῶν τῶν χωρῶν τοῦ Βορρᾶ. Δὲ φέρνουνε τὸ πικρὸ τοῦ θανάτου συναισθηματὴ ἡ νεκρὲς αὐτὲς ποῦ φαίνονται κοιμισμένες ἓναν καλὸν ἔπνο καὶ τῶν ὁποίων ἡ τσάκιες τῶν μακρῶν τους ἐσθητῶν εἶνε τόσο κανονικὲς καὶ ἀσαλεύωτες. Ἐχουνε στὴς ἄκρες τῶν χειλῶν τους κάτι ἀπὸ τὴ μελαγχολικὴ γλυκύτητα τῆς Belle au bois dormant καὶ στὸ ἀβίαστο κλείσιμο τῶν ματιῶν τους κάτι ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ γαλήνη τῶν πυργοδεσποινῶν ποῦ καὶ νεκρὲς ἀκόμα δὲν γεννᾶνε μιὰ προσβλητικὴ γι' αὐτὲς συμπάθεια ἀλλὰ τὸν θαυμασμό ἀνάμυχο μὲ τὸ δέος...

✱

Τὸ μικρὸ βαποράκι πλεύρισε ἀποκαμωμένα σὲ μιὰ ξύλινη ἀποβάθρα κα' ἀποβιβάστικα βιαστικὰ γιὰ νὰ χωθῶ σὲ μιὰν ἀπὸ τῆς τυρ-

ραγνισμένες καρότσες με τις βαρειές ρόδες και τη θαμπή εμφάνιση που περίμεναν ξεχασμένες εκεί σε κάποια γωνία. Η καρότσα πήρε τρικλιζοντας τους δρόμους που έφερναν στο ξενοδοχείο που μου είχε προωρήσει ο άμαξας της Bruges. Άγνα και φαντασμαγορικά διαφαίνονταν από τα νοτισμένα τζάμια της παλαιής καρότσας οι πέτρινοι δρόμοι, ξεπλυμένοι από τη βροχή και διπλοί στο πλάτος από την ξημιά τους. Η σιλουέτιες μικρών δέντρων περνούσαν σ' ένα όραμα στωϊκής αγωνίας στην πάλη τους με τον άερα και τη βροχή... Καρότσες διασταύρωναν τη δική μου και κάρρα σερόνομενα από παχύνημα φλαμαντικά αλόγατα, ελικιζόντουσαν βαρειά κι' όκνα πάνου στις πέτρες του δρόμου. Ποῦ και ποῦ ἐπρόβαλε τὸ ἀόριστο φόντο κάποιας γοιθικής ἐκκλησίας με τὰ μεσαιωνικά πολύχρωμα παράθυρά της και κλεισμένες πόρτες, βαρειές ἀπὸ τὴν ἐπισκόρευση τῶν σκαλισμάτων τους. Τὰ κανάλια εἶχανε ἕνα χρώμα λήθης κι' εἶχαν δέσει σὴν πένθιμή τους ἐγκατάλειψη τῆς γραμμῆς τῶν ση-τιῶν που ἐκαθρεφτιζούνταν σ' αὐτά, ἐνῶ πάνου στις δυὸ τῶν ἐρη-μων γαφυριῶν ἄκρες, μαρρότερρα ἀγάλματα ἀγίων ἐξεπλυνόντου-σαν στωϊκά ἀπὸ τὴ μονότονη βροχή...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

ΛΕΟΝ-PAUL FARGUE :

ΠΕΖΟΤΡΑΓΟΥΔΟ.

Μούχρωμα. — Μιά λάμπα ἄπλωσε τὰ φτερά της μέσα στο δω-μάτιο. — Καὶ κάποιος ἀπίθωσε τὸ χέρι σὸν ὄμο μου. Ἐκείνη ἔφυγε. Εἶπε μιὰ ἀγριωπὴ φωνή. — Ἀπὸ τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα, ἀκούον-ταν τὰ κουρασμένα ποδοχτυπήματα τῆς ζέστης, ὑπόκοφες φωνές, μιὰ χαϊδιάρια φωνή, κι' ὕστερα οἱ βουδνοὶ θόρυβοι οἱ πιὸ δρο-σεροί. Ἐνα παράθυρο χωρὶς μπερτέδες ἄφανε νὰ φαίνεται ἡ πόλη ὅπου ἔπεφταν οἱ ἀντικατοπτρισμοί, καὶ τὸ φόντο τῶν δρόμων που σὰν ποτάμι σαλεύει.....

Ἐκείνη ἔφυγε. Ἄνοιξα χωρὶς θόρυβο τὴν πόρτα σὴν ὀλοσκο-τεινὴ σκαλα. Ἐξω στὸ κεντρώο μονάχα τὸ βαθὺ παράπονο μιᾶς βροῆς ἀκούοταν. Ἄλλ' εἶδα τὸ χέρι τῆς Νύχτος νὰ γλιστρᾷ πάνω στὸ κάγγελο, μπροστὰ στὸ δικό μου.....

Μπήκα στὸ δωμάτιο. Μερικὰ φορέματα που γνώριζα τόσο καὶ που ἐκείνη εἶχε ἀφίσει πάνω σὲ μιὰ καρέκλα, ἔπεσαν ἀμέσως σὰ μάτια μου. Πήγα γιὰ νὰ τ' ἀγγίσω καὶ νὰ τὰ νοιώσω. Ἄλη-θινά, μέσα στὸ μισόφωτο, μονάχα Ἐκείνη τρεμοσαλεύε ὀλόγυρα. Κι ἡ ματιὰ της ἔλαμπε σὰν στοιχεῖο σὴν καλλιτέρεή του φόρμα.

Κι ἔμεινα ἐκεῖ χωρὶς νὰ ταλμῶ νὰ κουνηθῶ καὶ νὰ κλάψω, γιατί τὴν ἐννοιωθὰ περιπαθὰ κοντά μου, ἀπὸ ἕνα ἑλαφρὸ ἄγγος που περνοῦσε πάνω ἀπὸ τὰ χεῖλή μου.....

HAN RYNER :

ΤΟ ΣΥΝΤΡΙΜΜΕΝΟ ΑΓΑΛΜΑ.

- Γιατί δὲ γράφεις τίς σκέψεις σου ;
- Ἴσως γιὰ νὰ μὰ πιὸ βέβαιος ὅτι θὰ ἐξακολουθῶ νὰ σκέπτομαι.
- Τί σημαίνουν τὰ λόγια αὐτά ;
- Μά, ἀντὶ ν' ἀπαντήσῃ, ὁ Ψυχόδωρος, διερωτόταν :
- Ποῦ λοιπὸν ἔχω διαβάσει τὴν παραβολὴ αὐτή ;

Τοῦ Φειδία ἕνας μαθητὴς εἶχε κάμει τὸ ἀγαλμα τῆς Ἄφρο-δίτης που ὁ δάσκαλος βρῆκε ἀξέπαινο. Ἀπὸ τότε ὁ νέος μαθητὴς ἔπαισε νὰ μελετᾷ, καὶ περνοῦσε τὸν καιρὸ του νὰ κυτᾷ τὸ ἔργο του καὶ νὰ τὸ ἐγκωμιάζει.

Ὅταν ὁ δάσκαλος του τοῦ ἔλεγε :

— Δούλεψε, παιδί μου ...

— Δὲ ξέρω, ἀπαντοῦσε ὁ μαθητὴς, εἰς τί οἱ ἄλλοι εἶναι ἱκα-νοί. Ὅσο γιὰ μένα, ὅταν ἐξετάζω τὴν Ἄφροδίτη μου, δὲν τῆς βρῶ κανένα ψεγάδι, καὶ δὲν αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸ μου σὲ θέση νὰ κάνω κάτι καλλίτερο. Λοιπὸν γιατί θὰ ἔστεργα νὰ κάνω χειρό-τερο ἢ κι ἀκόμα ἐφάμιλλο ;

Ὁ Φειδίας δὲν ἀπαντοῦσε καθόλου.

Ἄλλὰ, ἕνα πρωῒνό, καθὼς ὁ νεαρὸς γλύπτης ἐρχόντανε, κατὰ τὴ συνήθεια του, νὰ θυσιάσει τὸν καιρὸ του σὴν θεά, ἢ καλλίτερα σὴν ἴδια του ματαιοδοξία, βρῆκε τὸ ἀριστοῦργημά του συντριμμένο.

— Ποιὸς ζηλιάρης, ἐφώνησε, διέπραξε ἕνα τέτοιο κακούργημα ἐναντίο μου ; Ποιὸς ἀσεβὴς ὕβρισε ἔτσι μιὰ θεὰ μεγάλη ; Ποιὸς βάρβαρος εἶχε τὸ κουράγιο νὰ καταστρέφῃ μιὰ τόσο τέλεια ὀμορ-φιά ; Ὡ Ἄφροδίτη, σὺ που τὸν γνωρίζεις, χτύπα τον σὰ μάτια του, τὰ πιὸ ἔνοχα κι ἀπ' τὰ χέρια του ἀκόμα ; κ' ἐπειδὴ εἶναι ἤδη στραβὸς σὰ ζῶο, κάμει τον στραβὸ σὰν ἕνα στραβὸ.

Ὁ Φειδίας μειλίχια εἶπε :

— Καταράστηκες τὸ δάσκαλό σου. Ἐντυγῶς οἱ μόνοι θεοὶ στοὺς ὁποίους πιστεύω εἶναι ἐκείνοι που βγαίνουν ἀπ' τὰ χέρια μου, καὶ τὰ παιδιὰ αὐτὰ τὰ μεγαλόπρεπα μὰ ἀκίνητα, θὰ σεβαστοῦν τὸν πατέρα τους.

— Τί λέγεις ; ἐτραύλισε ὁ νέος, πνιγμένος ἀπ' τὴν ἐκπληξη. Εἶσαι σὺ ; ...

— Θέλω νὰ κάνεις καλλίτερα ἀπ' ὅ,τι δὲν ἔκανες. Πᾶρε ξανά τὴ σμίλη σου, παιδί μου, καὶ ξεπέρασε τὸν ἑαυτὸ σου. Τὸ ξεπέρασμα τοῦ ἑαυτοῦ του, εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ὁ νόμος. Ἄλλ' ἂν τὸ σήμερα δὲ μπορεῖ νὰ ξεπεράσει τὸ χτές, τουλάχιστο τὸ ἀνανεώνει ἐλεύθερα.

— Πρέπει λοιπὸν νὰ καταστρέψω ὅ,τι καλὸ ἔχει γίνει ; εἶπε σαρκαστικά ὁ μαθητὴς. Καὶ σὺ μὲ διατάξεις νὰ πάγω νὰ συντρίψω τὸν Δία σου καὶ τὴν Ἀθηνᾶ σου ;

— Ἡ χειρονομία σου θάταν ἀνοφέλετη. Γιατί τὰ ἔργα αὐτὰ τὰ ἔχω συντρίψει μέσα στὸ πνεῦμα μου. Θέλω νὰ πῶ ὅτι τὰ ἔχω ξεχάσει γιὰ νὰ μπορέσω νὰ κάνω καινούργια μὲ διάνοια τόσο ἐλεύ-θερη ὅσο τὰ χέρια μου.

Κι' ὁ Φειδίας ἐξακολούθησε :

— Δὲν ἐργάζεσαι βέβαια κρατόντως στὰ χέρια σου ἓνα τε-
λειωμένο πιά ἀγάλμα. Λοιπὸν τὸ πνεῦμα τοῦ γλύπτη εἶναι ὅμοιο
μὲ τὸ χέρι του : δὲ μπορεῖ σύγκαιρα νὰ χαϊδεύει τὸ χιτῆς καὶ νὰ δου-
λεύει τὸ σῆμα· μὰ πολλοὶ ἀπ' τοὺς γλύπτες δὲν ἔχουν ἰδέα ἀπ' αὐτά.

E. ARMAND :

ΗΔΟΝΕΣ ΚΙ' ΗΔΟΝΕΣ.

Ξέρω ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι ἓνα ζήτημα γιὰ τὸ ὅποιο δὲ σὰς
ἀρρεσεὶ νὰ ὀμιλεῖ ἢ νὰ γράφει κανεὶς. Πραγματευόμενος αὐτὸ σὰς
δυσαρρεσεῖ. Ἡ σὰς προκαλεῖ ἀστείότητα τοῦ χειρότερου εἶδους. Στὴ
βιβλιοθήκη σας ἔχετε βιβλία ποὺ περιλαμβάνουν σχεδὸν ὅλους τοὺς
κλάδους τῆς ἀνθρώπινης ἐνέργειας. Εἶστε κάτοχοι λεξικῶν καὶ
ἐγκυκλοπαιδειῶν. Ἀριθμεῖτε ἴσως ἑκατὸ τόμους γιὰ μιὰ εἰδικότητα
χειροποίητης παραγωγῆς. Καὶ δὲ λέγω γιὰ τὰ παλιὰ πολιτικὰ ἢ
κοινωνιολογικὰ βιβλία. Ἀλλὰ στὰ ράφια σας δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα
σύγγραμμα ἀφιερωμένο στὴν ἡδονή. Ὑπάρχουν ἐφημερίδες ποὺ
ἀσχολοῦνται γιὰ τὴ νομισματολογία, γιὰ τὴς σὺλλογῆς γραμματισμῶν,
γιὰ τὸ ψάρεμα ἢ γιὰ τοὺς ποδοσφαιρικὸς ἀγῶνες. Ἡ ἐλαχίστη ποιη-
τικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ τάση ἔχει τὸ ὄργανό της. Τὸ τελευταῖο παρεκ-
κλησάκι ἐξ-ισμὸς ἔχει τὸ δελτίο του. Τὰ ἐρωτικὰ μυθιστορήματα
ἀφθονοῦν. Καὶ βρίσκει κανεὶς φυλλάδια καὶ βιβλία ποὺ ἀσχολοῦνται
γιὰ τὸν ἐλεύθερο γάμο ἢ γιὰ τὴν ὑγιεινὴ τῶν δύο φύλων. Οὔτε
ἓνα ὅμως περιοδικὸ ποὺ νὰ ἀφιερώνεται στὴν ἡδονή, ἀντιμετωπι-
ζοντας τὴν ἐλεύθερο χωρὶς ὑπονοούμενα. Σὰ μιὰ ἀπ' τὴς πηγῆς τῆς
ζωικῆς δύναμης. Σὰ μιὰ εὐτυχία. Σὰν ἓνα τονοτικὸ μέσα στὸν περὶ
ὑπάρξεως ἀγῶνα. Μακρυνῆς μελέτες ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς
ζωγραφικῆς, τῆς γλυπτικῆς — πάνω στὸ ξύλο, στὴν πέτρα, στὰ
μέταλλα. Τοῦ κάκου γυρεῦσθαι ἀποδειχτικὰ ποὺ νὰ ἐξετάζουν
τὴν ἡδονὴ σὰ μιὰ τέχνη — ποὺ νὰ ἐκθέτει τὴς ἀρχαῖες ἐπιτηδεύσεις
— ποὺ νὰ παρουσιάζει τ' ἀνέκδοτα. Καὶ τοῦτο δὲ συμβαίνει γιὰ
τὴν ἡδονὴ σὰς εἶναι ἀδιάφορη. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ὀμιλεῖτε ἢ συζητεῖτε γιαντὴ
κρυφά, μέσα στὸ σκότος μὲ τὴς πόρτες κλεισμένες. Ὡσὰν ἡ φύση
νὰ μὴν ἦταν εὐλιχρὴν ἀ φιλήδονη. Ὡσὰν ἡ θερμότητα τοῦ Ἥλιου
καὶ τὰ ἄρῶματα τῶν λιβαδιῶν νὰ μὴ προκαλοῦσαν τὴν ἡδονή ;

Βέβαια δὲν ἀγνοῶ τοὺς λόγους τῆς στάσης σας αὐτῆς. Καὶ
ξέρω τὴν πηγὴν. Τὸ Χριστιανικὸ δηλητήριον τρέχει στὴς
φλέβες σας. Τὸ χριστιανικὸ μίasma σὰς λυμναίνει ἐγκεφαλικῶς.
Τὸ βασίλειον τοῦ Κυρίου σας εἶναι πέραν τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ
σεῖς τοῦ εἶστε οἱ ὑποταγμένοι. Ναι, σεῖς, σοσιαλιστές, ἐπαναστάτες,
ἀναρχικοί, ποὺ καταβροχθίζετε χωρὶς νὰ συνοφρονεῖτε ἑκατὸ
στήλες ὑπολογισμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ κρημνίσματος ἢ χτισίματος,
ἀλλὰ ποὺ διακόσιες γραμμῆς ἐκκλήσιν στὴν φιλήδονη πείρα —
«στενοχωροῦν» — δηλ. «σκανταλίζουν».

Ἔσκλάβοι !

MET. E. Π.

ΜΠΕΡΞΟΝΙΣΜΟΣ. *

Η ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ, ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΜΠΕΡΞΟΝ.

Θάτανε ἴσως ἀκαιρο σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ πραγματικότητα ἀποκαλύπτε-
ται τόσο δυνατὴ καὶ τρομερὴ καὶ ποὺ οἱ λόγοι καὶ ἡ φιλοσοφικῆς μελέτες
δὲ βρίσκουν περὶ τὴ μεγάλη ἀντίχρησιν ποὺ εἶχανε πρὸ τοῦ πολέμου, νὰ
θελήσῃ κανεὶς νὰ μιλήσῃ γιὰ φιλοσοφία καὶ νὰ παραδοθῇ σὲ ὀμιλί-
ες καθαρὰ θεωρητικῆς.

Αὐτὸ ὅμως δικαιολογεῖται ἐπειδὴ ἡ φιλοσοφία αὐτὴ μολοντί δὲν ἔχει
μέσα της καμμιὰ πολεμικὴ θέρμη, ἔχει τοῦλάχιστο αὐτὴ τὴ ζέση ποὺ λένε
«φιλοσοφικὴ» καὶ ποὺ εἶναι καμμομένη ἀπὸ ἀνησυχία καὶ πυρετικότητα,
αὐτοκωριαρχία καὶ τολμηρῆς ὀρμῆς.

Καὶ πράγματι ὁ Μπέρξων δὲν εἶναι ἀπ' ἐκείνους τοὺς φιλοσόφους ποὺ
ἔχουνε ψυχρὴ ἰδιοσυγγρασία καὶ ποὺ σιγὰ καὶ σιγὰ κτίζουσι κτίζουσι ὀλο-
κληρὸ τὸ σύστημα τῶν θεωριῶν τοὺς συσσωρευόντας σὺλλογισμοὺς ἐπὶ
σὺλλογισμῶν ὡς ποὺ νὰ ὑψώσουν τέλει τὸ οἰκοδόμημα τῆς δοξασίας τους.

Μ' ὅλη τὴν τελειότητα ποὺ ἔχει στὴ διατύπωση μὲ τὴν ὁποία ἐκφράζει
τὴς ἰδέες του ὁ Μπέρξων εἶναι ἓνας φιλόσοφος ἀνήσυχος καὶ βασανισμένος
ποὺ ἔκανε τὸ ἀνδραγάθημα νὰ ξεπαστρέψῃ τὸ μυαλό του ἀπ' ὅλες τὴς γνώ-
σεις ποὺ ἐκληρονομήσαμε ἀπὸ φιλοσοφία εἴκοσι καὶ ἀπάνω αἰῶνον καὶ νὰ
μὴ κρατήσῃ παρὰ μιὰ μόνη ποὺ ἡ πραγματικότητά της τοῦ φαίνεται ἀναμ-
φιβήθητη : τὴ γνώση τοῦ χρόνου ἢ καλλίτερα τὴ γνώση τῆς διάρκειας. Ἡ
διάρκεια ! νὰ ἡ γνώση ποὺ ὁ Μπέρξων ξανάφερε καὶ θέλει νὰ ἐνθρονίσῃ
θριαμβευτικὰ στὴ φιλοσοφία.

Ἰσα μὲ τώρα ἡ γνώση αὐτὴ παραμελήθηκε πάρα πολὺ ἢ τοῦλάχιστο
οἱ φιλόσοφοι παραμελήσανε τὸν ἀληθινὸ χαρακτήρα της.

Ἡ μέρες, ἡ ὄρες, τὰ λεπτὰ τρέχουν· ὅλα φεύγουν καὶ περνοῦν· τίποτε
δὲν παραμένει σωστὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶτανε μιὰ στιγμὴ προσητέρα.

Αὐτὴ τὴν παρατήρησιν τὴν κοινὴ ὁ Μπέρξων τὴν κάνει γνώση φιλοσο-
φικῆ ἀνωτέρας τάξης ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει ὅχι μόνον νὰ καθορίσῃ τὸ ἀντικεί-
μενο τῆς φιλοσοφίας καὶ νὰ τῆς ἀνοίξῃ νέους δρόμους, ἀλλὰ καὶ νὰ φωτίσῃ
τὰ συστήματα τῶν ἄλλων φιλοσόφων καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὴς ἀντιφάσεις τους
καὶ τὰ κενὰ τους.

Ὁ χρόνος, τὸ γίγνεσθαι δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ σὰ μιὰ ἔννοια
φιλοσοφικὴ ἀλλὰ σὰ μιὰ πραγματικότητα ποὺ τὴν αἰσθανόμεθα ὅλοι ἄν
λίγο θελήσωμε νὰ συμμαζευτοῦμε καὶ νὰ μποῦμε μέσα μας.

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα τοῦ ρευσίματος, τῆς ἐξοφρετικῆς φυγῆς τῶν συνεχῶν

* Βλέπε σχετικά στὰ Σημειώματα.

στιγμών της διαρκούς μας είναι ή μόνη πραγματικότητα της οποίας μπορούμε σ' αλήθεια να διαπιστώσουμε την διαρκή.

Η ζωή λοιπόν είναι ένα γίγνεσθαι, μιὰ συνεχής εξέλιξη, ένα αδιάκοπο περάτημα· τὰ νέα πράγματα έρχονται και προσθέτονται στα παλαιά και τὸ ὅλον εξακολουθεῖ τὴν εξέλιξή του χωρίς ποτέ νὰ σταθῆ, πάντοτε μεγαλώνοντας, ἀπεριόριστα ἀξιώνοντας και χοντρεύοντας.

✱

Ἀντίθετα με τὸ χρόνο ὁ τόπος δὲν είναι ἄλλο τίποτε παρὰ ένα τεχνικό κατασκευάσμα της νόησής μας ποὺ οἰκειοποιηθήκαμε γιὰ τὴν ἀνεσή της.

Ἡ γνώση τοῦ τόπου είναι ἀληθινὴ ἐνόση μὲς είναι χρήσιμος και ἡ ὀφέλειά της δὲ μπορεί νὰ ἀμφισβητηθῆ. Π. γ. ὁ Εὐκλείδειος τόπος μὲς ἐπιτρέπει νὰ φτιάσουμε μιὰ ὀλόκληρη γεωμετρία· ἀλλὰ δὲν είναι ὀλιγότερο μιὰ ἐννοια ψεύτικη φτιασμένη κομᾶτι κομᾶτι ἀπὸ τὴ νόση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴς ἀνάγκης και τὴς ἀπαιτήσεις της, γιὰ τὴν ἐνέργεια ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἔχῃ ἐπάνω στα πράγματα.

Φτιάχνοντας τὴ γνώση τοῦ τόπου ἡ νόση ἐνέργησε με σκοπὸ συγκεκρινολογικό· ἀλλὰ ὁ νοῦς ἂν και περιέχει μέσα του τὴ νόση, τὴν ξεπερνᾷ. Καὶ προσπαθώντας νὰ κατέβῃ και νὰ εἰσδύσῃ μέσα του ὁ νοῦς θὰ ἔλθῃ σὲ ἐπαφὴ με τὸ γίγνεσθαι τῶν πραγμάτων και ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐνδοσκοπήση θὰ βγάλῃ διαισθήσεις γιὰ τὸ ἄγνωστο της ζωῆς και της εξέλιξης.

Αὐτὸ δὲ είναι σσιτά τὸ ἀντικείμενο της μετρεζωνικῆς φιλοσοφίας.

Τὸ πρωτότυπο τοῦ χαρακτήρα της ἔγκειται σσιτά σὸ ὅτι κάνει τὰ δυνατά της νὰ φθάσῃ σὲ καινούργιες ἀλήθειες μεταχειριζοντας μιὰ μέθοδο ποὺ της είναι ἀπόλυτα ἰδιαίτερη.

Τὸ ἔργο τοῦ ἐπιστήμονα και τὸ ἔργο τοῦ φιλόσοφου είναι καθαρά ὀρισμένα ἀπὸ τὸν Μπέρξων. Ὁ πρῶτος θὰ μεταχειρισθῆ σις ἀναζητήσεις του, πρὸ πάντων, τὴ διανοητικὴ φύση τοῦ νοῦ του. Θὰ μελετήσῃ τοὺς νόμους της ὄλης. Ἡ Φυσικὴ και ἡ Χημεία είναι ἡ περιοχὴ ποὺ θὰ ἐξελεχθῆ ἐνδελοτέρα.

Γιὰ τὸ φιλόσοφο θὰ φυλεχθῆ ἡ σπουδὴ τῶν ζώντων ὄντων· χίρις εἰς τὸ δῶρο της διαίσθησής ποὺ ἔχει, θὰ μπορέσῃ ἐνδελοτέρα νὰ διαπεράσῃ τὸ μυστήριο της ζωῆς. Ἡ Βιολογία και ἡ Ψυχολογία είναι ἡ ἐπιστήμη ποὺ θὰ ἐκμεταλευθῆ. Καὶ ἐπειδὴ οἱ νόμοι ποὺ διέπουν τὴν ὄλη δὲν μποροῦν νὰ ἐφαρμοσθοῦν σιὰ ζῶντα ὄντα, ἐπόμενο είναι ὁ φιλοσοφικός κώλος νὰ είναι ὄλος διόλου ξεχωριστὸς ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικό.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά οἱ κανόνες ποὺ διοικοῦνε τὰ φαινόμενα της ζωῆς είναι πολὺ πειὸ δυσκολόνητοι ἀπὸ τοὺς νόμους της ὄλης φύσης. Ἡ προσπάθεια της προσοχῆς και ἡ ἐπιμονὴ ποὺ ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸ μετρεζωνικό φιλόσοφο είναι πελόρια.

Ἐχει μπροστά του ένα ἔργο δύσκολο και καλὰ καθορισμένο ποὺ δὲ μπορεί νὰ συγχισθῆ με κανένα ἄλλο.

Ἀντίθετα με τὸν ἐπιστήμονα ποὺ διαίρει ὄσο μπορεί περισσότερο τὸ ἀντικείμενο του γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃ καλλίτερα και νὰ ταξινομήσῃ τὰ μέρη του, ὁ μετρεζωνικός φιλόσοφος θὰ γυρέψῃ νὰ ξανάβῃ τὴν ἐνότητα τοῦ ζητήματος ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ μπαίνοντας σὲ «σμπάθαι» μαζί του.

Θὰ μηχανευτῆ, με μιὰ προσπάθεια τοῦ νοῦ, νὰ τὸ διαπεράσῃ, νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, ένα μ' αὐτό. Αὐτοῦ είναι ὁ ὄρος της ἀνακάλυψής της φιλοσοφικῆς ἀλήθειας.

Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ νόση ἡ ὀποία ἔχει τὴν τάση νὰ χωρίζῃ τὰ μέρη τῶν σομάτων ποὺ ἐξετάζει δὲν είναι τὸ ὄργανο ποὺ μπορεί νὰ χρησιμοποιηθῆ ἐδῶ.

Ἡ διαίσθηση, αὐτὴ ἡ συμπάθεια ποὺ συχνὰ μὲς ἐνόησε με τὰ ὄντα ποὺ μὲς τριγυροῦν, μπορεί μόνη νὰ μὲς φωτίσῃ σ' αὐτὸ τὸ δύσκολο ἔργο.

Ἐξ ἄλλου, αὐτὸ τὸ ἔργο δὲ μπορεί νὰ είναι ἔργο μιανοῦ μόνο φιλοσόφου· αὐτὸ ἀπαιτεῖ τὴ συνεργασία μιᾶς μακροῦς σειρῆς γενεῶν ἀπὸ μετρεζωνιστᾶς οἱ ὀποιοὶ με τὴ συσσώρευση τῶν ἀμοιβαίων ἀνακαλύψεων τους θὰ κατορθώσουν ἐπὶ τέλος νὰ συστήσουν και νὰ ὀψώσουν μιὰ φιλοσοφία της ζωῆς ἄξια αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος.

✱

Ἀντίθετα με πολλοὺς φιλοσόφους ὁ Μπέρξων δὲν ἐπεκτάθησε πολὺ ἐπάνω σιὴ μετρεζωνικὴ θεωρία της ἀλήθειας. Ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα ὄπως τὴ συλλαμβάνει ὁ Μπέρξων φθάνει σὸ ἀπόλυτο· και ποῖα είναι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἄξια της ἐπιστημονικῆς ἔρευνας;

Ἀπὸς τὴς δυὸ ἐρωτήσεις ὁ Μπέρξων τὴς ἔλυσε, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, ὀνονοῦμενα μὲς τὴν ἀνάπτυξη τῶν διαφορεῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν του.

Αὐτὸ δὲ ἐξηγεῖ γιατί δὲν ἐπιτείνετα ἀπέρμετρα ὄταν ἀνταρξῆ τὸ πρόβλημα και ἀπαντᾷ: Ναί! ἡ ἐπιστήμη ὄπως και ἡ φιλοσοφία φθάνουν σὸ ἀπόλυτο· είναι δημιουργῆς της ἀλήθειας.

Πράγματι σὸ ἀέγαιο ρεῖμα της πραγματικότητας, ἡ ἐπιστήμη με τὴ βοήθεια τοῦ ἀγαπητοῦ της ὄργάνου, της νόησής, κόβει μιὰν ὀρισμένη ποσότητα πραγμάτων τὰ ὀποῖα τακτοποιεῖ, ταξινομεῖ και τῶν ὀποῖων ἀνακαλύπτει τὴς φυσικῆς ἰδιότητες και τοὺς νόμους.

Καταγίνετα (ἡ ἐπιστήμη) με τὴν ὀλικότητα τῶν πραγμάτων γιατί νόση και ὀλικότητα είναι ἀποτελέσμα τοῦ ἴδιου ρεῖματος τοῦ ὀποῖου ἡ κατεύθυνση είναι ἀντίθετη με τὴν κατεύθυνση της εξέλιξης, της φορῆς της ζωῆς. Ἐνὸ αὐτὴ ἐδῶ είναι ἀνιὸ ὄσα, ἐκεῖνη κεῖ είναι κατιὸ ὄσα. Ἡ μιὰ είναι δημιουργῆ και συνέχεια καθαρές· ἡ ἄλλη είναι ἀσυνέχεια και πολλαπλότητα· και «ἐκεῖνο ποὺ μένει ἀπὸ τὴν ὄσα (ἀνιὸ ὄσα) κίνηση σιὴν ἀνάποδη» (κατιὸ ὄσα) κίνηση είναι μιὰ πραγματικότητα ποὺ γίνεται ἀνάμεσα σ' » ἐκεῖνη ποὺ ἐξέγειται.

Και γιὰ νὰ μεταχειρισθοῦμε μιὰ λογογραφιστὴ παραβολὴ τοῦ Μπέρξων, ἡ ὄρη της ζωῆς είναι «ἡ ροκέτα της ὀποῖας τὰ σβυσμένα θρόματα ξαναπέφτουν ὄς ὄλη».

Γιὰ νὰ καταλάβῃ τὴς ἀλήθειες της ζωῆς ὁ φιλόσοφος θὰ βυθισθῆ σὸ πρῶτο ρεῖμα τὸ ὀποῖο είναι αὐτὴ ἡ ζοτικὴ ἐνεργητικότητα· θὰ ἔλθῃ σὲ ἐπαφὴ με τὸ ἀέγαιο ρεῖμα της εξέλιξης τοῦ σμπαντος. Θὰ τὸ ἐντυπωθῆ ὄσο τὸ δυνατό περισσότερο, γιὰ ν' ἀντλήσῃ ἀπ' αὐτὸ τὴς φιλοσοφικῆς ἀλήθειας ποὺ είναι ἀναγκαῖες γιὰ τὴν ἀντίληψη της ζωῆς.

Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο θὰ μεταχειρισθῆ αὐτὴ τὴν ἰδιότητα της διαίσθησής ποὺ γενεῖται σ' αὐτὴ τὴ ζοτικὴ ἐνεργητικότητα και ποὺ ἡ χρήση της είναι ἀπαραίτητη σ' ένα ἔργο τόσο θαυμάσιο ὄσο και δύσκολο.

Ἐτσι ἡ διαίσθηση ποὺ καταγίνετα σιὴ φιλοσοφικὴ ἔρευνα ὄπως και ἡ νόση ποὺ είναι τὸ ὄργανο της ἐπιστήμής, ὄντας γενημένες ἀμοιβαῖα ἀπὸ τὸ ἴδιο ρεῖμα ποὺ παράγει και δημιουργεῖ τὸ ἀντικείμενό τους είναι ὀσοδύναμες με αὐτὸ

Ἡ φιλοσοφική καὶ ἡ ἐπιστημονική ἔρευνα κάθε μιὰ στὸν κύκλο τῆς φθάνουν στὸ ἀπόλυτο. «Στὸ ἀπόλυτο εἴμεθα, κυκλοφοροῦμε καὶ ζοῦμε. Ἡ γνώση ποῦ ἔχομε γι' αὐτὸ εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία ἀτελής, ἀλλ' ὄχι ἐξωτερική καὶ σχετική».

«Σ' αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ «εἶναι» φθάνομε μὲ τὴ συνδυασμένη καὶ προοδευτική ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας».

Νάτες λοιπὸν ἐκτεθειμένες ἡ περὶ ἀναγκαῖες θεωρίες γιὰ τὴν κατανόηση τῆς μερξωνικῆς φιλοσοφίας.

Ὅποιοι καὶ ἂν εἶναι ἡ κριτικὴ ποῦ μποροῦν νὰ τοὺς κάνουν — καὶ εἶναι πολλές — δὲ θὰ μπορέσουν ὁμοῦ νὰ ἀμφισβητήσουν τὸ χαρακτηριστὸν τῆς βαθειᾶς πρωτοτυπίας ποῦ τὶς διακρίνει.

Τὸ ἐκθαμβωτικὸ λεκτικὸ τοῦ Μέρξων ἐδούλεψε πολὺ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους. Αὐτὸ ἔκανε τὴν ἀνάγνωση τῶν ἔργων του εὐχάριστη ἂν ὄχι εὐκόλη. Καὶ ἐκτὸς ἀπ' τὴ «Matière et Memoire» ποῦ ἀπαιτεῖ μιὰ βαθειὰ γνώση τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ βέβηλοι μποροῦν εὐκόλα νὰ εὐχαριστηθοῦν μ' αὐτά. Αὐτὸ δὲ βέβαια, δὲν εἶναι ἡ μικρότερη αἰτία τῆς ἐπιτυχίας τῆς μερξωνικῆς φιλοσοφίας.

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Ν. ΤΣΙΓΑΔΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ
ΤΟΥ D. COHEN

Ο CHARLES VAN LERBERGHE

ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ.

Ὁ Charles Van Lerberghe γεννήθηκε στὶς 21 τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1861 στὸ Γκάν (Gand) τοῦ Βελγίου. Τὸν πατέρα του, ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων καὶ μανιώδη συλλέκτη χαλκογραφιῶν — ὅπως λέει ὁ Albert Mockel — τὸν ἔχασε σ' ἡλικία 7 χρόνων. Ἡ μητέρα του, μένοντας χήρα, πῆρε τὸ μικρὸ Κάρολο καὶ τὴν ἀδερφή του καὶ σύρανε νὰ ζήσουνε σὲ μιὰν ἀπόμυρη γειτονιά τῆς πολιτείας, κοντὰ στὶς ὄχτες τοῦ ποταμοῦ Ἐσκώ (Escout). Θῆτανε δεκατριῶ χρόνων ὁ ποιητὴς μας ὅταν ἀρρώστησε βαρεῖα καὶ ἔμεινε ἓνα χρόνον κοντὰ στὸ κρεβάτι. Ὑστερα ἀπὸ λίγο πέθανε καὶ ἡ μητέρα του. Ὁ κηδεμόνας του, ποῦταν καὶ θεῖος τοῦ Μέτερλιν, ἐφρόντισε νὰ τὸν στείλει οἰκτρόφορο σὲ κάποιαν ἐξοχική pension γιὰ ν' ἀναλάβει. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἔκλεισε στὸ σχολεῖο τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, στὸ Γκάν, ποῦ τὸ διεύθυναν οἱ Ἰησοῦιτες. Εἶχε γιὰ συμμαθητὴς τὸν Μέτερλιν καὶ τὸν Grégoire Le Roy, — παρὰ τριῶν φίλων ποῦ χάρισε μιὰν ἡμέρα μιὰ ποιητικὴ τριάδα στὴ Φλαμαντία.

Οἱ πρώτοι στίχοι τοῦ Van Lerberghe δημοσιεύθηκαν στὴν «Πλειάδα» (Pléiade), στὰ 1886. Ἀργότερα συνεργάστηκε στὴ «Βαλλονία» (Wallonie), καὶ στὸ «Νέο Βέλγιο» (Nouvelle Belgique), δυὸ σπουδαῖα καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ τῶν νέων φιλολογικῶν σχολῶν περιοδικά. Καί, λέει πάλιν ὁ

Albert Mockel, «ἡ ποιητικὴ του ἀντίληψη τοῦ ἦταν καὶ ὅλας δικιά του ἀποκλειστικά, χτήμιά του ἀτομικὰ. Συμβολιστὴς, στὴν ἀκριβῆ καὶ ἀληθινὴ σημασία τῆς λέξης, ἔβλεπε τὶς γραμμὲς καὶ τὰ χρώματα νὰ σχηματίζονται γύρω ἀπὸ τὰ μάτια του, σὲ μιὰ σειράν ἀπὸ μικροὺς λίνιακες ποῦ ζωγράφιζεν αὐτὸς μὲ τὴν ἐλεύθερη τέχνη του. Μιὰν εἰκόνα τὸν εἶχε γητέψει; Τὴ χάραξε οἰχοντάς τὴν εὐτὸς μὲς σ' ἓνα εἶδος φωτεινῆς ἀτμόσφαιρας καὶ ἄφινε τὰ πράγματα νὰ μᾶς ποῦνε μόνον τοὺς ποιά ἡ σκέψη ἢ τὸ αἴσθημα ποῦ μᾶς ἔκαναν ν' ἀναπολοῦμεν ἢ νὰ φανταζόμεστε».

Στὸ «Νέο Βέλγιο» ἐτύπωσε στὰ 1889 καὶ τοὺς «Προαισθαντικούς» (Les Fleurs) — τὸ ἔργο ποῦ θὰ διαβάσετε σὲ μετάφραση κατόπιν — ἓνα μικρὸ δρᾶμα γραμμένο γιὰ θέατρο ἀντρεικέλλων. Οἱ «Προαισθαντικοὶ» πρωτοπαίχτηκαν στὸ Θέατρο τῆς Τέχνης (Théâtre d'Art), στὰ 1892, καὶ ἀνεβάστηκαν ξανά στὴ σκηνὴ τοῦ Θεάτρου τοῦ Ἐργου (Théâtre de l'Œuvre), στὰ 1896. Μερικοὶ καλοθελητὲς, πολὺ ἄδικα ὅσο ὅσο, θέλησαν νὰ ποῦνε πὼς τὸ δραματάκι τοῦτο δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀπλή ἀπομίμηση κάποιου ἀνάλογου ἔργου τοῦ Μέτερλιν: «Ἡ Παρεῖσκτη» (L'Intruse). Τὸ βέβαιον εἶνε πὼς «ἡ Παρεῖσκτη» δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ, στὸ περιοδικὸ «Βαλλονία», ἓνα χρόνο ὀσσοῦ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν «Προαισθαντικῶν». Δὲν πρέπει πάλι γι' αὐτὸ νὰ πιστέψει κανεὶς πὼς, τότε, τὸ ἔργο τοῦ Μέτερλιν ἦταν ἀπομίμηση τοῦ ἄλλου τοῦ Van Lerberghe. Καθόλου. Τὸ φαινόμενον ἐξηγείται ἀπλοῦστατα ἔτσι: Σύντροφος ἀπὸ τὰ μαθητικά τους χρόνια, ὁ Μέτερλιν καὶ ὁ Van Lerberghe συνεργάστηκαν συχνά. Φαίνεται πὼς, κάποτε, τοὺς ἤρτεν ἡ ἴδια σύλληψη. Ἀνάλαβαν ὁ καθένας νὰ τὴν ἀποδώσει μὲ τὸ δικὸ του τρόπο, μὲ τὴν ἀτομικὴ του ἀποψη. Φιλοσοφικὰ ὁ Μέτερλιν, σὰ φιλόσοφος ποῦ εἶνε, λυρικά καὶ συμβολικὰ μαζί ὁ Van Lerberghe σὰν ποιητὴς καὶ καλλιτέχνης ὅπου ἦταν.

Ἀφοῦ ἔζησε κάμποσα χρόνια ἀποτραβηγμένος στὸ σπίτι του στὸ Γκάν, ὁ Van Lerberghe πῆγε καὶ ἀποκαταστάθηκεν ὀριστικὰ στὶς Βρυξέλλες ὅπου λογάριαζε νὰ δώσει ἐξετάσεις καὶ νὰ πάρει δίπλωμα διδάχτορα τῆς Φιλοσοφίας. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἔγραψε καὶ τοὺς στίχους τῶν «Entrevues» — μιὰ μικρὴ ποιητικὴ συλλογὴ ποῦ ξέδωσε στὶς Βρυξέλλες, στὰ 1898. Μιὰ καὶ τελείωσε τὶς σπουδὲς του ἄρχισε νὰ ταξιδεύει. Στὰ 1899 τὸν βρῖσκουμε στὴ Λόντρα. Στὰ 1900 στὴ Γερμανία. Ἐπειτα τράβηξε στὴν Ἰταλία — στὴ Ρώμη καὶ τὰ περὶχωρα τῆς Φλωρεντίας — ὅπου ἔγραψε τὰ πρώτα ποιήματα τοῦ «Τραγουδιοῦ τῆς Εὔας» (La Chanson d'Ève) καὶ χάραξε τὸ σκελετὸ μιᾶς σατυρικῆς κωμωδίας «ὁ Πάνας» (Pan) ποῦ πρωτοπαίχτηκε, στὰ 1906, στὸ γνωστὸ μας ἤδη Θέατρο τοῦ Ἐργου.

Γυρίζοντας πίσω στὸ Βέλγιο, ὁ Van Lerberghe ἀποτραβήχτηκε στὸ Μπουγιόν ὅπου δούλεψε καὶ ἀποτελείωσε «τὸ Τραγοῦδι τῆς Εὔας».

Πέρασαν ἀκόμα δυὸ χρόνια ἔτσι ἡσυχᾶ. Μιὰν ἡμέρα ποῦ ὁ ποιητὴς μας βρῖσκονταν στὸ σπίτι τοῦ φίλου του Le Roy, τοῦ ἤρτε μιὰ ξαφνικὴ συμφορὴ — στιγμὴ φριχτῆς πνευματικῆς διαύγειας ποῦ ἀκλόουθησαν ὀλόκληρες ἡμέρες διανοητικῆς παραλυσίας.

Οἱ συγγενεὶς του ποῦ τὰ εἶχαν χυλασμένα μαζί του γιὰ τὶς ἀντιθησκευτικὲς του ιδέες, τὸν ἔστειλαν τότε σὲ μιὰ πολυκλινικὴ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὸ νοσοκομεῖο τοῦ Ἀη-Γιάννη καὶ τῆς Ἁγίας Ἐλισάβετ, στὶς Βρυξέλλες, — στὸ ἴδιο ποῦ εἶχε μείνει ἄλλοτε καὶ ὁ Μπουντελέρ.

Έτσι πέθανε στις 26 του Οκτώβρη 1907, δίχως πόνους, στη διάρκεια μιᾶς λιποθυμίας, έπειτα από μιὰ μισοάνορθωση που κανένα δέν είχε ξεγυλάσει: τόσο ήταν φανερό τὸ κρίσιμο τῆς κατάστασής του.

—*

Κρίνοντάς τον, στίς «Notes sur Van Lerberghe» ὁ ποιητῆς κ. Fernand Séverin λέει:

«Σ' ὄλο τὸ λυρικὸν ἔργο τοῦ Van Lerberghe βρίσκουμε ἓνα ἰδανικὸν ὁμορφιάς — ἀγνῆς ὁμορφιάς — συχνὰ σκεπασμένο ἀπὸ ἓνα πέπλον ὁμίχλης καὶ φωτὸς τοῦ μᾶς ἀφίνει νὰ τὸ διακρίνουμε μονάχα. Ἴσως νὰ μὴν πρόσσεξε κανέναν ἀρκετὰ πόσο τὸ ἰδανικὸ τοῦτο εἶνε ἀποκλειστικὰ αἰσθητικόν».

... Σὲ κάποιο του γράμμα, ὁ Van Lerberghe λέει: «Καὶ μιὰ ἀγγελικὴ ἀκόμα ψυχὴ δὲ θὰ κατόρθωνε νὰ μὲ κάνει νὰ στρέψω τὸ κεφάλι μου πρὸς αὐτήν, ἂν δὲν ἦτανε τυλιγμένη στὴν ὁμορφιά. Γιὰ μένα, ἓνας ἄγγελος δὲν εἶνε παρὰ μιὰ ἀγνή σιλουέττα, μιὰ ὁμορφὴ παρθένα μὲ τὴν ὁποία μ' ἀρέσει νὰ στολιζῶ τὶς σκέψεις μου. Ὅσο γι' αὐτὸ εἶμαι πολὺ Φλαμαντὸς (5 τοῦ Σεπτ. 1894)».

Κι' ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Séverin: «Ὅσο νεκρικῆ, ὅσο ἐκλεπτημένη, ὅσο αἰθέρια κι' ἂν εἶνε ἡ τέτοια ἀντίληψη τῆς ὁμορφιάς... εἶνε ὅμως μαζὶ καὶ πλαστικὴ καὶ ἡδονοπάθη. Εἶνε μᾶλλον σύλληψη ζωγράφου ἢ καὶ ἰχνογράφου ἀκόμα, παρὰ ἐνός ποιητῆ. «Τοῦ ἰχνογράφου μὲ τὸ χρυσὸ μολύβι», ὅπως εἶπεν ὁ Albert Giraud.

Ὁ Van Lerberghe βλέπει μὲ εἰκόνες κ' οἱ εἰκόνες του εἶνε σύμβολα. Δὲ μιλάει ποτὲ γιὰ τὰ ἀντικείμενα παρὰ ἑμμεσα, μὲ κάποια ἀόριστη ἀλληγορία κι' ἀπὸ ὑποβολή.

Ἐπειτα, γι' αὐτόν, ἡ ὁραιότητα εἶνε πάντα πολὺ ἢ λίγο σκεπασμένη. Ἀνάμεσα στοὺς νόμους τῆς Τέχνης ἐκείνον ποῦχει περισσότερο σεβαστεῖ εἶνε ὁ τοῦ Edgar Poe: «Δὲν εἶνε ὁμορφιά που νὰ μὴν κρύβει μέσα της καὶ κάποια παραξενιά, που κάποιο μυστηριώδες ἕφος νὰ μὴ ζώνει...»

... Ἐτσι ὁ Van Lerberghe δὲν εἶνε πάντα του σαφῆς, εὐκολονόητος, τοῦλάχιστον γιὰ τὸ «κοινόν» — ἀναγνωστικόν ἢ ἀκροατικόν. Τὰ τραγούδια του ἔχουν ἐντὸς τους κάτι τὸ ἀνέρο, τὸ ἀκαθόριστο καὶ τὸ ἀνεξήγητο. Τὰ ἄφηγα, γι' αὐτόν, λούζονται μέσ' σὲ μιὰ λίμνη ἀπὸ φῶς, ὅπως τὰ ὄρατα καλοκαιριάτικα πρωῒνά... Ἐξοχες, θαυμάσιες φόρμες μᾶς μισοδείχνονται... Δὲ νοιώθουμε πάντα οὔτε ποιὸς εἶνε, οὔτε ποῦθε ἔρχονται, οὔτε τί κάνουν... Τὸ ἴδιο καὶ τὸ σύμβολόν του δὲν εἶνε πάντα πλέγια καταληπτό... Μποροῦμε μάλιστα νὰ ρωτήσουμε: «Ἐπάρχει πάντα σύμβολο στοὺς στίχους τοῦ Van Lerberghe;» Μᾶς ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλουμε καί, σὲ πολλὰς περιπτώσεις, νὰ πιστέψουμε πὼς ἔχουμε μόνο μπροστά μας μιὰν ὁμορφὴν, θαυμαστήν ἢ καὶ σπάνια εἰκόνα, δίχως ὅμως τὴν παραμικρὴ σημασία».

ΑΠΟ ΤΟΥΣ "POÈTES D'AUJOURD'HUI"

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Π. Σ.

TGN AD. VAN BEVER & PAUL LÉAUTAUD.

ΚΑΪΡΟ

CHARLES VAN LERBERGHE:

ΟΙ ΠΡΟΑΙΣΘΑΝΤΙΚΟΙ...

(LES FLAIREURS)

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ,
ΧΑΡΙΣΜΕΝΗ ΣΤΟ ΦΙΛΟ ΜΟΥ
ΣΤΕΦΑΝΟ ΠΑΡΓΑ.

Π. Σ.

TOY MAURICE MÆTERLINCK.

Ὁρχήστρα: Νεκρικὸ ἔμβατήριον. Κρούσιμον πενθιμοσκεπασμένων ταμπούρων. Ἀπομακρὰ βαράει μιὰ κυνηγετικὴ σάλπιγγα. Κρούσιμον ταμπούρων. Μικρὸ μοτίβο ὀργανικῆς ψαλμουδιᾶς. Χτυπήματα πολλὰ, ὄχι δυνατά. Αὐλαία.

Ἡ σκηνὴ παριστάνει μιὰ κἀμαρη καλύβας φτωχικῆς. Δεξιὰ, ἀκουπιμένο στὸν τοῖχο, μεγάλο κρεββάτι μὲ θόλο ἡμικυκλικὸ καὶ κουρτίνες ἀπὸ μαῦρο πανί. Στὴ μέση τοῦ τοίχου — στὸ φόντο — πόρτα ἀριστερά, παράθυρον μὲ κατεβασμένο τὸ στόριον. Πλάι στὸ κρεββάτι κονσόλα μ' ἓνα σταυρὸ ἀνάμεσα σὲ δύο κίτρινα κερὰ ἀναμένα.

Νύχτα κακοκαιρίας. Ἡ βροχὴ δέρνει τὰ τέξια. Μακρὰ ἀκούεται ὁ ἀέρας που φυσάει μέσα στὰ δέντρα. Κάποιος σὺλλος ἀλυγτᾶ. Στὸ ἀνοιγμα τῆς αὐλαίας ἡ σκηνὴ φαίνεται ἄδεια δὲν τὴν φωτίζουν παρὰ οἱ τρέμουλες λάμπες τῶν δύο κερῶν. Καινούργια χτυπήματα ἀκούονται στὴν πόρτα. Μιὰ νέα ξεπετιέται ἀπότομα ἀπὸ τὸ κρεββάτι μὲ κινήσεις τρόμου. Εἶνε μισόγυμνη, μὲ τὸ πουκάμισο καὶ ξέσκα ξανθὰ μαλλιά.

ΠΡΑΞΗ ΠΡΩΤΗ

Η ΚΟΡΗ. Ποιὸς εἶνε;

ΜΙΑ ΦΩΝΗ. (ἀπ' ὄξω). — Ἐγώ.

Η ΚΟΡΗ. Ποιὸς, ἔσεῖς;

Η ΦΩΝΗ. Ἐγώ!

Η ΚΟΡΗ. Δὲν εἶνε ὄνομα αὐτό; ποιὸς εἶστε;

Η ΦΩΝΗ. Ἄ! μὰ... Εἶμ' ὁ ἄνθρωπος που ξέρετε καλά.

Η ΚΟΡΗ. Δὲν περιμένο κανένα.

ΜΙΑ ΦΩΝΗ. (ἀπὸ τὸ κρεββάτι). — Κόρη μου! τί χρώτος εἶνε αὐτός;

Η ΚΟΡΗ. Μητερίτσα, εἶν' ὁ ἀέρας. — Ἐρχόσαστε γιὰ μένα;

Η ΦΩΝΗ. Ὅχι βέβαια, μικρούλα μου! ὄχι βέβαια!

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ἄ! Ἀλήθεια... κατὶ ἀκούω.

Η ΚΟΡΗ. Δὲ θ' ἀνοίξω ἂν δὲν μοῦ πεῖτε τὸνομί σας.

Η ΦΩΝΗ. Μὰ... μὰ... δὲν εἶνε γιὰ νὰ τὸ πανευτῶ. Εἶμ' ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ νερό.

Η ΚΟΡΗ. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ νερό ;

Η ΦΩΝΗ. Ναὶ λοιπόν. Ὅριστε !

(Θόρυβος νεροῦ ποῦ στάζει)

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου, ἀκούω νὰ στάζουνε νερά. Ἄκούω κάτιτις ποῦ τρέχει.

Η ΚΟΡΗ. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ νερό ;

Η ΦΩΝΗ. Μάλιστα καὶ μὲ τὸ σφουγγάρι.

Η ΚΟΡΗ. Μὲ τὸ σφουγγάρι ; ... τί νὰν τὰ κάνω ὅλα αὐτά ;

Η ΦΩΝΗ. Μὲ συμπαθάς, μικρούλα μου... νὰ μὲ συμπαθάς... χροιάζονται γὰρ τὸ πλύσιμο.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ποιὸς εἶνε, κόρη μου ;

Η ΚΟΡΗ. Μητέρα... εἶνε... ἓνας φτωχὸς... ἓνας φτωχὸς ποῦ ζητᾷ νὰ τὸν ἐλεήσουν.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ἄ ! δόσ' του κατὶ. Τὸν κακομοίρη ! Ἄς ἔμπει λίγο νὰ ξεκουραστεῖ... μὲ τέτοιον καιρό... Ἄ ! Θεέ μου !

(χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. Ὅχι ! — Μητέρα φοβοῦμαι... Μπορεῖ νᾶρτει κανένας.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Αὐτὰ ποῦ λές... εἶνε λόγια σκληρά... Δὲν κάνει. Πρέπει νὰ τοῦ ἀνοίξεις. Δόσ' του ψωμί.

(χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. Ὅχι ! — Φοβοῦμαι ὅσους ἔρχονται τῆ νύχτα, μητέρα ἂν ἦτανε κανένας κλέφτης ;

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου, πρέπει ν' ἀνοίξεις ἀκούς, πρέπει ν' ἀνοίξεις. Ποιὸς εἶνε ; (χαμογελάει) Ἄ ! ἡ μητέρα σου ξέρει καλὰ ποιὸς εἶνε, κόρη μου !... Ξέρει τὸ χτύπημα αὐτό...

(χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. (καταφοβισμένη). Ξέρεις ποιὸς εἶνε ;

Η ΜΗΤΕΡΑ. Τί ; Δὲν εἶνε ὁ Χριστός, ὁ καλὸς μας κύριος ; Τῆ νύχτα βγαίνει στὸ κυνήγι. Καὶ τώρα εἶνε πεινασμένος καὶ διψᾷ... εἶνε κουρασμένος... Ἄνοιξέ τον, κόρη μου, γλήγωρα ἀνοίξέ του. Ἄκούω τὸ σιματὰ ποῦ κάνουνε τὰ μαῦρα ἄλογά του.

(ὡς νὰ περνοῦν ἄλογα πέρα)

Η ΚΟΡΗ. Τί κρότος εἶνε τοῦτος ; Δὲν εἶστε μόνος σας ;

Η ΦΩΝΗ. Βέβαια εἶμαι μόνος ! ποῦ τὸν ἀκούς ἐσὺ τὸν κρότο ; ... Ἄ ! ναί... ἴσως ἐκεῖ πέρα... μακρὸν... θάνε αὐτοὶ ποῦ ἔρχονται ! Μὰ ἀνοίξε λοιπόν.

(χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. Φευγάτε.

Η ΦΩΝΗ. Ὅστε... δὲ θέλεις νὰ μοῦ ἀνοίξεις ;

Η ΚΟΡΗ. Δὲ θ' ἀνοίξω ποτέ...

Η ΦΩΝΗ. Καλὴ θὰ περιμένω.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου, ὁ καθένας μας λέει : "αἴριο, αἴριο ναί. ἀλλὰ ὁ ἄλλος, ὁ ἄλλος ποῦ εἶνε αὐτοῦ ; Θὰ ὑπομονέψει ; "Οτι ὁ ἓνας δὲν ξέρει, ὁ ἄλλος τὸ γνωρίζει. ὅτι ὁ ἓνας δὲ βλέπει, ὁ ἄλλος τὸ θεωρεῖ εἶνε μεγάλο κρῖμα... εἶνε τρέλλα... Ἐφυγε λοιπόν, κόρη μου, καὶ δὲν τὸν ἀκούω ;

Η ΚΟΡΗ. (κοιτάζοντας τὴν πόρτα). Ναί, μητέρα... ναί... ναί... ἔφυγε...

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ἄς πᾶει στὸ καλὸ, στὴν εὐχὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας !... Τί κακὸ ποῦ κάνει ὄξω... Ἐλα, κόρη μου, νὰ παρακαλέσουμε γὰρ δαῦτον, γὰρ τὸ φτωχὸ ποῦ μέσ' στὴ νύχτα τρυγῶνται... Ἄς ποῦμε τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὶς τρεῖς προσευχές : τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ἀγάπης... Στρέψε κομμάτι τὸ σταυρὸ ἀπὸ τὸ μέρος μου, ναί... ναί...

Ἀκούονται οἱ δύο γυναῖκες ποῦ μουρμουρίζουν προσευχὲς — ἡ γρηὰ βιασάει στὸ χέρι τῆς ἐκκλησιαστικὸ κομπολόι (chapelet).— Ἡ βροχὴ δέρνει τὰ τζάμα.

Δέκα ὄρες ἀργοσημαίνουν.

Ἐνας σκύλλος ἀκούεται ν' ἀλυσάει... Ἡ κόρη φουὰ τὰ κερὰ. Ἡ σκηνὴ σκοτεινιάζει δολοτεία.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΡΑΞΗ

(Ἀπόμακρα βαρῆνι μὰ κυνηγετικὴ σάλπιγγα. Κρούσιμο ταμπούρον. Ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα. Χτυπήματα πολλά. Τὰ κερὰ εἶνε καὶ πάλι ἀναμμένα. Ἡ κόρη ἔχει μείνει ὀρθὴ πλάι στὸ κρεβάτι, ἀκίνητη, σὲ στάση ἀγρύπνιας, μὲ τὸ πρόσωπο γυρισμένο κατὰ τὴν πόρτα.)

(Χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. (τρέχει κοντὰ στὴν πόρτα). Ἄ ! πάψτε... πάψτε λοιπόν ! Ἡ μητέρα τώρα κοιμάται.

(Χτυπήματα)

Η ΦΩΝΗ. (ἀπ' ὄξω) Τὸ ἴδιο μοῦ κάνει !

Η ΚΟΡΗ. Εἶπατε ποῦ θὰ περιμένετε.

Η ΦΩΝΗ. (μὲ δυνατὰ γέλια). — Ἐγὼ !... Τώρα μόλις ἔφτασα.

Η ΚΟΡΗ. Πῶς !... Δὲν εἶστε ὁ ἄνθρωπος ποῦ εἶχεν ἔρτει πρωτύτερα !

Η ΦΩΝΗ. Ὅχι βέβαια.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου... ἀκούω κρότο.

Η ΚΟΡΗ. (στὴν πόρτα). Δὲν εἶνε ἀλήθεια !

Η ΦΩΝΗ. Τί ἔκανε λέει ;

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου, ἀκούω κατὶ ποῦ κουνᾷ...

Η ΚΟΡΗ. Ποιὸς εἶστε λοιπόν ;

Η ΦΩΝΗ. Μὰ...

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ναί... κατὶ τρέχει... ναί.

Η ΚΟΡΗ. Δὲν περιμένω κανένα.

Η ΜΗΤΕΡΑ. (ἀφ' ἑξῆς) Ναί... ναί... εἶνε κατὶ ποῦ σούρνεται ἔτσι δὰ... κατὶ ἀπὸ τὴν πόρτα... εἶμαι σίγουρη ποῦ κατὶ σούρνεται.

Τί εἶνε λοιπόν, κόρη μου ;

Η ΚΟΡΗ. Μητέρα, εἶνε ἓνα νυχτοποῦνι. — Μὰ ποιὸς εἶστε ἐπὶ τέλους ;

Η ΦΩΝΗ. Μὰ... ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ χασέ.

Η ΚΟΡΗ. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ χασέ ;

Η ΦΩΝΗ. Ναί.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Μὰ ὄχι, κόρη μου, μὰ ὄχι... ἀκούω κάποιον ποῦ μιλά...

Ποιὸς εἶνε ἐκεῖ ; δὲν εἶνε ἡ φωνὴ σου αὐτὴ... κάποιος εἶνε ἀπ' ὄξω ! Ποιὸς εἶνε, παιδί μου ;

Η ΚΟΡΗ. Μητέρα, δὲν εἶνε τίποτα σοῦ λέω... Κανένας δὲν εἶνε ἐδῶ...

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ναί... ναι... είνε κάποιος.

(Χτυπήματα)

Ἄκουσ! Χτυποῦν! Ποιὸς εἶνε... Ρώτησε νὰ δεῖς ποιὸς εἶνε.

Η ΚΟΡΗ. Μητέρα... εἶνε ἕνας ἄνθρωπος ποῦχει χάσει τὸ δρόμο καὶ φωτὰ ποὺ βροῖσεται.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ἄ! τὸ δυστυχημένο! Κ' εἶνε ἔτσι ἄγρια ἡ νύχτα! Ἄ! Θεέ μου! ἄνοιξε γλήγορα, κόρη μου, τὴν πόρτα νὰ μπεῖ ὁ φτωχὸς νὰ ξαλοσάσει καὶ νὰ τσιμπήσει κάτι τί... Ἄ! Θεέ μου!... Ἄκου.

(Χτυπήματα)

Ἄ! κόρη μου, πρέπει νὰ τοῦ ἀνοίξεις... Θὰ κάνεις ἕνα με-
γάλο ψυγικό...

Η ΚΟΡΗ. Μητέρα, φοβοῦμαι... Εἶνε ὁ δεύτερος ποῦχει ἔρται... δὲν ξέρουμε ποιὸς μπορεῖ νὰ μπεῖ...

Η ΜΗΤΕΡΑ. Μὴ φοβῶσαι, παιδί μου... Δὲν πρέπει νὰ φοβῶσαι ὅταν κάνεις τὸ καλὸ.

(Χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. (πρὸς τὴν πόρτα). — Ὁχι!

Η ΜΗΤΕΡΑ. Δὲν ἀκοῦς ἄλλα;

Η ΚΟΡΗ. Τί κρότος εἶν' αὐτός;

Η ΦΩΝΗ. Δὲν εἶνε κανένας... Ἄ! ἐκεῖ κάτω... Δὲν ξέρω, ἐγὼ... θάναε αὐτοὶ ποὺ ἔρχονται.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου... ἀκου... κάτι σὰ νὰ γυρίζει τὰ ντουβάρια...

Η ΚΟΡΗ. (γλήγορα). Εἶν' ἡ βροχή ποὺ δένει τὴν πόρτα, μητέρα.

(Χτυπήματα)

Ὁχι!

Η ΜΗΤΕΡΑ. Μὰ ὄχι!... Δὲν εἶνε κουφή ἡ μητέρα σου; θάκουε καὶ αὐτὰ τὰ χορτάκια νὰ σειοῦνται... κάτι σὰ νὰ σούρνεται σοῦ λέω... ξέσω καλὰ ἐγὼ! Εἶνε ἡ ὁμορφὴ Κερά τοῦ Πύργου ποὺ εἶνε ἀπ' ὄξω... ἡ ὁμορφὴ Κερά καθ' ἑαυτὴν σ' ἀλογότις!... Ἦστε... δὲ μὰς τὸ εἶγε τάξει... Ναί, ναι, κόρη μου... δὲν εἶνε ἄλλη... εἶνε Αὐτὴ... ἀνοίξέ της γλήγορα τὴν πόρτα.

(Χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. (πρὸς τὴν πόρτα). — Ὁχι!

(σιμῶνει τὴ μητέρα της καὶ τὴς πιάνει τὰ χέρια)

Ἄ! μητέρα... φοβοῦμαι ἐκείνους ποῦρχονται τὴ νύχτα.

Η ΜΗΤΕΡΑ. (ἀφοῦ σιωπῆσει, κοιτάζοντας τὴν στὰ μάτια). Γιατί, κόρη μου; Ὁ Χριστὸς εἶνε μαζί μας.

Η ΚΟΡΗ. Ἄ! μητέρα... τί ἔχεις καὶ τρέμεις ἔτσι;

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ἄπ' τὴ χαρὰ μου, κόρη μου... ἀφοῦ Αὐτὴ εἶνε ἐδῶ...

(Χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. Δὲ θ' ἀνοίξω.

Η ΦΩΝΗ. Ἄ! ποὺ νὰ πῶρε ἡ ὁργή!

Η ΜΗΤΕΡΑ. Αὐτὴ ποὺ ἦρτε... καλῶς νὰ ὀρίσει.

Η ΚΟΡΗ. Μητέρα! μὴν τρέμεις ἔτσι.

Η ΜΗΤΕΡΑ. (μὲ συγκομιμένη φωνή)... Ἄ κάνει ἄσκημα... ὦ! ὦ! ὦ! πολὺ ἄσκημα!... Δὲν εἶνε ἡ εὐτυχία... ὦ! ὦ! σοῦ λέω πὸς πρέπει... ν' ἀνοίξεις! ὦ! πρέπει ν' ἀνοίξεις!...

(Χτυπήματα)

Η ΦΩΝΗ. Λοιπὸν, σὰ νὰ λέμε, δὲ θές ν' ἀνοίξεις;

Η ΚΟΡΗ. Ὁχι!... Φεύγα! — Ὁ! τί ἔχεις λοιπὸν μητέρα, κ' εἶνε τόσο κρούα τὰ χέρια σου;

Η ΦΩΝΗ. Ἀφοῦ εἶνε ἔτσι, θὰ περιμένω!

Η ΚΟΡΗ. Δὲ θ' ἀνοίξω ποτέ;

Η ΦΩΝΗ. Θὰ δοῦμε!

Η ΚΟΡΗ. Ὁ μητέρα... ἐσύ...

Η ΜΗΤΕΡΑ. (μὲ κόπο καὶ βήχα). Κόρη μου... εἶδα ἕνα ὄρατο ὄνειρο! ὦ! ἀψήλωσε λίγο τὸ προσκέφαλό μου... ναι! ἕνα ὄρατο ὄνειρο!... Εἶμωνα στὸν παράδεισο (βήχει) καὶ ὁ κῆπος... (βήχει)... ὄλοι οἱ ἄγγελοι (δείχνοντας μὲ τὰ χέρια της)... χόρευαν!... (μονο-
μουριστά) ἐγὼ... μαζί μὲ τὴν Παναγία... (κάνοντας πάντα τίς κινήσεις
πρὶν μιλήσει)... χορεύαμε... στὴ μέση (βήχας) μὰ γιορτὴ, μὰ ὁμορφὴ
γιορτὴ, ὦ! ὦ! ὦ! (κάνει μεγάλες προσπάθειες γιὰ νὰ κουνηθεῖ).

Η ΚΟΡΗ. (σταματώντας τὴν καὶ σκουπίζοντας τὸν ἰδρῶτα τοῦ προσώπου της).
Ὁ! μητέρα!... μητέρα!...

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ἀνάμεσα στὰ λούλουδα τοῦ Παραδείσου... (βήχει) —
(ἔστερα ἀπὸ μὰ σιωπὴ καὶ ἀλλάζοντας σκέψεις)...

Μήπως ἔφυγε; Δὲν τὴν ἀκούω πιά...

Η ΚΟΡΗ. (κοιτάζοντας πρὸς τὴν πόρτα)...

Ναί, μητέρα, ναι... ἔφυγε...

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ἄς πᾶει στὴν εἰκὴ τοῦ Θεοῦ...

Η ΚΟΡΗ. Θὰ παρακαλέσω γι' αὐτόνε τὸ Θεό...

Η ΜΗΤΕΡΑ. (ξαναπέφτει καὶ ἀργά-ἀργά λέει:)

Ναί... πρέπει νὰ παρακαλέσεις γιὰ Κεῖνη... πρέπει νὰ παρα-
καλέσεις γιὰ Κεῖνη (μεγάλῃ εἰσπνοῇ) τὴν Παναγία παρθένα στὸ
σπίτι της... (βήχας). Ἄς ποῦμε τὸ Πάτερ Ἡμῶν καὶ τίς τρεῖς
γνωστές μας προσευχές... Φέρε λίγο πὸς κοντά μου τὸ σταυρό,
γιατὶ δὲν τὸν καλοβλέπω... ναι... ἔτσι... ναι.
(Τὶς ἀκούει κανεὶς καὶ τίς δυὸ νὰ σιγανοπροσεύχονται. Πάλι ὁ θό-
ρυβος τοῦ κομπολογιοῦ καὶ τοῦ βήχα. Κι' ὁ σιαματὸς τῆς βροχῆς
ποὺ δένει τὰ τζάμια).

Ἐντεκα ὄρες ἀργοσημαίνουν.

Ἐνας σκύλλος ἀκούεται ν' ἀλυχταί... Ἡ κόρη φυσάει τὰ κεριά ποὺ
σβένουν. Ἡ σκιανὴ σκοτινεύει ὀλότελα.

ΤΡΙΤΗ ΠΡΑΞΗ

Κρούσιμο ταμπούρων. Ἀπόμακτρα βαράει ἡ κυνηγετικὴ σάλπιγγα.
Μοτίβο ὀργανικῆς ψαλμουδιᾶς. Χτυπήματα, τὸνα πίσω ἀπ' τ' ἄλλο,
στὴν πόρτα. Σκοτάδι ἀπόλυτο.

Η ΚΟΡΗ. Ἄ! Θεέ μου! Ἄ! Θεέ μου! σωπάστε λοιπὸν. Τί κακὸς
ποὺ εἶστε... θὰ κάνετε τὴ μητέρα μου νὰ πεθάνει!

(Χτυπήματα)

ΜΙΑ ΦΩΝΗ. (ἀπ' ὄξω).

Ἐδῶ εἶμαι!

Η ΚΟΡΗ. Μὰ σὰς παρακαλῶ... πάψτε... μὴ μιλάτε πιά... γὰ τὸ Θεό!

Η ΦΩΝΗ. Δὲν ξέρω... Νάμει!

(Χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. Μὰ τί θέλετε λουπόν;

Η ΦΩΝΗ. Νάμπω δῶ μέσα.

(Χτυπήματα)

Η ΚΟΡΗ. Μουῖχάτε τάξει πὸς θὰ περιμένετε ἴσαμε τὸ προῖ.

Η ΦΩΝΗ. (γελώντας δυνατά). "Α! μὰ αὐτὸ εἶνε πολὺ νόστιμο!... Για γέλοια!... Ἐγὼ τώρα δά ἦστα!... Ψέμματα, συντρόφοι;

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου, ἀναψε τὸ κερί.

(Φῶς)

Η ΚΟΡΗ. Δὲ λὲς τὴν ἀλήθεια!

Η ΦΩΝΗ. "Α! πὸν νὰ πάρει ἡ κατάρρα!... Βρέθηκε κάποιος ἐδῶ μέσα πὸν θέλει νὰ μὲ κοροϊδέψει!

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου, ἀναψε καὶ τ' ἄλλο τὸ κερί... γιατί ἡ Κερά εἶνε ἐδῶ.

(Φῶς)

Η ΦΩΝΗ. Μὰ τί σκοπεύεις νὰ μ' ἀφήσεις νὰ ξεπαριάσω ὄξω;

Η ΚΟΡΗ. Τὸ ἴδιο μοῦ κάνει...

Η ΦΩΝΗ. Καλὰ... καλὰ... καθεὶς μὲ τὴ σειρά του... Ἐπειτα δὲν ἦστα ἐδῶ γὰ σένα!

Η ΜΗΤΕΡΑ. (κοιτάζοντας λυπημένη τὴν κάμαρα). Τὸ σπίτι μου δὲν εἶνε ἄξιο νὰ τὴ δεχτεῖ.

Η ΦΩΝΗ. "Α! μὰ... θὰ μ' ἀνοίξεις ἢ θὰ σπιάσω τὴν πόρτα;

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου... σήκωσε τὴν κουρτίνα... κ' ἄσε τὸν ἥλιο νάμπει μέσα... ἔτσι νὰ ὁμορφάνει λίγο τὸ σπίτι... (ἀπλώνει τὰ μπράτσα σὲ μίαν ἀκτινόβολη χαρᾶς κίνηση). "Ὅλα γιορτάζουν ἐδῶ μέσα... γιατί θάρτει Ἐκείνη.

Η ΚΟΡΗ. Ναί, μητέρα.

Σηκώνει τὸ στόριο. Τὸ παράθυρο φωτίζεται καὶ οἱ σκιὲς τῆς νεκροφόρας προβάλλουν στὸν τοῖχο ἀπάνω.

Η ΜΗΤΕΡΑ. Τί σκιὲς εἶνε τούτες;

Η ΚΟΡΗ. "Α!

(ἀφίνει γλήγορα γλήγορα νὰ ξαναπέσει ἡ κουρτίνα).

Η ΜΗΤΕΡΑ. Κόρη μου, πάρε τὸν ἀγιασμό.

Η ΚΟΡΗ. (πέρνει τὴν ἀγιαστοῦρα καὶ τὰ βάρια). Πρὸς τὸ μέρος τῆς πόρτας: "Ὅχι! Ποιὸς εἶστε;

Η ΦΩΝΗ. Μὰ πὸν νὰ πάρει ἡ ὀργή!... Εἶμαι ὁ ἄνθρωπος μὲ... τὸ πρᾶγμα...

Η ΚΟΡΗ. (ραντίζοντας δεξιὰ, ἀριστερά, ἔμπρὸς καὶ πάνω στὴν πόρτα. Σὲ κάθε τῆς βῆμα ἕνας κουφὸς κρότος. Ἡ μητέρα σταυροκοπιέται... Σιωπή). Τί πρᾶγμα;

Η ΦΩΝΗ. Εἶμαι ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ νεκροσέντουκο... Νά!

Η ΚΟΡΗ. (μὲ μιὰ βραχνή φωνή).

"Α! ὁ ἄνθρωπος μὲ...

Η ΦΩΝΗ. Ναί... ναί... Μπὰς καὶ δὲ μὲ καρτερούσατε;

Η ΜΗΤΕΡΑ. (μὲ πηγμένη φωνή). Ἄνοιξε τὴν πόρτα, κόρη μου... Μπορεῖ νὰ μπεῖ.

Η ΚΟΡΗ. Μητέρα... δὲν εἶνε ἡ Κυρία... εἶνε... κάποιος πὸν τὸν κυνηγοῦν... καὶ ζητάει... ἄσυλο!...

Η ΜΗΤΕΡΑ. (μουγγρίζοντας)...

"Ἄνοιξέ τῆς γλήγορα, παιδί μου! "ὦ! ὦ! ἀνοίξέ τῆς γλήγορα- γλήγορα!... "ὦ! "ὦ! Καλῶς νάρτεῖ... "ὦ! νερό... δῶσέ μου νερό!...

Η ΦΩΝΗ. Πὸν νὰ μὴν πῶ!... Τί βαρὺ ποῦνε!

(Χτυπήματα)

Η ΜΗΤΕΡΑ. Πνίγομαι, κόρη μου... πὸν εἶνε ὁ σταυρὸς... δὲν τόνε βλέπω πιά, ναί, ναί, πρέπει νὰ τῆς ἀνοίξεις.

Η ΦΩΝΗ. Θὰ καταντήσει σάπινο ἀπ' τὸ νερό...

(Χτυπήματα)

Η ΜΗΤΕΡΑ. Στρῶσε τὸ τραπέζι... βάλτε τὸμορφο τραπεζομάντιλο. (χτυπώντας τὸ στήθος τῆς)... Εἶνε ἐδῶ... νά... ἐδῶ! (μὲ φωνὴ βραχνή)... Χώ... ἄντε νὰ κόψεις λίγα λουλουδα, ναί... Εἶνε ἐδῶ Αὐτή... Ἄνοιξέ τῆς λοιπόν...

(Δυνατὰ χτυπήματα)

Η ΦΩΝΗ. Θὰ μὲ κίνεις νὰ σπιάσω τὴν πόρτα!

Η ΜΗΤΕΡΑ. Ναί... τὴ βλέπω, τὴν ἀναγνωρίζω... ὦ! ἡ ὁμορφὴ Κυρία.

(Νέα χτυπήματα)

Η ΦΩΝΗ. Αἴ λοιπόν, ἔσεῖς;

(Φωνὲς ἀπ' ὄξω).

Η ΜΗΤΕΡΑ. (μὲ μουγγρητά).

"Ἡ ὁμορφὴ Κερά... γὰ τὰ μιάτια μου, βλέπεις οἱ πόρτες τώρα... δὲν ὑπάρχουνε πιά! ἀνοίξε...

(Χτυπήματα. Ἀκούεται ἡ πόρτα πὸν τριζει).

Ναί... ἔχει κάτι τὶς ἐκεῖ... κάτι τὶς στὸν ὄμο τῆς ἀπάνω. (σταυροκοπιέται).

Η ΚΟΡΗ. "ὦ! μητέρα!

Η ΦΩΝΗ. Ἄφου τὸ θέλησες, νά!

(Χτυπήματα στὴν πόρτα πὸν τριζει).

Η ΚΟΡΗ. Φευγάτε!... ὅποιος κ' ἂν εἶστε σὰς λέω νὰ φύγετε... σὰς διώχνω... Φευγάτε δὲ θὰ σὰς ἀνοίξω ποτὲ... ποτὲ... ποτὲ!...

"Ἐρχόσατε γὰ νὰ σκοτώσετε τὴ μητέρα μου, ἔσεῖς; (τριζιές)... Μὰς φέρνετε, ἐδῶ μέσα, τὸ θάνατο, ἔσεῖς; "Α! Θεέ μου! Μὰ τί σὰς ἔκανα λοιπόν; "Α! Θεέ μου! Θεέ μου!

(Χτυπήματα καὶ τριζιές. Πέφτει γονατιστὴ μπροστά στὴν πόρτα καὶ κλαίει).

Η ΜΗΤΕΡΑ. (κάνοντας μεγάλες προσπάθειες γὰ ν' ἀνασηκωθεί).

"Ὁραία Κυρία μου, περᾶστε... Κοντεύει νὰ ξημερώσει... κ' ἐγὼ εἶμαι ἔτοιμη.

Η ΚΟΡΗ. (γονατιστὴ καὶ μὲ τὰ χέρια σηκωμένα).

"ὦ! "ὦ! φοβοῦμαι... πάψτε γὰ τὸ Θεό! Εἶμαστε φτωγὲς γυναῖκες... Δὲν ἔχουμε τίποτα. Ἡ μητέρα μου εἶνε ἄρρωστη. Δὲν ἔρχεστε νὰ μὰς πάρετε, δὲν εἶνε; Δὲν εἶστε κακοὶ ἄνθρωποι! Θὰ σὰς ἀνοίξω... ἀλλὰ πεῖτέ μου, δὲν εἶστε ἄνθρωποι ἀκαρδοὶ, δὲν εἶνε; Δὲ θὰ θέλατε νὰ κάνετε τὴ φτωγὴ μου μητέρα νὰ πεθάνει!

(Οἱ χτυπησιὲς καὶ τὰ τριζιμάτα ξαναρχίζουν. Δυνατὸς καιγᾶς γίνεται

ἀπ' ὄξω. Ἡ γοηὰ γυναῖκα ἀρχίζει νὰ μουγγρίζει φορητά. Ἡ κόρη γονατίζει μπρὸς στὸ κρεβάτι τῆς μητέρας τῆς:

Ἄ! μαμά... Ἠσυχάσε... Τί κάνεις... Μὴν κάνεις ἔτσι... θὰ με πεθάνεις... Εἶμαι κοντά σου, γονατιστή, κοίταξέ με, εἶμαι ἐγὼ τὸ μικρὸ ἀγγελουδι σου καὶ δὲν μοῦ ἀπαντᾷς πιά;

Ἡ ΜΗΤΕΡΑ. Εἶσαι τὸ ἀγγελουδι μου; ... ποῖο ἀγγελουδι;

Ἡ ΦΩΝΗ. Εἶνε ἡ ὥρα... Εἶνε ἡ ὥρα.

(Χτυπήματα καὶ τριξίες δυνατές)

Ἡ ΚΟΡΗ. (δίχως ν' ἀνασηκωθεί ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ κρεβατιοῦ).

Καὶ δὲ θὰ μπεῖτε ἐδῶ μέσα οὔτε σεῖς, οὔτε οἱ ἄλλοι!

Ἡ ΦΩΝΗ. Αὐτὸ θὰν τὸ δοῦμε!

(Χτυπήματα τῶνα πίσω ἀπ' τ' ἄλλο)

(Ἐνα κομμάτι ξύλο ἀπὸ τὴ μέσα μεριά τῆς πόρτας ἔχει σπάσει καὶ πέφτει στὴν κάμαρη. Ἀπὸ δῶ κι' ὀμπρὸς μεγάλος κανγᾶς γίνεται ἀπ' ὄξω).

Ἡ ΚΟΡΗ. ὦ! μητέρα... πὼς τρέμεις... πόσο τὰ χέρια σου εἶνε παγωμένα... Μὴ φοβᾶσαι... κοίταξε... εἶμαι τὸ μικρὸ ἀγγελουδι σου καὶ σὲ φυλλάω... Μὴ φοβᾶσαι δὲν μποροῦν νὰ σοῦ κάνουνε κακό... Μὰ τί, δὲ με γνωρίζεις πιά; ὦ! μὴ με κοιτάξεις ἔτσι μ' αὐτὰ τ' ἀκίνητα μάτια, μητέρα, γιατί τώρα ἀρχίζω νὰ σκιάζουμαι... κι' ἀπὸ σένα...

(Ἀκούονται ἄλογα νὰ χρομετίζου)

Ἡ ΜΗΤΕΡΑ. (χαμογελώντας καὶ σφίγγοντας ἀπάνω τῆς τὴν κόρη τῆς ἐνῶ με τὸ δεξιὸ τῆς χερί δείχνει τὴν πόρτα). Εἶνε τ' ἀμύξι.

Θόρυβος βαρεῖας ἀμαξᾶς ποῦ ἀπότομα σταματᾷ. Φώσια περνοῦν ἀνάμεσ' ἀπὸ τίς χαραμάδες τῆς πόρτας. Κανγᾶς. Ἀκούονται κοιμένες φράσεις ἀνάμυχα με βρισιές κι' ἐρωτήσεις: «Τί εἶνε; Τί εἶνε; Δὲ θένε ν' ἀνοίξουνε. Ἡ πόρτα κλειστή. ὦ! λά, λά! Ποῦ εἶνε;» «Πρέπει νὰ τὴ σπάσουμε».

«Εἶμαστε μούσκεμα... Πτώμα! Πτώμα!»

(Ξαναρχίζουν τὴν ἐφοδο τῆς πόρτας με δυνατὰ χτυπήματα).

Ἡ ΜΗΤΕΡΑ. (ποῦχει ἀκούσει μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα).

Παναγία μου Παρθένα!

Ἡ ΚΟΡΗ. Μητέρα, εἶμαι γὼν πὸν σὲ φιλῶ... κοίταξέ με καὶ δός μου τὴν εὐχή σου, μητέρα, εἶσαι στὰ μπράτσα μου... στὴν ἀγκαλιά μου μέσα, ὦ! κοίταξέ με, μὰ κοίταξέ με λοιπόν!

(Μεγάλη φασαρία ὄξω. Ἡ πόρτα ἔχει πέσει ἀπὸ τὰ χτυπήματα. Ἡ κόρη στέκεται ἐκεῖ καὶ πολεμᾷ νὰ ἐμποδίσει αὐτοὺς ποῦ μπαίνουνε... Πάλη... Τρομαχτικὸς θόρυβος).

Μεσάνυχτα ἀργοσημαίνουν.

Ὅλες οἱ φωνές, ἀπ' ὄξω, μ' ἀνακούφιση.

Ἄ!...

Στὸν τελευταῖο χτύπο ἀπὸ τοὺς 12, ἡ γοηὰ-γυναῖκα πετάει μιὰ βραχνή φωνή κι' ἡ κόρη, ἀφίνοντας τὴν πόρτα, πέφτει σάν τρελλή ἀπάνω στὸ κρεβάτι, μ' ἀνοιχτὰ τὰ μπράτσα, ἐνῶ ἡ πόρτα ποῦ τόσην ὥρα σπρώχονταν, πέφτει τελειωτικά μ' ἓνα δυνατὸ κρότο, σβύνοντας μέσ' σ' ἓνα παγωμένον ἀγέρα, τὰ δύο κερὰ.

ΤΟΥ ΓΥΙΟΥ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ.

ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟ Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ.

Α. Κ.

Ὁ γέρος πατέρας ἦταν πρὸ μιᾶς ὥρας καθισμένος στὸ γραφεῖο του, ξεφυλλίζοντας λογαριασμοὺς καὶ διάφορα οἰκογενειακὰ χαρτιά. Στὰ δύο του χέρια ἀκουμπώντας τ' ἀρχοντικὸ του κεφάλι, φαινόταν τόρα βυθισμένος σὲ βαθειὰ καὶ λυπηρὴ σκέψη. Τὸ βλέμμα του ἔπεφτε κάποτε στὰ γύρω του χαρτιά κι' ἔλειπα αὐτόματα στυλονόταν πάλι στὸ ἀντικρὺ του πορτραῖτο ἐνὸς νέου.

Ὁ νέος ἦταν ὁ γυιὸς του, ὁ μόνος ποῦ εἶχε. Καὶ σωστά. Γιατὶ πατέρας ποῦ ἔχει τέτοιο νέο ἓνα μόνο πρέπει νάχει.

Ἦταν ὠραῖος. Μὲ μιὰ μεγάλη, δυνατὴ, περιήφανη μορφή. Ἀπ' αὐτὲς ποῦ με μιὰ τους λάμψη θαμπόουν καὶ σέβουν πίσω τους γονατιστὰ τὸν κόσμον ὅλο.

Καὶ τοῦ γέρου ἡ ἀγάπη ἦταν μεγάλη καὶ τοῦ νέου τὸ σέβας ἀρκετό.

Μὰ στῶν γέρων τὴ ψυχὴ δὲ φτάνει νὰ εἶνε ὁ γυιὸς τους ὠραῖος. Τὴν ἀξία τῆς μορφῆς δὲν τὴ νοιώθουν. Βλέποντας οἱ ἴδιοι τὰ δικὰ τους τὰ χάλια φοβοῦνται νὰ παραδεχτοῦν τὸ βασίλειο τοῦ Ὁραίου μήπως δοῦν τὸν ἑαυτὸ τους ριχμένο πολὺ χαμηλά.

Καὶ γελιοῦνται με μιὰ μικρὴ, ψεύτικη δόξα, τὴν «Ἐχτίμηση τῆς Κοινωνίας».

— Τί κρῖμα, διαλογιζόταν ὁ πατέρας κυτιώντας τὸ πορτραῖτο, τί κρῖμα ποῦ χάνει ὁ γυιὸς μου τὰ νειάτα του, τὴ δύναμή του, στὸ γλέντι... Τί βοήθεια, τί χρησιμότη ποῦ μποροῦσε νὰ φέρει στὴ κοινωνία, καί, τί ἐχτίμηση ποῦ θὰ τοῦ ἔδειχνε αὐτή.

Τὰ μάτια τοῦ γέρου χαμηλώσαν πάλι στὰ χαρτιά ἐπάνω, καὶ τὸ μυαλό του βυθίστηκε σὲ μιὰ γερωντικὴ ἀναπόληση, ποῦ μοιάζει πολὺ με νάρκη.

Κάμποση ὥρα ἔμεινε ἔτσι σκεφτικός.

Ἄξαφνα ἀκούσε στὸ πλαγιανὸ δωμάτιο περπατησιὰ καὶ τινάχτηκε ὀλόσωμος. Ἀφογκράστηκε λίγο, χτύπησε τὸ κουδοῦνι καὶ διάταξε νὰ ποῦν στὸ γυιὸ του ὅτι ὁ πατέρας του τὸν περιμένει νὰ τοῦ μιλῆσῃ στὸ γραφεῖο του.

Ἐλειπα ἀπὸ λίγα λεφτά, ἡ πόρτα ἀνοίξε καὶ φάνηκεν ὁ γυιὸς.

Ἦταν ψηλός, περήφανος, ντυμένος φραγκο. Κι' ἡ λάμψη τοῦ προσώπου του πάνω σ' ἄσπρο πουκάμισο κι' ἀνάμεσα στὴ σταχτιά ἀτμόσφαιρα τοῦ δωματίου, φάνηκε κείνη τὴ στιγμή σάν τὴ λάμψη τῆς Ἀνατολῆς πάνω ἀπὸ κρυστάλινα νερά.

— Καλησπέρα πατέρα, μ' ἐφώναξες;

— Ναί. Κάθησε.

Ὁ πατέρας μάσησε νευρικὰ τὸ ποῦρο του κι' ἀρχίνησε:

— Πολλὲς φορὲς σοῦ μίλησα πὼς ἡ ζωὴ αὐτὴ ποῦ κάνεις δὲν

είναι αξία ανθρώπου πούχει κάποιο ψηλό ιδανικό. Πολύ πιο ψηλά από την απλή κι' ανώφελη ήδονή που βρίσκεις μέσα στα μεθυσμένα γλέντια σου, στέκεται μια άλλη ήδονή όχι τόσο εγωϊστική, μάταιη κι' εφήμερη, ή ήδονή που σου δίνει ή Έχτίμηση. Ο άνθρωπος δεν βρίσκει στον κόσμο χωρίς κανένα προσορισμό. Δεν μοιάζει με το λουλουδι που ζει για να πεθάνη. Όχι. Ο άνθρωπος έχει κάποιο σκοπό πιο ιερό. Το να κοπιάση για το καλό της Κοινωνίας και για ν' αφήση όταν πεθάνη όνομα που θα το θυμάται ο κόσμος με θαυμασμό κι' ευγνωμοσύνη.

Ο νέος με σεβασμό άφησε τον πατέρα του να τελειώσει κι' έπειτα με ένα λεπτό, λεπτό χαμόγελο στην άκρη του χειλιού του λέει.

— Μου φαίνεται, πατέρα, πως αν συζητούσαμε πάνω σε θέματα φιλοσοφικά θα χάναμε την ώρα μας σε λόγια. Επίτρεπέ μου να σου διηγηθώ μιάν ιστορία που και μένα τη διηγηθήκαν άλλοι :

« Έξοϋσαν άλλοτε δυο πριγκιπέπουλα που μοιάζαν τόσο πολύ που δε μπορούσε κανείς να τα ξεχωρίση το ένα από το άλλο.

Κατοικούσαν ένα μεγάλο παλάτι με γύρω ένα κήπο άπέραντο που ένα πλήθος πουλιά και ζώα τον είχαν διαλέξει για παράδεισο.

Αυτοί που θυμούνται εκείνα τα χρόνια, λένε πως άλλο άρχοντοπούλο κανένα δεν είχε, ούτε παλάτι, ούτε κήπο, ούτε πλούτο σαν τα δυο αυτά αδέρφια.

Η μορφά τους ήταν τόσο μεγάλη, άφοϋ τα παγόνια, που είνε τόσο κοκέτα, στυλόνα το μάτι επάνω τους για να μοι φύνη, και τα ζαρκάδια που έχουνε τόση χάρη, σταματούσαν και τα θαίμαζαν όταν τύχαινε στα δάση να τα δοϋν να παίζουν.

Γονείς δε θυμόταν γιατί είχαν μείνει όρφανά από πολϋ μικρά, και ο λαός, που είχε μείνει δίχως άρχοντα, είχε αναθέσει σε ένα σοφό να τα προσέχη και να τα δρμηνεϋή ως που να ρθοϋν σε ηλικία να κυβερνήσουν.

Δύδια ήταν τα δύο αδέρφια και πόσο μοιάζαν, μα τί διαφορετικά που αντιλαμβάνόταν τη ζωή.

Ο ένας από μικρός έδειχνε μεγάλη κλίση στα σοφά μαθήματα του δασκάλου του κι' όταν έμεγάλωσε κυβερνοϋσε με πολλή δικαιοσύνη κι' ο λαός του τον επαινοϋσε κι' έλεγε πως ποτε δεν είχε τύχει στη χώρα τέτοιος άρχοντας καλός. Κλεισμένος μέσα στο παλάτι του, μελετοϋσε χοντρά βιβλία κι' όταν έβγαινε, πήγαινε να δείξη πόση ήταν ή δύναμη της σοφίας του.

Ο άλλος, με τη λαμπρή χρυση και διαμαντένια στολή του γυρνοϋσε στα δάση και τους κάμπους τραγουδώντας. Και τα πουλιά κελαδοϋσαν την έμορφία του, τα λουλουδια του πλέκαν στεφάνια και τα νερά στα κρουνσταλένια τους χέρια νανουρίζαν τη ζωγραφία του.

Χρόνια πολλά περάσαν και τα δύο αδέρφια, άφοϋ ξεκοιούθησαν την ίδια τους ζωή, πεθάναν.

Κι' ο λαός, στον ένα το σοφό, που έχτιμοϋσε, έστησε τάφο από ασήμι και χρυσό διαμαντοδουλεμένο.

Στον άλλο, που ζοϋσε ανώφελη ζωή στους κάμπους και στα δάση, μιάν πλάκα μαρμαρένια του πέταξε από πάνω...

Μα φαίνεται πως τις βραδνές που το φεγγάρι γλυκά με τα

βελουδένια του δάχτυλα χαϊδεϋει τους κάμπους, αν σκύψη κανείς ν' άφογκραστή τι λένουν οι δύο τάφοι, στον ένα τον όλόχρυσο και διαμαντοδουλεμένο, θ' άκούση από κάτω κάποια ψυχή να πάσχη, να χτυπιέται, να βογγά «θέλω να ζήσω», ενώ στον άλλον τον άπλο το μαρμαρένιο, μόλις κανείς θ' αντιληφτή την ήρεμη του ύπνου την άνάσσα.

« Ορθιος ο γυιός, με το βλέμμα μπροστά στυλωμένο, νόμιζε πως μιλάγε σ' όλη την ανθρωπότη.

Κι' όταν έτελειωσε, είδε, στο μάτι του γέρου που είχε κοιμηθῆ,... ένα δάκρυ κρειασμένο.

1. 1. 1917.

ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΔΥΟ ΤΟ ΠΡΩΪ.

Στο σπίτι έμπαινα ένα βράδυ όλομόναχος, βυθισμένος σε διάφορες σκέψεις.

Αν με ρώταγε κανείς τί σκεφτόμουν, μου φαίνεται πως πολϋ δύσκολα θα μπορούσα να του εκφράσω τί περνοϋσε μέσα από το μυαλό μου, τί με έκανε εκείνη την ώρα να προσηλώσω τα μάτια μου σε κάποιο σημείο μπροστά μου, και να μένω άφηρημένος.

Είνε πράγματι στιγμές, που το πρόσωπο χάνει κάθε έκφραση, οι μϋς του χαλαρώνουν, και το βλέμμα πέφτει και στυλόναται ακριβώς εκεί που δε βλέπει κανείς. Στιγμές, που ξεχνά κανείς τον εαυτό του και, δίχως να θέλη, γίνεται θεατής μιας κορδέλας κινηματογραφικής που ξετυλίγεται με καταπληχτική γληγοράδα μπροστά στη φαντασία.

Κι' ή κορδέλα αυτή είνε μεγάλη, τόσο μεγάλη καμμιά φορά και περιπλοχη, που είνε αδύνατο κανείς να την μετρήση.

Κι' ο Θεός ο ίδιος, αυτός που έπλασε το Σύμπαν και το έβαλε να ζήση μέσα σε κάτι άκηρημένα νοήματα σαν την Απόσταση, το Χρόνο, αν προσπαθοϋσε να βρῆ την άρχή και το τέλος της μου φαίνεται πως δε θα πετύχαινε.

Και είνε να λέω αλήθεια για το γόητρο της φαντασίας Του.

Πόσην ώρα ήμουν έτσι σκεφτικός δεν έχω ούτε ιδέα. Ίσως μιάν, ίσως μόλις πέντε λεπτά. Αυτό μόνο που θυμάμαι καλά είνε ότι εξαφνα αισθάνθηκα να με κεντάει σά λογγη ένα φύσημα άγέρα. Έσάλεψα τα μάτια μου και με μεγάλη μου έχπληξη βρῆκα πως σωστά αντικϋ μου, στη θύρα μπρος στεκόταν κάποιος.

Έφοβήθηκα, δίχως ντροπή, τ' όμολογῶ φοβήθηκα. Μα όχι γιατί αισθανόμουν τον εαυτό μου αδύνατο. Όχι. Ήταν ένας φόβος, που γεννάει ή μεγάλη έχπληξη κι' άπορία που με είχε άδράξη κείνη τη στιγμή.

Ο άνθρωπος αυτός δεν ήταν βέβαια κλέφτης, γιατί τίποτε στο παρουσιαστικό του δεν έδειχνε πως ήταν κλέφτης, και ή περπατησιά του δεν ήταν διόλου σαν των κακούργων που βλέπομε στα

θέατρα, κι' ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου του δὲν ἦταν διόλου ἔκφραση κακοῦ ἀνθρώπου.

Ἄπ' ἐναντίας, χαμογελῶντας, προχωροῦσε κατ' ἐπάνω μου, καὶ τὰ φρύδια του ποῦ παίζαν δειχναν πῶς εἶχε κάποια ἀθῶα χαρὰ μέσα του.

Φαινόταν σὰ νὰ γύριζε ἀπὸ μπᾶλο, ἀπὸ διασκέδαση.

Κοιμήτοια ντυμένος, τὸ ψηλὸ του καπέλο γυριτὸ πάνω στὸ δεξιὸ μάτι, ἓνα ποῦρο τεράστιο στὴ μιὰν ἄκρη τοῦ χειλιοῦ καὶ στὴν ἄλλη τὸ χαμόγελό του, προχωροῦσε μ' ἓνα παιχιδιάρικο βῆμα Ἀμερικάνικου χοροῦ, γυρίζοντας στὰ δάχτυλα τὸ ραβδί του.

Μὰ στὸ τέλος ποιὸς ἦταν ὁ κύριος αὐτός; Ἦταν φανερό πῶς δὲν ἐρχόταν νὰ κλέψῃ. Ποιὸς ὅμως τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ χωθῆ σπῆτι μου; Ἐπειτα, τί ἀδιακρισία καὶ ἀγένεια εἶναι αὐτή, νὰ φορεῖ τὸ καπέλλο του ἀναιδέστατα μέσ' στὸ δωμάτιό μου;

Πῶς τολμᾷ νὰ μοῦ χαμογελᾷ εἰρωνικὰ καὶ νὰ προχωρᾷ, κατὰ πάνω μου;

Δὲ βάσταξα... κι' ὄρησα...

Τὸ ψηλὸ μου καπέλλο εἶχε βουλιάζει καὶ τὸ μακρὺ μου ποῦρο, πετώντας δεξιά κι' ἀριστερά, στὰ χέρια μου, στὰ ροῦχα μου σπῆδες, εἶχε τσακιστεῖ πάνω στὸν καθρέφτη, τῆς κάμαράς μου.

Εἶχα πέσει ὅλος πάνω...

Τὴν τρομάρα ὅλη ἐγὼ τὴν ἔννοιωσα, καὶ μπορῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι δὲν ὑπάρχει πῶς φοβερό, ἀπὸ τὸ ν' ἀναγνωρίσῃ κανεὶς, σ' ἓνα ξύπνημα, σ' ἓνα τίναγμα... τὸν ἑαυτό του.

ΛΑΖΑΝ. 3.1.1917.

ΑΙΣΘΝ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΝΕΙΡΟ.

Ὡ! ποιὸς θὰ κάνει ξάφνου νὰ φανεῖ, νὰ γεννηθεῖ θὰ κάνει, Πέρα ἐκεῖ, — ἐνῶ μόνος στὸ παράθυρο ρεμβάζω
Καὶ ἡ σκιὰ στὸ βάθος τοῦ διάδρομου πληθαίνει, —
Κάποια πόλη μαυριτανή, ὑπέρολαμπρη κι' ἀνήκουστη,
Ποῦ, σάν ὁ καπνὸς σὲ δέσμη ἀνοιγμένη,
Μὲ τὰ χρυσὰ τὰ βέλη της τὴν ὁμίχλη τούτηνε ξεσκίζει!

"RÊVERIE". V. HUGO.

Θᾶνε ἴσως γιὰ νὰ μοῦ θυμῆσαι τὰ περασμένα, ποῦ κάθε μέρα καὶ περισσότερο τ' ἀλαργεύει, ποῦ μιὰ κοπέλα ἀπὸ ἴδιον, ἔτσι τυχαία, μοῦ χάρισε τὶς «Orientales», γιὰ θυμητῆρι ἀπὸ κάποιε: κουβέντες μας... τόσο φευγαλέες... Ἴσως νὰ σκεφτήκε πῶς θὰ τὴν εἴρω μέσα ἐκεῖ, μὲ τὴ χτυπημένη κι' ὀλότρεμη ψυχούλα της, σὲ τούτη τὴν Ἀνατολὴ ποῦ δὲν ἔχει τίποτα τὸ θλίβερο καὶ τὸ καπνισμένο ἐντὸς της, τὴν Ἀνατολὴν αὐτὴ ποῦ σίγουρα δὲν εἶν' ἐκείνη τῶν ἀριστοκρατικῶν κέντρων καὶ τῶν κινηματογραφῶν.

... Καὶ ξαναβρίσκω τὸν ἑαυτό μου ἐνῶ ξεφυλλίζω τὶς λεπτὲς σελίδες, τὶς σχεδὸν διαφανεῖς...

Ναί, ξεπετάχτηκε μπροστά μου τὸ μαργαριτάρι τοῦ Ἰσλάμ, ἡ πολιτεία μὲ τὰ πάμπολλα τζαμιά. Τί θὰ ὄνειρευτῶ ἀκόμα... Μὴ δὲ μοῦ δίνει αὐτὴ, ὅταν ὄλοι μοῦ τὴν ἀρνοιοῦνται, λίγη σιγαλιά, λίγη ἡρεμία... μ' ἀντιστήκωμα τὴν ἴδια μου τὴ ζωὴ ποῦ ὁ καντερός ἥλιος μαραινεῖ ἀπὸ ἀγῆ ὡς σὲ ἀγῆ.

Γνώρισα τὶς νύχτες τὶς γαλάζιες ὅπου πάνω ἐκεῖ ἀψηλὰ στὸν ὀπαλινὸ οὐρανό, τὸ φεγγάρι προβάλει ὁμοιο μ' ἓνα θαυμάσιο χρυσὸ φροῦτο... Γέφτηκα τὶς ὄνειρώδεις νύχτες ὅπου ἄκουσα τὴν ψυχὴ μου νὰ τραγουδάει, ὡς τὴν ὥρα ποῦ οἱ θεοφοβούμενοι μουεζίνηδες, πάνω ἀπὸ τὸν ἄσπρο μινερέ τοῦ χωριοῦ, ἀναγγέλουσιν στοὺς πιστοὺς πῶς ἔφτασε κι' ὅλας ἡ μέρα... ἡ ἐπιστροφή στὴν ἀνησυχία, στὴν ἀγωνία τοῦ νὰ ζεῖ κανένας σάν παιγνίδι στὰ χέρια τῆς Μοίρας.

Ἐπόφερα ἀπὸ τὸν ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ... Κ' ὑπῆρξε τ' ὄνειρό μου... Λαχτάρησα τὴ σκιὰ σὲ μιὰ σκοτεινὴ ἀλλὴ φυλακῆς ἐντὸς, μὲ τὶς πέτρες φαγωμένες ἀπὸ τὴ μούχλα. Ἀπὸ τὴν καρδιά μου δεήθηκα γιὰ ν' ἀποτραβῆξαι, δὲν ξέρω ποῖο μοιραῖο, ἀπὸ τὰ κουρασμένα μου μάτια, τὸ μαρτύριο τοῦ ἐκτυφλωτικοῦ φωτός.

Κάποια πλατύφτερα γεράκια στεκόντουσαν ἀκίνητα πάνω ἀπὸ τὸν ἐγκαταλειμμένο κήπον ἐνὸς ροδομάγαρου παλατιοῦ. Ἄκουα ν' ἀραδιάζονται μιὰ-μιὰ, οἱ φοβισμένες ἐκμυστηρεύσεις καποιανῆς νοσταλγικῆς κρησασίας ψυχῆς... Συσπειρωμένη ἀπάνω σ' ἓνα βαθὺ μαξιλάρι ἀπὸ βιολετὶ μουαρέ μὲ λεπτὸ χρυσάφι κεντημένο, μιὰ Νουμπιᾶνα μὲ τὸ πλατύχειλο στόμα της μοιρομούριζεν ἀόριστες προσευχῆς, τὰ γιάλινα μάτια της στραμμένα πρὸς τὴν ἀνατολή... Γιατί στίς ὥρες αὐτὲς τὶς ἄδολες μέσα σ' ὄλες, ὥρες ζωῆς τόσον ἔντονης ποῦ ἀγγίζουσι τὴν ἀνυπαρξία... δὲν ἔχω πεῖ κι' ἐγὼ τὸ βαθὺ καημὸ τῆς ψυχῆς μου... Μὲ ροδόσταγμα δρόσιζα τὰ φλεγόμενα δάχτυλά μου... Κάννιζα καπνὸ ξανθό... Μάθαινα νὰ σωπαίνω, νὰ μιλῶ δίχως νὰ λέω τίποτα... Ἡ καρδιά μου φώναζε τὴ σκιὰ ποῦ τόσον ἀργοῦσε νᾶρτει καὶ τὴ σιωπῆ...

Ποῖο τραγοῦδι ἔψαλλεν ἡ τσιγγάνα μὲ τὰ φλογερά μάτια, πίσω ἀπὸ τὶς μισόκλειστες γοῦλιες τοῦ παραθυριοῦ μου στὴ ροδογάλαξην ἀκροθαλασσιά... Ποῖο τραγοῦδι ποῦ ἡ μελωδία του ἐντὸς μου ἀντιλαλεῖ καὶ κάνει ἀπόψε τὰ μάτια μου νὰ δακρῦζουσι... Στῆς ἐρήμου τὸ κατῶφλι ἡ ραγισμένη μου φωνὴ τραγουδεῖ ἀπόψε τῆς θλίψης τὸ τραγοῦδι, τὸ τραγοῦδι τῆς ξεχασιάς, τῆς ἐξορίας καί, ποιὸς ξέρει, τοῦ πόθου τοῦ ἀτέρμονου...

Ὡ! ποιὸς θὰ μοῦ ξαναδώσει τὸ γαλάζιο βουνό, τὸ χιονοσκεπασμένο... τὰ δέντρα τ' ἀλουλούδιαστα, τ' ἄλλαλα πουλιά... Ποιὸς θὲ νὰ μοῦ δώσει, ἄλλος ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου, τὴ γῆς τὴ μακρυνὴ ὅπου θλίβερα ὄνειρευνοῦμουν σ' ἄσπρα της φώσια... Ποιὸς θὰ μοῦ δώσει, Θεέ μου, τὸ τόσον ἀνοιχτὸ σπιτάκι μου... κάτω ἀπὸ τὸν ἀσέληνον οὐρανό.

ΚΑΤ' ἸΡΟ.
ΠΡΟΧΕΙΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΗ

ΑΠὸ Τὸ ΓΑΛΛΙΚΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ
ΤΗΣ JEANNE MARQUÉS

ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙ ΤΩΝ ΤΡΕΛΛΩΝ.

Κι' όταν πεθαίνουν οι τρελλοί, το σοφό, αλλοίμονον! κοινο- νικό πλήθος, εξακολουθεί να τους απορρίπτει μακριά του. 'Ο ζωντανός τρελλός είχε το ασυλό του. 'Ο πεθαμένος το κοιμητήριο του. "Αν είναι αλήθεια πώς οι θνητοί όλοι, είναι ίσοι εμπρός εις τον θάνατον, αν όλοι, όποια και αν είνε τὰ καυχήματά τους, φθάνοντας στο τέρμα του ζωϊκού των ρυθμού, οφείλουν ν' αντιμετώπι- σουν αυτή την υπέρτατη φιλοσοφική ανάκρισι, όμως άλλο τόσο αληθινόν είνε ότι τὰ πτώματα δέν είνε διόλου ίσα, ότι τὸ θνητόν σαρκίον, φτωχὸ σῶμα, αντικείμενον, στή ζωή, τόσων ματαιότητων και ταπεινώσεων, εξακολουθεῖ, στο θάνατο, νὰ είνε ἡ τροφή ἀλαζο- νειῶν, ματαιότητων, ταπεινώσεων, κάθε ἀδικίας, κάθε ψευτιᾶς ποῦ συναποτελοῦν τὸ καθημερινὸ ψωμί.

"Εχομεν κοιμητήρια μουσεῖα τέχνης. "Εχομεν τὰ μεγάλα κοι- μητήρια, τὰ ἐπίσημα, προσιτὰ σ' όλα τὰ βαλάντια, έχομεν τις νεκρο- πόλεις—δημιμπους. "Εχομεν τὰ κενοτάφια, τὸ ἀνακάτωμα τοῦτο τῶν φρενέτων ἀπὸ λεπτὴ καρδιά. "Εχομεν τὰ κοιμητήρια τῶν καταδίκων, ποῦ πετιοῦνται ἀκέφαλα κορμιά. "Εχομεν τὰ κοιμητήρια τῶν τρελλῶν.

Κοντὰ σὲ κάθε φρενοκομεῖο βρῖσκειται τὸ χωνευτήρι. "Όσοι, ποῦ ἡ φαμίλιες τους δέν ἠμπόρουν νὰ πάρουν τὸ πτώμα τους γιὰ νὰ τὸ ἐμπιστευθοῦν σὲ πειὸ φιλόξενη γῆ—κι' είνε οἱ πειὸ πολλοὶ —κοιμοῦνται κεῖ τὸ θάνατό τους. Καὶ μᾶς φαίνεται, ἀλήθεια, ἀπὸ πλάνη, ποῦ παλαιῆ αἰσθηματολογία θρόνιασε στήν καρδιά μας, πῶς ἐκεῖ δέν περνοῦν καλὰ, πῶς ἀναπαύονται λιγώτερο, πῶς ἡ ἀπολύτρωσί τους δέν είνε ἀκέρη.

Πολλές φορές, στή δουλειά μου, στο ἐργαστήριον τοῦ φρενοκο- μείου τῆς Βιλζούιφ, ἀντίκρισα τὸ κοιμητήρι τῶν τρελλῶν, ἄσχημο, καθὼς τῶβλεπα τὸ τοπεῖο τῆς Βιλζούιφ μέσα ἀπὸ τὴ μεγάλη τζα- μερία, σὴν τὸνομά του. Δεξιὰ σταθμὸς ἀσυρμάτου. Πειὸ πέρα ἔνα κάστρο. Μπροστὰ μαντρωμένο τετράγωνο και οἱ τάφοι ἀραδιασμέ- νοι, μικρούτσικοι, παγεροί, ἔτσι μικροὶ και παγεροί, ποῦ ἀναθυμί- ζουν τὰ κρεβάτια τῆς σάλας τῶν μελλοθανάτων... Καὶ αἱ ἐπισκέψεις περνοῦν στὸν πένθιμο κάμπο, καθὼς στὸ φρενοκομεῖο : ἴδιες ἀπελ- πισίες, ἴδιες ἐκκρήξεις, ἴδιες ἀκοσμίες, ἴδιες παγερὲς ἀδιαφορίες.

"Εδὼ μιὰ φτωχὴ γυναικούλα, μὲ τὰ στίγματα βιθειῆς ἀπελπι- σίας στὶς κῶχες τῶν χειλέων και στὰ μάτια, κλαίει στὸν ἀγαπημένο τάφο, ἐνὼ τὴν ἴδια στιγμὴ μιὰ συντροφιά ἀπὸ νέες και ρουφιάν- νους, σὴν σὲ γιορτῆ, ἤλθαν φέρνοντας στο φίλο ποῦ ἀναπαύεται στο γειτονικὸ τάφο, ἀσημένιο στεφάνι "ἀγορασμένο σὲ μιὰ στιγμὴ ξελιγώματος, τρυφερότητος ἀρρωστημένης ἀπὸ τὸν ἀλκοολισμό. Κι' ἔτσι ἔβλεπα ἑξαφνικὲς φιλονικίες, γιατί φαμίλλιες και φίλοι τῶν τρελλῶν είνε συχνὰ ράθυμοι, θορυβώδεις παρὰλογα, μάταια φλύαροι—και στο κοιμητήρι τοῦς ἔρχονται οἱ ἐρεθιστικοὶ παροξυ- σμοὶ πειὸ εὔκολα.

Τις καθημερινὲς βλέπει κανεὶς κάποια ἡσυχία. Οἱ μαῦροι, ξύ- λινοι σταυροί, ὅμοιοι μὲ τὰ ξεβαμμένα δάκρυά τους, ἀραδιάζονται μονότονα κάτω ἀπὸ τὸ σκονισμένο οὐρανὸ τῶν παρισινῶν προα- στείων. Καὶ στοχάζομαι τὰ κακόμοιρα κορμιά ποῦ χωρὶς ἐγκέφαλο ἀναπαύονται πειὰ λίγο.

"Η λαϊκὴ πρόληψις δέν τῶεπε τοῦ κάκου, πῶς οἱ πόρτες τοῦ φρενοκομείου δέν ξανανοίγουν ποτὲ πειὰ γιὰ κείνον ποῦ μιὰ φορὰ κλειστήκαν πίσω του.

"Ο τρελλὸς σὴν πεθαίνει, δέν είνε παρὰ πτώμα ἀκρωτηρια- σμένο, ποῦ τὸ ἀποδίδουν σὲ κείνους ποῦ τοῦ ἦταν ἀγαπημένοι. "Ο νεκρὸς περνᾷ στή σάλα τῆς νεκροφίας. Στήν ἀηδῆ ἀτμοσφαῖρα, ὁσμῆς νεροῦ και αἵματος, ὁ νεκροτόμος πριονίζει τὸ κρανίον και βγάζει τὸ μυαλό. "Ετσι ἀπὸ παράνομη και ἀθέλη δικαιοσύνη, ἡ τρέλλα τοῦ τρελλοῦ μένει στο φρενοκομεῖο. Τὸ ἄρρωστον ὄργανο δέν ἀποδίδεται στή γῆ. Πάει νὰ πλουτίσῃ τις ἀνατομικὲς συλλογές, κι' ἂν ἡ πάθησις δέν ἐνδιαφέρει τὸ γιατρό, τὸ μυαλό θὰ καί, θὰ χυθῆ γιὰ πάντα, καπνὸς στὸν οὐρανὸ, ποῦ ὀλ' ἀπλώνουν γαλάζια, ὅλα ὄρατα.

Στή γῆ, στο φτωχὸν ἀπὸ ποιήσι κοιμητήρι, σχεδὸν χωρὶς λα- τρεία, (γιατὶ οἱ τρελλοὶ γρήγορα λησμονιοῦνται) τὸ σῶμα λυώνει και μόνο ποῦ τονώνει τὸ πράσινο τῆς γλῶσς. Στο φρενοκομεῖο μένει τὸ ἄρρωστο μυαλό. Καὶ ἡ βιθειᾶ σκέψις, ὅτι μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν χτυπημένο ἀπὸ τὸ ἐγκεφαλικὸ στίγμα, τὸ πνεῦμα, χάνεται ἢ ἐρηγορεῖ, ὅπως θὰ χυθοῦν ἢ θὰ ξυπνήσουν τὰ πνεύματα ὄλων, στο μεγάλο μυστήριον ποῦ ἔμεις μόλις νὰ προαισθανθοῦμε μποροῦμε τὸ ὑψηλόν του νόημα "Αγκαλὰ κι' ὁ ἄρρωστος μπορεῖ, σὴν μεγαλο- φνία νὰ κραῖη πέραν ἀπὸ τὸ παραμλητό του : «Licht, noch Licht».* — «"Αχ! ἀκόμη λίγο φῶς» καθὼς ὁ Γκαϊτε πεθαίνοντας.

Τί σημαίνει πειὰ! Λησμονημένος ἀπὸ τοῦς ἀνθρώπους, μακριὰ ἀπὸ τὸ κωδωνοστάσι ποῦ χθὲς ἀκόμη, δοξολογοῦσε τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου, ὁ καλὸς τρελλὸς κοιμᾶται πειὰ. Εἶνε ξένος στὶς ἐπίγειες ἀγωνίες. Εἶνε στή γλῶσ, στὸν ἀέρα, εἶνε στο τραγουδι τῶν ὄρων. Οἱ ἐνθουσιασμοὶ ὄλοι τῶν ζωντανῶν, ὄλοι οἱ πειὸ ἀψη- λοὶ ἔρωτές των, ὄλες οἱ τραγικὲς λύπες των είνε στήν ψυχὴ του—κι' ὄχι στὶς ψυχές τῶν ἄλλων, τῶν παρωμένων καρδιῶν.

"Η ἴδια ἡ φύσις ἔχει τὴν τρέλλα τῆς ὅταν μιὰν ἀνοξιᾶτικη νύχτα ἀλλάζει τὴν ὄψη τῆς γῆς, ὅταν οἱ περιλυποὶ σίφουνες οὐραλιάζουν στὰ κύματα, ὅταν συντρίβει ἢ ξαναθίξει, ὅταν σκοτεινιάζει ἢ σιωπᾷ.

"Ετσι κάποτε είνε ἡ ἴδια γλυκειὰ στο κοιμητήρι τῶν τρελλῶν. Θυμοῦμαι τώρα πῶς διάβηκα στή Σαράντ ἀνάμεσα στοὺς γλοερὺς λόφους και στὰ γοητευτικὰ σκοτεινὰ δάση. Ξαφνικά, στο γύ- ρισμα τοῦ δρόμου, βρῆκα κάποιον φρενοκομειο, ἔρημο στήν ἔξοχῆ, κι' ἔνα κοιμητήρι στο πλάγι. "Επερτε νύχτα. "Ηταν ἡ ὄρα κι' ἐποχὴ ποῦ τὰ πουλιὰ κελαῖδοῦν. Στο λησμονημένο κοιμητήρι, στή γωνιά ποῦ οἱ τρελλοὶ κοιμοῦνται τὸ θάνατό τους, ἡ φύσις ἦταν μιὰ γιορτῆ ἀπὸ ἀπάτητη γλῶσ, ἀνθισμένα ἀγκάθια και κελαῖδήματα.

* Σ. Μ. Καὶ στο κείμενο Γερμανικά.

Καὶ στοχάστηκα τότε πῶς τὸ ἀγκάθινο στεφάνι δὲν αἰμόσταζε στὸ μέτωπο τοῦ Χριστοῦ παρὰ μόνο στὴν ἀγωνία του καὶ μὴ ἐφάνη πῶς ἦταν, τάχα, τὸ ἴδιο τοῦ ξανάβρισκα στοὺς τάφους τῶν τρολλῶν, μὰ ἓνα πλῆθος τόρα, ζωντανό, μπαλασσωμένο, — καὶ κατακόκκινο ἀπὸ τοῦ καλοκαιριοῦ τὰ ρόδα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΜΕΝΑΛΚΑ

ΑΠΡΙΛΙΑΤΙΚΟ.

Μοῦ φαίνεται πῶς τὸν βλέπω μπροστά μου τὸ γέρο ζωγράφο, ποῦ γνώρισα τόρα καὶ τόσα χρόνια καὶ ποῦ μπορούσε νὰ εἶχε γίνει καὶ φίλος του, ἂν δὲν εἶχε πεθάνει τὴν ἐποχὴ ποῦ εἶχα ἀρχίσει νὰ τοῦ συμπαθῶ τις παραξενιές του καὶ τοὺς θυμούς του. Τὸν βλέπω ν' ἀκουμπᾷ στὸν τοίχο τὸ στρίποδο μὲ τὸ τελάρο του, βασιτώντας στὸ χέρι μιὰ χουφτιὰ πινέλα. Εἶχε δεῖ κάπου, ταξιδεύοντας, μιὰ νεροσυρμὴ μέσα σ' ἓνα λιβάδι καὶ κάμποσες γέρινες ἐληές· εἶχε συγκρατήσῃ μέσα του τὴν εἰκόνα καὶ τόρα ἀρχισε νὰ τὴ ζωγραφίζει, μὰ δὲ μπορούσε νὰ πετύχει, ἔτσι τοῦ φαίνονταν, οὔτε τὸ ἀσημένιο τρομουλιαστὸ κῆμα, οὔτε τὸ πράσινο σμαραγδι τοῦ χορταριοῦ, οὔτε τὸν ξάστερο οὐρανὸ ποῦ ἀπάνω του ξεχώριζαν τὰ σκοῦρα κλωνιά τῶν ἐληῶν.

Ὁ ζωγράφος πέταξε τὰ πινέλα καὶ ξεστόμισε μιὰ τρομερὴ βλαστήμια. Ὑστερα, σὰν σύχασε κάπως, γέλασε κάμποσο γιὰ τὴν ἀταίτηση ποῦχε νὰ ζωγραφίσει ἓνα τοπίο χωρὶς νὰ τὸ βλέπει.

— Πρέπει νὰ ξαναγυρῶ ἐκεῖ κάτω, στὸν ἴδιο τόπο, ἀλλιῶς, μὲ καταλαβαίνεις, τὸ κάδρο θὰ γίνει μιὰ ἀηδία!

Τοῦ θύμησα τί λέγανε γιὰ τὸ Cézanne. Μὲ σταμάτησε.

— Ὁ Cézanne. Καλὰ, τὸ ξέρω, κάποτε τὰ καταφέρνει νὰ σοῦ ξαναφτιάσει τὸ τοπίο κιντίζοντας τὲς εἰκονογραφίες μιᾶς ἐφημερίδας. Μὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος ποῦ διακηρύττει πῶς ἡ φυσικὴ στάση δὲ χρειάζεται στὸν καλλιτέχνη, γιατί ὁ καλλιτέχνης βάζει μέσα στὸ κάδρο τὲς ἐντύπώσεις του, γιατί ὁ καλλιτέχνης βλέπει, αἰσθάνεται καὶ ζωγραφίζει μὲ τὸν δικό του τρόπο, αὐτὸς ὁ ἴδιος βάζει ὕστερα νὰ ποζάρει μπροστά του κάθε πολίτη ποῦ τοῦ ζητάει τὸ κάδρο του... ποῦ τὸν βάζει νὰ στέκεται σὰν μωρογούρουνο. Κάνε μου τὴ χάρι νὰ μὴ μοῦ ξαναμιλήσεις γι' αὐτοὺς τοὺς ἐπαναστάτες ποῦ ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ δρόμο τους, ποῦ στὴν πράξη πᾶν ὄλο πίσω σὰν τὸν κίβουρα.

— Ἄς εἶνε, μ' ἀπάντησέ μου σ' αὐτὰ ποῦ θὰ σοῦ πῶ. Ποιὸς σοῦ εἶπε πῶς θὰ ξανάβρεις ἐκεῖ πέρα τὸν οὐρανὸ ἀπαράλλατο ὅπως τὸν εἶδες τότες, τὰ κλαριά νὰ σιοῦνται ἀπὸ τὸ ἀγέρι, ποῦ τοὺς προσδίνει τότε χρῶμα ἀνοιχτὸ καὶ τότε σκοῦρο, καὶ τὸ σμαραγδι καὶ τὸ τρομουλιασμά :

Δὲν εἶχα τελειώσει καλὰ-καλὰ τὴν κουβέντα μου κι' ὁ ζωγράφος εἶχε κιόλας ἀπαντήσῃ σ' αὐτὴ μὲ μιὰ φροβερὴ γροθιά ποῦ κατέβασε στὸ μουσαμᾶ. Ἄντιο εἰκόνα!

Μιὰ μέρα μπροστά σ' ἓνα θαυμάσιο τοπίο ὁ γέρο ζωγράφος μοῦ εἶπε :

— Ὅλη αὐτὴ ἡ πολυτέλεια δὲν εἶνε παρὰ γιὰ λίγες ψυχές. Κατάλαβα πῶς ἡ ζωγραφικὴ εἶνε μιὰ ἀτιμὴ βεβήλωση καὶ τόσο περισσότερο ὅσο ὁ καλλιτέχνης ζωγραφίζει στὰ σοβαρά, δηλαδή ὅσο περισσότερο πιστεύει στὴν τέχνη του. Ἡ ζωγραφικὴ εἶνε καλὴ γιὰ νὰ γελοῦμε τὸ ἴδιο ὅπως κ' ἡ ἐπιστὴμὴ κ' ἡ πολιτικὴ κ' ἡ φιλολογία. Ἐμεῖς δὲν ἀναπαριστᾶνουμε τίποτε, μονάχα σὰ μαϊμούδες γελοιογραφοῦμε. Δοκίμησε νὰ ἐκφράσεις σὲ στίχους ἢ πεζά, ἐκεῖνο ποῦ νοιώθεις κάποτε μπροστὰ σὲ τέτοια ἁμορφιά... Ἄν ἔχεις συνείδηση θὰ ντραπῆς γιὰ τὲς ἀνοησίες ποῦ γράφεις. Τὰ βαθύτερα, τ' ἀληθινότερα, τ' ἀγνότερα, τὰ δυνατώτερα αἰσθήματα εἶνε ἀδύνατο νὰ ἐκφραστοῦν. Ὁ Πετράρχης ποῦ γέγρασε πασκίζοντας νὰ στολίσει ὅσο καλλίτερα μπορούσε τοὺς στίχους του, κατάλαβε στὸ τέλος πῶς ὅσο περισσότερο μελετοῦσε, τόσο περισσότερο δυσκολεύονταν νάβρει τὲς λέξεις γιὰ νὰ ἐκφράσει τὰ ψυχικὰ συναίσθηματά του. Ἐγὼ δὲ θὰ ζωγραφίσω πιά, μοῦ φτάνει ὅπου κάθομαι καὶ θιαμινοῦμαι. Ἡ, καλλίτερα, ἀπὸ σήμερα δὲ θὰ ζωγραφίσω παρὰ νταμπέλες κατηλιῶν καὶ ρεκλάμες. Γιατί, ἀγαπητέ μου, πρέπει νὰ ζήσουμε, κι' αὐτὴ ἡ συναίσθηση τῆς ἀνάγκης, δείχνει τὴ σοβαρότητα ποῦ οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος μποροῦν νὰ συμπαθήσουν εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ δὲν κακολογοῦμε τὸν ποιητὴ ποῦ κάνει τὸν ἐφημεριδογράφο, ἢ καλλίτερα, ὁ ἐφημεριδογράφος, ἄνθρωπος σὰν καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, δηλαδή, πολὺ ἢ λίγο κάλτης, συμφεροντολόγος, λογάς, φαφλατάς, σαχνογλύφτης, δημαγωγὸς καὶ κάποτε τίμιος ἄνθρωπος συμπαθαίει τὸν ποιητὴ ποῦ κάνει τὸ δημοσιογράφο.

—*

Τὸ ἀνοιξιάτικο ἀγέρι μοσκοβολοῦσε. Ἐγὼ ἐγύρισα σπίτι μου καὶ θέλησα νὰ ξαναδιαβίσω τοὺς στίχους ποῦ εἶχα γράψει γιὰ «κεῖνη». Ὁ γέρο ζωγράφος ἔλεγε ἀλήθεια; ... Μπορεῖ! Μὰ τότες δὲ θάταν δυνατό νὰ ἐκφράσω τὰ συναίσθηματά μου; Τότες ὁ λόγος ἀξίζει λιγώτερο ἀπὸ τὴ χειρονομία, λιγώτερο ἀπὸ μιὰ ματιὰ, λιγώτερο ἀπὸ μιὰ ἀθελὴ κίνηση. Τότες ὁ ἄγριος ἄνθρωπος στὴ βουβὴ του λαρεῖα εἶνε πιὸ ἐκφραστικὸς ἀπὸ μᾶς.

Ἄπὸ ποιὸς ἐμᾶς; Ἄπὸ ἓνα Ἀκίλινο, βέβαια ἢ ἀπὸ ἓνα Ντανούντσιο, ἢ ἀπὸ χίλιους Ἀκίλινους καὶ Ἀρλεκίνους καὶ Ντανούντζιους.

Ἐ λοιπὸν δὲ θὰ ξαναπῶ ἐκεῖνο ποῦ ἐννοίωσα στὰ σωθικά μου ὅταν «τὴν» εἶδα νὰ περνᾷ ἀνάμεσα ἀπὸ τὲς πικροδάφνες καὶ νὰ γίνεται ἄφαντη... Καλλίτερα θάνατο νὰ φιλήσω ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια τὴν κορδέλα ποῦ αὐτὴ ἔχασε καὶ τὴ βρῆκα ἐγώ. Ἔτσι μοῦ φαίνεται πῶς ξανάβρισκω τὴν τοτινὴ ψυχὴ μου· πῶς τὴν ξαναβλέπω πῶς μυρίζομαι τὴ βαρεῖα μυρουδιά τῆς πικροδάφνης καὶ πῶς κινᾷ μὲς στὲς φλέβες μου ἡ ἀνοιξιάτικὴ ζέση.

—*

— Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἶπα μιὰ μέρα στὸ ζωγράφο, κι' αὐτοὶ οἱ χωριάτες καὶ οἱ χονηματιστὲς ἀκόμα λέν πῶς ἀγαπᾶνε τὴν ἐξοχί, μὰ εἰς ὅλους καὶ τοὺς ποιητὲς ἀκόμα ἀρέσει περισσότερο ἢ πολιτεία.

-- Οί χωριάτες δὲν ἀγαποῦν τίποτα. Γι' αὐτοὺς μιὰ ροδιά ἀξίζει δέκα ἢ δεκαπέντε φράγκα ἀναλόγως μὲ τὰ ρόδια ποῦ βγάξει ἓνα χωράφι φυτεμένο πατάτες εἶνε ὁμορφοῦ θὰ ἦταν ὡς τόσο πολὺ ὁμορφότερο ἂν οἱ πατάτες ἐφύτρωναν βρασμένες.

Γενικὰ ὅσοι ζοῦνε στὴ πολιτεία δὲν ἀγαποῦνε τὴν ἔξοχή, ἐξὸν γιὰ τὲς σαλάτες τῆς, τὲς σπηλιές τῆς ἢ τοὺς μικροὺς τῆς λόγγους ποῦ εἶνε σὰν προσωρινὲς κατοικίες ἀσύδοτες.

Κάποιος σοφὸς γνωστός μου βιολόγος, τοῦ φάνηκε πῶς εἶχε κάνει μιὰ μεγάλη ἀνακάλυψη τὴ μέρα ποῦ συλλογίστηκε πῶς τάχατες ἡ ἀγάπη τῆς πρασινάδας εἶνε πηγκόσμια. Ὅταν τὸν ἀκούω νὰ λέει πῶς ἡ κυράτσα ποῦ ποτίζει τὴ γλάστρα μὲ τὸ βασιλικὸ πῶχει στὸ μπαλκόνι τῆς, πῶς ὁ ἀργάτης ποῦ πάει ὄξω ἀπὸ τὴν πόλη γιὰ νὰ μεθοκοπήσει, πῶς ὁ πολίτης ποῦ πάει νὰ περάσει ἓνα μῆνα στὴν ἔξοχή, πῶς τὰ κορίτσια ποῦ μαθαίνουν τέννις στουὺς κήπους καὶ τὰ λοιπὰ, ὅλοι τους ἔτσι ξιναγροῖζον ἐξ ἐνστίκτου στὴ πρωτόγονη ζωὴ, στὴ γιάτρισσα φύση, εἵκοια καταλαβαίνω πῶς ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν νὰ κάνουν καθόλου μὲ τὰ φίνα μας συναισθήματα, μὲ τὴν ἀνάγκη ποῦ ἔχουμε νὰ ζοῦμε μακρὰ ἀπὸ τὸ πρόστυχο κοπάδι τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅλα εἶνε μιὰ νοσταλγία ποῦ ὁ πολίτης ἔχει κοινὴ μὲ τὸ σκύλο, ἀφοῦ κι' ὁ σκύλος ἀγαπάει τὸν λόγγο γιὰτὶ οἱ πρόγονοί του ἦταν λύκοι.

Ὁ πολίτης ποῦ παραθερίζει καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ποῦ σοῦ ὀνόμισα, κορίτσια, κυράττες, ἀπάχηδες, ἀρχόντοι καὶ μεθύστακες ὄχι μόνον δὲν ἀγαποῦν τὴν «φύση» μὰ κάνουν μεγάλες ἢ μικρὲς παρῆες καὶ πασκίζουν νὰ τὴ βλάψουν.

Ἡ ἀγάπη τῆς ἔξοχῆς ὅπως τὴν καταλαβαίνουμε ἐμεῖς γεννιέται μέσα μας ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς μοναξιάς. Μὰ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος ποῦ ἔχει γεννηθεῖ κοινωνικὸς σὰν τὴ μέλισσα ἢ σὰν τὸ μερμίγκι δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσει ἓνα τέτοιο συναίσθημα. Ὅποιος ἀγαπᾷ τὴ φύση, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶνε ἀντικοινωνικὸς. Ὁ γνωστός μου σοφὸς βιολόγος δὲν ξέρει τί λέει.

Ὅταν συλλογίζομαι τοῦ σχολειοῦ τὰ γελοῖα μαθήματα, τότες καταλαβαίνω καὶ δικαιολογῶ μερικὲς προτιμήσεις τῆς στιγμῆς καὶ ἀκαθόριστες. Τὸ ἀποτέλεσμα χιλιάδων βουκολικῶν εἶνε ὁ δημόσιος κῆπος καὶ ἡ παραθέριση καὶ τὸ κυνήγι τῶν ζώων καὶ τῶν πουλιῶν.

Ὑστερα, γιὰ δέξ, ὅλα αὐτὰ εἶνε μιὰ παραπλάνηση. Τὸ ἔξοχικὸ παλάτι τὸ πέρνουν γιὰ καλὶβι, ὁ πολίτης ποῦ σέβεται τὴν ἰσότητα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀδελφωσύνην τοῦ φαίνεται πῶς ἔγινε ὁ ταπεινότερος τῶν ταπεινῶν. Κάτω ἡ μπόζα! Στὴν ἔξοχή ὁ πολίτης θὰ παρεβρεθεῖ στὴ μαρτυρική σπορὰ γιὰ πέντε λεφτὰ τῆς ὥρας καὶ θὰ τοῦ φανεῖ πῶς ἀπόστασε περισσότερο ἀπὸ τοὺς χωριάτες ποῦ σπᾷει ἢ μέση τους στὴ δουλειὰ ἀπὸ τὴ χαρναγὴ ὡς τὸ σούρουπο.

Κ' ὕστερα θὰ θελήσει νὰ φάει καὶ τὴν ὀλοκάθαρη μπαζίνα, τὸ φαί τῶν φτωχῶν. Θὰ παραγγεῖλει ὅμως νὰ τοῦ σερβίρουν γύρω ἀπὸ τὴ κίτρινη φέτα τῆς καὶ καμμιά εἰκοσαριά μπεκαφίγια μαγειρεμένα μὲ ἰδιαίτερη σάλτσα.

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

EDOUARD DRUMONT. *

Κάποιος φίλος ἢ ὄχτρος θὰ μίλησε, ὑποθέτω, γιὰ τὸν Edouard Drumont ποῦ πέθανε τελευταῖα, ὅπως μιλοῦν ἢ γράφουν γιὰ τοὺς φίλους ἢ τοὺς ὄχτροὺς ποῦ ἀφίουν μνήμη πίσω των. Κάτι ἄρθρα ὅμως ποῦ διάβασα σὲ κάτι φύλλα καὶ περιοδικά, ποῦ πέσαν στὰ χέρια μου, μοῦ φέρνουν τὴν ὑποψία ὅτι εἰς αὐτὴ τὴν περίστασι ἔγινε κάποια συνενόηση γιὰ νὰ περιτείλῃ τὲς κρίσεις, ἓνα εἶδος συνυποσχτικὸ γιὰ νὰ καθησυχάσῃ τοὺς ζωντανοὺς καὶ ἀπὸ τὲς δύο μεριδες.

Ἐνα τέτοιο πρᾶμμα ἄς τὸ ποῦμε καθαρά, εἶνε εἰς βάρος τοῦ νεκροῦ. Καλλίτερη εἶνε ἡ σιωπὴ ἀπὸ αὐτὲς τὲς μικροσυκοφαντίες, τὰ χυδαῖα σπατάσματα, τὲς εἰσήγησεις, ποῦ δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ ἔργον ἐπιτηδείων καὶ τόσο περισσότερο στὴν ἐποχὴ ποῦ βρισκόμαστε.

Ὁ Drumont δὲν εἶχε τέτοιες ὑποκρίσεις. Φαντασθῆτε τον, ἄνλο, ψυχὴ ἐλεύθερη, φαντασθῆτε πῶς θὰ γελοῦσε εἰς τέτοιο θέμα· οἱ χτεσινὸι ὄχτροι ποῦ θᾶνε ὄχτροι καὶ αἴριο ποῦ θᾶνε ὄχτροι παντοτεινοὶ ποῦ λαχανιάζον ἀπὸ τὴ λογοδιάρροια διὰ νὰ πείσουν τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ τὴν ἀδελφωσύνην τοῦ κόσμου. Δὲ θὰ φανῆ λοιπόν, παράξενο ποῦ θὰ μιλῶ μὲ συμπάθεια γιὰ τὸν Drumont, ἐγὼ ποῦ δὲν ἔχω καμμιά σχέση μὲ τέτοιο κ ὀ σ μ ο καὶ δὲν ἔχω οὔτε τὴν αὐτὴ πίστη μὲ τὸν Drumont καὶ οὔτε παραδέχτηκα ὀλίκερο τὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ του πιστεύω.

Πρέπει ν' ἀνατρέξωμε στὸν Ντάντε γιὰ νὰ βροῦμε ἓνα μυαλὸ ποῦ δὲν συγχίζει τὴν οὐσία τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας μὲ τὸν ἄνθρωπο, ποῦ χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἰδέα. Ἄβυσσος εἶνε ἀνάμεσα στὸν Ντάντε καὶ στοὺς σημερινοὺς Homais.

Ὁ Drumont καθολικὸς, χτύπησε τοὺς καθολικοὺς ποῦ δειλιάζανε ἢ μέναν ἀδιάφοροι μπροστὰ στις κλίκες ποῦ γιὰ νὰ ἀναθρέψουν τὴ νέα γενεά, τὰ ἔκαμαν ὅλα ἐμπόδιο, διώχναν ἀπὸ τὰ μοναστήρια τῶν τὲς ἀδελφῆς τοῦ ἔλεους, βγάζαν ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ σχολειοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλάζανε τὲς ἐκκλησίες εἰς W. C. Καὶ σὰν νὰ μὴ ἔφταναν ὅλα αὐτὰ, αὐτοὶ ποῦ ἐκηρύτταν τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψης ἔνω ἐναντιόνονταν στὴ λατρεία καὶ τὴν πίστη ποῦχε τὸ μεγαλειότερο μέρος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἐπήγαιναν ἐν μ ε γ ἄ λ η σ τ ο λ ῆ νὰ ἐγκαινιάσουν ἓνα τζαμί ἢ μιὰ παγόδα ἢ στέλναν ἀντιπροσώπους στὴ Σενεγάλη καὶ στὴν Κοχινάνα γιὰ νὰ

* Τὰ κυριώτερα ἔργα του: Mon vieux Paris (2 τόμοι). — Figures de bronze ou statues de neige. — Vieux portraits, vieux cadres. — De Por, de la boue, du sang. — Les héros et le pitres. — La France juive. — La France juive devant l'opinion. — Le dernier des Trémolin.

χαιρείσουν ένα σείχη ή ένα Λάμα. Τέλος έπειδή ξέρανε ότι εκείνοι οί κακόμοιροι οί καθολικοί δημοσιογράφοι δέν θά μπορούσαν νά μεταχειριστούν λεξικό βρωμολογίας και σχήματα πορνογραφικά, τούς περιλούσανε μέ ένα πλήθος από άρθρα, σχέδια και γελοιογραφίες.

Οί Homais θριαμβέβανε. Βέβαια! Σέ βρωμολογίες που θά κάνανε και τόν Άρετίνο νά ντροπιασθή και τούς τίμιους εκλαϊκευτάς νά χαμογελάσουν, οί καθολικοί δημοσιογράφοι άπαντούσαν άγαθά μέ ένα ρητό του Άγ. Φραγκίσκου ή μέ ένα έπιχείρημα βγαλμένο από τόν Άγ. Θωμά του Άκουίνο ή μέ μία άπολογία βγαλμένη από τό Βαγγέλιο. Και αυτός άκόμη ο μεγάλος Vuillot, ευγενέστατος πνέμιμα, ευγενέστατος συγγραφέας μέ τά φοβερά του ύπλα δέν τά κατάφρανε νά χτυπήση όπως έπρεπε τέτοιο σκυλλόγι.

Ο Drumont κατάλαβε πώς έπρεπε νά κατανικήση την άποστροφή του. Κατέβηκε λοιπόν μέσα στο σκυλλόγι αυτό και ξεδιάλεξε τούς άρχηγούς που σκεπαζόντανε μέ άνώδυμη Δημοκρατία και Πρόοδο και έναν έναν τούς σημάδεψε. Τότες μάθαμε κάτι ενδιαφέροντα βιογραφικά έπεισόδια! Μπορέσαμε τότες νά καταλάβωμε ότι οί μεγάλοι φιλελεύθεροι της ημέρας είχαν για προγόνους τούς κλέφτες και δολοφόνους τούς ξεβράκωτους (sanculottes), ότι οί άγιογδύτες της ημέρας προέρχονταν από τό σόι εκείνων που ξεπέφτανε τό χουσαφι της λίρας.

Και όπως είχε διδάξη στους τίμιους ανθρώπους, άδιάφορο άν ήταν καθολικοί ή όχι, τόν τρόπο νά πολεμήσουν την βρώμα αυτή ο Drumont δέ θέλησε ν' αφήση άγγιχτη την άπάτη που είχε μεγαλώση γύρω από την σοβαρότητα εκείνων που καμόνονταν για έπανορθωτάι.

Ο Drumont που ύποστήριζε τή μοναρχία, ήταν ενάντιος στα γελοία σημαιοστολισματα των μοναρχικών, στο φειχισμό των camelots du roi για κείνους τούς τρείς ή τέσσερες πρίγκιπες που λέγονται μνηστήρες του θρόνου και που κατ' ούσίαν τίποτε άλλο δέν ήθελαν παρά νά στολίσουν τή μηδαμινότητά των στα μεγάλα ξενοδοχεία του έξωτρωκού.

Χυδαιολόγος και λογαράς ήταν ο Γκαμπέτας, αλλά δέν του φάνηκαν καλλίτεροι εκείνοι που είχαν τά άριστοκρατικά όνόματα, που διακονέβανε καλέσματα σε γιόματα από τούς εκατομμυριούχους τοκογλύφους, που πηγαίνανε στους σταύλους για νά διεκδικήσουνε τά πρωτεία άμαξάδων, λακέδων, σείζιδων. Ύστερα από την έφεύρεση του γουρουνιού porte-bonheur ή άριστοκρατία επενόησε τό χορό των ζώων. Ύστερα, από τά χαμαιτυπεία της Άργεντινής έφρασε τό ήδονικό Tango, ύστερα έμαθε τό χορό των άπάχηδων. Η άλήθεια είνε πώς ο Jean Richepin, άθάνατος της Γάλλικης Άκαδημίας αναγκάστηκε νά πλέξη τό εγκώμιο των νέων στάσεων.

Και πόση συμπάθεια δέν έννοιωσε ο Drumont, γερός και ίσιος λαϊκός χαρακτήρας, για τούς τεχνίτες που ή άνόητη ειδικότητα τούς κατάνησε νά μήν είνε τίποτε άλλο παρά κομμάτια μηχανής, για τούς εργάτες τούς μεθυσμένους από λόγια π' άκούσανε στα συλλαλητήρια και στα λαϊκά πανεπιστήμια, μεθυσμένους από ρακί, από

την φλό μίσος και από καθολική ψηφοφορία! Έτσι λοιπόν ο Drumont μέ θάρρος και μέ ζέση που δέν τάχε ο Lamennais άντιπαρέβαλε την εικόνα της σημερινής σκλαβιάς και την εικόνα της περασμένης εποχής του σκότους, την εικόνα της εποχής της φοβεράς αυθαιρεσίας των ευγενών που μολαταύτα ανάδειξε περίφημους τεχνίτες, πολίτες που είχαν συνείδησι από δικαιώματα και καθήκοντα, γυναίκες έναρετες, και την εικόνα της δημαγωγίας που έδωσε τεχνίτες τσαρλατάνους και γυναίκες του can-can.

Η κακή πίστη της δημαγωγίας, θά μπορέση άκόμα νά κατηγορήση τόν Drumont για τόν άντισημιτισμό του. Κάποτε, είνε άλήθεια, στη πολεμική του, ο Drumont γενικεύοντας, ήταν άδικος, όπως π. χ. όταν έβαλε δίπλα από το όνομα του Cyon τό όνομα του έφημεριδογράφου Mayer. Άλλά ποτέ του δέν έδειξε πώς ήταν φανατικός άντισημαλίτης όπως θέλουν νά μās τόν παραστήσουν.

Ο Drumont μελέτησε τό φαινόμενο αυτό των Έβραίων από την κοινωνική του θέση και τό άντιλήφτηκε σαν μία πλημμύρα που φοβέριζε την ήθική και οικονομική τάξη των Άρίων φυλών. Ο κίνυνος αυτός προέρχονταν από την ειδική ικανότητα και έπιτηδειότητα που έχουν οί Έβραίοι φυσικά ή από συνήθεια νά συγκεντρώνουν κεφάλαια νά θριαμβεύουνε μέ μικρά έμπορικά τερτίπια και νά ύποσκελίζουνε φυλές έργατικές και έφευρετικές. Και αυτό που τό είχε καταλάβη και ο Ρενάν, έτυχε νά συμβαίνη, (πράμμα που φαίνεται παραξένο) στην εποχή που αί Άριες φυλές φωνάζανε πώς λευτερώθηκαν από τούς κεφαλαιούχους, στη στιγμή που αί σοσιαλιστικές ιδέες βγαίναν από την ούτοπία και γίνονταν συγκεκριμένη οικονομική έπιστήμη.

Άλλος λόγος για νά άγανακτήση και νά γελάση ο Drumont ήταν ότι οί Έβραίοι έχουν πολλές πιριόδες. Ο Έβραίος μένει Έβραίος, αλλά συγχρόνως είνε και Γάλλος ή Ιταλός ή Ρούσσοσ ή Άγγλος. Πολύς φορές έχει στη τζέπη του δύο ή τρία πασσαπόρτια. Αυτό τό πράμμα είνε καλό μέσο για νά ευκολύνη τές έμπορικές συναλλαγές, αλλά χωρίς άμφισβολία τέτοια τερτίπια δέν μπορούν νά δώσουν άξία ειλικρινείας στον πατριωτισμό των.

Αυτά ειπε και απέδειξε ο Drumont, και φυσικά όχι όλγοι του δώσανε δίκαιο. Μονάχα τό πλήθος αλησιμονάει εύκολα. Αί ιδέες, αί γνώμες, τά αίστήματα αδυνατίζουν και στο τέλος χάνονται.

Και αυτοί άκόμα οί άνθρωποι της σκέψης που δώσανε στο πλήθος τό καλλίτερο μέρος του έαυτου των χάνονται. Μένουν μονάχα τά μάταια λόγια, αί πατσαβούρες της δημοσιογραφίας, τό άνόητο μίσος και ο πλέον άνόητος ένθουσιασμός του πλήθους.

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ,
ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ Α. ΚΟΝΤΑΚΗ.

ΑΠΟ ΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ
ΤΟΥ ROMOLO GARBATI.
(ARIANO)

ΤΟ "CLOITRE" ΤΟΥ VERHAEREN.

Ο μεγάλος βέλγος ποιητής, που πέθανε τελευταίως θύμα ενός τόσο άσκοπου, όσο και απροσδόκητου δυστηγήματος, πλακωμένος στο Ρουάν από το σιδηρόδρομο, είχε γράψει λίγα πράγματα για το θέατρο: το έργο του είνε κυρίως ποιητικό και θά μὲν τὸ ὄνομά του πρὸ παντός ὡς ἀντιπρόσωπου, καὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλειτέρους, τοῦ συμβολισμοῦ στὴν ποίησι. Τὸ θεατρικὸ του ἔργο, πολὺ περιορισμένο δὲ γνώρισε τῆς σκανδαλώδεις ἐπιτυχίας ἄλλων θεατρικῶν ἔργων μικροτέρας ἀξίας ποὺ κáμνουν τὸ γῦρο τῆς Εὐρώπης καὶ γεμίζουν κερμάτια τῆς τσέπης τῶν θεατρῶνων, τῶν θεατρίνων, τῶν ἐκδοτῶν καί... ἂν μένουν, τοῦ συγγραφέα.

Τὸ «Cloître» παίχτηκε ἐδῶ καὶ καμμιά δεκαπενταριά χρόνια ἀπὸ τὸ «Œuvre» καὶ αὐτὴ ἡ παράσταση θά εἶχε βέβαια ἱκανοποίησι τὸν Verhaeren πολὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη θεατρικὴ κοσμικὴ ἐπίδειξι. Καὶ πρᾶγμα τὸ «Œuvre», ὅπου πρωτοστάτησαν ὁ Lugné-Poé καὶ ὁ Antoine ἂν καὶ δὲν εἶχε ἰδιαιτέρη σάλα καὶ, περιπλανώμενος Ἰουδαῖος, πότες ἐδῶ καὶ πότες ἐκεῖ ἐπαίξε, εἶχε καὶ ἔχει τὴ φήμη νὰ μὴν ἀναιβάξῃ παρὰ ἔργα ἀξίας, ἔργα τέχνης: καὶ ἴσα μὲ τώρα ἡ ἐκλογικὴ του διακριτικότητι σπάνια γελάστηκε. Ἀπόδειξι πῶς τὸν ἴψεν αὐτὸ τὸν εἶχε κάμῃ γνωστὸ στὴν Γαλλία.

Ἐπρεπε λοιπὸν νάρθῃ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ντροπισμένη αὐτὴ κοσμογυλασιά γιὰ νὰ κάμῃ καὶ τὸ θαῦμα — γιὰ τὸ θαῦμα εἶναι, τί ἄλλο — νὰ παιχτῆ στὸ πρῶτο γαλλικὸ θέατρο ἕνα ἴσα μὲ τὰ χεῖς ἄγνωστο ἔργο, ἕνα ἀριστοῦργημα ποὺ λίγοι, σπάνιοι κι' αὐτοί, τὸ ἤξευραν πῶς ὑπῆρχε.

Τὸ ἔργο στὴ σκηνὴ τῆς Comédie Française ἐκέρδισε βέβαια πάρα πολὺ. Ἀφ' ἐνός τὰ ὄλικά μέσα καὶ τὰ σκηνικὰ ποὺ μπορούσαν νὰ διατεθοῦν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν πρώτη γραμμῆς ἐκτέλεσι, τὴν ἀπαράβλητη συνήθεια σ' αὐτὸ τὸ θέατρο, καὶ τὸ μόνον ἴσως συντελεστὴ ποὺ τοῦ ἔδωκε παγκόσμια φήμη. Τὸν κυριώτερο ρόλο εἶχε ὁ κ. De Max ποὺ θαρροῦ ἦταν καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ προσώπου ἅμα πρωτοπαίχτηκε τὸ ἔργο. Μὲ στοιχεῖα σάν τοὺς θεατρίνους τοῦ Français, ὅπως σύντομα τὸ λένε ἐδῶ ἀπὸ τὸ θέατρο, καὶ τὸ δημιουργὸ τοῦ πρώτου ρόλου, μὰ πάνω ἀπὸ κάθε τι μὲ τὴν ἀξία του ἔργο καθραρισμένο σὲ τέτοιο διάσημο θέατρο, ἡ ἐπιτυχία, ἡ σωστὴ ἐπιτυχία καὶ ὄχι ἡ κοσμικὴ συνάθροισι, δὲν μπορούσε παρὰ νὰ εἶναι ἐξασφαλισμένη. Καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἔργου δείχεται ἀκόμα παραπάνω ἀφοῦ τὸ ποίημα ὄχι μόνον δὲν ἔχει τὰ ψεύτικα τερτίλια ποὺ παραχώνονται καμμιά φορὰ καὶ σὲ δυνατὰ ἔργα, παρὰ καὶ γυμνὸ καθὼς εἶναι στολίστηκε μὲ δυὸ ἀρνητικὸς παράγοντες ποὺ στὸ θέατρο τὸ σύγχρονο λογαριάζουν πολὺ γιὰ τὴν ἐπιτυχία. Καί, οἱ παράγοντες αὐτοὶ εἶναι ἡ ἔλλειψη γυναικίων προσώπων καὶ ἡ ἔλλειψη... δράσεως!!

Ὅσο καὶ τὸ γυναικεῖο πρόσωπο πορεὶ στὴν τέχνη μέσα τὴ θεατρικὴ νὰ δώσῃ αἷτια καὶ ἀφορμὲς γιὰ μίαν ἐξέλιξι ποιητικὴ, αἰσθηματικὴ καὶ ἰδεολογικὴν ἀκόμα, τόσο ἄδικα νομιζέται πῶς ἡ ἔλλειψις του πορεὶ νὰ κλείσῃ ἀρκετὲς πόρτες γιὰ τὴν δραματικὴ ζύμωσι καὶ νὰ κάμῃ ἕνα θεατρικὸ ἔργο ἀνιαρὸ καὶ καχετικὸ.

Ἡ παρουσία τῆς γυναίκας στὴ σκηνὴ — πεντάμορφος εἶτε καὶ στραβόγυρας — δὲν ἔχει σχέσι καμμιά μὲ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο ποὺ πορεὶ νὰ ἔχῃ ἕνα θεατρικὸ ἔργο, καὶ ἡ ἐπίδρασί τῆς μονάχα σὲ ξεκουτιασμένα κεφάλια πορεὶ νὰ φέρῃ κλονισμοὺς ποὺ νὰ τὴν θεωροῦν ἀπαραίτητη. Μὴ

νομίση βέβαια κανεὶς πῶς ζητῶ νὰ τὴ βγάλω καὶ ἀπὸ τὴ σκηνή! Ὅποιος θαρροῦν τέτοιο πρᾶγμα εἶτε δὲ μὲ καταλαβαίνει εἶτε εἶναι ἀκόμα περὶ ξεκουτιασμένος ἀπὸ τοὺς θιασῶτες τοῦ ὄραιου (;) φύλου στὴ σκηνή. Ἀπλούστατα θέλω νὰ πῶ πῶς τόσο ὁ ἄντρας, ὅσο καὶ ἡ γυναίκα, τὸ παιδί, ἡ γρηά ἢ ὁ γέρος δὲν ποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀναπόστατα στοιχεῖα ἐνὸς θεατρικοῦ ἔργου, καὶ ὅτι τὸ κυριώτερο στοιχεῖο ποὺ πορεὶ νὰ δημιουργήσῃ μιά σκηνὴ ἔστω καὶ μὲ γυναῖκες μονάχα, ἀντιθέτως μὲ τὴν τωρινὴ περίπτωσι, εἶναι ἡ θεατρικὴ μεγαλοφυΐα, ποὺ, ἂν τὴν ἔχῃ ὁ συγγραφέας, πορεὶ καὶ τὰ σανίδια νὰ κάμῃ νὰ μιλήσουν, ἂν τὸ θέλῃ.

Ὅσα λοιπὸν καὶ ἂν λέγουν οἱ νόστιμοι ἐρωτοπαθιαίριδες γιὰ τὴν ἀναγκαῖα παρουσία τῆς γυναίκας στὴ σκηνὴ εἶναι μηδαμινὰ καὶ δείχνει τὴν ἀνιδεοτήτι τους ποὺ οὔτε κáν ξέρουν ἂν ὄχι νὰ αἰσθανθοῦν — σ' αὐτὸ φταιγεὶ ἡ φύσις ἂν τοὺς ἔκαμε ἀναισθητους — μὰ καὶ νὰ καταλάβουν κáν — καὶ ὁμοῦ βλάκας δὲν εἶναι — ἕνα θεατρικὸ ἔργο. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν θά ποροῦν βέβαια νὰ καταλάβουν στὸ «Cloître» εἶναι ἀκριβῶς ὁ δεύτερος ἀρνητικὸς παράγων, ἡ ἔλλειψις τῆς δράσεως. Δράμα, θά πῆτε, χωρὶς δράσι γίνεται; Πῶς ὄχι; Ἄν δὲν περιοριστῆ ἡ ἀντίληψι γιὰ τὴ δράσι στὴν ἐξωτερικὴ τῆς μορφῆς, παρὰ καταλαβῶθῃ καὶ ἀπὸ μίαν ἐσωτερικώτερον ἀκόμη ἐποψι, μίαν κρυφῆ, ἀφανέρωτη δράσι ποὺ ἐξωτερικεύεται καὶ γίνεται μιά ἐντύπωσι, τότες θά πηδήξουμε ἴσως ἀπὸ τὸ «Cloître» στὸ... ἄρχαιο, στὸ Αἰσχίλειο θέατρο. Ὁ «Προμηθεὺς», οἱ «Πέρσες», ἡ «Ἰκέτιδες» τί δράσι ἔχουν; τί δράσι ἔχουν μὲ τὴν τωρινὴ τῆς ἐνοια ποὺ λέμε ἀπὸ σκηνικὴν ἄποψι; καμμιά ἀφοῦ ἀκριβῶς τέτοια ἀρχὴ ἦταν ἐναντία στὴν ὕψῃ τῆς ἑλληνικῆς τραγωδίας ποὺ στὴν ἀρχὴ τῆς, ὀλοῖδια καθὼς ἡ ποίησι, τὸ διαμάντι αὐτὸ ποὺ χάρισε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς στὴν ἀνθρωπότητι, δὲν ἀπέβλεπε παρὰ στὴ δημιουργία συναισθημάτων, ἐντυπώσεων ποὺ γύρευαν νὰ προσενήσουν ἀπλούστατα, καὶ γι' αὐτὸ ἴσα ἴσα βρέθησαν τόσο σιμὰ στὴν ἀπόλυτη Τέχνη, μιά ΣΥΓΚΙΝΗΣΙ. Ἡ βαθμιαία δύναμι, τὸ φουσκῶμα, τὸ σκάσιμο αὐτῆς τῆς ἐντυπώσεως ποὺ ὀλοένα δυνάμωνε καὶ βάραινε τῆς ψυχῆς τῶν θεατῶν προσενοῦσε τὴν τραγικὴ συγκίνησι. Στὸν «Προμηθεὺς» ἡ βράχινη θέλησι ποὺ καταντὰ ἐπαναστατικὴ ἰσχυρογνωμοσύνη πέρνει θυμὰ τῆς τὸν ἥρωα. Στους «Πέρσες» μιά μικρὴ ἀνησυχία γίνεται, φόβος, τρομάρα καὶ καταντὰ πανικὸς. Στῆς «Ἰκέτιδες» ὄλες ἡ δραματικὲς συγκινήσεις τῶν κατατρεγμένων, ποὺ ζητοῦν ἄσυλο καὶ ὑπεράσπισι ξετυλίγονται μὲ τὴν ἀμίμητη τεχντροπία τοῦ Αἰσχύλου ποὺ ἀκριβῶς οὔτε τρόπο, οὔτε μέθοδο εἶχε.

Τὸ ἴδιο, κατὰ πόσο πορεὶ ἡ σύγκρισι νὰ γίνῃ παραβλητὴ, καὶ εἶναι τὸ μόνον θεατρικὸ ἔργο ὅπου ποροῦ νὰ ἐφαρμόσω αὐτὴ τὴν παρομοίωσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸ «Cloître». Ἡ δράσι λείπει ὀλότελα τὴν ἀντικαθιστὰ ὁμοῦ μιά ἐντύπωσι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς στὸ τέλος ποὺ δὲν ἀφίνει τὸ θεατὴ ν' ἀνασάσῃ, πρῶτα-πρῶτα σκεπασμένη καὶ θαμπῆ μὰ λίγο-λίγο δυναμωμένη καὶ ἀργότερα βαρειά καὶ καταθλιπτικὴ. Καὶ ἡ ἐντύπωσι αὐτὴ εἶναι ἡ συνειδησι ποὺ φωνάζει καὶ βασανίζει μίαν ὑπερήφανη μίαν ἀγέρωχη ψυχῆ, ποὺ ὅσο περὶ πολὺ ἀδάμαστο κι' ἂν ἔχει χαρακτῆρα, τόσο περισσότερο ὑποφέρει βλέποντας τὸν ἀμείλικτο, τὸν ἀδυσόπητο ἐκμηδενισμὸ ποὺ τοῦ ἐπιβάλλει ἀμετάκλητα ὁ ἀδέκαστος κριτῆς ποὺ τοῦ συθλίβει τὴν καρδιά καὶ τοῦ τρώγει τὰ σπλάχνα. Βλέπει κανεὶς τὸν ἀγέρωχο, τὸν ὑπερήφανο χαρακτῆρα νὰ γίνεται ἐρμαῖο μηδαμηνότητος, ν' ἀφανίζεται στὴν ταπεινωσύνη

καὶ νὰ ξαναπληρῶ πειὸ περήφανος, πειὸ ἀγέρωχος, πειὸ ἀτίθαστος, ἐπειδὴ αὐτὴ ἢ συντριβὴ αὐτὴ ἢ ταπεινωσύνῃ εἶναι ἐκούσιες!

Ἔστερα ἀπὸ τέτοια δυνατὴν ἐντύπωσι πού πνίγει τὸ θεατῆ, ἀποτέλεσμα τέτοιας ψυχολογικῆς καταστάσεως, τί χαρτωσιὰ πέρνει ἢ δοῖσι; Ἡ δοῖσι στὴ θεατρικὴ τεχντροπία ἔχει βέβαια τὸ λόγο της· προτοιμάζει τῆς ἐντυπώσεως, ἀντιμετωπίζει τὰ πάθη, ἐξυψώνει κάποτε τὸ λυρισμό, κεντᾷ τοὺς ἀφηνιασμένους χαρακτήρες· ὅταν ὅμως ὅπως στὴ περιπτώσει αὐτῆ, ἢ κυριαρχοῦσα ἐντύπωσι εἶναι στερεοβαλμένη, μιὰ, ἀκίνητη σὰ βράχος καὶ γεννᾷ ὅλη τὴν χροματωσιὰ καὶ ἐσωτερικῆς περιπέτειας, ἢ δοῖσι, πού εἶναι μῦλλον μέσον, ἐξωτερικὴ μέθοδος, τί σημασία ἔχει;

Εἶναι βέβαια τὸ μυστικὸ μιᾶς δυνατῆς τεχντροπίας, μιᾶς γερῆς θεατρικῆς πείρας — εἴτε καὶ διαισθήσεως, ἀφοῦ ὁ Verhaeren τόσα λίγα ἔχει γράφῃ γιὰ τὴ σκηνή — ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιο ξετυλίγονται τὰ πάθη στὸ «Cloître». Καὶ γύρω στὸν ἄξονα τὸ μεγάλο πόσα ἄλλα ὄχι μικρότερα, μὰ λιγώτερο ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν περίστασι πάθη, ἐξελλίσσονται μὲ ὅλη τὴν ἀνθρώπινη ἀλήθεια, ἢ φιλοδοξία, ἢ μυστικοπάθεια, ἢ παραφορὰ κλ. κλ...

Γιὰ τὴν ἁρμονία τοῦ στίχου τοῦ Verhaeren δὲν μπορῶ παρὰ νὰ πῶ γνωστά πράματα. Στὸ «Cloître» ὅμως φαίνεται πῶς ὁ ρυθμὸς δὲν εἶναι ἄσχετος ὅπως διόλου μὲ τῆς ἐκάστοτε ἐντυπώσεως καὶ τὸ λεκτικὸ ἔφορ ὑπογραμμίζει τὴν ἔννοια μὲ μιὰν ἀγνωστὴ ἀκόμα τέχνη, γιὰ τὴν ὁποίαν ἴσως καὶ ἰδιαίτερη μέθοδος θεατρικῆς ἀπαγγελίας θὰ ἦταν ἀναγκαία.

ΠΑΡΙΣΙ 20. ΙΙΙ. 1917.

M. ΒΑΛΛΑΣ.

“ΤΑ ΑΝΘΗ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ”. — ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ Γ. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ.

Ἐὰν εἶνε ἀλήθεια — καὶ πιστεύω πῶς εἶνε — ὅτι μιὰ καλὴ ποιητικὴ ἐργασία εἶνε πῶς δύσκολη ἀπὸ τὴ δημιουργία ἑνὸς καλοῦ τραγουδιοῦ, χροστωσεὶ κανεὶς νὰ συγκαρῆ τὸν κ. Σημηριώτη γιὰ τῆς μεταφράσεως του τριάντα πάνω-κάτω τραγουδιῶν τῶν «Ἀνθέων τοῦ Κακοῦ», τοῦ Μπωντελαίρ, πού ἐφάνηκαν σ' ἕνα μικρὸ τομίδιο. * Μερικοὶ θὰ ποῦν ὅτι ὁ μεταφραστὴς κοντὰ στὸν δημιουργὸ εἶνε ὁ,τι ὁ ἐργάτης λαξευτῆς τοῦ μαρμάρου κοντὰ στὸν γλύπτη. Καὶ ὅμως. Ἡ δημιουργία ἔχει μέσα της κάτι τὸ «ἀσυνείδητο». Ἐνα τραγοῦδι δὲν γράφεται «ἐκ προμελέτης» γιὰτὶ ἄλλοιῶς ὁ Πόου δὲν θὰ ἔλεγε: «Θὰ ἔδινα τὴ ζωὴ μου γιὰ νὰ μποροῦσα νὰ ἐκφράσω τὰ μισὰ ἀφ' ὅσα νοιώθω στὴν ψυχὴ μου». Μιὰ μετάφραση δὲν εἶνε ἕνα κατώτερο ἔργο τέχνης — κ' ἀπόδειξι ὅτι λίγοι εἶνε οἱ καλοὶ μεταφρασταί, τόσο λίγοι ὅσο καὶ οἱ καλοὶ δημιουργοί. Μιὰ καλὴ μετάφραση ποιητικοῦ ἔργου θέλει ἕναν καλὸ ποιητὴ ἐνωμένο μ' ἕνα τέλειο τεχνίτη. Εἶνε μιὰ δημιουργία — γιὰ μιὰ δευτέρη φορὰ. Χρειαζέται νὰ ὑψωθῆ ὁ μεταφραστὴς ὡς τὸ ἐπίπεδο τοῦ δημιουργοῦ γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ δώσῃ μιὰ μετάφραση πού νὰ διατηρῆ, μαζὶ μὲ τὴν πιστότητα, καὶ τὴ χάρι τοῦ πρωτοτύπου. Φοβοῦμαι πῶς λέω κοινολογίαις — ἀλλὰ τί εἶνε κοινολογίαις παρὰ ἀλήθειαι πού ἔγιναν χτήμα τοῦ καθενοῦ; Ἄς ἔλθω στῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Σημηριώτη. Ὁ κ. Σημηριώτης, μεταφράζοντας τὸν Μπωντελαίρ, ἔδειξε πῶς εἶνε καὶ καλὸς ποιητὴς καὶ καλὸς τεχνίτης. Γιατὶ ὁ Μπωντελαίρ εἶνε «δύσκολος» ποιητὴς. Δύσκολος γιὰτὶ ὄντας ντεκαντιάν στὴ δημιουργία μένει κλασσικὸς στὴ στιχογραφία. Ὁ κ. Σημηριώτης εἶχε ἐπομένως ν' ἀποδώσῃ στὴ γλῶσσα μας τῆς ποιητικῆς

* Κάρολου Μπωντελαίρ. «Ἀνθὴ τοῦ Κακοῦ». «Ἐκδοσις Ἀγκύρας». Δρ. 2.

«nuances» ἑνὸς ντεκαντιάν καὶ τὸν σφιχτοδεμένο στίχο ἑνὸς κλασσικοῦ στὴ στιχογραφία. Κατόρθωσε καὶ τὰ δύο. Μάλιστα μοῦ ἔκανε ἐκπληξὴ πῶς μπορῶσε νὰ πῆ στὴ γλῶσσα μας τὰ πῶς ραφιναρισμένα πράγματα χωρὶς νὰ ξεφεύγῃ διόλου ἀπὸ τὸ πρωτότυπο καὶ κρατώντας ὡς κ' αὐτὸ τὸ περπάτημα τοῦ στίχου τοῦ γάλλου ποιητῆ. Θ' ἀναφέρω μερικοὺς στίχους, παρμένους στὴν τύχη, γιὰ νὰ δείξω πῶς στάθηκε δημιουργὸς μεταφράζοντας ὁ κ. Σημηριώτης:

«Σώπαινε ἀνίδεια ψυχὴ μ' ὅλα ξετρελλαμένη,
Στόμα μὲ γέλιο παιδικό, οἱ ἀνθρώποι εἶνε δεμένοι
Πιότερο μὲ τὸ θάνατο παρὰ μὲ τὴ ζωή.»

«Ξέρω τὴν τέχνη νὰ καλῶ στιγμὲς εὐτυχησμένες!
Νὰ ζῶ τὰ περασμένα μου, μέσα στὰ γόνατά σου,
Γιατὶ πού νῆβρω ἐγὼ ὁμορφίαις πῶς λιγοθυμισμένες
Μακριὰ ἀπ' τὸ θεῖο σου κορμί καὶ τὴν καλὴ καρδιά σου;
Ξέρω τὴν τέχνη νὰ καλῶ στιγμὲς εὐτυχησμένες!»

«Σκέψη πικρὴ πού μιὰ φορὰ ριχνόσουνα στὴν πάλη,
Ἡ ἐλπίδα πού σπироῦνιαζε τὴν τόση δυνάμη σου,
Δὲ σὲ κεντάει τώρα πιά! Δίχως ντροπὴ κοιμήσου,
Παληγάλογο πού σοῦ ῥχεται σὲ κάθε ἐμπόδιο ζάλη.»

«Αἰῶνια κ' ἀνοφέλευτα λάμπει σὰν ἄστρο θεῖο
Τῆς γυναικὸς τῆς ἀκαρπῆς τὸ κρῦο μεγαλεῖο.»

Νὰ κ' ἕνα ἀκόμα τραγοῦδι, τὴν «Ὁμορφιά», πού τὸ πέρνω ἀκέραιο μὴ ἔχοντας τὸ θάρρος νὰ τὸ κομματιάσω:

Σὰν ὄνειρο μαρμάρينو, εἶσαι εἶμαι ὄραϊα ὁ φίλοι!
Τὰ στήθεα μου πού ὅλοι ἐκεῖ πέφτουν, πονοῦν καὶ κλαίουν
Πανεῖμορφα πλαστήκανε στὸν ποιητὴ νὰ ἐμπέουν
Κάποιαν ἀγάπῃ σιωπηλῇ κ' αἰῶνια σὰν τὴν ὅλη.

—*

Σὰ σφίγγα ἀκατανόητη στὰ σύγνεφα καθίζω,
Λευκὴ σὰν κύκνος μὲ καρδιά σὰ χιόνι παγωμένη,
Ἐχθρεύομαι τὴν κίνηση πού τὴ γραμμὴ ἀσχημαίνει
Κι' οὔτε γελᾶω ἐγὼ ποτέ κ' οὔτε ποτὲ δακρύζω.

—*

Θὰ ἤθελα νὰ διαβαστοῦν ἢ μεταφράσεως τοῦ κ. Σημηριώτη ἀπ' ὅλους ὄσους ἀγαποῦν τὸν Μπωντελαίρ — ἀπὸ αὐτοὺς ἰδίως — γιὰτὶ αὐτοὶ θὰ τῆς ἐκτιμοῦσαν περισσότερο βλέποντας πῶς κοντὰ στέκονται μὲ τὸ πρωτότυπο. Φυσικά, ὅσοι βαλθοῦν ἐπίτηδες, θὰ βροῦν ἐδῶ κ' ἐκεῖ μερικὰ ψεγάδια, λίγους στίχους ἀδύνατα δεμένους καὶ εἰκόλους ἀλλὰ δὲ μοῦ φαίνεται πῶς ἀξίζει νὰ σταθῆ κανεὶς σ' αὐτὰ ὅταν τὸ σύνολο εἶνε τόσο τεχνικὸ καὶ τόσο ὄραϊα ἀποδομένο. Ἄλλως τε ἐγὼ δὲν εἶμαι κριτικὸς. Περιορίζομαι νὰ πῶ τὴν ἐντύπωσι πού μοῦ ἐπροξένησαν, ἀφίνοντας τὴν ἄχαρι ἐργασία τῆς ἀνακαλύψεως ψεγαδιῶν εἰς τοὺς κριτικούς.

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ.

SCHATZALP. *ΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ.

ΝΕΑ ΠΟΙΗΣΗ.

Ὁ κύριος Giovanni Papini μᾶς ξεφούρνισε κι' ἄλλον ἓνα μεγάλο ποιητὴ καὶ μᾶς τὸν παρουσιάζει σὲ μιὰ ἀνταπόκριση εἰς τὸ «Mercure de France».

Κάθε τόσο ὁ κ. Papini μᾶς βγάζει κι' ἓνα νέο ποιητὴ, φυσικὰ μεγάλον, γιὰ τρεῖς λόγους· γιατί δὲν ξέρει νὰ σκέφτεται, δὲν ξέρει νὰ γράφῃ (οὔτε στίχους οὔτε πεζὰ) καὶ πρὸ πάντων γιατί ἐθυμιάτισε ἀρκετὰ τὸν κ. Papini. Τὴν ἄλλη φορὰ μᾶς παρουσίασε τὸν Pierre Jahier ποῦ μισοῦει τὴ γραμματικὴ ὅσο καὶ τὸ σαποῦνι, τώρα μᾶς παρουσιάζει ἓνα νέο τὸν Giuseppe Ungaretti. Ὁ νέος αὐτὸς ἔγραψε πρῶτα μερικὲς γραμμὲς στὸ περιοδικὸ «La Voce» καὶ τώρα ἔκαμε μιὰ συλλογὴ ἀπὸ τὰ καλλίτερά του λυρικά ποιήματα, τὰ ὅποια ἐξέδωκε σ' ἓνα τόμο «Il porto sepolto».

Κρίνατε ἀπὸ τὸ ποίημα αὐτὸ ποῦ δημοσιέβεται στὴν πρώτη σελίδα.

In memoria
di (!!!)
Mohamed Sceab
discendente
di emiri di nomadi

L'ho accompagnato
insieme alla padrona dell' albergo
dove abitavamo
a Parigi
dal N° 5 della rue des Carmes.

δηλαδή :

Στὴ μνήμη
τοῦ
Μωχάμετ Σεάμπ
ποῦ τὸ σόι του βαστοῦσε
ἀπὸ ἀμηράδες καὶ νομάδες

Τὸν συνώδεψα στὸν τάφο
μαζὺ μὲ τὴ νοικοκυρὰ τοῦ ξενοδοχείου
ποῦ καθόμαστε
στὸ Παρίσι
Ἀριθμὸς 5 Rue des Carmes.

Ὁ νέος ποιητὴς μποροῦσε νὰ προσθέσῃ σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους του·

Ἡ νοικοκυρὰ
Gertrude Piedebot
μαγεύρεβε καλὰ
πληρώναμε μαζὺ μὲ τὰ σιδερωτικά
17,75 τὸ μῆνα.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ νέος ποιητὴς θὰ ἦταν χρήσιμος στὴν κυρὰ Gertrude καὶ εἰς ὅλους τοὺς νέους Ἰταλοὺς ποῦ θὰ πᾶνε στὸ Παρίσι, ὅταν θὰ τελειώσῃ ὁ πόλεμος γιὰ νὰ βροῦν, σάν τὸν κ. Ungaretti, *des amis dans les groupes littéraires du quartier Montparnasse*.

Τὸ πῶ νόστιμο εἶνε ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἀντιφιλολογικὴ ἐποχὴ στὴν Ἰταλία, ἀκοῦμε πολλοὺς φαρισατάδες νὰ μιλοῦν σάν τὸν Papini γιὰ τὸ μέλλον ποῦ ἐτοιμάζουν στὴ «λατινικὴ φυλὴ» οἱ ἀγράμματοι, οἱ ξεβιδωμένοι καὶ ἐκείνοι ποῦ ὑποφέρουν ἀπὸ κ ο π ρ ο λ α λ ι ἄ.

ΑΛΕΞΑΝ. ΜΕΤΑΦΡ. Α. Κ.

ΑΠΟ ΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ
ΤΟΥ ROMOLO GARBATI

ΤΟ "MERCURE DE FRANCE" ΓΙΑ ΤΑ "ΓΡΑΜΜΑΤΑ".

Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα τεύχη τοῦ «Mercure de France» (1^{er} Mai 1917, σελ. 127—132) ὁ μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Démétrius Astériotis γνωστός Γάλλος κριτικὸς τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας κάνει μιὰ κριτικὴ ἐπιθεώρησι τῶν κυριωτέρων νοελληνικῶν ἔργων ποῦ δημοσιεύθησαν σχετικὰ μὲ τὴν ἐθνικὴ ζύμωσι ποῦ γεννήθηκε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸ σύγχρονο παγκόσμιο πόλεμο. Δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴ τοῦ κριτικοῦ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀπροσδόκητες ἐπιτυχίαι τῶν δύο Βαλκανικῶν πολέμων ἀνοίξανε στὴν ἑλληνικὴ φυλὴ νέους μελλοντικούς ὀρίζοντας μὲ τὸ διπλάσιασμά τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀπολύτρωσι ἑκατοντάδων χιλιάδων ὁμοεθνῶν δούλων. Ἀπὸ τοὺς ὀρίζοντας αὐτοὺς βγήκε μιὰ ὀλόκληρη σειρά προβλημάτων : διοικητικῶν, κοινωνικῶν, οικονομικῶν, ἐθνικῶν κλπ. καὶ ἡ ἑλληνικὴ συνείδησι αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ προσανατολισθῇ στὴ δυνατὴ κατεύθυνσι τοῦ μέλλοντος τῆς φυλῆς, ζητώντας τὴ φωτεινὴ συνδρομὴ ἐκείνων ἀπὸ τοὺς διανοουμένους, ποῦ ἀπὸ τὰ πνευματικὰ τους κεφάλαια μποροῦσαν νὰ δώσουν κάποια ἀuthεντικὴ γνώμη γιὰ τὴ δυναμικὴ καὶ τὴ δεοντολογικὴ ἐξέλιξι τοῦ ἑλληνικοῦ μέλλοντος.

Ὡς σοβαρὸ τεκμήριο καὶ δείγμα αὐτῆς τῆς ζύμωσης ὁ Γάλλος κριτικὸς παρουσιάζει τὴ γνωστὴ στοὺς ἀναγνώστὰς μας «Ἐρευνα» τῶν «Γραμμάτων».* Παραθέτοντας σὲ σύντομη περίληψι τὸ κείμενο τῶν ἐρωτημάτων ποῦ εἶχε θέσει ἡ «Ἐρευνὰ μας», ἀναλύει καὶ κρίνει τρία ἀπὸ τὰ ὡς στὰ τώρα δημοσιευμένα ἔργα, τὰ ὅποια θεωρεῖ ὅτι περιέχουν «τις περὶ χαρακτηριστικῆς ἀπαντήσεις».

«Τὸ πρῶτο—λέγει ὁ κριτικὸς—μὲ ἐπιγραφὴ Ἑλληνικὰ Προβλήματα, εἶνε γραμμένον ἀπὸ τὸν κ. Παπαμιχαήλ, καὶ δὲν τοῦ λείπει μήτε αἰσιοδοξία, μήτε πνεῦμα. Ὁ κ. Παπαμιχαήλ φρονεῖ ὅτι ὁ ἀληθινὸς πολιτισμὸς εἶνε καθαρῶς ἑλληνικὸ δημιούργημα, εἶνε ὁ χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς, τοῦ ὁποίου τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα εἶνε ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐλευθερία, καὶ ὁ ὁποῖος εἶνε ἀντίθετος τῆς ὀφελειολογίας τῆς δυνάμει ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὸ ζωικὸ ἔνστικτο. Εἶνε γιὰ τοῦτο πολὺ φυσικὸ, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς, γέννημα τῆς Μεγάλης Ἰδέας, τῆς ἀνωτάτης αὐτῆς ἐκφάνσεως τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, δὲ μπορεῖ ποτέ νὰ περιέχῃ στοιχεῖα καθαρῶς ἱμπεριαλιστικά, ἀφοῦ ἀγωνίζεται γιὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἀληθινὴ Ἐπιστήμη ἀδύνατον νὰ ἔλθῃ σὲ σύγκρουσι μὲ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, ἡ δὲ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς καθαρῶς ἐθνικὴ, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ παρουσιάσῃ τὸ φαινόμενο τῶν ἀντιζηλιῶν, ποῦ διακρίνουν τὴ Λατινικὴ Ἐκκλησία. Μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἐπιστήμης θὰ στερεωθῇ στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ἡ χριστιανικὴ Ἠθικὴ, καὶ ἡ δύο δὲ θὰ συντελέσουν στὸ μεγαλεῖο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ δεύτερον ἔργο τιλοφορεῖται Φυλὴ καὶ Κράτος. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ κ. Χρηστός Χρηστουλάκης εἶνε πνεῦμα ἐξόχως φιλοσοφικόν, τὲς ἐρευνῆς του διευθίνει μιὰ ἄσπογη λογικὴ, μολονότι κάποτε ἡ ἀνάλυσι φαίνεται νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν πραγματικότηταν.

Ἡ γνώμη τοῦ κ. Χρηστουλάκη εἶνε, ὅτι ἡ ἐθνικὴ συνείδησι εἶνε ὅλος διόλου ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ Δύναμη. Κράτος καὶ φυλὴ εἶνε δύο πραγματικότητες ποῦ τείνουν διαρκῶς νὰ χωρίζονται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ νὰ εἰρσκόωνται σὲ παντοτεινὸ ἀνταγωνισμό. Ὅσο περισσότερο δυναμώνει τὸ Κράτος τόσο περισσότερο πνίγει τὴν αὐθόρμητον ιδιότητα τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθηματος· τὸ νεώτερον Κράτος, τὸ Κράτος-μηχανή, ἔχει ἀνάγκη μόνο ἀπὸ πολιτας-αὐτόματα. Τὸ ἐναντίον, ὅπου ἡ ἐθνικὴ συνείδησι εἶνε βαθεῖα, ἡ Δύναμις

* «Ἐρευνα γιὰ τὴς μελλοντικῆς κατεύθυνσεις τῆς φυλῆς».

είνε μηδαμινή. Τό Κράτος άλλοτε ήτανε ταυτισμένο με τό πρόσωπο του μονάρχη, μολονότι δέ με τόν καιρό τά πράγματα άλλαξαν πολύ, έν τούτοις εξακολουθεί ν' αντιπροσωπεύη αποκλειστικά τά συμφέροντα πού δέν έχουν σχέση με τή Φυλή.

«Μόνο ή εθνική συνείδησι είνε δημιουργική γι' αυτό ο κ. Χρηστούλακης δέν θά επιθυμούσε νά έβλεπε τήν Ελλάδα νά μεγαλώνη με τή δύναμι των δπλων γιά νά δημιουργήση ή εθνική συνείδησι χρειάζεται ένας ελληνικός πολιτισμός αυτόνομος, πού νά άντλή τή ζωτικότητα της άναπτύξεώς του από τά ιδικά του κεφάλαια, από τόν έσωτερικό του πλούτο.

«Από τά ίδια βάθη της εθνικής ψυχής και μόνο απ' αυτά μπορούν νά παραχθούν έργα φιλολογικά με άξία. Παράδειγμα ο Μορέας, ο όποιος, μολονότι έγραψε σέ γαλλική γλώσσα, ξεπέρασε όμως τους περισηότερους από τους συγχρόνους του στην έρμηνεία του ελληνικού αισθήματος. Απ' αυτό άκριβώς έξηγγείται και ή λατρεία πού του έδειξαν ή νέες γενεαίς και ή φανατική προθυμία νά τόν μεταφράζουν στην Ελλάδα...

«Τό τρίτο έργο, με τόν τίτλο «Ελληνικός πολιτισμός», φέρει τό όνομα του Ίδα, όνομα μαγευτικό τόσο στα νεοελληνικά γράμματα, όσο και στην πολιτική, φιλολογική ψευδώνυμο του Ίωνος Δραγούμη, ιδρυτού της «Πολιτικής Έπιθεωρήσεως» και φανατικού θιασώτου του πολιτικού δόγματος πού οι Ίταλοι όνομάζουν «Ιερών έγωισμών». Ο κ. Δραγούμης, θετικός πραγματιστής, δέν έννοεί νά καλλιεργεί ουτοπίες και γι' αυτό βασίζει τήν ανάπτυξη του Έθνους μόνο στη δύναμη του Κράτους. Ο ελληνικός πατριωτισμός γεννήθηκε από τόν πόθο της άποκατάστασης του Βυζαντινού Κράτους, άφ' ότου όμως δημιουργήθηκε τό Έλληνικό Βασίλειο, τό κέντρο της Ρωμηοσύνης από τήν Πόλη μετατοπίστηκε στας Αθήνας. Από τότε ο Έλληνισμός βρέθηκε διχοτομημένος, και ένας στενός «έλλαδισμός» μορφώθηκε προς βλάβην της πανελληνιστικής ιδέας.

«Υστερα από τό 1897 άρχισε νά καλλιεργήται μία νέα συνείδησι τήν Τουρκίαν έπιασε παροξυσμός εθνικών διεκδικήσεων και από τήν κρίσι αυτή εξαπολύθηκαν οι τελευταίοι Βαλκανικοί πόλεμοι. Η νίκη άνοιξε τά μάτια των Έλλήνων, είδαν τήν άξία πού είχαν και αισθάνθηκαν ότι ήτανε προσημειμένοι νά πραγματοποιήσουν τήν εθνική ένωση.

«Τό Κράτος λοιπόν δημιουργεί τό Έθνος, χωρίς όμως, έξ άλλου, νά είνε και ή ζωή του. Μόνον τά έθνη μπορούν νά παραγάγουν πολιτισμό· αυτή είνε ή άποστολή τους. Τό Κράτος γίνεται μόνο τό όργανο αυτού του πολιτισμού. Είνε αλήθεια πως στους σημερινούς Έλληνες είνε άποτυπωμένοι όλοι οι διαδοχικοί πολιτισμοί της εθνικής τους ιστορίας, άλλ' ή περιστάσεις στις όποιες έμειναν πειό πιστοί είνε δύο : ο βυζαντινός σχολαστικισμός και ή λαογνώσια. Άκριβώς δέ τά έγκατα του λαού είνε τό πορώδες ύπέδαφος πού ξαπλώνει τις ρίζες του τό ελληνικό δένδρο. Γι' αυτό ο κ. Δραγούμης με εύφράδεια χτυπά και «άρχαιομανία» και τή «ξενολατρεία» πού ο δυτικός πολιτισμός, από ψευδολατρεία του κλασικισμού, ήλθε νά ένισχύση σέ τρόπο πού ο παθιασμός της ξένης μόδας άποστείρωσε τή δημιουργική δύναμη της φυλής. Είνε άνάγκη νά γεννην μία φυσιολογική άνάστασι με τή βοήθεια της ζωτικής παρακαταθήκης του έθνους. Έτσι ο κ. Δραγούμης μία φορά επί πλέον έκδηλώνεται φανατικός δημοτικιστής, γιατί έχει τή γνώμη πως ή γλώσσα είνε τό εργαλείο των αυτόνομων πολι-

τισμών πού στον κορμό της δημιουργίας των λαϊκών παραδόσεων μιολιάζουν τά νέα βλαστάρια της τέχνης και της επιστήμης.

«Ίσως ο Ίδας νά μεγαλοποιή λίγο τήν άναγκαία αυτή άυτονομία, διότι είνε άπεριορίστες ή δυνατότητες της ζωής· τό ευαγγέλιό του όμως άκριβώς ήταν πού κατόρθωσε τήν Ίταλική και τήν Αυστριακή ένότητα. Η αύριανή ειρήνη θά μάς πη άν οι λαοί έχουν συμφέρον νά καλλιεργούν αποκλειστικώς τους άνταγωνισμούς των. Όσο όμως γιά σήμερα, θά άρκεσθούμε νά άναγνωρίσουμε όλο τό δίκιο των Έλλήνων νά θέλουν νά είνε πρό παντός Έλληνες, χωρίς αυτό νά έχει καμιά σχέση με τάσεις ήμπεριαλιστικές ή με τή γερμανοφιλία...»

ΜΕΤΑΦΡ. Γ. Α.

ΕΝΑΣ ΣΕΡΒΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ.

[Στη «Νέα Ελλάδα» των Αθηνών, ο συνεργάτης μας κ. Κ. Πασαγιάννης γράφοντας γιά τή Σερβική ποίηση, αναφέρει τά έξης (στο φύλλο της 2' Οκτωβρίου 1916) γιά τόν Μπράνκο Ραδίτσεβιτς, του όποιου σέ άριστοτεχνική μετάφραση από τόν ίδιο τόν κ. Πασαγιάννη δίνουμε τόν «Πειρασμό», στις πρώτες σελίδες τούτου του φυλλαδίου μας].

Ο Μπράνκο Ραδίτσεβιτς, εγεννήθηκε στο Μπρόντι της Σλαβονίας, στην Ούγγαρία, στα 1824, 15 Μάρτη και πέθανε στα 1853, 18 Ιουνίου, στη Βιέννη φθισικός.

Ο Ραδίτσεβιτς έσοδόδαζε στη Βιέννη κ' είχε έρωτευθῆ τήν κόρη του Βούζ, του αγαπημένου του δασκάλου. Της είχε αφιερώσει τρυφερά λυρικά ποιήματα, γεμάτα μεγαλολία και πόνο. Είταν όρατός και τόν αγαπούσε ή κόρη, μά ο πρόφορος θάνατός του έκοψε τό δμορφο ειδύλλιο.

Ο Ραδίτσεβιτς είνε ο πρώτος λυρικός ποιητής της άναγεννημένης Σερβίας, πού έγραψε στη ζωντανή τή γλώσσα τή Σερβική και λογαριάζεται και ο μεγαλειότερός τους λυρικός. Είνε ότι ο Σολωμός γιά τή Νεοελληνική ποίηση, περίπου.

Ο Ραδίτσεβιτς κ' ο Νιέγκος είνε οι δύο μεγάλοι πρόδρομοι στη γλωσσική και λογοτεχνική άναγέννηση της Σερβίας. Οι δύο πρώτοι αυτοί, άριστοι και πειό τολμηροί όπαδοί του Βούζ, έγραψαν τή σχολαστική παράδοση άπόκοτα και άνοιξαν πρώτοι αυτοί φρεσινά τό νέο δημιουργικό δρόμο γιά τή ζωντανή Σερβική γλώσσα, γιά τήν τέχνη και γιά τήν ποίηση.

Είχε βαφτιστεί με τό ελληνικό όνομα «Αλέξανδρος» και άρχίζοντας από τό όνομά του, τό μετάφρασε άποσερβικά «Μπράνκο». Είταν όρατός, μεγαλοεινός, με μαύρα μαζουρά μαλλιά πού έπεφταν σέ βαθειά χείτη στους ώμους του. Ένας Σέρβος «μαλλιαρός»... τολμηρός μεταρρυθμιστής και μέγας δημιουργός στην καταφρονεμένη από τους λογιώτατους Κολοζυθούληδες Σερβική γλώσσα, πού τό δυνατό παράδειγμά του έμυήθηκαν ύστερα όλοι οι νέοι Σέρβοι ποιητές και λογογράφοι, τρέφοντας, όπως εκείνος, πυκνά μαλλιά, γιά νά του μοιάσουν όχι μόνο στη γλώσσα και στην τέχνη αλλά και στη μορφή.

Παραπάνο είπα κάπου, ότι είνε γιά τή Σερβική ποίηση, ότι είνε ο Σολωμός γιά τή δική μας. Αυτό γενικά. Μά στον ήρεμο, γαλήνη λυρισμό του ο Ραδίτσεβιτς μοιάζει πειό πολύ με τό δικό μας τόν Ίούλο Τυτάλδο.

Ο Ραδίτσεβιτς είνε ο μεγαλιότερος λυρικός και ο δημοτικότερος ποιητής της νέας Σερβίας. Τά περισσότερα ποιήματά του έχουν γίνει δημοτικά και τραγουδιούνται από τό λαό.

Σημαιοφόρος του Βούζ Στεφάνοβιτς είχε μεγάλη επίδραση στη νέα Σερβική γλώσσα, στην τέχνη και στην ποίηση.

Είχε τυπώσει δύο βιβλία με στίχους. Τό δεύτερο στα 1821, δύο χρόνια πριν πεθάνει τόσο νέος άκόμη. Νέα έκδοση με τά ανέκδοτα ποιήματά του έκαμε ο πατέρας του στα 1862.

Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

LETTRES A MONSIEUR PARGAS.

I

Vous connaissez les vers de Phocas :

Comme la nuit est calme et sans émoi,
Comme on a honte de vivre,
Et qu'il fait bon s'en aller sans retour,
Et sans révolte,
Vers l'infini qui sourit et délivre...
Souvent j'ai retourné cette terre noire
Sous les étoiles d'avril, dès le soir,
Ainsi,
Dormant à travers le jour lourd
A rêver des récoltes,
Ce soir, je creuse joyeusement ma couche,
Car le fruit de la vie est amer à ma bouche.

Les étoiles reviennent chaque nuit mais avril est passé. Il n'y aura pas de printemps encore cette année. Tant que nous n'en aurons pas terminé avec la guerre, tant que nous n'aurons pas muselé la Bête et que nous ne l'aurons pas attachée un sombre cauchemar pèsera sur le monde. Attendons comme Phocas, la bêche en main sous la nuit fraîche, le cœur comblé d'angoisse, que l'aube annonciatrice allume le vallon :

Il est plus facile de mourir
Que de renaître.

Je n'ai pas le cœur à vous parler d'autre chose. Pourtant vous me pressez instamment. Votre prochain titre de «Grammata» m'arrive et j'y vois mon nom. C'est pourquoi j'ai pensé à vous écrire. Mon cher Pargas vous ne m'en voudrez pas. Je suis en votre somnifère en si illustre compagnie. Jusqu'à ce jeune et charmant Rupert Brooke qui dort sous les figuiers de l'antique Skyros et à qui va toute ma sympathie :

Now, God be thanked who has matched us with his hour,
And caught our youth, and wakened us from sleeping..

Avez-vous lu le «Feu» ? Qu'attendez-vous pour le lire ? C'est un chapitre du Dante évadé de l'Enfer. Un tourbillon d'horreur qui sombre dans la boue. La trame de Pénélope avec pour chaque fil une goutte de sang. Et cela par le poète des «Pleureuses» :

Je t'écris et la lampe écoute,
L'horloge attend à petits coups ;
Je vais fermer les yeux sans doute
Et je vais m'endormir de nous...
La lampe est douce et j'ai la fièvre ;
On n'entend que ta voix, ta voix...
J'ai ton nom qui rit sur ma lèvre
Et ta carresse est dans mes doigts.

(¹) «Le Feu» (Journal d'une Escouade) par Henri Barbusse, Ernest Flammarion 1916.

«Deux êtres obscurs passent dans l'ombre, à quelques pas de nous ; ils s'entretiennent à demi-voix.

— Tu parles, mon vieux, qu'au lieu de l'écouter, j'y ai foutu ma baïonnette dans l'entre, que j'pouvais plus la déclouer.

— Moi, i's étaient quat' dans l'fond du trou. J'les ai appelés pour les faire sortir : à mesure qu'un sortait, j'y ai crevé la peau. J'avais du rouge qui me descendait jusqu'au coude. J'en ai les manches collées.

— Ah ! reprit le premier, quand on racont'ra ça plus tard, si on r'vient, à eux autres chez nous, près du fourneau et de la chandelle, qui voudra y croire ? C'est-t-i' pas malheureux, s' pas ?

— J'm'en fous, pourvu qu'on r'vienne, fit l'autre. Vitement, la fin, et qu'ça.

«L'avenir ! L'avenir !» s'écrie le caporal Bertrand, du fond de son trou d'écoute, à la lueur de l'incendie. «L'œuvre de l'avenir sera d'effacer ce présent-ci, et de l'effacer plus encore qu'on ne le pense, de l'effacer comme quelque chose d'abominable et de honteux. Et pourtant, ce présent, il le fallait, il le fallait ! Honte à la gloire militaire, honte aux armées, honte au métier de soldat, qui change les hommes tour à tour en stupides victimes et en ignobles bourreaux. Oui, honte : c'est vrai, mais c'est trop vrai, c'est vrai dans l'éternité, pas encore pour nous. Attention à ce que nous pensons maintenant ! Ce sera vrai, lorsqu'il y aura toute une vraie bible. Ce sera vrai lorsque ce sera écrit parmi d'autres vérités que l'épuration de l'esprit permettra de comprendre en même temps. Nous sommes encore perdus et exilés loin de ces époques-là. Pendant nos jours actuels, en ces moments-ci, cette vérité n'est presque qu'une erreur, cette parole sainte n'est qu'un blasphème ! »

Comment ne pas admirer l'homme qui a écrit ce «Journal d'une escouade». Déjà quand parut «l'Enfer» je lui donnai mon amitié : «Toute une humanité est passée ici comme de la fumée. Il n'y a que la fenêtre qui soit blanche.

«...Et moi ? Moi je suis un homme comme les autres, de même que ce soir est un soir comme les autres.

«...Quant aux discussions philosophiques, je pense qu'elles sont absolument vaines. On ne peut rien contrôler, rien vérifier. La vérité, qu'est-ce que cela veut dire ?

«...Je mourrai un jour. Y ai-je jamais pensé ? Je cherche. Non, je n'y ai jamais pensé. Je ne peux pas. On ne peut pas plus regarder face à face la destinée que le soleil, et pourtant, elle est grise.

Et toujours à travers tous les livres de Barbusse, des «Suppliants» au «Feu» toujours cette hantise de la mort :

«Dans le frêle cerceuil mon corps deviendra la proie des insectes, du pullulement irrésistible de leurs larves. Innombrable envahissement qui se multiplie !... Les animaux des cimetières se

succèdent par périodes ; chaque espèce vient en son temps, de sorte qu'on reconnaît l'âge d'un cadavre à la foule qui s'en repaît ».

Il est vrai que « la mort, dit Lucrèce, en détruisant les corps, ne touche point aux éléments : son pouvoir se borne à rompre les tissus, à former de nouveaux assemblages, à changer les formes et les couleurs, à donner ou à reprendre à son gré le sentiment ».

Et plus loin au Livre III : « Apprenez maintenant, ô Memmius ! que l'esprit et l'âme naissent et meurent avec le corps ; sujet digne de vous occuper ; heureux fruit d'une longue recherche ».

Rouvrons, voulez-vous, Pargas, les « Suppliants » de notre cher Barbusse, ce digne fils de Lucrèce.

« Vois-tu, je suis sûr d'une chose : On ne vieillit et on ne meurt que de tristesse. Ma vie va bientôt finir... Ce n'est pas aussi triste que si elle recommençait ! »

On pourrait écrire de l'œuvre de Barbusse ce que lui-même a dit de ses héros : « Tout cela était, en définitive, une grande histoire d'amour : amour des vivants et aussi des morts : les vivants sont faits avec les morts, les revivent et les continuent ; les morts sont les vivants de l'immensité ».

Je vous quitte mon cher Pargas, — à regret. J'ai commencé à vous parler de la mort dans Phocas et de là par Barbusse j'ai été amené à Lucrèce. Ma causerie a été cahin-caha comme ces tombeaux de pierre que vous avez rencontrés en venant au Mex sur la route ravivée. Mais le moyen de vous quitter quand j'ai nommé Lucrèce ?

*Æneadam genetrix, hominum divùmque voluptas ;
Alma Venus...*

LE MENY, MAI 1917.

Votre
HENRI THUILE

II

Mon cher Pargas,

Croyez-vous que l'on puisse se libérer de la tristesse ? Cicéron y songeait le 21 Décembre de l'an 708 de Rome se promenant avec César parmi les pins de sa maison de Tusculum bâtie au sommet de cette colline d'où la vue embrassait toute la plaine et qu'on appelle aujourd'hui Frascati.

Il y songeait, composant ses admirables Tusculanes qui attendent tout de la philosophie et de la raison.

« Demain, lui disait-il, et tout le temps que nous serons à Tusculum, nous continuerons nos entretiens, où nous travaillerons surtout à nous guérir de nos chagrins, de nos terreurs, de nos passions : c'est de toute la philosophie ce qu'on peut recueillir de plus utile ».

Pourtant ne peut-on penser de lui ce qu'il écrivait de Cléanthes, qu'il ne peut consoler que les sages, qui n'ont pas besoin de consolation ?

On ne choisit pas le visage toujours tranquille de Socrate ou le front toujours barré du sombre Crassus qui n'avait jamais ri. Chacun porte son âme qui brûle dans ses yeux. Mais le vent qui l'agite n'est pas toujours égal.

Celui qui me secoue aujourd'hui traîne des clameurs de guerre comme au temps de Cicéron. J'ai lu pourtant dans le recueillement que me donne l'exil de la campagne africaine et le désavantage d'une santé menacée quelques nouveaux livres dont je veux vous parler. Que cette Egypte est bien la terre de la méditation et la patrie des morts ! Je puis aussi, mon cher Pargas, vous dire que « dans mes cruelles douleurs et dans les chagrins qui m'entourent de toutes parts, je n'ai point trouvé de plus puissante consolation ».

Il ne suffit pas, comme criait de toutes ses forces le vieux Zénon, autrefois dans Athènes, de ne craindre ni la mort ni les dieux. Il faut encore fuir plus qu'un relent de peste cette ombre si lourde à porter du chagrin. Je ne dis pas de tâcher d'être heureux, mais de vivre en regardant la mort comme un accomplissement.

Ecoutez Cicéron et dites-moi si cette page n'est pas écrite d'hier : « Il en faut toujours revenir à ce principe, que le sage ne connaît point la tristesse, parce qu'elle est sans fondement ; parce qu'elle n'est d'aucun secours ; parce qu'elle ne vient point de la nature, mais du choix de l'homme et de sa prévention qui l'invite en quelque manière à s'affliger, quand il s'est persuadé que c'est un devoir. Déracinez cette erreur qui est toute volontaire et vous chasserez cette affliction avec ses sanglots et ses larmes : vous aurez tout au plus l'âme émue, le cœur serré.

« Qu'on dise, si l'on veut, que cette émotion est naturelle ; soit, pourvu qu'on bannisse le triste et funeste chagrin qui est incompatible avec la sagesse. Mais jusqu'où n'étend-il point ses racines ? Qu'elles sont multipliées, qu'elles sont amères ! Je veux, après avoir renversé le tronc, les arracher une à une, s'il le faut, par autant de dissertations particulières. Aussi-bien le malheur des temps m'en laisse le loisir ».

Cicéron, que vous voguiez à pleines voiles sur cette mer de la tristesse qui est de toutes les faiblesses humaines la plus difficile à guérir !

La fréquentation de la philosophie forme, je le crois, la plus sûre garantie d'une existence consacrée à l'étude. Elle est bien, en tout cas, la plus fraîche oasis de ce désert qu'on appelle la vie. Et après ? Après ? Nous avons, Pargas, le choix entre l'opinion de Socrate et celle de Lucrèce que je vous prie de ne pas négliger.

« Je m'envolerai d'ici, mon cher Criton, et n'y laisserai rien de moi. Aucun de vous ne m'atteindra quand je serai parti ».

Comme ses amis demandaient à Anaxagore mourant à Lampsaque s'il voulait être ramené à Clazomène sa patrie « De quel point que nous partions, dit-il, la distance aux enfers n'est-elle pas la même ? »

Ames frères ! splendide époque où les cœurs ne tremblaient pas !
J'ai retrouvé ce souffle d'outre-tombe, un peu de l'âme Eschyléenne, dans « Les Noces » de Wyspianski. De grands horizons ouverts à la fenêtre d'une chambre flottent tout au long de cette œuvre et l'environnent d'une auguste beauté. J'ai entendu dans ma chambre retentir le galop du cheval de Han Sobieski ! Car il faut que je vous dise que « Les Noces » ce sont celles de toute la Pologne avec son passé. Je ne connais personne autre capable d'écrire aujourd'hui en 3 actes une telle évocation de sa patrie.

L'originalité de la composition est saisissante. Il y a au dernier acte un personnage qui mène le drame et le termine, qui n'est qu'un paillason, le Hohol, et qui est une invention de génie.

Les Revenants de l'antique Pologne passent sur la scène comme les feuilles mortes et le vent dans la forêt d'automne. L'Enfer même ouvre ses portes et crache Wernyhora. Il y a, rue La Rochefoucauld, à Paris, un tableau de Gustave Moreau qui lui ressemble : Une grande steppe nue et sombre et un cavalier noir sur un cheval fabuleux.

Ce qui m'a semblé vraiment prodigieux dans cette œuvre c'est qu'elle se passe plus dans l'âme des spectateurs qui l'écoutent que sur la scène où on la joue. Le théâtre ne représente jamais qu'une petite chambre aux solives de bois. Deux portes, une fenêtre. Nul problème dont cette pièce soit la thèse. Le XVII^e siècle français n'a rien à faire ici. Aucune recherche psychologique. Nos Paul Bourget sont renvoyés aux pieds de leurs duchesses. Pas de grandes phrases, ni truc, ni décor. Des notations plutôt Des suggestions. Quelque chose peut-être, dans ce sens — et dans ce sens seulement — de Maeterlinck, mais d'un Maeterlinck qui se serait libéré de la lune. Davantage de Villiers de l'Isle-Adam, de ce qu'il aurait pu faire plutôt que de ce qu'il a fait. De la poésie surtout, d'un caractère romantique, du romantisme de Jean-Paul Richter.

Et sur tout cela une forme parfaite donnée à la traduction De Lada et Lenormand. (1)

Notre cœur terré sous la glèbe
reste inerte au fond du sillon.
.....

C'est le passé qui nous assaille.
Son souvenir a beau s'éteindre
toujours l'orage gronde en nous.
.....

Qu'ils sont loin, loin, les rêves
Qu'ils sont loin de nous aujourd'hui.
.....

L'homme s'évadera peut-être des eaux troubles
peut-être passeront-elles, la fièvre et la faim ;

(1) « Les Noces ». Drame en trois actes de Stanislas Wyspianski. Traduction du Polonais par A. de Lada et G. Lenormand. Éditions de la « Nouvelle Revue Française » 1917.

Et cette scène 15 du second acte qui n'a d'égale que la 24^e du même et les 35^e et 37^e du dernier !

Connaissez-vous la chanson du Hohol ?

Tu avais, gueux, un cor d'or,
Tu avais, gueux, un bonnet à plumes ;
le vent emporte le bonnet
le cor sonne à travers les bois,
il ne te reste que la corde,
il ne te reste que la corde.

.....

Il ne te reste que la corde.
Tu avais gueux, un cor d'or.

.....

Tu l'avais, gueux, le cor d'or.

Mais n'attendez pas que je vous raconte le drame. Je veux vous laisser intégral le plaisir de le découvrir.

Le monde est ivre, le monde est ivre,
le monde entier est enchanté.

Il y a aussi quelque part, au milieu de tout cela, comme une perle au milieu des flammes, une poésie de Francis Jammes. Trouvez-la. Ha ! je puis bien dire comme le poète des « Noces » :

Depuis longtemps je n'ai pas eu de rêve
Comme ce soir, comme cette nuit.
.....

A mes oreilles encore tintent ces cloches.
Elles mêlent à la musique des noces
d'anciens contes, d'anciennes chansons.

Stanislas Wyspianski, je ne sais rien de vous et j'ignore si vous êtes mort ou vivant. Mais vous m'avez ramené Shakespeare que je croyais enterré.

Et puisque j'ai tant tardé, ce soir, Pargas, à vous écrire, je ne vous parlerai pas d'autre chose.

Souffrez que je cède au judicieux conseil de notre cher Ronsard :

Garçons ne chantez plus ; jà Vesper nous-commande
De serrer nos troupeaux : les Loups sont jà dehors.
Demain à la frescheur, avec une autre bande,
Nous reviendrons danser à l'entour de tes bords.

Votre

HENRI THUILE

Δέν είναι ίσως θέμα γιά τό όποϊόν ή άνθρσπότητα νά έφιλιάρησε τόσον, όσον τό τοῦ θανάτου. Φιλοσοφία, θανάτου μελέτη, είτε μελαγχολικά ό Πλάτων. Πλέον φιλοσοφικά όμως ό Σπινόζα έκλήρυξε: ή φιλοσοφία είναι ή μελέτη τής ζωής και όχι τοῦ θανάτου. "Αλλά πόσα δέν θά είχε νά πῆ κανείς αναλογιζόμενος τή σκοτεινήν εκείνη περίοδο τής άνθρσπότητας — και τήν όποϊαν μερικοί esthètes έρχονται σήμερα νά μάς εκθειάσουνε — ότου ή ιδέα τοῦ θανάτου έτάρασεν όλους τούς έγκεφάλους. Τό ότι τό άνθρσπικόν κορμί θά μεταβάλλετο μιά μέρα σέ πτώμα, στήν αρχή καταπληκτικά όμοιο μέ τό ζωντανό, κατόπιν πλέον ώχροό και πλέον ψυχρό, κατόπιν σέ ένα όγκο περισσότερο ή λιγώτερον ήμορφον και τέλος σέ όστᾶ και σκόνη, έθεωρήθηκεν ως άρκετή αιτία όπως περιφρονηθῆ ή ζωή, όπως περιφρονηθῆ ή έρωτας, όπως περιφρονηθῆ ή ήδονή, όπως — πρό παντός — περιφρονηθῆ και πέση ή γυναίκα από τήν άξία της στό θορυβημένο πνεύμα τοῦ μυστικοπαθῆ, ποῦ ό παραλογισμός και ό άσκητισμός του τόν έκαμναν νά πλάθῃ εικόνες τέτοιαις ήδονής και άπόλαυσης ποῦ ποτέ οί δυστυχισμένοι δέν έγνώρισαν στή ζωή τους και δέν θά γνωρίσουν ποτέ. Διά νά πεισθεῖ κανείς γιά τό μέγεθος τοῦ μίσους πρὸς τήν άνθρσπικὴ σάρκα τῶν βαρβάρων αὐτῶν και δυστυχῶν άνθρσπων ποῦ ζητοῦσαν τήν εμπνευσή τους από ένα κρανίό μέ τᾶ «άνοιχτά πρὸς τό άόρατο μάτια τους», ή από ένα τάφο νεοκλεισμένο, (τέτοιος ίσως ό Pascal: Le dernier acte est sanglant quelle belle que la comédie ait été en tout le reste. On jette enfin de la terre sur la tête et en voilà pour jamais) θά κάνει καλά νά διαβάσῃ τό άγνώστου συγγραφέα μεσαιωνικό βιβλίό: «Η Μίμηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τό βιβλίό αὐτό τό διάβασα πολλές φορές και όφειλω νά όμολογήσω πὸς τήν ιδέαν ποῦ έχω συλλάβῃ τοῦ μυστικισμοῦ τήν έχω σχηματίσῃ απ' αὐτό. Η αλήθεια είναι πὸς τήν ιδέαν αὐτή τήν έτροποποίησα άργότερα, ποῦ έννόησα πὸς υπάρχουν δυό ειδῶν μυστικισμοί, ό χαροῦμενος μυστικισμός τῶν λατινικῶν λαῶν και ό θλιβερός μυστικισμός τῶν λαῶν τοῦ Βορρά. Ο θλιβερός μυστικισμός βέβαια εἶνε πιό δύσκολο νά εκδηλωθῆ σέ χώρες οἷν τές μεσημβρινές ποῦ ή παρουσία και ή λάμψη τοῦ Ἡλίου γεννᾶ ή αναγεννᾶ μέσα στόν άνθρσπο, τόσες έλπίδες και πρὸ πάντων ένα αἶσθημα κοινωνίας μέ τό Πάν, μέ τή Παγκόσμιο Ζωή. "Ας παραβληθῆ ή «Μίμηση τοῦ Ι. Χριστοῦ» μέ τᾶ Fioretti τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου. Η άπόσταση είναι ή ίδια από τή μισανθρσπική και μισοζωϊκή άπαισιοδοξία τοῦ Schopenhauer και κείνη τοῦ Leopardi, έραστή τής ζωής, έραστή τοῦ έρωτα, πονετικοῦ πρὸς τή σάρκα. Τό μίσος τοῦ Gerson ή τοῦ Thomas à Kempis τῶν υποκειθεμένων συγγραφέων τής «Μίμησης», τό μίσος τῶν κατὰ τής ζωής, κατὰ τοῦ άτομου, κατὰ τοῦ κόσμου, ξεσπᾶ σέ κάθε φράση, σέ κάθε στεναγμό (δὲ λέγω σκέψη) τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ο Nietzsche εἶπε γιά τήν «Imitation», πὸς όσφραίνεται όσάκις έπιανε τό βιβλίό αὐτό στᾶ χέρια του μιά όσμη «αἰώνιον γυναικειού». Μόνον ίσως ή άποτροπία και άχρεια ιδέα ποῦ μπορεῖ μιά ζοφερή φαντασία νά συλλάβῃ γιά τό «αἰώνιον γυναικειόν» συνδυασμένη μέ μιά άπόλυτη πίστη τής έπιζήτησης τοῦ έ γ ω, δύναιται νά οδηγῆσῃ έναν άνθρσπο εἰς τό νά καταφερθῆ μέ τέτοιο παράφορο τρόπο κατὰ τής ζωής. Τό άσκητικό μίσος, έδῶ είναι φανερό. Είναι χειροπιαστό. Η έπιστήμη μαζί μέ τές άλλες άνέ-

τρειψε και τήν πλάνη αὐτή ποῦ μποροῦ νά πῶ υπήρξεν ή κρυφή κινητήριος ιδέα τῶν μυστικιστῶν τοῦ χριστιανισμοῦ: έννοῶ τή πλάνη τοῦ άπόλυτου τῶν δυό φύλων: άρσενικοῦ και θηλυκοῦ. Τό φύλον δέν είναι κάτι τό άπόλυτον. Τό «αἰώνιον γυναικειόν» δέν υπάρχει περισσότερο από όποιοδήποτε άλλο αἰώνιον στόν κόσμο αὐτό τής ίσορροπίας και τής σχετικότητας, πλὴν από τήν αἰώνια τρέλλα τοῦ άνθρσπου. Η μηχανή, άρσενική όταν κολυμβᾶ, μεταβάλλεται σέ θηλυκᾶ όταν γίνεται παράσιτον. Ο Giard μέ τές παρατηρήσεις του άπάνω στή castration parasitaire, έδειξεν ότι ο Carcinus Mœnas π.χ. υπό τήν επίδραση τοῦ παρασίτου Sacculina τό όποϊόν εκλέγει κατοικία μέσα στοῦς γεννητικούς αδένες του, άποκτᾶ χαρακτηριστῆρες ποῦ άνήκουν στό θῆλυ. Ο Wallace σέ μερικά έντομα έξακριβώσε τή παρουσία δύο μορφῶν θηλυκῶν (dimorphisme femelle) γιά μιά φόρμα άρσενικοῦ...

Τές σκέψεις αὐτές έκαμα διαβάζοντας τό νέο βιβλίό τοῦ πραγματικῶ αὐτοῦ άνθρσπου τής σκέψης και έπιστήμονα, Félix le Dantec. Έδῶ γιά πρώτη φορά ίσως απ' ότου υπάρχει άνθρσπότητα ποῦ σκέπτεται, τό πρόβλημα τοῦ θανάτου τίθεται μέ τρόπον έπιστημονικό. Καθὼς λέγει ό συγγραφέας: «Δέν υπάρχει πρόβλημα θανάτου. Υπάρχει μόνον ένα πρόβλημα ζωής, πρόβλημα άρκετά δύσκολον εἰς άλλον. Υπάρχουν μιά άπειρία τρόπων νά πεθαίνῃ κανείς, δέν υπάρχει παρά ένας μόνον τρόπος νά ζῆ».

Σέ ένα από τᾶ κεφάλαια τοῦ βιβλίου του, ό συγγραφέας μιλεῖ γιά τή σιγηρῆ αὐτή τοῦ θανάτου, και αναφέρει μερικούς στίχους τοῦ ποιητῆ Villon: γιά ποικιλία θά αναφέρω έδῶ μιά άλλη στροφή παρμένη πάντα από τό ίδιο ποίημα ποῦ και οί άλλοι, και ποῦ εκδηλώνουν τήν ίδια πίστη, πὸς ό θάνατος είναι κάτι τό φοβερό γιά κείνον ποῦ πεθαίνει.

La mort le fait fremir, pallir,
Le nez courber, les veines tendre.
Le col enfler, la chair mollir,
Joinctes et nerfs croistre et estendre.
Corps féminin, qui tant est tendre,
Poly, souef, si precieulx,
Te faudra-t-il ces maulx attendre?
Ouy, ou tout vif aller es cieulx.

Τό άποτέλεσμα τής μελέτης τοῦ Le Dantec ποῦ στηρίζεται άπάνω σέ παρατηρήσεις του γιά τόν ύπνο, γιά τήν έργρηγώρηση, τό ντελίριο και τόν πυρετό, εἶνε πὸς ό θάνατος όταν προέρχεται από μιά προϊδουσαν άταξία, στό τέλος μιάς άρρώστειας, ή «ένσυνειδητη προσωπικότητά μας, σύνθεση άπειρη τῶν μερικῶν έποκειμενικότητων τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ συνεχοῦς πρωτοπλασματικῶν σώματός μας, άποσυντίθεται σιγά-σιγά κατὰ τή διάρκεια τής άγωνίας, σέ ένα άριθμό αἰξοντα μικρῶν έφημέρων προσωπικοτήτων ποῦ διαμοιράζονται τό όλικό βάρος τοῦ πόνου».

Όσοι παρευρέθησαν σέ άγωνία, ποῦ νά προέρχεται από προϊδουσαν άταξίαν ή ξεγαλάρωση καθὼς λέγει ό Le Dantec πιστεύω νά παρετήρησαν καθὼς παρετήρησα ό ίδιος κάποτε, πὸς ό άσθενής όσάκις άκριβῶς παρουσιάζει πράγματι στᾶ μάτια τοῦ ιατροῦ καλλιτέρευση βρίσκει ό ίδιος πὸς εἶνε χειρότερα. Διότι μέ τό πέσιμο τοῦ πυρετοῦ ή τοῦ δελιρίου, τοῦ επανέρχεται ή πλήρης (ή σέ βαθμό μεγαλειότερο) συνειδηση τοῦ έαυτοῦ του. Καί τή κατάσταση εκείνη ποῦ είναι πράγματι χειρότερη, τήν άποκαλεῖ εκείνος καλύτερη.

Τὸ βιβλίον τοῦ Le Dantec, πρέπει νὰ διαβασθῆ ἀπὸ ὄλους ἐκεῖνους, ποὺ μὲ ὄλο ποὺ ἐξεδεσμεύθησαν ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν προλήγειν, φοβούνται μὴ τούτοις νὰ παρατηρήσῃ τὸ θάνατο κατὰ μόνον. Τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ τοὺς πείσῃ ὅτι ὁ θάνατος αὐτὸς θὰ μᾶς μείνῃ πάντα καὶ τὸ ἄγνωστο, ποὺ δὲ θὰ τὸ αἰσθανθοῦμε ποτέ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν πιστεύει στὸν θάνατο, λέγει ὁ Le Dantec. Ἡμπορῶ νὰ προσθέσω. Δὲν θὰ γνωρίσωμε ποτέ τὸν θάνατό μας.

VOLTAIRE ΚΑΙ PASCAL.

Ἐδιαβάσατε ποτέ τὴν «*Remarques sur les Pensées de M. Pascal*», τοῦ Voltaire; Δὲν ἐμείνατε κατάπληκτοι μπροστὰ στὸ μέγεθος τῶν παραλογισμῶν τοῦ Pascal, τοὺς ὁποίους ὁ Voltaire ξεσκεπάζει μὲ τὴν μεγαλήτερον γαλῆν μὲν, ἀλλὰ συγχρόνως χωρὶς καμμιὰ συγκατάβαση πρὸς τὸ μεγάλο συγγραφέα; Τίποτε οὐκ ἔφερε νὰ ὑποπειθῆτε ἐνθ' ἐδιαβάσατε τὸ βιβλίον αὐτό, πῶς ἄλλοι λόγοι, ἀπὸ τὴν ἀγάπῃ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἀλήθειας ὑπεκίνησαν τὸν Voltaire στὸ εὐκόλο ἐξ ἄλλου ἔργο τοῦ ἀναιρετοῦ μᾶς σειράς θλιβερῶν σοφισμάτων; λέγω δὲ εὐκόλο, μ' ὄλον ποὺ ξέρω πῶς οἱ Σκέψεις τοῦ Pascal θὰ ἐκθειάζονται ἀκόμη γιὰ πολὺ καιρὸ ὡς ἕνα βαθὺ βιβλίον, ἐνθ' ὅσον ἀναλαμπὴ μᾶς μεγαλοφυΐας ἀρροστημένης πορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς σαυτό, ἀνάμεσα σὲ ἕνα σωρὸ ἀπὸ παρατηρήσεις καὶ λογισμοὺς, ἀπολύτως ἐσφαλμένους, ποὺ μὴ τὸν σῶζει ἀπὸ τοῦ νὰ φανοῦν ἀπεχθεις ἢ γελοῖες ὁ τόνος τῆς ἀπειρηγῆς ἀπελπισίας ἐκεῖνου ποὺ τὴν ἔγραψε. Κι' ὅμως ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ διαδίδεται ἢ παραδοσθῆ πῶς ὁ ἐπιτόλαιος Voltaire δὲν ἐνόησεν τὸν βαθυστόχαστο Pascal καὶ οἱ διάφοροι ἐκδότες τῶν Remarques μισοῦμενοι, τὸ παράδειγμα τῶν προηγουμένων ἐκδοτῶν, ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου στὸ «ἐπιτόλαιον» τῆς κριτικῆς τοῦ Voltaire, ὅστις ἐπὶ τῆς rationaliste, optimiste, et il faut l'avouer (θαυμάσατε αὐτὴ τὴν précaution oratoire) superficial, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Pascal ὅστις ἐπὶ τῆς mystique, pessimiste, profond. (Avertissement des éditeurs, in Voltaire, Philosophie, extraits: La Renaissance du livre). Ἔως πότε λοιπὸν θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχει πέρασιν στὸ κοινὸ πῶς ὁ Voltaire, ἐπὶ τῆς ἐπιτόλαιος, καὶ πλέον γενικά, πῶς γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς βαθύς εἶνε ἐπ' ἀνάγκης νὰ εἶναι καὶ μυστικιστής, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἶναι ἀπαισιόδοξος; Ἀλλὰ διατὶ παρακαλῶ ὁ κυνικὸς φιλόσοφος ποὺ δὲν βλέπει παρὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἔχει καὶ τὴν τόλμην νὰ τὴν πῇ, ποὺ ἀγαπᾷ ἐνθερμῶς τὴν ζωὴν ἂν ὄχι ἀπὸ ἄλλο λόγον, τοῦλάχιστον ἀπὸ ἕνα αἰσθηματικὴν καθαριότητος ποὺ τὸν κάνει νὰ θέλῃ νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τοὺς ὑποπτους συκοφάντες τῆς ζωῆς (καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι γέμισμα, γιὰ ἀρκεῖ ἕνας καὶ μόνος λόγος ὅπως ἀγάπῃ κανεὶς κατὶ), καὶ ποὺ ἀποκαλύπτει ἀλύπητα τὸ μηδὲν τῆς βίωσης, θρησκευτικῶν, ἠθικῶν, μεταφυσικῶν, δοξαστικῶν, ψευδο-ἐπιστημῶν κ.λ.π., γιὰ τὴν λέγω νὰ μὴ θεωρητῆ ὡς βαθύς; Ἀλλὰ νὰ χαρίζεται ὁ τίτλος αὐτὸς στὸν πρῶτον τυγχόντα μυστικιστῆ, ποὺ θὰ παύσῃ μὲ τὴν λέξιν, (mystique-charlatan) ἢ ποὺ θὰ βασανισθῆ ἐξ αἰτίας μερικῶν λέξεων (mystique-dupe).

Ὁ Voltaire ἐπὶ τῆς ἐπιτόλαιος ἀναγκαστικῶς διότι ἐπὶ τῆς rationaliste optimiste. Αὐτὸ εἶναι τὸ νέον δόγμα ποὺ ἔχει καθιερωθῆ σχετικὰ μὲ τὸν Voltaire καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐξεγείρομαι ἐναντίον μᾶς τόσο γλήγορος καταδίκης ὅσον καὶ ἂν εἶναι παγκοσμίως ἀποδεγμένη. Παρατήρησω, ὅθεν, στὴν «*Remarques de Voltaire sur les Pensées de Pascal*».

ΤΑ ΚΡΑΝΙΑ ΠΟΥ ΖΩΓΡΑΦΙΖΕΙ Ο VIANI.

La tête de mort, elle éclate de rire, au souvenir de la vie terrestre. Au souvenir de ses passions, de ses rêves, de ses amours, la tête de mort elle éclate de rire. Elle se rappelle ses orgueils, ses croyances, et ce qu'elle nommait ses pensées, et elle éclate de rire, l'horrible tête de mort pendant que les vers qui grouillaient en elle la quittent, ayant fini leur oeuvre.

JEAN LAMOR : LA GLOIRE DU NÉANT.

Ὁ Viani μὲ ἐξέπληξε πάντοτε γιὰ τὴν δύναμιν μὲ τὴν ὁποίαν ἀτομικοποιεῖ τὴν φυσιογνωμίαν. Παρατήρησα χιλιάδες ἔργα του. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ παρίστανον ὁμάδες ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἐκτελοῦν μαζὺ ἕνα ἔργον ἢ ποὺ ἀνήκουν στὴν ἴδια τάξιν: π.χ. μιὰ ὁμάδα φραγάδων ἢ μιὰ ἀλλοσιδα ἀπὸ εἰλωτες ποὺ εἰκονίζουσαν τὴν «κοινωνικὴ κόλασιν», ὄλοι δερμένοι στὴν ἴδια ρόδα. Βέβαια καὶ τὸ κοινὸ συνέδεε κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὰς τὰς ὁμάδας, σύμφωνα μὲ τὴν ἐργασίαν ἢ τὴν ψυχικὴν κατάστασιν στὴν ὁποίαν ἦσαν ὑποταγμένοι. Ἐξὼ ὅμως ἀπ' αὐτὸ τὸ κοινὸ κάθε φυσιογνωμία ἔδειχνε καὶ κατὰ τὸ ξεχωριστό, καὶ ποὺ ἐδημιουργοῦσε ἕνα χάσμα ἀπ' τὴν μιὰ μορφήν στὴν ἄλλη, καὶ ποὺ διεπίστωνε διάφορες ἱστορίες ἢ καλύτερα διάφορες τραγωδίας. Γιὰ εἶνε μιὰ ἡδονὴ γιὰ τὸ Viani νὰ ἀποκαλύπτῃ σκαλιὰ καὶ ἀποτομα τὴν βαθειὰ τραγωδίαν κάθε ἀτόμου. Ἡ φαντασία ἢ μάλλον ἢ ἰκανότητι τῆς παρατήρησιν τοῦ Viani, ὡς πρὸς τὸ ἀτομικὸν ἐκεῖνο, τὸ principium individuationis, ποὺ ἐκδηλώνει καὶ ξεχωρίζει κάθε μορφήν ἀρκούν γιὰ νὰ προδιαθέσῃν ὑπὲρ αὐτοῦ ἢ μάλλον ὑπὲρ τῆς τέχνης του καὶ τὸν πῶ ἐπιτόλαιον ἐξεταστὴ τοῦ ἔργου του. Ἄλλ' ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ ἐλκίσω τὴν προσοχὴν τῶν φίλων τοῦ Viani — οἱ ὅποιοι ὅσο πάει πληθύνονται στὴν Αἴγυπτον — ἀπάνω πρὸς τὰ κρανία, τὰ ὁποῖα στὸ ἔργο τοῦ μεγάλου ζωγράφου ἀριθμοῦνται κατὰ ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες. Τὴ φαντασίαν τοῦ Viani συχνὰ πράγματι διασχίζει ἢ ὁραμάτησιν τοῦ θανάτου. Σὲ τέτοιαις στιγμαῖς τοῦ ἀρέσει νὰ ἀραδιάζει σωροὺς κρανίων. Τί θέλει νὰ δεῖξῃ λοιπὸν μὲ αὐτὰ τὰ κρανία, ὁ Viani, ὁ Ἄπυθνος αὐτὸς, ὁ διαπιστωτῆς τῆς ζωῆς; Μήπως φαντάζεται μιὰν ὑπαρξὴν πέραν τοῦ τάφου; Μήπως ὁ μυστικισμὸς καὶ ὁ χριστιανικὸς ἀσκητισμὸς, ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ προκαλοῦν εἰς τὴν πραγματικότητι; Ὁχι! ὅστις μὲ τέτοιαν τόλμην θέλησε νὰ ἀντιγράψῃ τὴν πραγματικότητι; Ὁχι! διότι ἂν ὁ Viani ἔχει σωροὺς κρανίων σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του, εἶναι γιὰ τὸν ὅπως τοῦ ἀρέσει νὰ βλέπῃ τὸ πᾶν, τοῦ ἀρέσει ἐπίσης νὰ βλέπῃ καὶ τὸ θάνατον. Ἡ τέχνη τοῦ Viani εἶναι μιὰ τέχνη ἀλήθειας ὅπως ἐκεῖνη τοῦ Villon, ὅπως ἐκεῖνη τοῦ Verhaeren. Θὰ ἦταν δειλὸς ἂν ἀπέφευγε νὰ δῇ τὸ θάνατον. Ἀλλὰ μὲ τί ἀντικειμενικότητι τὸν κοιτάζει! Παρατηρήσατε αὐτοὺς τοὺς σωροὺς τῶν κρανίων ποὺ νομίζει κανεὶς πῶς ἢ φαντασίαν τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀποκαλοῦν ὀργὴν μέσα στὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ποὺ νὰ ἀπεκόμισεν ἀπὸ καμμιὰ στοὰ νεκροταφείου. Δὲν θὰ βρῆτε δυὸ ποὺ νὰ μοιάζουσαν τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο. Μὲ τὴν ἴδιαν δύναμιν μὲ τὴν ὁποίαν ἀτομικοποιεῖ τὸ κρανίον περιβεβλημένο μὲ σάρκα, τὸ ἀτομικοποιεῖ τώρα ἑκαστον. Δὲν πρόκειται πλέον ἐδῶ γιὰ τὸ κατὰ παράδοσιν χριστιανικὸν κρανίον, τὸ ἀηδιασμένο ἀπὸ τὴν τρυφὴν τοῦ κόσμου, προσφιλὲς στοὺς ζωγράφους τῆς παλαιῆς ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡσανὺ νὰ ἀφίεται σὲ θρησκευτικὴν ἐκστάσει. Ὁχι, τὰ κρανία ποὺ ζωγραφίζει ὁ Viani εἶναι κρανία ἀληθινὰ εἶναι κρανία ἀνθρώπων εἶναι κρανία ποὺ ἄλλοτε ἐπέπρασσαν καὶ ἐπόνεσαν καὶ ἐδάγκασσαν τὸ κόκκαλον ἢ ἐφίλησαν δροσερὰ χεῖλην ποὺ ἐσφιζαν τὰ δόντια τοὺς ἀπὸ ὄργην, ποὺ τὰ ἐτριζαν ἀπὸ φόβον ποὺ ἐδέχθησαν μέσα ἀπὸ

κείνα τὰ μαύρα κοιλώματα τους τούς ρυθμούς του κόσμου· που ἐγνώρισαν τους σπασμούς της ἀτελεισίας και τὸ ρίγος τῆς ἐλπίδας· που ἐδάκρυσαν και που ἔκλαψαν και που ἐκύτταξαν με πίστη και με πόθο πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ σιγνότερα με ἀποθάρρυνση και με ἀπογοήτευση πρὸς τὰ κάτω. Και τώρα, τώρα δὲν ζοῦν πιά. Ἡ ρόδα τῆς ζωῆς ἕστερα ἀπὸ ἓνα τελευταῖο τριγυρὸ ἔσπασε, ἔπαισε νὰ στρέφεται γι' αὐτά. Ἀλλὰ ὅπως εἶναι, ὅπως ἔγιναν, μαρτυροῦν ἀκόμη γιὰ τὸ παρελθόν τους. Τὰ τριανταδύο τους κίτρινασμένα δόντια που φαίνονται σὰν νὰ γελοῦν και νὰ σαρκάζουν, ἀπὸ τὴν ἄλλη κηρύττουν με εὐγλωτίαν πὼς ὁ νόμος τῆς ζωῆς εἶναι τὸ «ἀλληλοφάγωμα». Μὴ ζητήσετε ἀπὸ τὰ κρανία τοῦ Νιανι ἠθικὲς και ὀρθοκεντρικὲς διδασχές, μεταφυσικὲς σκέψεις. Ἐνα μόνο, ἴσως ὁ Νιανι νὰ προσέθεσε με τὴ φαντασία του στη πραγματικότητα σχεδιάζοντας τὰ ἀφάνταστα κρανία του : τὰ κρανία αὐτὰ φαίνονται ὡσὰν νὰ εἶχαν τὴ διάθεση ἂν ποτὲ ἐπέστρεφαν στη ζωὴ νὰ δαγκάσουν πιὸ δυνατά...

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΤΡΑΝΣΦΟΡΜΙΣΜΟΣ.

Δὲ φρονῶ πὼς ἡ φιλοσοφία ἔχει νὰ χάσῃ ἀναγνωρίζοντας μὰ γιὰ πάντα τὴν ἀλήθεια τοῦ τρανσφορμισμού και παύοντας πλέον τους αἰφνιδισμούς της ἀπέναντι τῆς καθαρῆς ἐπιστήμης. Βέβαια εἶναι πολὺ δύσκολο σήμερα γιὰ ἓνα φιλόσοφο νὰ παραγνωρίσῃ τὴν ἐξέλιξη, ἀλλ' ἡ ἐξέλιξη κατάντησε και αὐτὴ μὴ λέξη που κινδυνεύει νὰ μὴ λέγῃ πλέον τίποτε, με τὸ νὰ τὴν ἔχουν μεταχειρισθῇ με χίλιους τρόπους. Οἱ λέξεις ἐξέλιξη και ζωὴ εἶναι οἱ δύο ἐκφράσεις και οἱ δύο ἰδέες που σήμερα οἱ διάφοροι σοφιστὲς — τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς μεταφυσικῆς — ἐκμεταλλεύονται με τὴν πιὸ μεγάλην ἀναίδεια και ἐπιτηδειότη.

Ἐνας γερός φιλόσοφος δὲν φοβᾶται ποτὲ τὴν ἀλήθεια. Ἀπεναντίας τὴν ἐπιθυμεῖ. Ὅσα περισσότερα ζητήματα λύσει ἢ ἐπιστήμη — ἔννοῦ ἢ παρατήρηση τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου και ἢ πειραμάτηση — τόσον τὸ ἔργον που μένει στὸν φιλόσοφο εἶναι πλέον καθορισμένον, τόσον ξέρει με πιὸ θετικότητα που ἔχει νὰ βαδίσῃ. Ἀλλ' οἱ ψευδο-φιλόσοφοι, νοσταλγοῦν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὅπου ἓνας σοφιστὴς μπορούσε ἄφοβα νὰ προκαλῇ τὸν κόσμο ὅλο σὲ συζήτηση και νὰ μιλᾷ de omni re scibili... et quibusdam aliis. Σήμερα εὐτυχῶς χάρις στὲς προόδους τῆς ἐπιστήμης ὁ ρόλος τοῦ φιλοσόφου — τοῦ ψεύτικου τέτοιου περιορίσθη ἐνῶ — τὸ κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον — ὁ ρόλος τοῦ ἀληθινοῦ φιλοσόφου αὐξήσῃ· θέλω νὰ πῶ ὅτι ὁ κόσμος τὸν ὅποιον βλέπουμε σήμερα, ἢ πραγματικότητα μέσα στὴν ὁποία ζοῦμε εἶναι ἀσυγκρίτως πιὸ πλούσια ἀπὸ κείνη μέσα στὴν ὁποία ἐκινούσαν οἱ πατέρες μας. Τὰ θέματα γιὰ νὰ φιλοσοφήσῃ κανεὶς αὐξήσαν, ἢ ζωὴ μέσα στὸ νεότερο πολιτισμὸ ἀναγκαστικῶς ὀξύνει τὴν παρατηρητικότητα και τὸ ψυχολογικὸ αἶσθημα τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ : ἢ προσάρμωση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου στὸν ἐξωτερικὸ κόσμο εἶναι πιὸ δύσκολη ἀπὸ ἄλλοτε, ἐνεκα τοῦ πολυσύνθετου τῶν σχέσεών του μ' αὐτόν. Ἀλλ' ἀκριβῶς μὴ τέτοια προσάρμωση δημιουργεῖ περισσότερες ἀνάγκες στὸν ἀνθρώπο, τὸν ὑποχρεώνει θέλοντα και μὴ νὰ σκεφθῇ γι' αὐτὸ τὸν κόσμο μέσα στὸν ὅποιο δὲ μπορεῖ νὰ ζῆσῃ μὴ ζωὴ πλήρη και ἀκέραια παρὰ με τὸν ὄρο· νὰ τὸν γνωρίσῃ. Γιὰ νὰ ζῆσῃ κανεὶς σήμερα πρέπει νὰ γνωρίζῃ.

Ἀλλ' οἱ φιλόσοφοι — γένος κατ' ἐξοχὴν ματαιόδοξον — ἔχουν μὴ παράξενη ἀντίληψη τοῦ ρόλου των : ἤδη, τὸ νὰ σκέπτονται ὅτι ἔχουν ἓνα ρό-

λο δὲν εἶναι μὴ ἰδέα ἀντιφιλοσοφικῆς : Ὁ φιλόσοφος εἶναι ἀπλούστατα ὁ ἀνθρώπος που ἐξασκεῖ τὴν ἐλεύθερη ἔρευνα : που στὲς γνώμες και τὲς προλήψεις τοῦ κόσμου ἀντιτάσσει τὴν ἐλεύθερη σκέψη του, και στὸ κοινὸ νοῦ τὸν νοῦ του ἀπλῶς.

Υπάρχουν φιλόσοφοι ὅμοιοι, ἐξακολουθῶν νὰ υπάρχουν, που φαντάζονται ὅτι τὸ πρῶτο χρέος των, ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ εἶναι νὰ τοῦ προσφέρουν δικὲς τους λύσεις ὅλων τῶν ζητημάτων, λύσεις οἱ ὁποῖες νὰ τύχουν τὴν εὐνοια τοῦ κοινοῦ. Κατ' αὐτὸ ἐξακολουθοῦν τὴν παράδοση τῆς φιλοσοφίας. Κάθε φιλόσοφος σὲ κάθε ἐποχὴν ἔπλασε ἓνα σύστημά του, που εἶχε τὴν ἀπαίτηση νὰ δώσῃ μὴν ἀπάντηση σὲ ὅλα τὰ ἐρωτηματικά που θέτει στὸν ἑαυτὸν του ὁ ἀνθρώπος. Οἱ περισσότερες ἀπαντήσεις τῶν παλιῶν φιλοσόφων στὰ ἐρωτηματικά αὐτά ὑπῆρξαν ἐκτάκτως ἀφελεῖς, ἀπλοϊκὲς ἢ τοῦλάχιστον ἀδύνατες. Οἱ ἀπαντήσεις αὐτὲς δικαιολογούνταν μὴ φορὰ που δὲν ὑπῆρχεν ἐπιστήμη και ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, ἦταν δοσμένο ἐκ τῶν προτέρων, ἦταν δηλ. ἀνεξάρτητο τοῦ κόσμου τὸν ὅποιον ἐμελετοῦσε. Σήμερα ὅμοιοι ἢ πλάνη αὐτὴ εἰχτηκε κάτω. Τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, δημιουργημα τῆς φύσης, μελετᾷ τὴ φύση. Ἡ ἐπιστήμη ἀφοῦ ἀπὸ τὴ μὴ ἐποποθέτησε τὸν ἀνθρώπο στη θέση του μέσα στη φύση, τὸν ἐδικαίωσε ἀπὸ τὴν ἄλλη στὸν πόθο του νὰ μελετῇ τὴ φύση. Ἡδη τὸ νὰ ἔχει βρῇ ὁ ἀνθρώπος τὴ θέση του μέσα στη φύση, εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο φιλοσοφικὸ πόρισμα ἴσαμε τώρα. Μπροστὰ σαυτὸ ὅλα τὰ ἄλλα ὀχιοῦν, και οἱ ἰδρυτὲς τοῦ Τρανσφορμισμού, ἰδίως ὁ Λαμάρκ τοῦ ὁποῖου οἱ ἀρχὲς εἶναι πλέον φιλοσοφικὲς ἀπὸ τὲς τοῦ Λάβριν ὀφείλουν νὰ θεωρηθοῦν ὡς δύο ἀντιθέτου ἴσως εἶδους μεγαλοφυΐες, ἀλλὰ πάντα ὡς δύο μεγαλοφυΐες εὐεργετικὲς τῆς ἀνθρωπότητος.

Και ὅμοιοι — ὡσὰν ἢ φιλοσοφία οὐτὴ που λέγεται Τρανσφορμισμὸς νὰ μὴν ὑπῆρχε — παρατηροῦμε σήμερα μὴ διάθεση, ὅχι μόνο σὲ μερικοὺς φιλοσόφους ἀγύρτες, ἀλλὰ και στὸ κοινὸ νὰ μᾶς δώσουν μὴ δική τους ἱστορία και νὰ μᾶς μεταδώσουν μὴ δική τους ἀντίληψη τῆς ἐξέλιξης. Ἐπιμέ- ρον δηλ. πολλοὶ φιλόσοφοι νὰ μᾶς δώσουν μὴ κοσμογονία. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐπιθυμητόν, ἀπὸ τὸ πλῆθος, τὸ ἀπαιτεῖ μπόρῶ νὰ πῶ τὸ πλῆθος. Διότι οἱ κοσμογονικοὶ αὐτοὶ φιλόσοφοι φροντίζουν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ διατηρήσουν τὸ ὄνομα ἐξέλιξη, και νὰ παρουσιάσουν τὴ φιλοσοφία τους ὡς ἐξελικτικὴ, ἀφ' ἑτέρου ὅμοιοι ἀντικαθιστοῦν τὴν πραγματικὴν ἐξέλιξη — τὴν φυσικὴν δηλ. — με μὴ μεταφυσικὴ τέτοια. Ἡ ἐξέλιξί τους δηλ. δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ μὴ δημιουργία που ντρέπονται νὰ τὴν διαπιστώσουν ὡς τέτοια και τὴν ἀποκαλοῦν ἐξέλιξη, ἢ ἐξέλιξη στὴν ὁποία κολλοῦν ἓνα ἄλλο ὄνομα. Διαβάζοντάς τους με ὅλο τὸ λεκτικὸ τῆς ἐπιστήμης που μεταχειρίζονται αἰσθάνεσθε ὅτι ἀναπνέετε μὴν ἀτμόσφαιρα που σὰς εἶναι γνωστὴ πρὸ πολλοῦ, και ἀπὸ τὴν ὁποῖαν σὰς ἐχρησάσθηκε κάποτε μὴ πραγματικὴ «δημιουργία» μέσα σας ὅπως ἀνεψοθήτε.

Δι' ἐμὲ, κάθε ἄλλο εἶναι ὁ ρόλος τοῦ φιλοσόφου παρὰ ἐκεῖνος τοῦ «μεσάζοντος» μεταξύ ἐπιστήμης και πλῆθους, παρὰ ἐκεῖνος τοῦ νὰ καθησυχάζῃ τὴ λαϊκὴ συνείδηση, με τὸ νὰ καθιστᾷ ἀκίνδυνες τὲς θεωρίες τὲς πιὸ ἀνατρεπτικὲς τῶν δογμάτων. Βέβαια τὸ τέχνασμα εἶναι λαμπρόν, ἀποδεικνύει μὴν ἀληθινὴ ἐξυπνάδα σκεῖνον που πρῶτος τὸ μεταχειριστήκε. Θὰ ἄξιζε νὰ δοθῇ σὲ τέτοιες φιλοσοφίες τὸ ἐπώνυμο : μιμητικὲς φιλοσοφίες. Ἀντὶ νὰ δεῖξουν πὼς ξεχωρίζουν ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ θεωρία που ἔρ-

χουνται να πολεμήσουν, να νοσήσουν, να της αφαιρέσουν την υπόληψη, μεταχειρίζονται άκριβώς μίαν αντίθετη τακτική. Τη μιμούνται όσο μπορούν πιο τέλεια. Την ακολουθούν βήμα προς βήμα. Αποτολμούν ακόμη να καταιφούν στα «καταγώγια» της επιστήμης, να παρατηρήσουν ένα νέο επιστημονικό γεγονός μαζί με τον εφευρέτη του, τον πρώτο παρατηρητή του. Κατόπιν με τα μάγια της μεταφυσικής των αλχημείας, παριστοφάνουν το πάλιν. Πρώ ολίγου έσκουνοτούσαν με τον άγκωνα τους τον επιστήμονα όπως σκύφουν καλύτερα άπάνω στο φακό του μικροσκοπίου του. Τώρα πετούν εις τά ύψη, εις το ζενίθ. Σάς γεμίζουν ταυτιά με όλες τές υποσχέσεις της παλιάς μεταφυσικής. Σάς παρουσιάζουν ως γεγονός τετελεσμένο πλέον πώς άγγισαν το πνεύμα με το δάκτυλο!!

Ίσως να μη φταίνουν και οι ίδιοι να μην είναι τουλάχιστον οι μόνοι υπεύθυνοι για τές άνοησίες που κηρύττουν. Φταίνουν περισσότερο εκείνοι οι ήλιθιοι που περιμένουν όπως σχηματίσουν μίαν ιδέα για την εξέλιξη της ζωής να άποταθούν σε ένα μεσάζοντα: σ' ένα ρήτορα.

Το επαναλαμβάνω: δέν άρνούμαι τη φιλοσοφία. Κάθε άλλο. Άπεναντίας φρονώ ότι ή φιλοσοφία είναι άπαραίτητη, όχι μόνο στον επιστήμονα αλλά και έν γενεί στο νεότερον άνθρωπο, όστις επιθυμεί να ζή μιά ζωή άκέρεια και πλήρη. Άλλά πιστεύω πως λανθασμένα επικρατεί ή γνώμη πως ένας φιλόσοφος όφείλει να σάς παρουσιάση δικό του σύστημα της εξέλιξης. Η ανθρωπότητα έκαμε δυό χιλιάδες και πλέον χρόνια όπως φτιάση στο σύστημα του Τρανσφορισμού και θέλετε ένας άνθρωπος χωρίς να έχη καθόλου την ιδιοσυγκρασία του επιστήμονα να σάς ξεφουρνίση ένα δικό του σύστημα εξέλιξης; Και προς τί;

Όταν ο Τρανσφορισμός υπάρχει γιατί να άπαιτούμεν από τους φιλόσοφους που μας γοητεύουν να μας δώσουν ένα τρανσφορισμό δικό τους. Ό τρανσφορισμός ως τώρα δέν έπρεσε. Είναι το μόνο φιλοσοφικό σύστημα που άνθεξε μέσα στα άλλα που έγκρεμνίστηκαν. Και μυριάδες γεγονότα τον πιστοποιούν, μηδέ ένα τον άναιρεί. Και φαντασθήτε πως θα άρκουσε μόνο ένα!

Στη φιλοσοφία συμβαίνει ό,τι και στη ποίηση. Οι φιλόσοφοι υποκρίνονται μπροστά στις όρξεις του κοινού. Οι ποιητές που θα είχαν τόσα πράγματα να δούν στον έξωτερικό κόσμο, κλίνουν τα μάτια τους με τη πρόληψη πως ό βιομηχανικός πολιτισμός είναι άναισθητικός. Το ίδιο, οι φιλόσοφοι — αυτή είναι ή έσωτερική τους δοξασία — βρίσκουν πως ή επιστήμη είναι κρύα, είναι άναισθητική. Πως ό τρανσφορισμός ενός Δάρβιν αίφνης είναι πολύ πεζός.

Πόσον όλίγον λοιπόν αντίλαμβάνονται την άληθινή ποίηση! Πόσον όλίγο αξίζουν να όνομαστούν φιλόσοφοι, όταν μένουν άναισθητοι μπροστά στην άλήθεια, επειδή ή άλήθεια αυτή δέν είναι άλλο παρά ή πραγματικότητα. Άλλά τη μεγαλύτερη ποίηση την έχει ή πραγματικότητα, και ή ποιητική άν θέλετε ιστορία της εξέλιξης της ζωής είναι εκείνη που μας παρουσίασαν οι Δάρβιν, Λαμάρκ και οι διάφοροι άλλοι εξελικτικοί φιλόσοφοι.

Δέν είναι σιγή για να μιλήσω για τη ποίηση, για την ήθική άκόμη καλλονή του Τρανσφορισμού. Άλλως τε το ζήτημα δέν είναι εκεί. Ό Τρανσφορισμός υπάρχει. Ένώσω, δέν τή ανατρέπει μιά νέα θεωρία, όφείλομε να τον λογαριάσωμε. Και ή γνώμη μου είναι πως ό φιλόσοφος έχει να κερδίση και όχι να χάση άποδεχόμενος τη μεγάλην αυτήν άλήθεια. Πρώτον θα άποφύγη με αυτό το τρόπο να πη διάφορες άνοησίες με τές όποιες

θα προσπαθούσε ο ίδιος να αναπληρώση το έλλειπον σύστημα της εξέλιξης, και δεύτερον, έννοώντας τον εαυτό του καλύτερα χάρις στο Τρανσφορισμό θα έπλανατό στο μέλλον, όλιγότερο τόσο στις πράξεις του όσο και στις σκέψεις του.

EMILE ZOLA: LA BÊTE HUMAINE. — AN. FRANCE: THAÏS.

Χτές όλη τη μέρα και σήμερα εδιάβασα ένα βιβλίο τρομερό. «Το πιο τρομερό κατηγορητήριο έναντίον του χριστιανισμού», κατά την έκφραση του Νίτσε όστις εφαντάσθη ότι με τον Άντίχριστό του εδούρησε στην ανθρωπότητα το κατηγορητήριο αυτό: έννοώ τη Thaïs του An. France.

Στην Ηλιούπολη πρό δυό εβδομάδες εδιάβασα La Bête Humaine του Zola. Περιέργον, αλλά περιέργο στην επιφάνεια μόνο, τα δυό αυτά βιβλία που γράφησαν από δυό ανθρώπους που μιά τόσο βαθιά αντίθεση πνεύματος φαίνεται πως χωρίζει που άφησαν την ίδια και την αυτή τραγική έντύπωση, εδημιούργησαν ώσαν ένα κενό μέσα μου, το όποιον για να πληρώσω θα μου χρειασθί ήσως πολύ να σφερθώ, πολύ να ερωτήσω τον εαυτό μου. Για πιο άκρίβεια δέ, όμολογώ πως ήδρα το θέμα της Thaïs άκόμη πιο τραγικό από κεινο του La Bête Humaine. Όσο διάφοροι στη νοοτροπία τους να μας φαίνονται ένας Zola και ένας An. France, συναντώνται όμως σε ένα σημείο και το σημείο αυτό είναι το πάλιν. Και οι δυό είναι άλύγιστοι στο σκοπό τους, τον ίδιο σκοπό που επιδιώκουν τόσον ό ένας όσο και ό άλλος, με μέσα διάφορα, όμως, γλώσσα διάφορη, αισθητική διάφορη, χρήση διαφορετικών πνευματικών ιδιοτήτων. Και οι δυό είναι άνθρωποι που ή πραγματικότητα δέν πτοεί, και που τολμούν να άτενίσουν την άλήθεια κατάμουτρα.

Άλλά ό ένας ταράσσεται βλέποντας το τραγικό μέρος της ύπαρξης. Ταράσσεται σε βαθμό που δέν βλέπει πλιά παρ' αυτό το μέρος. Ένώ ό άλλος διατηρεί το πνεύμα του γαληναιο, ήρεμο, μειδιών. Άλλ' ως μη γελασθή κανείς πως το μειδίαμα αυτό και αυτή ή γαλήνη προέρχονται από έλλειψη σοβαρότητας, πως είναι άπλή έκφραση ενός πνεύματος που άρέσκειται στο διανοητικά παιγνίδια και τές διανοητικές άκροβασίες.

Τίποτε το πιο πραγματικά σοβαρό, από το πνεύμα του An. France, που ξεύρει να άποδίδει σε κάθε πράγμα την αξία του του άρμόζει, καμιά αντίληψη τέχνης πιο σοβαρή από τη δική του αντίληψη. Είναι άδύνατον να διαβάση κανείς τη Thaïs χωρίς να αισθανθί μιά συνκίνηση, που διαρκώς τη τρέφει και τη διατηρεί θερμή και ζωντανή ή κάθε γραμμή αυτού του γοητευτικού και τρομερού βιβλίου. Έδώ λές πως συλλαμβάνει κανείς επ' αυτοφώρη το ανθρώπινο πνεύμα σε πόλεμο κηρυγμένο έναντίον του παραλογισμού, πόλεμο που τον διεξάγει ό ποιό ικανός και δεξιός και άκαμπτος και άκούρατος μονομάχος του. Έδώ μήτε μιά λέξη που να έχη γραφή εις μάτην, μήτε μιά φράση που να μη την έμπνέη μιά επαναστατημένη σκέψη, που τώρα εκδηλώνεται με ειρωνεία, τώρα με σαρκασμό, πιο εκεί με όλιγο, άλλοδ με άφορισμούς επιστημονικούς ή σε ιστορικές άποκαλύψεις, τότε τέλος με άνοιχτή άγανάκτηση. Έδώ, βλέπει κανείς τον καλλιτέχνη, διπλασιασμένο και τριπλασιασμένο από ένα επιστήμονα και από ένα άνθρωπο. Και τέλος; γιγαντωμένο από το μέγεθος του άγώνος που παλαίει. Ένώ, μένει κανείς έκθαμβος για την άρμονία που βασιλεύει στο όλο έργο. Το έργο τέχνης είναι συγχρόνως και ένα έργο ανθρωπισμού, ως και ένα έργο επιστημονικό. Η σκέψη είναι μιά δράση. Το ώραίον είναι και άληθινό.

EL-MANACHI. 14.4.1917.

Ο ΝΕΟ-ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ.

Ἡ σκέψη τοῦ ἀναρχισμοῦ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τῆ σκέψη τοῦ εἰδωλολατρισμοῦ, ἀλλὰ τοῦ εἰδωλολατρισμοῦ ἀντικαταστάμενου μὲ τὴ πῶ μεγάλη ἐκταση τῆς λέξης, δηλ. ὄχι μόνον ὡς μιὰ πνευματικὴ καλλιέργησις (culture intellectuelle) ἀλλὰ καὶ ὡς μιὰ κατεύθυνσις ζωῆς. Ἡ οὐσία τοῦ εἰδωλολατρισμοῦ εἶναι ἡ διαπίστωσις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀτόμου. Ἐκεῖνη τοῦ ἀναρχισμοῦ δὲν εἶναι ἄλλη.

Ὁ ἀναρχισμὸς καθὼς τὸν ὄρισα, εἶναι μιὰ ἀντίληψις ζωῆς ποῦ μὲ τρόπον γενικὸν σχετίζεται μὲ αὐτὴ τὴν ἀνθρώπινη φύσιν. Δὲν εἶναι δηλαδὴ μιὰ σχολή, ἢ μιὰ τάσις πνεύματος γέννημα μιᾶς ἐποχῆς ἢ ποῦ φανεροῦνται σὲ μερικὰς φάσεις τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, ὅπως μερικοὶ ἱστορικοὶ ἢ κοινωνιολόγοι τὸ φαντάζονται, οἱ ὅποιοι φρονοῦν πὼς οἱ ἀναρχικὲς ἰδέες δὲν μποροῦν νὰ ἐκδηλωθοῦν παρὰ μέσα σὲ μιὰ κοινωνίαν ποῦ βρίσκειται σ' ἓνα στάδιο ἀποσύνθεσης καὶ βραίνει πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸν. Ὁ ἀναρχισμὸς μένει γιὰ μένα, ἓνα γεγονός παγκόσμιον, ὅπως καὶ ὁ εἰδωλολατρισμὸς. Χαρακτηρίζει μιὰ συνείδησις χωρούμενη καὶ γεμάτη ἀπὸ ζωῆς: ἓνα πνεῦμα ποῦ ἀγαπᾷ τὴν γαλήνην καὶ ὀρέγεται τὴν ἐλευθερίαν: μιὰ θέλησις ἀκέραια καὶ ποῦ διαπιστώνει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Πλέον ἰδιαίτερα ὁ καθ'αυτὸ ἀναρχισμὸς δὲν εἶναι μιὰ δοξασία ἀπλῶς κοινωνικὴ ἀλλὰ μιὰ τάσις φιλοσοφικὴ τοῦ πνεύματος.

Ὁ ἀναρχισμὸς ὅπως ἐξηδηλώθη στὲς νεώτερες συνείδησεις ὑπὸ τῆς διαφόρες μορφῆς του (ἀτομιστικῆς θεωρίας, κοινωνιστικῆς, ἀνθρωπιστικῆς, διεθνιστικῆς) δὲν μποροῦν νὰ φανερωθῇ στὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν ὅπου μολόντουτοις ἢ εἰδωλολατρικὴ ἀντίληψις τῆς ζωῆς — ἢ ὅποια ἀργότερα ὑπέκυψε στὸ μυστικιστικὸν κῆμα τοῦ Χριστιανισμοῦ — ἴσχυεν. Τὸ ἄτομον ἐξῆυσε τότε πολὺ μέσα στὴν πολιτείαν. Τὰ μέσα συγκοινωνίας — πραγματικῆς καὶ διανοητικῆς ἴσαν πολὺ πτωχά. Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἐφθασε ποτὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἀνάπτυξης ποῦ δείχνει σήμερα. Οἱ λαοὶ ζοῦσαν πολὺ χωρισμένοι οἱ μὲν ἀπὸ τοὺς δέ, παρουσιάζον ἐπίπεδα ἀνάπτυξης καὶ πολιτισμοῦ ἄνισα, ἢ θεομοθεσίαν τῆς σκλαβείας ἐχώριζε τοὺς πληθυσμοὺς τῶν πόλεων σὲ δύο τάξεις. Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐχώριζε πράγματι πολὺ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς λαοὺς.

Ἐπὶ τέτοιους ὄρους ὁ ἀναρχισμὸς δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ πάρῃ τὴ μορφήν τῶν ἀτομισμοῦ καὶ ὄχι μιᾶς δοξασίας ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καὶ ἀνάπτυξης. Καὶ τὸ ἠμερότερον ἰδεῶδες στὸ ὅποῖον τὸ ἄτομον μποροῦσε νὰ φθάσῃ ἦταν νὰ ζητήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἐλευθερίαν ἀποφεύγοντας τὴν ἐξωτερικὴν δράσιν ἢ τὴν μποροῦσε νὰ τοῦ ἀποβῇ πρόξενος ἀνησυχίας.

Σήμερα ὅμως οἱ ὄροι τῆς ζωῆς εἶναι ἄλλοι. Ζοῦμε μᾶλλον μὲς τὸν κόσμο παρὰ μέσα στὴν πολιτείαν. Εἴμεθα περισσότερο παγκόσμιον μὲ ὅλον ποῦ δὲν πάυομε νὰ εἴμεθα βαθυὰ ἀτομιστοί. Ἡ παγκόσμιος σκέψις καὶ κίνησις μᾶς εἰσέρχεται ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τοῦ κοσμοῦ μας. Ἡ Ἐπιστήμη τῆς ζωῆς, ἢ Βιολογία, ἐλάτυνε σὲ βαθμὸν ἀφάνταστον τὴν ἐννοιαν τῆς ζωῆς μὲ τὸ νὰ ἔχει εἰσάξῃ σαυτὴν τὴν ἰδέαν τῆς ἐξέλιξης, καὶ τῆς Κληρονομικότητος τῶν κτεμένων χαρακτηριστῶν, χάρις στοὺς ἀθάνατους νόμους τοῦ Λαμάρκ. Ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τὸ μυστικιστικὸν τῆς περιεῖραμα* ἀπὸ τὸ ὅποῖον τὴν ἐβγαίαν αὐτὴ ἢ φορὰ τῶν πραγμάτων — ἐννοῶ τὸ ἀδιέξοδον

(*) Ἴδε ὁ Νεο-Εἰδωλολατρισμὸς.

στὸ ὅποῖο τὴν ὀδήγησε ἢ οἰκτρὴ πλάνη τῆς (ἐλπίδα τῆς ἄλλης ζωῆς), βρῖσκει ἀκόμη τὴν ἑαυτῆς δυνατὴν, χάρις στὸ αἰώνιον εἰδωλολατρικὸν αἰσθημα ποῦ τὴν κατέχει, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ κάθε νέα πάλιν, μὲ σκοπὸ τὴν πῶ μεγάλη ἀνάπτυξίν τῆς. Ἀφίνοντας κατὰ μέρος τῆς μύξες ποῦ παθητικῆς καὶ πρακτικῆς ὅπως ὑπῆρξαν πάντοτε, παλαιῶν τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ βαδίζον πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς εὐημερίας τους — οἱ ἄλλοι — ἐκεῖνοι ποῦ τὸ βλέμμα τους προσπαθεῖ νὰ ἀγκαλιᾷσῃ ὄχι μόνον τὴν τορινήν, τὴν ἀκριβῶς ἀναγκαίαν — πραγματικότην, ἀλλὰ καὶ τὴ πλούσιαν τέτοια ποῦ περιλαμβάνει παρὸν καὶ μέλλον συγχρόνως, καὶ ἀκόμη καὶ σὲ ἓνα βαθμὸ τὸ παρελθόν, προσπαθοῦν νὰ προσαρμωθοῦν τελειότερα πρὸς τὴν ζωὴν, νὰ προσαρμώσουν τὸν κόσμο τελειότερα πρὸς τῆς ζωτικῆς καὶ πνευματικῆς τῶν ἀνάγκης, σὲ τρόπο ποῦ τὸ εἶναι τους νὰ ἐξελισσεται ἀρμονικὰ, χωρὶς νὰ παραμορφώνεται.

Ὁ νεώτερος ἀνθρώπος δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἐνάντιος μῆτε πρὸς τὴν ζωὴν, μῆτε πρὸς τὴν ἀνθρωπότην, μῆτε πρὸς τὸν κόσμο. Ἄλλ' ὄχι μόνον ἐνάντιος δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀλλὰ μῆτε καὶ ἀδιάφορος.

Ἡ ἀδιάφορία σημαίνει ἀποχὴ ἀπὸ τῆς δράσης. Καὶ ζοῦμε τόσο μέσα στὸν κόσμο σήμερα, ὅστε μιὰ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς δράσης — τὴν τοπικὴν ἢ τὴν δράσιν, τὴν δράσιν ποῦ μποροῦμε νὰ ἐξασκήσουμε κατ' εὐθειαν γύρω μας — σημαίνει ὀλιγόστευσι τῶν σχέσεών μας μὲ τὸν κόσμο. Καὶ μιὰ σκέψις σήμερα, εἶναι τόσο πῶ δυνατὴ, τόσο πῶ ζωντανή, ὅσο εἶναι μιὰ σύνθεσις ἀπὸ στοιχεῖα ποῦ πῆρε ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἐκεῖνο ποῦ ἄλλοτε ὀνομάζετο ἐσωτερικὴ ζωὴ ἢ δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς κάμῃ σήμερα τὴν ἐντύπωσιν παρὰ κατὰ τὸν πολὺ φτωχὸν. Μιὰ σκέψις ποῦ γιὰ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς καὶ τὸ ἰδιορρυθμὸ τῆς κατεδίκασε τὴν ἑαυτῆς ἐπὶ θεληματικῆς ἀγνοίας τοῦ κόσμου δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει, μὲ ὅσην ἔντασιν καὶ ὁ δημιουργὸς τῆς νὰ ἐξῆσε καὶ νὰ αἰσθάνθησε. Εἶναι τέτοιος ὁ πλοῦτος τῆς ἐξωτερικότητος σήμερα, γνωρίζουμε τόσα πράγματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ κόσμων ποῦ περᾶσαν ἀκόμα, οἱ πλάνες ἐκεῖνων ποῦ παρεγνώρισαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν ἀνθρώπον, ἀγνωρίσθησαν τόσον κατὰ, ὅστε ἢ ἐσωτερικότητα δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει παρὰ στὰ σημεῖα ποῦ ὑπάρχει τέλεια ἀνταπόκρισις μεταξὺ τῆς καὶ τῆς ἐξωτερικότητος.

Ὅτε ἐνάντια, οὔτε ἀδιάφορη στάσις πρὸς τὴν ἀνθρωπότην μπορεῖ νὰ κρατήσῃ ἓνας νεώτερος ἀνθρώπος, σήμερα ποῦ ἡ ἐπιστήμη μᾶς ἀπέδειξε τὴν προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ζωϊκῆς σειράς, καὶ συγχρόνως — πάλιν — μᾶς ὑπέδειξε ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σαυτὸ τὸν κόσμο, σαυτὴ τὴν ζωὴν.

Καὶ τέλος δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ νεώτερος ἀνθρώπος, ἐνάντιος ἢ ἀδιάφορος πρὸς τὴν ζωὴν. Ἡ ζωὴ εἶναι ὁ μόνος πλοῦτος μας, ἀλλ' εἶναι ἓνας πλοῦτος ποῦ αὐξάνει μὲ τὴν ἐξάσκησίν τῆς, γιὰ νὰ πῶ ἔτσι, μὲ τὴ λειτουργίαν τῆς, καὶ ἐλαττοῦται μὲ τὴν ὀλιγώτερον ἢ ἀτελέστερον, ἢ μερικὴν χρῆσιν τῆς.

Ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος ποῦ θέλει πράγματι νὰ ζῆσιν, νὰ αὐξήσῃ τὴν ζωὴν του, νὰ τὴν ἀναπτύξῃ, ἀναγκαστικὰ ὀφείλει νὰ ἀγνωρίσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς δράσης ἐπὶ τῆς ζωῆς του. Ἄλλ' ἢ τέτοια δράσις προϋποθέτει τὴν ἀγνωρίσιν τῆς ἀρμονίας μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζωῆς, ἀνθρωπότητος καὶ κόσμου. Ἄρα προϋποθέτει μιὰ εἰδωλολατρικὴ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς: Εἰδωλολατρικὴ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς καὶ δράσιν ἀνθρώπινην γιὰ τὴν πραγματοποίησιν, γιὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἀντίληψης αὐτῆς

μέσα στις ανθρώπινες συνειδήσεις, με άλλα λόγια για την εξάλειψη και των τελευταίων στιγμάτων του μυστικισμού — το ελάχιστον εκείνου του μυστικισμού που αντιστρατεύεται την ανθρώπινη φύση, που της είναι ολέθριος, αυτή τη δοξασία την ονομάζω νέο-άναρχισμό.

ΓΙΑ ΤΟΝ "ΙΣΤΟΡΙΚΟ" κ. ΛΑΜΠΡΟ.

Καλό θα ήταν να πωθούν δύο λόγια για τη πραγματική αξία του κ. Λάμπρου: ως ιστορικού εννοείται. Διότι, η άνοδος του σιό ύπουργικό αξίωμα έγινε αιτία ώστε να φαντασθούν πολλοί πως η χώρα μας περιέχει κρυμμένες αξίες. Δεν ήταν μόνον ο μπακάλης και ο κραιπές που αισθάνθηκαν μια ιερή ικανοποίηση, πως θα έγινετο παγκοσμίως γνωστό πως υπάρχει ένας Ρομηός ιστορικός αλλά μπορώ να πω και πολλοί από τους διανοούμενους μας των οποίων η μανταλιτέ, σπεύδω να προσθέσω, δεν διαφέρει ούδε ζατ' ελάχιστον από κείνη των πιο μετρίων μπακάληδων και των κραιπάδων των πιο νοθευμένων οίνων. 'Αλλά πως ποτέ ένας αληθινός διανοούμενος θα σκεφθῆναι να κολακευθῆ ἔστω και για μια στιγμή πως η χώρα μας κατέχει ένα Λάμπρο; Πως ένας αληθινός διανοούμενος θα τολμήσῃ ποτέ να παραβάλῃ τὸ κ. Λάμπρο με ἕνα Aug. Thierry, ἕνα Michelet, ἕνα Mi gnet, ἕνα Fustel de Coulanges, ἕνα Aulard;

Ναί, ἂν θέλετε, ὁ κ. Λάμπρος εἶναι ιστορικός. 'Αλλ' εἶναι ιστορικός χωρίς να εἶναι καλλιτέχνης· εἶναι ιστορικός χωρίς να εἶναι φιλόσοφος· εἶναι ιστορικός χωρίς να εἶναι ψυχολόγος· εἶναι ιστορικός χωρίς διάνοια ἰκανή να διεισδύσῃ μέσα στὸ πνεῦμα, μέσα στή συνείδηση αὐτῆ τῆς ἀνθρωπότητας, εἶναι ιστορικός χωρίς να ἔχῃ ἰδρύσῃ καμμιά σχολή, χωρίς να ἔχῃ ἀνακαλύψῃ καμμιά νέα μέθοδο μελέτης, χωρίς να ἔχῃ χύσῃ τὸ φῶς καμμιάς ιδιαίτερης ἔμπνευσῆς τον ἄπάνω σὲ ὁποιοδήποτε σημεῖο τῆς ἱστορίας· εἶναι ιστορικός χωρίς να εἶναι κοινωνιολόγος. "Ὅταν ἀφαιρέσω ὅλες αὐτὲς τὲς ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τὸν ἀληθινὸν ἱστορικόν, ὁ κ. Λάμπρος ἀπομένει βέβαια ἕνας ἱστορικός με τὴ μικρὴ σημασία τῆς λέξεως: ἕνας ἱστορητικός δηλ. ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς laborieux, που τέτοιοι ὑπάρχουν χιλιάδες και χιλιάδες, σὲ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, μπενεδικτινοί, μανδαρινοί ἢ ὅπως ἄλλοιως θέλετε να τοὺς ἀποκαλέσετε. 'Αλλὰ μὴ συγχέετε τὴν ἱστορίαν με τὴν ἐξιστόρησιν. Καὶ πρὸ πάντων με τὴν ἐξιστόρησιν οἱ μιὰ γλώσσα ἀκαταίσθητη...

ΣΟΦΟΙ ΚΑΙ ΣΟΦΟΥΛΙΑΚΕΣ, ΣΩΤΗΡΕΣ, ΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ.

'Η ἀπλοϊκότης καὶ ἡ νοηρότης ἢ πνευματικὴ τῶν διανοουμένων μας, καὶ πιο γενικὰ τὸ ἀφιλοσόφητό τους, μὲς ἀποκαλύπτονται με τρόπο πῶς διαγῆ ὅταν θελήσουμε να κριτικώσουμε ἐκείνους ἀπ' αὐτοὺς που ἐπιδείχνουν διανοητικότητα πῶς ὑψηλὴ ἀπὸ τὸν ἄλλον, πῶς βαθεῖα μάθησιν ἢ πῶς μετὰ πείρα τῆς ζωῆς. Ἐννοῶ τὴ μάζα τῶν σωτήρων, τῶν σαβατόρων, τῆ φυλόξῆρα αὐτῆ για να μιλοῦμε ἐπιστημονικά, που ἐκόλλησε ἄπάνω στὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς νεότητος, με τὴν ἀπαίτησιν να τοὺς δώσῃ τὴ κατεῦθυνσίν του, τὴ μόνη σωτήρια κατεῦθυνσιν γι' αὐτό.

Εἶπα: 'Απλοϊκότητα, πνευματικὴ νοηρότητα καὶ ἀφιλοσόφητο. Εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν σωτήρων.

Ἀπλοϊκότητα. Ἐννοῶ με τὴ λέξη αὐτὴ τὴν ιδιότητά τους να ξηπα-

ζονται καὶ τὴν ἀδυναμία τους να ἐπιρροάζονται πολὺ ἀπὸ τὴ πρώτη πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, τὴν ὁποῖαν συναντοῦν στὸ δρόμο τους. 'Η ἀδυναμία τους φανερώνει βέβαια ἑλλειψὴ κριτικῆς πνεύματος καθὼς καὶ μιὰ πολὺ γνωστὴ ἀνατολίτικη ματαιοδοξία. Για να δώσω ἕνα μικρὸ παράδειγμα ἀλλὰ πολὺ χαρακτηριστικὸ που ἴσως κάνει μερικὸς να ἀνοίξουν τὰ στραβά τους που ὡς τώρα τὰ ἔχουν κλεισμένα, ποῖος δὲν παρέστη ποτὲ στή κλασικὴ πλέον συζήτηση, ὅπου δυὸ ἢ καὶ περισσότεροι ἀνατολίτες διανοούμενοι, καθέννας τους που εἶδε καὶ μιὰ χώρα τῆς Εὐρώπης, ὑποστηρίζουν με ἴσο πάθος καὶ πεποίθησιν πως οἱ ὠραιότερες γυναῖκες τοῦ κόσμου εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνες τοῦ τόπου που εἶχε τὴν τύχη ὁ καθέννας τους να ἐπισκεφθῆ.

Τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἴσως εἶναι κατὰ περισσότερο ἀπὸ παράδειγμα. "ἴσως ἀποκαλύπτει ὅλο τὸ ἐπιπόλαιο τοῦ νοῦ τῶν διανοουμένων μας ἐκείνων που «εἶδαν Εὐρώπη».

Οἱ σωτήρες για τοὺς ὁποῖους κάνω λόγον, δὲν αισθάνθηκαν ποτὲ τὴ στοιχειώδη ἀνάγκη πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ μυαλοῦ των, να ἐρευνήσουν ὅπως πληροφρηθοῦν ἐὰν ἐκεῖνα καὶ μόνον που ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τὸν πρώτο τυχόντα καθηγητὴ ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο δάσκαλό τους, ἦσαν τὰ ὀρθά, ἐὰν οἱ ἰδέες που ἤκουσαν να ἀναρῶν εἶχαν πράγματι ὅπως τὲς ἐξέθετε ὁ ὀρθόδοξος, ἐὰν τέλος ἢ διδασχὴ ἢ ἰδιά τοῦ ὀρθόδοξου αὐτοῦ δὲν ἦταν ἀσχετὴ με τὴ πολιτικὴ (θὰ ἀναφέρω ἄπλως τὴν παρατήρησιν που κατάντησε παγκόσμια πλέον, τῆς περιφρόνησῆς με τὴν ὁποῖαν μιλοῦν για τὴ Γαλλικὴ ἐπιστήμη ὅσοι ἐσπούδασαν σὲ Γερμανικὰ πανεπιστήμια).

Δὲν θὰ ἐννοήσετε ποτὲ ἕνα σωτήρα (*) ἐὰν πίσω ἀπὸ τὸν σωτήρα αὐτὸν δὲν σκεφθῆτε ἕνα ὀρθόδοξο.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΝΟΗΡΟΤΗΤΑ. 'Η πνευματικὴ νοηρότης χαρακτηρίζει τοὺς σωτήρες. Ἔχουν βλέπετε, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τὴ συνείδησιν ἡσυχῆ. Ἦσαν τὴν ἀλήθεια. Δὲν ἔχουν πλέον να μάθουν τίποτε. Τώρα δὲν τοὺς ἀπομένει ἄλλο παρὰ να τὴ διδάξουν στοὺς ἄλλους. Τὸ συνηθέστερο ἢ ἀλήθεια αὐτῆ εἶναι ἢ μιὰ νέα-νέα modernité ἢ μιὰ παλιὰ-παλιὰ vieillesse. 'Αλήθεια— fin-de-siècle ἢ ἀλήθεια — antiquaille. Καὶ ὁ λόγος εἶνε ἄπλως. "Ὅταν κανεὶς πηγαίνει στὰ τυφλά ἢ θὰ πῆσιν σὲ κανένα σπινθηροβόλο τσαρλατανισμό ἢ σὲ καμμιά ἀξιοσέβαστη γερωνικὴ ομορφιά.

Μάτην θὰ γυρέρετε να βρῆτε στοὺς σωτήρες κριτικὸ πνεῦμα, τιμότη ἐπιστημονικὴ, συνείδησιν ἀνοικτὴ σὲ ὅλα. Ἐντελῶς ἀμελέτητοι δὲν γνωρίζουν, δὲν ἐμπνέονται παρὰ ἀπὸ ὀρισμένο ἀριθμὸ δημοσιεύσεων. Καὶ ὅ,τι ἀγνοοῦν, τὸ καταδικάζουν, τὸ ὑβρίζουν, τὸ ἀναρῶν, χωρίς ποτὲ να λάβουν τὴν περιέργεια να τὸ μελετήσουν.

ἈΦΙΛΟΣΟΦΗΤΟ. Δὲν θὰ συζητήσω ἐδῶ τὲς διαφορὰς φιλοσοφικὰς «ὀμιλίας» καὶ «νοησιῶς» τῶν σωτήρων. Γιατὶ εἶναι κατώτερες ἀπὸ κάθε λόγο. Ἀπλῶς θὰ ξεχωρίσω σ' αὐτὲς δύο μέρη. Τὸ «εἰλημμένο» δηλ. τὴ μεταφρασὴ που μὲς δίδουν τῆς διδασχῆς τοῦ ὀρθόδοξου — σπανιότερο εἶναι σὲ θέση να μεταφράσουν καὶ να ἐμπνευσθοῦν ἀπὸ ἕνα ἄλλο ἔργο — καὶ τὸ δικό τους, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι παρὰ «λόγια τοῦ κερνέ» τὸ πιο συχνὰ σχετικὸ με τὴ κατεῦθυνσιν τῆς φυλῆς, τὸ ρόλο τῆς γυναῖκας μετὰ τὴ κοινωνία, τὸν ἀνατολικὸ καὶ τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ, τὴ θεωρίαν τῆς γνώσης, τὴ πολιτικὴ, τὴ φυσιογνωμία τῆς γυναῖκας, τὴ νεώτερη μουσικὴ, τὸ νεώτερο θέατρο κλπ.

(*) Οἱ σωτήρες, στή ψυχολογικὴ γλώσσα ὀνομάζονται: débiles.

Σοφιστάι και Σοφούλιακες. Οί σωτήρες διανοούμενοι υπάγονται σέ δυό τάξεις: τούς σοφιστές και τούς σοφούλιακες. Οί σοφιστές είναι εκείνοι που ή μάθησή τους υπήρξε πλέον φιλολογική: αὐτοί από χρέος πλέον πρὸς τήν φυλή επαγγέλλονται τόν φιλόσοφον και τόν καλλιτέχνη. Ἡ φιλολογία που είναι ὁ φορεῖς τῶν νέων ιδεῶν, τούς ἐξοικεῖωσε κάπως μέ τές ριζοσπαστικές τάσεις του ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἐξυμνοῦν τές τάσεις αὐτές τές ὅποτες θεωροῦν καλές διά τόν ἄλλο κόσμον, ἀλλά ὡς πρὸς τόν τόπο τους, τές θεωροῦν ὀλέθριες, διότι ή διάδοση τῶν νέων ιδεῶν, θά εφερεν ὡς ἀποτέλεσμα τή δημιουργία μιᾶς νέας κατεύθυνσης πνευματικῆς, μέσα στην Ἑλλάδα — ἀνθρωπιστικῆς, κατεύθυνση κοσμοπολιτισμοῦ — ή ὅποια θά ἀντεστρατεύτο τές ὑπάρχουσες καθιερωμένες ἀγιο-sacro-saintes κατευθύνσεις.

Οί σοφούλιακες, ἀντιθετικῶς ἐπιδεικνύουν μιᾶ μόρφωση ἐπιστημονική. Ὅμιλοῦν διαρκῶς γιά μέθοδο ἀλλά φαίνονται νά ἀντιλαμβάνονται μέ αὐτή τή λέξη, τήν ἔπισημή. Ὅμιλοῦν ἐπίσης μέ περιφρόνηση γιά τή φιλοσοφία — ἀπό ὑπερβολικό ζήλο θετικιστῶν — ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη πλανῶνται διαρκῶς στά πιό ὑψηλά σύννεφα τῆς μεταφυσικῆς.

Ἐάν ἐκατάλαβα καλά ή φιλοσοφία τήν ὅποιαν περιφρονοῦν εἶναι ἀκριβῶς ή ἐπιστημονική φιλοσοφία. Γι' αὐτούς δέν ὑπάρχει μιᾶ φιλοσοφία τῆς ἐπιστήμης ή τῶν ἐπιστημῶν, δέν ὑπάρχει παρᾶ συλλογή ἀπό γεγονότα: παρατήρησεις, περιγραφές, κατάλογοι.

Οί σοφούλιακες επαγγέλλονται τόν σωτήρα. Ὅχι ὅμως ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης — αὐτό εἶναι τὸ ἀξιοπερίεργο. Οί γελοιοί αὐτοί φαίνεται σάν νά μή ὑποπεύθησαν ποτέ τὸ ρόλο τῆς ἐπιστήμης στην ἀνθρωπότητα. Οί σοφούλιακες επαγγέλλονται τόν σωτήρα, διότι τὸ θεωροῦν δικαίωμά τους, ἄπαξ ἐσποῦσασαν. Ἡ ἐπιστήμη κατά μέρος. Ἡ ἐπιστήμη δέν ἔχει γνώμη. Οί γνώμες ὅμως τῶν ἰδίων ἔχουν ἀπόλυτο κύρος, χωρὶς νά καταδέχονται ποτέ νά τές βασίσουν ἀπάνω στην ἐπιστήμη. Πρὸς τί; Ἄπαξ ἐσποῦσασαν.

Πολλά τὰ οἰκτρά βλέπω στό τόπο μας. Ἀλλά τὸ πιό οἰκτρό, εἶναι αὐτή ή ἀπαίτηση ψευδο-ἐπιστημονῶν που δέν ἐγνώρισαν τήν Ἐπιστήμην ἀλλά ἐπιστήμες, που δέν αἰσθάνθηκαν ποτέ τὸ ρίγος τῆς γνώσης, που δέν ὑποπεύθησαν κἄν τήν ὑπαρξή τῆς Ἐπιστήμης και δέν ἐπίστευσαν σαυτήν και που ἔρχονται μέ ὄλο τὸ ἀνατολίτικο ραχατλίκι τους νά λύσουν ὅλα τὰ ζητήματα, νά ἐπιβάλλουν τές γνώμες τους, ὡς ἀληθείες.

ΗΛΙΟΥΠΟΛΙΣ, ΜΑΡΤΙΟΣ 1917.

MARCELLE TINAYRE: HELLÉ.

Τὸ ρομάντζο αὐτὸ εἶναι καλῶς ἀφοῦ φέρει τή χρονολογία 1898. Γιά μένα ὅμως που τὸ διάβασα τές τελευταῖες αὐτές μέρες, εἶναι ἐντελῶς νέον. Ἀπεκόμισα ἀπό τήν ἀνάγνωσή του, μιᾶ ἐντύπωση φρεσκάδας, ὑγείας, φρεσκού καθώς και τήν πιό ὄμορφη ἐκπλήξη ἀνακαλύπτοντας ἕνα συγγραφέα που σκέπτεται τόσον ὄμορφα και τόσον ἀπλά (δηλ. θαρραλέα, γιατί ή θαρραλέα σκέψη εἶναι ή ἀπλή σκέψη).

Ἄ! δέν δοκιμάζει κανεὶς τόσον συχνά ἀμειγείς ἀπό ἀηδία πνευματικῆς χαρῆς που νά μὴν αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά σταθῆ και λίγο ὁσάκις τοῦτο συμβαίνει ὅπως τές ἀνατολήσῃ. Δέ βγαίνει κανεὶς ἀπό τήν πόλη ὅπως δητὴ θάλασσα και γυρίσῃ ἀμέσως ὅπισω. Ἀλλ' ὅταν φθάσῃ μπρὸς τῆς λέγει:

Ἐδῶ ἔς σταθῶ. Καὶ βλέπει τὸ θέαμα που τὸν ξεκουράζει ἀπὸ τές χυδαίωτες τῆς πόλης.

Τέτοιο τὸ ἔργο τῆς Marcelle Tinayre· τὸ ἔργο αὐτὸ σᾶς κάμνει νά λημονήσετε ὅτι ή ἀηδία μπορεῖ νά εἰσχωρῆ και νά μετατρέπῃ και τές πιό ὑψηλές πνευματικῆς ἀπολαύσεις.

Ἐπὶ τῆς ἀνάκλιθης ἐνθουσιῶδης θαυμαστῆς τῆς George Sand· γι' αὐτὸ λυποῦμαι πολὺ πῶς ὁ Nietzsche ἔγραφε γι' αὐτήν: vache écrivassière aux mammelles pleines d'encre. Ἐννοῶ, που τὸ εἶπε μέ μιᾶ σημασία ὄχι εὐνοϊκή γιά τὸ μεγάλο αὐτὸ ποιητὴ που ὑπῆρξεν ή George Sand. Γιατί ή «ἀγελάδα» εἶναι ἀκριβῶς τὸ ὄντο που ἐκπροσωπεύει τή γονιμότητα και τήν ὕγεια. Φρονῶ, τὸ κατ' ἐμὲ πῶς τὰ ρομάντζα τῆς George Sand θά μείνουν ἀλώνια διότι ἐμπερικλείουν σκέψεις γενναῖες και ἀνθρώπινες· διότι ὀφείλονται σέ μιᾶν εὐλαϊκῆν ἔμπνευση και διότι — πρὸ παντός ἄλλου — ἐκείνη που τὰ συνέθεσε ἀγόρασε τήν πείρα τῆς μέ τῆ ζωῆ τῆς, μέ τήν εὐτυχία τῆς. Ἀπὸ τές μεγάλες και ἀντιπροσωπευτικῆς μορφῆς τῆς ἐποχῆς τῆς, ή George Sand βέβαια εἶναι μιᾶ ἀπὸ τές πιό μεγάλες και τές πιό ἀντιπροσωπευτικῆς. Καὶ τί ἐποχὴ ὑπῆρξεν ή ἐποχὴ τῆς! Τί ἐποχὴ παιδιστικῶν ἐνθουσιασμοῦ και γεροντικῆς ἀπαισιοδοξίας, ἐλαφρῆς χαρᾶς και βαρεῖας θλίψης, τρελλῶν ἐλπίδων και πρόορον ἀπογοητεύσεων. Βέβαια, μὴς εἶναι εὐκόλο σέ μᾶς, που ζοῦμε στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα, μετὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα που ἀνέγραψεν ή ἱστορία τές τελευταῖες αὐτές δεκάδες, μετὰ τήν ἀνάπτυξη τῆς κριτικῆς, μετὰ τήν ἐκλαίκευση τῶν τελευταίων πορισμάτων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, νά βροῖσομε συχνά τή σκέψη τῆς George Sand παιδαριώδη. Ἀλλ' ἔς σκεφθῶμεν ὅτι οἱ πλάνες τῆς ἦσαν οἱ πλάνες μιᾶς ἐποχῆς και πλάνες που τιμοῦν ἀκριβῶς αὐτή τήν ἐποχὴ. Καὶ πῶς ὅσο θά μᾶς φαίνονται πιό μακρονές και πιό ἀσύλληπτες γιά τὸ πνεῦμα μας, τόσο θά μᾶς καθίστανται πιό συμπαθεῖς.

Ἀλλ' ή George Sand ὅπως διατηροῦσῃ τήν φανταστικὴν αἴγλη τῆς και ὅπως ἐπιβάλλῃ σεβασμὸν σέ κείνους που τήν παραγνωρίζουν, ἢμπορεῖ νά παρυσιάσῃ και ἄλλους τίτλους δόξης. Δέν ὑπῆρξε ἔως τότε, ὁ πλέον δυνατὸς τίτλος γυναικῶς που μᾶς παρουσίασεν ή ἀνθρωπότητα και ἀναμφισβήτητα ή πρώτη ἀπὸ τῆ σειρά τῶν μεγάλων γυναικῶν τές ὅποιες μιᾶ νέα ἀνθρωπότητα που ἐγείρεται θά μᾶς δώσῃ και μᾶς δίδει ἤδη; Τέτοια ή Mareelle Tinayre.

Ἦτο ἐπόμενον ἀφοῦ ἐγνώρισα ἕνα ἀπὸ τὰ ρομάντζα τῆς Marcelle Tinayre, νά θελήσω νά τὰ γνωρίσω ὅλα. Ἐδιάβασα λοιπὸν σέ πολὺ μικρὸ διάστημα: «L'oiseau d'Orage», «Avant l'Amour», «La Consolatrice», «La Rebelle», «L'Ombre de l'Amour». Ἐλπίζω πῶς ὅτι μου μένει ἀκόμη νά γνωρίσω — και βλέπω εἰς τὸ recto του πρώτου φύλλου ἐνός ἀπὸ τὰ ρομάντζα τῆς σημειωμένα πολλὰ ἄλλα: «La douceur de vivre», «La maison du péché», «Madeleine au Miroir», «La vie amoureuse de François Barbazanges», «La veillée des armes» κ.λ.π. — δέν θά εἶναι δι' ἐμὲ πρόξενον ὀλιγότερον ὄμορφο ἐντυπώσεων ἀπὸ κείνες που ἐδοκίμασα ἤδη.

Ἀπὸ ὅτι ἐδιάβασα ἔως τότε, βλέπω πῶς ή Marcelle Tinayre, δέν ἀρκεῖται νά δείξῃ τῇ γυναίκα μῆτε ὅπως εἶνε, μῆτε ὅπως θά τήν ἤθελε νά εἶναι, και ὅπως ἐλπίζῃ πῶς θά γίνῃ μιᾶ μῆρ. Ἡ Marcelle Tinayre μᾶς δείχνῃ τῇ γυναίκα, ὅπως εἶναι ἀπὸ πάθος — ἀλλὰ τελειωτικὰ ζῶσαν μετὰ

τό πάθος. Ζώσαν, έννοώ, τή ζωντανή ζωή και όχι τήν πεθαμένη ζωή. Μου φαίνεται πως έδω ταιριάζει να υπογράνω τή βαθιά φράση της George Sand: Il y a au-delà de l'amour, des désirs, des besoins, des espérances qui ne s'éteignent point. Είς τό «l'Oiseau d'Orage», διαβάζομε: La passion avait traversé sa vie comme un grand goéland rapide. En trois coups d'aile, l'oiseau avait mesuré l'horizon. Et l'orage qui l'avait apporté s'était évanoui de lui-même.

Οί ήρωίδες της Marcelle Tinayre, ή είναι ήρωίδες που θέλουν να ζήσουν τή ζωή τους τέλεια άρμονικά και που τό πάθος έγγίζει αλλά δεν καταβάλλει (Helle, La Rebelle, Avant l'Amour), ή πληγώνονται, νικούνται από τό πάθος αλλά χάρις εις τήν force des choses και εις τήν ίδια τους προσπάθεια επανευρίσκουν τές έαυτές τους (L'Oiseau d'Orage, L'Ombre de l'Amour).

Άλλως τε οί διάφορες ήρωίδες της διαφέρουν άναμεταξύ τους άνάλογα με τή πνευματική τους ανάπτυξη και το περιβάλλοντος μέσα στο όποιον εξέλιχτηκαν. Η Helle φαίνεται ο τύπος ο πιο ιδανικός ή άρμονικός άλλ' ίσως να μάζ σαγηνεύει ολιγότερον από τήν πραγματική ή αντιθετική Josanne τή Rebelle, που καμιά εύεργετική άνατροφή ή επίδραση δεν τή προδιέθεσε εναντίον των κινδύνων της ζωής. Για τήν τελευταία αυτή διαβάζομε: «Il y avait en elle deux femmes: celle d'en haut, la fière, la vaillante, la rebelle», qui voulait se libérer, guérir et vivre dans sa chaste solitude, — et l'autre, l'inférieure, l'asservie, qui conservait encore dans son sang et dans ses nerfs, le poison ancien, le besoin des larmes et des caresses, le goût morbide de la souffrance d'amour...»

Η δύναμη της γυναίκας τή κάνει ώστε να αγαπά, να δίδεται. Η αδυναμία της τήν κάνει να παραδίδεται. Η γυναίκα που θέλει να αγαπά, είναι ή γυναίκα που θέλει τή ζωή, που επιθυμεί να ζήση τή ζωή καθός λέγει ή Rebelle, ή κατά τήν έκφραση μιας άλλης ήρωίδας της, της Marianne του «Avant l'Amour», revendique sa part de bonheur sur la fatalité, sur les conventions, sur la misère de sa destinée de femme.

Η αδυναμία της γυναίκας τήν κάνει ώστε να παραδίδεται είτε μια αδυναμία πνευματική όπως της ήρωίδας του Oiseau d'Orage, είτε αδυναμία της ίδιας γυναικείας φύσης, ή οποία πρέπει περισσότερον στην αυτοθυσίαν από εκεί ο τίτλος του ρομάντζου «L'ombre de l'amour». Η σκιά του έρωτα δεν είναι ο έρωτας. Η αυτοθυσία δεν είναι ή ζωή, έστω και αν στην αυτοθυσία βρίσκει κανείς μια τραχείαν ήδονή. Η Denise αγάπησεν ή ένόμιμος πως αγάπησε ένα φθισικό, όστις έπιτιζε να βρή στο πάθος τή σωτηρία του. Η Marcelle Tinayre, δε φαίνεται να καταδικάζη έντελώς τήν αδυναμία της γυναίκας: είναι πολύ ψυχολόγος και πολύ «αδύνατη», δηλ. γυναίκα ή ίδια για να ζητή τα υπερανθρώπινα. Μη ζητήσετε να σας παρουσιάση τή table des valeurs του Nietzsche. Άλλως τε ο ποιητής του «Ζαχατούστρα» και ο φιλόσοφος του «Πέραν του Καλού και του Κακού», άποτεινόνταν στους άντρες. Ένώ ή Μ. Tinayre άποτεινεται μάλλον προς τές γυναίκες. Πάντως όμως ή Μ. Tinayre δε θέλει τές γυναίκες θέματα της αδυναμίας των, καταδικασμένες να μερικάζουν ένα πεθαμένο αίσθημα. Πέραν από τή ζωή της αυτοθυσίας υπάρχει ή ήρωϊκή ζωή. Πέραν από τό πάθος υπάρχει ή force des choses, που διαρκώς δημιουργεί τά

όντα, πέραν από τό «Oiseau d'Orage», υπάρχουν οί πλατείς και φωτισμένοι ορίζοντες.

Άλλά βλέπω πως απομακρύνθηκα από τό Helle για τό όποιον ήθελα να κάμω λόγον.

Διαβάζοντας τό έργον αυτό δεν ήξευρα τί να προτοθανάσω: τό ιδιόρρυθμο της εμπνευσης, τό λιτό της φράσης, ή τό δυνατό της σκέψης. Όμοιο λογο όμως, πως όσο προχωρούσα στην άνάγνωσή μου, τόσον έφοβοόμουν μήπως με σταματήσει καμιά δυσάρεστη δοκιμασμένη έκπληξη. Έννοώ ή άποκάλυψη ενός συνηθισμένου true φιλολογικού ή καμιά άνισότητα, μετάπτωση, από κείνες που χαλούν και τά όραιότερα έργα. Άλλ' όχι ή συγγραφέας δεν έφάνηκε σε κανένα μέρος κατώτερη της έαυτής της, της άποστολής τήν όποιαν άνέλαβε.

Πρό παντός μια ιδέα πρωτότυπη, της Marcelle Tinayre μου άρεσε, γιατί τήν βρίζω εξ ίσου άληθινή όσο και εύεργετική. Έννοώ τήν ιδέα της έκείνη που άποτελεί τήν κεντρική σκέψη του ρομάντζου της: πως δεν υπάρχει δηλαδή ούδεμία αντίφαση μεταξύ της είδωλολατρικής στάσης του πνεύματος και της άνθρωπιστικής δράσης. Πως μια δράση φωτισμένη δεν καταστρέφει άναγκαστικά τή γαλήνη του πνεύματος. Η μάλλον πως ή άνθρωπιστική δράση είναι άναγκαία όπως ή είδωλολατρική στάση του πνεύματος δεν άποξηράνη τήν ψυχή έκείνη που τήν τηρεί.

Ο άνθρωπος πράγματι κατά τή διάρχεια της ζωής του δεν βλέπει μόνον να αγαπώσεται εντός του ή τάση προς τή γνώση, άλλ' επίσης έκείνη προς τή δράση. Και όσον ή γνώση του αυξάνει, καθίσταται διαυγής τόσο και τή δράση του τή θέλει άποφασιστική, φωτεινή, ενδιαφέρουσα διά τον ίδιον, μεταβλητική της πραγματικότητας και δημιουργική μιας πραγματικότητας πιο ταιριασμένης με τήν αντίληψη που έχει της ζωής. Άληθινά ή δράση είναι ο νόμος της ζωής. Η δράση είναι δημιουργός ζωής. Η είδωλολατρική στάση του πνεύματος είναι ή στάση έκείνη που καταδικάζει τήν άνησυχία (ο «Αγ. Αύγουστίνος αντίθετως έλεγε: et inquietum est cor nostrum) που επιδιώκει τή γαλήνη και επιζητεί τήν έσωτερικήν έλευθερία που ζη και θρέφεται με γνώση και με θεωρία.

Δεν βλέπω όμως για ποιόν λόγο τό άτομο έκείνο που κατορθώσε να διατηρήση τό πνεύμα του καθαρό από προλήψεις, που δεν άφήσε να εισχωρήση σ'αυτό καμιά άπαισιόδοξη θρησκευτική σκέψη, κανένα σπέρμα μυστικισμού, όφειλε να κρατηθή με επιμέλεια από κάθε δράση άνθρωπιστική. Άπ' εναντίας μου φαίνεται πως όποιος νοιώθει τήν πνευματική γαλήνη και αγάπη τήν άλήθεια, πρέπει να αισθάνεται ένα κάποιο αίσθημα διανοητικού οίχτου, βλέποντας τό ανθρώπινο ποίμνιο να ζή μέσα σε μια οίχτη άμάθεια, ή όποια τό κάτω-κάτω έχει τον αντίχτυπό της, άπάνω σ' αυτό τό ίδιο σώμα, του όποιου λύει τές άρμονικές γραμμές.

Τή γαλήνη στο πνεύμα μόνον ή γνώση μπορεί να τήν δώσει. Έχω τουλάχιστον τήν αδυναμίαν αυτή να τό πιστέω. Η άνησυχία ή ή δουλεία στην όσάν εξακολουθεί να ζή ή άνθρωπότητα, είναι τό άποτέλεσμα της άμάθειας της.

Βρίζω λοιπόν φυσικό, ένα πνεύμα που κατέχει τή γαλήνη και τήν έσωτερικήν έλευθερία να θέλη να τές μεταδώη και στους άλλους, όποδεικνύοντάς τους, τό δρόμο που πρέπει να ακολουθήσουν προς τό σκοπόν αυτό. Τήν προσπάθεια προς έκπλήρωση της επιθυμίας αυτής, τήν άποκαλώ άν-

θρωπιστική δράση. Μπορεί να πάρη πολλές εκφράσεις, ή μπορεί έστω να καταστή και πρόξενος λύτης για κείνον που την εξασκεί, αλλά πάντως μόνον αυτή τον εισάγει πράγματι στη ζωή — στην παγκόσμια ζωή — του δείχνει με άλλα λόγια, τί είναι ή ζωή, δηλ. του επιτρέπει να δη στη ζωή την εξέλιξή της, τους κυμαντισμούς της, την προσπάθειά της προς την ελευθερία.

Δεν ξέρουμε τη ζωή όταν απλώς αρκούμεθα στο να δεχόμεθα εξωτερικές εντυπώσεις, χωρίς να αντιδρώμεν. Δεν είναι επειδή θα ανυψωθώμε σε αισθηματικές ή σχολαστικές γενικεύσεις και πορίσματα για την ανθρώπινη ποηρία ή τον ανθρώπινο εγωισμό, π.χ., που θα έχομε το δικαίωμα να κηρύξομε πως ξέρομε τον άνθρωπο. Ένώσο στον άνθρωπο της σήμερα δεν κατορθώσαμε να ανακαλύψομε έναν άλλον άνθρωπο ή έστω τον άνθρωπο στον όποτον δεν θα κατορθώση να ύψωθη τελείως, αλλά στον όποτον όμως τείνει ή πείρα μας της ζωής και του ανθρώπου θα μείνη απλώς μια πείρα συμφεροντολογική ή μια γνώση αισθητική· δεν θα άποβη ποτέ μια πείρα ζωής πραγματική, θα είμεθα πρακτικοί της ζωής όχι όμως έμπειροι.

Αφού ή δράση είναι ό νόμος της ζωής, πιά καταλληλότερη δράση για όντινα αισθάνεται τον πλούτο και την αξία της ζωής και δεν την καταφρονεί κατά τό κέλευσμα των θρησκειών, παρά ή δράση που έχει ως σκοπό την απελευθέρωση του ανθρώπινου μυαλού από την αμάθεια και τες προλήψεις. Τό πεδión αυτό της δράσης είναι τόσο έκτεταμένο, επιφυλάσσει τόσο ζοηρές εκλήξεις, που φαντάζομαι πως μπορεί να ίκανοποιήση και τους πιο δύσκολους, να άποξημιώση και τους πιο αδύνατους. Αυτό άξίζει να σημειωθίη. Πολλοί πιστεύουν πως μόνον θυσιάζοντας κανείς τό «έγώ» του, μπορεί να δράση για την ανθρωπότητα, ενώ όλος τό εναντίον· όστις εργάζεται πράγματι ένσυνείδητα για τό «έγώ» του, για τό άτομικό του συμφέρον, εργάζεται άναγκαστικά για την ανθρωπότητα. Η ανθρωπότητα έχει ανάγκην από ένσυνείδητα άτομα. Άκριβώς όποιος μπαίνει θαρραλέα μέσα στη ζωή, πλησιάζει τό λαό, τείνει τό χέρι του προς τους αντίρτες, πλουτίζει μ' αυτόν τον τρόπο τό έγώ του, δέχεται περισσότερους ρυθμούς του κόσμου, συμπαθεί σε πλατύτερο βαθμό με τό πάν. Έπεκτείνει τέλος τό έγώ του μέσα στα έγώ των άλλων. Βλέπει τη ζωή του, απλό σπινθήρα ένόσο την κρατούσε ζουλιάρικα κλειστή στον κόσμο, να ανάβη, άπ' όταν της άπέδωσε την ελευθερία της, ζοηρές πυρκαϊές.

Βέβαια, ό καθένας δεν είναι και άξιος για τό έργο της μεταβίβασης της ζωής. Όλοι δεν έχουν τη δύναμη να έμψυχώνουν άτομα μέσα στα όποια έφαινονταν πως ή ζωή έτρεμόσβυγε. Άλλ' όσοι τουλάχιστον αισθάνονται αυτή τη δύναμη μέσα τους, άς τη χρησιμοποιήσουν, όπως την αύξήσουν ακόμη. Είναι μια κρυφή άρετή με την άληθινή σημασία της λέξης, που δεν πρέπει να παραγνωρίσουν την αξία της. Δέ θα ήθελα όμως να τελειώσω τά όλίγα αυτά λόγια για την Marcelle Tinayre, χωρίς να αναφέρω πιο ιδιαίτερα : «L'Ombre de l'Amour». Στο ρομάντζο αυτό, παραπλεύρως με την άνάλυση που ό συγγραφέας κάνει των προσώπων του, βρίσκει κανείς μια θανάσια άπ' όλες τες άπόψεις περιγραφής του Limousin, που για την έντέλειά της ύπενθυμίζει εκείνα τά όμιφρικά romans champêtres της George Sand, μέσα στα όποια, ή γεμάτη από άγάπη γυναίκα αυτή άφηρε να ψάλλη την υπερχυλισμένη από ποίηση ψυχή της.

Ο ΓΟΥΝΑΡΙΣΜΟΣ.

Ό κ. Γούναρης είναι πράγματι ένας τύπος αντιπροσωπευτικός. Ός τέτοιος άξίζει να σημειωθίη. Αντιπροσωπεύει μια μεγάλη μερίδα από τους «άνεβασμένους φιλοδόξους» του τόπου, πιο ιδιαίτερα εκείνους που προσπαθούν με τη σπουδή να αναπληρώσουν την έλλειψη ιδιοφυίας και που ή φιλοδοξία τους δεν άνέχεται να άναγνωρίζουν άλλην αξίαν πλην από τη δική τους και των όμοίων τους. Και τη συγκατάβαση αυτή ως προς τους όμοίους τους είναι άναγκασμένοι να την κάμουν, δια τό λόγο που είναι καταδικασμένοι να συμμαχούν άναμεταξύ τους όπως καταστήσουν πιστευτή την αντίληψη που έχουμε της μεγαλοφυίας, της επιστήμης και του πνεύματος. Τά συμφερόνά τους συνδέονται σε τέτοιο βαθμό που τό κολληκτικόν τους έγώ πνίγει τό άτομικό, τό όποτον έξ άλλου οι ίδιοι προτιμούν να κρύπτουν από τά μάτια του κοινού, τόσον είναι πεισμένοι οι ίδιοι για τη μετριότητά του. Τό μίσος για την ξεχωριστή ιδιοφυία, για τη μεγαλοφυία, ένώνει όλους αυτούς τους philistins cultivés, οι όποιοι κατά βάθος είναι οι πιο άσπονδοι έχθροί του πνεύματος.

Άλλώς πως δεν μπορεί να εξηγηθίη ό ένθουσιασμός, ή ψύχωση που έπιασε τόσους διανοούμενους για τον κ. Γούναρη, ένθουσιασμός που ξεδηλώθη από την εποχή κόλας που ό Γούναρης, ό στην Εύρώπη μορφωμένος έπέστρεψε στην Ελλάδα με την πρόθεση να σώση την Ελλάδα, modo scientifico. Γουναρισμός που προπάντων ξεδηλώθη άποκλειστικώς στες τάξεις των «διαβασμένων» ψύχωση και αυτή των νεοπλουτών του πνεύματος. Να ήμπορούσα να έριχα, τέλος, μια για πάντα την πρόληψη που θέλει πως όλοι εκείνοι που έσπούδασαν στην Εύρώπη είναι πράγματι και τόσον genia! Είναι σε θέση να μιλούν για όλα, από την όμορφιά της γυναίκας ως για τό μέλλον της ανθρωπότητας, είναι σε θέση να λύσουν όλα τά ζητήματα! Και προ πάντων όταν πρόκειται για ανθρώπους που έσπούδασαν ένα άλλο Droit, ή μια ψευτοεπιστήμη σαν την Πολιτική Οικονομίαν. Άλλά στην Εύρώπη δεν ύπάρχει σχεδόν καθηγητής όποσούν σοβαρός που να μην έχη διαβάση τρεις και τέσσαρες επιστήμες, ήμπορώ δέ να όνομάσω célébrités γνωστές που άρχισαν μόλις μορφή να πω τες σπουδές των στον κλάδο στον όποτον διεκρίθησαν άφού πλέον είχαν στα χέρια τους ένα doctorat ιατρικής, ή μια agrégation μαθηματικών. Άς μίη μιλήσω δέ για τό droit που θεωρείται ως ένα passe-temps. Όταν άκούω να μου έξυμούν ένα κύριον επειδή έμορφώθηκε στην Εύρώπη, και έννοούν με αυτό πως έσπούδασε Νομικά, ή μια ψευτοεπιστήμη σαν τη Πολιτική Οικονομία, μουρξεται να σκάσω στα γέλια. Θα με ένδιέφερε προ πάντως να ξέρω αν ό κύριος αυτός είχε τό ευτύχημα να πέση σε καλά χέρια, στα χέρια ενός επιστήμονα βέρου και όχι σε κείνα ενός τσαρλατάνου με επιστημονική μόρφωση και σωβινιστικά ένστικτα. Πόσο πιο διανοούμενοι θα ήσαν πολλοί αν δεν έσπούδαζαν καθόλου στην Εύρώπη, αν δεν άφίνονταν να μεταστραφούν σε άνταντακλαστικά όργανα, στα χέρια καθηγητών τσαρλατάνων. Άς παύση τέλος αυτή ή άπαίσια κομωδία που θέλει να επιβάλλονται στο κοινό, άνθρωποι που τό κάτω-κάτω δεν έχουν άλλη αξία παρά να έχουν δη την Εύρώπη! Άλλά γνωρίζω τόσους συζύγους που τον μήνα του μέλιτος τον πέρασαν κι αυτοί στην Εύρώπη!

Και τό τελευταίο. Είς τη σημερινή εποχή οι σπουδές μιας άληθινής επιστήμης και προ πάντων των επιστημών που έχουν ως αντίκειμενο συγ-

νεκρωμένα πράγματα και όχι αφηρημένα δεν τελειώνουν ποτέ. Οι αληθινοί επιστήμονες περνοῦνε διαρκῶς τὴ ζωὴ τους, μελετῶντες και ἀλλάσσοντες συχνά τὰς ἀντιλήψεις τους. Καὶ καθὼς ὁ Ἰπποκράτης βρῖσκουν πὼς ὁ βίος εἶναι βραχύς.

Ἀλλὰ μόνο βέβαια μέσα σὲ ἕνα ρομάντο, μποροῦν νὰ βρεθοῦν ἀνθρώποι μὲ τέτοιο τουτέ γιὰ νὰ κηρύττουν πὼς «ἐτελείωσαν τὰς σπουδὰς τους στὴν Εὐρώπη».

EL-MANACHI.

ΔΑΝΙΗΛ ΚΟΕΝ.

Τὰ «Γράμματα» μὲ μεγάλη τους εὐχαρίστηση δημοσιεύουν τὴ μικρὴ μελέτη τοῦ νεοῦ φιλοσόφου Δαν. Κοέν. Ὁ Δαν. Κοέν, εἶναι ἔγνωστος στοὺς φιλολογικοὺς κύκλους τῆς Ἀλεξάνδρειας, οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς δὲ φημιζονται γιὰ τὴν ὑψηλὴ διανοητικότη ἐκείνων τοῦ τους συχνάζουν.

Καὶ ἀφοῦ ὁ λόγος γιὰ τὸν Δαν. Κοέν, γιὰ τὸν ὅποιον μπορῶ νὰ διαπιστώσω πὼς εἶχε μιὰ πραγματικὴ πνευματικὴ ἐξέλιξη στὴ ζωὴ του—ἐξέλιξη βέβαια ποῦ δὲν ἐφθασεν ἀκόμη στὸ τέρας της— και ὅχι τὴ ψευτοεξέλιξη, τὴ γνωστὴ στοὺς διανοουμένους μας ποῦ συνίσταται στὸ νὰ περνοῦν μὲ ταχύτητα Ἐρμὴ ἀπὸ ἕνα vient de paraitre σὲ ἕνα ἄλλο vient de paraitre—θὰ ἐσημεῖονα ἀπλῶς, πὼς στὴν πόλιν μας ὑπάρχουν ἀκόμη πολλοὶ νέοι διανοούμενοι, ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ τοὺς κύκλους, και ἄγνωστοι στοὺς κύκλους, και οἱ ὅποιοι ὀρμήθηκαν στὴ σκέψη ἀπὸ ἰδίους λόγους, ἀπὸ πνευματικὴν ἀνάγκην. Καιρὸς πιά εἶναι νὰ παύσουν οἱ καυχησιολογίαι, ὀραμένον ἀτόμων ἢ κύκλων— τοὺς ὁποίους καλύτερα νὰ μὴν ἀναφέρω— πὼς ὅτι γίνηκε, ὅτι πνευματικὴ ἐργασία γίνηκε στὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀφείλεται αὐτοῦς. Nego, τὸ ἀρνοῦμαι.

ΤΟ ΘΑΥΜΑ.

Ἐπάρχει ἀνάγκη λογομαχίας ὅπως ἀναρῶση κανεὶς τὴν ὑπαρξὴ τοῦ θαύματος; Ἀλλὰ τί ἄλλο θὰ ἦταν τὸ θαῦμα ἀπὸ ἕνα ρῆγμα μέσα στοὺς νόμους, μέσα στὰ φαινόμενα τῆς φύσης; Θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ εἶμεθα βέβαιοι πὼς γνωρίζομεν ὅλους τοὺς νόμους τῆς φύσης, πὼς δὲν διεσέδωκε μέσα σὲ μιὰ παρατήρησή μας ἢ πειραμάτησή μας καμμιά αἰτία πλάνης ὅπως κηρύττομεν ὅτι ρήγμα παρουσιάσθηκε μέσα στὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἕνα αἰτιατὸν χωρὶς αἰτιον, κἄτι ποῦ ξεφεύγει τὸν παγκόσμιον ντετερμινισμόν. Γιὰ τὸν ἐπιστήμονα λοιπὸν ἡ λέξι θαῦμα δὲν ἔχει καμμιά σημασίαν. Ἄν πρόκειται γιὰ γεγονὸς ποῦ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται, θὰ προσπαθῶση νὰ ἐρευνήσῃ τὰ αἰτία. Ποτὲ ὅμως δὲ θὰ μπορῇ νὰ λεχθῇ: τὸ τάδε φαινόμενον εἶναι ἕνα θαῦμα. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, δὲν ὑπάρχει Ἀκαδημία ἐπιστημῶν ποῦ νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συμπεράνῃ ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ. Οἱ θρησκευτικὲς μποροῦν νὰ πέρουν τέτοια δικαίωματα και νὰ ἐκδηλώνουν μιὰ κἄτοια ἐπιθυμία, νὰ βγάξουν συμπεράσματα εὐνοϊκά γιὰ τὴν Πίστη. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη ἀγνοεῖ τὰ συμπεράσματα τῶν θρησκευτικῶν.

Γνωστὸ εἶναι τὸ φαινόμενο τῆς ἀναγέννησης τῶν ἰσθῶν σὲ μερικὰ ζῶα. Κόβετε τὴν οὐρὰ τοῦ σαμναμιδιοῦ και ἡ οὐρὰ ξαναφυτρώνει ἐκ νέου. Θαῦμα! Ὅχι, ἀπόδειξι, ποῦ ὁ σκελετὸς τῆς οὐρᾶς αὐτῆς ποῦ ξαναφυτρώνει εἶνε σκελετὸς ἐμβρυώδης, δὲν εἶναι σκελετὸς ὁμοῖος μὲ τὸ σκελετὸ τοῦ ἐπίλοιπου σώματος. Τὸ φαινόμενο τῆς ἀναγέννησης παρατη-

ρεῖται εὐκολότερα στὰ πρῶτοζῶα, καθὼς ἐπίσης και σὲ ζῶα ποῦ δὲν ἐπέρασαν ἀκόμη τὴν ἐμβρυώδη κατάστασίν τους. Ἄς ὑποθέσωμε τώρα—θα ὑμᾶ ποῦ δὲν ἔγινε ποτὲ ἐξ ἄλλου— πὼς ἕστερα ἀπὸ ἕνα προσκύνημα σὲ μιὰ θαυματουργὴ (!!!) εἰκόνα ἢ γάμπα ἐνὸς κουτσοῦ ἐξαναφύτρωσε. Ἡ στάσι τοῦ ἀνθρώπου τῆς πίστις θὰ ἦταν νὰ φωνάζῃ θαῦμα! Διαφορετικὴ θὰ ἦταν ἡ στάσι τοῦ ἐπιστήμονα. Ὁ ἐπιστήμονας τὸ πρῶτο ποῦ θὰ εἶχε νὰ κάμῃ θὰ ἦταν νὰ ἐξελέγξῃ τί φύσεως εἶναι ὁ νέος σκελετὸς τῆς γάμπας. Ἐάν εἴρισκε δὲ ὅτι ὁ σκελετὸς αὐτὸς παρουσιάζει χαρακτηριστὰ παραπλήσιο μὲ τὸν ἐμβρυώδη σκελετὸ τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἦτο πλέον ἢ βέβαιος ὅτι ἔχει νὰ κάμῃ μὲ ἕνα φυσικὸ φαινόμενο, σχετικὸ μὲ τὴν ἀναγέννησι τῶν ἰσθῶν, και τίποτε περισσότερο. Μεταχειρίσθηκα ἐπιτήδες ἕνα χονδρὸ παράδειγμα— διότι πράγματι, φαινόμενο ὅπως τὸ προηγούμενον οἱ συλλέκτες θαυμάτων δὲν ἔχουν νὰ ἀναγράψουν— γιὰ νὰ δεῖξω ἀπλῶς πὼς ἡ στάσι τοῦ ἐπιστήμονα δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ νὰ ἐρευνᾷ: ἐπειδὴ δὲν πιστεύει ἀκριβῶς, ἐρευνᾷ.

E. ARMAND : EL ANARQUISMO INDIVIDUALISTA. Lo que es, puede y vale.

Ὁ φίλος τῶν «Γραμμάτων» E. Armand μᾶς ἔστειλε τὴ μετάφρασι εἰς τὴν ἰσπανικὴν τοῦ βιβλίου του Qu'est-ce qu'un anarchiste? Ἡ μετάφρασι συνοδεύεται μὲ μιὰ εἰσαγωγὴ τοῦ ἰσπανοῦ ἀτομιστῆ Costa Iscar. Τὸ βιβλίον ἔχει τυπωθῆ στὴ Βαρκελώνη, Imprenta «Germinal» ronda de san Pablo 36, 1916. Παραβάλλοντες τὸ γαλλικὸν κείμενον μὲ τὸ ἰσπανικόν, βρήκαμε τὸ δεύτερον ἀσυγκρίτως πῶς ἐπεκταμένο ἀπὸ τὸ πρῶτον. Εὐχόμεθα λοιπὸν, ὅπως ὁ καλὸς μας «σύντροφος» μὴν ἀργίση νὰ δημοσιεύσῃ και στὸ γαλλικὸν τὴ νέα του ἐκδοσι.

Βεβαίως, μιὰ μέρα, ποῦ ἡ γελοία προκατάληψι ἐναντίον τοῦ ἀναρχισμοῦ και τοῦ ἀτομικισμοῦ πέσῃ, ἡ ἱστορία τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες θὰ πλουτισθῇ μὲ νέα κεφάλαια. Πολλὰ δημοσιεύματα, πολλὰ ὀνόματα θὰ γίνουν γνωστὰ σὲ μεγαλειότερον κύκλον. Ἄλλως τε εἶνε δίκαιον. Δὲν πρέπει νὰ ξεχασθῇ ὅτι τὰ δημοσιεύματα γιὰ τὰ ὅποια κάνω λόγον, εἶναι φύσεως τέτοιας, ποῦ ἀνόφελα θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ προσφραχθῇ ἀπέναντί τους. Καὶ ὁ λόγος εἶναι πὼς οἱ ἰδέες ποῦ ἐκφράζουν, εἶναι ἰδέες σχετικῆς μὲ τὴ ζωὴ και χωρὶς καμμιάν ἀντίρρησι τὰς ἰδέες αὐτῆς τὰς βλέπομε νὰ τὰς ἐκφράζουν οἱ συγγραφεῖς τους μὲ δύναμι και μὲ πεποιθῆσι. Ἐτενε νὰ διαβάσω τὴ τάδε ἀναρχικὴ brochure σχετικὴ μὲ τὴν ἀναρῶση π. γ. και νὰ ἀποκορίσω μετὰ τὴν ἀνάγνωσι αὐτῆς σκέψεις ποῦ σίγουρα δὲν θὰ μοῦ τὰς ἐδιδεν ἡ ἀνάγνωσι ἐνὸς παρόμοιου βιβλίου γραμμένο ἀπὸ ἕνα καθηγητὴν officiel μὲ ὅλη τὴν ἐπιστήμη του.

Ἡ ἀναρχικὴ φιλολογία ὡς ποῦ βαθμὸν ἔχει ἐπίδρασι ἀπάνω στὴ γενικὴ φιλολογία, ἀπάνω στὴ γενικὴ σκέψη τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων; Νὰ ἕνα ζήτημα ποῦ ἀξίζει νὰ μελετηθῇ και θὰ μελετηθῇ βέβαια μιὰ μέρα. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ ἐρώτησι τιθέμενη ἔτσι, δὲν εἶναι και πολὺ ὀρθή. Πράγματι ἡ ἀναρχικὴ φιλολογία εἶναι και αὐτὴ μιὰ ἐκφρασι τῆς ἐξέλιξης τῶν πνευμάτων. Εἶναι και αὐτὴ ἡ ἴδια ἕνα προϊόντον, ἕνα ἀποτέλεσμα τῆς γενικῆς φιλολογίας, ἐπιστημονικῆς, λογοτεχνικῆς, φιλοσοφικῆς. Ἀλλὰ εἶναι ἕνα ἀποτέλεσμα ποῦ ἀντιδρᾷ και καθίσταται αἰτία μὲ τὴ σειρά του.

Γιὰ νὰ ἐλατθῶ στὸ βιβλίον τοῦ Armand παρατηρῶ ἀπλῶς σύμφωνα

μέ τη παρατήρηση του φίλου μου Λεωνίδα Θεοφανίδη πώς ο Armand είναι ένας καλός remueur d' idées. Πνεύμα περιεργό, που εις άκρον έρχεται το νέο, την άλλαγή και μισά τα μασημένα, τα τετριμμένα, έξ ίσου πεισματάριο να διατηρήσει τον άτομικό του ρυθμό όσο και άκόρεστο να άφομοιώσει κάθε τι το ξένο που το κρίνει ενδιαφέρον, ο Armand δέν άνήκει σε καμμιά σχολή, δέ μπορεί να παραβληθῆ, με κανένα άλλον σκεπτόμενον. "Ας προσθέσω πώς ώς διευθυντής περιοδικών (L'Ere nouvelles, «Hors du Troupeau», «Les Réfractaires», «Par delà la mélée») ο Armand είναι συγγρόνως και ένας άνθρωπος δράσης, προπαγανδιστής τόσο των ιδεών του όσο και των ιδεών των φίλων του.

ΑΝΑΜΟΝΗ.

Ένθυμώμαι πάντα— με μιάν θλίψη άνείπωτη— τές στιγμές εκείνες που πέρασα, αναμένοντας τον Σοφόν "Ανθρωπο, μέσα στο μικρό, σχεδόν σκοτεινό σαλονάκι του. Σά να μου φαίνεται σήμερα πώς μέσα σκέεινη την άναμονή γνώρισα τές πιο βαθυές και τές πιο γλυκειές έντυπώσεις της ζωής μου.

Διασθανόμωνα, όλη την ψευτιά, όλη τη δυστυχία ή την άηδία της ζωής, έξω από την άνδιδοτελή έρευνα της αλήθειας: έβλεπα όλη την περασμένη μου ζωή σαν κάτι που ύπηρξε μιá συνεχής παρεξήγηση, ενώ θα είχε πορέση να διαπιστωθῆ με άλλο τρόπο, που θα έπλήρωνε το πνεύμα μου από ίκανοποίηση! Και αισθανόμωνα πίσω από ένα τοίχο τον Σοφόν "Ανθρωπο, τον άνθρωπο της πιο μεγάλης γαλήνης, που δημιουργούσε συνεχώς μέσα το μυαλό του ένα κόσμο τόσον ώρατο, που πάντα παρουσίαζε το χαρμαχτήρα του τέλειου χωρίς ποτέ να τελειώνη. Αυτή τη στιγμή, έσκεπτόμωνα, πούδς ξέρει ποιάν ώραία κολόννα να προσθέτη στο οικοδόμημά του; ποιά νέα τοιχογραφία να κατεργάζεται, ή με ποιο νέο μουσαϊκό να καλλωπίξη την αύλή του ναού του;

"Α! πώς αισθάνθηκα τότε, πώς άνεγνώρισα όλην τη ματαιότητα του ανθρώπου, που άγνοεί τές πιο ύψηλές απολαύσεις του πνεύματος: που τά πάθη, είτε ή κενοδοξία, είτε ή τυφλή πίστη που δίνει σε άλλους ανθρώπους, του τρώνε όλες τές πιο γόνιμες ώρες του, σε βαθμό που δέν του αφήνουν καιρό για να σκεφθῆ ποιά είναι ή πραγματικά θέση του μέσα στον κόσμο!

Ζωή άληθινή και ζωή ψευτικία, πόσον ή μιá διαφέρετε από την άλλη, πόσον ή μιá έμποδίζει την άλλη να φανερωθῆ, το έννόησα, το έσκέφθηκα τότε καλά. Και άνέπνευσα, άνέπνευσα έλεύθερα, όσον ποτέ στη ζωή μου, που διέκρινα το φώς, που έβάφτισα τά μάτια μου μέσα στο φώς.

"Ενας τοίχος με έχώριζεν από τον Σοφόν "Ανθρωπο, άλλ' ο Σοφός "Ανθρωπος ήτανε ήδη παρών δι' έμέ.

"Επαισα να βρισκω πώς ήμουν μόνος. Αναμένοντας τον Σοφόν "Ανθρωπο, έδοκίμαζα ήδη την ευεργετική επίδραση του Σοφού "Ανθρώπου άπάνω μου. "Άλλοι όριζόντες λουσμένοι μέσα σε ένα χαροπό φώς, έξεδιπλώθηκαν μπροστά μου και άπεδίωξαν τους σκοτεινούς και συννεφιασμένους που ως τότε είχαν ζώσει το πνεύμα μου.

Και έγνώρισα την ήδονή του να ύπάρχη κανείς πραγματικά.

Γ. ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗΣ

"ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ".

Τά «Γράμματα» με τη νέα τους προσπάθεια που εκδηλώνεται με την έκδοση μιás νέας συλλογής «Τά βιβλία της Ζωής», έχουν την πεποίθηση πως έρχονται να πληρώσουν ένα κενό που ήταν αισθητό από καιρό. Οί μεγάλες ιδέες που έχουν εκφράσει όλοι οί μεγάλοι άνδρες δέν μπορούν να μείνουν κτήμα όλίγων λογίων ή ειδίκων. Πρέπει να γνωσθούν και από τον λαόν. Είς την Ελλάδα και έν γενεί την Ανατολήν ο λαός ζει ακόμη μέσα στη πιο μεγάλη άμάθεια, άδιάφορος για την τέχνη, τη σκέψη, την έπιστήμη. Μισονείκος, ρουτινιέρικος δέν αποδέχεται το νέο, παρά όταν το νέο αυτό βρισκείται στο επίπεδο και έχει τη φόρμα του «πύρε πόδι» και του «καλέ άντες». Σε μερικους από τους λογίους μας δέν άπαρέσκει αυτή ή άμάθεια και ή άπάθεια του λαού. Με όλιγώτερο κόπο μπορούν να φθάσουν ύπ' αυτές τις περιπτώσεις στην περιοχή του διανοουμένου. Το χάσμα πάντα θα φαίνεται μεγάλο. Τά «Γράμματα» όμως σκέπτονται πλέον άθρωπιστικά. Τά έργα του ανθρώπινου μυαλού είναι κτήμα όλων και όχι όλίγων. Κατ' άρχήν όλοι είναι καλεσμένοι στην έλευθερία, στη χαρά, στη ζωή τέλος.

B—K.

"Από τά όχτιβ βιβλία που κυκλοφόρησαν άναδημοσιεύουμε έδώ μερικά κομμάτια:

1. FR. NIETZSCHE: ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΔΙΟΥΡΑΜΒΟΙ, ποιήματα μεταφρασμένα από το Γιάννη Καμπύση. Είσαγωγή Δ. Ζαχαριάδη.

"Από την είσαγωγή:

Τά «Διονυσιακά Ποιήματα» έσχεδιάσθησαν στα 1884. Το φθινόπωρο του 1888, την εποχή που οί πρόδρομοι του πνευματικού θανάτου κλονίζουν με νέον πυρετό και όξειαν έξαρσι την έτοιμοθάνατη σκέψη του, ο ποιητής-φιλόσοφος άναθεωρεί και συμπληρώνει τά όλίγα αυτά ποιήματα.

Και οί σίχοι, που είναι σαν είδος αυτοβιογραφίας και που άνιστορούν τον άγνωστο αντίκτυπο της κολοσσάιας ήθικής μεταρρύθμισης, σ' αυτήν την ίδιαν ύπαρξη του φιλοσόφου, ριγούν από προαισθήσεις της καταστροφής:

"Εσπέρα της ζωής μου!

"Ο ήλιος βασιλεύει.

Χωρισμένα τά ποιήματα από το όλον έργο, από την πλούσια άλλ' είδική ατμόσφαιρα του έργου αυτού, χάνουν την βαθύτερη έννοιά των και όμοιάζουν με λυρικούς παροξυσμούς ή με ιδιόμορφες ποιητικές έξάρσεις. Φωτισόμενα όμως από το λοιπόν έργο του Νίτσε, άνακτούν την ολοκληρωτική τους αξία, ως λυρικές μεταθέσεις των ντισεϊκών φιλοσοφικών συμπερασμάτων και φανερόνουν τους πλούσιους καρπούς, που ή ιδεατή ανθρωπότητα θα έδρατε από την «μεταλλαγής των αξιών».

Και θα έπρεπε ο βαθύς τόνος και τά μεγαλόπνοα σύμβολα των όλιγων αυτών ποιημάτων, να έφεραν περιπαθείς τους προσκνητάς προς το έργο, που είναι ή άριτώτερη προσπάθεια άνθρωποκεντρικής άναγέννησης της διαωινιζομένης ζωής.

"Από το κείμενο:

1

Πολύ ακόμα δέ θά διψάς,

φλογισμένη καρδιά!

"Υπόσχεση είναι στον άγέρα,

άπ' άγνωστα στόματα μου σαλπίζεται,

— ή μεγάλη αύρα έρχεται...

Ἄπάνου μου φλογιστικός τὸ μεσημέρι
ἐστέκονταν ὁ Ἥλιός μου
γιαὶ σὰς, ποῦ ἐρχόσαστε, οεῖς ξαφνικά ἀγεράκια,
οεῖς τοῦ ἀπογνιόμετος πνεύματα δροσερά!

Ἄπόξενος καὶ καθαρός φυσάει ὁ ἀγέρας.
Δέ με στραβοκοιτάζει ἡ νύχτα
μέ τῆ λοξῇ
τὴν ξελογιάστρα τῆς ματιᾶς ; . .
Κρατήσου δυνατῇ, ὦ γενναία μου καρδιά!
Μὴ ρωτᾷς : γιατί ; —

2

Ἦ τῆς ζωῆς μου ἡμέρα !
ὁ Ἥλιος πέφτει.
Περίχρυσή πιά στέκει
ἡ γυαλιστὴ πλημμύρα.
Θερμὸ ἀνασαίνει ὁ βράχος
καλὰ ἐκοιμόταν ἡ εὐτυχία σ' αὐτὸν τὸ μεσημέρι
τὸ μεσημεριανὸ τῆς ἔπνο ;
Ἡ ἄβυσσος ἡ μαυριδερὴ ἀκόμα παίζει ἀπάνου
εὐτυχία σὲ πράσινα φῶτα.
Ἦ ἡμέρα τῆς ζωῆς μου !
ἔρχεται ἡ νύχτα !
Ἀνάβει πιά τὸ μάτι σου
μισοζλισμένο,
πιά τῆς δροσιάς σου ἀναβρῦζει
δακρυοστάλλαγμα,
πιά ἀπάνου ἀπὸ ἄσπρες θάλασσες ἡσυχία τρέχει
πορφύρα τῆς ἀγάπης σου,
ἡ μακαριότητά σου ἡ στερνὴ ἡ δισταχτικὴ ..

3

Ἦ εὐθυμία, χρυσή, εἶλα !
Σὺ τοῦ θανάτου μυστικώτατη
γλυκύτατη προαιπόλαση !
— Παραπολὸν γλήγορα ἐγὼ τὸ δρόμο μου ἔτρεχα ;
Νά τώρα ποῦ τὸ πόδι ἀπόστασε,
ἡ ματιᾶ σου με προφτάνει,
ἡ εὐτυχία σου με προβοδεῖ.
Ἦ ἕρο μονάχα κῆμα καὶ παιχνίδι.
Ἦ, τι βαρὺ εἶταν, ἔπεσε στὴν μαλιάβη λησμονιά, —
ἀργὴ στέκεται τώρα ἡ βάρκα σου.
Φουρτούνα καὶ ταξίδι — πῶς τὸ ξέμαθε !
Πόθος κ' ἐλίπιδες πνίγησαν,
φυγὴ καὶ θάλασσα γυαλί εἶνα.

Ἔβδομη μοναξιά !

Ποτέ; μου δὲν αἰστάνομου τόσο κοντά μου
γλυκεῖαν ἀσφάλεια,
τόσο θερμὴ τοῦ Ἥλιου τῆ ματιᾶ.
— Ὁ πάγος τῆς κορῆς μου ἀκόμα δὲν ἀνάβει ;
Ἄσημένιο, ἐλαφρὸ, ἕνα ψάρι
τὸ σκάφος μου τόρα ἔξω πλέζει...

2. JEAN LAMARCK : Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, με πρόλογο Γ. Βρισιμιτζάκη.

Ἀπὸ τὸν πρόλογο :

Εἶναι περιέργο νὰ τὸ παρατηρήσει κανεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία
παρήγαγε τὰ τελευταῖα αὐτὰ σαφάνια χρόνια πλήθος λογίων, ἕως τώρα, δὲν
ἀνεφάνη μῆτε ἕνας οὖτος νὰ διαγνώσει μέσα στοῦ Τρανσφορμισμοῦ μῖαν ἀντί-
ληψή του κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχει ἕναν
ἀντίκτυπον στὸν πρακτικόν, στὸν ἀτομικόν μας βίον. Πῶς τόσοι καὶ τόσοι
ἀνεπτυγμένοι, ἢ κατ' εὐφημισμὸν καλούμενοι τέτοιοι, δὲν διείδαν τὸ ἠθικὸ
μέρος τῆς θεωρίας ; Ἐνοῶ πῶς ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη, ἢ ἡ ἀρχὴ τοῦ
Πασκάλ, μποροῦν νὰ ἀφίσουν κανένα ἀδιάφορον ! Ἀλλὰ ἡ θεωρία τῆς με-
ταλλαγῆς τῶν εἰδῶν ! Τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ! Ἐκεῖνο τῆς γένεσης τοῦ
ἀνθρώπου ! Πῶς νὰ ἐξηγήσουμε αὐτὴ τὴν ἀπάθεια ;

Θὰ μοῦ ἀπαντήσουν : — Ὅχι λίγοι καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας ἔχουν
ἀσχοληθεῖ, ἀκόμα καὶ εἰδικῶς με προβλήματα ἐπιστημονικά. Εἶναι ἄνθρω-
ποι με πολλὰς γνώσεις, ἐπιστημονικὴ μόρφωση, κλπ. Ἀλλ' ἄνθρωποι
σοβαροί, ποῦ δὲν ἀσχολοῦνται με θεωρίες, ἀλλὰ ποῦ στρέφουν τὰ μάτια τους
πρὸς τὰ γεγονότα.

Ἄ ! τὸν ἀναγνωρίζω, τὸν τύπο αὐτὸν ποῦ μοῦ λέτε, μοῦ εἶναι πρὸ
πολλοῦ γνωστός : ὁ σοφοῦλιακας, ναί, ναί. Ξεῖρω πῶς ἐδιάβασε, ἐπα-
ραδιάβασε, σὲ βαθμὸ ποῦ ἐσκότισε τὸ μυαλό του. Ἐδιάβασε χωρὶς ποτὲ νὰ
κατορθώσῃ νὰ βγάλῃ ἕνα ἴδιο συμπέρασμα. Ὅσο μοῦ ἀποδείξετε ὅτι ἐδιά-
βασε περισσότερο, τόσο θὰ γελᾶσω εἰς βάρος του.

Θὰ μοῦ ἦταν ἀδιάφορος ὁ σοφοῦλιακας ἐὰν τοῦλάχιστον δὲν εἶχεν
ἀπαιτήσεις. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ κρίνῃ ὁ ἴδιος ἐπικρίνει. Μὴ ἔχοντας
δικὰς του κρίσεις, ἀσιτάζεται τὶς γνώμες ὄλων τῶν ἐπικριτῶν, ὄλων ἐκείνων
ποῦ μὴ ἔχοντας τίποτε βρεῖ οἱ ἴδιοι βγάζουν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ρόλος
τοῦ ἐπιστήμονα εἶνε νὰ παρατηρῇ καὶ ὄχι νὰ κάμνῃ συνθέσεις.

Ὁ σοφοῦλιακας με ὅλη τὴ μζέρια τῶν ἰδεῶν του ἐπιδιώκει νὰ ἀνα-
γνωρισθῇ ὡς σοφός. Ἡ μεθοδὸς του εἶναι ἡ σιωπὴ, τὸ μυστηριώδες ἕφος
του, τὸ κουρασμένο καὶ βλασὲ ἕφος ποῦ ἐπιδείχεται. Ὁ σοφοῦλιακας δὲν
εἶναι σοφιστής, εἶναι τὸ ἀντίθετο τοῦ σοφιστῆ. Δὲν ρητορεύει. Κατὰ προτί-
μησιν σιωπᾶ. Ὅταν μιλήσῃ μιὰ ὅσο τὸ δυνατό πὸ ἀργὰ καὶ ὅσάν με λύπη
του. Ἀγατὰ νὰ συνναστρέφεται περισσότερο πὸ ἀμυβλῆς του, κατὰ προ-
τίμησιν λογίους. Τὸ συναιθέστερο δείχνει ἐκείνης ἀπὸ τὶς γνώσεις του τὶς
σχετικὰς με τὸ φυσιολογικὸ ὄργανισμὸ τῆς γυναίκας, τὶς γεννητικὰς σχέσεις
τῶν δύο φύλων κλπ., ποῦ καὶ πὸ εὐκόλα βρῖσκουν ἀκροατὰς.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὅσο μεγάλη καὶ νὰ εἶναι ἡ ἐκτίμησιν
πολλῶν γὰ τοὺς σοφοὺς τοῦ τύπου ποῦ περιέγραψα, ἐθεώρησα καλὸ νὰ
γράψω τὰ ὅσα ἔγραψα ὅπως ὠθήσω τοὺς νέους, εἰς τὸ νὰ σκέπτονται με
τὸ κεφάλι τους καὶ νὰ ζητοῦν πάντα νὰ σχηματίσουν ἰδέες προσεγγίζοντας
τοὺς μεγάλους, ποτὲ τοὺς μικροὺς. Ἐνας τέτοιος μεγάλος εἶναι ὁ Λαμάρκ.

3. MICHEL BAKOUNINE : ΖΩΔΙΑ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΣ, εισαγωγή Γ. Βρισμιτζάκη.

*Από την εισαγωγή:

Διαβάζοντας κανείς το Μπακουνίν, έστω και αφού θά έχει ήδη διαβάσει και απορροφήσει όλη τη substantifique moelle ενός Έμερσον, ενός Guyau και ενός Νίτσε ακόμα, δεν αισθάνεται καμιά κατάπτωση, δέ βλέπει καμιά απόσταση ουσιαστική που να χωρίζει τον πρώτο από οιοδήποτε από τους δεύτερους. Η φιλοσοφία και των τέσσερων αυτών φιλοσόφων της ζωής είναι κατά βάθος ή ίδια. 'Αλλ' ο καθένας τους σύμφωνα με την εποχή που ζούσε, το ιδιαίτερό του περιβάλλον, τους όρους της ζωής του, τις ιδιότητες της φυλής στην όποιαν άνηξε και τέλος την ιδιοσυγκρασία του, εξέθεσε τις ιδέες του με ένα διαφορετικό τρόπο. 'Ο Έμερσον έχει το πλούσιο του ύφους, το όποιο καμιά φορά χειρίζεται με υπέρση μαεστρία όπως εκφράσει ιδέες όχι και τόσο βαθυές, ο Guyau έχει τη χάρη και τη νότα ενός πόνου του όποιου το βαθύ ανθρώπινο μετριάζει εκείνο που έχει το νεανικό, ο Νίτσε έχει το πάθος, το άτακτο, το όρημικό, την περιέργη τάση προς το ακατόρθωτο, προς το άπρόσιτο· θάλεγε κανείς πως δίπλα σ'αυτούς τους προφητικούς ήρωες της ζωής, δεν μένει θέση για κανένα άλλο, πως όλες οι θέσεις είναι πιασμένες. Πλάνη! 'Ο Μπακουνίν βαδίζει στην ίδια γραμμή με τα μεγάλα αυτά πνεύματα, ντυμένος μιά κόκκινη αμυγιάση, σκεπασμένος από ένα σύννεφο καπνού, άκαμπος πρόσκοπος της πρωτοπορείας της ανθρωπότητας που σκέπτεται.

Που έγκειται το ιδιαίζον στο πνεύμα του Μπακουνίν χαρακτηριστικό που τον θέτει τόσο ύψηλά, ανάμεσα στους σκεπτόμενους της ανθρωπότητας; Το χαρακτηριστικό αυτό το όφείλει στη λογική του, σε μιά λογική αλύγιστη και ζωντανή που δεν άνέχεται κανένα συμβιβασμό με τα αδύνατα συναισθήματα και δεν δελεάζεται από κανένα σόφισμα. Η λογική του Μπακουνίν, συνταυτίζεται με την όρμη της δημιουργικής ζωής. 'Οπισμένος μαύτην, ο Ρώσος φιλόσοφος, φαίνεται σαν να περιφρονεί κάθε καλλονή, κάθε φράση, κάθε σχήμα του όποιου ή όμορφιά ή ή δύναμη δεν απορρέει απ' αυτήν. Αδτή ή λογική δίδει στο έργο του Μπακουνίν μιά θαυμάσια ένότητα, ενώ από την άλλη δίδει στον άναγνώστη μιά ήσυχία, διότι αισθάνεται τον έαυτό του, ότι έδω δεν βρίσκεται μπροστά σε ένα ρήτορα ή ένα σοφιστή· τα περισσότερα έργα του Μπακουνίν έγράφηκαν έξ' άλλου, τυχαία μπορεί να πει κανείς. Άνταποκρίνονται στις άνάγκες της επαναστατικής ζωής του· πολλά απ' αυτά, στην άρχή συνταχτήκανε υπό μορφή γράμματος και προορίζονταν για κάποιον φίλον ή για καμμιάν ένωση επαναστατική.

*Από το κείμενο:

"Υστερα απ' όλα όσα είπα, μου φαίνεται φανερόν πως καμιά επανάσταση έναντιόν εκείνου που όνομάζω ή αιτιατικότητα (causalité) ή ή παγκόσμια φύση δεν είναι δυνατή στον άνθρωπο· τον περικλείει, τον έσχωρει, είναι άλλο τόσο έξω απ' αυτόν όσο και μέσα του, άποτελει το είναι του. 'Επαναστατώντας έναντιόν της θά επαναστατούσε έναντιόν του ίδιου έαυτού του. Είναι φανερό πως είναι αδύνατο στον άνθρωπο να συλλάβει και μόνον την αδύνατη σκέψη ή να αισθανθεί την άνάγκη μιάς τέτοιας επανάστασης, αφού, μη υπάρχοντας έξω από τη παγκόσμια φύση και φέροντάς την μέσα του, βρισκόμενος σε κάθε στιγμή του βίου του σε πλήρη ταυτότητα μαζί της, δεν μπορεί να θεωρηθεί μήτε να αισθανθεί τον έαυτόν του απέ-

ναντί της σαν ένα σκλάβο. Το, έναντιόν, μιλώντας και οικειοποιούμενος, για να πω έτσι, με τη σκέψη τους αιώνιους νόμους αυτής της φύσης, — νόμους που εκδηλώνονται έξ' ίσου και σε ό,τι άποτελει τον έξωτερικό του κόσμο και στην ίδια του άτομική άνάπτυξη: σωματική, πνευματική και ήθική, — είναι που κατορθώνει να άποσεισει βαθμηδόν το ζυγό της έξωτερικής φύσης, εκείνον των φυσικών του άτελειών, και καθώς θά το δούμε άργότερα, εκείνο μιάς όργάνωσης κοινωνικής, άφεντικώς (autoritairement) συνταγμένη.

*'Αλλά τότε πως πόρρεσε να άναβλύσει μέσα στο ανθρώπινο πνεύμα αυτή ή ιστορική σκέψη του χωρισμού του πνεύματος από την ύλη; Πως ο άνθρωπος κατόρθωσε να συλλάβει αυτή την αδύνατη προσπάθεια, τη γελοία, άλλ' επίσης ιστορική, μιάς επανάστασης έναντιόν της φύσης; Αδτή ή σκέψη και αδτή ή προσπάθεια είναι σύγχρονες της ιστορικής δημιουργίας της ιδέας του Θεού· υπήρξε το άναγκαίο συμπέρασμά της. 'Ο άνθρωπος δεν έννόησε στην άρχή με τη λέξη «φύση» παρά ό,τι όνομάζουμε φύση έξωτερική, συμπεριλαμβανόμενου του σώματός του· και εκείνο που όνομάζουμεν ή παγκόσμια φύση, το όνόμασε «Θεός»· από τότε οι νόμοι της φύσης κατέστησαν, όχι νόμοι σύμφυτοι, άλλ' εκδήλωσε της θείας θέλησης, έντολές του Θεού, έπιβεβλημένες άνωθεν στη φύση και στον άνθρωπο. Κατόπιν, ο άνθρωπος, πέρνοντας το μέρος αυτού του Θεού που έδημιούργησε ο ίδιος, έναντιόν της φύσης και έναντιόν του ίδιου έαυτού του, εκήρυξε την επανάσταση έναντιόν της και έθεμελίωσε έτσι την πολιτική του και κοινωνική του σκλαβιά.

Τέτοιο υπήρξε το ιστορικόν έργο όλων των θρησκευτικών δογμάτων και λατρείων.

J. Γ. ΒΡΙΣΜΙΤΖΑΚΗ : ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ. 'Από τα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη.

*Από το κείμενο:

'Εδω άς σταθώ. Κι άς δώ κ' εγώ τη φύση λίγο.
Θάλασσας του πρώτου κι άνέφελου ουρανού
λαμπρά μαβιά, και κίτρινη όχθη· όλα
ώραία και μεγάλα φωτισμένα.

'Εδω άς σταθώ. Κι άς γελασθώ πως βλέπω αυτά
(τά είδ' αλήθεια μιά στιγμή σαν πρωτοστάθηκα)
κι όχι κ' έδω τές φαντασίες μου,
τές άναμνήσεις μου, τά ινδάματα της ήδονής.

(Θάλασσα του Πρωϊού).

Το ποίημα αυτό έχει για μένα μεγάλη άξία. 'Ισως να είναι εκείνο που προτιμώ από το όλον έργο του ποιητή. Και γι' αυτό, όπως και για πολλά άλλα ποιήματα του Καβάφη μπορεί να λεχθή ότι το χαρακτηρίζει μιά βαθιά συγκίνηση, ένωμένη με μιά ψυχρή άνάλυση. Θά έπεκταθώ με τόσο πιο μεγάλη ευχαρίστηση άπάνω σ'αυτό το ποίημα, καθώς δέ συνήνησα ποτέ τίποτε το άνάλογο σε ξένες φιλολογίες, καθώς όσον επίσης το ποίημα αυτό εκφράζει μιά άνυσίδα από πολύ λεπτές παρατηρήσεις.

'Ο άνθρωπος δύναται να γνωρίσει δύο διάφορους ρυθμούς στη ζωή του, όσον άφορά τις πιο διανοητικές και τις πιο πολυσύνθετες σχέσεις του με τον κόσμο. Τον ένα τον όνομάζω «ρυθμό της φύσης», τον άλλο «ρυθμό

ατομικό». Ήδη η ψυχολογία μας διδάσκει πώς το παιδί προτού να αξιηθεί, ιδίως προτού να αναπτυχθεί πνευματικώς δεν ζει μέσα στον εαυτό του, αλλά μέσα στον κόσμο, μέσα στα αντικείμενα. Το «εγώ» που φαίνεται τόσο αλλό, ή ένσυνείδητη προσωπικότητα, είναι μια ολόκληρη δημιουργία, με τις φάσεις της, τους σταθμούς της, ή όποια έρχεται αργότερα και προστίθεται, για να πούμε έτσι, στο φυσιολογικό οργανισμό.

Κάτι το παρόμοιο συμβαίνει μες στη συνείδηση του ανεπτυγμένου ανθρώπου. Μια παρόμοια εξέλιξη.

Ο διανοητικός άνθρωπος φθάνει στο να ξεχωρίσει την ιδέα του έξω-τερικού κόσμου (το περιβάλλον του) από τη φύση. Η λέξη φύση έχει δυο έννοιες (τούλάχιστο) στη γλώσσά μας. Από τη μια σημαίνει, το σύμπαν, τη μεγάλη παγγενέτειρα, ομπήραγενς, δημιουργό δύναμη ή όπως αλλιώς θέλετε να την αποκαλέσετε. Από την άλλη το ό,τι ώραίο και επιβλητικό είναι μέσα στη μεγάλη φύση, και δεν έχει κατασκευασθεί από τα χέρια του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος ό,τι και να κάνει υπόκειται στη φύση, την ομπήραγενς, στους νόμους της οποίας και όταν νομίζει ακόμη πώς τους αντικρούει υπακούει πάντοτε.

Αλλ' ήμπορεί, να εκλέξει ένα τρόπο ζωής κατά φύση ή ατομικό (πράγματι δεν εκλέγει, είναι ή ιδιοσυγκρασία του που τον ώθει προς τον ένα ή προς τον άλλο).

Ημπορεί δηλ. να παραδεχθεί πειθήνια την επίδραση της φύσης άπ'αυτο του, να επιζητήσει να συμβιβάσει τη ζωή του σύμφωνα με τους νόμους της, να ζητήσει τις έμπνεύσεις του αποκλειστικά άπ' αυτήν. Η — πάντα υποκειμένος βέβαια στη φύση — μπορεί να ζητήσει όπως ζήσει περισσότερο σύμφωνα με το «εγώ» του, το «εγώ» που ξεχωρίζει τον εαυτό του από το κόσμο, το ξεχωριστόν «εγώ» του, αναπτύσσοντάς το, θρέφοντάς το, μέσα σε μια ένταση ζωής, ζωής αυτοπαρατήρησης και αυτομελέτης. Μένει μια τρίτη περίπτωση, όταν είναι δηλ. σε θέση να συμβιβάσει τους δυο τρόπους αυτούς έμπνευσης και ζωής — κατά φύση και ατομικόν.

Ο Καβάφης — ολόκληρο το έργο του μας το αποκαλύπτει — εξέλεξε τον ατομικό τρόπο της ζωής. Ποιός είναι ο πλοθος μιας τέτοιας ζωής, το έργο του πάλιν ολόκληρο μας το μαρτυρεί, αλλά σνάρμα και ποιά είναι ή τυραννία της. Έρχεται στιγμή που εκείνος που ζει την ατομική του ζωή αισθάνεται την ανάγκη μιας détente και μιας άλλης vision της πραγματικότητας, (ως μεταχειρισθώ καλύτερα τις γαλλικές εκφράσεις). Τότε στρέφεται προς τη φύση, την Έξωτερική Φύση, που είναι ώσαν μια εικόνα της Παγκόσμιας Φύσης, όπως απομακρυνθεί προς στιγμήν από τις άναμνήσεις του, τους πόθους του, τις φαντασίες του: όπως λησμονήσει.

Ο Καβάφης, στη Θάλασσα του Πρωτοῦ, ανάλκει μοναδικά, ανέλκει σκληρά το τί σε μια παρόμοια στιγμή αισθάνεται ο άνθρωπος. Τη φύση ναί, την έχει όλη μπροστά του: μια θάλασσα του πρωτοῦ π.χ. με κίτρινη όχθη κλπ. (Ο Γιανί δεν θα ξεχωρίζε πιο λιτά και πιο ώραία). Αλλ' αισθάνεται αλλιώς: ώσαν να έχει άπέναντί του ένα πίνακα. Δεν βρίσκει τίποτε το σχετικό μεταξύ του και της φύσης, τίποτε που να μαρτυρεί τις σχέσεις του άλλο από μια όδυνηρή έπιθυμία προσέγγισης.

Κι εάν υπάρξει γι αυτόν μια εύρηγική έντύπωση, θα είναι μικράς διαρκείας.

5. RENÉ CHAUGHY: Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΚΛΑΒΑ, με πρόλογο Σταύμου Ζερβού.

Άπο τον πρόλογο :

Μονάχη της ή γυναίκα σκλαβώθηκε, γιατί μονάχη της να μη ξεσκαλωθώ; Η αλήθεια είναι πώς δεν θα μπορούσε να τό κάμη με την ίδια εύκολία που σκλαβώθηκε, γιατί ή σκλαβιά αυτή ζυμώνεται με πόνο και με δάκρυ. Κι ό,τι ζυμώνεται με πόνο και με δάκρυ εύκολα δεν γκρεμίζεται. Η γυναίκα πρέπει να θελήσει να έλευθερωθώ και θα έλευθερωθώ, πρέπει να θελήσει να ζήσει και θα ζήσει.

Δεν μπορώ να έννοήσω γιατί οι άνθρωποι άπορούν όταν βλέπουν ότι ο γάμος δεν κάνει τίποτα άλλο παρά δυο δυστυχισμένες υπάρξεις, κι όμως τό πράγμα είναι φανερότατο. Άπο την στιγμή που θα γεννηθώ ο άντρας και ή γυναίκα πέρνουν δυο διάφορους δρόμους: ο άντρας σπουδάζει, ταξιδεύει, βλέπει καινούργια ήθη και ήθημα, αγαπάει πολλές φορές στην ζωή του, ικανοποιεί ό,τα του τά πάθη, δεν άφίνει άνικανοποίητη καρδιά από τις έπιθυμίες του. Μαθώνει τι θα πεί ζωή, τι θα πεί αλήθεια και ήμερα, καλωσύνη και κακωσύνη. Η πείρα της ζωής τον πλάθει με τά δυνατά της χέρια. Κι έτσι, δυναμωμένος από την πείρα, άηδιασμένος από της καταχρήσεις, παντρεύεται τί; ένα κορίτσι με όρισμένες γνώσεις, που έζησε ως αυτή την ήλικία πότε όνειροπολώντας ώραίους πρίγκηπες, και πότε παλεύοντας με τά πάθη της, με της άνικανοποίητες αισθήσεις της, ένα κορίτσι που δεν έμαθε ποτέ τί θα πεί ζωή, τί θα πεί ήδονή, τί θα πεί άηδία, ένα κορίτσι που τώρα μόλις μπαίνει στη ζωή.

Αηλαδή εκεί που τελειώνει ο άντρας άρχινά ή γυναίκα. Γυρεύει την εύτυχία της εκεί που ο άντρας δεν βρίσκει πια παρά άηδία. Έδώ έχουν την ρίζα τους όλες οι δυστυχίες του οικογενειακού βίου: Ο άντρας έζησε ή γυναίκα θέλει να ζήσει.

Ποιό νόμο φυσικό, ποιά λογική, ποιά ήθική, ένομοθέτησαν πώς ή γυναίκα πρέπει στο γάμο να προσφέρει την παρθενιά της σε ένα άντρα, ζουρασμένο και άηδιασμένο πια από της καταχρήσεις και από τον κόρο;

Πρέπει ή γυναίκα να ζήσει όπως ο άντρας. Γιατί να μη αγαπήσει, γιατί να μη δοκιμάσει όλες της άπολαύσεις της ζωής; γιατί να μη ικανοποιησει όλες της ής όρέξεις; γιατί να μη γνωρίσει τον κόσμο; Κατά τί, σάς παρακαλώ, θα βλάβη τό μητρικό καθήκον για τό όποιο είναι καμωμένη ή γυναίκα; τούναντίον θα έξωρη να αναθρέψη τά παιδιά της καλύτερα, γιατί θα έξωρη τότε τί θα πεί ζωή. Τότε μόνο ο γάμος θα είναι αληθινή εύτυχία δυο υπάρξεων. Τότε μόνο ο άντρας θα έννοι ή γυναίκα και ή γυναίκα τον άντρα. Τότε μόνο θα μπορούν να μοιράζονται και οι δυο τά βάρη και του πόνους της ζωής. Τότε μόνο ή γυναίκα θα πάψη να είναι σκλάβα του άντρα, τότε μόνο θα πάψη να έπανάλαμβάνεται ή σονάτα του Κρούτζερ.

Η φρικαστική αυτή κατάσταση πρέπει να πάψη. Πρέπει ή γυναίκα ν' άνεβή. Πρέπει από έξωτερική να γίνη έσωτερική. Πρέπει να μάθη να έχτιμή τον εαυτό της.

6. ANDRÉ LORULOT: Ο ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΑΛΤΡΟΥΤΕΤΟΥ, μετάφραση Μ. Μυριώτη.

Άπο τό κείμενο :

Ο ατομικισμός υπήρξε πάντα μια ιδέα την όποια πολύ λίγο ήμπο-

ρεσαν να καταλάβουν ως σήμερα, και πρέπει πρό παντός να εξηγήσουμε ότι το κακό αυτό προήλθε από το ότι τις θεωρίες μας ενόθευαν κατάλληλα εκείνοι που είχαν συμφέρο να το κάνουν. Διότι το να πνίγουν την ατομική αξία του καθένα, δεν ήταν τάχα σε κάθε καιρό το κυριώτερο ζήτημα των κυβερνήτων, των παπάδων και των ηθικιστών των όποιων ή εξουσία και ή δύναμη δεν μπορεί να επικρατήσει παρά μόνο με την υποταγή όλων εκείνων που ή ατομικότη τους είχε ενάντια στα δόγματα και τους εξαναγκασμούς; Δεν έχω σκοπό να εκθέσω εδώ όλες τις ατομικτικές θεωρίες. Θέλω πρό παντός ν' αποδείξω την απάτη εκείνων που τις νομίζουν ενάντιες στην εξάσκηση των αλτρουϊστικών αίστημάτων.

Ο ατομικισμός είναι ή δοξασία που κάνει κάθε άτομο να θέλει την ολόκληρη ανάπτυξη της προσωπικότης του, την εξάνθηση όλων των προσόντων του, την απόλαση όλων των πόθων του. Ο ατομικιστής θέλει να ζήσει με τρόπο όμορφο και απεριόριστο, να γευτεί όλες τις χαρές και να εκπληρώσει όλες του τις ανάγκες: φυσικές, αίσθηματικές και πνευματικές.

Άνθρωπος με θέληση δυνατή, ο ατομικιστής παλαίβει με τους νόμους ή τα όντα, που του διεδικούν το δικαίωμα να πραγματοποιήσει τις επιθυμίες του. Δεν μπορεί να ζήσει κανένας αρμονικά παρά μόνο όταν έχει την ελευτερία του και έξω από κάθε πίεση και γι' αυτό ο άνθρωπος που αγαπά την ευτυχία και κάθε τι όμορφο δε μπορεί να ναι παρά ένας αντίκράτης, ένας όχτρος της σκλαβιάς και των τυράννων.

Είπε σχεδόν περιττό να συζητεί κανείς υπέρ ή κατά του ατομικισμού. Είναι ή βιολογική αντίδραση του οργανισμού όσο φτωχός κι αν είναι. Είναι το ένστικτο της αυτοσυντήρησης που κάνει και το πεύκο άσημαντο ζώο να κουνιέται. Είναι ή θεωρία της ανθρώπινης ανθησης που μας κάνει να καλύτεργούμε το ΕΓΩ μας σε όλες του τις φυσικές διεύθυνσεις και αν ακόμα πρόκειται να παλαίψουμε με τις κακές δυνάμεις του δογματισμού, της συνήθειας και του προνόμιου.

7. ALBERT LIBERTAD : Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ ΤΟΥ ΨΟΦΙΜΙΟΥ, μετάφραση Γ. Παυλάκη.

Από το κείμενο :

Στην επιθυμία μανής αιώνιας ζωής, οι άνθρωποι θεωρήσανε το θάνατο σαν κάτι περαστικό, σαν ένα λυπηρό σταθμό, και σκόβοντας μπροστά στο «μυστήριο» του έφταζαν να τον εύλαβούνται.

Ακόμα πριν να μάθουν οι άνθρωποι να κατεργάζονται την πέτρα, το μέγαρο και το σίδερο για να προσυλλάγουν τους ζωντανούς, ήξεραν να δουλεύουν τα υλικά αυτά για να τιμούν τους πεθαμένους.

Η εκκλησία και τα καμπαναριά, κάτω από τους θόλους και τις αψίδες τους και μέσα στα ανάλογά τους, εκλείναν πλούσιους τάφους, ενώ, δίπλα τους γκρεμιζόντανε φτωχές καλύβες που άβλια υπεράσπιζαν τους ζωντανούς.

Η εύλαβεια των νεκρών, από τα πρώτα χρόνια, έχει φέρει εμπόδια στην πρόοδο των ανθρώπων. Είναι ή «προπατορική άμαρτία» το νεκρό βάρος, ή μάλλι που σέρνει ή ανθρωπότης.

Ένας νεκρός, είναι ένα σώμα δοσμένο σε κυκλοφορία κάτω από την τριπλή του μορφή: στερεά, ρευστή και αεριώδη. Τίποτε άλλο και έτσι πρέπει να το θεωρούμε.

Είναι φανερό πως ή θετικές και επιστημονικές αυτές ιδέες δεν άφί-

νουν θέση στις κλαυμάριζες κερδοσκοπίες πάνω στη ψυχή, στον άλλο κόσμο στο μηδέν.

Ξέρουμε όμως πως όλες ή θρησκείες που κηρύχουν τη «μέλλουσα ζωή» και τον «καλλίτερο κόσμο» έχουν σκοπό να κεντήσουν την καρτερική υποταγή σε κείνους που τους γδένουν και τους εκμεταλλεύονται.

Καλλίτερα θάπρεπε, αντί να γονατίζουμε μπροστά στα πρόματα, να οργανώσουμε τη ζωή σε καλλίτερες βάσεις κι έτσι ν' απολάγουμε το άνοτατο όριο χαράς και ευτυχίας.

S. FELIX LE DANTEC : ΤΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟ, μετάφραση Ε. Κ.

Από τον πρόλογο του Γ. Β.

Η Βιολογία του Le Dantec, ξερχεται ν' ανατρέψει όλα τα παλαιά φιλοσοφικά και θρησκευτικά συστήματα, που, καθώς ο συγγραφέας αποδεικνύει, έστηρίζονταν αποχλειστικά πάνω σε λέξεις που δεν είχαν όρισθεί επιστημονικά: ψυχή, δύνάμεις, Θεός. Ο Le Dantec όρισε κάτω τον άνθρωπο : ένα ζώο φλόαρο. Η φλόαρία αυτή που άφ' ενός ύπηρξεν ή αιτία της υπερτροφίας του ανθρώπινου έγκεφάλου επέτρεψεν από την άλλη στον άνθρωπο να μιλάει για όλα τα πράγματα και πρό πάντων για τα άνοπαρκα' έτσι θεμελιώθηκαν όλες οι μυστικιστικές δοξασίες, τις όποιες ή επιστήμη που κατά τον Condillac δεν είναι άλλο παρά μιá γλώσσα καλά καμωμένη, ανατρέπει τη μιá μετά την άλλη, ή μάλλον όλες μαζί, όλες διαμιάς, αποδεικνύοντας ότι πολλές λέξεις είχαν όριστεί άσχημα. Η Βιολογία του Le Dantec, δηλ. ή Επιστήμη της Ζωής δεν πέφτει στα ίδια σφάλματα στα όποια έπεσαν οι προηγούμενες προσπάθειες της μελέτης της ζωής. Ο Le Dantec δεν προστρέχει όπως έμβαθύνει στο πρόβλημα της ζωής σε καμμιά έννοια, σε καμμιά λέξη που να μην την έχει όρισει προηγουμένως. Αύτη ύπηρξεν άκριβώς ή αιτία που ο Le Dantec κατώρθωσε να θεμελιώσει μιá πραγματική επιστήμη της ζωής και συγχρόνως ο λόγος που οι ιδέες του συναντούν τόσους λυσασμένους έχτρους εκ μέρους εκείνων που ζούν ακόμα βυθισμένοι μέσα στα τέλματα της μυστικοπάθειας.

B.-K.

ΕΝΑΣ "ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ" ΣΤΗΝ ΟΠΕΡΑ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ

Τα άρχαία θεατρικά έργα της χρυσής μας θεατρικής έποχής έχουν αυτό το ιδιαίτερο γνώρισμα, που σ' όλες της έποχές εύρησαν μιμητές από τα πεύο μέγαρα και τα πεύο άσημαντα πνεύματα, σε κάθε τόπο.

Πόσοι Όρέστηδες, πόσες Μήδειες και Ίριγένειες γράφτηκαν στην παγκόσμια φιλολογία είναι άδιάφορο' οι άρχαίοι όμως με καμάρι θά έβλεπαν τόσους πολλούς άξιους έργατες που καταπαάστηκαν να μιμηθούν, μερικοί μάάλιστα και να διορθώσουν (τέτοιοι ο Βολταίρ και ο Λά Άρπ* που θέλησαν να αναβιάσουν την γαλλική τραγωδία στα μεσούρανα) τα άθάνατά τους έργα. Ο Προμηθέας του Αισχύλου λίγους μεταγενέστερους θιασώτες δεν έχει' άρκει για τούτο να αναφερθούν δοξασμένα όνόματα όπως ο Καλντερόν στην Ισπανία (La Estaluta de Prometheo), ο Μίλτον και ο Μαύτρεν στην Άγγλία, ο Γκαίτε στην Γερμανία και ο

* Αυτός δα μάάλιστα θέλησε να διορθώση και τον Φιλοκτήτη.

Ἐνγγύω Κινέ στη Γαλλία. Σ' αὐτοὺς ὅλους τοὺς Προμηθεάδες προστέθηκε κι' ένας καινούργιος, ὁ Προμηθεὺς τῶν κ. κ. Λορραίν και Ἐρδάντ ποὺ παίχτηκε μὲ τὴ μουσικὴ παρτιτούρα τοῦ κ. Φωρὲ ἔδω και δεκαεπτὰ χρόνια στὸ Μπεξιὸ και τελευταία γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ὄπερὰ τοῦ Παρισιοῦ.

Τὸ ἔργο βλέπετε νέο δὲν εἶναι. Δὲν εἶναι ὁμοιω καὶ κοινό. Ὅχι ἀπὸ μίαν ὑπέροχη φιλολογικὴ ἢ μουσικὴ ἀξία ποὺ μὲ κάνει νὰ τὸ θεωρήσω ἀριστούργημα, παρὰ ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ἐξωτερικὴ μορφή του ποὺ καταλήγει σ' ἓνα μεγάλο πρόβλημα τῆς μελλοντικῆς θεατρικῆς τεχνολογίας.

Ἄν και ἀναίμασμένο στὴν σκηνὴ τῆς Ὀπερᾶ, τὸ ἔργο δὲν πρέπει νὰ κριθῆ μονάχα ἀπὸ τὴ μουσικὴ του ἀξία· τέτοια κριτικὴ θὰ ἦταν μονομεροῦς και ἀτελής. Θὰ μπορούσε ἐπίσης καθὼς ἄλλα ἔργα μὲ μουσικὴς παρτιτούρες νὰ δοθῆ στὴν Comédie-Française, εἴτε και στὸ ὄπετρο, ἐκεῖ ποὺ παίχτηκε και γιὰ πρώτη φορὰ. Ἀπὸ δραματικὴ ἔποψη μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς οἱ δύο συγγραφεῖς βάλθηκαν ἀλλάζοντας τὸν Προμηθεὺς ἀρᾶσι τὴν ὑπέροχη μορφή τοῦ Τιτάνος ποὺ, καρφωμένος στὰ ἀπρόσιτα ὕψη, βογγᾷ γιὰ τὸ καλὸ ποὺ ἔκαμε στὴν ἀνθρωπότητα. Κατὰ πόσον αὐτὴ ἢ δρᾶσι εἶναι κατάλληλη γιὰ νὰ βάλῃ στὸ μὲδερνο θεατρικὸ κάδρο τὴν ἀρχαία τραγωδία εἶναι πολὺ δύσκολο ὄχι νὰ ἀποφανθῆ κανεὶς, παρὰ νὰ πείσῃ τοὺς τόσοις και τόσοις ποὺ ἔχοντας μιὰ στραβὴ ἀντίληψη τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τραγωδίας δὲν εἶναι εἰς θέσι νὰ καταλάβουν τί βεβήλωσι ὑφίσταται ἓνα νεωτερίζουμένο κλασσικὸ ἔργο. Βρίσκω πὼς ἡ Πανδώρα ποὺ εἶναι γυναικία ὄχι τοῦ Ἐπιμηθεῶ παρὰ τοῦ Προμηθεῶ και ἡ Γαῖα δὲν ἔχουν καμμιά θέσι μέσα στὴν τραγωδία.

Εὐτυχῶς ἴσως ἔμπνευσι νὰ εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ χοροῦ ποὺ παριστάνει τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἄλογη ὁμοιω και κακοβαλμένη ἢ τελευταία ἐμφάνιση τοῦ Ἐρμηῖ ποὺ ἔρχεται μὲ μιὰ κωσσετίνα τῆς Πανδώρας και ἀναγγέλει στὸν Προμηθεῶ τὴν προσεχὴ του ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ.

Τί διαφορὰ ἀπὸ τὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου! Γιατί λοιπὸν νὰ κρατήσουν τὸ Κράτος τῆ Βία και τὸν Ἡρατο; Φαροῦ πὼς μονάχα τὸ θεαματικὸ τοῦ ἔργου εἶχε ἐλκύσῃ τοὺς ποιητῆς ποὺ φαίνεται δὲν θὰ καλοεμβάθιθων στὴν ἐσώτερη οὐσία τοῦ ἔργου τοῦ Αἰσχύλου. Ὁ Προμηθεὺς εἶναι ἢ ἀγέρωχη ὑπερηγάνεια, ἐνσαρκωμένη. Κλέβοντας τὴ φωτιά, κλέβει και τὴν ἰσυχία τοῦ Διὸς. Ὁ Προμηθεὺς ἔχει και τὸ μέλλον και ἂν και καρφωμένος μὲ βαρεῖες ἄλυσσιδες στὸ γρανίτη κρατεῖ τὸ Δία στὰ δεμένα του χέρια ποὺ τὸν φοβᾶται. Μὲ στοικὴ θέλησι σφιχτοκλείνει τὸ στόμα του και δὲν τὸ ἀνοίγει παρὰ γιὰ νὰ βλαστημήσῃ αὐτὸν ποὺ τὸν κρατεῖ δεμένο· στῆς Ὀκεανίδες στὸν Ὀκεανὸ, στὸν Αἰθέρα, στὴ Φύσι τὸ ἴδιο εἶναι ὄχι τὸ παράπονό του μὰ ἢ ἀγανάκτησί του. Στὸ τέλος, και ἔδω τί διαφορὰ μὲ τὸν Προμηθεῶ τὸ σημερινό, ὁ Ἐρμηῖς ἔρχεται νὰ τοῦ πάρῃ λόγια, νὰ μᾶθῃ τὸ μέλλον, γιὰ νὰ κἀμῃ τὸν Προμηθεῶ νάγορῶσῃ τὴ λύτρωσί του. Ἐδῶ εἶναι τὸ ὑψητό σημεῖο τῆς τραγωδίας. Ὁ ἀγέρωχος Τιτάν δὲν κἀμτεται παρὰ βρίζει και βλαστημᾷ τὸν Δία, και ἢ βρισοβλαστήμεις του συγχόνονται μὲ τὸν πάταγο και τὴ βροντὴ μὲς τῆς ἐκτενφλοτικῆς ἀστραπῆς τοῦ Δία ποὺ τὸν κερανοβολεῖ! Αἰσχύλειο δαιμόνιο πνεῦμα!

Ὁ σημερινὸς Προμηθεὺς τελειώνει σὺν παραμῦθι μὲ τὸ νὰ εἰσατε και σεῖς καλὰ κέμεις καλλίτερα· σχεδὸν κωμωδία· ὅλος ὁ κόπος εἶναι ἐυχαριστήμενος...

Και ὁμοιω τὸ δρᾶμα δὲν εἶναι ἓνα τιποτένιο στιχοῦργημα. Ἄν δὲν στέκει καμμιά σύγκρισι μὲ τὸ ὑψητό ποιῆμα ποὺ τοῦ ἔδωκε ὑπόστασι, ἐν τοῦτοις μιὰ σύγκρισι μὲ σημερινὰς μιμήσεις ἀρχαίων ἔργων θὰ τοῦ ἔδινε μιὰ πολὺ καλὴ θέσι. Οἱ στίχοι γιὰ ν' ἀρχίσωμε ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἄρμονικώτατοι. Λόγια ὄρατα, καλοβαλμένα και καλοσιτωμένα. Σκηνῆς καλοχτενισμένες μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἐνδελέχεια ποὺ χαρακτηρίζει τὴ γαλλικὴ τεχνολογία. Ἡ σκηρικὴ ἀλληλουχία εἶναι σφιχτοδεμένη και λογικὴ δίχως χάσματα καθὼς συμβαίνει στὰ τέτοια ἔργα ποὺ ἐπιχειρήσαν πολλοὶ νὰ μιμηθοῦν στὴν Εὐρώπη. Ἀρκετῆς ἐπεισοδιακῆς λεπτομέρειες καλοσχεματωμένες, ὅπως στὴν πρώτη πράξι ἢ κλοπὴ τῆς φωτίας ἀπὸ τὸν Προμηθεῶ ὅταν στῆς ἀπρόσιτες κορφῆς καλεῖ τῆς οὐρανίας ἀστραπῆς νὰ διασχίσουν τὸ διάστημα, στὴν ἀκόλουθη οἱ δραματισμοὶ τῆς Πανδώρας ποὺ φαροῖ πὼς βλέπει τὸν Προμηθεῶ και στὴν τρίτη ὁ ἔρχομὸς τῶν Ὀκεανίδων νεμφῶν συντελοῦν στὸ νὰ δώσουν στὸ ἔργο κάποια σχετικὴ δραματικὴ ἀξία.

Ἡ μουσικὴ παρτιτούρα τοῦ κ. Φωρὲ ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα τῆς τεχνικῆς του. Φαίνεται πὼς ἔχει ξεχωρο θαυμασμὸ γιὰ τὴ μυθολογία μας ἀφοῦ και σῆλλο του μουσικὸ ἔργο στὴν ἰνηελότη (ποιῆμα τοῦ κ. Φωσοῦ) ἔδειξε τὴν ἴδια ὁμηγλώδη μὰ και ἐντυπωτικὴ μουσικὴ δύναμη. Ἡ μουσικὴ τοῦ κ. Φωρὲ δίχως νὰ φανερόνῃ τὴν ἐξεζητημένη ἐνορχηστρικὴ προσπάθεια, ποὺ φαίνεται σὲ ὅσους θέλησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴ φωτεινὴ στράτα τοῦ Βάγγερ ἔχει και τὸ ἄλλο, τὸ ὁμηγλώδες ποὺ περιβάλλει και δίνει τὸν ἀκρατή. Ἡ ἐντύπωσι αὐτὴ γίνεται πρὸ πάντων καταδειχτὴ στὸν ἔρχομὸ τῶν Ὀκεανίδων ποὺ εἶναι μιὰ ποιητικὴ ὄνειροπόλησι μὲ τὴν ἐντεχνώτερη μαεστρία ὑποβλημένη. Τὸ σημεῖο τῶν φωνῶν στὰ χορὶκα δειχτῆ μεγάλη τέχνη. Ἡ μονοδία· ὁμοιω δὲ δειχτῆ και τόσο μουσικὴ ὑπογραμμισμένη τὴ μουσικὴ σκέψη. Καὶ αὐτὸ ἔπρεπε κανεὶς νὰ τὸ περιμένῃ ἀφοῦ συμβαίνει πολλῆς φορῆς στὴ δρᾶσι δύο πρόσωπα νὰ διαλέγονται τὸ ἓνα μουσικὰ και τὸ ἄλλο ἀπαγγελτικὰ. Ἐνα μοτίβο ποὺ ὑποθέτω νὰ διερχοῖνε τὸ βάσανο τοῦ Προμηθεῶ εἶναι μουσικώτατο. Στὴν ὑψηλὴ ὁμοιω ἔννοια τοῦ ποιήματος στὸ σῆμβολο τὸ αἰώνιο και στὴ δύναμι τοῦ πεπρωμένου στέκει ἀδύνατη νὰ ἀντιμετρηθῆ ἢ μῦθα τοῦ κ. Φωρὲ και συνεπὸς νὰ περιγραφῆ. Θὰ χρωνίζονταν ἓνας Μάχῃ ἓνας Μαιτόβεν, ἓνας Βάγγερ.

Καθὼς ἔλεγα στὴν ἀρχὴ καινούργιοι ὄριζοντες ἀνοίγουν στὴ λυρικὴ τραγωδία μαῦτὸ τὸ ἔργο, ποὺ ὅσα ψεγάδια και ἂν ἔχη εἶναι ἓνα καλὸ και δυνατό δημιούργημα. Ὁ Οἰδίπους τοῦ Σοφοκλῆ, ἢ Ἄταλι τοῦ Ρασίν παίχονται μὲ τὴ μουσικὴ τοῦ Μαρτῆ και τοῦ Μέντελσον. Ἄπ' αὐτοῦ ὡς τὸν Προμηθεῶ τοῦ κ. Φωρὲ τί ἀπόστασι ὑπάρχει; Τὸ βῆμα εἶναι μεγάλο ἢ μικρό; τί ἀπόστασι μεσοβρίσκειται; Μεστήριο μιὰς θεατρικῆς τεχνολογίας ποὺ μόνο νεώτερες παραγωγῆς ἴδιου εἶδους θὰ συντείνουν ἂν ὄχι στὸ νὰ τὸ ξεδιαλῶσουν, τοῦλάχιστον στὸ νὰ ἐξακριβώσουν ἂν πρέπει τέτοιες δημιουργίαι· νὰ προσηγοῦν ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς καλῆς τεχνολογίας.

ΠΑΡΙΣΙ 21. V. 1917.

M. ΒΑΣΣΑΣ

Ἡ ΣΥΡΙΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΣΤὴΝ ΑἴΓΥΠΤΟ

Ἡ Αἴγυπτος και περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη πόλις τῆς ἢ Ἀλεξανδρεία, μπορούν νὰ καμρόνουν ὅτι δὲν τοὺς ἔλειπε ποτὲ ἢ φιλολογία.

Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότη οἱ διαφοροὶ λαοὶ ποὺ κατοίκησαν τὴν Αἴγυπτο ἐξεδηλώσαν μὲ τὴ γράμματα ὅτι ἀισθανόνταν μέσα τους. Γελοῖστε δὲ ἂν νομίζετε ὅτι σημερὰ ἢ πόλις μιὰς κατάντησε πρὸ κέντρο ἐμπορίου και πνευματικῆς ἀποχωνόσεως.

Τώρα που η Ἀθήνα και η Ἀνατολή εἶνε ἀποκλεισμένες, ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔμεινε τὸ μόνο μέρος που μὲ τις σπίνες που ῥίχνει κάποτε κάποτε, θυμίζει στους βαρβάρους ὅτι ἐξ Ἀνατολῶν τὰ φῶτα.

Ἐμεῖς ὅμως οἱ Ρωμαῖοὶ και πολλοὶ Ἀνατολίτες πρέπει νὰ λυπούμαστε που δὲ συντελοῦμε στὸ μεγάλο φιλολογικὸ κίνημα τῆς πόλης μας, σ' αὐτὴ τὴ διάσωση τῆς ἀγνῆς φιλολογίας.

Ἀνάξιοι ἀπόγονοι τῶν Πτολεμαίων, ἀφήνουμε τοὺς Συριάνους νὰ μᾶς βάζουν τὰ γυαλιά.

Εἶνε τώρα κοντὰ δυὸ χρόνια, που σκιάζουν τὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ τὸ περιοδικὸ τους. Ὅλα τὰ φιλολογικὰ boudoirs γι' αὐτὸ μιλοῦνε και ταχτικὰ βλέπει κανεὶς μερικὰ φυλλάδια του και στὸ Minet-el-Bassal.

Κομψότατο, κάθε μῆνα μὲ καινούργιο χροῖμα, παρουσιάζεται δίχως χαμιά ἀπαίτηση. «Prends-moi tel que je suis» εἶνε τὸ μοτίβο του, και ὁ τίτλος του μετροφοροῦνέστατος «Ebauches».

Σὰς βεβαίω ὅτι ὁποῖος διαβάσει ἓνα φυλλάδιο ἀπὸ τις «Ebauches», μὲ ἀληθινὴ βουλήν μὴ περιμένει νὰ βγῆ τὸ ἀκόλουθο.

Οἱ ποιητικὲς ψυχὲς βρίσκουν στὶς «Ebauches» Παρνασσὸ ὀλόκληρο, μὲ ἡμίθεο τὸν Ἐκτορα... Klaf, κοντὰ του τὴ Μοῦσα Nelly Zananiri και λίγο κατὸ ἀπὸ τὸ θρόνο τους τὸν Tasso. Ὅχι βέβαια τὸν Tasso που ξέρετε. Αὐτὸς εἶνε αἰὼνας που πέθανε. Ὁ Tasso τῶν Ebauches λέγεται René, και εἶνε ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους συριάνους ποιητὲς τῆς γαλλικῆς φιλολογίας τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ ψυχὲς οἱ πρὸ σὺλλογισμένους π' ἀρέσκονται σὲ βαθειὰς μελέτες, μπορούν νὰ διαβάσουν μέσα στὶς Ebauches κριτικὲς τοῦ Scheméil. Κριτικὲς σπερβολικὰ λογικὲς γιὰ τὸν Corneille, τὸν Racine, τὸν Lamartine, τὸν Musset, που θυμίζουνε στους τριαντάρηδες τις καινούργιες ἐκθέσεις τοῦ σχολιοῦ του.

Τέλος οἱ ψυχὲς οἱ πρὸ πεταχτὲς που ταχτικὰ παρακολουθοῦν τὴ θεατρικὴ κίνηση τῆς πόλης μας μπορούν νὰ περάσουν μιὰν ὥρα εὐχάριστη διαβάζοντας μερικὲς ἀναλύσεις ἀπὸ τις διάφορες ἐπιθεωρήσεις, ὅπως τὸ «Mieux vaut Rire» τὸ «Smile Up» που παίχτηκε στὸ Kursaal και τὴ σειρά «Tout Casse» «Tout Passe» «Tout Lasse» τοῦ κ. Denicheur που παίχτηκε στὸ Belle Vue μὲ πρωταγωνιστὴ τὸν P e l e r.

Οἱ διανοούμενοί μας που κρατοῦν περιοδικὰ ἄς πάρουν μάθημα ἀπὸ τις Ebauches γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τῆς ἴλης.

Τὸ συριάνικο αὐτὸ περιοδικὸ εἶνε τόσο πλούσιο, ἀφοῦ ξεφυλλίζοντας το κανεὶς βρίσκει μέσα γιατρικὲς μελέτες γιὰ τὸ μικρόβιο τοῦ τύφου, γραμμένους ἀπὸ τὸ Docteur, ὁ ὁποῖος ἐννοεῖ και καλὰ νὰ μὲνει ἀγνωστος στους χρισκόντες ἀπὸ θαυμασμὸ ἀναγνώστες του.

Τὸ φιλολογικὸ κίνημα τῶν Συριάνων τῆς πόλης μας ἔχει μεγάλη σημασία, γιατί μᾶς δείχνει μιὰ πρωτοφανὴ γαλλικὴ φιλολογία μὲ συριάνικο πνεῦμα.

Αὐτὸ, δυστυχῶς, που δὲν ἐπέτυχαν ἀκόμα οἱ ποιητὲς και κριτικοὶ συριάνοι, εἶνε ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γαλλικῆς γλώσσας στὸ πνεῦμα τῆς Συρίας.

Δυστυχῶς βλέπουμε στὶς «Ebauches» φράσεις κάθε ἄλλο παρά γαλλικὲς. Ἄς ἐλπίζουμε ὅτι προσέρχονται ἀπὸ τυπογραφικὰ λάθη. Γιατί δὲν εἶνε δυνατό νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τέτοιοι ἀκαδημαϊκοὶ δὲ ξέρουν τὸ χειρισμὸ τῆς γαλλικῆς γλώσσας. Ἐχτός ἂν εἶνε πρὸ δυνατοὶ στὴ δική τους γλώσσα. Τότε ὅμως γιατί δὲ γράφουν ἀράβικα;

Ἡ ἀράβικη γλώσσα σηκώνει πολὺ καλλίτερα ἀπὸ τὴν παριζιάνικη τὸ συριάνικο πνεῦμα.

Εἶθε ἡ Ebauches νὰ ἀλλάξουν γλώσσα. Θάχουν τοῦλάχιστο αὐτὸ τὸ καλὸ, ὅτι δὲ θὰ τις καταλαβαίνουμε.

Ἄν ἐπιμένουν ὅμως νὰ παρουσιάζονται γαλλικὰ στὸ κοινὸ, ὅσο Ἀλεξανδρινὸ κι' ἂν εἶνε, ἄς σκεφτοῦν, ὅτι, πρὶν ἀποφασίσαι κανεὶς νὰ γράφει, πρῶτα ἂπ' ὅλα πρέπει νὰ μετρήσει τὴ δύναμή του. Κι' ἂν δεῖ ὅτι τὸ μυαλό του δὲν κατεβάζει ἰδέες, ἄς προσπαθῆσαι νὰ εὐχαριστήσαι τὸν ἀναγνώστη μὲ τὸν καλὸ χειρισμὸ τῆς γλώσσας που γράφει.

Ἄν δὲ μπορεῖ οὔτε νὰ φωτίσει μὲ τις ἰδέες του οὔτε νὰ εὐχαριστήσαι μὲ τὴ γλώσσα του, ἄς μὴ μῆς ἐνοχλεῖ τότε μὲ τὸ γαλλικὸ ταλέντο του, κι' ἄς γίνεῖ καλλίτερα τυπογράφος, ἂν ἔχει μανία γιὰ μελάνι και γράμματα.

Γραμμοῦλες γαλάζιες

φειδωτὰ συρτὲς στους χάρτες,

στούς χάρτες

ἡ ψιλή μύτη του μολυβιοῦ ἄτρεμα σὰς παρακολουθεῖ

ποτάμια

σταματᾷ στους μικροὺς κύκλους τῶν χωριῶν

τῆς εἶνε γνώριμες οἱ γραμμὲς τῶν δρόμων και τοῦ σιδηροδρόμου,

οἱ βουνογραμμὲς.

Χάρτες, ἄψυχο χαρτί

μὲ τί πάθος σήμερα σὰς ἐρευνᾷ

ἤρεμη ἡ ψιλή μύτη του μολυβιοῦ.

Γῆ τῆς δουλειᾶς,

τῆς χαρᾶς και τοῦ καθημερινοῦ λένθους

και τῆς θανάσιμης πάλης τῆς δυστυχίας,

Γῆ καλοκαιριᾶτικων προῶνων,

τόσο δροσερὴ, τόσο γαλήνια,

Ἐνάλαφρε ἴσκιε τῶν λαγκαδιῶν,

χωριουδάκια στὶς βουνοπλαγιές,

δρόμοι ἀνάμεσα σὲ λεῦκες,

ποτάμια φειδωτὰ στὸν κάμπο,

γραμμοῦλες γαλάζιες —

Και σήμερα :

γῆ τῆς ἀγωνίας, ἀγὼνη γῆ, πεθαιμένη,

και σήμερα : χωριὰ και στάνες

εἶνε ρεῖπια.

Οἱ λεῦκες σχισμένες, ἀναιμικὲς

ζρέμονται σ' ὄλους τοὺς ξεχωσμένους δρόμους

και στὸν ὀρίζοντα κάθε ἄλλοτινοῦ λειβαδιοῦ

μουγκρίζει τὸ κανόνι διαλαλῶντας τὴν καταστροφὴ

οἱ βραγιές τῶν χωραφιῶν εἶνε σπαρμένες μὲ κουφάρια.

Σήμερα, γῆ, πέρα γιὰ πέρα εἶσαι τὸ κορμὶ μᾶς πεθαιμένης

και τὰ ποτάμια, γαλάζιες φλέβες που περνοῦσαν τὴ ζωντανὴ γῆ,

σήμερα, κοκκινισμένα, κυλοῦν στὴ ματωμένη λάσπη.

Σήμερα! ὁ χάρτες, ἀτάραχη ὄψη του κόσμου,

χάρτες, ἄψυχο χαρτί,

χάρτες, σπαραγμένη του κόσμου ὄψη,

ἀπάνω σας μὲ ποιά θέρημη, μὲ ποιά τρομὸ σκύβω

χαρτί ξεματισμένο, χαρτί βουτηγμένο στὸ αἷμα και στὰ δάκρυα

γῆ που φωνάζεις τὴ φρέξη, γῆ χορτασμένη ἀπὸ τὸ κακό.

Ο «ΝΟΥΜΑΣ».

Δέν είμαι βεβαιωμένος πώς τό σταμάτημα τοῦ «Νουμά» ποῦ ἀνηγγελέθη τελευταία ἀπό τήν Ἀθήνα, εἶναι ἀπό τά γεγονότα ποῦ φέρουν σέ λυπητέρα συμπεράσματα. Δέν βλέπω πῶς ὁ παρατηρητής θά μπορούσε νά μιλήσῃ μ' αἰσθημα σέ μιὰ ὑπόθεσι, ποῦ δέχεται μόνο λογική. Κάθε ἄλλο, λοιπόν, παρά εὐκόλη μελαγχολία, αἰσθηματολογία. Ἄν ὁ κ. Ταγκόπουλος λυπᾶται γιατί ἀναγκάστηκε ν' ἀφήσῃ μιὰ δουλειά ποῦ ἔζησε μαζί της δεκαπέντε χρόνια κ' ἄν μιῇ μέ πίκρα γιά τή γνωστή «μακάρια χώρα» — τοῦτο τέλος πάντων εἶνε δικαίωμα, ποῦ δέν θά τοῦ ἀρνηθῶμε μεις, ποῦ πολλές φορές λυπηθήκαμε ἀφήνοντας ἕνα σπίτι, ποῦ καθήσαμε, νά πάμε σ' ἄλλο.

Ἄλλως τε δέν πρόκειται νά μιλήσουμε γιά τόν ἐκδότη, μά γιά τό ἔργο τοῦ «Νουμά» ἀπρόσωπα, ἀφοῦ τό ἔργο τοῦ «Νουμά» δέν εἶνε ἔργον ἀποκλειστικό ἐνός. Κι' ἀκόμη δέν πρόκειται νά κρίνουμε ἄν ἔζησε πολὺ ὁ «Νουμάς» ἢ ἄν ἔπρεπε νά ζήσῃ περισσότερο, μά ἄν τό ἔργο του μπορούσε ν' ἀφήσῃ ἀχνάρια πειθό βαθεῖα καί πειθό πλατύα σέ μιὰ γενική ζωική ἀντίληψι γιά τή γνωστή μακάρια χώρα.

Καμμιά λύπη κ' οὔτε καμμιά χαρά. Τά σύγχρονα ἑλληνικά ψυχικά γεγονότα σέ μιὰ γενικώτερη γραμμῇ κρίνόμενα, στό σύνολό τους, δέν πιστεύουμε δά νά ἔρχονται μέ τόσο σοβαρές ἀξιώσεις. Τό σημεῖο ποῦ ἀρχίζει ὁ σεβασμός στήν ἀτομικότητά του γιά τόν καθένα, εἶν' ἐκεῖνο ποῦ σταματᾶ μιὰ οἰαδήποτε ἐντύπωση, αἰσιόδοξη ἢ ὄχι, ἀπό τά ἔργα τῶν ἑλληνικῶν ὁμάδων.

Ὁ «Νουμάς» ἴσως ἐκρατήθηκε πολὺ, πειθό πολὺ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε. Δέν πέθανε στήν ὥρα του. Ἄρχιζε νά ζῆ τήν ἡμέρα ποῦ ὁ ἀγωνίας γιά τή δημοτική γλώσσα τόν πήρε γιά ὄργανό του. Ἄπό τή στιγμή κείνη κυκλοφοροῦσε κάποιον αἶμα μέσα του. Μά ὁ ἀγωνίας πέρασεν, ἡ στιγμή ἐσβύσεν. Ὁ «Νουμάς» χωρίς νά ζῆ πειθό, ἐξακολουθοῦσε νά ὑπάρχει. Ὁ,τι εἶχε νά κάμῃ τό εἶχε κάμῃ. Ὁ,τι ἦταν νά γίνῃ, εἶχε γίνῃ. Ἄπό κει καί πέρα ἦταν περιττή ἡ συνέχεια τοῦ ἴδιου τόνου. Καί ὁ «Νουμάς», ποῦ εἶχεν ἀπομείνει στό σταθμό του κ' ἐξακολουθοῦσε νά μάζεται, τήν ὥρα ποῦ ὁ πόλεμος εἶχε λήξει, ἔχανε πειθό τό ἐνδιαφέρον τοῦ πρώτου καλοῦ καιροῦ του. Ἄπό ἐγωισμό ἐζήτησε νά μείνῃ στή θέσι ποῦ εἶχε. Δέν ἠθέλησε νά παρακολουθήσῃ τόν ἴδιο ἐκεῖνο κόσμο ποῦ τοῦ εἶχε παρουσιασθῆ στήν κρίσιμη στιγμή. Ἴσως-ἴσως γιατί (νά ποῦμε καί τήν ἀλήθεια) δέν ὑπῆρχε πραγματικά κινένας κόσμος ἐμπρός του καί γύρω του, ποῦ νά προσανατολισθῆ μαζί του — ἢ κ' ἄν ἐτύχαινε νά κινήται κάτι, βέβαια τοῦτο δέν θ' ἀρκοῦσε νά τοῦ δώσῃ τόν ἴδιο βαθμό ζωῆς, ὀσμῆς. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ «Νουμάς» ἦταν παιδί ὁμαδικῆς δράσης. Θέλω νά πῶ ἡ δουλειά του ἔβγαψε καί σκόπευε ἀπό ὁμαδικῆν ἀντίληψι, εἶχε κάτι ἀπό πλῆθος. Ἡ ἐκλεκτικότητά ὡς οὐσία τοῦ ἔργου τοῦ ἔλειψε. Ὅταν ἡ ὁμάδα, γιά ἕνα κάποιο λόγο, διαλύθηκε, ὅταν τό πλῆθος σκόρπισεν, ὅταν ἔπαυεν ἡ δημοτικιστική ιδέα νά τραβᾷ κόσμο, ζωῆ γιά τό «Νουμά» δέν ἦταν πειθό. Ὁ ἐγωϊσμός του εἶναι καί ὁ μόνος ὑπεύθυνος γιά τή λύπη ποῦ αἰσθάνθηκε παύοντας τό φύλλο του ὁ κ. Ταγκόπουλος. Ὁ «Νουμάς» ὡς κάθε ἑλληνική προσπάθεια ἀπό τίς λεγόμενες αἰσθαντικές, δέν εἶναι δυνατό νά κίμουν παρά ὀρισμένα πράγματα σέ μιάν ὀρισμένη στιγμή. Δέν μπορεί νά κριθῆ ἀπό τήν ἡλικία τους ἢ ἐπίδρασί τους. Περνοῦν, περνοῦν, περνοῦν, μά σέ μιὰ στιγμή μονάχα συναντῶνται μέ

κάποιον στερεό σῶμα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ὁ,τι ἔλθῃ τή στιγμή κείνη. Ὁ «Νουμάς» ἔζησε τή στιγμή του. Ἄπό κει καί πέρα ἔκαμεν ἕνα δρόμο γιά τόν ἑαυτό του μέ τό σταυρό. Δέν ἔχει καμμιά ἀπολύτως σημασία ἢ δεκαπενταετής ὕπηρεσία του. Τίποτε δέν θά ἔδινε πειθό κ' ἄν περνοῦσε πενήντα χρόνια. Τήν ἀξία τοῦ ἔργου του θά ἔπρεπε νά τή ζητήσουμε μόνο καί μόνο στή στιγμή ποῦ εἶχε τόν ἀγῶνα τῶν δημοτικιστῶν στίς στίλβες του. Καί οὕτως ἢ ἄλλως θά ἤμεθα ὑποχρεωμένοι ν' ἀναγνωρίσουμε στό «Νουμά» ἀξίαν, τήν ἀξίαν του.

α.

Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ Η ΡΟΥΤΙΝΑ.

Ἐσυνειθίσαμε νά πίνουμε ἕνα κρασί, ἀρκετῶ καλῶ ἴσως, ἀπό χρόνια τώρα, ἀπ' αὐτό νά ἡδονίζομαστε καί μ' αὐτό νά μεθύμε. Τόσο γλυκό τό βρίσκουμε καί τόσο ἔχουμε συνειθίσῃ σ' αὐτό ποῦ ἡ θέα καί μόνο ἐνός καινούργιου κρασιοῦ ποῦ δέν τό δοκιμάσαμε ἀκόμα μᾶς κάνει νά τό περιφρονοῦμε καί νά κηρύττουμε συχνά πῶς εἶνε ἐλεεινὸ καί γιά ρίξιμο. Αὐτό συμβαίνει καί μέ τήν ποίησι τοῦ Καβάφη. Βουτημένοι ἴσαμε τό λαῖμό στήν ποίησι τῆς ρουτίνας, ποίησι ὁμορφῆ καλοῦς φορές κ' ὄχι καί ἀνάξια προσοχῆς, μά ποίησι ποῦ μυρίζει ἀκόμα τό δημοτικὸ τραγοῦδι, διαφέροντας μόνο ἀπ' αὐτό στό ὅτι δέν περιγράφει πιά κλέφτες κ' ἀρματολούς — αὐτό δά θά ἔλειπε (καί μὴ πρὸς κακοφασισμόν τοῦ κ. Ἴδα) — καί ἀπό ἕνα ρητορισμὸ ποῦ περνᾷ πολλές φορές τὰ ὄρια καί τῆς ἀηδίας ἀκόμα (βλέπε «Φλογέρα τοῦ Βασιλῆ» κλπ.), σέ βαθμὸ ποῦ παραβλέψαμε κ' ἀναγνώσαμε ἀκόμα μιὰ πρωτοφανέστη καί ξεχωριστή ποίησι, τήν ποίησι τῆν ἀριστοουργηματική τοῦ Καβάφη ποῦ ἀγάλια ἀγάλια καί θαυρασια, χωρίς ἐξωτερικῆς καί ξενικῆς ἐπιδράσεως, μᾶς δίδει κάθε τόσο ὁ ἐσωτερικὸς αὐτοῦ ποητῆ τῆς «Θάλασσας τοῦ Πρωτοῦ» καί τοῦ «Φιλέλληνα». Μπορεῖ καί νά μὴ βλέπτει νά πίνουμε ἀπὸ τό κρασί τό συνειθισμένο, νά βουτιώμαστε στὰ νάματα τῆς ποίησος ποῦ μέ τήν ὁκᾶ μᾶς φαρμακίκαρουνε παιλῆς καί καινούργιες ποιητικῆς δόξες. Ὅμως μέ μέτρο καί μέ προσοχή. Τό στομάχι μᾶς μὴν τό συνειθίσουμε τόσο σ' ἕνα ποτὸ ποῦ νά μᾶς κάνει νά βρίσκουμε ἐντελῶς ἀνοῦσιο τό δυνατό κρασί ποῦ καταβάλλοντες στήν ἀρχὴ κάποιον προσπάθεια νά τό ρουφίξουμε θά τό συνειθίσουμε, σέ βαθμὸ ποῦ θά τό βρίσκουμε ἀνώτερο, ἀνώτερο πολὺ ἀπὸ τῆλο τό ρουτινέριο. Ἄς μὴ περιορίζομαστε μόνο σ' ἕνα εἶδος κρασιοῦ, κ' ἄς μὴν ἐπιστρέψουμε κάθε τόσο τὰ κοινὰ του πλέον ἐγκώμια. Ἄς δοκιμάσουμε ὅλα, ἄς προσπαθίσουμε νά βροῦμε τό γνήσιο καί τ' ὄρατο, καί μ' αὐτό ἄς ἐξυψωθῶμε στίς αἰθέριες χώρες τῆς φαντασίας καί μ' αὐτό ἄς μεθύσουμε.

Σέ πῆλινα κόπελλα ἕνα τέτοιο κρασί μᾶς τό προσφέρει ὁ ποιητῆς Καβάφης. Καινούργιο καί δυνατό μέ τό βρασμὸ τοῦ μούστου. Τό ἀδιάφανο τό κόπελλο μᾶς ἐμποδίζει νά δοῦμε ἀπὸ μακριά τό χροῦμα του. Μόνο ἀτμούς βλέπουμε νά ξεφεύγουν ἀπὸ τήν πανοσιὰ του, ἀπὸ τό βρασμὸ ποῦ γίνεται ἐκεῖ μέσα, μαρτυρώντας κρασί καινούργιο καί δυνατό καί γνήσιο. Τρομάζανε κείνοι ποῦ τό πρωτόειδαν οἱ παλαίμαχοι, καί χωρίς κἄν νά τό δοκιμάσουν ἐβάσταζαν μιὰ σιωπὴ πολὺ ἔποπτη. Κι ἄλλοι ποῦ τό δοκίμασαν καί γιά νά ποῦνε κάτι, εἶπαν πῶς δέν εἶναι γιά τήν ἐποχὴ μᾶς. Βέβαια, ντελικάτα τὰ στομάχια τους! Ἐμεῖς ὁμως οἱ νέοι οἱ Ἀλεξανδρινοί, ποῦ τό πρωτόπρησε ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ χέρια τοῦ ποιητῆ, πρέπει νά διαλαλή-

σομε σ' ὄλη τὴν πνευματικὴ ρωμιωσύνη τὸν ἔκρατο ἐνθουσιασμό ποῦ αἰστανθήκαμε γιὰ τὸ ἄλικο καὶ δυνατὸ αὐτὸ ποιό, γιὰ τοῦ Καβάφη τὴ βαθυστόχαστη ποίηση.

Ποιητὴς τῆς ρουτίνας δὲν εἶνε ὁ Καβαφης· ὑπῆρξε καὶ εἶναι ὁ ἐπαναστάτης ποιητὴς. Ἡ ποίησή του χτυπᾷ κατακέφαλα τὴ ρουτίνα. Ὁ Καβάφης δὲ γέννηκε ἐπαναστάτης ἀπὸ ἀνικανότητα—ὅπως διάφοροι τὸ ψιθυρίζουν—ν' ἀκολουθήση καὶ νὰ ἐργαστῆ στὸ συνειθισμένο σύστημα. Ἀπὸ νὰ δυνατὸ ψυχόρμητο δὲ θέλησε νὰ ὑποταχτῆ σὲ μοντέλα, ἀλλὰ προτίμησε διακινδυνεύοντας πολὺ, νὰ δημιουργήσῃ μοντέλα, ὅπως κἄθε μεγάλος τεχνίτης πρέπει νὰ κάμῃ. Δὲ βιάζει τὸν ἑαυτὸ του ποτέ, τὸν ἀγίνει νὰ ἐκδηλώνεται μόνος του, σ' ὅλες του τὶς φάσεις, σ' ὅλες του τὶς ἰδιότητες.

✽

Ὅλοι ἐμεῖς οἱ νέοι ποῦ ποθοῦμε μίαν ἀληθινὴ ἐπανάσταση, ποῦ μὲ ἐνθουσιασμό χαρᾶς βλέπουμε κἄθε τι τὸ καινούργιο, εἶνε μεγάλη μας ἀσυνέπεια νὰ μὴ προσέξουμε καὶ νὰ μὴ δώσουμε τὴν ἀπαιτούμενη σημασία σ' ἕνα ἔργο, σὺν τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη.

Δὲ φτάνει ἡ ἀδιαφορία ποῦδειξαν οἱ προηγούμενοί μας εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσή του, ὅστε νὰ θέλουμε καὶ μεῖς νὰ κατηγορηθοῦμε μὴ μέρη ἀπὸ τοὺς κατοπινούς γιὰ τὴν ἴδια αἰτία ; Εἶπαν καὶ λένε ἀκόμα ὅτι ὁ Καβάφης δὲν εἶνε γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, πὼς ἡ ποίησή του δὲ μπορεί νὰ ζήσει στὴν ἐποχὴ μας, ὅτι εἶνε πρῶτῃ πολὺ, καὶ ἄλλα τέτοια ἀερολογήματα. Θάνα ντροπὴ μας νὰ θελήσουμε καὶ μεῖς νὰ ἐπαναλάβουμε τὰ ἴδια, ἢ καὶ μὲ τὴ σιωπὴ μας νὰ ἐπιδοκιμάσουμε κἄτι τὸ τέτοιο. Ἄς ἀφίσουμε κείνους ποῦνε κολλημένοι στὴ ρουτίνα νὰ ἐκφράζονται εἶσι γελοῖα. Τί θὰ πῆ ὁ Καβάφης δὲν εἶνε τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὅτι δὲ γεννήθηκε στὸν καιρὸ του ; Ποιὸ καλὸ εἶνε τῆς ἐποχῆς μας, ἀφοῦ τὸν ἔχουμε ἀνάμεσά μας· μόνον ποῦ δὲν ἀνῆκε στὴ ρουτίνα. Αὐτὸ ναί ! Κι αὐτὸ πρέπει νὰ ἐνθουσιάζῃ περισσότερο ἡμᾶς τοὺς νέους, ποῦ θερμᾷ ποθοῦμε κἄθε τι νέο. Θέλοντας νὰ σχηματίζουμε ἡμεῖς τὸ καινούργιο ὡς παραδεχόμεστε καὶ τὸ καινούργιο τὸ φτιασμένο ἀπὸ τόσο γερὰ χέρια· δὲν εἶνε πρᾶμα τῆς ρουτίνας. Κι ὡς τὸ ὑπερασιζόμεστε καὶ ὅλας· μὴν ἀφίνουμε πᾶ νὰ γίνονται ἀδιαντροπιές εἰς βάρος του. Κι ὅπως σκοπεύουμε γιὰ κἄθε τι τὸ νέο νὰ πολεμήσουμε, ὡς ἀγωνιστοῦμε καὶ γιὰ ἕνα τέτοιο ἔργο παραγνωρισμένο ἴσαμε χτές.

Νέοι ἀλεξανδρινοί, ὅλοι ἐμεῖς ποῦ προοριζόμεστε γιὰ ζωὴ καὶ γιὰ δράση, ποῦ μὲ ἀγαλλίαση βλέπουμε ὅ,τι τὸ καινούργιο καὶ τὸ ἀνατρεπτικὸ, νὰ κάνουμε καὶ κἄτι περισσότερο ἀκόμα. Σύσσωμοι καὶ συνασπισμένοι νὰ χτυπήσουμε τὴ ρουτίνα ποῦ ἔχει (;) καὶ στὸ κέντρο μας ἀκόμα μεγαλόσχημη ἀντιπροσωπεῖα. Θὰ μᾶς πῆ, καὶ τὸ ἀναγνωρίζουμε, πὼς ἔκανε ἕνα καλὸ ἔργο : στάθηκε ρουτίνα ἐκεῖ ποῦ δὲν ὑπῆρχε καμιά πνευματικὴ δράση ἀκόμα. Αὐτὸ ὅμως δὲ μᾶς ὑποχρεώνει διόλου· εἶταν δουλειὰ πρῶχειρης χρησιμότητος, ὅχι ἀξίας. Τὸ ἔργο τῆς τέλειωσε πᾶ καὶ πρέπει νὰ πάρῃ πόδι, πρέπει νὰ μᾶς κάνει τόπο. Μὴν ἀφίσουμε τὴν καταβολὰ ποῦ ἔφριξε ἡ πνευματικὴ πόλη ποῦ βασιλεύει ἡ ρουτίνα ποῦ μόνῃ της κ' αὐτόματα ξεράθηκε χωρὶς καμιά ἐξωτερικὴ πίεση ἢ ἀντίδραση, μὴν τὴν ἀφίσουμε νὰ μᾶς ξανατετάξῃ κλαδιά, καὶ νὰ μᾶς κάνει καμιά καινούργια χαριτωμένη ἐμφάνιση. Νὰ τὴ χτυπήσουμε καὶ νὰ τὴν ἀποχωρήσουμε ἀπὸ τὸ πατρικὸ τὸ

δέντρο· δὲν εἶνε τέτοιο τὸ περιβάλλο ἐδῶ πέρα τώρα, ποῦ θὰ μπορέσῃ νὰ ξαναζήσει καὶ μάλιστα ἀνεξάρτητα.

Κάθε παληοζωῶτης καὶ κάθε μισονεῖστης πρέπει νὰ μπῆ στὴ θέση του ἀπὸ μᾶς τοὺς νέους· καὶ εὐτυχῶς γι' αὐτοὺς ποῦ δὲν ἔχουνε νὰ φοβηθοῦνε ὅ,τι ἔλαθε ὁ Σόλωνε ὁ Ἀρχιτέκτονας, τοῦ Hesen. Τί νὰ ὑπερεντίουν τὶς χαρκετικὲς καὶ φρόφιες τὸν δυνάμεις γιὰ νὰ φθάσουν στὰ ἄνω τοῦ πύργου, ἀφοῦ δὲν κατόρθωσαν, μῶλα τους τ' ἀνώφελα σφιξίματα, νὰ πατήσουν οὔτε στὸ πρῶτο πάτωμα κἄν ! Καὶ κάθε καινούργιος ποῦ θὰ θελήσῃ τυχὸν ἀκολουθήσῃ τὰ ἐνδοξὰ τους ἴχνη πρέπει νὰ γελοιοποιηθῇ !

✽

Ξεσπαθώνοντας καὶ πολεμώντας γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη, ξεσπαθώνουμε καὶ πολεμοῦμε τὴ ρουτίνα. Πολεμώντας τὴ ρουτίνα εἶνε ἀπαράιτητο ν' ἀνεβάσουμε στὴν περιωπὴ ποῦ τῆς ἀρμόζει τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη. Σὰ νέοι ποῦμαστε ἔχουμε καὶ τὰ εἰδολὰ μας. Σὲ κάθε τῆς τέχνης ναὸ· σὲ κἄθε τῆς ἐπιστήμης κλάδο. Καὶ σὰ νέοι ποῦ γράφουμε τὴ γλῶσσα τῆς ρωμῆτικῆς πρέπει νάχουμε καὶ τὸ εἰδολὸ μας τὸ ρωμῆτικο. Κι ὁ ἐνθουσιασμός μας πρέπει νάνε μεγαλύτερος ἀκόμα τῆ στιγμῆ ποῦ μποροῦμε νὰ τῶχουμε καὶ βέρο Ἀλεξανδρινό !

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, α.

ANDRÉ LORULOT: ALBERT LIBERTAD, Son tempérament, Ses idées, Son oeuvre.

Ὁ Γάλλος ἀναρχικὸς Lorulot ἀφιερώνει μιά σημείωση βιογραφικῆ, εἴκοσι περίπου σελίδων στὸν Albert Libertad. Ὁ Albert Libertad ὑπῆρξε ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐβδομαδιαίας «Anarchie» γιὰ τὴν ὁποία πόσος λόγος ἔγινε τὴν ἐποχὴ τῆς δράσης τῆς μπάντας Bonnot-Garnier-Gallemin. (Ὁ ἀναρχιστὴς μπορεί νὰ βρῆ στὸ νέο βιβλίον τοῦ Le Dantec : «Le problème de la mort», ἕνα ὀλόκληρο κεφάλαιο, σχετικὸ μὲ τὴ μπάντα Bonnot). Καθὼς παρατηρεῖ ὁ Lorulot, ὁ Libertad «ἔκαμε τοῦ ἀναρχισμοῦ μιά φιλοσοφία πρὸ ζωντανῆ, πρὸ ρεαλιστικῆ... Ἦθελεν ἀμέσως νὰ μεταβάλλῃ κανεὶς τὸν τρόπο τοῦ βίου του». Ἐπίσης «ὁ Libertad συνεισέφερε πολὺ μὲ τὴ δράση του στὴν ἀποσύνδεση τοῦ παληοῦ ρομαντισμοῦ καὶ μυστικισμοῦ καὶ τοῦ ἔδωκε τίσιες ρεαλιστικῆς». «Ὁ Libertad ἦταν ἐξ ἄλλου ἕνας ἀληθινὸς ἀποσυνάνοστος (rabelaisien), ἀγαποῦσε θερμᾷ κἄθε τι ποῦ ἡ ζωὴ μπορεί νὰ ἔχῃ τὸ ὄρατο.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι ὄρατα καὶ ὁ Libertad δικαίως μπορεί νὰ φηγουρέθῃ σὺν ἑνὸς πρῶδρομος τοῦ νέου ἀναρχισμοῦ, ὅστις ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν παλὸ ἀναρχισμὸ πρῶτο γιὰ τὴν ἐξάλειψη ἀπὸ τὸ πνεῦμα του τοῦ μυστικισμοῦ καὶ δεύτερο γιὰ τὴ σημασία ποῦ δίνει στὴν ἀνατροπὴ καὶ στὴ προσπάθεια τοῦ ἀτόμου (λαμαρκανικὸς ἀναρχισμός).

HAN RYNER, prince des conteurs, l'homme et l'oeuvre. Ἐκδοσὴ «LE RYTHME», 7, Quai Voltaire, Paris, μὲ dessins τοῦ Rosas, Krouglicoff, Lucien Jonas.

Ἰδιαίτερη ἐκδοσὴ ἀφιερωμένη στὸ γόη συγγραφέα Han Ryner, ἐπὶ τῆ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκλογῆς του ὡς prince des conteurs.

Δὲν μποροῦμε νὰ συνοψίσουμε τὸ περιεχόμενον τοῦ φυλλαδίου καθότι δὲν περιέχει παρὰ γνώμες γνωστῶν συγγραφέων γιὰ τὸν Han Ryner καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ ἴδιου.

Σημειώνω άπλως την έξής σκέψη του Han Ryner, παρμένη από τὸ «Contre les dogmes»: Chaque fois qu'on frappe aux portes du mystère, on a l'émotion d'entendre résonner et se prolonger un étrange bruit de plein. Τὸ κατ' ἐμὲ αὐτὸ πρόβχεται ἀπ' τὸ δι εἴμαστε ζωα μυστικιστικά. Ἡ μυστικιστικὴ μας κληρονομικότητα εἶναι κατὶ τὸ πλήρες καὶ ὄχι κατὶ τὸ κενό, εἶναι τὸ κῆμα ἂν θέλετε ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπ' τοὺς προγόνους μας ποὺ ἔζησαν μετὰ τὴ φρικιαστικὴ σκέψη τοῦ μυστήριου. Le bruit de plein δὲν πρέπει μήτε νὰ μᾶς ἐκπλήττει, μήτε νὰ μᾶς θορυβῆ.

Δὲν μπορῶ ἐπίσης νὰ ἀντιπαρῆλθω τοὺς θαυμάσιους αὐτοὺς καὶ μεγαλοπρεπεῖς στίχους τοῦ ἀμερωμένου στὸν ἴδιο Han Ryner, ἀπὸ τὸν ποιητὴ Félix Pagan:

Te souvient-il parfois des temps antiques, dis ?
La mer céruléenne et le ciel de la Grèce
Te dictaient des pensers saints et pleins d'allégresse.
Dis-moi te souvient-il des propos de jadis ?

G. B.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Στὰ «Cahiers idéalistes Français», τὸ νέο γαλλικὸ περιοδικὸ ποὺ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸν περασμένο Φλεβάρη στὸ Παρίσι, ὁ Jacques Mesnil, γράφοντας γιὰ τὸν ποιητὴ Βεράρεν ἀναφέρει μαζὺ μετὰ ἄλλα καὶ τὴς γνώμες ποὺ εἶχε ὁ ποιητὴς γιὰ τὸν συγγραφέα τοῦ Ζάν Κριστόφ, τὸν ὁποῖον μᾶ κλίκα παραξαισμένων λογίων ἔβρισε μετὰ τὴν χαμηλότητα καὶ ἀνοησία.

Ὁ Βεράρεν ξεκουράζονταν στὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία μὴ διαβάζοντας σχεδὸν τίποτε. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ρομαίν Ρολλάν θέλησαν νὰ τὸν ἀντιτάξουν γιὰ ἀντίταλό του στὸ βραβεῖο τοῦ Νόμπελ.

Ὁ Mesnil τοῦ ἔγραψε γιὰ νὰ μάθῃ τὴ γνώμη του στέλλοντας μαζὺ καὶ ἕνα ἄρθρο τῆς «Matin». Στὸ γράμμα αὐτὸ ὁ Βεράρεν ἀπάντησε μετὰ παρακάτω:

Ἀγαπητὴ μου Ζάν,

Τὸ ἄρθρο μοῦ εἶχε διαφύγει. Τὸ διαβάζω ἐδῶ τώρα καὶ ἀν δὲν παραδέχομαι τῆς τωρινῆς σκέψεως τοῦ Ρολλάν, μοῦ εἶναι ὅμως ἀποκρουστικὸ νὰ βλέπω πῶς με βάζουν ἀντίταλο του, ἐξ αἰτίας τῆς διαφορετικῆς μας στάσης.

Τὸ βραβεῖο Νόμπελ, εἶναι βραβεῖο φιλολογικόν. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ ἔργο καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος. Δὲν πρέπει ἡ πολιτικὴ νὰ ὀρίζῃ τὴ στάση καὶ νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν ἐπιτροπὴ. Κι' ἀκόμα προσθέτω πῶς στὰ μάτια μου, ὁ Ρομαίν Ρολλάν εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ποὺ στέκεται ποῖο ψηλὰ καὶ ἀπὸ τῆς συκοφαντίας καὶ ἀπὸ τῆς μίσῃ καὶ ὅτι διατηρῶ γι' αὐτὸν ὄλη μου τὴ φιλία.

Δικός σου

AIM. BERAPEN.

Καὶ ἄλλοτε πάλι ἔγραφε τὰ παρακάτω στὸν ἴδιον τὸν Mesnil: «Ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ συνείδηση τοῦ Ρομαίν Ρολλάν μοῦ παρουσιάζονται μετὰ ἀγνότητα καὶ ψηλότερα ἀπὸ κάθε ὑποψία. Τὰ ὑπερασπιζομαι ὅσες φορές τὰ πολεμοῦνε. Ἐγὼ μείνει ὁ ἄνθρωπος ποὺ διατηρεῖ ὄλο τὸ ὕψος τῆς σκέψεως του. Ἐγὼ ἔγινα ὀρηκτικὸς καὶ ἐπαναστατικὸς. Ἡ στάσις μας εἶναι ὀλότελα διαφορετικῆς, μὰ ἡ καρδιῆς μας στὸ βάθος τους μοιάζουνε ἴσως.»

Ἔσα ἔγραψε ὁ Βεράρεν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ μὴ προσθέσωμε ἐμεῖς τίποτε.

—*

Στὸ Παρίσι ἰδρύθηκε ἑταιρία μετὰ τὸν τίτλον «Ligue pour une société des Nations basée sur une Constitution Internationale» ποὺ τὸν σκοπὸν τῆς φανερώσει καθαρά ὁ τίτλος τῆς.

Ἡ ἀρχὴς καὶ οἱ σκόποι τῆς ἑταιρίας ποὺ ἐψηφίσθησαν στὴ συνέλευση τῆς 3 Γενναῆ τοῦ 1917 συνοψίζονται στὰ παρακάτω.

«Μόλις τελευτῶσει ὁ πόλεμος, οἱ λαοὶ θὰ ἐργαστοῦν γιὰ τὴν σύσταση ἑνὸς πολιτεύματος ποὺ ὀριστικὰ θὰ καθιερώσει τὴν δικαιοσύνη καὶ θὰ ἐμποδίσῃ ἕνα νέο κατακλισμό. Μιὰ νέα κατάσταση πραγμάτων πρέπει νὰ ὑπερισχύῃ. Στὸ ἐξῆς ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν λαῶν θὰ ὑποβάλλονται, ὅπως ἡ σχέσις μεταξὺ ἰδιωτῶν, σὲ κανονισμοὺς βασισμένους στὴ λογικὴ καὶ ὄχι περὶ τῆς δυνάμει, ἡ ὁποία δὲ θὰ χρησιμοποιοῦται παρὰ γιὰ τὴν προστασία τοῦ δικαίου» τὰ ἔθνη πρέπει νὰ πάψουν νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ἀναγνωρίζουν ἄλλο νόμο ἀπὸ τὴ θέληση τους, καθὼς καὶ νὰ γίνονται οἱ τιμωροί, καὶ πρέπει νὰ ὑποβάλουν τὴν φροντίδα τῆς προστασίας τους σὲ μιὰ κολλεκτιβικὴ καὶ διεθνὴ ἀστυνομία· μιὰ τάξις πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀναρχία καὶ τὸ αὐθαίρετο· ἕνας παγκόσμιος νόμος πρέπει νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ.

Ὁ νόμος αὐτὸς πρέπει νὰ καθορίσῃ τὰ δικαιώματα τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἐθνότητων καὶ τῶν Κρατῶν· πρέπει νὰ κηρύξῃ γιὰ ἔγκλημα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος τὴ πρόκληση σὲ ὅποιονδήποτε πόλεμο, τὴν πίεση ὁποιοῦδήποτε λαοῦ, τὸν σφετερισμὸ κἄθε μέρους. Ἀκόμα πρέπει νὰ ὀργανώσῃ τῆς διεθνεῖς ἀρχῆς, νομοθετικῆς, δικαστικῆς, ἐκτελεστικῆς καὶ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ ὀπλισμένη δυνάμη κολλεκτιβικὴ ποὺ θὰ ἐξασφαλίζει στὸ Δίκαιο, τὰ μέσα τῆς προστασίας του.

Γράφοντας γιὰ τὴν ἑταιρίαν αὐτὴν ὁ Παῦλος Ὅτλὲ στὰ «Cahiers idéalistes Français» (Ἀπρίλις 917) προβλέπει δυὸ λύσεις ποὺ μπορεῖ νὰ δημιουργηθοῦν ἕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμον αὐτόν.

Ἡ μιὰ εἶναι ἡ ἡγεμονία ποὺ μετὰ τὴ νίκη του θὰ ἐπιβάλλῃ τὸ ἕνα μέρος, ὅποτε πάλι θὰ ξαναρχίσουν τὰ αἰώνια παιχνίδια τῆς ἰσορροπίας καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἡ ὀργάνωση τῶν διεθνῶν σχέσεων μετὰ βάση ἑνὸς δικαίου προστατευτικοῦ καὶ τῶν ἀδύνατων καὶ τῶν δυνατῶν. Ἡ πρώτη λύσις ἐνδιαφέρει μόνον τοὺς τύραννους. Μὰ οἱ λαοὶ ὅσο μποροῦν ἀκόμα νὰ σκέπτονται καὶ ὅσο ἔχουν τὴν ἐλευθερία νὰ ἐκδηλώνονται, ἀποβλέπουν στὴ δευτέρη λύσις.

Γιὰ τὴν ἑταιρίαν αὐτὴ καθὼς καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἐλπίζομε νὰ γράψωμε στὸ ἄλλο φυλλάδιο περισσότερα.

—*

Στὴν ἑταιρία τῶν «Δικαιοματιῶν τοῦ ἀνθρώπου» ὁ Γκαμπριέλ Σεαίγ παρουσίασε ὑπόμνημα γιὰ τοὺς ὄρους μιᾶς διαρκούς εἰρήνης. Ἀπ' αὐτὸ παραλαμβάνομε τὴν παρακάτω περιζοπή:

«Υπάρχει κατὶ τὸ χμιαρικὸ στὴν ἐλπίδα νὰ ἐπιτύχωμε μιὰ διαρκὴ εἰρήνην ἀντικαθιστόντας νέες ἀδικίες στῆς παλιές, στῆς ὁποῖες τὸ καθῆκον τοῦ νικημένου εἶναι νὰ μὴ τῆς παραδεχτῆ ποτέ.

Ἡ ἱστορία ἀποδείχνει πῶς ἡ ἐγγυήσις ποὺ ἐξασφαλίζει ἡ κατάχρηση

της δύναμης είναι άσταθεές και προσωρινές όπως είναι αυτή καθ' εαυτή ή δύναμη.

Μιά διαρκής ειρήνη πρέπει να μένη μιά δίκαια ειρήνη.

Όταν κάθε κράτος θα είναι ελεύτερο να ταράξη όπως και όταν θέλη το δίκαιο, ο πόλεμος θα ξαναγίνη πάλι στο μέλλον από τους ίδιους λόγους που έγινε και στο παρελθόν· θα παραμείνει ένας κατακλυσιμός, ένα ήφαιστειώδες φαινόμενο με εκκρήξεις περιοδικές. Είναι αλήθεια πως δεν θα καταργήσωμε την υπερηφάνεια, τη φιλοδοξία, τη φιλαργυρία, την άνοησία και την κακία των ανθρώπων. Όσο ο πόλεμος θα θεωρείται σαν αναπόφευκτο μοιραίο, σα νόμος της Θείας Πρόνοιας, σαν ιδιαίτερη θέληση ενός Θεού άνασχοτου και πανάγαθου· όσο θα του άφησουν να έχη το γόητρο, το μυστήριο· όσο το αυθαίρετο ενός άνευθυνου άρχοντα ή μιας άνόνημης Κυβέρνησης θα είναι άρκετή για να τον κηρύξη· όσο θα είναι με μιά κρυφή συμφωνία ή ultima ratio, το τελευταίο έπιχείρημα, ή άνέγκλητη άπόφαση· όσο οι έργοστασιαρχές κανονιών, όβίδιον, θωρακισμένον πλακών θα έξακολουθοῦν να έχουν τους έξοπλισμούς για ιδιωτική τους έπιχείρηση και να κερδίζουν από την καταστροφή όλων· όσο ένας πουλημένος σ' αυτούς τύπος θα έξάπτει τα πάθη του πλήθους, τη δυσπιστία, το φόβο και το μίσος· όσο οι λαοί στην τύφλωσή τους, θα ύπακούουν στη φωνή και θα γίνονται όργανο της τύχης τους, ή ειρήνη δε θάναι σταθερώτερη από την κοίραση που βάζει σ' αυτή ένα τέλος και από το κοίμισμα των παθών που την ξαναβάβη. Η πείρα μας έμαθε ακόμα μιά φορά τί αξίζει το παλιό ρητό: Si vis pacem para bellum. Κάθε παραγωγή άπαιτεί μιά κατανάλωση. Και για να χρησιμοποιηθοῦν τα κανόνια χρειάζονται πολίτες που να καταστραφοῦν και άνθρώποι που να σκοτωθοῦν.

✱

Ο Λουί Ναρκε στο «Mercure de France» (16 Ιουνίου) πραγματεύεται το ζήτημα αν πρέπει να θεωρηθῆ για άπραγματοποίητη ή κατάργηση του πόλεμου, ύστερα από της άπογοητεύσεις που έδοκίμασαν οι διάφοροι ειρηνοφιλοι όλου του κόσμου. Έξετάζοντας το ζήτημα από κοινωνιολογική άποψη φανερώνει μιά μεγάλην οσιοδοξία βασισμένη στην έπιστημονική πρόοδο ή όποια είναι ή κινητήρια δύναμη της γενικής προόδου και του πολιτισμοῦ.

Έχει την πεποίθηση πως οι φριχτοί τρόποι του σημερινού πόλεμου που περιγράφει πολύ ζωντανά θα δώσουν μιά νέαν ύποχρέωση σ' όσους έχουν πίστη στην πρόοδο και τον πολιτισμό, και να εργασθοῦν με περισσότερη δύναμη για να επιτύχουν την παγκόσμιαν ειρήνην και να έμποδίσουν μελλοντικές καταστροφές.

Ι. ΛΑΣ.

ΣΗΜ. Για τους μεγάλους νεκρούς Le Dantec, Ribot και Mirbeau θα γραφούμε in extenso στο άλλο φυλλάδιο.

ΚΑΘΕ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΓΙΑ ΟΣΑ ΓΡΑΦΕΙ.

ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ } ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΓΑΣ.

ΣΤΟ ΞΩΦΥΛΛΟ

ΤΟΥ ΦΥΛΛΑΔ. 37

ΔΙΑΦΟΡΑ. — Είς όσους θα μās προμηθέψουν τα δυό τελευταία τεύχη του πρώτου τόμου των «Γραμμάτων» θα τους σταλεῖ δωρεάν όλόκληρος ο τέταρτος τόμος και είς όσους θα μās στείλουν μόνον το ένα τεύχος από τα δυό, θα τους δοθεῖ ο μισός τέταρτος τόμος.

— Ο πρώτος κ' ο δεύτερος τόμος των «Γραμμάτων» πουλιούνται ο καθένας φρ. 50, ο τρίτος τόμος φρ. 25.

Άγγέλλεται ή κρίνεται ένα βιβλίο όταν ή Σύναξη λαβαίνει δ υ ο ά γ ρ ί τ υ π α .

ΤΑ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» πουλιούνται στην ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ στα βιβλιοπωλεία: ΔΑΡΔΑ, Rue Mosquée Attarine, ΝΤΑΦΩΤΗ στον ίδιο δρόμο. Στοῦ ΣΑΟΥΔΗ - ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ, Boulevard Ramleh. Στοῦ ΝΕΡΑΝΤΖΗ, άπέναντι από την Τράπεζα των Άθηνών, Rue Cherif Pacha. Στοῦ Ν. ΣΙΓΑΛΑ & ΓΡΙΒΑ, δρόμος Ταχυδρομείου.

Στο ΚΑΪΡΟ στα βιβλιοπωλεία: Ι. ΜΠΟΥΚΑ, ΛΙΒΑΔΑ & ΚΟΥΤΣΙΚΟΥ και Μ^{me} J. TRIBIER.

Στην ΑΘΗΝΑ στα βιβλιοπωλεία «ΕΣΤΙΑΣ», ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ & ΜΠΑΡΤ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΚΟΥΚΛΑΡΑ.

ARGUS de la PRESSE

Fondé en 1879

Le plus ancien bureau de coupures des journaux

«Pour être sûr de ne pas laisser échapper un journal que l'aurait nommé, il était abonné à l'Argus de la Presse, qui lit, découpe et traduit tous les journaux du monde, et en fournit des extraits sur n'importe quel sujet».

Hector Malot (ZUTE, p. 70 et 323)

L'Argus fournit les coupures extraites de plus de 14,000 publications, journaux et Revues de France et de l'Etranger, sur une personnalité ou un sujet, ainsi que les projets de travaux, avis d'adjudication, etc., etc.; simples échos ou articles techniques, à raison de 0.30 par article, à tarifs réduits pour grandes quantités ou à forfait.

Demander détails et autres conditions.

L'Argus de la Presse se charge de toutes les recherches rétrospectives et documentaires qu'on voudra bien lui confier.

L'Argus lit 14,000 journaux par jour.

Écrire 37, Rue Bergère, Faubourg Montmartre, PARIS. Adresse Télégraphique: Achambure-Paris. Téléph. 102-62.

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑΣ

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΣΤΑ 1908

Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Η ΟΠΟΙΑ
ΕΧΕΙ ΛΑΪΚΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟ ΜΕ ΕΙΣΟΔΟ

ΕΝΤΕΛΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ

14 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΤΟΜΟΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

~~~~~ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ~~~~~

Η ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΚΑΙ ΩΣ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΗ

ΑΝΤΙ ΜΙΚΡΗΣ ΣΥΝΤΡΟΜΗΣ

Τὰ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» συνιστοῦν θερμῶς τὴν ὑποστή-  
ριξιν τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης.

ΓΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ :

ΔΡΟΜΟΣ *SIDI METWALI* ΑΡ. 30.

## ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Γ. ΦΕΞΗ

Όσκαρ Οδάιλδ. — Μετ. Α. Μπαρμπουτζόγλου.

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Όλη ἡ σειρά τῶν πρωτοτύπων καὶ περιφῆμων κριτικῶν καὶ αἰσθητικῶν μελετῶν τοῦ μεγάλου Ἑγγλοῦ συγγραφέως περὶ ποιήσεως, περὶ ὕφους, περὶ ζωγραφικῆς καὶ περὶ τέχνης ἐν γένει. Ἐνάστη τῶν μελετῶν τούτων ἀποτελεῖ λογοτεχνικὸν ἀριστοῦργημα ὀξυτάτης κρίσεως, διαγούς πολυμαθείας καὶ θαυμασίου ὕφους. Δρ. 4.

Edgar Poe. — Μετ. Ν. Σπανδωνή.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΛΛΟΚΟΤΕΣ

Σειρὰ παραδόξων διηγημάτων τοῦ Πόε, ἐν οἷς τὸ Πηγάδι καὶ τὸ Ἐκκρεμές, Ἡ Λίγεια, Ὁ δαίμων τῆς διαφθορᾶς, Ἡ συνάντησις κλπ. Δρ. 3.

H. Van Dyk. — Μετ. Α. Μαρμπουτζόγλου.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Τὰ ὀραιότερα διηγήματα τοῦ ἐπιφανέστερου συγχρόνου Ἀμερικανοῦ διηγηματογράφου, ἐν οἷς Ἡ πηγή — Μία φούχτα πηλὸς — Τὸ γαλάζιο λουλούδι — Τὸ πρῶτο δένδρο τῶν Χριστουγέννων. Δρ. 2.50.

Ce qu'il faut dire...

Rédacteur principal :

SÉBASTIEN FAURE

Abonnement :

Paris et Départ<sup>ts</sup> : Un an Fr. 6.—  
Six mois > 3.—  
Trois mois > 1,50  
Etranger : Un an > 8.—

Rédaction et Administration :  
BOULEVARD DE BELLEVILLE, 69  
PARIS

par delà la mer

Paraît deux fois par mois

Un numéro 10 c. — Extérieur 15 c.

Abonnement à la série de dix  
numéros 1 fr. 50. — Extérieur 2 fr.

Adresse : E. ARMAND

22, Cité Saint-Joseph, à ORLEANS

## ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ, ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ ΑΡ. 42

Πλουσία συλλογή ἀπάντων τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν συγγραμμάτων.

Ἰδιαίτερον τμήμα ὄλων τῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς.

Κατάλογος στέλλεται δωρεάν.



## “ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΦΑΡΟΣ”

Ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν σύγγραμμα  
ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα.  
ΙΔΡΥΘΗ ΤΩ 1908

Διευθυντής: ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ  
Συνδρομὴ ἔτησια φρ. 25  
Διὰ σπουδαστὰς τῆς Θεολογίας » 12, 50  
Εἰς τοὺς συνδρομητὰς τοῦ «Ἐκκλησια-  
στικῷ Φάρου» ἀποστέλλεται δωρεάν ὁ

## “ΠΑΝΤΑΙΝΟΣ”

Ἐβδομαδιαῖον παράρτημα «Ἐκκλ. Φάρου»  
Ἰδρύθη τῷ 1909

Ἐπιστολαὶ τῆ Διευθύνουσι καὶ Συντάξει:  
A la Direction du «Phare Ecclésiastiq-  
ue. Alexandrie (Egypte). Rue Sultan  
Husseïn Kamel 2.

## “ΜΗΝΙΑΙΟΣ ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ”

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΣ

Ἐτησία συνδρομὴ: Ἀμερικῆς Δολλ. 2,00  
Ἐξωτερικοῦ Φρ. 15,00  
Τὸ τεῦχος 20 σέντις. Ἐξωτερικοῦ Φρ. 1,25

MONTHLY ILLUSTRATED NATIONAL HERALD  
136-140 West 26th Street  
NEW YORK CITY

Annual Subscription:  
United States \$ 2.00. Foreign Fr. 15  
20 C. per copy

## ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

(συντροφιά τῶν ἐννιά. Κέρκυρα)

Βγαίνει μιὰ φορὰ τὸ μῆνα

Διεύθυνση: ΕΙΡΗΝΗ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ

Κέρκυρα

## “ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑ”

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Διευθυντής: Ν. ΓΙΑΝΝΙΟΣ

Χρονιατικὴ συνδρομὴ: Στὴν Ἑλλάδα Δρ. 5  
Στὸ ἐξωτερικὸ Φρ. 6,50

Γραφεῖα: Προπυλαίων - 2 - Ἀθήνα

## Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

Ἰδρύθηκε μὲ σκοπὸ τὰ βοηθῆσαι τὴν ἀνα-  
γέννησιν τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου  
βγαίνει σὲ 250-300 σελίδες τὸ χρόνο.

Τὰ Γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτ. Ὁμίλου  
εἶναι στὴν ὁδὸ Λέκα 4.

Ἡ συνδρομὴ γιὰ τὸν Ὁμιλο εἶναι 5  
δρ. τὸ χρόνο γιὰ τὰ μέλη στὴν Ἀθήνα  
10 δρ. Ἡ συνδρομὴ στὸ Δελτίο εἶναι 5  
δρ. τὸ χρόνο. Μιὰ φτηνότερη ἔκδοσις  
φοιτητῶν καὶ δημοδιδασκάλων 2 δρ.  
τὸ χρόνο.

## Ο ΝΟΥΜΑΣ

Βγαίνει κάθε Σάββατο

Ἰδιοκτήτης: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Γραφεῖα: ὁδὸς Πραξιτέλη ἀρ. 29, Ἀθήνα  
(ἐπάνω πάτωμα)

Συντροφικὴ χρονιατικὴ φρ. χρ. 20

Καθένας δὲ γράφεται συντροφικῆς ἂ δὲ  
προπλερώσει τὴν συντροφικὴν του.

Βρίσκεται στὴν Ἀθήνα σ' ὅλα τὰ κί-  
σκια καὶ στὸ Βιβλιοπωλεῖο Κουκλάρα (Ἀ-  
καδημίας 40).

## ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Α. ΚΟΥΚΛΑΡΑ

ΙΔΡΥΘΗ ΤΩ 1889

40 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 40

## Ο ΑΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἰδρυθὲν γραφεῖον  
Ἀποκομμάτων (Courures) περιοδι-  
κῶν, ἐφημερίδων, ἐπιθεωρήσεων κλπ.

Ἀναγιώσκει, ἀποκόπτει καὶ ἀποστέλλει  
αὐθόρμη εἰς τοὺς συνδρομητὰς του τὰ τε-  
μάχια τῶν ἐφημερίδων, περιοδικῶν, ἐπι-  
θεωρήσεων καὶ λοιπῶν ἐντύπων τ' ἀφο-  
ρῶντα αὐτοὺς ἐφ' οἰονδήποτε εἰδικῷ ἢ  
γενικῷ θέματι.

ἈΘΗΝΑΙ ὁδὸς Σοφοκλέους 7

Διευθυντής ΘΕΟΔ. ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ

Γίνεται κανεὶς συνδρομητὴς εἰς τὸν  
Ἄργον τοῦ τύπου τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ  
καταβολῇ δρ. 2 ἐφ' ἅπαξ διὰ δικαίωμα  
ἐγγραφῆς καὶ τῆ πληρωμῇ λεπτῶν 10 κατ'  
ἀπόνομα (Courure).

Ἀθήνα. Γραφεῖα ὁδὸς Σοφοκλέους 7

## ΑΝΔΡΕΑΣ Π. ΚΑΜΠΑΣ

Κεντρικὰ Γραφεῖα: ἈΘΗΝΑΙ, ὁδὸς Φιλελλήνων 8.

Ἐργοστάσια καὶ ἀποθήκαι:  
ΕΝ ΚΑΝΤΖΑ καὶ ΓΙΑΛΟΥ (Ἀττικῆς).

Σῆμα Κατατεθὲν



Ὁ Χρυσὸς Σταυρὸς

Ο ΟΙΚΟΣ ΚΑΜΠΑ, ὁ μεγαλύτερος καὶ ἀρχαιότερος ἐν Ἑλ-  
λάδι Γνησίων Ἑλληνικῶν

## ΚΟΝΙΑΚ ΚΑΙ ΟΙΝΩΝ ΥΜΗΤΤΟΥ

Ἰδρύθη τῷ 1882, παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Π. ΚΑΜΠΑ, ὅστις ἐξακολου-  
θεῖ νὰ εἶνε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐργασιῶν του.

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐκθέσεσι Εὐρώπης καὶ Ἀμε-  
ρικῆς διὰ χρυσῶν μεταλλίων καὶ τιμητικῶν διπλωμάτων.

5 ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΧΗΜΙΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ τῶν διασημότερων  
χημικῶν Ἑλλάδος καὶ Ἀύστρου, καὶ 62 πιστοποιητικὰ τῶν ἐξοχτέ-  
ρων ἰατρῶν Ἑλλάδος καὶ Ἐξωτερικοῦ πιστοποιούν τὴν γνησιότητα  
τῶν ΚΟΝΙΑΚ καὶ ΟΙΝΩΝ τοῦ ΟΙΚΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ Π. ΚΑΜΠΑ

Ο ΟΙΚΟΣ ΚΑΜΠΑ ὑπόσχεται 100 χιλιάδων φράγκων εἰς  
ὄντινα ἀποδείξῃ ὅτι τὸ Κονιάκ καὶ οἱ Οἶνοι αὐτοὶ δὲν εἶνε προϊόντα  
ἀγνά ἐκ σταφυλῆς.

ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ τοῦ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΤΟΥΤΟΥ, Κονιάκ  
καὶ Οἶνοι, ποιότητες γνήσιαι καὶ παλαιαὶ εἰσὶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς  
Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐγγυήσις δὲ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ἡ  
σφραγὶς καὶ ἡ ταμνία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐφ' ἐκάστης φιάλης.

ΔΙΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ Κονιάκ ἐξ ἀποστάγματος  
οἴνου 1.500.000 λίτρων. Σημαντικαὶ δὲ ἀποθήκαι Οἴνων Ὑμηττοῦ  
λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΟΙ ΑΜΠΕΛΟΦΥΤΕΙΑΙ ἐν Κάντζα καὶ Γιαλοῦ  
(Ἀττικῆς) περὶ τὰ 5.000 στρέμματα ἐξ ὧν ἔτησια παραγωγή οἴνων  
5.000.000 λίτρων.

Τὰ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ καὶ ΑΠΟΘΗΚΑΙ μὲ ἴδιον σιδηροδρομι-  
κὸν σταθμὸν.

## ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΗΣ

Τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων,

” Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας,

” τοῦ Μ. Δουκὸς Παύλου τῆς Ρωσσίας,

” Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τῆς Ἑλλάδος, κλπ. κλπ.

Γενικοὶ Ἀντιπρόσωποι διὰ τὴν Αἴγυπτον, Σουδάν, Ἀβυσσιανὴν  
καὶ Ἐρυθραίαν: **DROSSOS & COMPANY.**



## ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ "ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ".

|                                                                                                    |     |      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|------|
| VERNON LEE, μετ. Σ. Πάργα, 'Η 'Αριάδνη στη Μάντουα, 1911                                           | Φρ. | 1.   |
| ΑΝΤΩΝΗ ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ, 'Η 'Εξαδέλφη, 1912                                                             | »   | 1.   |
| BÜRGER, μετάφρ. Παύλου Γνευτού, 'Ελεονώρα, 1913                                                    | »   | 1.   |
| Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ, Τὰ Εὐαγγέλια καὶ ὁ 'Ατικισμὸς, 1913                                             | »   | 0,25 |
| ΑΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς Μελέτες, 1913                                                                | »   | 0,50 |
| ΙΔΑ, 'Ελληνικὸς Πολιτισμὸς, 1914                                                                   | »   | 0,50 |
| Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, 'Ελληνικὸν Μέλλον, 1914                                                             | »   | 0,50 |
| ΝΑΛΑΣ ΚΑΙ ΝΤΑΜΑΓΙΑΝΤΗ, μετ. Μαβίλη καὶ Θεοτόκη, 1914                                               | »   | 1,25 |
| Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, Δειλινὲς Κουβέντες 1914                                                              | »   | 1.   |
| ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, 'Ελληνικὰ Προβλήματα, 1915                                                       | »   | 0,50 |
| ΛΟΡΕΝΤΣΟΥ ΜΑΒΙΑΗ, Τὰ ἔργα του, 1915                                                                | »   | 4.   |
| ΔΗΜ. ΒΟΥΤΥΡΑ, ὁ Λαγκᾶς καὶ ἄλλα διηγήματα 1915                                                     | »   | 2.   |
| ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ, 'Απὸ τὰ τραγούδια τῆς Σέμης, 1915                                                    | »   | 0,50 |
| ΑΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς 'Ομιλίαι, 1915                                                               | »   | 2.   |
| ΜΙΧ. ΠΕΡΙΔΗ, 'Αλεξανδρινὴ Λογοτεχνία: Κ. Π. Καβάφης 1915                                           | »   | 0,50 |
| ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗ, Κράτος καὶ Φυλὴ 1915                                                          | »   | 1,25 |
| ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΑΜΑ, 13 Σονέττα, 1916                                                                    | »   | 1.   |
| ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ, Σονέττα, 1916                                                                   | »   | 1.   |
| Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, 'Ιδαι 1916                                                                      | »   | 0,50 |
| WAGNER, μετ. Μ. Βάλα, Μιὰ ἐπίσκεψη στὸ Μπετόβεν, 1916                                              | »   | 0,50 |
| SHAKESPEARE, μετ. Κ. Θεοτόκη, 'Η Τρικυμία, 1916                                                    | »   | 1,50 |
| ΛΕΡΜΟΝΤΩΦ, Ὁ Δαίμονας, μετάφρ. Γώγου 'Αγιάσσου 1916                                                | »   | 1.   |
| ΑΓΙ ΘΕΡΟΥ, Ξένα Τραγούδια, 1916                                                                    | »   | 1.   |
| FR. NIETSCHE, Διονύσου Διθύραμβοι, μετάφραση Γιάννη Καμπύση, πρόλογος Δημ. Ζαχαριάδη, 1917         | »   | 0,50 |
| J. B. LAMARCK, 'Η Γένεση τοῦ 'Ανθρώπου, μετάφραση καὶ πρόλογος Γ. Βρισμιτζάκη, 1917                | »   | 0,50 |
| Μ. ΒΑΚΟΥΝΙΝΗ, Ζωοδία, 'Ανθρωπότης, μετάφραση καὶ πρόλογος Γ. Βρισμιτζάκη, 1917                     | »   | 0,50 |
| Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, Ποιήματα, με ἀναλυτικὴ μελέτη Γ. Βρισμιτζάκη, 1917                                   | »   | 2.   |
| RENÉ CHAUGHY, 'Η Γυναίκα Σκλάβα, μετάφραση καὶ πρόλογος Στάμου Ζερβού, 1917                        | »   | 0,50 |
| ANDRÉ LORULOT, 'Ο 'Ατομικισμὸς καὶ οἱ διάφορες μορφὲς τοῦ 'Αλτρουισμοῦ, μετάφραση Μ. Μυριώτη, 1917 | »   | 0,50 |
| ALBERT LIBERTAD, 'Η Εὐλάβεια τοῦ Ψοφισμοῦ, μετάφραση Γ. Πουλάζη, 1917                              | »   | 0,50 |
| FÉLIX LE DANTEC, 'Αντικειμενικὸ καὶ 'Υποκειμενικὸ, μετάφραση Ε. Κ., 1917                           | »   | 0,40 |